

אמיר אוריין רחובות הים

עבודת החלום, יומן פגישות
סיפורים, מחזות, מונולוגים
ומגע של קברט

הוצאת תיאטרון החדר

אמיר אוריין רחובות הים

עבודת החלום, פגישות
סיפורים, מחזות, מונולוגים
ומגע של קברט

הוצאת תיאטרון החדר

אמיר אוריין

רחובות הים

עבודת החלום, פגישות
סיפורים, מחזות, מונולוגים
ומגע של קברט

AMIR ORIAN

THE SEA STREETS

The dream work, Meetings
Stories, Plays, Monologs
& A Touch of Cabaret

ספר זה הוא ראשון

בטרילוגיה הכוללת:

1. רחובות הים

2. המעגל הפתוח 2022

3. פרשת השבוע

עיצוב: סטודיו ורד ביתן

© כל הזכויות שמורות:

אמיר אוריין

רחוב הירקון 29, תל אביב 6801138

info@roomtheater.co.il

<http://www.roomtheater.co.il>

מסת"ב: 0-446-598-965-978

ישראל 2022

אין לעשות שימוש מסחרי בספר זה, בחלק או
בחלקים ממנו, ללא קבלת אישור בכתב מהמחבר.

מוקדש

למי שנולדו בשלהי מלחמת העולם השנייה ולאחר שהסתיימה ושרו את "האינטרנציונל" ואת "אנו באנו ארצה" ו"בוא אלי פרפר נחמד". כי החוויות האישיות, המשפחתיות, החברתיות, הלאומיות והעולמיות, באו בנפשם כרוכות יחד והם הלכו לתנועות הנוער ותקעו ענפים מרוטים בתפוחי אדמה מפויחים והניפו אותם מתוך המדורה כאילו היו גיבורי האומה הלוחמים לעצמאות העם והמדינה. אבל אבותיהם כבר היו גיבורים לפניהם. על כן, ילדים אלו היו "דור-אחרון-לשעבוד-וראשון-לגאולה-אנו!" ונדונו לחיים של הרכנת הראש, בין אבותיהם, דור הנפילים שהקים מדינה, לבין בניהם ובנותיהם שעשו בה את הקפיטל שלהם. גם על השואה הם יודעים מסיפורים של אחרים ואם איתרע מזלם, עשו אותם נר זיכרון כדי שיידעו בהבנה עמוקה ומייסרת, שהם לעולם לא באמת יגיעו למדרגת הסבל של מי שהיו שם. דור אבוד שניסה בכל כוחו להיות בסדר עם העבר ועם העתיד והילדים והניסיון הזה הפך להרגל והכרח. נשים וגברים שהפשטות שלהם נוגעת ללב והיא שורש עוצמתם האנושית והיום הם אומרים שהם כבר עייפים אך מרוצים ומחייכים אל העולם במאמץ נמשך להסתיר את הכאב.

תוכן העניינים

שער ראשון: תחנות

17	1. עשר תחנות
21	2. תעודת זהות
30	3. עבודת החלום
30	פתח דבר
31	החלום
32	עבודת החלום - רצף אירועים
32	א. חול המועד פסח
33	ב. שפת הים
34	ג. הבית עומד בתוך הים
35	ד. ריבה אדומה
36	ה. אישה אחזת בילד
37	ו. ים סוער
38	ז. תעשייתית, אישית
41	ח. ציור של חלון אל החצר
41	ט. מוכרחים לעשות משהו
44	י. לחשב זמן, מילים, כוונה
47	יא. מתמטיקה
48	יב. מפתח סול
49	יג. מחמאה, מתנה
49	יד. על המרפסת
52	טו. כוכבים
54	טז. ארוחת הערב
58	יז. האבן הראשונה
61	יח. ובכל זאת לדבר אליהם
64	יט. מבקר, שליח ציבור
67	כ. רצח אופי
69	כא. אנחנו שואלים כאן את השאלות
71	כב. אני אוהב אותך, יונג
72	כג. שעת רצון
73	כד. משפחה

76	כה. הבית שברחוב הרב קוק 8
76	כו. אימא עושה ניקיון
77	כז. עגבנייה יפה כפרח
79	כח. חזרנו עייפים
80	כט. אלוהים אחד
81	ל. מיתת נשיקה
82	לא. אימה ומחט
82	לב. נפלתי מכוכב אחר
85	לג. הבן של המכולת
91	לד. גל גדול פורץ מעבר לגבולו
93	לה. ז'אן כריסטוף
94	לו. לבנות קודם
94	לז. בר 51
97	לח. חיזור, הטרדה
104	לט. לאבד שליטה
105	מ. שבת חתן
106	מא. מה שטוב לילד
108	מב. יום כיפור
109	מג. הרוצה בשלום
111	מד. בחמישה ביוני 1967
116	מה. הלוואי
117	מו. מלחמת יום הדין
121	מז. האוניברסיטה של צידון
126	מח. המכונית
130	מט. כמבעד למסך של ערפל
134	נ. עד כאן נכון לרגע זה

שער שני: פגישות

139	1. יורם
146	2. לה מאמא
150	3. רבין
157	4. בן-גוריון
165	5. נשיא

שער שלישי: ראויים לחסד

סיפורים

169	1. הדודה המרחפת
173	2. גננת טורפת
178	3. משאיות
181	4. הזונה הכי יפה בעולם
187	5. תרנגול אחד
194	6. אהובה
202	7. הלנה היפה
208	8. הדודה אלקה
215	9. השחקנית
225	10. מילואים
237	11. אישה בוחרת
250	12. הנאום האחרון של שנאוצי
253	13. אברם בבית
264	14. פציפיסט
280	15. סבא וסבתא גזע אדירים

שער רביעי: מחזות

293	מבוא כללי
293	פתח דבר
293	הרעיון המרכזי
296	אירוע קואליציוני או אופוזיציוני
301	תוכן מכתבי צורה
302	יצירה ועצמאות
302	מרכיבי אירוע אמנותי - המודל

1. דם

305	פתח דבר
306	מרכיבי האירוע
308	"דם" בגרסת הבית - שלושת חלקי ההצגה
312	דם - המחזה
313	1. אני רוצה הביתה
315	2. לקוראי המחזה

317	.3 לידה
321	.4 דו-שיח
324	.5 חלום
325	.6 אבא
328	.7 רפדוני
336	.8 המדונה הכחולה
337	.9 בעלי
339	.10 לצחצח את הכלי כסף

2. הדיבוק בחדר

344	פתח דבר
345	להתמודד עם הצל
345	מרכיבי האירוע
351	הדיבוק בחדר - המחזה
354	1. פרולוג
354	2. המבדיל
358	3. הבתולה בהתקף
364	4. עסקים
369	5. נדוניה
369	6. רחמים
371	7. לשון אהבה
380	8. כף הקלע
382	9. אלואבא
384	10. בובה
387	11. בנשמתי
387	12. החרם

3. התולעת עפה

391	פתח דבר
392	מרכיבי האירוע
395	התולעת עפה - המחזה
397	1. כניסה
397	2. זיהוי
406	3. תחתום!
408	4. הצהרה
408	5. הכחשה
410	

- 414 .6 מבוא להרצאה
 415 .7 הרצאה
 421 .8 אתה בן אדם נחמד
 428 .9 חתימה
 431 .10 סיום

4. היטלר

- 433 פתח דבר
 434 מרכיבי האירוע
 435 היטלר - המחזה
 435 .1 פרולוג, או השיחה שלפני ההצגה
 438 .2 אור גדול
 439 .3 על זקנה וצמחונות
 442 .4 נוימן, נוסטלגיה
 443 .5 מה אני רואה? בני אדם!
 444 .6 הכפיל
 444 .7 קומפוזיציה, קיטש וממות
 446 .8 גלי המתוקה - דוד אלף
 447 .9 שנות השלושים, סדר יום
 448 .10 אילן יוחסין
 450 .11 איבוד עשתונות
 450 .12 הנוער הנפלא הזה!
 451 .13 בבקשה, הרגו אותי!

5. נו-אקסיט טייק 5

- 454 פתח דבר
 455 מרכיבי האירוע
 462 נו-אקסיט טייק 5 - המחזה
 465 מערכה ראשונה
 465 .1 פרולוג, המקום והזמן הזה
 466 .2 חדר תודעה, המארכת, רפאל
 468 .3 רפאל לבדו, הפחד
 469 .4 רפאל, מארכת, כניסת אביה
 470 .5 רפאל, מארכת, אביה, כניסת אודליה
 472 .6 אולי יש לנו חברים משותפים

477	7. להיות המראה שלך
480	8. אני רוצה לדבר על אשתי
483	9. שלוש דמויות הזויות
484	10. אודליה והתינוקת
487	11. הם משכירים אותו מנוחה בת 10 דקות
489	12. שיחת המארכת עם סרטן
491	מערכה שנייה
491	13. העולם הזה נטש אותי
493	14. עכשיו אני החוליה החלשה
495	15. אני בדרכי
498	16. נמשיך
501	17. אפילוג, עם שקיעת החמה...

שער חמישי: מונולוגים

507	פתח דבר
509	1. כובע
510	2. ההפסקה שלי
511	3. היום שבו החרדה תיעלם
513	4. לא גיבורה
515	5. אמצע הלילה

שער שישי: מגע של קברט

"שם משתמש גנרל"

523	פתח דבר
523	מרכיבי האירוע
525	שם משתמש גנרל - הלקט
525	1. היום ההוא
525	2. "מסוקינו שבו בשלום לבסיסם"
526	3. והגנרל שתק
526	4. מדריך לרודן הצעיר
528	5. אֶלְזֶה פּוֹפִּיִן!
530	6. טיול של בוקר

532	.7 הדור הבא
533	.8 מתכון אחד ועוד שניים
534	.9 צפירת הרגעה
534	.10 תזרוק הכול!
535	.11 הכול בסדר!
537	.12 המראות קשים
539	.13 רק מפני שהם יהודים
539	.14 מצפון
540	.15 אם עבריה
541	.16 ארץ נהדרת
542	.17 אפשר
543	.18 אנשים רגילים
545	.19 אלבום
546	.20 שלום

שער שביעי

549	תולדות חיים
-----	-------------

שער ראשון

תחנות

1. עשר תחנות
2. תעודת זהות
3. עבודת החלום

1. עשר תחנות

א. "ילדי גן העדן"

סרט קולנוע צרפתי משנת 1945. במאי: מרסל קרנה. עיבוד קולנועי למחזה של ז'אק פרוור. פריז של שנות העשרים במאה התשע-עשרה. הפנטומימאי ז'אן לואי בארו, מגלם את דמותו של הפנטומימאי באטיסט, שמאוהב נואשות בנערת ליווי מכובדת וחמקמקה. בן ארבע-עשרה הייתי כשראיתי את הסרט הזה לראשונה, שבע פעמים ברצף. בכל יום, בשעה שתיים אחר הצהריים, התייצבתי בקופת קולנוע "פריז" וקניתי כרטיס. התאהבתי בקטע הפנטומימה שבו באטיסט מתאר גנבה שהתרחשה זה עתה ומסייע ללכוד את הגנב. הקטע שימש לי הוכחה מוקדמת לכך שיצירה אכן יכולה לשנות את המציאות ולעשות תיקון. ביצעתי אותו בפני קהל של חברים והם נותרו אדישים. אז עדיין לא הבנתי שסגידה, הערצה וחקיוי, לפעמים יכולים להיות כלים בסיסיים של יוצר, אבל לאו דווקא הכלים הנכונים. הסרט הביא אותי אל אמנויות במה ומסך.

ב. אלן סטיוארט, לה מאמא

אישה מופלאה. בשנת 1962 יסדה בניו יורק את תיאטרון "לה מאמא". אימצה אותי לבן. חשבתי שאני בן מאומץ יחיד שלה. אחר כך התברר שיש לה מאה בנים מאומצים כמוני בכל רחבי הפלנטה. בכל זאת ראיתי לי לכבוד להיות שייך למשפחה של לה מאמא. היא הגיעה לניו-יורק ב-1961, בלי כסף, ללא מקצוע ועם כלב צולע בשם בו-בו. פאפא אברהם דיאמונדס שהייתה לו חנות בדים בדרום מזרח מנהטן, היה לה למנטור. הוא אמר לה שכל אדם חייב שתהיינה לו שתי עגלות: האחת, העגלה הפרטית למען עצמו, והשנייה, העגלה הציבורית למען הזולת. בחודש אוקטובר 1961, היא שכרה מרתף שבשעות היום ניהלה בו מתפרה ובשעות הערב תיאטרון. בשנות השבעים היה "לה מאמא" אחד מהתיאטרונים החשובים בארה"ב. אלן סטיוארט הקימה אחד-עשר סניפים בעולם. אחד מהם היה במקלט ציבורי, ברחוב הנצי"ב בתל אביב. שם הייתי שחקן בהצגות התיאטרון ובמאי של קבוצת הצעירים.

ג. מיצג אלמוני בוילג', 1985

בקצה רחוב הגלריות הבורגניות המתוקשרות היטב, בוילג' הניו יורקי, בעיצומה של מהומת תרבות יאפית פוסט-מודרנית, בפיינה שכוחה, ראיתי פתח שרוף שהוביל אל כוך חשוך. לא היה שם איש, מלבד האמן שקיים מיצג על חבריו שנפלו במאבק לשחרור השחורים בדרום אפריקה. הוא החזיר לי את האמונה באמנות, שאינה תלויה בכמות הכסף, ביחסי הציבור או באהדת קהל. בדיעבד, יצירתו של אמן זה, הייתה לי כרפרוף של פרפר במערב, שעשוי לגרום לסערה במזרח.

ד. "מחולות הציפורים בערבי הסתיו עם שקיעת החמה"

זהו שם של שיר שכתב נתן אלתרמן ומופיע ב"ספר התיבה המזמרת". שמעתי את רחל מרכוס, אשתו של אלתרמן, קוראת אותו בערב תרבות, אחד מאלו שהיו נפוצים אז בתל אביב ופקדתי אותם בקביעות. הייתי בן חמש-עשרה. היא הייתה שחקנית ותיקה ומכובדת. הנער המתבגר שבי התגרה: "נראה אותך מגיש את השיר הזה!" עמלתי קשות על הכנת הקטע. לאחר שנה הגשתי אותו במסגרת התכנית האמנותית, בטקס הפתיחה של האולם הקטן של "הבימה". המנחה הציג אותי כ"הדור הבא של 'הבימה'". אולי הייתה זו אחת הסיבות לכך שלאחר השירות הצבאי ועוד מספר תפקידים בתיאטרון, הציע לי מנהל "הבימה" לשחק תפקיד ראשי במחזה ישראלי חדש. קראתי אותו ואמרתי למנהל שאני לא יכול לשחק בו בגלל ש"המחזה לא טוב". הוא נדהם. אחר כך הוצג המחזה בהשתתפותו של שחקן אחר, הועלה ארבע פעמים בלבד וירד מהבמה. לשם האיזון הקדוש ראוי להזכיר שמספר ההצגות אינו בהכרח מעיד על ערכו הסגולי של מחזה. שחקנים צעירים ששומעים את הסיפור הזה היום, מביטים בי כמו במי שיצא מדעתו. הם אומרים שהיום לא עושים דברים כאלה ואם מציעים לך תפקיד, תיקח ולעזאזל האיכות.

ה. פטריות

כל חיי אכלתי פטריות מתורבתות מקופסאות שימורים. יום אחד הלכנו לקטוף פטריות ביער בכפר-סבא. אשף המטבח בישראל אותן והגיש לשולחן משהו שנראה כעיסה חומה ומעוררת חשד ובטעם של "שומר נפשו ירחק מהם". המסובים סביבי זללו את התבשיל בתאוה גדולה ואני ישבתי אל מול הקערה שלי נבוך. איך שאני משתוקק כל כך לחזור אל הטבע ואיך שלפעמים אין לי מושג ירוק מה יכול להיות טעמו של טבע זה.

ו. "תותי בר"

אינגמר ברגמן, הבמאי השבדי, עשה את הסרט המקסים הזה, כשהיה עדיין איש צעיר. מפליא כיצד הוא עורך חשבון נפש עם אבא, עם המשפחה והמסורת והכול מנקודת מבטו של אדם זקן. ההיסטוריה של ברגמן מוכיחה שוב כי אין נביא בעירו. השבדים ביקרו אותו וזלזלו ביצירתו ורק לאחר שזכה להכרה מחוץ לארצו, החלו גם המקומיים להעריך אותו. זהו, לפעמים, גורלו של יוצר ותיק ונחמתו של יוצר מתחיל.

ז. פרינג'

תרבות קצה. אירועי תרבות שנמצאים מחוץ לגבולות הזרם המרכזי ומתפקדים כאלטרנטיבה לתרבות הרוב. המרכז נוהג לכנותו בטעות "שוליים", אבל זו לא תרבות שולית. מנקודת המבט של הפרינג' הוא נמצא במרכז. כי בלי ה"שוליים" הללו, תרבות בריאה לא יכולה להתקיים. להיות יוצר קואליציוני מרכזי זה מקצוע. להיות יוצר פרינג' אופוזיציוני זה יעוד חברתי. לא כל יצירת פרינג' היא אופוזיציונית וככל שהזמן חולף, מתמעט מספרן של האופוזיציוניות וזה לעצמו אסון תרבותי. אבל אני מאמין שכל אדם יוצר גם מחפש יעוד. כל פרינג', בין אם הוא נראה כדבר נפלא או לא, הוא עדיף על כך שאין פרינג' כלל. לכן אני חייב תודה לכל יוצרי הפרינג' שפגשתי אי פעם.

ח. "ארוחת הערב", 1985

ההצגה הראשונה בתיאטרון החדר. כשהתחלנו לעבוד עליה לא ידענו דבר. הצעתי מילת מפתח: פולחן. במשך חודשים סבבנו בין פולחנים, מטימבוקטו ועד אלסקה. לבסוף נחתנו בבית. באנו אל היהדות כבני בית, שיש להם כבוד למסורת וגם זכות טבעית לומר מה אנחנו מקבלים בה ומה לא. ההצגה התקיימה בחדר על הגג, שברחוב הרב קוק 8, בתל אביב. רק ארבעה-עשר צופים יכלו להיכנס לכל הצגה ולאחר ששמעו מה מתרחש בה, הם אכן נדחקו לבוא. הצנזורה ניסתה להוריד אותה, בטענה של פגיעה ברגשות הציבור. בתגובה הגדרנו את האירוע כ"הרצאה עם הדגמה". התברר שזה הסעיף היחיד שיכול היה לנפנף את הצנזורה החוצה. לא שיערנו את עוצמת התגובה הציבורית. היא נעה מאיבה עמוקה ועד לאהבה גדולה. הרגע הכי מרגש בשבילי היה זה שבו הבת המורדת, השחקנית איילת מרגלית ואחר כך מחליפתה גילה עופרי, נשארת לבדה בחדר ההרוס, נוטלת מהשולחן נוצה, מתבוננת בה ומחייכת. אז חשבת שהבת הזאת היא אני.

ט. התלמידים שלי

לילה אחד, במלחמת יום כיפור, שכבתי על האדמה בסמוך למוצב מצרי כבוש. אי אפשר היה להיכנס למוצב בגלל הגופות, הפשפשים והמלכודות. מסביב נחרו בעוז הצנחנים שכבשו אותו. בשמיים חלפו קליעים נותבים והותירו שריטות צהובות באפלה. פגזים שרקו, נפלו והתפוצצו סביב. כל הלילה רעדה האדמה. שאלתי את עצמי, מה לעזאזל אני עושה כאן, ואם אצא חי מהתופת הזאת, מה תהיה המשמעות של כל זה. רעיון נולד, עדיין עמום אבל מרמז על ייעודו של האדם - היצירה. אחרי המלחמה התחלתי ללמד אותו. מתוך המגע עם יוצרים על במה ומול מצלמה, הלך הרעיון וצמח מעבר למה ששיערתני. אם מכל מלמדיי השכלתי, כי אז מכל תלמידיי החכמתי. התלמידים שלי הם תחנת תרבות חשובה בחיי.

י. "הדייג ודג הזהב"

הצגת התיאטרון הראשונה שראיתי בחיי. הייתי בן ארבע וכדי לראות טוב יותר, עמדתי על המושב באולם "מוגרבי" בתל אביב. תיאטרון הגננות הציג אגדה בנוסח הימים ההם. על הבמה נצבו שני פנסי תאורה והתפאורה הייתה רשת מטולאת, פרוסה עד קצה האופק, כלומר, בגובה של מטר וחצי בערך. היא סימלה רשת דייגים. הגננות על הבמה עשו תנועות משונות. במהלך ההצגה נשרף אחד הפנסים, ההצגה נמשכה לאורו של פנס אחד והוא האיר את הבמה באור כחלחל מסתורי וזה היה רגע של אושר.

(גרסה ראשונה של קטעים אלו הופיעה בגיליון "מעריב תרבות", ביום ו', 6.9.1996, במדור "10 תחנות תרבות")

2. תעודת זהות

תעודת זהות!
תעודת עולה!¹
פנקס חבר!²
פנקס תלויים!³
שער-עליה!⁴
מדינה!
יש מדינה!
לא עוד פְּלִשְׁתִּינָה-א"י!
מדינת ישראל!
"כל הארץ דגלים! דגלים!"⁵
יפה ירקוני!⁶

-
- 1 תעודה המוענקת על ידי משרד העלייה והקליטה הישראלי למי שקיבל מעמד "עולה". בדרך כלל היא ניתנת רק למהגרים יהודים על פי חוק השבות. זהו פנקס משפחתי שבו נרשמים כל סוגי הסיוע הניתנים למשפחה.
- 2 פנקס חבר או "הפנקס האדום", היה סימן היכר של חברי "ההסתדרות הכללית של העובדים בארץ ישראל". היא הוקמה בשנת 1920 ע"י המפלגות הסוציאליסטיות הארץ-ישראליות. "ההסתדרות הכללית מאגדת את כל העובדים החיים על יגיעם מבלי לנצל עבודת זולתם, לשם סידור כל העניינים היישוביים, הכלכליים והתרבותיים של המעמד העובד בארץ לבניין חברת העבודה העברית בארץ ישראל" (מתוך החלטות ועידת היסוד של ההסתדרות). לאחר המהפך הפוליטי בשנת 1977, עם עליית הימין לשלטון והתחזקות המגמה הקפיטליסטית בכלכלה ובתרבות, הוחלש מעמדה של ההסתדרות. בשנת 1994 היא הוקמה מחדש תחת השם "הסתדרות העובדים הכללית החדשה".
- 3 החל משנת 1949, בתקופת ה"צנע" (ע' להלן), ניתן לכל אזרח במדינת ישראל פנקס ובו ריבועים דמויי בולים, שתמורתם הוא קיבל הקצבה של מצרכי מזון.
- 4 "בית עולים שער העלייה": מחנה עולים בחיפה, לשעבר המחנה הבריטי "סנט לוקס". שימש כמעבר מרכזי לעולים שהגיעו לנמל חיפה בעלייה ההמונית, שלאחר הקמתה של מדינת ישראל.
- 5 "כל הארץ דגלים": מילים, רפאל ספורטה. לחן, עמנואל עמירן (פוגצ'וב). "אל המעיין", 1979.
- 6 יפה ירקוני (24 בדצמבר 1925 - 1 בינואר 2012): זמרת ישראלית, מזוהה עם תרבות מלחמות ישראל והייתה פופולרית בשנות החמישים והשישים. כלת פרס ישראל לזמר עברי 1998.

"באב אל-וואד, לנצח זכור נא את שמותינו!"¹

צנע!²

מעברות!³

סיגריות פלאירס!⁴

"עברי - דבר עברית!"⁵

"כמובן - מטוסיאן!"⁶

"מסביב יהום הסער!"⁷

"חסמבה! חסמבה! חסמבה!"⁸

"ותשמעו ילדים, היום אנחנו משחקים חסמבה ויוצאים לפעולה סודית בהחלט

במסגד חסן-בק. אתה תהיה מנשה התימני."

"אבל אני פולני! אבא ואימא שלי פולנים!"

"תפסיק עם הגלותיות הזאת! אין יותר עדות! היום כולנו לוחמים נועזים למען

העם והמדינה! ויש לך תפקיד חשוב מאד בלשחק ילד תימני גיבור שנופל חלל

על במותיך ישראל!"

-
- 1 "באב אל וואד": מילים, חיים גורי. לחן, שמואל פרשקו. (1949)
 - 2 "צנע": מדיניות כלכלית שהונהגה בישראל בין השנים 1949-1959. מטרתה הייתה לחסוך במטבע חוץ. שמה דגש על הגבלת הרכישה של מזון ומוצרי צריכה, כגון ביגוד וריהוט. כל אזרח שובץ לחנות מכולת קבועה, שבה קיבל את מוצרי המזון הבסיסיים, על פי הקצבה קבועה, תמורת נקודות שהוקצבו לו בפנקס אישי שנקרא "פנקס תלושים".
 - 3 "מְעַבְרוֹת", "יישובי קליטה": יישובים זמניים שהוקמו משנת 1950, כדי לספק דיר לעולים החדשים שהגיעו לישראל אחרי קום המדינה. למעלה מ-900,000 נפש היגרו למדינת ישראל בעשור הראשון לקיומה. זהו נתון שאין כדוגמתו בין מדינות קולטות הגירה בעולם. התקציבים היו דלים והיה נחוץ למצוא במהירות פתרונות דיר לא שגרתיים. המבנים במעברות היו אוהלים, פחונים, בדונים, אזבסטונים וצריפונים.
 - 4 סיגריות מסוג וירג'יניה. מקובל שהבריטים הביאו אותן לארץ ישראל.
 - 5 סיסמה של "גדוד מגני השפה". "הגדוד" היה ארגון שפעל בקרב היישוב היהודי בארץ ישראל המנדטורית, בין השנים 1923-1936. הוא פעל, לעיתים תוך שימוש באלימות, להשלת השפה העברית בכל תחומי החיים. הסיסמה הייתה בשימוש שנים רבות לאחר שהגדוד התפרק.
 - 6 סיסמת פרסומת לסיגריות "מטוסיאן" שיוצרו בארץ ישראל, משנת 1921, ע"י האחים מְסָפְרוּ בע"מ.
 - 7 המנון הפלמ"ח: המילים זרובבל גלעד והלחן דוד זהבי (1942).
 - 8 חסמב"ה: ראשי תיבות של "חבורת סוד מוחלט בהחלט". סדרת סיפורי הרפתקאות לנוער מאת יגאל מוסינזון. הופיעו לראשונה בשנת 1949 בשבועון "משמר לילדים" כסיפור בהמשכים.

"אנו, אנו הפלמ"ח!"¹
"חיילים אלמונים הננו בלי מדים."²
"השקדייה פורחת, להיטלר יש קרחת,
הוא טיפס אל ראש העץ, הוא נפל והתפוצץ!"³
"אינס-צווי-דריי-פיר. מנדלה שתה קפיר.
הוא שבר את הבקבוק וקרא: אינאלבוק! דו'וק!"⁴
כיכר מגן דוד! גלידה ויטמן!
"בן גור-יון - אכל ס-בוין!"
פנס קסם!⁵ קולנוע עדן!⁶ בית העם!⁷ גן רינה!⁸
סבונים!⁹
דוסיים!¹⁰
פרענקים!¹¹

- 1 המנון הפלמ"ח: כנ"ל.
- 2 "חיילים אלמונים": מילים ולחן, אברהם (יאיר) ורוני שטרן (1932).
- 3 המנון אצ"ל, בין השנים 1932-1940. לאחר מכן היה להמנון לח"י.
- 4 "השקדייה פורחת": שיר ילדים עממי. מבוסס על שיר שאת מילותיו כתב ישראל דושמן והלחן של מנשה רבינא.
- 4 "עלילות מיקי-מהו": ספר ילדים מאת אברהם שלונסקי, עמ' 135 (1947).
- 5 "קפיר" הוא משקה חלב שמקורו בקווקז, מוגז מעט ואלכוהולי, מזכיר בטעמו יוגורט.
- 5 "פנס קסם": מכשיר שקדם למקרן השקופיות. שימש להקרנת תמונות על מסך או קיר, בימי הולדת, בהרצאות וכיו"ב.
- 6 קולנוע "עדן" (1914-1974): נחנך כ"ראינוע עדן", ברחוב ליליינבלום פינת פינס בתל אביב. שימש כאולם קולנוע, אופרה ותיאטרון.
- 7 "בית העם" (1925-1959): מוסד חינוכי-תרבותי שקיים גם הצגות תיאטרון, ראינוע וקולנוע. נוסד על ידי אגודת מתנדבים, ברחוב בן יהודה פינת שלום עליכם, בתל אביב. היום עומד במקום בית "אל-על".
- 8 "גן רינה" (1929-1960): מתחם אירועים, תיאטרון וקולנוע, תחת כיפת השמיים, ברחוב בן יהודה פינת שלום עליכם בתל אביב. נפתח בהצגת "נשפי פורים" של תיאטרון "המטאטא". במוצ"ש, 14.11.1960, התקיימה בו הצגת הקולנוע האחרונה, עם הסרט "הפרש הסוער".
- 9 "סבונים" במלעיל: כינוי גנאי לניצולי שואה. בעקבות השמועה השקרית שהנאצים יצרו סבון מגופם של יהודים.
- 10 כינוי גנאי ליהודים דתיים. המקור במילה "דתי" בעגה האשכנזית.
- 11 כינוי גנאי לצאצאי מגורשי ספרד שהיגרו למזרח. שיבוש הביטוי "פרנקים" שמקורו בימי הביניים והתייחס לאירופאים. התגלגל גם ל"פראנקוס" ו"פראנג'ים".

וּוּס־וּוּסִים!¹

שְׁמוּצְנִיקִים!²

גּוּגּוּעִים!³

פְּרָסִים!⁴

אַבְקַת-בִּיצִים, אַבְקַת-חֶלֶב, שׁוּק שְׁחוֹר,⁵

סַפְקוֹלְנִטִים!⁶

חֶאקִי!⁷

"חולצה כחולה, חולצה כחולה והיא עולה על כל העדיים!"⁸

"כל אישה בוחרת 'אָמָה' - כל אישה יודעת למה!"⁹

מַס-ת-נ-נִים!¹⁰

- 1 כינוי גנאי ליהודים אשכנזים. שיבוש של מילת השאלה באידיש "מה?"
- 2 כינוי גנאי לאנשי "השומר הצעיר". דומה למילה "לכלוך" באידיש.
- 3 גלעיני משמש. שימשו למשחק "חמש אבנים", כשניקבו אותם ורוקנו את תוכם, הם הפכו לחוליות במחרוזת או משרוקיות.
- 4 "פרסים" במלעיל: דמויות של נסיכים ונסיכות, ידוענים, בעלי חיים וכיו"ב, שהודפסו בצבעים על נייר מבריק וחולקו כשי, במצורף למוצרי צריכה לילדים.
- 5 בתקופת הצנע (1949-1959), עם הטלת קיצוב על מצרכי היסוד, פרח "השוק השחור", שוק מקביל, לא חוקי, של מוצרים שאי אפשר היה להשיג אותם בגלל הקיצוב. שוק שחור במטבע חוץ המשיך להתקיים עד שנות התשעים.
- 6 ספסרים: מי שמכרו באופן לא חוקי מוצרים בשוק השחור, בתקופת ה"צנע".
- 7 גוון שבין חום בהיר לבין אפור. מקור השם בפרסית ובאורדו, "חאק", כלומר "אבק". השם במקור התייחס למדי הצבא הבריטי בהודו, במחצית השנייה של המאה ה־19. שם נרדף למדי הצבא הישראלי.
- 8 "חולצה כחולה": מילים, מרדכי זעירא, דודיק וורטמן, לוי מלינובסקי. לחן, מרדכי זעירא (1925). נכתב להצגה של קבוצת "השומר הצעיר" בעפולה. הפך להמנון תנועות הנוער הסוציאליסטיות.
- 9 סיסמת פרסומת לסדרת מוצרי ניקיון בנוזל, במוצק ובאבקות, תחת השם המסחרי "אמה", מתוצרת בית החרושת "שמן" בחיפה. הופיעה בשוק בתחילת שנות השישים.
- 10 "מסתננים" (1949-1956): פליטים פלסטינים, גברים, נשים וטף, שבמלחמת השחרור גורשו למדינות ערב או ברחו אליהן ולאחר המלחמה ביקשו לשוב אל בתיהם או לעבד את שדותיהם וחצו את הגבול אל שטח ישראל. רובם נתפסו, נכלאו, גורשו או נטבחו בידי הצבא הישראלי. ישראל ראתה במדינות ערב השכנות אחראיות להסתננות ושלחה לשטחן כוחות צבא לביצוע "פעולות תגמול", שבהן נרצחו ללא הבחנה אנשי צבא ואזרחים. משנת 1955 הפכה ההסתננות לתופעה מאורגנת ונתמכת ע"י מדינות ערב ומטרתה מאבק במדינת ישראל.

"והמתבן של מזרע, עולה באש!"¹

"או"ם-שמום!"²

א"ש! א"ש! א"ש לילה!"³

"אני עומדת במעגל ומביטה סביבי,

אני מושיטה את ידי אל החבר שלי,

ביער, ביער, ביער נרקוד, נרקוד. "⁴

"הלאה הממשל הצבאי!"⁵

"שורו הביטו וראו! מה גדול היום הזה, היום הזה!

אש יוקדת בחזה והמחרשה, שוב פולחת בשדה!"⁶

"פיס בכפר, פיס בעיר, פיס הופך עני לעשיר. "⁷

"דור-אחרון-לשעבוד-וראשון-לגאולה-אנו!"⁸

1 "יום הדין גדול!": מילים, חיים חפר (פיינר). לחן עממי איטלקי. 1944.

בשנות הארבעים הצת המתבן של קיבוץ מזרע שלוש פעמים. לשיר יש גרסאות אחדות. גרסה אחת היא בעלת אופי אלים במיוחד: "יום הדין סְרִסְנֶה, סְרִסְנֶה, יָא מוּחְמָד!"

2 אמירה מזלזלת במוסד האומות המאוחדות. מיוחסת לראש הממשלה הראשון של מדינת ישראל, דוד בן-גוריון, בעת שכיהן כשר הביטחון בממשלת משה שרת, במהלך ויכוח בישיבת הממשלה ב-29 במרץ 1955 שבה הציע לכבוש את רצועת עזה מידי מצרים, בעקבות ריבוי הפיגועים של חוליות הפדאיון: "רק העזת היהודים הקימה את המדינה ולא החלטת או"ם-שמום."

3 א"ש: ראשי תיבות של "אימוני שדה".

4 "אני עומדת במעגל": שיר שליווה ריקודי מעגל. הטקסט תועד לראשונה ב"רשומות: מאסף לדברי זיכרונות, לאתנוגרפיה ולפולקלור בישראל", הסדרה החדשה, כרך ד' [תש"ז, 1947], עמ' 191, יש טוענים שהמקור אוקראיני או סקנדינבי (זמרשת).

5 עם הקמת מדינת ישראל, הוכרז ממשל צבאי על היישובים הערביים שבשטחה. הוא נמשך משנת 1948 ועד 1966. הממשל הצבאי ביטל זכויות אזרח, הגביל את זכות הקניין, את חופש התנועה, קיצר בהליכים משפטיים והחמיר בהם, החמיר ענישה ועוד. הממשל הצבאי לא הגביל את זכותם של ערביי ישראל לבחור ולהיבחר לכנסת.

6 "שורו, הביטו וראו": מילים ולחן, זלמן חן (1937). השיר התפרסם בעיקר בזכות אברהם הרצפלד, שנהג לשיר אותו בעלייה לקרקע של ישובים חדשים.

7 אחת מסיסמאות הפרסומת הראשונות של מפעל ההימורים הלאומי "מפעל הפיס". מיוחסת לרעיונאית גאולה כהן, ממשרד הפרסום "דחף". לימים היא הייתה חברת כנסת מטעם מפלגת "התחייה".

8 "מתי מדבר": פואמה מאת חיים נחמן ביאליק, אדר א', תרס"ב, אודסה, 1902.

"מישהו כאן היה בשואה?"
 "המורה! אני לא הייתי בשואה. הם היו בשואה. אני לא. במלחמת השחרור הייתי
 בן ארבע. בשואה עוד לא נולדתי. כמעט נולדתי. כמעט! המורה! זה נותן לי
 זכויות מיוחדות, אם כמעט נולדתי בשואה?"
 "ש-ק-ט!..."

והיום ניתנת לכם הזכות הגדולה, לעמוד על הבמה, בבית הספר העממי על שם
 יוסף הגלילי וכולם ביחד לשיר אתי! 'הִיָּה הָיָה גִיבּוּר חִידָה, ולו זרוע יחידה!"
 די! להפסיק לשיר!
 ושמו של גיבור החידה ולו זרוע יחידה הוא?... יוסף טרומפלדור! הלא הוא?...
 יוסף הגלילי!²

והיום מופקדת בידכם הזכות הגדולה, להופיע קבל עם ועדה וכל המשפחה
 ותגידו לאימא שתזמין גם את כל הדודים והדודות וכל מי שיכול לבוא ולא הוזמן
 לעצרת אחרת, שיבואו לעצרת יום הזיכרון לשואה ולגבורה!...
 כל הבנים באים בחולצות לבנות ובמכנסי חאקי קצרים, מגוהצים היטב ותאמרו
 לאימא שתגהץ קמט ישר לאורך המכנסיים. בנות בחולצות לבנות ושמלות
 כחולות סרפן.³
 כולם בסנדלים תנכיים!

שְׁמַעְתֶּם?
 וגרביים לבנות!
 ועימדו זקופים!
 כפות הידיים צמודות לקן התפר של המכנסיים!
 בנות אוחות בצידו החצאית!
 לא לצחוק!
 לא לזוז!
 פנים רציניים!
 העיניים נשואות קדימה, אל עבר העתיד!

1 "בגליל": מילים, אברהם ברוידס. לחן, נחום נרדי. מתוך "נחום נרדי: מזמרת
 הארץ", מרכז לתרבות ולחינוך, 1965, עמודים 21-23.
 2 יוסף (אוסיה) טרומפלדור (1880-1920), לוחם יהודי, מנהיג ציוני,
 סוציאליסט וחלוץ. נפל בקרב תל חי. אברהם ברוידא כתב עליו את שירו
 "בגליל". בית הספר שבו מתרחש הסיפור נקרא על שמו: יוסף הגלילי,
 לשעבר "בית חינוך ב" שהיה שייך לזרם העובדים.
 3 שמלה ארוכה שבחלקה העליון רצועות בד, ללא שרוולים וצווארון והיא
 נלבשת מעל לחולצה. במקור זו תלבושת עממית רוסית שהביאו לארץ
 החלוצים. מקור המילה בפרסית.

'וכל העולם הנאור כולו עמד מנגד והחשה!¹
ולחזור אחרי: 'וכל העולם הנאור כולו עמד מנגד והחשה!
"המורה, אני אז עוד לא נולדתי. כמעט נולדתי..."
"ש-ק-ט! ולחזור אחרי: 'היכן הייתם כאשר כל העולם הנאור כולו עמד מנגד
והחשה?! כצאן לטבח?! לא עוד! לא עוד כצאן לטבח!
ועכשיו כולם ביחד ובקול רם: 'דור-אחרון-לשעבוד-וראשון-לגאולה-אנו!
ושוב נקרא בקול גדול את שירו הידוע של משוררנו הלאומי חיים נחמן ביאליק
'מתי מדבר האחרונים'
'הם קוראים! אנחנו גיבורים! דור-אחרון-לשעבוד-וראשון-לגאולה-אנו! ידנו
לבדה, ידנו החזקה, את כובד העול מעל גאון צווארנו פרקה!
ועכשיו? 'הבה נגילה!²
מוכרחים! ואין ברירה! ומוכרחים להיות שמח!
שם, בצד שמאל, מישהו הורס את ההרמוניה. תשיר ביחד עם כולם או שתשתוק
ותעשה תנועות בשפתיים."
"בסדר המורה, אני אעשה תנועות בשפתיים."
"ועכשיו אני אומרת: 'אתם-דור-אחרון-לשעבוד-וראשון-לגאולה-אנו'.
ואתם כולכם! ביחד! עונים לי: 'אנחנו מגש הכסף אשר עליו ניתנה לכם מדינת
היהודים'.³ אתם מגש הכסף?! נו, באמת. תראו איך אתם נראים. אתם נוער
אתם? אתם בְּרָחָה!⁴ ומי יודע למי מיוחסת האמירה הזאת?"
"המורה! המורה! אני יודע! אני יודע! אמר את זה השומר הגיבור אברהם שפירא!
אבל הוא לא אמר בררה. הוא אמר חרה. הוא אמר, אתם נוער אתם? אתם חרה!"
"ש-ק-ט!!!"
ועכשיו כולם ביחד: 'הצבי ישראל על במותיך חלל, איך נפלו גיבורים'.⁵

- 1 "קשר השתיקה": מאמר מאת אבא קובנר. על רקע מעשי הזוועה של הנאצים במלחמת העולם השנייה, כתב קובנר, "העולם הנאור עמד מנגד ורק צדיקים מעטים בסדום החדשה, חסידי אומות העולם, עשו כמיטב יכולתם להציל מעט יהודים."
- 2 "הבה נגילה": מילים, אברהם צבי אידלסון (1918). הלחן מבוסס על שיר חסידי.
- 3 "מגש הכסף": המילים נתן אלתרמן והלחן חיים אלכסנדר (1947). מאוחר יותר הולחן גם על ידי נורית הירש, נחום היימן ואורי קריב.
- 4 "בְּרָחָה": שארית שנותרה לאחר ברירת הטוב מהרע. החלק הנובל, נרקב, פסול, ביבול. האמירה המקורית מיוחסת לאברהם שפירא (1870-1965), ראש "אגודת השומרים" שאמר, "אתם נוער אתם? אתם חרה!"
- 5 קינת דוד על יהונתן (שמואל ב, פרק א, יט).

ו'זכור עם ישראל את בניו ובנותיו!¹

על קידוש השם!

ועוד פעם!

על קידוש השם!

ושוב!

ושוב!

ושוב עולה הזמר!

במדינת ישראל נוצר היהודי החדש! נטול תסביכי הגלות! חופשי ומשוחרר! זקוף

קומה ואמיץ וגיבור!

'דנל'ה, הו, דנל'ה! אכול את הבננל'ה ותהיה גיבור!²

ועכשיו כולם לקחת את הכרטיסיות האלה הביתה ולרשום בכל כרטיסייה שם

של מישהו במשפחה שהיה בשואה ובאיזה מחנה ריכוז הוא מת ואחר כך נשלח

את כל הכרטיסיות ל'יד-ושם' בירושלים, שיהיה להם יד ושם. לזיכרון-עולם!

לנצח נצחים!"

"אבל היה לי רק דוד אחד שמת בשואה."

"רק דוד אחד? תבדוק עוד פעם."

"גם כל המשפחה שלו מתה בשואה."

"זה כבר יותר טוב. תרשום!"

אתה נראה לי ילד אחראי ולכן אתה תרכז את כל הכרטיסיות של כל התלמידים

בכיתה ואחר כך תמסור אותן למנהל, שישלח אותן ל'יד-ושם' בירושלים.

בזה הרגע הוטלה עליך משימה לאומית כבדה: שמותיהם של כל האבות

והאימהות והילדים והזקנים והתינוקות, הזכים והטהורים, שכל אשמתם הייתה

שהם יהודים, שהומתו ושנחנקו ושנשרפו ושנקברו חיים, על קידוש השם

במחנות המוות באירופה. אלה הם בני המשפחה השרופים של ילדי הכיתה הזאת,

אשר במותם ציוו לנו את החיים! תשים את הכרטיסיות בילקוט, שלא תאבד."

"כן, המורה."

אני לא רוצה לשים את הכרטיסיות בילקוט. אם הכרטיסיות יהיו בילקוט, אני

לא אוכל לראות אותן ומה אם הילקוט שלי יאבד? או שמישהו ייקח לי אותו? אני

1 "זכור": תפילה יהודית עתיקה של הזכרת נשמות. בעקבות טקסט זה, חובר טקסט לזכר חללי מערכות ישראל. נוסח ראשון נכתב בידי ברל כצנלסון, לאחר קרב תלחי. נוסח שני כולל את כל הנופלים במערכות ישראל. ביום הזיכרון לשואה ולגבורה נאמרת תפילת "זכור" לזכר קורבנות השואה. על אלו נוסף גם נוסח של הזכרת נשמות בתפילות המועדים (בבתי הכנסת של הצינות הדתית).

2 "דנל'ה": המילים יוסף אוקסנברג והלחן משה וילנסקי (1948).

מחזיק את הכרטיסיות חזק ביד. היד כואבת אבל אני מחזיק את הכרטיסיות חזק. שמותיהם של כל האבות והאימהות והילדים!
בבית אימא שואלת אותי: "למה אתה מחזיק ככה את היד?"
"אני שומר על הכרטיסיות."
"נו, באמת! הילד שוב ממציא דברים."
כף היד שלי ריקה. כף היד שלי היא אגרוף ריק. הכרטיסיות אינן. איפה הכרטיסיות שלי? שלהם! של כל הזקנים והנשים והטף! מה אני אעשה עכשיו? כל האבות והאימהות והילדים והנשים והזקנים והטף, כולם אבדו לי. אני רץ לבית הספר, רץ הביתה, רץ וחוזר, מחפש על המדרכות, בתעלות על יד המדרכות, בפחי האשפה, בחצרות, בכניסות לבתים. אני שואל אנשים אולי ראו את הכרטיסיות. הם לא מבינים!
"נו, מסרת את הכרטיסיות למנהל?"
"כן, המורה."
ומאו - שת"קה.

מה שת"קה? אני לעולם לא אוכל לסלוח לעצמי על הסוף הזה. מה היה סוף הסיפור? אני לא זוכר. אם אתה לא זוכר, תכתוב את הסוף הטוב שלך ותסלה לעצמך.

התאבלתי על הכרטיסיות האבודות, על שמותיהם של כל האבות והאימהות, והילדים והזקנים והתינוקות, הזכרים והטהורים, שכל אשמתם הייתה שהם יהודים, שהומתו ונחנקו ונשרפו ונקברו חיים, על קידוש השם, במחנות המוות באירופה. אלה הם בני המשפחה השרופים של ילדי הכיתה הזאת, אשר במוותם ציוו לנו את החיים! תשים את הכרטיסיות בילקוט, שלא תאבד אותן. ככה המורה אמרה.

ואחרי שבעה ימים קמתי ופתחתי את הילקוט ופשפשתי בכל מדוריו והנה בתוך כיס קטן וצר, שיש בו מקום לכרטיסיות בלבד, שם הן נחו בשקט והמתינו לי, כל הכרטיסיות, של כל האבות והאימהות והילדים והזקנים והתינוקות, הזכרים והטהורים, אשר במוותם ציוו לנו את החיים!
"נו, מסרת את הכרטיסיות למנהל?"
"כן, המורה!"

3. עבודת החלום

פתח דבר

חלום הוא כתב חידה שכתבה אותו הנפש. זו דרמה שמתווה שביל של ציוני דרך בתוך מנהרת החלום. בין אם המנהרה אפלה או מוארת, בקצה המנהרה תמיד יש אור. בין אם החלום הוא נעים או לא נעים, התובנה הממתינה לנו שם תהיה טובה, מנחמת, משמחת, מעודדת. המסר הממתיך לנו שם הוא תמיד אופטימי. אם לא נמצא בו לפחות נחמה, ראוי שנחזור ונבחן את עצמנו שוב. חלומות שאנו חולמים מתוך שינה או הזיות בהקיץ, עשויים להעשיר את חיינו בתובנות חדשות, לסייע בהתמודדות עם קושי, לתת ביטוי לשמחה כמוסה. כל קטע בחלום, הוא שער לחוויה אישית מן העבר, או בהווה, או שער של חזון לעתיד. כל חוויה עשויה להתקשר לחוויה אחרת, שמתקשרת לחוויה אחרת וכך נוצר סיפור המבוסס על רצף של אירועים, בעל משמעות אישית חדשה. השער עשוי להיות קטע בחלום, או משפט, או מילה. אני עומד אל מול שער כזה ושואל את עצמי, מה זה מזכיר לי. התשובה תפתח בפני את השער.

בכתב החלום, הרשום בהמשך, שתי המילים הראשונות הן "שעת בוקר". זהו שער. אני שואל, מה "שעת בוקר" מזכירה לי ברגע זה. אפשר לענות על השאלה ברצף מילולי שוטף, של כל מה שעולה בדעתנו באותו רגע. אפשר לכתוב זאת, לשיר, לנגן, לרקוד, לצייר. לאחר שהרצף מיצה את עצמו, בודקים את הטקסט שנוצר. בדרך כלל, אפשר לגלות בו לפחות רמז אחד שמוביל לתובנה חדשה. את הרצף אפשר לעצור בכל רגע שנרצה בכך.

אפשר לעיין בטקסט של החלום ולבחור בכל שער, בכל סדר שהוא. אבל לפעמים אנו עשויים לגלות שלא כל שער נפתח בפנינו מיד. יש שהם סגורים, כי לא הגיעה שעתם להיפתח. הם ייפתחו בבוא זמנם. בינתיים אפשר להמציא תשובות לשאלה, מה זה מזכיר לי. כי כל המצאה אישית היא יצירה אישית ובהמשך הזמן גם היא עשויה ליצור תובנה חדשה.

עבודת החלום יכולה להימשך רגע אחד בלבד, או רגעים אחדים, שעה, מספר שעות ואפשר לשוב אליה לאחר ימים או שנים. הכול על פי בחירתו של החולם. יש חלומות שנפתחים גם שנים רבות לאחר שנפתחו לראשונה. מטבע הדברים, ישנן חוויות, שחוזרות ומופיעות שוב ושוב. אנחנו זקוקים לחזרות הללו וכל עוד הן טעונות, הן תופענה. זהו גם תהליך החלמה. הוא לא נאמן ללוח זמנים ידוע. הוא נאמן לזמנו ואת סיבת הדבר נדע רק בדיעבד.

הדברים הרשומים בהמשך, אפשר לקרוא אותם כסדרם, מן ההתחלה אל הסוף. אפשר לקרוא בהם מהסוף אל ההתחלה. מומלץ לבחור באקראי בדף כלשהו, בשם של קטע, במילה שקפצה לנגד עינינו וכיוצא בזה. כל פרט בחלום הוא פתח דבר.

החלום הזה עדיין הולך ונפתח בפני בכל קריאה חדשה. יש בכך תקווה כי כך אפשר לשוב ולטעון שאנו הולכים ומשתפרים בסבירות מתקבלת על הדעת, בכל פעם שבה אנו פותחים שער.

החלום

(יום א', כ"ה שבט, תשנ"ז, 02.02.1997)

שעת בוקר. אני מתעורר במיטה שלי בחדר השינה. בדלת הפונה אל המרפסת המערבית, קבוע חלון. מבעד לחלון הזה אני מבחין בשמיים תכולים ומתחת להם ים כחול. כחול עמוק מאד, כהה מאד, מכסה על סוד. השמיים תכולים מאד, תכולים מדי, בהירים מדי. שמיים מצוירים. על כן הם קפואים בזמן, חסרי חיים, מעוררים חלחלה. אם אעבור בתוך הציור אל מה שמעבר לו, כי אז השמיים המתים הללו יתעוררו לחיים. איני יכול לעשות זאת, עדיין לא.

מעבר למעקה האבן של המרפסת נראית שפת הים. הים רגוע. פתאום גל גדול פורץ מעבר לגבולו והים מגיע עד לקיר הבית וסובב אותו. הבית עומד בתוך הים וגלים מתנפצים עליו. אני נמלט אל החדר השני, זה חדר הביניים, והוא משמש כחדר עבודה ובו נמצאים הספרייה ושולחן העבודה שלי. עכשיו החדר הזה ריק לגמרי. הקירות לבנים ועירומים. החלון הדרומי פתוח אל אור מסנוור שבא מן החוץ. על הקיר המזרחי, הפונה לחדר הסדנה, תלוי ציור גדול של חלון ובתוך מסגרת החלון מצויר אור גדול. הציור קפוא, דומם. האור הבא מן החלון חי. אמי זיכרונה לברכה נכנסת אל החדר, לבושה בשמלה פרחונית קלה ובהירה. היא צעירה ויפה, כמו בתצלומים מאז, בשחור-לבן-אפור, על שפת הים. בידה היא אוחות מטלית ניקוי ומנקה את החלון כמו שהייתה נוהגת לעשות בחייה. היא נראית טרודה מאד ולא מבחינה בי.

העולם נראה כמבעד למסך של ערפל. מה שמתרחש הוא מעבר לזמן. אני יודע שהיא הלכה לעולמה לפני שבע שנים, בשנת 1990. אני שואל אותה מה השנה עכשיו. היא אינה מביטה בי, מבריקה את החלון במטלית ועונה כמובן מאליו: "חול המועד פסח, תשמ"ה, 1985!"

אנחנו יוצאים אל המרפסת ועכשיו הים מצוי במקומו ושפת הים במקומה. מקיר הבית ועד לטיילת, נמצא השדה הפתוח וצומחים בו שיחים ועשבים וגם עץ אחד

נוטה על צדו ויד אדם לא נגעה בהם. מעבר לשדה, הכביש של הטיילת, מעקה הברזל החלוד והחול אשר על שפת הים. הכול כפי שהיה לפני שבנו כאן את רבי הקומות.

אימא מתכופפת אל מעבר למעקה המרפסת, מביטה אל החצר ואומרת שהיא רואה שם את צנצנת ריבת הדומדמניות שלה. אני מביט ורואה את הריבה, מונחת על האדמה, נפרשת כפרח והיא אדומה מאד. מונחת שם כמתנה, דבר שנעשה בנתינה, מבלי לבקש תמורה או לקבל עליו פרס. נתינה לשם נתינה, כי מוכרחים לתת. כי בנפשנו הוא. אני מתעורר בנשימה מהירה וחושב שמוכרחים לעשות משהו.

עד כאן החלום.

מכאן והלאה עבודת החלום.

יש בה קטעי חיים, מציאות, דמיון והזיה. לפעמים כותרת של קטע, מקורה בחלום, לפעמים היא לא רשומה בחלום אבל נולדת מתוך מה שכבר נכתב עליו וכך דבר נולד מתוך דבר, חוויה מתעוררת מתוך חוויה, שער מתוך שער.

עבודת החלום - רצף אירועים

א. חול המועד פסח

ערב פסח תשמ"ה, הוא גם ערב שבת. ביומן רשום שעלי לצאת בשעה מוקדמת לבית ההורים, לסייע בהכנת סדר הפסח ועלי להיות שם בשעה חמש אחר הצוהריים. אימא מנקה את הבית לקראת הפסח. היא נאנחת, לא מתלוננת וממשיכה בעבודה ואז, פתאום, מניחה את הכלים והולכת אל השכנה ממול, הגברת חוטמן. הן יושבות במטבח ומשוחחות. הדלתות פתוחות ומדירה לדירה אפשר לשמוע את הדברים. אימא מסכמת את השיחה: "אני כל כך עייפה! אני רוצה כבר להיות זקנה ולשבת בפוטל הגדול בסלון ושהילדים יטפלו בי!" הפוטל שבסלון היה של אבא. כשהיה בעבודה, היא ירבה בו חצי שעה ביום, בשעת הצוהריים, כדי לשמוע ברדיו את "המדור לחיפוש קרובים" ובבוא שעתה, לא הניחה לאיש לטפל בה ומעולם לא התלוננה בנוכחות הילדים. שתי הנשים נפרדות בנשימת אנחה גדולה וטובה וכל אחת מהן פונה לחדריה. תשמ"ה, 1985, היא השנה שבה יסדתי, יחד עם קבוצת שחקנים, את תיאטרון החדר - המעבדה לתיאטרון. דבר חדש נולד אז. דבר חדש עומד להיוולד.

ב. שפת הים

עוברים ושבים צועדים בנחישות, כמעידים על עצמם שהם בדרך לביצועה של משימה חשובה ביותר, אומרים, "סליחה, אפשר לעבור?" וחושבים, "תעופו לי מהעיניים!" יש שמהלכים ברוגע, מתבוננים בנוף כמי שכל זמנם בידם ואולי הם תיירים מארץ אחרת ואם הם מאירי עיניים ומרבים לחייך, יש לשער, בסבירות מתקבלת על הדעת, שהם תיירים, ויש הרצים הלוך ושוב לאורך החוף בין נמל יפו לנמל תל אביב, מתמסרים לפולחני בריאות מתוך אמונה שלמה בצדקת דרכם. בכריזה נשמע עמום, דיבור מתלהב של קריין, שמוכר מוצרים או מספר בדיחה ואי אפשר להבין מילה מדבריו, אלא רק המהום. טור ארוך של מכוניות בפקק תנועה של שעת שיא. שורות של עצי דקל שהובאו לכאן מהשטחים הכבושים, סככות, ספסלים מוצבים כהצהרה של חשיבות עצמית, מכשירי תאורה גנדרניים, קטנים, שלא נועדו להאיר דרכם של אנשים, אלא לפאר את עצמם ואת העמודים שעליהם הם קבועים. שוברי הגלים, שלפני שנים רבות הוצבו בתוך הים, במרחק עשרות מטרים מקו החוף, לא נקבעו שם כדי להקל על בני אדם היוורדים אל המים לרחוץ בהם, אלא כדי לאגור את החול שעושה דרכו ממרומי הנילוס אל אגן הים התיכון, להסיג את הים לאחור ולאפשר את בנייתם של רבי הקומות שעל החוף. זה לא היה החטא הגדול הראשון. לפניו היה חטא הזרמת מי הביוב אל הים ולפניו היו אחרים.

היום מי הביוב כבר לא נשפכים אל הים ורבי הקומות כבר מתנשאים לאורך הטיילת, עוטים שיש קשוח ואדיש, יהירים, מסוגרים, חסרי חמלה. אני עובר לידם בטיול ערב עם הכלב לאטע ומתכווץ אל תוכי. גם לאטע ממחר לחלוף על פני גושי האבן, מחפש פינה ריחנית להשתין בה. אולי כך חשו אזרחי ברלין הנאצית ורומא הפשיסטית בהליכתם על מדרכות עיר, בסמוך לרבי הקומות הממלכתיים. היום, ברחובות הים, על המדרכה, בני אדם כחרקים, מתרוצצים אחוזי בולמוס, צפונה ודרומה, למרגלות גורדי השחקים הללו ועשירי הארץ צופים בהם מלמעלה למטה, ממרפסות עם מעקי זכוכית, כך שגם אם ישבו בתוך חדרם פנימה יוכלו לראות את הים מבעד לזכוכית כבתמונת נוף שנועדה לענג את המתבונן, אבל אינה דורשת ממנו דבר, גם לא רגע אחד של חמלה.

הייתה כאן רצועת חול פשוטה ועכשיו איננה עוד. היה מעקה ברזל חלוד שלא חסם דבר אבל הזמין לטפס מעליו ולנחות על החול החם, הלבן, הרך, הנקי, הנכנע מעדנות למגע כף יד, מערסל את הגוף. לימינך ולשמאלך, עד קו האופק, עד המגדלור של נמל יפו, רק חול וצדפים, לחרוץ מהם מחרוזות לצוואר ואצעדות על אמת היד או הקרסול. מאחוריך העיר, לבנה-אפורה, נחה

רגועה, בענווה. לפניך הים והסלעים שמבצבצים מעל פני המים והסרטנים רצים כמושוגעים מהים אל החוף ובחזרה ונעלמים במחילות החול והדגים הקטנים מנענעים בפזיזות זנב בשיפולי הסלע וסירות הדייג והשקט.

ג. הבית עומד בתוך הים

בצהרי יום חורף אחד בדצמבר, שנת 1591, פרץ הים מגבולו, כיסה את הטיילת של תל אביב, הציף את הבתים הקטנים שעמדו בסמוך לשפת הים והגיע עד לקיר הבית שלנו. הגלים התנפצו אל קיר המרפסת שבקומה הראשונה. באו, נסוגו ושוב באו, התנפצו אל הקיר ונסוגו. המים הקיפו את הבתים סביב וזרמו מהטיילת עד לרחוב הכובשים, מרחק של מאות מטרים מהחוף. בתים בני קומה אחת שעמדו על קו החוף, הוצפו במי הים שהלך וגרף את תכולתם החוצה אל הטיילת. למחרת, הילדים שגרו בהם, באו אל בית הספר ורק בגדיהם הלחים לגופם. המורה שאלה, "היכן המחברות שלכם?" והם אמרו, "הים לקח אותן." הים בא בגלים שהתנפצו אל קיר הבית, הקיפו אותו סביב, נסוגו ובאו שוב. היום קוראים לתופעה הזאת צונאמי. אז קראו לה שיטפון. הוא התרחש פעם אחת בלבד בכל תקופת ילדותי ונמשך כרבע שעה. על כן יקשה למצוא מי שזוכרים אותו ואולי לא התרחש מעולם. אולי חלמתי אותו. עמדתי במרפסת, צמוד למעקה, נדהם ומשותק.

שנים רבות חזרתי וסיפרתי על פריצת הים ושאלתי אם מישוהו זוכר את השיטפון של דצמבר 1951. איש לא זכר. חיפשתי סימוכין לזיכרון. במכון הגיאולוגי לישראל רשומים ארבעה אירועי צונאמי, כולם ביפו: בשנים 1033, 1546 ושניים בשנת 1956. כולם הוערכו כ"עוצמות נמוכות".

בינתיים הסתיימה המאה העשרים והחלה המאה העשרים ואחת ועברו שנים רבות נוספות ויום אחד, באה לבקר אותי פנינה גינזבורג, מוותיקות קבוצת "המליאה" של תיאטרון החדר. מתוך איזו התלהבות אינטואיטיבית, היא מוציאה מתיקה ספר של ידיד, המשורר ישראל פנקס, "האם את עדיין רואה אותי". מתוכו היא קוראת את השיר, "דצמבר 1951":

"דְּצֶמְבֶּר קָר / הָיָה זֶה, וְגָשׁוּם מִן הָרְגִיל. / הַמַּיִם, שֶׁהִגְיעוּ כְּמַעַט עַד לְשׁוֹרֵת תְּבוֹת-הַדָּאָר הָעֵקְמוֹת / וְחָזְרוּ וְנָסְגוּ, / הִנִּיחוּ קוֹ גְּבֵה חָרָר. / אָף הוּא דָּהָה עֲכָשׁוּ. שׁוּב אֵין לְדַעַת / אִם מִמֶּשׁ הָיָה כָּל זֶה / וְאוּלַי אֵךְ בְּדִיָּה, חֲזִיוֹן-שׁוֹא, / תַּעֲתוּעַ, / לְוַי אֹר-קוֹלִי לִירֵיעָה שֶׁפָּרַשׁ כְּאֵן הַזְּמַן."

במי עלי לתת אמון? שרשומותיו אומרות שהים פרץ בשנת 1956, או בעדותו של המשורר, שכמוני הוא זוכר את 1951? "בְּרִשׁוּמוֹת אֵין

לְכֶן יָזְכֶר, כתב המשורר. אני נותן את אמוני במשורר. יש חוויות שלא נזכרות בְּרִשומות אבל בני אדם זוכרים. הים הוא עולם הרגש שלי. עוצמתו באה לו מתוך היצר. על מה פרץ הים?

ערב אחד אני עומד, ילד מתבגר, ליד דלת הזכוכית המובילה אל המרפסת, צופה אל קו האופק ומתגרד. הים סוער. הרוח מרעידה את הדלת. שערה ראשונה מתגלגלת תחת ידי מאזור המפשעה. אני פותח את ארון הבגדים, מוציא משם את החגורה הצבאית של אבא, שנשארה אצלו ממלחמת העצמאות, משחיל אותה במכנסים, יוצא אל שפת הים ורץ על החול הרטוב עד להריסות של שכונת מנשיה ובחזרה. למחרת אני קונה בחנות הצבעים סליל של חוט ניילון. את הקרס והמשקולת מצאתי פעם על החוף. אני ממתין לסערה הבאה ויוצא לדוג על החוף. יורד גשם צפוף. הרוח מעיפה את שערי וחובטת אותי בפני. הים סוער. מישהו עובר על הטיילת וצועק אלי, "ילד! אין דגים בסערה הזאת!" ואני צועק אליו, "הייו!" לא פעם שמעתי אומרים שאין סיכוי שיהיו דגים על יד החוף, בשעת סערה. אבל אני לא בגלל הסיכוי אני כאן, אלא בגלל המאבק.

ד. ריבה אדומה

אימא אהבה לרקוח ריבות. גאוותה הייתה על שידעה לנצל כל פיסת מזון שנותרה במקרה, אפילו אם כבר הייתה על סף ריקבון. זו מורשת התפוצה הפולנית. משם גם הביאו את ה"יויאך", מרק העוף הצח, נוזל צהבהב, שהפטרֹוֹשְקָה הקצועה הייתה משייטת בו, נאבקת בצחצוחי השמן ובפיסות דלות של שאר ירקות ובשר עוף סחוט ועייף. פטרושקה זה פטרוזיליה. "יויאך" זה לא סתם "הפקר פטרושקה". הכול במלעיל כמובן וההטעמה היא על ההברה הראשונה. "הפקר פטרושקה" זה כל דבר, אדם, צמח, חפץ, שמתנהגים להם כאילו כל העולם כולו שייך להם, פושטקים שלא אכפת להם משום דבר. כמו הפטרוזיליה שצומחת פרא בצדי הדרכים בפולין וכל אחד יכול לבוא ולקטוף. "החיים זה לא הפקר פטרושקה!" אומרת אימא ואימא שלה אמרה לפניה וכך הלאה, עד דור ראשון: "החיים זה עול!"

אימא מניחה בקדרה נתחי עוף, ירקות, מלח ופלפל ומבשלת אותם עד שכל טיפת שומן וחיים נסחטו מהם אל תוך הנוזל ונתחי העוף הפכו לגושים בהירים של רקמה חוטית. סבתא אומרת שה"יויאך" זה "קרעפטיק", מילת קסם שמכוונת אל כל תבשיל שהכינה וכנגד כל מי שמסרב לאכול אותו. מרק לא שותים. מרק אוכלים. "תאכל, זה קרעפטיק!" ונסתתמו טענותיך. אי אפשר לסרב לקרעפטיק. שאלתי מה זה קרעפטיק, לא ענו. שאלתי את אדון חוטמן,

השכן בדלת ממול, והוא צחק: "קרעפטיק? תדע לך ילד, שמה שבא אידיש, נשאר באידיש. מאה מילים בעברית לא יוכלו לתת את הטעם הזה, את הניחוח, את הנגינה הנכונה של קרעפטיק! תגיד שקרעפטיק זה מזין? שזה בריא? נו, באמת! איך אפשר להשוות!"

היאפים כינו את העוף המתבשל בקדרה, "עוף מכובס". אפשר לכבס עוף. יאפים כיבסו כסף והזדווגו לו. ספסרים נעשים ידוענים מכובדים. כביסה אלו נערות עבות ירך, ששערן זהב קלוע בצמה עבה, לבושות לבן ושדיהן המלאים רוטטים מתחת לחולצה מהודקת בשרוך אדום, רכונות מעל לסדינים צחים בגדות הנחל, מוארות בשמש שלרגע היא מסנוורת את העין ולרגע מפיקה קרניים ערפיליות על פני נופים ירוקים. שפתותיהן מלאות ופעורות למחצה בנשימה חפוזתה וצחוקן מתגלגל ארוכות. הן ניבטו אלי מתוך ציורים אפלים על הקיר בחדר של סבתא. אולי היו אלו הכובסות בנחל, בציור של רנאר, אבל כובסות אלו היו מעשיות מדי, עליזות מדי, מחוקות מדי, מנוכרות מדי. לבטח היו שם הכובסות ובנה בציור "הכובסת" של דומייה. ביד אחת היא אוזנת בערימה עניקית של כבסים וביד השנייה גוררת את בנה שיעזור לה בעבודת הכביסה של בגדי האדונים. נשים חסונות, שהיו מלקטות שיבולי חיטה בשדה צהוב עתיק, בציור שמן על בד של מיליה. מלקטות שאפשר לראות את גבן הכפוף אל הלפט ואי אפשר לראות את פניהן, שאם אפשר היה לראות, אולי תתגלה אמת קשה מנשוא והן כל המלקטות שחיהן קשים ושבעי מרורים והן כל הנשים המלקטות בעולם והן אימא שלי גם.

ה. אישה אוזנת בילד וסל כביסה, אצל דומייה

לנערה שאהבתי היו תלתלים שחורים מעורבבים, עיניים שחורות, שן קדמית שבורה וצחוק מתגלגל. תחילה התאהבתי בשן ואחר כך בכל השאר. אולי לא כך היו פני הדברים. אבל כך אני זוכר אותם.

נטשתי אותה אחרי שכבר נשלחו ההזמנות לחתונה. הייתי מבולבל, חרד ובמנוסה. היא ואני ביקשנו להימלט מהגטאות המשפחתיים שלנו. הבטתי בה כמי שמבקש גאולה וכך גם היא הביטה בי. חשבתי שלעולם לא נוכל להיחלץ מהמקום שבו אנו נמצאים עתה וגם הנישואין לא ישחררו אותנו משם. הייתי אדם שבור והחלקים שמהם היו מורכבים חיי, נערמו בתוכי ועדיין לא היו ניתנים לאיחוי. אלו לא היו התנאים הנכונים לנישואין ברי קיימא ועל כן ביטלתי אותם. ימים קשים למשפחה שלה ושלי. המעשה שעשיתי לא היה מקובל אבל אז חשבתי שאי אפשר אחרת. אחר כך עמדתי מכווץ שרירים ושותק וספגתי את הכאב שלהם, התסכול, הזעם, הדחייה.

ניסיתי למצוא אותה שוב ושוב ובכל פעם, לרגע אחד ארוך, שנמשך מספר שנים, חשבתי שמצאתי אותה באישה אחרת, שהייתה טובה ויפה ומוכשרת וידועה בציבור כמוצלחת. אהבתי את כולן.

"את מי אהבת יותר מכל?" היא עומדת לבושה שחורים, פניה רציניים. השן השבורה שבפיה בוחקת בשובבות.

"אף פעם לא אהבתי יותר מכל, " אני אומר לה, "תמיד אהבתי בכל העוצמה שהייתה בי."

"הסתרת את הרגש הזה."

"כן."

"הסתרת."

"כן."

שתקנו. מביטים זה בזו כאילו הייתה זו הפגישה הראשונה בחיינו.

"מדוע את לובשת שחורים?"

"יקירי," אמרה וגופי קרס פתאום ודמעות עלו בעיניי. "יקירי," חזרה ואמרה, "זו ההזיה שלך וכולה בתוך הראש שלך, והשן הקדמית שלי לא שבורה. היא

מעולם לא הייתה שבורה."

יום אחד היא באה אלי, אל החדר על הגג, נכנסה אוחות בידו של בנה בן הארבע. ילד נבון שהביט בי בשתיקה כמבין. תהיתי אם הוא יכול היה להיות הילד שלי. כן, הוא יכול היה להיות הילד שלי. היום אנו חיים במרחק חצי שעת נסיעה זו מזה, אבל במרחבים מקבילים שלעולם לא ייפגשו. יש מי שאומרים לי שהם דורשי טובתי, מציעים לי לשכוח אותה ומוסיפים: "את ההזדמנות שלך החמצת."

המשפט הזה נשמע כאילו אמרה אותו דמות בסדרת פעולה טלוויזיונית. יש סדרות שבהן אומרים את הדברים האלה. גם סדרת פעולה עשויה להכיל תובנות נאות, מגוססות בפרווה פשוטה ונגישה. אם הן היו מופיעות בדרמה הקלאסית, כי אז הן היו אותן תובנות בדיוק, אבל בקלאסית היה עליהן לעטות מחלצות של פיוט.

1. ים סוער

תמונה קטנה של ים סוער וספינת מפרשים ומגדלור על קו האופק. בחדר העבודה שלי תלויה תמונה של שפת ים ומגדלור מהבהב למרחקים כחולים-כהים. תמונה פשוטה שלא נועדה אלא למלא חלל ריק על הקיר והייתה השער שלי לחלומות על הפלגה לארצות רחוקות וקנו אותה בשנה שבה

נולדתי ותלו אותה מעל למיטתי ברחוב מזרחי ב', קומה שנייה, בסמוך לבית שבו הבריטים רצחו את אברהם שטרן, מנהיג מחתרת לח"י. לימים נקרא הרחוב בשם אברהם (יאיר) שטרן. בקומת הקרקע של הבית שלנו הייתה מסגריה, ואימא אמרה שבכל פעם שבמסגריה מפעילים את המכונות, התינוק, כלומר אני, מזדעזע בעריסה ומי יודע איך זה ישפיע על החיים שלו.

ז. תעשייתית, אישית

אימא בישלה ריבה. היא קנתה בשוק, במחיר זול במיוחד, מפירות העונה שהיו כבר בשלים מדי, השרתה אותם במים, הוסיפה כמות גדולה של סוכר לבן, לימון וקינמון ובישלה הכול יחד על הפתילייה במשך שעות רבות. ניחוח התבשיל היה ממלא את הבית. מה שהיה פירות העונה הפך בתוך הסיר לעיסה חומה ודביקה. תמיד חומה. כל פרי שנכנס אל הסיר, יהיה צבעו אשר יהיה, היה יוצא משם עיסה חומה. אחר כך היא הכניסה את הריבה לצנצנות זכוכית קטנות, ששימשו אותנו זמן רב. בערוב ימיה הקפידה לבשל לאבי ריבות שזיפים. הריבות הללו, צבען כמו זה של ריהוט עתיק והניחוח היה כמו זה של סבתא מנוחה שגרה בקומה השלישית. אבל טעמן של הריבות הללו היה טוב ומנחם. מהי זקנה? חיים בהילוך איטי, והממשות נעשית בהם בהירה, במרחק נגיעה, אך לא תמיד מושגת. התלמידים הצעירים שלי משכיחים ממני את הזמן החולף. רק בסוף שנה אני נכנס לדיכאון זמני, עד שמתחילה השנה החדשה. איני מרבה לחשוב על כך. דבר נסתים ודבר אחר עדיין לא החל. האם זה הדבר שהחלום מדבר עליו? דבר חדש אמור להתחיל? זקנה וטעם טוב?

הריבה בחלום הייתה אדומה, צעירה ורעננה, או אולי הייתה זו ריבה תעשייתית מעורבת בצבעי מאכל. הנה הדילמה: להשתלב בתעשייה? לעשות בידור להמונים ובינתיים להשתכר אל צרור נקוב ולקוות לפרס הגדול ולהיות חולה מזה כל הימים? לעשות ממון ופרסום? או להפך, לצאת מתוך האוטוסטרדה של חרושת התרבות, לוותר על הזרם המרכזי ולמצוא את השביל שלי. יצירה לא תמיד מפרנסת. בידור מפרנס. אמנות? לעולם לא. כי ברגע שבו אמנות מכניסה ממון, היא הופכת לבידור, ואז שוב יש למצוא את כוחות הנפש, כדי לכוון ליצירת אמנות שתכליתה תיקון מצבו של האדם. רוב היוצרים מבקשים להשתלב בתעשייה. אני מאחל להם הצלחה אבל מעולם זה לא היה החלום שלי. עלי להסביר, אפילו בקצרה, את מה שכתבתי זה עתה. אולי יש מי שמבקשים זאת. על כן: "אמנות" זה לא "אמנות פלסטית", אלא תרבות אופוזיציונית. "בידור" זה לא "סטנדאפ", אלא תרבות קואליציונית, כלומר, תעשייתית. הריבה בחלום היא צעירה, רעננה, אישית, מקורית ולא תעשייתית.

אימא מדברת על צנצנת ריבה, אבל אני רואה נתח ריבה מונח על האדמה כמו פרח. ריבה אדומה כדם. פרח אבר המין הנשי והדם דם בתולים. בתוליות נפתחת אל העולם והיא פורה כיצירה. אותיות המילה ריבה שאוכלים, כאותיותיה של המילה ריבה, נערה צעירה, עלמה שאוהבים. בקיוסק על יד בית הספר מוכרים מסטיק ששמו "עלמה". "אסור לאכול מסטיק", אומרת סבתא, "הוא מזיק לשיניים. תאכל מעט יויאך, זה קרעפטיק!"

המורה לא אומרת "מסטיק", שהוא לטעמה ביטוי לועזי פסול. היא אומרת: "גומי לעיסה". מתוך זה גורנו את הביטוי "גומי לאישה" שפירושו "קנדון". הדור הבא אחרינו תיקן ואמר "קונדום", אבל אנחנו הקפדנו לומר "קנדון". ברחוב טרומפלדור, מול בית הקברות הישן, יש בית זונות. בצוהריים, אחרי הלימודים, אנחנו עוברים שם ומציצים מבעד לחלון המסורג שסמוך לקרקע, אל החדר שבקומת המרתף. החדר מחולק במחיצות עץ דקות לתאים קטנים. בכל תא מיטת סוכנות עשויה ברזל ועליה מזרן ישן. על חלק מהמזרנים מונחת שמיכת צמר צבאית דקה. חלק מהמזרנים פרומים ועשב ים מבצבץ מתוך הקרעים. בשעות הבוקר אין איש במקום והוא נראה נטוש. אומרים שבלילה באים חיילים ונכנסים לתאי העץ הקטנים, עושים שם מה שעושים ויוצאים במהירות אל הרחוב האפל. אבל לאיש לא היה אומץ לבוא לשם בלילה, כי מעבר לכביש שוכן בית הקברות הישן ובלילה יוצאות הרוחות מהקברים שלהן מטפסות על חומת האבן שמפרידה בין הקברים לרחוב ומפחידות את העוברים ושבים על המדרכה. אמרו שבמיוחד אוהבת להשתולל שם רוחו של משוררנו הלאומי, חיים נחמן ביאליק. הוא רודף אחרי זוגות, תופס לבחור בביצים ומרים לבחורה את השמלה. אמרו שבין כה וכה אין טעם לבוא לשם בלילה כי אז החלון המסורג מכוסה בבד חאקי ישן ואי אפשר לראות דבר. בחצר הבית מפוזרים קנדונים משומשים. ראובן שקוראים לו רובן, שובר ענף עץ, מנקה אותו מהעלים ותולה עליו קנדון. אחר כך אנחנו יוצאים מהחצר והולכים ברחוב בתהלוכה והקנדון בראש הטור, על קצה הענף, מתנופף ברוח ואנחנו שרים שירי מולדת.

העוברים והשבים היו אדישים, אבל לא ויתרנו. יצאנו מרחוב טרומפלדור ונכנסנו לרחוב בן יהודה שטראסה, הרחוב הראשי של הייקים ועל כן קוראים לו שטראסה והרבה משוגעים עוברים בו. רצינו שהפלמ"חניק יעבור על המדרכה, יראה אותנו ויגיד משהו או שלפחות ישלוף את האקדח שלו, אבל לא יצא. הפלמ"חניק אף פעם לא דיבר. הוא צעד ברחוב, שמאל-ימין, בחורף ובקיץ, כאילו הוא במצעד. פניו רציניים מאד ושפתיו קפוצות. תמיד הוא לבש חולצת חאקי מגוהצת, מכנסי חאקי קצרים שקוראים להם זלמן, נעלים

שחורות מצוחצחות וגרבי האקי ארוכות עד הברכיים, מחוזקות בגומיות. על הראש חבש כומתת חאקי והייתה לו חגורת פלמ"ח עם אבזם זהב מצוחצח שעליו היו חרוטות שיבולים וחרב. בחגורתו היה תלוי נרתיק אקדח. פחדנו ממנו. הוא היה חייל וקצין, גיבור מלחמה ומשוגע. הוא היה איש ממקום אחר. היה בו סוד של מי שראה משהו וזה הספיק לו לכל החיים. אמרו שהיה חייל וכשנגמרה המלחמה לא רצה לשוב הביתה והיה הולך ברחוב ביום ובלילה ושותק. אף פעם לא שמענו אותו מדבר. רובן אמר ששמע אותו הולך בלילה במעלה רחוב בן יהודה שטרסה וצועק פקודות קרב בקול של רוברט טיילור בסרט "קו ואדיס". אבל חזי אמר שראה אותו מדבר עם האיש מהמכולת על יד קולנוע "מגדלור" והיה לו קול רגיל לגמרי. רובן אמר שאם נמשיך ככה ללכת ברחוב עם המקל של הקנדון, יבוא הפלמ"חניק ויוציא את האקדח שלו מהנרתיק ויירה בנו ואנחנו ניפול מתבוססים בדמנו. מנשה שאל מה זה מתבוססים, אבל רובן לא ענה לו ואמר שזה מגיע לנו, כי אנחנו הרי לא בדיוק "דור-אחרון-לשעבוד-וראשון-לגאולה-אנו" וגם לא היינו בפלמ"ח. אנחנו סתם קקה והדגל שלנו הוא לא כחול-לבן, אלא קנדון מסריח ובאמת, מה עוד נשאר לעשות? "ההורים שלכם שכבו על הגדרות!" ככה היו אומרים לנו, "שכבו על הגדרות והקוצים שרטו בבשרם! הם הקיזו את דמם למען המולדת והילדים שלכם," ככה היו אומרים לנו, "יבנו בירושלים הקדושה את האמפייר סטייט בילדינג ואתם מה? אתם בְּרָחָה! לא שווים גרוש! הם כבר עשו הכול! הם ייבשו את הביצות ונלחמו בקדחת והקימו חומה ומגדל וצבא והסתדרות וסולל בונה ומדינה! הם הקימו מדינה! ואתם רק לקלקל! אתם נוער אתם? אתם חרה!" ככה הם אמרו.

יום אחד רובן התקרב בזהירות אל הפלמ"חניק ורצה לגנוב לו את האקדח, אבל הפלמ"חניק אפילו לא ראה אותו והמשיך לצעוד שמאל-ימין ורובן ברח ובא וסיפר שראה את האקדח של הפלמ"חניק מקרוב וזה לא אקדח אמיתי. זה צעצוע שיורה קפצונים שכל אחד יכול לקנות בחנות של עזרא ברחוב אלנבי על יד הים וכבר לא פחדנו וקצת היה לנו חבל. הלכנו אחריו ושרנו: "זלמן יש לו מכנסיים, ארוכים עד הברכיים, אם יפלו המכנסיים, אז יראו לך את הזלמן יש לו מכנסיים..." אבל הוא המשיך ללכת שמאל-ימין והמבט שלו היה שלוח קדימה אל עבר העתיד. לאחר שנים ראיתי אותו שוב באותו הרחוב. המכנסיים היו שחוקים ומכוסים בכתמי שמן ונרתיק האקדח שמוט וריק. כאשר נעמי שמר ויוחנן זראי, כתבו את "שיר הבר", ששרה ריקה זראי, הם ייחדו בו בית שלם לפלמ"חניק: "איך סרן, מרחוב פלמ"ח, על הפירוק, סירב אף לשמוע, הוא עד היום סובב בחוצות הכרך ובחגורו אקדח. יבוא גם הוא אל תוך הבר ושם נלגום כוס יין מר ולקול התוף והגיטרה נספר..."

ה. ציור של חלון אל החצר

החזן של השכונה שר שירים ממקום אחר, מזמן אחר, והוא לא היה משוגע. הוא היה ניצול שואה. פעם בשבוע, ביום שישי, בשעה עשר בבוקר, הוא נכנס לחצר שלנו, שסביבה עמדו הבתים של הבלוק והשקיפו עליה, עמד במרכזה ושר פרקי חזנות. השיר הראשון היה תמיד שירו של מרדכי גבירטיג: "בוערת אחים, בוערת, העיירה הענייה שלנו בוערת!" היו פותחים חלון ומקשיבים. אחר כך שר את התפילה שהיו אומרים בעשרת ימי תשובה ובתעניות: "אבינו מלכנו, חננו ועננו, כי אין בנו מעשים." לפני יום כיפור הוא שר "קדיש" והאנשים היו עומדים בחלונות ובוכים. אחר כך היו עוטפים לו גרושים בתוך נייר עיתון ומקפלים ומשליכים לחצר ולפעמים היה הנייר המקופל נפתח ונפרש באוויר והמטבעות מתפזרים על החול. הוא הפסיק לשיר, שלח יד אחת אל עבר המטבעות, יד שנייה לפתח את המותן, התכופף במאמץ ניכר, ליקט מטבעות מן החול, חפן אותן אחת לאחת, הזדקף לאט, קד קידה עמוקה, נאנח אנחה עמוקה והמשיך לשיר. כשסיים לשיר, שוב קד קידה, השתחוה לחלונות הבתים סביב ויצא מהחצר.

בשעה אחת ושלושים בצוהריים פותחים דלתות ודממה בשכונה. מי שיש לו רדיו פותח אותו ומסובב את הכפתור של הקול עד למקסימום, כדי שגם השכנים ישמעו ומי שאין לו רדיו פותח דלת ומקשיב. אימא יושבת בכורסה של אבא ליד הרדיו, סורגת ומקשיבה. הקריינית אומרת: "המדור לחיפוש קרובים. ניצולי השואה מחפשים את יקיריהם. צייטל בת משה וחנה-דבורה ברקוביץ, מהעיירה סטולוביץ', אוקראינה, מחפשת את אחיה אברהם... כל היודע דבר על מקום הימצאו מתבקש להתקשר...". לכל אדם יש שם ולכל שם יש מקום וזמן וכל שם נהגה לאט ובוהירות רבה, שלא להחמיץ את טעם החיים המגולמים בו וכך למין האות הראשונה ועד לאות האחרונה של השם, נמתח קו זמן, שבתחומו מתקיימים חיים עלומים, נסתרים מן העין, ידועים למישהו שגם הוא לא ידוע לאחרים, אבל לבטח יושב עכשיו כמו אימא שלי ליד הרדיו ומקשיב בהרדה לאותיות הפורחות ונהמה גדולה של כאב פורצת מחזהו וממלאה את היקום כולו וחודרת אל הלבבות ואנחנו יודעים בידיעה עמוקה וקורעת לב על מי ועל מה אנחנו בוכים.

ט. מוכרחים לעשות משהו!

ד"ר זיגמונד פרויד, מה הייתי עושה בלעדיך? מה הייתה המאה העשרים עושה בלעדיך? הוא סידר לי את החיים במגרות נפש נגישות, עד שבאו המוני מדענים קטני אמונה וניתצו את התאוריה והמסקנות וזרמו יחדיו בחדווה אל תוך העידן

המיסטי שהיום אנו בעיצומו ומכאן עדיין אין רואים את סופו. הנאורות רק החלה להתעורר לחיים וכבר כוחות הריאקציה דורסים אותה. לא להתרגש, חבל על המאמץ ובזבוז האנרגיה. הרי בכל דור ודור קמים עלינו המוני שמרנים, פטריוטים, משיחים בעיני עצמם, עוטים על עצמם לבוש של מסורות עתיקות ואמונות תפלות ובלבד שאין רואים מי הם ומה הם באופן הממשי של הקיום האנושי ועושים להם נפשות בהמונים והוא הרי אמר שתפקיד הפסיכואנליזה הוא לסלק את השד של האי-רציונליות, אבל כבר תלמידו המובהק והקרוב ביותר, יונג, הכניס את השד בחזרה אל תוך נפשנו. ניסיון הדורות מלמד, שהרציונליות מוציאה את רוב ימיה באופוזיציה.

הטלוויזיה החינוכית משדרת סרט על חייו של פרויד. הוא נולד לאם צעירה, שפינקה אותו וטיפחה אותו. אני נולדתי לאם צעירה שפינקה אותי וחשבה שאני שליח מעולם אחר שתפקידו להציל את המשפחה מאימת העוני ומעליבותם של החיים האלה. שמחתי לגלגל ביני לבין עצמי את פיסות הרכילות הללו, כמו שמגלגלים מפה אסטרולוגית. לא מוכרחים להתייחס אליה ברצינות, אבל היא בידור טוב ומספקת רגע של הנאה.

אבא אומר שבגיל ארבע-עשרה הוא כבר יצא לעבוד כדי לפרנס את כל המשפחה שלו: "ואתה מה? נותנים לך הכול ואתה לא יודע להעריך את זה, אתה לא שווה כלום!" "עול!" "אומרת אימא, "עול זה הדבר הכי חשוב בחיים! אתה צריך שיהיה לך עול על הצוואר!" אשתי הראשונה אמרה לי פעם: "שמת לב שבכל פעם שאתה פותח את הפה לדבר על משהו, אביך מחליף נושא?" לא שמת לב. פתאום הבחנתי שבכל מפגש משפחתי הוא מנסה להוכיח את יכולתו לעשות דבר מה, או לדעת דבר מה, טוב יותר ממני. אימא ביקשה לספק לי כל מה שרק יכלה. בכל פעם שעשתה זאת, היה אבא רוטן לעצמו שלא צריך. לפעמים היה צועק שהיא מבזבזת עלי כסף. היא הייתה יוצאת מגדרה כדי לעזור לי. דברה בתערובת של פולנית, אידיש ועברית, אבל עיתונים קראה באידיש. אמרה שעלי ללמוד מקצוע מכובד ומיד הוסיפה שאני צריך תמיד לעשות מה שאומרים לי ואף פעם לא לקפוץ בראש. לא להתבלט. "ותמיד חשוב שיהיה לך עול!" זה היה הפירוש שלה לתכונת הענווה.

רוב הזמן הייתי שתקן, שפל-רוח ומכונס בתוך עצמי. אם דיבר אלי אדם, רציתי לשמוע מה הוא חושב ועל כן שתקתי וגם מחמת הבושה על עליבותי, חוסר האונים שלי, חוסר היכולת שלי לעשות מה שכולם עושים. כיוון שלא היה בי דבר לעיין בו או להתפאר בו, השקעתי את כל הקשב שלי במה שאומר וזולתי ויותר מכך, במה שהוא חושב. אחר כך היה מגיע הרגע הקשה שבו הזולת מסיים לדבר, שואל אותי שאלה ומצפה שאומר דבר מה. כיוון שנשאלתי הייתי חייב

להשיב ולא היו לי מילים, אלא רק המחשבות שחשבתי על מחשבות הזולת והתגובה שלי לא הייתה על מה שנשאלתי, אלא מה שחשבתי שהוא חושב. אחר כך נמנעו מלשאול אותי ואחר כך נמנעו מלדבר איתי ובדידותי הפכה קבע.

לא נביא אני ולא בן נביא, לא חוזה נסתרות וגם לא משוגע ששומע קולות. אני מקשיב. לאחר שנים הפכה תכונה זו להרגל. היא שימשה אותי בהבנת התלמידים שלי, בהוראה של ניתוח טקסטים דרמטיים, בהגדרה של מה שמעבר לטקסט הגלוי. יוצרים קוראים לזה "תת-טקסט", כלומר, מה שמאחורי הדבר שנאמר בגלוי, או שנעשה בגלוי. זו גם צורה של שיקוף בעבודה עם אנשים ככלל ויש להיוזרה בה. עם שחקנים ובמאים אני מייחד זמן רב ללימוד ההקשבה לזולת. הקשבה דורשת איפוק רב, הבחנה דקה של תגובות פסיכו-פיזיות ואינטואיציה, כל אדם יכול לפתח תכונה זו ואין בה שום כישוף או אשליה, אלא מיקוד בלבד. גם היום, בשיחה עם אנשים, לפעמים מתוך היסח הדעת, אני עונה להם על פי מחשבותיהם. יש שמגיבים בזעם ויש בפליאה. הכול על פי האדם והשיח.

"ומה אם אתה ממציא הכול או סתם טועה? מה אם הטקסט הפנימי של הזולת, שלכאורה אתה שומע, אינו אלא הויה פרטית שלך, או השלכה של מה שקורה לך או מה שאתה רוצה לשמוע ולא באמת מה שהוא משמיע, בינו לבין עצמו?" "כן, אני עלול לטעות בכוונת הזולת, אבל לכאורה, הטעות שלי, אינה אלא השערה, שבעיני הזולת עלתה יפה או לא, ואם הזולת מגיב עליה, בהסכמה או בהתנגדות, הרי שזו בשבילו הזדמנות להגדיר השערה משלו שתהיה מקובלת עליו וכך הוא מוביל את עצמו וגם אותי בדרך אל התשובה המתאימה לו וכן הלאה. ואם בהמצאות דנים, הרי שכבר אנו נמצאים בתחום היצירה, כי המצאה היא יצירה, והיוצר הוא זה שממציא. ממציא בעברית פירושו מביא, מגיש, מעביר אלינו ובעיקר נותן. אם היוצר נותן את עצמו לעולם אפילו במידה הזעירה ביותר, הרי שניתן לקלוט ולהבין משמעות כלשהי, תהיה זו מרכזית בחייו או שולית. כל תגובה שלו ניתנת להבנה. כל תגובה יש לה קשר לפחות לחוויה אחת וזו מתחברת לאחרת. כל חוויה היא קטע במרקם האנושי הכולל של תודעת היוצר. מכל נקודה על פני המרחב המופלא הזה ניתן להגיע לכל נקודת אחרת, ולמצוא תשובות לשאלות ששאלנו וגם לאלו שעדיין לא שאלנו. זו דרך היצירה האסוציאטיבית ואותה אנו מקיימים גם בעבודת החלום שלנו בחדר."

"זה תהליך בטוח? לא עלול להיגרם נזק כלשהו?"

"עשרות שנים של עבודה הולכת ונמשכת עם יוצרות ויוצרים, מלמדת שזהו תהליך טוב, מרגש, מעודד יצירה. המכשול היחיד הוא במקרה שבו היוצר נכנס למצב של התנגדות. אז הוא נאטם והיצירה נחסמת. זוהי תגובת הגנה שלו מפני

איום או הצפת יתר של גירויים מתוך עצמו או מהסביבה החיצונית. זו דוגמה אותנטית לעיקרון מרכזי ביצירה: היוצר קובע את גבולות ההסכמה של עצמו ולא אני או מישהו אחר מלבדו. גירוי מאיים הופך למבוי סתום. היוצר יכול לקום וללכת הביתה, או לתת ביטוי להתנגדות הזאת באמצעות יצירה אחרת, ואז להתנגדות ממצה את עצמה והוא יכול להמשיך ליצור.

אני לא עוסק בטיפול פסיכולוגי. אני עוסק ביצירתם של בני אנוש באשר הם. כאן החופש של היוצר הוא רחב עד קו האופק שהוא עצמו קובע. על כך כבר אמרה לי פעם תלמידה: "אצל הפסיכולוג שלי אני מדברת על הדברים. בתיאטרון החדר אני עושה אותם!" שתי הפעולות שהיא מדברת עליהן, הן כמובן לגיטימיות וטובות. תקופה מסוימת יצא שמי בקרב מכריי כאדם רוחני. אבל אז אני חוזר ואומר שהקשבה היא נחלתו של כל אדם ועל כן, אם תרצו, אפשר שכולנו נהיה רוחניים, כי החוויה המיסטית גם היא פן של יצירה וכלי ליצירה.

י. לחשב זמן, מילים, כוונה

לאבא היו שני כישורים ידועים. האחד היה יכולת החישוב המתמטי והשני ציטוט מהתלמוד הבבלי. הוא חישב בראשו במהירות פעולות חשבון יסודיות, במספרים קטנים כגדולים וגם לאחר שהמציאו את המחשבון האישי, סירב לגעת בו. אהב לקיים איתי תחרויות חישוב. "כמה זה ארבע מאות שלושים וחמש כפול שבע מאות עשרים וארבע?" ובעוד אני נאבק במספרים והם מהתלים בי, היה מכריז על התוצאה בחיוך רחב: "שלוש מאות וארבעה-עשר אלף, תשע מאות וארבעים."

כך עשה גם אברהם גורביץ', שקראו לו אָבֶם. כששאלו אותו לזמו ענה בדיבור האיטי השגור על פיו: "אָבֶם" וכך קראו לו כי איש לו העז לקרוא לו בפניו "אברהם", כדי שלא לפגוע בכבודו. אם מישהו קרא לו "אברהם", הוא תיקן: "אבם, כי זהו שם חיבה וכך נוהגים לקרוא לי." הוא חישב במהירות פעולות כפל של מספרים גדולים וקטנים ושמע מחשבות של אנשים. אבל טוב ליבו והרגלי הנימוס שלו לא הניחו לו לגלות להם שהוא שומע. לא גייסו אותו לצבא בגלל מגבלה שהיום היו אומרים שהיא נמצאת על הרצף האוטיסטי. הוא התפרנס ממכירת תוכניות תיאטרון בכניסה לאולמות ועשה משלוחים של מעטפות התומות בין תיאטרונים לבין בעלי עניין שלהם באזור תל אביב. תמיד נראה ממנהר, שזוף ועורו מבריק מזיעה, רוכב על אופניו השחוקים, או רץ על מדרכות העיר, חוצה כבישים, עוקף מכשולים, מדלג כאיילה שלוחה מכתובת לכתובת, תמיד נלהב בדרכו השקטה. אהבתו הגדולה הייתה תיאטרון ואנשי תיאטרון.

הוא ראה את כל ההצגות של כל התיאטרונים בארץ כי הסדרנים הכירו אותו והניחו לו להיכנס. לבד מפעולות כפל, אבם ידע גם לספור מילים במשפט. אך סיימת לומר במהירות: "גנן גידל דגן בגן דגן גדול גדל בגן וגם ברד ירד בדרום ספרד הערב" וכבר אבם אומר: "ארבע-עשרה". כיוון ששמע מחשבות, הייתי מלא הערכה וחיבה אליו. כיוון שידע לחשב במהירות פעולות חשבון, הוא הזכיר לי את אבא. אבל את המחשבות של אבא מעולם לא שמעתי.

ערב אחד נכנס אבם אל חדר ההלבשה שלי לפני הצגה של "מר סליק", תחת בית שחיו חבילת התוכניות של ההצגה, ארוזה בנייר עיתון וקשורה בחוט ואמר לי בדיבורו האיטי והמוקפד: "אתה זוכר שאמרת 'אסקדיניה זה שסק' בהצגה 'החיים כמשל' בתיאטרון עידן, בשישה בספטמבר אלף תשע מאות שישים ושמונה באולם בית ליסין בתל אביב? אתה זוכר?" הייתי נבוך. אמרתי, "כן," ואז אבם אמר: "אז תדע לך שבצורה שאמרת 'אסקדיניה זה שסק' יש משמעות עמוקה." שאלתי איזו משמעות והוא אמר: "גאולה!" ומיד סבב ויצא מהחדר. מאחורי הדברים שאבם אמר, היו המחשבות שלו והמחשבות היו תמיד הדברים שאמר. הוא היה מאוהב בזיוה, נערה שפגש בנסיעה במונית ומאז לא ראה אותה עוד. אורי זוהר אימץ אותו כקמע של להקת הנח"ל. כשהלהקה הייתה יוצאת מבית החייל בתל אביב להופעה, היה אבם רץ אחרי המשאית. חברי הלהקה ביקשו שוב ושוב, להניח לאבם לעלות למשאית ולנסוע איתם להופעה, אבל המפקד סירב. פעם אחת אף הוסיף: "המשאית היא שטח צבאי סגור ואבם אזרח ואין לו רישיון להיכנס ומה אם ירד עלינו טיל! מה תגידו להורים שלו?" אך סיים את אמירתו זו וכבר כל חברי הלהקה צורחים פה אחד: "ואם ירד עלינו טיל! מה תגידו להורים שלנו?" אחר כך הם הפכו את השורה הזאת לשיר ושרו אותו במשאית בכל פעם שהיה משעמם עד שבמהרה הוא נמאס עליהם ושכחו אותו, כי כבר המציאו שירים חדשים. אבם התמיד להמתין ללהקה בפתח בית החייל וכשהמשאית יצאה לדרכה, רץ אבם אחריה עד שעייף ואז המשיך ללכת לאיטו עד שעצר בשול הדרך, נושם בכבדות ומביט בדממה במשאית המתרחקת. חברי הלהקה נופפו לו בידיהם לשלום ואף הוא הרים ידו ונופף בה באיטיות, ימינה ושמאלה, לשלום, עד שהמשאית נעלמה מעיניו ואז פנה לאחור וחזר הביתה.

פעם ראשונה בחיי ראיתי את אבם בסניף המרכז של התנועה המאוחדת ברחוב ברנר. היינו אז שכבת "עמלים בוגרים", כלומר בני שלוש-עשרה בערך. יום אחד הביאו את אורי זוהר, להעמיד אותנו על הבמה, בשירים לכבוד יום העצמאות. יחד איתו בא אבם, שהיה מעריץ גדול של אורי. אורי עמד באולם, סמוך לבמה וניצח על כל השכבה שלנו, שמנתה כמה עשרות בנות ובנים. עמדנו על הבמה בשלוש שורות, כמו בתמונת מחזור ושרנו: "יו אר מאי סאנשיין, מאי

אונלי סאנשיין!"¹ שהיה אז שיר מאד פופולרי וכולם שרו אותו ואורי זוהר בחר בו כי חשב שכולם מכירים את השיר ויהיה קל להעמיד אותו על הבמה. אבם ישב בצד והביט בנו במבט רציני מאד והיה שקט מאד. במהרה אורי התייאש מאיתנו והניח לנו לזייף באופן חופשי. אבל גם אז לא עבר זמן רב, הוא השתיק אותנו ואמר לאבם: "בוא הנה אבם, תרקוד 'שדמתי'!"² אבם ענה מיד ובשקט, כמעט בלחשישה ובדיבור איטי, מודגש: "אני צריך מְטָה!"

"מה אתה צריך?"

"מטה," אמר אבם.

"אתה מתכוון מטה כמו מטה אהרון או מטה של משה רבנו?"

"כן," אמר אבם, "אבל מטה של משה רבנו יותר טוב ממטה אהרון."

"בסדר," אמר אורי, "כולם לחכות כאן ושלא תלכו לשום מקום אחר. אני כבר חוזר!"

הוא יצא בריצה וחזר עם מקל ארוך מאד שבקצהו מטאטא.

"זה המטה של משה רבנו ועכשיו תרקוד!"

"זה לא המטה של משה רבנו. זה מטה של מטאטא."

"זה בסדר!" אמר אורי, "אם אלוהים רוצה גם מקל של מטאטא יכול להיות מטה של משה רבנו, פשוט צריך להאמין! אתה מאמין?" שאל אורי.

"כן," אמר אבם ועיניו נפקחו פתאום לרווחה והוא הביט באורי במבט מאד רציני.

"אז תרקוד!" אמר אורי, "תשיר ותרקוד!"

אבם אמר: "טוב." הוא אחז במטאטא בשתי ידיו, הניף אותו מעל לראשו במקביל לרצפה, כמו בריקודי הרועים שהיו נהוגים אז בתנועות הנוער, רקד ושר: "שדמתי, עם שחר זרעתייה בדמעה!"

עמדנו, חברי השכבה, על הבמה ולפנינו, באולם, בסמוך לבמה, אבם, גבו אלינו ופניו אל אורי זוהר שהיה הקהל ואבם שר ורוקד ומניף את המטה, מעלה ומטה בהתלהבות הולכת וגוברת. היו שצחקו. היו שהביטו בו ברחמים ואחרים עודדו אותו בתנועות ראש וגוף, בקצב השירה שלו. אורי לא עצר את אבם והריקוד נמשך זמן רב מאד ואז בהדרגה, כולנו, גם אלו שצחקו ואלו שריחמו, הצטרפנו בתנועת ראש וגוף למי שכבר התנועעו על הבמה והתנועה הלכה וגברה וקולות השירה, שתחילה היו מהוססים, הלכו וגברו והציפו את כולנו ופתאום כולנו מניפים ידיים ורגליים ושואגים:

1 זכויות השיר נרשמו ע"ש ג'ימי דייוס וצ'ארלס מיטשל, 1940.
2 "שדמתי": המילים יצחק שנהר והלחן ידידיה אדמון (1927).

"ש-ד-מא-א-תי! עם שחר זרעתייה בדמעה!" ואורי זוהר עומד באולם ומנצח עלינו בשתי ידי ורוקד גם הוא. אחר כך השתרענו על הבמה באפיסת כוחות, צוחקים ונושמים בכבדות. אבם המשיך לשיר ולרקוד. הבטנו בו בתדהמה, בהערכה, בכבוד. איש לא צחק ואז קמנו כולנו על רגלינו ובעוד אבם רוקד ואורי מנצח עליו בידי ומתנועע לקצב השיר, עמדנו מאחורי אבם, בחצי גורן ומחאנו כפיים וגם אורי מחא כפיים. רק אז פסק אבם מלשיר ולרקוד, הציב את המטה בסמוך לגופו, בניצב לרצפה והשתחוה לאורי. אחר כך סב על עקביו, פניו אלינו והשתחוה, חזר ופנה אל אורי, ניצב דום והמתין. מחיאות הכפיים פסקו. איש לא דיבר. הכול הביטו באורי. הוא סקר את כולנו בדממה שנראתה לנו כנצח ואז אמר בשקט: "טוב מאד, אבם, וזה מה שתעשו בטקס יום העצמאות!" ואז פנה ויצא מהאולם.

אבם עמד משותק מעוצמת הכרת התודה שפעמה בו. חלום חייו התגשם. הוא רצה להיות שחקן ועכשיו הוא מגשים את חלומו. הבטנו בו בדממה. הוא פנה אלינו ואמר: "תודה. אתם עזרתם לי מאד ועכשיו אני צריך ללכת עם אורי." הוא רץ אל הדלת, עצר לידה, פנה אלינו ואמר שוב "תודה" ויצא.

יא. מתמטיקה

ישבתי אל השולחן הגדול בחדר האורחים אל מול מחברת החשבון ולא הבנתי דבר. המספרים על הדף רצו ונמלטו מפניי. אימא קראה לאבא שיעזור לי. על הדף תרגיל בפעולת חילוק, שהיה אמור להיות ארוך וכבר הטיל אימתו עלי. בבית הספר לימדו אותנו להפריד בין המחולק למחלק בקו ניצב שנמשך אל מתחת למחלק. אבא התיישב לידי ומיד שם את הקו מעל למחלק. התבלבלתי. הוא פתר את התרגיל במהירות ובדרך שהייתה סתומה ומפחידה. המספרים, במקום לנוע במורד הדף כמו בכיתה, התקבצו עכשיו במעלה הדף מעל למחלק כאגודה עוינת ובעוד הוא משרבט אותם היה מתאר את מעשיו בדיבור מהיר ומונוטוני. לא הבנתי אף מילה. הוא כעס, השליך את העיפרון, כינה אותי טיפש ויצא מהחדר, ממלמל לעצמו בכעס. זה היה כעס מאופק ותסכול, שהרי לא רק אני כאן הטיפש, שזוהו דבר שהוכח עכשיו שוב הלכה למעשה, אלא שייתכן שההסבר שלו לא היה מספק וזוהי עילה לתסכול, אבל לאו דווקא לזעם מתפרץ. על כן, ברגע זה ובדומיו היה הזעם מתכנס אל תוך עצמו, מתגלגל ומתחבר למחוזות זיכרון קדומים של כישלונות היסטוריים.

המקצועות שעליהם הייתה גאוותו היו מתמטיקה ותלמוד. כל השאר נותר סתום עבורו ועל כך גם ספג לעג מאחיו ואחיותיו. האם כשהביט בי ראה את עצמו ולא אהב את מה שראה? או רק הייתה זו תגובה מיתולוגית על פי חוק העקדה שכופה

עליו לתעב אותי כדרך העולם ביחסים שבין אבות לבנים? תרגיל בחשבון הוא לא עילה למכות. אבל להרגיז את אימא כן. אז היה נתקף כעס פשוט וטהור, עיניו בולטות, פיו פעור, שולף את חגורת העור ממכנסיו ומוריד אותה על גבי בהצלפות מהירות וחדות ואני מצטנף בפינת המסדרון באימה ומקשיח את כל השרירים בגוף כדי להקל על הכאב. פתאום הוא נרגע, מחזיר את החגורה אל לולאות המכנסיים, שוכב במיטה, נושם בכבדות ודומם. אחר כך הוא קם, הולך להשתין ובדרך אגב אומר: "חושף שָׁבֵטוֹ שׁוֹנֵא בְּנֹו." הוא משתין בדלת פתוחה למרכז האסלה ופכפוכו של הנוזל בהיפגשו במים נשמע כריטון של מי שעדיין לא בא על סיפוקו ואז הוא נזכר ששכח לומר דבר וצועק: "ואתה יודע איפה זה כתוב? לא אתה לא יודע שום דבר! זה כתוב בספר משלי, פרק יוד גימל, פסוק כף דלת! טיפש אחד!"

יב. מפתח סול

אני הולך על שפת הים למועדון העירוני ביפו, שלימים יהפוך לתיאטרון הסמטה. אמרו שמקימים שם תזמורת כלי נשיפה חדשה לילדים וגם אמרו מתי לבוא. רצייתי לנגן בחצוצרה. כולם רצו לנגן בחצוצרה. נתנו לי קרן יער ואמרו שזהו כלי חשוב ביותר ויש לו צליל יפה. הכינו אותנו למבחן הקבלה. המבחן היה לצייר מפתח סול ותווים על קווי הַחֲמִשָּׁה. נכנסתי לחדר המבחן והיו שם שני מורים. הם ביקשו שאצייר על הלוח מפתח סול. ציירתי אותו במהירות, מן הפנים אל החוץ. התחלתי מנקודה מרכזית בתוך קווי החמשה, מתעגל בקו שבלולי מהיר, עולה אל מעל לחמשה ויורד אל מתחת לה. הבטתי בשני המורים, גאה במעשה ידיי, שנראה לי מושלם. הם היו המומים.

אחד מהם גער בשני, על כי לא כך מציירים מפתח סול. בשום פנים ואופן לא מן הפנים אל החוץ, אלא מן החוץ אל הפנים. הוא אמר שאי אפשר לקבל אותי לתזמורת, כי מי שמצייר מפתח סול מן הפנים אל החוץ, הוא עושה צרות מטבעו ואולי אפילו אנרכיסט. שאלתי מה זה אנרכיסט אבל הם לא ענו. בדיעבד אני משער שציור של מפתח סול היה עבורם שאלה קיומית. הם רצו ציור מן החוץ אל הפנים ופירושו של דבר שאדם מניח לעולם להיכנס מן החוץ אל תוכו ולהנהיג אותו על פי הסדר הכי טוב שקיים. אבל מן הפנים אל החוץ פירושו שאדם נותן ביטוי לעצמו מתוך פנימיותו אל העולם ולך תדע מה ייצא ממנו ועל זה אף פעם אין להם שליטה. אני לא בטוח שלזה הם התכוונו, אבל זה היה הפירוש המתאים ביותר שיכולתי להעלות בדעתי. הם המשיכו להתווכח ואני יצאתי בשקט מהחדר והמתנתי במסדרון. לבסוף נתקבלתי כי קיבלו את כולם ואחרי שתי פגישות התזמורת בוטלה כי רק ילד אחד ואני באנו לחזרות.

יג. מחמאה, מתנה

אבא חוזר מהעבודה, מתיישב ליד השולחן במטבח ופותח את העיתון. אימא מגישה לו את ארוחת הערב והוא אוכל בשתיקה וקורא. כשאבא קורא בעיתון, לא מדברים. אסור להפריע. אימא אומרת שאפשר לדבר איתו אחר כך. אבל אחר כך הוא עייף והולך לישון. חשבתי אז שיום יבוא, כשאהיה גדול, אכתוב בעיתון ואז אבא יקרא אותי. כשהופעתי לראשונה בטלוויזיה, הוא לא הגיב. לימים, כשהמאמר הראשון שלי התפרסם בעיתון, הוא התקשר אלי בטלפון וצעק בהתרגשות: "מצוין!" בערבים, אם מתעוררת בו הרוח הטובה, הוא יושב במטבח או שוכב במיטה וקורא באוזני אימא קטעים מהעיתון וגם מפרש לה אותם על פי דרכו. אימא יושבת לידו ומקשיבה, מהנהנת בראשה ומתקנת גרביים. פעם קנתה לי מחשבון כיס לשיעורי הסטטיסטיקה. באותה תקופה ביקשתי לעזוב את הלימודים והדבר ציער אותה. היא הניחה את המחשבון על השולחן, נתון בעטיפת נייר צבעוני, והמתינה שאגלה אותו בעצמי. כשפתחתי את העטיפה, הסבה אלי את גבה והציצה בי מהצד, כמנהגה, מחייכת בביישנות ושותקת. באותו רגע חשתי לחץ נורא בחזה ועיני מלאו דמעות. הרגשתי צער, חמלה, בושה, אהבה.

יד. על המרפסת

יש להיזהר בכבודם של מי ששתיקה היא תכונתם, כי מהם עשוי לצאת תיקון. אימא אישה שקטה. מדברת מעט. מקשיבה הרבה. ענוותנית היא ואם יוצאת מכליה, היא בוכה. השיחות היחידות שלה בפומבי נועדו לעודד את באי ביתה, לאכול מהתבשילים שהכינה. זו הייתה תכלית הקיום השנייה שלה. הראשונה הייתה המשפחה. שכנים עצרו אותה בחדר המדרגות. הם אהבו לשוחח איתה כי הקשיבה. אם שאלו לשלומה, אמרה: "עייפה. הייתי רוצה כבר להיות זקנה ושהילדים יטפלו בי!"

אימא שוכבת בשמירת היריון בבית היולדות "גלעד" שברחוב ליליינבלום בתל אביב. הרך הנולד יהיה אני, אבל אז עדיין הייתי עופר בבטנה. במיטה שלידה שוכבת מורה לעברית. גם היא בשמירת היריון. כיוון שהן נמצאות במקום מסיבה אחת ידועה, מיד רואות עצמן חברות לשמירה ושיחתן פורחת, כלומר, המורה לעברית מדברת ואימא מקשיבה. המורה מפליגה בשבחי ההוראה: "להיות מורה בישראל! אח! איזה מקצוע נשגב, נעלה ומבורך הוא! וחשיבותו טמונה ביכולת שלו לסייע בקימום חברה חדשה, בריאה וצודקת, בארץ ישראל ועל כן, יש להכשיר את הלבבות לקראת השינויים

ההיסטוריים העצומים הממתינים לנו לאחר הניצחון והנה אך זה באה הידיעה המשמחת שבעלות הברית כבשו את רומא, אך המאבק עדיין נמשך עד למיגורו המוחלט של הצורך הנאצי והצלת הישוב העברי בארץ ישראל!"

המורה עייפה מדיבור ונשמה בכבדות. אימא הביטה בה בהערצה ולאחר שתיקה ארוכה, לחשה:

"כן."

בעוד הן שוכבות, נושמות בדממה ומגלגלות כל אחת מהן את מחשבותיה.

החליטה אימא לעשות מעשה ושאלה: "כבר בחרתם שם?"

המורה לעברית התעוררה לחיים חדשים ואמרה בקול גדול: "מה?!"

"שם," אמרה אימא בזהירות, "כבר בחרתם שם?"

"שם?" שאלה המורה, "איזה שם?"

"לתינוק. שם לתינוק," אמרה אימא, "או לתינוקת, שתיוולד בשעה טובה ומוצלחת, אמן."

"אה!" אמרה המורה. כוחותיה שבו אליה והיא התקינה עצמה לדיבור, כחכה בגרונה ואמרה: "כמוכן שבחרנו שם! זה אחד הדברים הראשונים שבעלי ואנוכי החלטנו עליהם, מיד משנודע שאני בהיריון!" המורה שתקה והמתינה שאימא תשאל אותה מה הייתה ההחלטה שהחליטו. אימא שתקה בהתפעלות. המורה הייתה מאוכזבת שאין דוחקים בה לדבר והמשיכה: "החלטנו שאם ייוולד לנו בן, נקרא לו אמיר ואם תיוולד בת, נקרא לה אמירה." שוב נפלה שתיקה.

"מה זה אמיר?" שאלה אימא.

"אמיר בעברית זו צמרת העץ ובלשון ישמעאל, אמיר הוא נסיך, מפקד, מנהיג, מלך!"

אימא התרגשה.

המורה שאלה: "ואיזה שם בחרתם אתם?"

אימא שתקה.

המורה הבחינה במצוקתה והמתינה, אך כיוון שאצה לה הדרך להמשיך בדיבור על מעלותיו של מקצוע ההוראה בצוק העיתים הזה, מטבע הדברים הייתה זו המתנה קצרה: "את חשה שלא בטוב? משהו מטריד אותך?"

"אני לא יודעת," אמרה אימא בלחש, "המשפחה החליטה לקרוא לו משה, על שם האבא של הסבא מצד בעלי."

"ואם תהיה זו בת?" דחקה בה המורה.

"מרגריטה," לחשה אימא.

"מרגריטה?!" הרעימה המורה קולה בנוזיפה לעבר חלל החדר, "איזה שם גלותי!"

מילא, משה! גדול הנביאים! אבל מרגריטה? זה אפילו לא עברית! וכדי להדגיש את כוונתה הכריזה: "ואת ודאי יודעת מה אומרים על כך אצלנו. עברי! דבר עברית!" ואז פנתה אל אימא, נעצה בה עיניים כחולות ועזות מבע ואמרה: "טוב! זה מה שהמשפחה החליטה. מה את מחליטה? איזה שם את בוחרת?" אימא נבהלה. היא לא הבינה. אם המשפחה החליטה, הרי זה מוחלט. "אני לא יודעת," אמרה אימא.

"יש איזה שם שאת אוהבת?"

"אני אוהבת את השם אמיר."

"אז תקראי לו אמיר!" אמרה המורה והכינה עצמה להמשך הדיבור על מקצוע ההוראה. אבל אז חשה בתשישות הפושטת באיבריה. "נמשיך לדבר אחר כך," אמרה ונרדמה.

למחרת בא אבא לבקר את אימא והביא, על פי עצת הסבתא, שי ליולדת, פירות טריים. הם דיברו ודיברו אבל על השם לא דיברו. המורה לעברית, מעבר לוילון המפריד, עקבה אחרי השיחה ואימא ידעה שהיא עוקבת. הרהיבה עוז ואמרה: "אני רוצה שנדבר על השם של הילד."

"מה יש לדבר?" אמר אבא, "המשפחה כבר החליטה. זה כמו סגור בקופסה!"

"אבל אני מבקשת שנחשוב על זה עוד פעם."

"אין על מה לחשוב," אמר אבא, "ויותר טוב שלא תבלבלי לעצמך את המוח, בכל מיני מחשבות מיותרות. את בשמירת היריון והעובר שלך הוא עכשיו הדבר הכי חשוב בעולם. תנוחי. הוא בועט?"

"כן," אמרה אימא.

"אפשר לגעת?"

"כן," אמרה אימא. אבא נגע. בעטתי. הוא שמח ואחר כך הלך.

"את רוצה שאני אדבר איתו?" שאלה המורה.

"לא! חס וחלילה!" אמרה אימא, "זה כבר כמו סגור בקופסה."

למחרת בשעת הביקור, באו אורחים לבקר את היולדות והחדר המה ככתגימה המונית והכול דיברו וצחקו ולמעט ברכות השלום הראשונות וכיוצא באלה אמירות הכרחיות, ניהלו האורחים את השיחה בינם לבין עצמם והיולדות נזנחו. אימא ניצלה את המהומה ורמזה לקרוב אחד לגשת אליה ואחר כך לקרוב שני ושלישי ולכל אחד מהם לחשה שהיא רוצה שיקראו לרך הנולד אמיר. היו שהגיבו בשתיקה. אחרים המהמו דברים לא ברורים ואחרים אמרו שלא בא בחשבון ואז באה האחות הראשית וגרשה את כולם החוצה כי הסתיימה שעת הביקור והמשפחה יצאה ונאספה בכניסה לבית החולים והחליטה פה אחד ש"לא להרבות עוד בביקורים כי זה מזיק לעובר וגם היולדת לא במצב טוב

והיא מדברת דברים חסרי שחר ואין להקשיב לה כי עצם ההקשבה עלולה לבלבל עליה את דעתה, לא עלינו!"

הלידה עברה בהצלחה והעובר הפך לתינוק צווחני להפליא ובעל דרישות ידועות ומקובלות, שככל הנראה באו על סיפוקן בחיבה ובאהבה והיולדת נצטוותה להישאר בבית החולים להשגחה עד אחרי ברית המילה, כי כך נהוג היה באותם הימים. היא המשיכה לדבר על ליבו של אבא שיסכים לקרוא לרך הנולד "אמיר" והוא סירב או שתק והיא בכתה בלי קול והמורה לעברית חשבה שזהו מקרה אבוד ולא התערבה בו עוד.

טקס ברית המילה התקיים בגינת בית החולים שהייתה מותקנת לדבר, בצדו האחורי של הבניין. הייתה בה צמחייה פרחונית מטופחת להפליא ושולחנות עם מפות ואגרסלים קטנים ומיני מזון ומשקה ובמה שעליה התקיים הטקס והקהל נאסף והתפילות נאמרות והנה המוהל עומד על הבמה, פניו אל הקהל והרך הנולד מונח לפניו והוא שולח ידו אל המאכלת לגזור את גורלו של התינוק להיות יהודי לעולם ועד והנה עוד מעט קט הוא אומר: "יִקְרָא שמו בישראל..." ותיבת "יִקְרָא" על דל שפתיו והוא אינו יכול להגות אותה. כי לפתע הושלך הס במקום וכל העיניים נישאות למעלה, אל מעבר לגבו של המוהל, שם מתנשא בית החולים על שתי קומותיו ובכל קומה מרפסת ובמרפסת של הקומה העליונה, עומדת אימא שלי, כמלאכית שנשלחה בחסד אלוה ונחתה כאן בדממה וחלוקיה לבנים, מתנופפים ברוח הקלה ופניה לבנים ועיניה אורות בשמש הזוהרת. כפות ידיה אוחות בכל כוחותיה במעקה המרפסת, עד כי גם פרקי אצבעותיה הלבינו וכל העולם עוצר נשימתו וממתין והדממה נמשכת. אז מתגלגל קולה כרעם על פני קירות הבית ושוטף את הגינה וממלא את החלל ומקיף את הדרכים סביב: "לא משה! אמיר! יִקְרָא שמו בישראל – אמיר!" המוהל נבהל, מביט באבא. אבא מביט סביב. הכול מביטים באבא. אבא מביט באימא. הדממה ארוכה ומייסרת. אבא יודע שעליו לבחור. הוא בוחר ולוחש למוהל והמוהל שר בקול גדול: "יִקְרָא שמו בישראל – אמיר!" והקהל קם על רגליו, מוחא כפיים ובמרפסת של הקומה העליונה אימא מתמוטטת אל בין זרועותיה המחבקות של האחות.

טו. כוכבים

מה שמכונה בתחום אמנויות במה ומסך ואמנויות אחרות "כוכבים", הוא זן נפרד של יוצרים ורבים בהם אומללים באופן מופרז וכווני ואם הם טוענים שהחיים שלהם אושר ועושר, שקדים וצימוקים עד עצם היום הזה, יש לשער שהם מדחיקים רגשות וגם לכך יש מחיר נפשי.

בוקר בתיאטרון בית ליסין. אנחנו בחזרה כללית על המחזה "החיים כמשל", על פי ספרו האוטוביוגרפי של פנחס שדה. הפקה של תיאטרון עידן. אני משחק את פנחס שדה ועכשיו אני פקעת דחוסה של עצבים מרוטים. הבכורה בערב. הרבה מתח באוויר. החזרה היא טכנית עם הפסקות וזה תמיד מתיש ומעצבן את השחקנים. כל הצוות כאן. יעקב טימן משחק בהצגה מספר דמויות. הוא ניגש אלי ומדבר. אני אוהב את טימן. שחקן נפלא, בעל קסם בימתי רב ואדם מצוין. אני מעריך אותו על כשרונו וכוחות הנפש שלו. הוא מדבר ואני מאבד את הסבלנות. על הבמה היה דיבורו של טימן תמיד שוטף ובהיר. מאחורי הקלעים הוא מגמגם. הוא מדבר והדברים נגזרים בלאות, קטועים. מילותיו קטועות. הוא רוצה לומר דבר ואני לא מבין. פתאום עולה בי גל של כעס ולפני שאני מספיק לאפק את עצמי, מתפרצת מתוכי צעקה: "די! מספיק! יש לי פרמיירה הערב!" על המקום נופלת דממה מתוחה. הצוות מביט בי ביראה, בזעם, בפליאה. לכולם יש פרמיירה הערב. אני בורח מהבמה ומיד מתחילות נקיפות המצפון לייסר אותי ובהלה הופכת לחרדה.

אני רץ בחזרה אל הבמה. כאן, כביכול, החיים שבו למסלולם. כל אחד עסוק בענייניו או מתחזה לעסוק והכל בשתיקה. אני צועק אליהם: "אני מבקש סליחה על ההתפרצות האידיוטית שלי, בבקשה תסלחו לי!" איש אינו זו ממקומו ואין פוצה פה. אני תופס את טימן בזרועו, גורר אותו אל חדר ההלבשה הסמוך, סוגר את הדלת, כורע על ברכיי, מושיט שתי כפות ידיים בתחינה: "אני מבקש סליחה!"

טימן מביט בי רגע בשתיקה, מחייך ואחר כך אומר בלי מילת גמגום אחת: "בסדר. נו, כן, מה אני יכול לעשות? אני סולח לך."

"תודה, מר טימן!"

"ואמרת לי לא לקרוא לי 'מר טימן'! אני בשבילך 'יאן'!"

"כן, יאן!"

"ואני מבקש סליחה ממך, כי לפעמים אני תרח זקן, אני יודע, " הוא מחייך ומרצין, "ותשמע צוציק! אני לגמרי מבין אותך. אני עשיתי דברים הרבה יותר גרועים. כי אתה יודע, בזמני, גם אני הייתי מה שהם מכנים כוכב."

הוא בוחן אותי לרגע כמי שמנסה להחליט אם אני ראוי לשמוע את אשר הוא מבקש להשמיע לי.

"ואתה יודע מדוע אנחנו נוהגים כך? מדוע נוהגים באופן מטורף כל כך? אומלל כל כך? זה בגלל הבדידות."

ראיתי אותנו בעוצמתנו, בנדיבותנו, בשיתוף הפעולה, בעבודת הצוות המסורה ובאחוות יוצרים ועל כך חייבים לברך. ראיתי אותנו ברגעי השפל, הזעם,

הפחד, החטא, ואם באנו למנוע סמל ולהרבות אושר, הרי אלו הדברים שראוי שניתן עליהם את הדעת לתיקון. ראיתי שחקנית בהפסקה שבין שתי מערכות, קורסת מאחורי הקלעים, על רצפת המסדרון המוליך אל חדרי ההלבשה, מכה באגרופיה על המרצפות וזועקת: "די! אני לא יכולה יותר! לאף אחד לא אכפת ממני! אני הכוכבת כאן! לוקחים לי את הפוקוס!" ועוד דברים שנשמעים כחסרי שחר, אבל הם בנפשה ובגופה עד לבלי יכולת להכיל אותם והיא סובלת, מאד סובלת. ראיתי שחקנים אחוזי פחד במה ואינם יכולים לדבר, מפני שלפני רגע, לפני שעה, לפני שנים רבות, מישהו אמר להם הערת ביקורת. ראיתי שחקנים מהלכים זקופים, זקופים מדי, יהירים, טוענים שמעולם לא היה להם רגע אחד של פחד במה, עולים אל הבמה והורסים את הקטע ואינם מבינים מדוע. שחצנים משיאים עצות לנבוכים ועל הבמה דוחקים אותם הצידה ובעגה מקצועית מכנים זאת "אפ-סטייג'ינג" וזהו ביטוי שמסמן את כל המעשים הנלווים הללו ואחרים והכול סובלים, גם הרשעים. כל אלו הם משל לחיים. כי הבמה היא משל לחיים. ידעתי בידיעה מרה וטורדת, שכל זה צריך תיקון והכאב הזה חייב להיפסק ואפשר לתקן.

טז. ארוחת הערב

בשנת 1985 עבדתי עם קבוצה מצוינת ונלהבת של שחקנים. עם תום תקופת הלימודים הם רצו לעשות הצגה. אמרו שהם רוצים "לעשות הצגה כמו ב'הבימה'... שש פעמים בשבוע... בכל רחבי הארץ... אולמות מלאים... לשגע את הקהל... להוציא את השיטה לאור ולהראות לכל העולם איך היא עובדת..." ועוד דברים היוצאים מן הלב.

התלהבותם סחפה אותי. "כן, אבל", אמרתי בזהירות, "אנחנו לא 'הבימה'. אין לנו אולמות ענקיים, אין לנו המון מנויים שממתינים בתור מהצגה להצגה, אין לנו תקציב. יש לנו ההתלהבות שלנו וחדר. ארבעה על ארבעה מטרים. יש לנו חדר. מכאן אפשר להתחיל." הם היו ספקנים. מעולם לא שמעו על הצגה שמתקיימת בחדר.

"עלינו להביט סביב וגם אל תוך עצמנו ומשם נצא לעשות את מה שנכון ואפשר. אנחנו לא זקוקים לאולמות גדולים, לא לתקציבים ממשלתיים ולא לתמיכות של בעלי הון. כל אלו מכפיפים אותנו למרותם, בגלוי או במובלע. ככל שהתקציבים קטנים יותר ומספר היוצרים קטן יותר, עד המינימום ההכרחי, כך החופש האמנותי של כל אחד מהיוצרים הוא גדול יותר. זהו עיקרון פעולה בסיסי בקבוצה יוצרת. כי קטן זה יפה. אינטימי זה נכון. למה אנו זקוקים? לשולחן?

הנה השולחן שלנו ואם לא הוא, נמצא שולחן אחר. אני מבטיח לכם שנמצא! מה ההצגה שאתם רוצים לעשות?"

החל סיעור מוחות ספונטני שנמשך זמן רב ומושג כולל אחד חזר והופיע בו: "פולחן."

"אם כך, יהיה זה פולחן. איזה פולחן?"

שוב נמשך סיעור המוחות עד שכולם היו תשושים והלכו הביתה להביא חומרי פולחן. חזרו והציעו פולחנים ולא באו על סיפוקם.

"מה הפולחן הקרוב אלינו ביותר?"

מיד קלטו שזו שאלה מכוונת שהתשובה עליה ידועה מראש ולא ממש מלהיבה אותם: "הפולחן היהודי? את מי זה מעניין?!"

בשנת 1985 חשבנו שהעולם הוא עדיין גדול ופתוח וקוסמופוליטי ואחוות עמים רצינונלית לא הייתה מילה גסה וחופש הביטוי וזכויות אדם היו לרוב ערכים נעלים ובמקרים רבים גם מקובלים. אומנם בשוליים החלו להתקבץ השמרנים והפטרוטיים הבדלנים וקנאי הדת. זה עתה הוציא הזמר אריק איינשטיין אל השוק את האלבום "פסק זמן" ובו השיר "הוא חזר בתשובה", לכאורה על חברו אורי זוהר אבל למעשה על כל מי שחזרו בתשובה וניתקו מגע וגרמו צער לבני משפחותיהם וחבריהם. אבל עדיין פגיעתם בחופש האזרחי לא הייתה רעה מאד והם עדיין לא קבעו באופן מכריע את סדר היום הציבורי. קבוצת השחקנים התייחסה אל הדת ברגשות מעורבים. מצד אחד, הייתה בהם משיכה אל הפולחן ומצד שני, דחייה מן הפן הקנאי שבה.

"אם כך, אמרתי, "זו ההצגה!"

הלכתי אל ארון הספרים היהודי, הנמצא בחדר העבודה שלי והוצאתי ממנו את "קיצור שולחן ערוך השלם" מאת ר' שלמה גאנצפריד, שיצא בהוצאת סיני בשנת 1956 וקיבלתי אותו מבעלי ההוצאה שהיו קרובי משפחה, כמתנה לכבוד טקס הבר-מצווה שלי. הספר שימש השראה להצגה וכמות נאה מאד של טקסט מתוכו נמצאת בה.

ביום החמישי בשבוע, בעשרים ושישה בדצמבר 1985, בחדר על הגג שברחוב הרב קוק 8 בתל אביב, נפתח תיאטרון החדר בהצגת "ארוחת הערב". משך ההצגה היה כשעה וחצי. מספר הצופים ארבעה-עשר ומשך ריצתן של ההצגות בכלל, נקבע מראש לשנה אחת בלבד. אחר כך עשיתי עוד הצגות. אבל אחרי ההצגה הראשונה, חשבתי שלא צריך עוד לעשות דבר, כי מילאתי את התפקיד האישי שלי עלי אדמות. כך חשבתי אחרי כל הצגה שעשיתי, כי ככל הנראה כך הוא טבע הדברים. כותרת המשנה להצגה הייתה: "שיעור בהלכות שולחן ערוך

לקהל של חוזרים בתשובה בכוח". מבחינה המחקר התיאטרוני הייתה זו הצגה שבדקה שתי תופעות במסגרת אירוע אמנותי.

מרכיב אחד היה "זמן אמיתי בתחום אירוע אמנותי". לדוגמה: על פי "שולחן ערוך", פרק הזמן המינימלי להכשרת בשר העוף הוא "ב פעמים יב מינוטן" (שתי פעמים שתיים-עשרה דקות), כלומר, זמן ההכשרה המינימלי הוא עשרים וארבע דקות, ואכן, בקטע ההכשרה שבהצגה, המתניו הדמויות לסיום ההכשרה, עשרים וארבע דקות. במשך הזמן הזה בוצעו בחדר פעולות שונות, חלקן מאולתרות. האב קרא בספר, מלמל לעצמו פסוקים ולאחר שסיים קריאה של דף, קרע אותו מתוך הספר ואכל אותו, כהמחשה גרוטסקית לרעיון המסורתי שהמילים בספרי הקודש מתוקות מדבש. אם המשפחה ישבה במטבח, התפללה וקצבה את הזמן בהכרזות קולניות. בכל דקה שעוברת, היא הכריזה על משך הזמן שנותר להכשרה: "כד מינוטען!" (עשרים וארבע דקות...), "כג מינוטען!" (עשרים ושלוש דקות...). בנות המשפחה עמדו אל מול הקהל והמתניו, מחייכות, מפרטטות עמו בצניעות. הקהל היה מודע לגבולות הזמן, והבין שהוא יכול להגיב וכך נוצר דיאלוג אותנטי, חד פעמי, שגם הוא התקיים ב"זמן אמיתי".

המרכיב השני היה "חומר מקורי בתחום אירוע אמנותי". חומר מקורי הוא כל אובייקט שנלקח מתחום המציאות ומוכנס ישירות אל תחום האירוע. על הבמה החומר המקורי מייצג את עצמו, כפי שהוא במציאות וגם מייצג דימוי אמנותי, במכלול האירוע. השולחן על הבמה מזוהה כשולחן שהוכנס לכאן מתחום המציאות, שבו הוא מתפקד כשולחן בחדר אורחים כלשהו, ובתחום הבמה הוא מתפקד כשולחן ששייך לסיפור ההצגה. באירוע אמנותי, חומר מקורי מרכזי, הוא כמובן האדם. כאשר הוא נכנס אל הבמה, אנו מזהים בו אדם מתוך מציאות חוץ-בימתית, וגם דמות שהוא מגלם באירוע.

החלק הראשון של ההצגה היה עשוי בסגנון ריאליסטי. אישה יושבת ליד שולחן ואוכלת ארוחת ערב ישראלית טיפוסית ופשוטה: סלט ישראלי, חביתת עין, גבינה לבנה, פרוסת לחם, קפה. הרדיו משמיע בשידור חי את מהדורת החדשות של הטלוויזיה הישראלית. בהמשך הופך האירוע לסוריאליסטי. האישה מוזגת קפה, מהקומקום לספל, ואינה חדלה מלמזוג גם לאחר שהספל מלא והנוזל נשפך מעבר לגדותיו והקומקום מתרוקן ומפת השולחן כולה ספוגה בקפה ושביילי הקפה זורמים במורד המפה כנחלי דם. אחר כך היא פותחת את החלון ומבקשת להטיל עצמה החוצה. הנוף הנראה מבעד לחלון הוא של גגות תל אביב, כפי שהם נראים מחלון החדר על גג הבית שברחוב הרב קוק 8. בחלק

השני האישה חוזרת בתשובה ועתה היא בת למשפחה הכוללת אב, אם ושלוש בנות. הם כולם מגויסים ללמד את הקהל כיצד להיות יהודים טובים. מלמדים מהי שחיטה כשרה, מריטה, הכשרה, בישול ואכילה כשרה. כל הטקסט המילולי נלקח מ"שולחן ערוך". תשעים דקות של תמונות הלם הולכות ומתגברות עד לסוף הרחום, על רקע החורבן שנתר בחדר, קרעי הנייר הדבוקים אל הקירות ושיירי עוף מכובס במים תפלים.

המועצה הציבורית לביקורת סרטים ומחזות, בשבתה כגוף שמאשר או מצנזר אירועי תרבות, שלחה שליח מטעמה לבחון את "ארוחת הערב". תחילה היה צלצול טלפון. הרמתי את השפופרת. "אפשר לדבר עם מר אמיר אוריין?" "מדבר."

"מדברת סוניה מ'המועצה הציבורית לביקורת סרטים ומחזות'." היה לה קול לוחש, עמוק, נמוך ומפתה. "הצנזורה."

"אני מעדיפה 'המועצה הציבורית לביקורת סרטים ומחזות'." "כמובן."

"אתם מעלים הצגה בשם 'ארוחת הערב'?" "כן."

"אני שולחת אליכם חבר מועצה לצפות בהצגה." "תודה, אבל אין צורך, זה אירוע פרטי."

"ואם תסרב להכניס אותו להצגה הוא ילך וישוב עם שוטר." "אני מבין."

"מתי ההצגה הבאה שלכם?"

בא איש קטן וחייכן, חביב למראה וצנוע. ראה את ההצגה ולא פסק מלחייך. עם תום ההצגה הוא אמר "תודה!" ויצא, חזר לירושלים ומסר שם את הדו"ח שלו.

לאחר מספר ימים הודיעה "המועצה הציבורית לביקורת סרטים ומחזות" שהיא סוגרת את ההצגה בשל מה שהוגדר על ידה כפגיעה ברגשות הציבור. פנינו לעו"ד אמנון זכרוני והוא הפנה אותנו למתמחה צעיר שלו, עו"ד דב חנין, לימים ממנהיגי מפלגת חד"ש. הוא בא לראות את ההצגה, בדק את החוק והמליץ את ההמלצות האלה: תחילה יש להגדיר את האירוע כ"הרצאה עם הדגמה". באותם ימים הייתה הצנזורה יכולה להיכנס לכל מקום, גם לחדר השינה שלי, אם היה מתעורר אצלה החשד שמתקיימת בו הצגה או כל אירוע תרבות אחר. האירוע היחיד שהייתה מנועה מלהיכנס אליו היה הרצאה. על כן הוגדרה ההצגה כ"הרצאה עם הדגמה". הוא המליץ לא לפרסם מודעות בתשלום

ולא למכור כרטיסים. בעקבות המלצותיו של עו"ד דב חנין, נוצר נוהל חדש: לא פרסמנו מודעות בתשלום, וגם לא היה צורך בכך, כי באותו הזמן, ההצגה כבר הייתה ידועה ברבים והתור אליה עשוי היה למלא את החדר למשך שנה. זה כאמור, היה משך תקופת ההצגות, כפי שנקבע מראש. האורחים שלנו רכשו את "ספר ההצגה", שהכיל את המחזה ומאמרים על שיטת "המעגל הפתוח", שילמו עשרה שקלים חדשים וקיבלו חשבונית כחוק. האורחים הוזמנו להיכנס אל החדר שבקומה השנייה, ושם נכחו בהרצאה שנמשכה כחמש דקות. אחרי ההרצאה הם הוזמנו אל החדר שעל הגג, לצפות במה שהוגדר כהדגמה, שהיא ההצגה. משך ההדגמה היה כשעה וחצי. בתום ההצגה חזרו האורחים אל הקומה השנייה, אל השיחה שלאחר ההצגה.

נוהל זה נשמר ברובו ומתקיים בתיאטרון החדר עד היום. הודעה על כך נשלחה אל "המועצה הציבורית לביקורת סרטים ומחזות" ובתגובה הודיעה המועצה שבעקבות ההגדרות החדשות של האירוע, היא מנועה מלדון במקרה של "ארוחת הערב". ההצגה רצה כפי שתוכנן מראש, שנה אחת מלאה ונסגרה. בסוף השנה התנצלתי בפני רבים שביקשו לראות אותה אחרי תום השנה. אם השיקול בהעלאת ההצגה היה מסחרי, היינו ממשיכים להריץ אותה כל עוד יש לה ביקוש, כפי שנהוג בכל מוצר מסחרי אחר. אבל כיוון שתיאטרון החדר שואף לממש מודל אמנותי, סיימנו את תקופת ההצגות מתוך נאמנות להחלטה שנקבעה מראש.

יו. האבן הראשונה

ביום חמישי, עשרים ושישה בדצמבר 1985, הייתה אמורה להתקיים חזרה גנרלית, ללא נוכחות קהל, לקראת הצגת "ארוחת הערב". לפני ההצגה, מופיע אצלנו שכן, ידידנו איש התיאטרון רוני פסקר. הוא היה האורח היחיד בחדר והוגדר כקהל, מכאן, שהחזרה הגנרלית הוגדרה כהצגה וזו הייתה ההצגה הראשונה שפתחה את תיאטרון החדר.

אני לא זוכר מה קרה בהצגה זו. לאחר שהסתיימה היינו המומים ולא דיברנו מעוצמת ההתרגשות. אני יודע בבטחה, שלעולם לא אשוב אליה עוד. היא הקימה עלי לפחות שני דורות של מעריצים ואויבים, ששבחו אותה או תקפו. הדור השני כלל לא ראה אותה ורק שמע עליה. ככל הזכור לי, לא היו תגובות אמצע. הן היו קוטביות. כמובן שכל תגובה מלמדת על המגיב יותר מאשר על היצירה, אבל זהו טבע הדברים בכל מקרה. עד היום יש אחדים מזקני העיר

שמספרים לצאצאים שלהם על ההצגה ההיא בתיאטרון החדר, בעליית הגג, על שפת הים, שבה נשחטה תרנגולת והוכשרה, על פי כללי "שולחן ערוך", בושלה והוגשה לקהל לאכילה.

באותה שנה התקיים בפארק הירקון, מופע רוק של להקה ישראלית, שכבר לא קיימת היום ושמה לא זכור לי, ובאמצע המופע הם שחטו תרנגולת והשליכו אותה מדממת אל הקהל. ככל הנראה הייתה זו פעולה שנועדה "לזעזע", כפי שמקובל בתרבות המרכזית, הבידורית, כאשר "זעזוע" זה קיים לשם עצמו והוא מנותק מכל תובנה פוליטית, או אישית. במילים אחרות: זעזוע לשם ההנאה שבזעזוע ולא לשם ניצור התודעה לחשיבה מהפכנית חלופית. פרשן אחד אמר שזוהי מחווה להצגת "ארוחת הערב" בתיאטרון החדר. אבל איש לא התרעם עליהם. אף אחד לא שלח אליהם את המשטרה, את פקחי העירייה, או את הצנזורה. הופעת הלהקה בפארק הייתה חד-פעמית וחלפה ללא תגובות. את תיאטרון החדר תקפו במשך שנים רבות לאחר מכן. הסיבה לכך היא כמובן ההקשר שבמסגרתו נעשים הדברים. ההקשר הוא המלך, הקטגור והסגור, השופט והמוציא אל הפועל. מה שהלהקה ההיא עשתה נתפס אז כמעשה ילדתי, או לכאורה מרדני-ילדתי. "ארוחת הערב" הציגה שחיטה כשרה על פי כללי "שולחן ערוך". לכאורה, פעולה חוקית ושגרתית, "חומר מקורי" שנלקח מתחום המציאות ומתפקד בתוך תחום האירוע האמנותי בדיק באותו האופן שבו הוא מתפקד במציאות. השחיטה היהודית וגם המוסלמית הן שחיטות אכזריות. הזעזוע נועד לנער את התודעה ולעודד חשיבה בעלת אופי חברתי מחייב.

בהצגה בידורית או בסרט בידורי, קטעי אלימות נועדו ליצור הזדהות עם סיפור העלילה, כתנאי לפירוק מתחים ולהרגעת אימת האלימות, אשר לה נחשף הצופה בחייו. באירוע הבידורי, קהל מכין עצמו לקטעי אלימות כאל חוויה שתרגש ותענג אותו. גם סרטי אימה נכללים בתחום הזה. הצופה מוכן להזדהות עם האלימות כי הוא יודע מראש שלאחר שייצא מהסרט או מההצגה, הוא יחוש הקלה כלשהי, או ימשיך לעבד את הסיפור כחלק מעיבוד האימה שבחייו שלו. אבל בשום פנים ואופן אין בהצגה ובסרט הבידוריים, שום כוונה לשנות את המציאות ולתקן אותה. עד כאן באירוע הבידורי.

האירוע האמנותי כלל אינו מבקש שקהל יודעה עם הטקסט המוצג. קהל בא להצגה עם תפיסת מציאות משל עצמו ותפקידו של האירוע האמנותי לבחון תפיסה זו ובהתאם לנסיבות, להציג אלטרנטיבה. הכוונה ליצור דיאלוג עם הקהל אבל לאו דווקא על דרך ההזדהות. כאמור, כל עוד האלימות המוצגת באירוע אינה יוצרת התנגדות ואינה מעוררת לשינוי מהפכני, מדובר בבידור.

האירוע האמנותי מבקש ליצור התנגדות ודחייה ביחס לאלימות. ההתנגדות אמורה ליצור תסכול וכעס כלפי הגוף האלים. האירוע מבקש ליצור קריאה לפעולה ולשינוי המציאות האלימה. אבל לעיתים קרובות, מתוך אכזבה על כי לא היה זה אירוע בידורי, קהל מפנה את כעסו אל יוצרי האירוע.

תפקידו של אירוע אמנותי, להבדיל מאירוע בידורי, הוא למשוך את היצירה אל מעבר לגבולות המובן מאליו ומעבר לגבולות המפתיע והמזועזע, אל קצה גבול ההסכמה המקובלת באותו הזמן ואל מעבר לה. זהו תפקיד ייחודי ואופייני ליצירה ששואפת אל האמנותי. במקרה כזה ייתכן שהיצירה תעבור אל מעבר לגבול הקיצוני וכמובן שתפגוש בהתנגדות של לפחות חלק מהקהל. גם זה תפקידה של אמנות, להבדיל מבידור. אם אין התנגדות כלל, אפשר להסיק מכך, בסבירות מתקבלת על הדעת, שהיצירה היא צורה של בידור. זהו פרדוכס בסיסי במערכת היחסים שבין שתי קטגוריות פוליטיות-חברתיות אלו, הקואליציונית-בידורית והאופוזיציונית-אמנותית.

הפן המרכזי בהצגה "ארוחת הערב" הוא הקנאות הדתית ועל כך, על ביקורת הדת, יצא קצפם של מוסדות ממשלתיים, עירוניים ותקשורת מרכזית. ידענו מראש שאנו עשויים לעבור תקופה של התנגדות ודחיה מצד חלק מהקהל. אבל כיוון שלא מדובר בהצגה מסחרית היינו מוכנים לעמוד בלחץ הזה.

מעשה התרנגולת הקל על חלק מהמבקרים בהתחמקות מדיון מחייב בקנאות הדתית היהודית, שהיא משל לקנאות דתית ככלל, שבקצה המנעד שלה נמצא החורבן הגמור. אכן, כל דת, בצוק העיתים מגיעה אל הביטוי הגלוי של הקנאות המגולמת בה בהסתר ומוציאה אותו מן הכוח אל הפועל וזו גם תהיה נקודת המפנה שלה בדרך אל הקריסה והחורבן. היחיד המורד ישרוד את הקריסה. בהצגה שלנו הייתה זו מורדת. מדובר ברעיון שהוא ביסודו אופטימי. הוא מחייב את המאבק לתיקון מצבו של האדם גם בתוככי החברה הדתית.

באותו הזמן כל מה שהתרחש בהצגה נראה לנו הכרחי. היום קשה להסביר זאת. רוב השחקנים בהצגה, כולל אני עצמי, אנו צמחונים. הקבוצה הסכימה לביצוע השחיטה הכשרה, כי זו הייתה הפעולה היחידה שיכולה הייתה לחדור את קרומי ההכחשה של הקהל. תגובות הקהל הוכיחו שצדקנו. במעשה השחיטה הכשרה, עברתי את הגבול שלי עצמי שבין מותר לאסור. יורם קניוק אמר לי שאני מרגיל את עצמי לנורמות של התנהגות אכזרית. אמרתי לו שזה דבר שאי אפשר לנבא מראש. החיים שלנו לאחר השנה שבה הצגנו את "ארוחת הערב" מוכיחים שהשנה הזאת גרמה לנו לחיות חיים של כפרת

עוונות, עשיית הטוב וסיוע בתיקון אדם וסביבה. כאמור, היום אני יודע שלא אשחזר אותה עוד, אף שעדיין, מדי פעם, פוגשים בי צופים ותיקים ודווקא מבקשים ממני לעשות זאת.

ההצגה עוררה דיון ציבורי ועל כן מילאה את תפקידה החברתי. האם ישנם צדיקים גמורים שבעניין המסוים הזה, יבואו ויטיחו בי את האבן הראשונה ויסקלו אותי כעונש על העלאתה של הצגה זו? לא ידוע לי. כי אין אדם שיכול לומר על עצמו ביושר ובאמונה שלמה שהוא צדיק גמור, שאם אמר, הרי הוא חוטא בחטא היהירה ושוב אין הוא צדיק גמור. ואם אכן יטיח בי את אותה אבן ארורה, עלי להודיעו שאני כבר נתייסרתי בעניינה של ההצגה הזאת ועדיין אני עוסק בהתלבטות שהיא מעוררת בי, בין המשאלה להוציא לאור את ההצגה כפעולה לימודית חיונית, אופוזיציונית, בוטה ומעוררת, לבין האפשרות לרכך אותה, כדי שתהיה נוחה לציבור ולא תעורר התנגדות, ואז הסיכוי לתיקון חברתי הופך לזניח. קרה לי יותר מפעם אחת, כאשר עניתי לשאלות על ההצגה, התבלבלתי וקראתי לה בשם "ארוחת העבר". כשל לשון מובן מאליו. שמה של ההצגה "ארוחת הערב". היא ממוקמת בעבר, שם היא מילאה את תפקידה ושם מקומה.

יח. ובכל זאת לדבר אליהם

בסתיו 1986 התקיים בתיאטרון הסמטה ביפו דיון פומבי לסיכום פסטיבל עכו. אנשי תיאטרון ומבקרים הוזמנו אל הבמה לדבר. גם אני הוזמנתי. באותה תקופה ניהלתי את "תיאטרון החדר - המעבדה לתיאטרון" ושימשתי כמבקר התיאטרון של עיתון "העיר". הדוברים הוזמנו אל הבמה, אמרו דברי טעם מאירי עיניים וירדו ממנה. הקהל הקשיב בשקט ומחא כפיים בנימוס. כשהכריזו המנחה את שמי, עלה מתוך הקהל ריטון שהלך וגבר במהירות. כשעליתי לבמה, פרץ הקהל בקריאות בוז ורקע ברגליו. אני זוכר שתי תגובות שהופנו אלי בצעקות: "לך תחזור לתיאטרון החדר שלך!" "גם מביים וגם כותב ביקורת?" על השנייה ראוי להתעכב לרגע. עיתון "העיר" שבו כתבתי, היה ידוע בכך שכל הכותבים במדור התרבות היו בעצמם יוצרים בתחום שעליו כתבו, על פי מתכונת שבוועון התרבות האמריקאי האלטרנטיבי "וילג' ווייס". בישראל תופעה זו עוררה שיח ציבורי. אבל לא זכור לי שמבקרים בתחומי תרבות אחרים בעיתון, זכו לקבלת הפנים כמו זו שאני זכיתי לה בכנס הזה. הרעש היה נורא. דברתי אבל איש לא יכול היה לשמוע אותי. תגובת הקהל הייתה רגשית ומפליאה בעוצמתה ובהחלט חרגה מגבולות היחסים המורכבים, שבין יוצרים לבין מבקרים.

עמדתי על הבמה בתיאטרון הסמטה. עיניי קבועות על מרכז האולם, אבל המבט שלי היה פנורמי, קולט את הקהל מקיר אל קיר, וכך דיברתי. זו הייתה דרכי לשמור על צלילות הדעת ולזכור על מה רציתי לדבר. הקהל נרגע לאט והקשיב. אני זוכר מה אמרתי. כשסיימתי לדבר וירדתי מהבמה, הייתה דממה באולם.

בשנות השמונים עדיין היה מוסד הביקורת מרכיב חשוב בחוויה הישראלית. לאחר שהצגה ירדה מהבמה, הביקורת עליה נותרה בארכיונים. אנו יודעים דבר אחד או שניים, על הצגות תיאטרון מן העבר, רק מתוך התייעוד שלהן וגם הוא אף פעם לא שלם. גם צילום של הצגה לעולם לא יהיה זהה לחוויה של הצופה באולם, אל מול הבמה החיה. על מוסד הביקורת מוטל התפקיד ההכרחי, לחקור, לתאר, להעריך ולתעד אירועי תרבות. לכול אלו יש להוסיף מרכיב חשוב והוא המבקר. יש לדעת מי הוא כאדם וכאזרח. יותר מכול חשובה תפיסת עולמו הפוליטית, כי היא זו שמכוונת את הביקורת ומשפיעה על המחקר, התיאור, ההערכה והתייעוד.

רוב היוצרים מקבלים כמובנת מאליה ביקורת מחמיאה. היא גורמת להם שמחה, גאווה, מחזקת את רוחם ומסייעת לחוסנה של המערכת החיסונית שלהם. במהירות יחסית הם נרגעים, לפעמים שוכחים אותה ואפילו עלולים לחוות מצב נפשי קוטבי של דיכאון זמני. אם תעיר להם הערה שוללת, הם יזכרו אותה שנים רבות. שכחתי את כל הביקורות המחמיאות שכתבו עלי כשחקן. אבל אני זוכר הערה אחת של המבקר בועז עברון על הופעתי בדמותו של פנחס שדה בהצגה "החיים כמשל": "מתי כבר אראה את השחקן הזה מופיע במחזה שהוא ראוי לו". זהו ציטוט חופשי של מה שכתב. אפשר לקבל הערה זו כמחמאה אישית, אבל באופן ספונטני קיבלתי אותה כגינוי לא רק כלפי המחזה, אלא גם כלפי. אחרי שקראתי את המאמר, השלכתי את העיתון לפינה כלשהי והוא אבד. לימים נעשינו, בועז עברון ואני, לידידים ועמיתים לעניין כתיבת ביקורת. פעם ראיתי אותו יוצא מהצגה במחציתה. שאלתי אותו מדוע עשה זאת. ידוע שמבקרים מקפידים לשבת באולם עד סוף ההצגה, אף אם סבלם רב מנשוא, כי אם ייצאו באמצע ההצגה, הם יזכו למבול של חרפות וגידופים מצד יוצרים, קהל ועמיתים. בועז אמר: "אני לא צריך לאכול את כל הביצה כדי לדעת שהיא סרוחה." בכל תקופת חיי כמבקר יצאתי באמצע הצגה, פעם אחת בלבד. זו הייתה להקה בריטית שהציגה שייקספיר בפסטיבל ישראל. טרחתי לציין זאת במאמר שכתבתי וכמובן שזכיתי למבול הצפוי של גידופים.

הביקורת הייתה אז גוף תרבותי מובהק, צלע בתוך המשולש החברתי של יצירה-ביקורת-קהל. היא הייתה נושא לשיחות סלון בערבי שבתות, לא פחות

משיחות על מחיר הקוטג' או השלטון המרכזי. מבקרים נחשבו מעצבי דעת קהל. ישראל התגאתה במספר גבוה של ביקורים בתיאטרון: 1.4 מיליון צופים. יחסית לגודלה של האוכלוסייה היה זה, במשך תקופה ארוכה, המספר הגבוה ביותר בעולם המערבי. עדיין מספר הצופים הוא גדול, אבל התיאטרון, כמו גם חלקים חיוניים אחרים בתרבות הישראלית, נכנע בפני הקפיטליזם הדורסני והפך להיות, רובו ככולו, "חרושת תרבות", כלומר, יצרן של בידור שתפקידו לשמר סדר קיים והביקורת פסקה מלהיות מרכיב מעצב תרבות. בתנאים אלו, מתנוון השיח החברתי. מה נותר? מצד אחד, מיעוט של יוצרים-אמנים הפועלים ליצירת תרבות מעוררת, ומצד שני, ריבוי של תרבות שמרנית מטמטמת תודעה. באמצע שנות התשעים חדלתי לכתוב ביקורת. מה שיכולתי לומר על הצגה אחת, יכול היה להיאמר על אחרות לפניה ואחריה. רובן היו בעלות תפיסת עולם ברחנית ומתחמקת ממחויבות חברתית. מאז כיוונתי עצמי ליצירה בתיאטרון החדר.

מעולם לא ביקשתי להיות מבקר תיאטרון. באותה תקופה, תחילת שנות השמונים, כמעט לא ראיתי תיאטרון. הייתי טרוד בענייני חברה ובקבוצות המשחק שהנחיתי. יום אחד הוזמנתי לראות הצגה של נולה צ'ילטון בתיאטרון נווה צדק. לפתע גיליתי את הפער שנוצר בין הציפיות שלי מהתיאטרון, לבין מה שראיתי על הבמה. כתבתי על החוויה ושלחתי את הכתוב לידיד ותיק, מאיר שניצר, שהיה עורך התרבות של עיתון "העיר". צרפתי הערה שאשמח אם המאמר שלי יתפרסם במדור מכתבי קוראים. התייחסתי למה שכתבתי כאל תגובת צופה ולא כאל ביקורת מן המניין.

עשר שנים קודם לכן, באמצע שנות השבעים, היינו נוהגים להיפגש בביתה של רמה שנאן, ברחוב גורדון 30. שניצר היה אז מנהל הסינמטק ובמוצאי שבתות ועם קצת עזרה מידידים, הוא נהג לסחוב משם מכונת הקרנה כבדה למדי וסרט קלאסי. לפני ואחרי ההקרנה היו שיחות, ויכוחים ופיצוחים עד השעות הקטנות. היינו שם גם באותו ערב מתסכל, ב-17 במאי 1977, ברגע שבו איש החדשות חיים ביין, הופיע על המסך הקטן והכריז על תוצאות הבחירות לכנסת התשיעית והמילה הראשונה שלו הייתה: "מהפך!" באותו רגע חזינו בנפילת הסדר הישן ובעלייתו לשלטון של הימין הישראלי. עכשיו היה שניצר עורך התרבות של עיתון "העיר", שהמערכת שלו שכנה ברחוב גאולה פינת הכובשים, כלומר, מערכת העיתון הקרובה למקום מגוריי. בטיול הערב עם הכלבים, הנחתי את המכתב על ההצגה שראיתי, בתיבת הדואר שלהם, כאמור, בתקווה שיופיע במדור מכתבי קוראים.

בבוקר שלמחרת מצלצל שניצר ואומר שהוא שם את המכתב שלי כמאמר, במדור התיאטרון ומציע לי להיות מבקר התיאטרון הקבוע שלהם. היסטתי. מעולם לא תכננתי את חיי מראש. רכשתי כבוד למוסד הביקורת, אבל לא ראיתי את עצמי עוסק בו. זמן רב גלגלתי את ההצעה ביני לביני וכך, בעוד אני מתלבט, מתחבט וממרר לעצמי את החיים, גילה שניצר אורך רוח והמתין. לאחר שהתשתי את עצמי בטיעונים של בעד ונגד, החלטתי שזו הזדמנות לכתוב, מה שהיה מכונה אז בעגה מקצועית, "רִצְנָזְיָה", "סְקֶרֶת", או "רשימת ביקורת", על בסיס עקרונות שיטת המעגל הפתוח.

באותו הזמן כבר היו בידיי רשימות עיוניות על התיאטרון כיצירה וכתופעה חברתית ורשימות של עבודה מעשית לתלמידים וליוצרים מקצועיים. כיוון שאני מטבעי אוטודידקט, התחברו אצלי רעיונות שניסחתי מתולדות התיאטרון, הפסיכולוגיה, הפילוסופיה היהודית והניסיון האישי והכול יחד שימש בסיס להתפתחותה של שיטת המעגל הפתוח. בתוך כך נוצרו מודלים למחקר, לימוד ויישום של התנהגות אדם-יוצר בתחום אירוע אמנותי ובידורי. בסיס תאורטי לכתובת ביקורת נמצא שם.

י.ט. מבקר, שליח ציבור

הנחת יסוד היא שכל אירוע המתקיים בתחומי קבוצה, שבט, חברה, מדינה, או כפי שהוא מוגדר במקור היווני העתיק "פוליס", כל אירוע כזה הוא פוליטי. לכאורה, הרי זה מובן מאליו. אבל עדיין כאן ובמקומות אחרים, "פוליטי" נתפס כמובן צר של תופעה מפלגתית וליתר דיוק הוא נתפס דווקא כאופוזיציוני, או חתרני, זר, או "אחר", המאיים על מה שמכונה אצלנו באירוניה, "הסדר הטוב". על כן, כשאדם בישראל אומר שראה הצגה פוליטית, לרוב הוא מתכוון לכך שהוא לא אוהב אותה. "הכול פוליטי" כתבה ויסלבה שימבורסקה אבל עדיין רבים מתעקשים להגדיר "פוליטי" כתופעה מפוקפקת וזו לעצמה עלולה להיות תגובת הכחשה חשודה.

אבל אם אכן מקובל עלינו שהכול פוליטי, כל מה שנותר הוא להחליט איזו מגמה פוליטית משרת כל אירוע. יש רק שתי אפשרויות: האירוע יכול להיות שייך למרכז-קואליציוני או למיעוט-אופוזיציוני. בכל מקרה, בין אם אירוע נתון הוא קואליציוני או אופוזיציוני, תפקידו המקורי והממשי של תיאטרון הוא להיות זרו להתפתחות חברתית. כפועל יוצא, מוטלת עלי, מתוך בחירה אישית, החובה לעודד יצירה חדשה, שהיא אלטרנטיבית. כלומר, בכל מקרה, ביקשתי לעודד תרבות מיעוט אופוזיציונית ובמסגרת זו קיוויתי שהיא תהיה

גם מהפכנית, ואם היא מופיעה במסגרת המרכזית-קואליציונית, קיוויתי שהיא תהיה לפחות חתרנית.

הייתי מוכן לסלוח למעידות שוליות של יצירה אלטרנטיבית, בתנאי שהיא מוכיחה את היושרה שלה. כשמדובר בתיאטרונים הגדולים, שכינו עצמם "רפרטואריים-אמנותיים" ולמעשה היו תעשייתיים-מסחריים, איתם ביקשתי להיות קפדן. זו נראתה לי בחירה הוגנת. שהרי הם עובדים על בסיס מסחרי בלבד והתקציב לכל הצגה שלהם הוא גבוה, יחסית לתיאטרון האלטרנטיבי ונדיר למצוא אצלם העזה אמנותית או חשיבה רעננה ומהפכנית שמעוררת תודעה לפעולה חברתית. על כן הגדרתי אותם כיצרני בידור להמונים ודרשתי לפחות רמה מקצועית גבוהה. כשכתבתי עליהם הדגשתי את ההבדל שבין אירועי בידור קואליציוניים-מסחריים, שתפקידם להנציח את הסדר החברתי הקיים, כמו בתיאטרון הבימה, בתיאטרון הקאמרי, ובמוסדות המסחריים הגדולים האחרים, לבין תיאטרון אופוזיציוני, שתפקידו לערער על הסדר הקיים ולעורר את התודעה החברתית לפעולה למען תיקון מצבו של האדם ככלל.

חזרתי והדגשתי שאין אני פוסל מראש יצירה מסחרית, בתנאי שהיא מוכיחה לפחות את המיומנות המקצועית שלה. לא הסתרתי מאיש שאני מעדיף יצירה אופוזיציונית. כדי להבטיח צמיחה והתפתחות תרבותית, חברה בריאה חייבת לקיים איזון, בין אירועי תרבות קואליציוניים, לבין אירועים אופוזיציוניים. כלומר, מעולם לא טענתי שהתיאטרון המסחרי אין לו זכות קיום. אף שלדעתי, אם זהו התפריט התרבותי של האוכלוסייה, הרי שזה תפריט מאד לא בריא, כמו למשל, לאכול רק חטיף של חמאת בוטנים, בוקר, צוהריים וערב. אפשר למות מזה. אם אין התיאטרון המסחרי מציג תופעה יוצאת דופן, אותי אישית, הוא משעמם ואני מעדיף לשבת בבית ולראות סרט במחשב.

ברמת התוכן, שמרתי על דיון שיטתי במרכיבי האירוע. מרכיב חיוני הוא לי ההשלכה האקטואלית מתוך הטקסט היצירתי הכולל על המציאות החברתית, וכיצד היא באה לידי ביטוי במחזה, בבימוי, בעיצוב החזותי של הבמה, במוסיקה, בתאורה, במשחק וכיו"ב. תמיד ציינתי את היום שבו ראיתי את ההצגה, המקום שבו התקיימה, מה היא אורכה, אם הייתה הפסקה וכמה הפסקות היו. לכאורה פרטים זניחים, אבל באותם ימים הם נחשבו לחידושים והפכו למנהג נפוץ. התברר שמידע זה היה חיוני לרבים, לא פחות מהדיון בסיפור ההצגה. ציון המידע הזה, הטריטוריאלי לכאורה, נועד להדגיש שכל מה שנאמר על ההצגה, מתייחס למופע מסוים, שראיתי במועד מסוים, במקום מסוים ובהחלט יתכן כי במועד אחר ובמקום אחר לא היו נכתבים דברים אלו אלא אחרים. כלומר, מדובר

ביחסיותה של התופעה התרבותית המסוימת על רצף הזמן ובחוויה האישית של הכותב המפרשת אותה. האירוע אינו נבחן רק על רקע קריטריונים ידועים פחות או יותר של ניתוח הצגות והיא כבר לא מנותקת מהרקע האישי של הצופה ומהנוף הפוליטי-תרבותי שבו היא מתקיימת.

בעבר הייתה קיימת היומרה להציג את האירוע התרבותי כאילו הוא מנותק מהמקום ומהזמן שבו הוא מתקיים. לא עוד. היה זה ביטוי נאמן ליחס שבין "ההיסטוריה של האירוע" כלומר, המחזה וההצגה שהוכנו בעבר, לבין החוויה האישית המיידית של הצופה, הכוללת תחושות, תמונות מחשבות ורגשות, על רקע הנוף הפוליטי הקיים. כאמור, כל אירוע הוא תמיד חלק מהתרחשות פוליטית. מכאן גם שסגנון כתיבת הביקורת היה חייב להיות אישי וכולל את החוויה המיידית של הכותב. תפיסה זו נדונה בהרחבה בספר ההצגה שליווה כל הצגה בתיאטרון החדר, עד שנת 1998, שאז יצא לאור ספר "המעגל הפתוח" השלם הראשון. כל אלו דברים שנראים היום כמובנים מאליהם. אז הם נחשבו לחידושים.

מתוך תפיסה כוללת זו היו לפחות שני מרכיבים שהוציאו את מנהלי התיאטרונים הרפרטוריים-מסחריים משלוותם וגרמו להם להגיב כלפי בתוקפנות. בחרתי ללכת להצגות כצופה מן המניין ולהצגה שאני בחרתי ללכת אליה ולא לזו שהם בחרו בשבילי, כפי שמקובל ביחס למבקרים. נהוג היה שמבקרים קיבלו הזמנות להצגות. לא המתנתי להזמנה חנם ל"הצגת המבקרים", שתגיע לתיבת הדואר שלי. הלכתי לתיאטרון, עמדתי בתור וקניתי כרטיס. לפעמים הלכתי להצגה הראשונה והצהרתי שאם התיאטרון מפרסם הצגה וגובה עליה דמי כניסה, פירושו של דבר שהוא מוכר לי יצירה שהוא עומד מאחוריה. אם היא ראויה בעיני מנהל התיאטרון לביקור בתשלום של קהל, היא ראויה לביקורת. שאם לא כן, שלא יעמיד אותה למכירה ואפילו אם הוא מכריז עליה כ"הצגת הרצה" וגובה עבורה דמי כניסה מוזלים, פירוש הדבר שהוא מוכר אותה והיא ראויה לביקור וגם לביקורת ככל הצגה אחרת. השתדלתי לא ללכת להצגות שאליהן הזמן תא המבקרים באגודת העיתונאים, כיוון שבהצגה זו התנאים הנתונים שונים מאלו של הצגות אחרות. אצל אנשי תיאטרון היא בדרך כלל נתפסת כגרועה, או לפחות מעוררת מתח שמסכל ביצועים ומסיבות ברורות. המתח הזה, בין אם הוא מודע ליוצרים ובין אם הם מדחיקים אותו, גורם להתשת היוצר ולירידה באיכות היצירה. מנהלי תיאטרון לא אהבו את הנהול הזה שלי. סיבה נוספת לזעמם, וכך לפחות הם הגדירו זאת, הייתה הסגנון האישי של כתיבתי. יש לשער שזה היה תירוץ למתן הביטוי לכעסם, שהרי אם כתבתי מחמאות, ואכן, בהתאם למקרה כתבתי אותן, לא היה אכפת להם אם הסגנון שלי הוא אישי או לא אישי.

כ. רצח אופי

באותה תקופה כלל לא ידעתי שקהל הקוראים את הביקורת השבועית שלי בעיתון, היה הולך וגדל משבוע לשבוע. רבים היו מתחשבים בדעתי והולכים או לא הולכים להצגה, על פי מה שנראה להם כהמלצה שלי, למרות שחזרתי והדגשתי את הגישה האישית שלי והמלצתי לראות הצגה גם אם לא אהבתי אותה ועודדתי את הוויכוח איתי. רק יותר משנה לאחר שהתחלתי לכתוב, הבנתי שהטור שלי פופולרי. מנהלי התיאטרונים הרפרטואריים-מסחריים הגדולים, הבינו זאת זמן רב קודם לכן והתנהגו בהתאם. קודם כול הם ראו בי סיכון כלכלי ואחר כך חיפשו תירוצים כדי לנמק את התנהגותם. אני משער שאם דברי הביקורת שלי היו כולם שבח ומחמאה, דבש, פרחים וציוץ ציפורים, כי אז כל המהומה הזאת לא הייתה מתרחשת. אבל כיוון שביקשתי לכתוב, נאמן לחוויה שלי, דברים היוצאים מן הלב, על ההכרח שביצירה כתופעה חברתית מעוררת ומהפכנית ועל התיאטרון המסחרי, כמעכב תהליכים אלו, הם החלו לנהוג כמי שמבקשים לסלק אותי מכל אמצעי התקשורת ככלל, מהתיאטרונים שלהם בפרט ובלי ספק היו שמחים אם הייתי מהגר לקמץ'טקה.

על כן, מנהלי התיאטראות הרפרטואריים-מסחריים הגדולים החרימו אותי. יחסי הציבור שלהם תקפו אותי בכל הזדמנות, מידע מכפיש הופיע במדורי רכילות, לעגו לביקורות שלי והשמיצו אותי כמבקר שאין להתחשב בדעתו, כיוצר חסר ערך וכאדם גרוע. בשנת 1985, כשנוסד תיאטרון החדר ושיטת המעגל הפתוח יצאה לאור בציבור, מיהרו מבקרי תיאטרון לבוא ולצפות בהצגת "ארוחת הערב". המבקר גיורא מנור, הכריז ברבים שהוא "רוצה לכתוב ביקורת על ההצגה של אמיר כמו שאמיר כותב על 'הבימה'!" תגובותיהם של מבקרי התיאטרון על הצגת "ארוחת הערב" היו לרוב רגשיות וקוטביות. חלק מהם תקף את ההצגה באופן היסטרי כמעט. חלק יצאו מגדרם להלל ולשבח אותה ביותר. שוש וייץ כתבה: "כשהנערות טובלות ידיים עדינות בדם התרנגולת וכותבות על הקיר 'והיה מחניך טהור', עוברת בצופה צמרמורת אמיתית, תחושה של תיאטרון חי ושל אמירה פוליטית חריפה ואפילו אמיתית!" ומנגד תיארה את שיטת המעגל הפתוח כ"הגיגים". זו הייתה תגובה דו-ערכית והיא מלמדת על הקונפליקט שבו נמצאה המבקרת ועל האופן הפרדוקסאלי שבו היא ביקשה להחליק סתירה פנימית בהגדרת החוויה שעברה. כידוע, המחזה, ההצגה, הבימוי, והמשחק, נוצרו על פי עקרונות שיטת המעגל הפתוח. אם היא כדבריה

חווה תיאטרון חי, אמיתי, כולל "צמרמורת", פירוש הדבר, בין השאר, שיש לפחות סיכוי סביר שהשיטה עובדת והיא לא דווקא "הגיגים". אבל המבקרת עצמה אולי לא הייתה מודעת לסתירה שבדבריה.

"אם היית מפסיק לכתוב ביקורת, היית היום אימפריה", אמר לי שחקן דורש טובתי שכוונתו הייתה להחמיא. מעולם לא חשבתי על כך ולא זכור לי שאי פעם רציתי להיות אימפריה. אימפריות נראו לי תמיד כהתגלמות הרשע. שחקן צעיר, שולי רנד, בא ללמוד אצלי. יום אחד הוא אמר שהוא מצטער, אבל הוא מוכרח לעזוב את הלימודים כי שחקן ותיק בהצגה שבה הוא השתתף ב"הבימה" אמר לו: "אם תמשיך ללמוד אצל אמיר אוריין, אני אדאג שלא תהיה לך עבודה בשום תיאטרון ישראלי." נפרדנו כידידים. עברו שנים. הוא כבר נעשה יהודי דתי חרד. ביקשתי לשוחח איתו ולשאול לשלומו. התקשרתי לביתו. אשתו ענתה ואמרה לי שאתקשר מאוחר יותר. התקשרתי מאוחר יותר. היא הודיעה לי שבעלה לא רוצה לדבר איתי. פגשתי זמרת שהייתה חברה בלהקת "סקסטטה". נראה היה שעשויה להיות זוגיות טובה. ערב אחד הלכנו לצפות באירוויזיון אצל חברה שלה והיו שם רבים מתעשיית המוסיקה. היה גם הבמאי שלהם, צדי צרפתי. למחרת היא אמרה לי שצדי נבהל כשראה אותי ואמר לה שאם היא תמשיך לצאת עם המבקר, לא תהיה לה עבודה בתעשייה. נפרדנו.

"קול ישראל" הזמין אותי לשוחח ברדיו על הצגות תיאטרון. לא חלף זמן רב ומנהל של תיאטרון מהגדולים בישראל, הציג אולטימטום בפני עורך תכניות התרבות ברדיו. עיקרו היה שאם אני אמשיך לבקר הצגות ברדיו, התיאטרון שלו יינתק מגע ולא עוד ישתף פעולה עם הרדיו, ויש לשער שכך ינהגו תיאטרונים אחרים. דברים ברוח זו מסר לי העורך, כאשר הסביר מדוע לא יזמינו אותי שוב לשידור. עברו מספר חודשים ושוב הזמנתי לדבר על הצגות ב"קול ישראל". אחר כך גם ב"גלי צהל". ראיתי כמאה הצגות בשנה. כיוון שהתמדתי בכתיבה, בשידור ובהרצאות, הממסד שינה טעמו ונהג כפי שהוא נוהג לפעמים, במי שהוא תופס אותם כעוכרי שלו. הוא מחבק אותם חיבוק דוב. קיבלתי הזמנות וכיבודים, הזמנתי להימנות על חברי וועדת התיאטרון במשרד התרבות. העיסוק בענייני תרבות קואליציונית החל לאיים על שיקול הדעת שלי. נותר לי תיאטרון החדר לנשום וליצור בו. כיוון שוויתרתי על תמיכה מוסדית וממשלתית, יכולתי ליצור ללא לחצים פוליטיים, גלויים או מוסוים. בישיבה אחת של ועדת התיאטרון ביקר שר התרבות, המדע והספורט, מתן וילנאי. נציגת המשרד הציגה כל אחד מאיתנו בפני השר. היא ציינה שם מלא, תפקיד, התיאטרון ממנו באנו וסימן מזהה כלשהו ולחצו ידיים. כשהגיעה אלי אמרה:

"אמיר אוריין, מנהל אמנותי של תיאטרון החדר והוא לא רוצה לקבל תמיכה ממשרד התרבות!" השתררה דממה. השר נראה המום, כדרכו הוא עיכל את המידע לאט. הכול המתנינו. לבסוף התעשת ואמר: "אין חיה כזאת!" ולחץ את ידי.

אם ייצאו דברים אלו לאור בספר, יהיה זה בהוצאה עצמית, ללא תמיכה של גופים מוסדיים ו/או מימון המונים. תיאטרון החדר קיים כבר יותר משלושים שנה ובסבירות מתקבלת על הדעת, תוך עמידה בתנאים הנדרשים, יש לו זכות לקבל תמיכה של מוקדי כוח ממשלתיים ומסחריים. אבל ההימנעות מתמיכה נועדה לסמן את הזכות ליצירה חופשית מפיקוח מוסדי, ישיר או עקיף, גלוי או מוסווה, ידוע או לא ידוע.

החיבוק של הממסד התרחש מאוחר יותר. בינתיים נמשכה הרדיפה, ששרידיה המשיכו להתקיים שנים רבות אחרי שהפסקתי לכתוב ביקורת. אז קראו לזה "רצח אופי".

כא. אנחנו שואלים כאן את השאלות

לילה אחד ישבתי בבית וכתבתי. פתאום דפיקות איזמות בדלת. מישהו ניסה לפרוץ את הדלת בכוח. פתחתי אותה ומיד התפרצו פנימה חמישה שוטרים ענקיים והתפרסו בכל רחבי הדירה. המחשבה הראשונה שלי הייתה שההפיכה הנאו-פשיסטית החלה. השלטון נתפס בידי פלג לאומני ביותר ועכשיו גוררים את כל הליברלים, אנשי זכויות האזרח וזכויות האדם, אל מחנות הריכוז ואני בגופייה ומכנסי התעמלות וסנדלים ובטח יהיה לי קר ואמות מדלקת ריאות ויזרקו את נבלתי מאכל לשועלים ובעוד אני מגלגל, ביני לבין עצמי, מחשבות סופניות, השוטרים רצים מחדר לחדר, מהשירותים למטבח, למרפסת ובחזרה ואז הם מתקבצים סביבי. מישהו שנראה המפקד שלהם שואל אותי:

"אתה לבד בבית?"

"כן."

נו, בטח שאני לבד בבית. הם אמורים לדעת זאת. הרי רק לפני רגע הם התרוצצו בכל המקום כולו. הם נראו מבולבלים.

"מה העניין?"

"אנחנו שואלים כאן את השאלות."

"כמובן."

"גם קודם היית לבד בבית?"

הם חוזרים על עצמם. זאת אומרת שלא הייתה הפיכה ואני יכול להישאר בגופייה ובמכנסי התעמלות ובכלל, איך הגיתי רעיון טיפשי כזה על הפיכה?

במדינת ישראל אין הפיכות. יש בחירות ומסבירים לך מה טוב לך ונכון לך ויש תהליכים נמשכים ותחילה מניחים על צווארך עניבה. לא חבל תליה, חס וחלילה, עניבה, ומסבירים לך כמה שהיא יפה לך! ומתאימה לך! ומחזירה אליך את הגדולה החיונית כל כך לחיים שלך. אחר כך מהדקים וממתינים שתרגל ומהדקים שוב וחוזר חלילה.

"כן. גם קודם הייתי לבד בבית. כל היום אני בבית. לבד."

"מה אתה עושה?"

"כותב."

"מה אתה כותב?"

"ביקורת."

"איזה ביקורת?"

"תיאטרון."

"מה המקצוע שלך?"

"מבקר תיאטרון."

"באיזה עיתון אתה כותב?"

"עיתון 'העיר'."

פתאום הם כולם נרגעים והמפקד שלהם אומר: "אה-אה!"

"מה אה-אה?"

והמפקד אומר: "עכשיו אני מבין!"

"מה אתה מבין?"

"תראה!" הוא אומר לי, "במוקד התקבלה הודעה שבדירה הזאת מתבצע מעשה

אונס!"

"איזה אונס?" התשובה שלו הבהילה אותי.

"אונס. אבל אם אתה מבקר תיאטרון, אז עכשיו הכול ברור. מתיחה. מישהו

מותח אותך!" והלכו.

לאחר זמן רב מספרת לי ידידה, חוקרת תיאטרון, שהיא שוחחה עם במאי מהזרם

המרכזי והוא סיפר לה שהוא התקשר למשרה ושלה שוטרים לדירה שלי כי

"מתבצע שם מעשה אונס!"

דרך החשיבה של הבמאי הזה משכה את לבי ואם היא לא תגובה פסיכוטית,

לפחות היא יצירתית. אם הוא סבור שהביקורת שלי על ההצגה שלו היא מעשה

אונס ביצירה שלו, מכאן שראוי לשלוח חוליית שוטרים אל המקום שבו אני

כותב את הביקורת, כי בדמיונו הקודח זה המקום שבו מתבצע האונס ביצירות

שלו, הלכה למעשה. שאלתי אותה אם במאי זה אחראי גם לשיחות הטלפוניות

האנונימיות שאני מקבל. הטלפון מצלצל, אני מרים שפופרת ושומע שתיקה ואחר כך נשימות כבדות, אנחות או לחישות לא ברורות ומאיימות. גם זה סוג של הטרדה שגורה באותם ימים ואז לא היו קיימים, בידי אנשים פרטיים, אמצעים טכניים לזיהוי המטלפן. היא לא ידעה לענות על השאלה, אבל אמרה שתשאל את הבמאי והציעה לקיים מפגש פיוס משולש, היא, הוא ואני ונוכל לשוחח על כל נושא שנרצה ואולי ייצא לה מזה מאמר. הסכמתי. היא אמרה שתדבר עם הבמאי, דיברה איתו, שבה אלי ואמרה שהוא מסרב בכל תוקף להיפגש איתי.

כב. אני אוהב אותך, יונג!

שנה לאחר שהתחלתי לפרסם ביקורת על הצגות תיאטרון, התקיים באולם תיאטרון "הקאמרי" בתל אביב, סימפוזיון על הסגנון החדש בביקורת התיאטרון הישראלית. הכניסה הייתה חופשית. הייתי סקרן ובאתי. המוני יוצרים ישראלים עלו במדרגות התיאטרון בדרך אל הכנס. היו בהם שבחנו אותי במבט מוזר. בעודי עולה במדרגות, לפתע אוחו בכתפי ידיד ותיק ולוחש: "מה אתה עושה פה?! אתה לא מבין שהכנס הזה הוא נגדך? נוס על נפשך!" עשיתי כדבריו. אחר כך נאמר לי שהדוברים, כולם יוצרי תיאטרון, תקפו את הביקורת וכינו את הסגנון החדש "אורייניזם".

מישהו כתב עלי שאני פורץ את הגבולות המקובלים של כתיבת ביקורת תיאטרון ושל יצירת תיאטרון. כך מסר לי תלמיד שלי ולא זכור לי את מי הוא ציטט. העובדה שעשיתי את שני הדברים גם יחד - כתיבה על הצגות של אחרים ובימוי ההצגה שלי - נחשבה בעיני רבים לבלתי נסלחת. אבל כאמור, הכלל שקבעו עורכי "העיר" היה שבמדור התרבות כותבים מי שהם עצמם יוצרים.

התדמית המעוותת שלי בציבור, שתחילתה בהשמצות חסרות שחר שזרמו מכיוון התיאטראות הגדולים, קנתה לה מאמינים רבים בקרב יוצרי תיאטרון וקהל והתמידה בתודעת רבים במשך שנים רבות לאחר שכבר חדלתי מלכתוב על הצגות תיאטרון וגרמה לנזק תדמיתי מתמשך. אולי לזה התכוון הבמאי האלכוהוליסט, ז'אן כריסטוף, כשאמר לי, בהיותי בן שש-עשרה ובנוכחות חברי כיתת המשחק: "אתה אידיאליסט וכל החיים שלך תסבול מזה."

אהבתי תיאטרון ועדיין אני אוהב אותו. הוא מדיום נפלא לביטוי אנושי, אישי וחברתי ולסיוע בתיקון מצבו של אדם. הוא יכול להציג גם זבל מטמטם ולהטיף ללאומנות ושאר צרות שבעולם. התיאטרון עורר בי תמיד התרגשות גדולה. כשלא אהבתי הצגה, כעסתי עליה. כשאהבתי הצגה, התמוגגתי באהבתי זו בכל עוצמתה של אהבה.

אליעזר יונג היה שחקן ותיק ב"הבימה". שמו הפרטי היה אליעזר אבל כולם קראו לו יונג. כל חייו שיחק תפקידי משנה. כשהתיאטרון הוציא אותו לגמלאות, הוא הלך להנהלה וביקש שיניחו לו לשחק עוד תפקיד אחד, התפקיד הראשי במחזה "סיפורו של מורה", מאת טרנס ראטיגן, סיפור על מורה זקן שמוציאים אותו לגמלאות. יונג אמר להם שכל חייו הוא חלם לשחק את התפקיד הזה. ב"הבימה" נעתרו לו, אבל בהנהלה איש לא האמין שיש למחזה הזה סיכוי מסחרי. דובר "הבימה" פרסם ברבים שאת המחזה הזה מעלים לבמה כמחווה של רצון טוב לשחקן ותיק. זו כמובן צורה של כסת"ח אבל גם סיסמה שיווקית. הבמאי היה יורם פאלק. יונג שיחק את המורה וההצגה התקיימה באולם הקטן ב"הבימה", אולם ברטונוב, לשעבר "הבימרתף". ישבתי באולם והדמעות זלגו על פני. בכיתי עם כל הקהל על גורלו של המורה, על גורלו של יונג. אחר כך הלכתי הביתה ומיד כתבתי את הביקורת. הייתי כולי התפעלות ואהבה להצגה ולמופע המדהים של יונג. לקטע שכתבתי שמתי את הכותרת: "אני אוהב אותך, יונג!" בבוקר יום שיש באותו שבוע, ירד יונג לקיוסק לקנות את עיתון "העיר". הוא פתח את עמוד התיאטרון, קרא את הכותרת, התעלף ונפל למדרכה. לקחו אותו לחדר המיון בבית החולים איכילוב. בצוהריים התקשרה אלי אשתו בטלפון ואמרה לי שהוא מתאושש ומבקש למסור תודה. היא התרגשה. אני התרגשתי. ביקשתי שתמסור ליונג החלמה מהירה ואת אהבתי.

ארבע-עשרה שנים כתבתי ביקורת. זה נחשב מעט יחסית, במונחים של מבקרי תיאטרון. התחלתי לכתוב כי עורך התרבות מאיר שניצר הציע לי לעשות זאת וחשבתי שזו הזדמנות לדיון פומבי באירועי תרבות מנקודת המבט של שיטת המעגל הפתוח. הפסקתי לכתוב כי הקפיטליזם האמריקאי פלש לתרבות המקומית והפך אותה לתעשייה ממוחזרת. עבורי הייתה זו תקופה קשה. כדי לשרוד בה הייתי זקוק למיקוד שליטה פנימי ותודעה של מי שנפל מכוכב אחר ועל כן יש לו אפשרות לבחור במוות או בחיים ובחתי בחיים. בחרתי בידיעה שיש לי יעוד והוא תיקון מצבו של אדם, כל אדם. אם קהל מאבד את שלוות הנפש ותוקף יצירה באופן רגשי טעון כל כך, אולי הדבר נובע מכך שהוצגה בפניו תופעה, שמאתגרת את מערכת האמונות והדעות שלו. על כן ראוי לבחון אותה שוב. אולי בכל זאת יש בה חשיבות כלשהי והיא חיונית. לא נותר לי אלא להתמיד ביצירה, ללא קשר לדחייה או לקבלה.

כג. שעת רצון

לפעמים אבא קרא לאימא בשם "אימא", מורשת מבית אימא שלו, שם הייתה זו פנייה מקובלת בין בני זוג שיש להם ילדים. כשאמר "אימא", התכוון לומר,

"אני אוהב אותך," והפירוש המעשי היה, "אני זקוק לך! עכשיו!" הוא אהב אותה תמיד ותמיד היה זקוק לה, גם כששכב על המיטה בחדר השינה והביט בתקרה במבט קפוא ונראה היה באותם רגעים ששום דבר לא קיים בעולמו, מלבד החזיונות שבראשו. הוא שכב בבגדיו, על הכיסוי של המיטה, רגליו יחפות, עיתון הערב זרוק על הרצפה ופתאום צעק אליה שתבוא אליו. היא במטבח הניחה לכלים ובאה במרוצה. הוא ביקש ממנה שתגיש לו דבר-מה, כוס תה או בגד. הוא לא מצא את דרכו בארון הבגדים. היא רטנה שהוא יכול לעשות את הדברים האלה בעצמו, אבל מיד הגישה לו את מה שביקש. כדרך של שגרה היה קורא לה בשמה, נחמה, אבל ברגעים של סיפוק או ערגה, כשרוחו טובה עליו במיוחד, קרא לה "אימא". אלה היו רגעים של נחת ואושר לכולנו. פעם קראתי לאשתי הראשונה, "אימא". גם הקריאה שלי הייתה קריאת אהבה. כך הרגשתי באותו רגע. היא הודעוזה. בעיניה זה נחשב לסטייה.

כד. משפחה

בשבת בבוקר מתכנסת קבוצת הצווארון הלבן של המשפחה מהצד של אבא, בביתם של הדודה אלקה ואחיה הדוד אפרים. שניהם גרים יחד בדירה אחת קטנה ברחוב הרמן כהן 12א, מול בית הכנסת "תפארת צבי". הדודה אלקה הקדישה את כל חייה לטיפול באחיה, הדוד אפרים. יום אחד הוא נסע ללונדון לעשות שם את הדוקטורט שלו בפזיקה. אחר כך נסע לדרום קרוליינה לעבוד בכור גרעיני. אבל היא תמיד שמרה לו אמונים והייתה לו כמו אם דאגנית ומסורה. האחים של דוד אפרים כינו אותו "דער אייזל", שפירושו "החמור", והתכוונו ל"חמור נושא ספרים", כלומר, למדן מופרז, ביטוי שהיה רווח אז. אולי לא היה חכם מאד אבל פיקח היה וגם שקדן גדול היה ופטריוט מובהק. בערוב ימיו התחברו אצלו נאו-פשיזם עם פרנויה אישית ושניהם יחד יצרו את שבר-הכלי שהלך ודעך בבית אבות מפואר במרכז הארץ. את הצוואה שלו כתב שנים רבות לפני כן. לאחר מותו התברר שחילק מהונו באופן שווה בין כל ילדי המשפחה. היחיד שלא קיבל דבר מהזון זה, הייתי אני. יש לשער שהסיבה לכך הייתה שיחה אחת שקיימנו, הדוד אפרים ואני, לפני שנים רבות ובה הוא שמע לראשונה את השקפת העולם החברתית-הומניסטית שלי ומאז ועד שהלך לעולמו, לא סלח לי עליה. הדוד צבי היה רופא בקופת חולים של הסתדרות העובדים וזה היה מעמד מכובד מאד. הדוד משה היה חקלאי וזה היה מעשה חלוצי ויוקרתי ביותר. רבקה למדה ספרות באוניברסיטה והתחתנה עם בחור עשיר ואמרו עליה שהיא כבר לא צריכה ללמוד וגם לא לעבוד, בגלל שהיא נשואה לעשיר ולכן מספיק שתהיה עקרת בית טובה. דודה טובה התחתנה עם נהג אוטובוס ב"אגד", משלה

יד מן המזעלה החברתית הגבוהה, כי נהגי אוטובוס היו אליטה חלוצית חדשה. אבא שלי היה חלבן. כשהיה בן ארבע-עשרה, הוציא אותו אביו לעבודה כדי לפרנס את המשפחה. במפגשי בוקר יום השבת, לאחר שנסתיים סבב הלגלוגים על הדוד אפרים שהיה כאמור, "חמור נושא ספרים", התפנו האחים ללגלג על אבא שלי, שהיה "הפועל השחור שלנו". הוא ישב, שתק וחיך. את סבל ההשפלה, העביר לצאצאיו. בשבתות בבוקר, אצל הדודה אלקה והדוד אפרים, על כוסות תה ועוגת טורט עגולה עם חור באמצע, שהכינה הדודה אלקה, הם שבו וחיו מחדש את התפקידים המשפחתיים שלהם. הלגלוג וההתנשאות, היו לי למורשת. שם למדתי לראשונה את תורת המיעוט הדחוי.

שבת אחת הייתה אימא נרגשת במיוחד, עצבנית ושמחה לסירוגין. היה לה דבר חשוב לומר לאבא והיא רצתה שגם כל הצווארונים הלבנים ישמעו. מעולם לא ראיתי את אימא נוהגת כך. תמיד הייתה שקטה ומקשיבה או הולכת למטבח ושם דנה עם הדודה אלקה בסוגיה של מי ישטוף את הכלים ואחר כך הייתה מתרצה, מוותרת וחוזרת אל חדר האורחים וחוזר חלילה. הפעם ישבה על מקומה ודיברה אל כל הקהל הגדול והמאיים הזה.

"רגע אחד! שקט!", אמרה אימא בקול רם מדי וצרוד מדי. הכול השתקן בהפתעה. "אני רוצה לספר לכם דבר חשוב!" היא דיברה עברית. עם הצווארונים הלבנים תמיד דיברה עברית. עם הפלג של מעמד העובדים שממנו באה, דיברה אידיש. פניה של אימא זרחו באור גדול. ההתרגשות זקפה את קומתה: "המורה למלאכה שושנה, הזמינה אותי לשיחה אישית בבית הספר, בעניין אמיר ושואלת אותי כל מיני שאלות ופתאום, ותשמעו מה היא אומרת לי. היא אומרת שהיא לא מאמינה שאמיר נולד ממני. אתם מבינים? היא אומרת לי, אני לא מאמינה שהבן שלך נולד ממך. את כל-כך פשוטה והוא כל כך..."

את המילה האחרונה לא שמעתי. הייתי המום מכל מה שאמרה קודם לכן ותחילה לא הבנתי את כוונת הדברים ואולי שמעתי ושכחתי ואולי שמעתי ולא שכחתי, אבל מחמת הצניעות שכחתי.

את ההמשך שמעתי וזכרתי: "ואז המורה שושנה אמרה, הבן שלך נפל מכוכב אחר!" אימא הביטה סביב בגאווה. הכול הביטו בה בדממה, ממתינים להמשך הדברים, כי עד לרגע זה לא מצאו עניין של ממש בסיפור שלה. אבל לאימא לא היה המשך. זה כל מה שהיא רצתה לומר. מיד ירדה על הכול מבוכה, ואז ירדה מבוכה גם על אימא והיא נתכנסה אל תוך עצמה. הנוכחים חייכו בנימוס ודוד אפרים נחלץ לשבור את השתיקה כמי שנחלץ להציל תלמיד שהסתבך בין חלקי המשוואה, בשיעורי המתמטיקה שלו ב"אורט".

"נו, טוב! יפה," אמר דוד אפרים בחיוך, "אז יש לך תלמיד לתפארת ונראה מה ייצא ממנו!" ובין רגע התעוררו הכול ושבו לעסוק בענייניהם ודיברו כולם יחד ואחר כך התפלגו לזוגות ושלשות והחדר המה קריאות דיבור וצהלה וצחוק ופליאה. אבא ישב דומם, עיניו בצלחתו, מחטט במזלג בין פירורי עוגת הטורט. אימא ישבה, שתקה והביטה נכחה בחיוך והיה זה חיוך שאמר שהכול בסדר אצלה ולא צריך לדאוג לה ועוד מעט היא הולכת לשטוף כלים במטבח.

זו הייתה הצלתי. אם נפלתי מכוכב אחר, אני לא באמת שייך למקום הזה, לא לארץ הזאת ולא לאנשיה וכל הלגלוג, הזעם, הכאב, ההשפלה, לא יכולים לגעת בי. אני הרי לא מכאן. כמוכן שלא ממש האמנתי באמונה שלמה ששום דבר לא יכול לגעת בי, כי הלגלוג וההתנשאות נגעו גם נגעו בי. אבל אז אני מזכיר לעצמי שנפלתי מכוכב אחר ועוצמת הסבל נחלשת וקל יותר להמשיך לחיות ואחר כך, פתאום, הכאב שב, מפתיע ועולה ושוב אני עומד חסר אונים ומשותק אל מול העולם. היו שכינו אותי הנסיך. היו שכינו אותי המשוגע, אהבו ושנאו. ביני לבין עצמי הייתי "ההוא שנפל מכוכב אחר". על כן, אם נפלתי מכוכב אחר, יש לי תקומה. הנפילה נתנה בי תקווה. אינך חייב להיות צבעוני ומרתק כמו דיוויד בואי, המוסיקאי שהוכרוז כמי שנפל מכוכב אחר. ליפול מכוכב אחר יכול להיות פשוט וצנוע ומדרך הטבע.

נפילה אינה מחייבת זרות, או הִנָּרָה, או הרחקה, להפך, היא מחייבת קירוב. היא אינה פוטרת אותי מהיעוד לסייע בתיקון מצבו של אדם, כל אדם. אני מטייל על שפת הים - אני מחויב. אני במיטתי צופה בסדרת זבל בטלוויזיה התלויה על הקיר - אני מחויב. הנפילה אינה תכלית דבר. היא אמצעי. היא כלי. הזרות היא אך רגע של מנוחה בין קשר לקשר ואני לא חייב ללכת למקום אחר כדי להגשים את החזון הזה. אפשר כאן. אפשר עכשיו. אפשר כמעט תמיד. כל אחד יכול ליפול מכוכב אחר. הוא רק צריך לבחור בכך. באותו יום החלטתי שזוהי אמת מחייבת. נפלתי מכוכב אחר ועל כן מזומן לי גורל אחר מזה שחשבתי עד כה שהוא גורלי ועל כן שומה עלי למצוא נופלים אחרים ואם הם עדיין אינם יודעים מה ייעודם, יש לסייע. כי יוצרים הם מי שנפלו מכוכב אחר. כי כל אדם המבקש ליצור, שומה עליו לצאת מהעולם שבו הוא חי, לפחות לכדי הרף עין ולהביט בו מבחוץ, כמי שנפל מכוכב אחר.

אבות מתעללים, ילדים מתעללים, מורים אדישים, בעלי מרות סדיסטים, כל זה לא צודק ואני לא אהיה כמוהם כי אני לא שייך. גם אבא שלי לא היה שייך. עד עתה מעולם לא חשבתי שאולי גם אבא שלי נפל מכוכב אחר. לא שאלתי אותו

והוא עצמו לא סיפר לאיש. בזכות הספק הזה, לאחר שנים רבות, בא היום שבו סלחתי לו והסליחה שרירה וקיימת.

כה. הבית שברחוב הרב קוק 8

בבית הזה אני גר מגיל ארבע. אחר כך יצאתי ממנו למקומות אחרים, נישאתי, נפרדתי ושבתי אליו. בשנת 1933, האחים גולדמן החלו בבניית הבית שכתובתו הייתה אז רשומה במסמכי העירייה כך: "רחוב הים מספר 8 והוא בשכונת שפירה אשר על שפת הים." לימים נקרא הרחוב "הרב קוק" ומספר הבית נותר 8. הבנייה הסתיימה בחודש מאי 1934. משפחת גולדמן תכננה אותו כ"בית לינה", כלומר, בית מלון. עם תום הבנייה, לא היה למשפחת גולדמן היכן לגור והם נכנסו לגור בבית הזה. אחר כך הם פתחו ברחוב אלנבי 43 את חנות הבגדים הגדולה בארץ O.B.G. עם סניפים בחיפה וירושלים. אחר כך הם יצאו מהבית ורכש אותו בן ציון מרגולין, ביום שישה באפריל 1943. באחד בינואר 1948 נכנסנו לגור בו בקומה השנייה, בדירה אחת עם משפחת לוי. בקומה השלישית גרו ההורים של אימא, בדירה אחת עם משפחת מרגולין. הבניין נבנה בסגנון באוהאוס. קווים ישרים ועיצוב פשוט ונקי. היו בו שלוש קומות למגורים, במרכזו חדר מדרגות ועל הגג שני חדרים נוספים: חדר כביסה וחדר דודים לחימום מים לכל הדירות. לאחר שנים הוכשרו שני החדרים הללו לשתי דירות, כל אחת בת חדר אחד. בשנת 1985 פתחתי בחדר הכביסה שעל הגג, את "תיאטרון החדר - המעבדה לתיאטרון".

כו. אימא עושה ניקיון

אימא שוטפת את הרצפה בחדר המדרגות. היא אומרת שהיא מוכרחה לעשות זאת כדי לחסוך בהוצאות, כי להעסיק מנקה בשכר, זה יקר מדי. יש לה בעלות על חלק קטן מהבית הזה, שיש לו בעלים רבים וכל דייריו גרים בדמי מפתח ומשלמים שכר דירה בסכומים זעומים ואם שוכרים מנקה בתשלום הרי ששכרו מחסל את רווחי הבית. כך טוען עורך הדין של הבית, שבגלל היותו אחד מהבעלים הרבים הוא גובה שכר טרחה נמוך. מכל זה יוצא שאימא החליטה שהיא שוטפת את חדר המדרגות בעצמה, בלי לבקש שכר על כך, כי איש לא יעשה זאת במקומה, חוץ מהגברת פרנקל מהקומה הראשונה שאחת לשבוע שוטפת את ביתה וגורפת את המים אל חדר המדרגות ושוטפת את חמש המדרגות שבין דלת ביתה לבין הכניסה לבית, אבל לבית הזה יש ארבע קומות ושישים וחמש מדרגות.

אימא כבר שטפה חמישים מדרגות והגיעה אל הקומה הראשונה ואז נכנס לבית שכן, עולה בחדר המדרגות, מתקרב אליה ויורק על הרצפה. אימא עוצרת במקומה, היא מביטה בשכן והוא לא מביט בה. הוא עולה במדרגות במהירות, פותח את הדלת לדירתו וטורק אותה ברעם מתגלגל. היא מביטה בדלת הסגורה בשקט, בתדהמה, בחוסר אונים ובוכה בלי קול. אחר כך היא מנגבת את הרוק ושוב טובלת את הסמרטוט בדלי המים ושוטפת את המדרגות. מדוע האיש הזה יורק על אימא? מה היא עשתה לו? הלוא היא כמוהו, אישה קשת יום ומוחלשת. שילך לירוק על מדרגות של עשירים ברחוב ביאליק. אולי הוא רואה בה את בעלת הבית ועל כן הוא מסמן אותה כאויבת שלו ואפשר לירוק עליה? אולי בגלל שהוא מזרחי והיא אשכנזייה והוא חושב שכל האשכנזים הם אויבים שלו ואימא שלי היא גם קצת בעלת בית וגם לגמרי אשכנזייה ועל כן היא אויבת כפליים? זו תובנה שאפשר לבטל אותה מיד, אם נזכור את מה שנהוג לומר אצלנו ברחוב, ברגע של התפייסות: "כולנו יהודים ויש לנו מדינה אחרי אלפיים שנה והיא של כולם!" אבל גם את ההכרזה הזאת אפשר לבטל, כי השכן המזרחי יכול להחליט שהמדינה לא באמת שלו כי היא של האשכנזים והוא מזרחי ואימא שלי יכולה להחליט כי אפילו שהיא אשכנזייה עליה לעבוד למחייתה בעבודות מזדמנות כמו המזרחי, שהמדינה לא באמת שלו ועל כן המדינה היא גם לא באמת שלה. הנה הזדמנו תחת קורת גג אחת אימא שלי האשכנזייה והשכן שלנו המזרחי ושניהם מחליטים שהמדינה לא באמת שלהם וזו בהחלט סיבה טובה להתאחד כולם יחד ולהעיף את המנצלים שלנו לכול הרוחות. אבל בינתיים הפכה המדינה לקפיטליסטית ודורסנית והקימה חומות הפרדה בין יהודים לבין מוסלמים ונוצרים, בין אשכנזים לבין מזרחיים, בין דור לדור ובין המינים, שהיו יכולים להתאחד אילו לא הייתה זו מדינה קפיטליסטית ומי יציל? אבל באותו רגע דבר מכל אלו לא עולה בדעתי. אני מרגיש פחד משתק כי אימא שלי מרגישה פחד משתק ועל כן גם אני.

כו. עגבנייה יפה כפרח

זו הייתה עגבנייה גדולה ונאה, עורה מתוח ומבריק. קשה למצוא כאלה בשוק ואם מצאת, מחירה גבוה מדי לכיסנו. אימא הלכה לשוק לקנות עגבנייה כזאת. היא חזרה עם סל מלא בירקות שחלק מהם תשוש עד חמלה. אבל הייתה שם גם עגבנייה אחת גדולה ונאה. "זה בשביל המסע שלך", אמרה, "היא עלתה הרבה כסף. תאכל אותה בעצמך ואל תיתן אותה לאף אחד אחר." יום לפני כן אמרתי לה שבשבת אנחנו יוצאים למסע ביערות הירקון עד ל"שבע

טחנות" והיא שמחה מאד: "ידיה טוב מאד בשבילך לעזוב את הספרים שאתה קורא כל הזמן וקצת לצאת לשמש." מנחם בוחר בקפידה את החברים שלו, שיוצאים איתו למסע. עלה בגורלי להיות נמנה על הקבוצה הנבחרת, אף שמעולם לא באמת הייתי שייך לקבוצה כלשהי. אבל מדי פעם צרפו אותי, אולי בגלל שנטו לי חסד על ההקשבה שלי שהייתה עבורי עיר מקלט ועבורם מקום לחוש בו בנות. "תמיד טוב שיש עם מי לדבר," אמר לי פעם מישוהו שאפילו את מראה פניו כבר איני זוכר ואולי התכוון שתמיד טוב שיש מי שאפשר לדבר אליו והוא מקשיב. "אנחנו פלוגה אלה!" אמר מנחם, שאימא שלו הייתה בפלמ"ח והוא הועיד עצמו, להיות חייל קרבי בצבא ההגנה לישראל, ואכן בצבא הוא היה מפקד טנק שפרץ במלחמת ששת הימים את הגבול לרצועת עזה ובאותו יום נורה ונהרג. אחרי המלחמה, ביקשה ממני אלמנתו לערוך ספר לזכרו. ראייתי עשרות חברות וחברים שהכירו אותו. הם סיפרו על האדם המנהיג, השקט, הנפלא והאמיץ והנדיב שהיה גם על הביישנות והמבוכה והגמגום והשתיקות הארוכות כשלא ידע מה לומר ושתי הידיים השמאליות שגרמו להמוץ מעשי כשל מצחיקים והכול באהבה גדולה. לאחר חצי שנה מסרתי למשפחה את החומר, ערוך ומוכן להדפסה. עברו עוד חודשים מספר וקיבלתי בדואר את הספר המודפס. הם הוציאו ממנו את כל הקטעים על מעשי הכשל וחולשות האנוש והותירו רק את סיפורי הגבורה. רציתי להציג את מנחם כאדם מורכב. המשפחה רצתה לראות אותו כגיבור-על.

"תביאו תרמילים," אמר מנחם, "ונעליים צבאיות, חגורות צבאיות, מסטינגים ומימיות מאבא שלכם, שתי פרוסות לחם שחור, גבינה תנובה, מלפפון אחד ועגבנייה אחת." על כן מיהרה אימא שלי אל השוק לקנות עגבנייה גדולה ונאה. מנחם הלך בראש הטור ומדי פעם צעק, "אויב מימין! אויב משמאל!" ואז היה עלינו להשתטח על האדמה בדממה מוחלטת. לאחר שעה ארוכה הגענו אל יערות הירקון. זה לא היה ממש יער, אבל העצים הבודדים והנחל הסמוך נדמו לנו כשדה קרב. לא הייתי רגיל בהליכה ממושכת ונשמתי בכבדות. ישבנו במעגל, בצל עץ אחד וילד אחד שאל:

"כאן זה שבע טחנות?"

"כן!"

"אז איפה הטחנות?"

מנחם קפא על מקומו והרהר, מבטו נעוץ באדמה. לרגע היה נראה שהוא עצמו לא יודע את התשובה ואז עלתה על פניו ארשת של חשיבות עליונה והוא אמר בשקט: "זה סוד צבאי. הצבא כיסה את כל הטחנות ברשת הסוואה, שהאויב לא יוכל למצוא אותן ולהפציק."

היינו המומים. מנחם התנער ופקד להוציא את האוכל והמימיות ולשים הכול במרכז המעגל: "כולם בעד אחד, אחד בעד כולם והכול בשותף! גם האוכל!" מנחם אסף את כל מה שהבאנו לערמה אחת גדולה. בתוכם הבהיקה העגבנייה הגדולה והנאה של אימא. "עכשיו נחלק את האוכל שווה בשווה!" הוא הביט בערמת המזון, כמי שמתעמק בחידה קשה מנשוא. נפלה דממה. הכול הביטו במנחם בציפייה. הוא הושיט את ידו לאט ומשך את העגבנייה הגדולה והנאה של אימא שלי אל תוך המסטינג שלו. חשתי חולשה. "אל תיתן אותה לאף אחד ותאכל אותה בעצמך," אמרה אימא. "כולם בעד אחד, אחד בעד כולם והכול בשותף!" אמר מנחם. אחר כך הוא חילק את שארית המזון אל תוך המסטינגים שלנו. הבטתי בשלי. היו בו שתי פרוסות לחם שחור, חתיכת גבינה תנובה, מלפפון בינוני למראה ועגבנייה אחת קטנה ומקומטת, שבחלקה כבר הייתה רכה מדי. אכלנו בדממה. הגוף שלי כאב. רציתי לבכות ונשמתי נשימות עמוקות ושקטות כדי שאיש לא יבחין. טעם המזון בפי היה תפל, הלעיסה קשה והבליעה קשה מנשוא. חזרנו בדרך שבאנו בה. השתרכתי מאחור והפלוגה רצה קדימה ונעלמה. מרחוק שמעתי את מנחם צועק: "אויב מימין! אויב משמאל!" בבית שאלה אותי אימא: "נו, אכלת את העגבנייה?"

"כן."

"ואיך היה לך? טעים?"

"כן."

היא חייכה.

כה. חזרנו עייפים

המורה מלכה לקחה מידיי את הדף ופניה היו מאירות בתקווה שהנה אני מגשים את ציפיותיה ומגיש לה עבודת מופת. "הו!" אמרה, "ציורים יפים!" מיד קלטו עיניה את השורה התחתונה: "חזרנו עייפים אך מרוצים!" לרגע קדרו פניה ומיד חייכה. "עייפים אך מרוצים, מה?" אמרה כדרכה, ברוך ובסלחנות. הבנתי שאף אם לא ביצעתי פשע נורא, הרי שלפחות עשיתי טעות חמורה. ביקשתי לקחת את הדף מידיה, להעלים אותו מעל פני האדמה, או לפחות לטמון אותו בילקוט בפינה נסתרת שאפילו רב בלשים מיומן לא יוכל למצוא אותו ואחר כך, כשאף אחד לא רואה, להוציא את הדף ולקרוע אותו לחתיכות קטנות, לשרוף בגפרור ולקבור את האפר עמוק באדמה. אבל המורה מלכה לקחה את הדף.

יצאנו לטיול כיתתי במקורות הירקון. היה חם והמקום היה מלא ברחשים, קוצים ואבנים קטנות, מרושעות. נשרטנו, נפלנו, נחבלנו וקמנו, היינו מסנוורים מאורה של שמש חזקה מדי והמים במימיות היו חמים ותפלים ולא שמענו כמעט

אף מילה מהדברים שאמר המדריך לטבע, שהיה נלהב והשתדל מאד לחבב עלינו את נופה של הארץ. כל הזמן הוזה היינו טרודים בהתגרדות ובמריבות קטנות. חזרנו עייפים ומעוצבנים.

המורה מלכה שאלה: "מי רוצה לכתוב חיבור על הטיוול אל מקורות הירקון?" היא אמרה שזה יהיה החיבור הראשון שלנו והיא תתלה אותו על הקיר ושם הוא יהיה תלוי כל השנה כולה. רק ארבעה תלמידים הצביעו ואני ביניהם. המורה שלחה אותנו הביתה לכתוב. זה היה החיבור הראשון בחיי. כתבתי בכתב-יד עגול ויפה, על דף שבו כל שורה הייתה למעשה שתי שורות סמוכות זו לזו והשתדלתי מאד לא לחרוג מבין שתי השורות הללו. מסביב לדף ציירתי פרחים אדומים וסגולים וצהובים והם ניצבו על גבעולים ירוקים וזקופים. תיארתי את מהלכי הטיוול, כפי שנמסרו לנו לפני שיצאנו אליו. אף מילה על ברחשים. מאד רציתי למצוא חן בעיני המורה מלכה. כבר אז ידעתי שהשורה התחתונה היא החשובה ביותר. שמעתי פעמים רבות את הביטוי "חזרנו עייפים אך מרוצים" ורשמתי אותו בסוף החיבור. הייתי מאד מרוצה ממעשה ידי. החיבור הראשון שלי היה תלוי על הקיר בכיתה במשך כל השנה כולה. הנייר הצהיב, כתב היד נטשטש, אבל השורה התחתונה הייתה מתריסה שם בכתב-יד ברור ובולט, כאות קלון, ככתב אשמה: "חזרנו עייפים אך מרוצים!"

כל החיבורים האחרים על הלוח היו פשוטים או מורכבים, אבל אף אחד מהם לא כלל את משפט החרפה הזה: "חזרנו עייפים אך מרוצים." לימים, נעשו כל הכותבים האחרים לאנשי עמל או אקדמיה למיניה, אף אחד מהם לא המשיך לכתוב, מעבר למה שנדרש ממנו, כדי לקבל תעודה או אישור כלשהו, ואילו אני ממשיך לכתוב שוב ושוב, מתאמץ בכל כוחותיי, בייאוש מתגבר ומתמעט לסירוגין, למחות את החרפה של החיבור הראשון בחיי. רק לא לשוב וליפול שוב אל: "חזרנו עייפים אך מרוצים."

כט. אלוהים אחד

אלוהים עומד ליד המיטה שלי והוא חסר אונים. אני בוכה וצועק מעוצמת הבדידות, שזה עתה נפלתי אל תוכה, או האימה מפני הריק שאני עתיד ליפול אליו, והוא לא יודע מה לעשות. הייתי בן שנה. הוא מניף אותי בזרועותיו אל התקרה. בעוד אני באוויר, מצלמים אותי. את התצלום מדביקים באלבום. אני צורח באימה והוא צוחק ואומר שזהו סימן שאני אוהב את זה. אולי היה זה בין הפעימה שבה הוא השליך אותי מבין כפותיו אל על, לבין הפעימה שבה שבתי ונחתי בהן, שאז חוויתי את הרגע שבו נולדתי ונפלתי אל העולם.

כשנולדתי הייתה זו הנפילה הראשונה. עכשיו זו הנפילה השנייה ופחד הגבהים שלי הפך לתכונה קבועה. אומרים לי: "לא יתכן שאתה זוכר את הרגעים האלה. היית תינוק!" ואז אני מראה להם את התצלום באלבום המשפחתי.

ל. מיתת נשיקה

לאחר פטירתה של אימא, נתתי לאבא מחברת וביקשתי שירשום בה את תולדות חייו. את המחברת הראשונה הוא איבד. את השנייה קרע כדי לרשום פתקים למכולת ואחרים. נתתי לו עוד מחברת. הוא כתב בה רק על אימא. כל קטע היה מתחיל ברישום התאריך של אותו יום, בשורה הראשונה רשם אירוע שהתרחש באותו בוקר. אחר כך היה חוזר ומתאר את אהבתו לאשתו המנוחה וגעגועיו אליה. זו הייתה הנחמה שלו וגם שלי. באחד הדפים, מצאתי כותרת: "מעשה נורא, סוף טוב". מתחת לה היה רשום: "א.ב. המנוול אנס את אהובתי נחמה והיא נכנסה להיריון. מעוצמת אהבתי, התחנתתי עם נחמה ונתתי שמי לילד שנולד לה וקראנו לו אמיר." לא מצאתי סימוכין לאירוע כזה, במסמך כלשהו או בעדות אחרת וחשבתי שהוא הזיה של חרדה או משאלת לב.

אבי מת בשנתו ונמצא בבוקר במיטתו, מכורבל בתוך עצמו כעובר, בבית אחותי בלהה שבמושב בורגתה. אמרו שהוא מת מות נשיקה. ביטוי בלתי ניתן להבנה כלל. לפעמים הוא נאמר בעת ניחום אבלים. שם הוא ראוי למקומו ולזמנו. בכל זמן אחר מוטב לשוב אל החיים, ללמוד טבעם ותכליתם. אמרו לנו שתכלית החיים לעבוד אלוהים, למנוע סבל, לשאוף לאושר, להארה, לנירוואנה. אמירה נאה אבל אין בה כדי להרגיע את התימהון. הנה רגע של אושר. הנה הוא היה. האם האושר הוא מטרה? עבודת האל באמונה שלמה? שיפור עצמי מגלגול לגלגול? גם תורת הגלגולים אינה סיבה ממש טובה לנחמה, ומלבד הבטחה לשיפור עצמי, עדיין מרחפת מעל ראשינו אימת השכר והעונש ורגש האשמה. הגענו אל המקום שבו התשובה לכל השאלות היא לא. כי כל אלו הם אמצעים בלבד, והתכלית? הרי זה פשוט עד אימה. כי עילת החיים ותכליתם היא יצירה לשם תיקון מצבו של עולם, כלומר, פעולה. כל רגע של יצירה הוא נצח ומעלה אלוהית.

שלושה ימים לפני מותו, אבא טלפן אלי ואמר שאינו חש בטוב. קולו היה רך. נשמע כבימים אחרים שבהם היה מדוכא ואחר כך שב להיות שמח בחלקו. הלוואי הייתי יכול לחבק אותו שלושה ימים לפני שהלך לעולמו. הוא מעולם לא חיבק אותי. על הכול כבר סלחתי לו. האם כבר סלח לי על כי באתי לעולם? אני אומר לעצמי, כן.

לא. אימה ומחט

בתוך גופי שטה מחט שבורה. הייתי בן חמש, ילד רזה וחיזור. אימא כינתה אותי "א-גרניע ג'אבע", כלומר, צפרדע ירוקה, ודרשה מהרופא לרשום לי ויטמינים. הרופא רשם וריקות ויטמינים. האחות התקרבה אלי ובידה מזרק ענק עם מחט ארוכה. ראיתי את האימה בעיניה של אמאי. הבנתי שדבר מה נורא עומד לקרות לי. רעדתי ובעטתי, מנסה לנער מעלי את האחות ולהימלט, בעוד היא צורחת אל הרופא שיבוא לעזרתה והוא צורח אל האחיות האחרות שתבואנה וצוות המרפאה מחזיק בי והאחות הראשית מחזירה את המזרק אל תוך בשרי. נאבקתי בהם. המחט נשברה ומחציתה חדרה אל תוך בשרי ונעלמה. אחר כך ביצעו בי בדיקות וצילומים, אבל המחט מעולם לא נמצאה.

לב. נפילתי מכוכב אחר

המורה למלאכה יחיאל לימד נגרות. פעם אחת בשבוע ובמשך כל השנה כולה, עשינו מנורת שולחן אחת. בתחילת השנה, כל אחד מאיתנו קיבל בול עץ קטן וכל השנה כולה מוטל היה עלינו לשייף אותו. בכל שיעור מספר שיופים, לא יותר מדי, כדי שהעץ יספיק עד סוף השנה. בשיעור האחרון, המורה יחיאל הצמיד לכל בולי העץ שלנו תחתיות עץ והכריז שהמנורה מוכנה והוא מרשה לנו לקחת אותה הביתה.

המורה שושנה לימדה מלאכת יד. כל השנה ארגנו צעיף אחד ובסוף השנה הוא היה מוכן ולקחנו אותו הביתה. בשיעור החקלאות של המורה אברהם, כל השנה עיבדנו ערוגת גינה אחת ובסוף השנה כל אחד מאיתנו קיבל מלפפון אחד וצנונית אחת ואכלנו אותם בדרך הביתה. כך למדנו את סוד הצמצום וההסתפקות במועט.

המורה למלאכה יחיאל ישב בכיסא מרופד, סמוך לשולחן גדול, עמוס כלי עבודה משונים וחלקי ריהוט עשויים למחצה שמעולם לא הסתיימה בנייתם. את השולחן שלו סבבו, צמודים, שולחנות נגרים גדולים. המורה יחיאל שנא תלמידים והרחיק אותם מעליו ככל יכולתו. השולחנות סייעו לו בכך. הם חצצו בינו לבין העולם, בינו לבין התלמידים. המורה יחיאל היה איש רזה וכפוף ופניו מלאות בקמטים עמוקים. הוא כמעט לא הוציא מילה מפיו, מלבד לחישה אחת צרודה, מקפיאת דם: "ש-ש-ק-ט!" כבר ישבנו בשקט מזה דקות ארוכות, אבל המורה יחיאל חזר ולחש: "ש-ש-ק-ט!" בידו אחז בסרגל והקיש בשולחן בנקישות קצובות. בכל שנייה נקישת אחת. בעודו עושה זאת, הלכו עיניו ונעצמו אט, ראשו צנח אל חזהו והסרגל חדל מהקשה. השתררה דממה אימה. שורת התלמידים ישבה צמודה אל הקיר ולא העזה לנוע, אפילו לא תזוזה

קלה ביותר, ודאי שלא העזה לצחוק, כי אין לדעת מה האיש הזה מסוגל לעשות. עתה לא נותר לנו אלא לעקוב בדריכות אחר התמודדותו של המורה יחיאל בתנומה היורדת עליו. סנטרו הלך וקרב אט אט אל עבר החזה שלו, היסס, שקל מהלכיו, נע מעט למעלה ומעט למטה והמשיך דרכו אל בית החזה, במסע כל כך איטי, עד כי רק העיניים הדרוכות שלנו יכלו לעקוב אחר התנועה וכך נע עד כי עצר מהלכו ונותרה רק נשימתו הרכה, מניעה בעדינות רבה את גופו. אז באה התנומה של המורה יחיאל ואחזה גם בנו, נעימה, פתיינית, מתעקשת ברוך. עינינו נעצמו אט ונפקחו מיד. התנערנו כאיש אחד והקשחנו גו כמי שמסרבים להירדם במשמרת. כך ישבנו שומרים את שנתו של המורה יחיאל עד שפתאום הזדקף ראשו באחת, עיניו נפקחו כמי שזוה עתה חזר מארץ רחוקה וסודית שרק לו יש רשות להיכנס אליה והוא לחש: "ש-ש-ק-ט!" והקיש בסרגל על השולחן, הקשה קבועה, מתונה, אחת בכל שנייה.

נותרו מספר דקות עד לסיומו של השיעור והמורה יחיאל הרשה לנו לגשת אל שולחנות העבודה ולשייף מעט את בול העץ הקטן של מנורת השולחן שלנו. היעוד של המורה למלאכה יחיאל היה להגיע אל סופו של השיעור, מתוך מעורבות אישית מעטה ככל האפשר. הוא גם היה מומחה בהשקעה מזערית של אנרגיה, בכל מה שמחוץ לתחום גופו. אצל המורה יחיאל למדנו באופן חווייתי, את פשר הזמן החולף. כי הזמן הוא מה שקורה כאשר המורה יחיאל נוקש בסרגלו על השולחן ומתמכר לריק המבורך שבתוך ראשו ולתנומה המנחמת, שבאה והולכת בסבירות מתקבלת על הדעת.

בחדר הסמוך, המורה למלאכה שושנה לימדה את הבנים אריגה של צעיפים, ואת הבנות לימדה אריגה וגם רקמה ותפירה. זו הייתה חלוקה מגדרית ברורה. אף תלמיד או תלמידה לא העזו לחצות את הגבול שהציבה המורה שושנה. נכנסנו לחדר המלאכה שלה, מעט נפחדים, מעט מתפעלים, וישבנו ליד שולחנות ארוכים עשויים עץ מצולק ומוכתם. החדר היה חשוך גם באמצע היום ועמד בו ריח כבד ויבש של בדים שמעולם לא כובסו. הקירות סביב היו עמוסים חוטי רפיה, תבניות קרטון, בדים רקומים, תשמישי אריגה משוננים, מפחידים. האוויר היה דחוס. המורה קראה את השמות ממחברת, עצרה ליד כל שם, הרימה ראשה ונעצה בתלמיד מבט חוקר. היא קראה בשמי. עניתי כן. היא הביטה בי במבט ארוך והמשיכה אל השם הבא. אחר כך חזרה והביטה בי שוב. היה גם חיוך מסוים במבט שלה, חיוך שמשמעותו ציפיה להגשמת תקוות. הייתי אמור להיות המוצלח שלה. הכרתי חיוך כזה. מצפים ממך שתוכיח את גדולתך, תהא זו אשר תהיה, כל עוד היא נפלאה בעיניהם. כשבחרו את ועד הכיתה, מין צורה של תרגול בהתארגנות חברתית מקומית, היא עודדה את התלמידים

לבחור בי, אבל הם לא נענו לה. לכיתה הזאת כבר היו הרגלי התארגנות משלה ואני מעולם לא הייתי בקהל הנבחרים. ביקשתי למחות על הציפיות של המורה שושנה וגם על הדחייה שדחו אותי התלמידים ועשיתי זאת כהרגלי, בשתיקה מופגנת, ידיים משולבות על החזה. המורה שושנה הטילה משימה: ללכת לחנות סדקית ברחוב נחלת בנימין ולקנות שם חוטי צמר לצעיף, בשני צבעים שנבחר בעצמנו. לאחר השיעור הראשון, המורה שושנה זימנה את אימא שלי לשיחה דחופה והודיעה לה שנפלתי מכוכב אחר.

הלכתי לחנות ברחוב נחלת בנימין ועמדתי שם המום אל מול שפעת ההיצע הצבעוני. המוכר הציע לי ירוק חיזור וחום עגום. מיד לקחתי את מה שהציע, שילמתי ונמלטתי על נפשי. בשיעור השני היא ניגשה לכל תלמיד ובחנה בקפידה את הצבעים של חוטי הצמר שבחר להביא. היא הרימה את חבילות הצמר, הציגה אותן בפני התלמידים ודברה על צבעים חמים וקרים, צעירים וזקנים, חיים ומתים, על שילוב צבעים נכון ולא נכון, על משמעות הבחירה שעשה כל אחד ומה היא אומרת על אופיו כאדם וכאורת. תלמיד אחד שישב לידי, מאלה שנחשבים דחויים בקבוצה ומקבלים על עצמם את הדין בשתיקה, הביט בחבילות הצמר שהבאתי ולחש לי: "גם לי המוכר בחנות ניסה למכור את הצבעים האלה, אבל לא הסכמתי וקניתי את אלה." הוא הוציא מהשקית שלו שתי חבילות, אחת באדום עז והשנייה בשחור עמוק.

המורה שושנה התקרבה אלי בחיוך גדול והכריזה: "נו! ועכשיו נראה מה הצבעים שבחר אמיר!" גל חום לוהט עלה ופשט בגופי. לחיי עלו באש. נראיתי לעצמי כמי שמוצב על במת הקלון שבכיכר העיר, אל מול פני האומה כולה, בכל כף יד אני אוהו בחבילת צמר אומללה כמוני והכל בגללי. על כן, אני הוא זה הנאשם על היותי עלוב נפש, מוג לב וטיפש, שקנה ירוק חיזור וחום עגום וכך דן את עצמו להיות זכור לדיראון-עולם. המורה שושנה נעצה מבט חודר בחבילות הצמר שלי, קפאה לרגע, כמי שלא מאמינה למראה עיניה והחיוך שעל פניה נעלם. היא מלמלה לעצמה דברים שאי אפשר היה לשמוע ועברה אל התלמיד שישב לידי. לאחר פרק זמן שנמשך נצח, היא סיכמה את השיעור וסיפרה לכיתה שהיא הכינה מראש את המוכר בחנות לקראת בואם של התלמידים. "וביקשתי ממנו, אמרה המורה שושנה מתוך התלהבות וזעמת, "ביקשתי ממנו, שלכל תלמיד שבא לקנות צמר, יציע לו המוכר לקנות שני צבעים פשוטים וזקנים, ירוק גובל וחום מרקיב ואני שמחה לגלות שכמעט כל התלמידים בכיתה הזאת, סירבו לקבל את העצה של המוכר וגילו שיש להם טעם אישי ובגרות נפשית וזוהי הרי מטרתו של החינוך החדש, לגדל דור בעל חשיבה עצמאית וחוסן נפשי במדינת ישראל!" מאותו יום והלאה היא התעלמה מקיומי.

לג. הבן של המכולת

בן ארבע-עשרה היה אבא כשסיים את לימודיו בבית הספר "תחכמוני" ונלקח לעזור לאביו ונעשה חלבן. האחים שלו המשיכו ללמוד והיו לבעלי צווארון לבן בוחק והוא היה לעגלון שחילק חלב לבתים והצווארון שלו היה חאקי. בימים ההם היה החלב מגיע מהמשקים אל הסניף התל אביבי של חברת "תנובה". שם שפכו אותו אל תוך כדים גדולים של מתכת. מכדים אלו מזגו לכדים קטנים ואותם היה אבא מעמיס על העגלה. אחר כך מכר את העגלה וקנה אופנוע שמשך את ליבן של הבנות וכך הוא הכיר את אימא והתחתן איתה. באחוריו של האופנוע קבעו ארבעה ווים, שניים מכל צד ועליהם תלו את כדי החלב. בכל בוקר, עוד לפני שזרחה השמש, כבר היה אבא דוהר על האופנוע ברחובות העיר, בדרך אל אזור החלוקה שלו בצפון תל אביב.

הוא מחנה את האופנוע, נושא כד אחד אל פתח דירה ומצלצל בפעמון. עקרת הבית פותחת לו, אוחות בסיר גדול או קטן, על פי צורכי הבית. אבא מרים את המכסה של הכד. לאורך המכסה מסומנים ארבעה קווים אופקיים. כל קו מסמן רבע ליטר. ארבעה קווים מסמנים ליטר. הוא מוזג את החלב מהכד אל המכסה וממתין שבעלת הבית תגיד די, ואז הוא מניח את הכד על הרצפה ומוזג מהמכסה אל הסיר של בעלת הבית, מקבל את שכרו, מניח בתיק העור התלוי על חגורתו, מחזיר את העודף ובכל אותו הזמן בעלת הבית ואבא מחליפים דברים על מה שחדש ומה שכבר עבר זמנו ועל מי שבא ומי שהלך, מי שנולד ומי שהתחתן והבריאות מה יהא עליה. כך היה החלבן לא רק המביא את החלב, אלא גם האוזן הקשבת. אחר כך החליפה "תנובה" את כדי החלב בבקבוקי זכוכית גדולים ועבים, שהיו כבדים הרבה יותר מכדי המתכת הדקים. אבל עדיין היו שיחות הבוקר חלק בלתי נפרד מחלוקת החלב וכך בהשראת שיחות אלו, הפכה דמותו של החלבן לאגדה אורבנית חוצה גבולות ועמים.

בדפי הנוסטלגיה כתוב על החלבן המיתולוגי ועל מה שהתרחש בינו לבין בעלת הבית, שפותחת לו את הדלת בשעת בוקר מוקדמת ביותר, עטופה בפיג'מה או בחלוק בוקר ובידה הסיר. אבא נראה כמו אב-הטיפוס של החלבן הזה. הוא היה גבוה, רחב כתפיים, שרירי, עיניו כחולות, שערו שחור, פניו נאים ואולי לפעמים גם הוא הצית אש בדמיונה של אישה. אבל הוא מעולם לא דיבר על כך ואם מישוהו שאל אותו, חייך במבוכה ושתק ואחרי ששתק כל צורכו אמר: "אנשים מדברים שטויות."

אחר כך באה "תנובה" ושיווקה חלב ישירות לחנויות המכולת והחלבנים נושלו מפרנסתם. אבא שמר בקנאות על הזיכיון שלו והיו עקרות בית שעדיין

זכרו לו חסד ימים אחרים ורכשו ממנו את החלב בפתח הבית, אבל מיום ליום הלך מספרן והתמעט. באותם ימים היה אבא חוזר מהעבודה ולוחש על אוזנה של אימא, כדי שהילדים לא ישמעו, שעוד גברת אחת אמרה לו הבוקר שהיא מצטערת אבל זהו היום האחרון שבו היא קונה ממנו חלב. אבא הביט באימא בשתיקה והיא הביטה אל תוך עצמה בשתיקה ופני שניהם היו קודרות וכך עבר זמן קצר שנדמה כנצח. אז התעשתה אימא, שמה על פניה חיוך גדול ואמרה בקול עליי, אולי עליי מדי: "בואו ילדים, הולכים לשפת הים!" ואבא הביט בה בהערצה. הם המשיכו לנהוג כבימים קודמים והתאמצו לשים על השולחן את מיני המזונות שהיו שמים בעבר, כי הרי לאכול זו חובה וגם מצווה. אבל הכסף הלך והתמעט. אימא מצאה עבודה כמלצרית בקונדיטוריה של וייס ברחוב קינג ג'ורג', שהייתה ידועה בכל רחבי הארץ בעוגות הפרג המעולות שלה ובכל ערב, אחרי העבודה, אספה מהמגשים שברי עוגות ובדרכה הביתה עברה בשוק הכרמל וקנתה ירקות שכמעט עבר זמנם אבל עדיין היו ראויים למאכל. אבא הסתגר אל תוך עצמו ושתיקותיו היו ארוכות מאי פעם.

אחר כך הלך אבא וקנה מכולת ישנה ברחוב אחד העם 79, ולא חידש אותה ואפילו לא צבע אותה, אלא המשיך למכור במקום הזה כפי שעזב אותו קודמו. באותם ימים היו אנשים נוהגים לומר שאם חידשת את המכולת שלך, היה זה סימן מובהק שהעסקים גרועים עד חשש לפשיטת רגל ואנשים מנעו עצמם מלבוא למכולת חדשה או מחודשת והעדיפו לקנות במכולת הישנה והמלוכלכת שהיו מורגלים בה. שם לפחות, אמרו, הם יודעים עם מי יש להם עסק ואפשר לסמוך על מי שלא חידש את המכולת שלו, שהוא אדם הגון ומצליח במעשיו ויש לתת אמון בו ובסחורה שלו.

המכולת שלנו שכנה במרחק הליכה מבית הספר התיכון עירוני ה, ברחוב מאז"ה 34, שבו למדתי. לבית הספר היה גבול משותף עם מגדל המים השני של תל אביב. את הראשון שניצב ליד שדרות רוטשילד הרסו כבר מזה זמן רב. לפני קום המדינה, שימש מגדל המים השני, את ארגון "ההגנה", כתחנה להעברת מסרים, באמצעות מורס, מזיכרון יעקב ועד מעלה החמישה. כדי להסוות את הפעולות המחתרניות, התקינו בקומת הקרקע חדר בגודל של כיתת בית ספר והזמינו את מועדון "גוש צופים קשישים", שיתארח שם ויקיים את פגישותיו. אלו כלל לא ידעו על מה שמתרחש מעל לראשם. כל המידע הזה נמסר לתלמידים כחומר לשינון, כחלק ממורשת הארץ והאומה. בחדר הזה למדתי תקופה מסוימת איטלקית כשפה שנייה, אצל מורה שהיה זמר אופרה בדימוס ואת דרכנו אל השפה עשינו בשירה בציבור של אריות איטלקיות ופזמוני גונדוליירים.

"הבסטיליה", כך קראנו למוסד החינוכי הדחוס הזה, שבו צוות המורים ראה עצמו כמעצב את עתידה של החברה הישראלית המתחדשת. כאן חזרו ושיננו לנו שאנחנו מלח הארץ, אליטה ממשיכת דרך והדור הבא של מעצבי דעת הקהל. מתוכנו אמורים היו לצאת המנהיגים, אנשי המדע והתרבות ואנו, "דור-אחרון-לשעבוד-וראשון-לגאולה-אנו", נהיה מי שיצילו את המדינה מהתדרדרות מוסרית וחברתית. ככל שהדבר נגע בתלמידים עצמם, הם להטו בתשוקות מתפרצות של מתבגרים. אלו היו בנות ובנים מהמעמד הבינוני והגבוה. ישבתי בתוכם, נער שתוק ותמה, שאינו מבין כיצד נוהגים בחיים הללו שהיו מתערבלים סביבו. בהיתי בלוח שעל הקיר, שעליו נרשמו סימנים סתומים ואם הבטתי בהם רגע ארוך מדי, מתעקש לפענח, מיד היו קופצים ויוצאים במחול תזויתי ושבים לנוח על מקומם ועדיין הם סתומים כשהיו. היה ברור לי שלא אשרוד את המאבק הזה, אבל התמדתי בשמירה על סוד הסימנים הקופצים וככל שנתארכה שתיקתי, קרבת אל היום שבו יודיעו לי שלא אוכל עוד ללמוד במוסד הזה. מתוך הייאוש המתמשך ביקשתי לשווא הוכחה כלשהי שיכול אוכל להיות כאחד מהם, כאחד האדם.

בוקר אחד, בעוד אני רץ לבית הספר ומאחר לשיעור הראשון, התבוננתי לרגע במגדל המים המתנשא לצד בית הספר ופתאום געש גופי מתוך הארה נלהבת. אמרתי לעצמי שהיום אני כובש את המגדל הזה וזה יהיה לי אות וסימן לכך שאני יכול ואני "גבר". נהוג היה אז שמי שמבצע מעשה גבורה, בין אם זה איש או זו אישה, מכנים אותם "גבר". מאותו רגע ועד להפסקה הראשונה ניתקתי קשר עם הסובבים אותי והמחשבה היחידה שחזרה והתנגנה בתוך ראשי הייתה גרסה משונה של מורשת החלוצים: "אני הולך לכבוש את המגדל! כי יכול אוכל לו!"

בהפסקה יצאתי מבניין בית הספר, צעדתי לאט, משתדל לסגל לעצמי חזות אדישה, נכנסתי אל חצר המגדל ונעלמתי בצדו האחורי. שם איש לא יכול היה לראות אותי. המבנה היה נטוש ומוזנח. בקיר האחורי היה קבוע סולם ברזל חלוד ומחורר שחלק משלביו חסר. עצמתי עיניים ועליתי בסולם. עשיתי זאת במהירות, מגשש בידי וברגליי אל עבר חלקי הברזל שעדיין היו קבועים במקומם. אם הייתי מחטיא שלב, או אחד מהם היה ניתק ממקומו בעוד אני אוחו בו, ודאי שהייתי נופל ומתרסק אל רצפת הבטון. הגעתי אל ראש המגדל.

חשתי בכך בעיניים עצומות. בעודי אוחו בכף יד אחת בסולם, הושטתי יד שנייה מגששת כלפי מעלה. היא נעה בחלל ריק. פקחתי עיניים וראיתי את נוף הארץ פרוש מהים עד להרים. ספרתי במהירות עד עשר, עצמתי עיניים וירדתי בסולם עד שחשתי בכף רגליי את רצפת הבטון. פקחתי עיניים. גופי רעד. עליתי בסולם

הגבוה ביותר בעיר, למרות פחד הגבהים שלי או דווקא בגללו, השלמתי את המשימה. אז מה? עכשיו אני "גבר"? באותו רגע הייתי מגוחך בעיני עצמי וחשבתי שבחיים אני לא אספר על כך דבר לאף אחד בעולם. באותה אדישות שבה יצאתי מהכיתה, שבתאי אליה. ישבתי במקומי והפטרתי הצידה, לכיוון זו שישבה לימיני: "טיפסתי עכשיו על הסולם של מגדל המים." היא לא הגיבה. אולי לא שמעה, כי המשיכה לחטט בילקוט שלה. לא הטרדתי אותה עוד.

אחרי שעות הלימודים הלכתי לעבוד במכולת של אבא. נשאתי משלוחים אל בתי לקוחות. בפעם הראשונה שעשיתי זאת, הייתי נרגש וכמו בכל פעולה חדשה בחיי, גם כאן הייתי טעון בספקות ולבטים, שמא אין בכוחי לעמוד במשימה הזאת. בזהירות רבה נשאתי את המשלוח אל ביתו של הלקוח הראשון שלי, צלצלתי בדלת הבית והמתנתי מתות. אפשר היה שמי שיפתח בפני את הדלת, הוא מי שלומד איתי באותה הכיתה, או במקבילה או בזו שמעלי. את הדלת פתח לי נער בן גילי. ידעתי רק את שם המשפחה שלו, כי זה היה רשום על הדלת. תחילה היה רגע של שתיקה. הוא לא הבין. "הבאתי את המשלוח מהמכולת." הוא עדיין לא הבין. שאלתי, "איפה לשים?" הוא התנער ואמר במהירות, "אני אקח את זה" וסגר את הדלת. בפעם הבאה הוא פתח את הדלת בחיוך נוטה חסד. אחרים קשרו איתי שיחת נימוס קצרה. שלא כמו בבית הספר, שבו התפרעו ככל שהניחו להם, כאן, בפתח ביתם, הם נהגו בי בחביבות או בהתנשאות זהירה וקריחה, או באדישות ותמיד במידה זו או אחרת של מרות סבלנית. מאוחר יותר למדתי שהם העתיקו את תבניות ההתנהגות של הוריהם ונהגו בי כפי שנהגו הוריהם בכפופים למרותם. דבר אחד היה משותף לכולם. היה זה ריחוק מסוים, כדי שאף אחד מהצדדים לא ישכח לרגע את מקומו היצוק לו בסדר החברתי.

"זה הבן של המכולת!" הנער שפתח לי את הדלת, לא היה מוכר לי. הוא הפנה אלי את גבו וצעק אל פנים הבית, "הוא הביא את המשלוח. איפה לשים?" וקול אישה ענה לו מאחורי דלת סגורה, "לא חשוב איפה, במטבח!" "שמעת מה שאימא שלי אומרת? במטבח!" אמר ונעלם מאחורי דלת אחרת. נותרתי לבד עם המשלוח. הבתים הללו היו תמיד מסודרים ועמד בהם ניחוח כבד של עץ משוח בשמן. בסלון עמדו הספרים בטורים ארוכים מקיר אל קיר ובהם מדפים המלמדים על עיסוקו של בעל הבית. מלבדם היו בכל הסלונים הללו ספרים של הסכמה חברתית ובהם האנציקלופדיה בריטניקה או לפחות האנציקלופדיה העברית, תלמוד בבלי, סדרות הספרות היפה של מסדה, מוסד ביאליק, ספרית פועלים, עם עובד וכל הוצאה קנונית, ידועה ומקובלת אחרת. מי שהיו לו בספרייתו כתבים אלו, סימן לאורחיו שהוא שייך למעמד האינטליגנציה העובדת. הספרייה בבית שלנו הייתה קטנה וכולה שכנה בארון אחד בחדר

השינה, אבל אבא חסך ורכש את כל חלקיה של האנציקלופדיה העברית. אחר כך רכש ארונית לבנה מיוחדת להחזקת הספרים הללו ועדיין אני שומר אותם באותה ארונית, בכל חילופי הזמנים והמקומות ואל מול כל מי שמנסים לשכנע אותי להשליך את הספרים אל הרחוב כי "מי מחזיק היום ספריות בבית?" בדירות האלה היו הרהיטים כבדים ומכובדים ורק מעטים כאן העזו להכניס ריהוט מודרני, שהיה צבעוני וקליל ונחשב לא רציני אל מול מורשת רהיטי אבותיהם ואבות אבותיהם. הכלים היו תמיד נוצצים בניקיונם, כאילו מעולם נעשה בהם שימוש והכיור במטבח ריק ונקי. גם הבית שלנו היה מסודר אבל פשוט יותר, צנוע יותר ובו אפשר היה, אל מול לובן התקרה, לצחוק פתאום וגם לבכות.

בית אחד היה שונה מאחרים, ביתו של הגניקולוג. הוא שכן בקומת הקרקע והכניסה הראשית אליו הייתה בשדרות רוטשילד. שם נכנסו הפציפיינטיות שלו. את המשלוח היה עלי להכניס בכניסה האחורית, שנפתחת מהמטבח אל החצר, שהייתה מוקפת בעצי פיקוס ענקיים שהשרו אפלולית מאיימת גם בשעות היום. מהחצר הזאת הוביל שביל אל המדרכה, אל מול המכולת שלנו. את המשלוח הזמינה תמיד אשתו של הגניקולוג. פעם, ברגע של גילוי לב ובפשטות, היא אמרה לאבא שנמאס לה להיות כל הזמן אשתו של הדוקטור וגם היא רוצה לעשות משהו בחיים שלה. על כן, פעם בשבוע, ביום חמישי, היא באה אל המכולת שלנו לעשות משלוח. היא הייתה אישה חייכנית, מעוגלת כסופגנייה ומטופחת כבובת צעצוע. כיוון שהחליטה לצאת מביתה וללכת למכולת, היא עשתה זאת רק לאחר שביצעה בקפדנות את כל פעולות ההתקנה של ההופעה החיצונית שלה. לאחר שהקפידה בבחירת בגדיה התחתונים, שיהיו תואמים לעליונים, היא כיסתה את פניה באיפור מלא וכבד ומשחה את שתי לחייה בסומק עז. רק אז הניחה עליה את שמלתה, שהייתה תמיד שמלה קצרה ואדומה ומתחת לה שכבות של בד שהקנו ללובשת אותה מראה של רקדנית בלט או בובה בתיבת נגינה. על ראשה הניחה כומתה אדומה. געליה היו נעלי עקב אדומות ובידה אחזה סלסילת נצרים זעירה, מעוטרת בפרחים מלאכותיים. הסלסילה לא נועדה למצרכי מכולת. שהרי תמיד היא ביקשה שנביא אותם אליה הביתה. הסלסילה שימשה כקישוט שהשלים את דמותה של אשת הגניקולוג ככיפה אדומה. היא טופפה על עקביה אל המכולת ואמרה במבטא ההונגרי הכבד שלה: "בוקר טוב לכולם!" לאחר שיחה קצרה שכולה חיוכים וקריצות עין שובבות, הוציאה מתוך הסלסילה דף נייר מקופל ובו רשימת המצרכים שלה כתובה בהונגרית ותרגמה אותה לעברית. אבא רשם את המצרכים והבטיח שאחרי הצוהריים, הם יהיו אצלה בבית. היא הודתה לו וקראה: "שלום לכולם!" טופפה דרכה החוצה, שולחת חיוכים ומנופפת בידה.

כשבאתי בפעם הראשונה אל ביתה של אשת הגניקולוג, נכנסתי בכניסה הראשית וצלצלתי בדלת. לאחר המתנה ארוכה נפתחה הדלת ובפתח עמד הגניקולוג. הוא היה איש גדול, מרושל בלבושו, שכרסו מזדקרת מעל למכנסיים קצרים חומים ובולטת במערומיה מבעד לחולצה פרחונית פתוחה. רגליו היו נתונות בנעלי בית מצופות פרווה ורודה. שערו היה צבוע בשחור עמוק ועליו מונחת רשת שחורה, מצמידה את השיער אל הקרקפת. נראה היה שהערתי אותו משינה. הוא נתן בי מבט אחד ורטן, "משלוחים? בדלת האחורית!" סגר את הדלת ומיד פתח אותה שוב לרווחה. "תמיד!" אמר וזקר אצבע כדי להדגיש את דבריו, "תמיד! דלת אחורית!" ולפני שטרק בפני את הדלת בפעם השנייה, נגלה לעיניי חדר ההמתנה של הפציניטיות. החדר היה אפל, מרוהט מקיר אל קיר בארונות עץ כבדים, צבועים חום כהה מאד, כורסאות שחורות עמוקות ואליהן סמוכים שולחנות קטנים, עשויים זכוכית אחוזה במסגרות ברזל מוכסף. הבית הזה היה רדוף שדים. הלכתי אל הכניסה האחורית, שהייתה פתוחה אל המטבח, ושם על הסירים טרחה המבשלת, אישה חסונה ואיטית, לבושה בגדים אפורים וסינר צבעוני. היא לא דיברה. סימנה לי בידה להניח את המשלוח על הרצפה ולהסתלק. הבית הזה תמיד נראה לי מלוכלך ואם היו שואלים אותי היכן ראיתי שם לכלוך, לא הייתי יודע לומר אבל חשתי בכך על פני העור. יש בתים שנושאים את כתמי העוון שלהם בתוך נפשם פנימה גם לאחר קרצוף קפדני.

הדלת למטבח תמיד פתוחה. לפעמים היה הגניקולוג עומד שם, מבטו נתון בסיר שמונה על הכיריים ובו מתבשל מאכל שריחו חריף. הוא מביט בסיר ולועס. אני מקיש בדלת הפתוחה לסמן שבאתי. הגניקולוג מביט בי במבט חטוף ובעוד הוא ממשיך ללעוס, הוא מורה לי באצבעו להיכנס וחוזר להביט בסיר. אני פורק את המשלוח ואומר שלום לגניקולוג. הוא לא עונה. אני יוצא. יום חמיסין אחד הבאתי משלוח ודלת המטבח הייתה פתוחה כתמיד. מרחוק אני רואה את המבשלת עומדת, גבה אל הכיור ומולה הגניקולוג לוחץ את בטנו אל בטנה, מחבק אותה בכוח ונושק בלהיטות לשפתיה. היא לכאורה נענית לו, אבל ידיה שמוטות בצידי גופה. חזרתי למכולת ואמרתי שלא היה איש בבית. שנים לאחר מכן אושפו הגניקולוג בבית חולים. אמרו שהוא הוכה בידי בעל קנאי של אחת מהפציניטיות שלו.

בכיתה ישבתי בשולחן האחרון, בצד שמאל. לידי ישב מתי גרינבוים, לימים מתי רגב, סופר וקולנוען, נכדו של חבר הכנסת הראשונה של ישראל, יצחק גרינבוים, שהיה מהחותמים על מגילת העצמאות ושר הפנים הראשון של המדינה. אז עוד לא ידעתי עליו דבר, לא עליו ולא על משפחתו. הוא לא דיבר.

אני לא שאלתי. כך היינו יושבים, שותקים ובוהים במחברות שלפנינו. מתי נפל מכוכב אחר והיה גיבור ומורד על פי דרכו. אבל כדרך העולם, רוב התלמידים היו דעתניים, הישגיים וצייתנים לקוד הקואליציוני המתגמל.

בשולחן הראשון שבטור האמצעי, ישב נחום, בנו של חבר מועצת עיריית תל אביב שהועיד עצמו להיות עיתונאי מרכזי, מאחוריו ישב נחום שהועיד עצמו להיות רופא ובמלחמת יום הכיפורים היה הרופא של מוצב המזח ונפל בשבי המצרים יחד עם חיילי המוצב. לימים נעשה למנהל מחלקה בבית החולים העירוני. לידו ישבה מלכת הכיתה, בתם של אנשי תקשורת מרכזית, שהתחתנה עם זמר מאילי הארץ. המקום הזה היה מצודה סגורה שבה מתקיימת מסיבת יום הולדת מתמשכת למעמד מעצבי דמותה של חברה.

לד. גל גדול פורץ מעבר לגבולו

יוכבד הייתה קונה במכולת של אבא. כל חייה הייתה גננת, עד שיצאה לגמלאות. היא התגררה בדירת חדר על גג, בסמוך למכולת, ומטעמי תקציב היו הקניות שלה במכולת צנועות. אבל היא הקפידה על עיצוב הלבוש שלה, שהיה עשוי יריעות של כותנה דקה מאד, פשוטה מאד ומגוונת בצבעיה שיצרו מרקם עשיר ועליו. על נשים כיוכבד נהוג היה לומר אז שהן "בוהמיניות". שעה היה צבוע אדום סוער, סתור תמיד ופריטי הלבוש היו מרופטים ומעורבבים. יום אחד נכנסה למכולת והכריזה בקול גדול שמעתה ואילך היא מנהלת תיאטרון לילדים ומחפשת שחקנים. אבא אמר לה, "נו, שיהיה במזל טוב!" היא אמרה תודה ואז השתררה דממה במכולת. הכול נראו עסוקים בענייניהם. מי שקנה, קנה. מי שיצא, יצא. אבל איש לא ידע מה משמעות הדברים וכיצד יש להגיב. כיוון שאבא אמר מזל טוב, הוא נתפס ברגע זה כשליח ציבור שפרק מעל הנוכחים את משא הדיבור ולקח על עצמו את עולה של השיחה. אבל אבא טרח עתה על גוש של גבינה צהובה ושקע במלאכת הניסור שלה, כאילו מלבדה אין לו דבר בעולם. יוכבד הייתה מאוכזבת. באשר לי, לא העליתי בדעתי שאני יכול להציע את עצמי כשחקן. כשסיימה את הקניות, נתנה בי יוכבד מבט ארוך, בוחן ונוקב ויצאה מהמכולת.

למחרת שוב נכנסה למכולת ומיד פנתה אלי: "אתה נראה לי מתאים לשחק את הצייד במחזה שלי 'כיפה אדומה!'" הייתי בן שש-עשרה. קולי נע בין בריטון לפאלט, כלומר, קול נשבר של מתבגרים. אבל מנהלת התיאטרון הזמינה אותי אל עליית הגג שלה ושם ערכה לי במהירות אודישן קצר, הושיטה לי חוברת דקה ופקדה עלי ללמוד בעל פה את תפקיד הצייד. בעליית גג זו עשינו חזרה אחת. חברה של יוכבד, גם היא גננת בגמלאות, שיחקה את הסבתא

של כיפה אדומה. יוכבד שיחקה את הזאב הרע שטורף את סבתא. שתי ילדות נבוכות התחלפו בתפקיד כיפה אדומה ואני הייתי הצייד. ההצגה הראשונה התקיימה באולם קולנוע "הוד" בנהריה, אולם הקולנוע החדש והגדול ביותר בכל אזור הצפון והיו בו שבע מאות מקומות ישיבה. נסענו לשם במונית שעל הגג שלה הניחו את התפאורה, התאורה והתלבושות. הבמה הייתה ענקית והתפאורה נראתה עליה צנועה מאד. תלינו בד מצויר של בית הסבתא ועל רצפת הבמה בנינו את המיטה של סבתא מערמה של קרשים שהותקנו לכך מראש. המסך עדיין היה סגור ומעבר לו עלתה המיה הולכת ומתגברת של ילדים הממלאים את האולם. היו שם שבע מאות ילדים והוריהם, עולים חדשים מכל תפוצות הגולה, שזו להם הפעם הראשונה בחייהם שבה הם רואים הצגת תיאטרון.

כשנפתח המסך, פרצה תרועה גדולה מפיותיהם של שבע מאות ילדים והורים. אחר כך השתררה לרגע דממה, רק כדי שהקריאות ומהיאות הכפיים ישובו ויעלו עם כל פעולה בימתית חדשה. מאחר שאף אחד לא אמר להם כיצד לנהוג, הם החליטו שכך נוהגים בתיאטרון ואז כל אמירה זכתה לגל של צעקות הזדהות, הצעות ואזהרות, כאילו כל מה שמתרחש על הבמה הוא החיים עצמם ולהם ניתנה הזדמנות להתערב בהם ולעצב אותם מחדש. הם צחקו, כעסו, התפעלו והכול בצרחות שכיסו על הדיבור הבימתי. אז הגיע שיאו של המחזה, כלומר, מותו של הזאב הרע. הבמאית יוכבד אמרה שלהראות על במה את מותו של בעל חיים ואפילו אם הוא זאב רע, "זהו אקט בלתי חינוכי" על כן מוטל היה עלי לאחוז בצווארו של הזאב, כלומר, בצווארה של הגננת יוכבד, ולהוליך אותה אל מאחורי הקלעים. שם היה עלי לאחוז ברובה העץ ולהטיח אותו בחוזקה כנגד קרשי הבמה, כדי שהדפיקות יישמעו כיריות ואז לזעוק בקול גדול: "הללויה! הרגתי את הזאב הרע! הללויה!"

הדפיקה הראשונה על רצפת הבמה שברה את רובה העץ שלי, לשני מקלות קצרים ומחודדים. אבל אני לא חדלתי מלהכות בהם ברצפה ולזעוק שוב ושוב שהרגתי את הזאב הרע. אז התרחש הבלתי יאומן, שבדיעבד אפשר היה לומר עליו שהוא המובן מאליו. מאות ילדים פרצו מן האולם וטיפסו אל הבמה, בגלים הולכים ומתגברים. הם דרסו את התפאורה, קרעו את הבד המצויר וחשפו אותי עומד מאחוריו ומכה ברצפת העץ. יוכבד נמלטה אל חדר ההלבשה ונעלמה מן העין וטוב שכך עשתה כי הילדים חיפשו את הזאב הרע לעשות בו שפטים. כיוון שלא מצאו אותו, הם גררו אותי אל מרכז הבמה, מוחאים כפיים בהתלהבות, קופצים ורוקדים וזועקים בקול גדול: "הללויה! הללויה!" ומסרבים לעזוב את המקום. אחר כך לקטנו את שברי התפאורה, התלבושות והתאורה ונמלטנו אל תוך המונית, ממתנינים ליוכבד שתסיים

את ענייניה הכספיים עם בעל המקום, תיכנס למונית וניסע. בינתיים היו הילדים טובבים, מקיפים את המכונית שלנו, קופצים עליה, זועקים ומבקשים להיכנס ולנסוע איתנו לכל מקום שאנו נוסעים אליו ושמו של הצייד הטוב שהרג את הזאב הרע חוזר ונשנה בפיהם. כיוון שלא היה לו לצייד שם מלבד הכינוי "הצייד", הם החליטו ששמו "הללויה" ושרו: "הללויה הרג את הזאב הרע! הללויה!"

בדרך לתל אביב ישבנו ברכב בדממה, כאילו כלום לא קרה. אבל דבר קרה. כי עכשיו, ביום הזה ובשעה הזאת, נפרץ בי שער שהיה חסום ואושר גדול הציף אותי. לא, אני לא רק הבן של המכולת. אני הבן של אהרן החלבן מרחוב הרב קוק 8 בתל אביב. אני לא גאה בזה ולא מתבייש בזה, כי זו המורשת שלי והיא טובה לי ואף אחד לא יעשה ממני מלח הארץ, כי אני לא רוצה. אני הבן של אהרן החלבן ונחמה המלצרית מהמסעדה של תנובה ברחוב נחלת בנימין ומהקונדיטוריה של וייס ברחוב קינג ג'ורג' ונפילתי מכוכב אחר, כי באתי לשמח את הילדים ועכשיו אני יודע שיש לי ייעוד בחיים.

לה. ז'אן כריסטוף

הייתי רק בן שש-עשרה ובכל זאת הציעו לי להצטרף ללימודים בקבוצת שחקנים מבוגרים. את הקבוצה הנחה במאי יליד רומניה, גאון ואלכוהוליסט בשם ז'אן כריסטוף. אולי לא היה זה שמו המקורי. אולי אימץ לעצמו את השם הזה כתעודת זהות נפשית וחברתית, מתוך הזדהות עם ז'אן כריסטוף, הגיבור הספרותי של רומן רולן. כידוע, בשנת 1915 הוענק לרומן רולן פרס נובל לספרות על "פעילותו הספרותית המצטיינת באידיאליזם האצילי שבה."

הבמאי ז'אן כריסטוף היה אידיאליסט. מרומניה הקומוניסטית סילקו אותו על כי ביקר את השלטון. הוא בא לישראל כדי לעשות בה את המהפכה שלא יכול היה לעשות בארץ מולדתו. בתל אביב הוא פתח קורס משחק לשחקנים מבוגרים שבו הייתי המשתתף הצעיר ביותר.

יום אחד כהרגלו, הוא הוציא את הבקבוק, לגם ממנו, הניח לצידו, הסיע מבטו אל הרצפה ושקע בהרהורים. המתנו בשתיקה דרוכה. אחר כך הרים עיניו לנקודה גבוהה בחלל החדר ואמר: "היום אני אומר לכל אחד מכם מי הוא ומה הוא." כך המתורגמן תרגם לעברית את דבריו. התכווצנו בכיסאות. ז'אן כריסטוף הפנה ראשו אל כל אחד מאיתנו ואמר דברים אישיים שהיה בהם יותר משמץ של ניבוי. כשהגיע אלי אמר: "אתה אידיאליסט ואתה עומד לסבול מזה כל ימי חייך." השחקנים סביב הביטו בי בתדהמה. אחר כך הייתה

הפסקה והם התמרמרו בינם לבין עצמם. ז'אן כריסטוף אולי לא הבין מה אמרו ואולי כן. אני יכולתי לשמוע אותם שואלים ומתלוננים: "במה זכה הצוציק הזה לכבוד של להיות מוכרז כאידיאליסט? האם אנחנו לא מספיק אידיאליסטים עבור ז'אן?" מכאן ניתן להסיק שלהיות מוכרז כאידיאליסט נחשב אז כציון לשבח. ז'אן המשיך לשתות עד שקרס ונשלח לארץ מולדתו שאותה תיעב יותר מאשר את ישראל ושם הלך לעולמו בבית חולים נידח. אבל את זרעי המהפכנות הוא טמן בנו וחלק מהם אף נבט ונישא ברוח התקופה אל רחבי עולם.

לו. לבנות קודם

לבנות ולהיבנות, תלויים זה בזה. לכאורה דומים זה לזה, לאמיתו של דבר ניצבים משני עברי הגבול, שבין אני, לבין את, אתה ואתם. החלוצים העבריים שרו "אנו באנו ארצה לבנות ולהיבנות בה." "רובם האמינו שבניית עצמם תלויה בבניית העולם שמחוצה להם ותיקון חברתי קודם לתיקון אישי. זו אמונה שהייתה מקובלת בזמנה והיום מעטים אוחזים בה והעולם קורס. כמה מאלו שביקשו להקדים את בניין עצמם על פני בניין הארץ, הסתגרו בתוך עצמם, הפנו מבטם פנימה וראו תהום של ריק וחדלון, עד כי לא מצאו עוד טעם בחייהם והתאבדו.

העולם מלא במרפאים שמציעים נוסחאות לתיקון עצמי, שהמסר המובלע בהם הוא: "תקן את עצמך והעולם מצדך יכול ללכת לעזאזל!" רעיון פשוט, קל להבנה, ברור והחלטי וקפיטליסט מצוי ישמח לאשר אותו. המסר משרת אותו ואת עמיתיו בעלי הממון ומוקדי הכוח. מה שמכעיס אותם במיוחד הוא שאנו פועלים לתיקון עולם, כי הוא מקדם כינון חברת רווחה ממשית. על כן, לפעול לתיקון עולם, פועל גם לתיקון עצמך. אומרים לי: "כנגד קפיטליסט? אין מה לעשות!" אם כך, יש להתחיל בעשיית הדברים הקטנים, בפעולות זעירות שיש בהן חמלה, חיבה, נתינה. יום קטנות שמצטרף ליום קטנות שמצטרף לימים טובים רבים, לא ממוסדים ולא שואפים לרווח אישי, כמו לימוד לשמו ויש בלימוד הזה עונג נשגב וראוי להוסיף ולעיין בכך.

לו. בר 51

בקומת הקרקע של בית מספר 10, עם חלון לרחוב הרב קוק, גרה הגברת בלנקה והבן שלה הרקדן. שמו היה שמעון, אימא שלו קראה לו סימון וברחוב קראו

1 מילים ולחן: עממיים. נודע לראשונה בשנות ה-20 של המאה הקודמת. הודפס לראשונה ב-1930, ב"זמירות לעם", על ידי מנשה רבינא. לכן במקורות אחדים השיר נקשר בשמו.

לו הרקדן. רובן אמר שהרקדן הוא פדרסט. אף אחד לא ידע מה זה, אבל חשבנו שזה מסוכן ויש להיזהר. הגברת בלנקה, הייתה יושבת כל היום ליד החלון ולועסת פיסטוקים, שזהו שם כולל לכל מיני הפיצוחים שבעולם. אבל מוכר הפיסטוקים שהיה עובר בכל יום ברחוב, אף פעם לא צעק, "פיסטוקים!" הוא תמיד צעק, "בוטנים-גרעינים!" הייתה לו עגלה ופרימוס על אש קטנה מאד והפיסטוקים היו מתחממים בקערת ברזל גדולה והוא היה מעמיס פיסטוקים על כף ושופך אותם אל תוך גביע של נייר עיתון וזה היה חם ומלוח וטעים. בכל פעם שהיה עובר על המדרכה, על יד החלון של הגברת בלנקה, היא קראה לו לבוא אליה וקנתה ממנו חבילה גדולה במיוחד ומעורבת מכל מיני פיסטוקים, שיספיק לה עד מחר. אחר כך הייתה מפצחת אותם ולועסת ולוגמת תה שחור מתוך כוס זכוכית דקה, נתונה במנשא כסף מעוטר בפרחי כסף. היא הקפידה להרים את הכוס מעל למעקה החלון, שכולם יראו שהיא אווזת בכוס באגודל, באצבע, באמה ובקמיצה, אבל הזרת זקורה החוצה כראוי לאצולת אירופה. אחר הצוהריים היה הרקדן חוזר הביתה מהחזרות ב"בר 51".

הגברת בלנקה סיפרה לכולם שהבן שלה הוא כוריאוגרף בין-לאומי וקוראים לו רוברטו ד'אנג'לו ורק בארץ קוראים לו סימון, ואת היצירות שלו מציגים בכל העולם ועכשיו הוא בביקור מולדת ומופיע ב"בר 51", שזה ממש שתי דקות הליכה מהבית וזה מאד נוח לו.

כשחצה הרקדן את הכביש ברחוב הרב קוק פינת הירקון, בדרך לבית אמו, כולם הביטו בו. הוא נראה כאיש שנפל מכוכב אחר שבו כולם גבוהים, שריריים ומזיעים, לבושים גופיות לבנות, מכנסי טרנינג שחורים ונעלים שקוראים להן מוקסינים ובתל אביב עדיין לא נראו כמותן. הוא נע חרישית כמרחרח. בעודו הולך וקרוב, הוא מחייך ומנופף בידו לאמו היושבת מעבר לחלון ומיד היא מרימה יד, מנופפת ומחייכת. הוא נכנס הביתה ומיד מופיע לידה בחלון, רוכן אליה באלכסון, מלמעלה למטה, נושק לה על שפתיה ושעה ארוכה לאחר מכן עדיין הייתה מחייכת. האם הנשיקה הזאת היא פדרסטית? בעיני אדם מן הרחוב, נראתה הנשיקה כנמשכת זמן רב מאד, כאילו קפאו השניים בתוך מסגרת החלון ואז הם נראו כמו גרטה גרבו וג'ון גילברט ברקלמות של הסרטים בבית-עם. מה שמיד העמיד בספק את הנשיקות של הכוכבים בסרטים האלה, שאולי גם הן פדרסטיות.

הרקדן בא לנוח בבית של אימא שלו, אבל לפני המנוחה היו שניהם יושבים ליד החלון, אוכלים פשטידה בסכין ומזלג ושותים יין אדום בגביעי בדולה

צרים וארוכים ושוב נראו במסגרת החלון כמו תמונה בסרט. אחר כך הוא היה שוכב לנות, בעוד היא יושבת ליד החלון, מפצחת פיסטוקים, שותה תה שחור, מביטה בו בחיוך של הערצה ואחר כך מביטה אל הרחוב ושוב מביטה בו. לגברת בלנקה בחייה היו שני דברים חשובים והם הבן שלה ומה שקורה ברחוב, ובשעות אחר הצהריים הללו היא הייתה המאושרת באימהות. בערב היה הרקדן קם ממיטת אמו, מתרחץ, מתאפר והולך ל"בר 51", להשתתף ב"מופע הריקודים הבין-לאומי מהוליווד רק למבוגרים".

במרחק שני רחובות דרומה מ"בר 51" שכנה המספרה של פרשקו ומאחוריה בית-זונות גדול, אולי אפילו יותר גדול מ"בר 51". יום אחד באתי להסתפר ופרשקו אומר לי שממש עכשיו, לפני רגע, באה אליו המנהלת של הבית-זונות ולקחה את החגורה, שזו רצועת עור עבה שתלויה על המשענת של כיסא הספרים ועליה משחזים את התער של הגילוח והתספורת, והמנהלת של הבית-זונות לקחה את החגורה כדי לתת אותה לזונה שמצליפה בשופט המחוזי, שהיה בא פעם בשבוע לקבל הצלפות מזונה. עוד לא הספקתי להתיישב בכיסא וכבר פרשקו צועק: "הנה, עכשיו היא מצליפה בשופט. אתה שומע את הצעקות שלו?" אני לא שומע שום דבר. פרשקו מרים כף יד אל האוזן, מתכופף מעט וכל גופו מרוכז באותה אוזן והוא לוחש: "תשמע! תשמע!" ואז התחיל לספר אותי ואחר-כך עוד פעם עשה את כף ידו כאפרכסת ואחר-כך שאל: "נו, עומד לך כבר?" ונגע לי בזין. זה היה כאילו חטפתי מכת חשמל בביצים. נבהלתי. קפצתי מהכיסא וברחתי הביתה.

בבית אימא שואלת אותי: "איזה מין תספורת עשה לך?"

אני אומר: "זה בחינם."

אמרה לי: "שני דברים. אחד, אתה רואה? כל מה שבחינם, לא שווה גרוש. אתה קונה משהו? תשאל כמה עולה ותשלם ושלא ירמו אותך! ודבר שני, תחזיר את הכסף שנתתי לך לתספורת!"

"למה?"

"ילדים לא צריכים כסף. זה לא בריא להם."

מאז לא חזרתי למספרה של פרשקו והלכתי להסתפר אצל איצ'ו, בכרם התימנים.

לח. חיזור, הטרדה

באוקטובר 2017, נשים בארה"ב הצהירו באופן פומבי, שגברים הטרידו אותן, אנסו, או התעללו בהן. נולדה תנועת "Me Too". שם התנועה הופיע לראשונה בשנת 2006, בנאומיה של הפעילה החברתית טראנה בורק, במסגרת מסע להעלאת המודעות לאלימות המינית כנגד מייעוטים בארה"ב. בשנת 2017, השחקנית האמריקאית אליסה מילאנו, עשתה בו שימוש כהאשטאג, בחשבון הטוויטר שלה. הפעילות בתנועה היו בעיקר נשים בארה"ב ובמדינות אחרות, בנות מעמד סוציו-אקונומי גבוה. גם הגברים שהואשמו, היו נושאי משרות בכירות. התקשורת המרכזית מלאה בעדויות של נשים שסיפרו בפירוט רב, מתי, כיצד ועל ידי מי הוטרדו. ברוב המקרים לא הוגשו כתבי אישום. העדויות בלבד הספיקו כדי לסלק גברים ממשרותיהם, ללא הליך משפטי. זו תופעה אופיינית לחברה קפיטליסטית, שבה מי שאיבד את אהדת הקהל, הופך להיות מה שמכונה, רעל בקופה, ומסולק מתפקידו. רק חלק קטן מגברים אלו נשפט והושם בכלא. עבור הנשים שהעידו על ההתעללות הייתה זו חוויה קשה. אף שיש לשער, שככל שמספר הנשים המעידות הלך וגדל, כך גברה תחושת שותפות הגורל שלהן והיא הקלה על מתן העדויות. תקשורת ההמונים הבליטה את העובדה שמדובר בעיקר בנשים בנות מעמד סוציו-אקונומי גבוה, יוצרות ומעצבות דעת קהל. אפיון זה קבע קו גבול חברתי בין הנשים המעידות על ההתעללות לבין נשים בנות מעמד הפועלים. הקהל הרחב הזה נחשף למידע כאל סיפור רכילות, ללא הערך המוסף של משמעות אישית, חברתית, מוסרית. אולם הייתה כאן תופעה שמעבר לרכילות. נשים וגברים דיברו על מהפכה פמיניסטית חדשה. היה כאן לפחות פן אחד של התנהגות מהפכנית והוא קריאת התיגר על מוסכמות חברתיות קיימות. מדוע קרה הדבר דווקא באותה שנה?

אחת הסיבות לכך ואולי הסיבה המרכזית היא נשיא ארה"ב, דונלד טראמפ. בעשרים בינואר 2017, הוא נבחר לנשיא ומיום זה ואילך נכנסה ארה"ב לטלטלה חברתית ותרבותית. הנשיא טראמפ הוא אדם שבהתנהגותו ביחס לנשים, התגלה כבריון גס-רוח, מתנשא, יהיר וחסר אמפטיה, וזאת רק כמרכיב אחד בולט בכלל אישיותו הנרקסיסטית-ממאירה, והשקפת עולמו הגזענית. מבחינה היסטורית, אישיותו של הנשיא טראמפ, גילמה את אב הטיפוס של מנהיג, שהופעתו על במת ההיסטוריה, מסמנת את תחילת קריסתה של האימפריה שבראשה הוא עומד. במרוץ לנשיאות הוא גבר על יריבתו הדמוקרטית הילרי קלינטון והכריז על ביטול ההישגים החברתיים של קודמו ברק אובמה. הדמוקרטים והתנועות למען זכויות אדם בארה"ב חוו הלם חברתי שנמשך שנה ארוכה וקשה. פורסמו עצומות הקוראות להדחתו של

הנשיא הנבחר. רבות מהן נחתו גם בתיבת הדוא"ל שלי. הבולטת בהן הייתה עצומה של אגודת הפסיכולוגים האמריקאית שטענה לאי התאמה מטעמים נפשיים. שנה ארוכה התנדנדו הדמוקרטים בין תקווה לייאוש, עד שהתברר שאין אפשרות להדיח את האיש הזה. התסכול והכעס חיפשו להם יעד שבאמצעותו הם יבואו לידי ביטוי.

ניתן לשער שההתבטאויות השוביניסטיות של הנשיא, היוו אצל נשים רבות, זרז להיזכרות בטראומות אישיות. זוהי תופעה אישית וחברתית ידועה: אם הגורם הפוגע, נתפס כבעל עוצמה פיזית או מיתית, גבוהה מכדי שניתן יהיה להעניש אותו על מעשיו, מועברים הרגשות הטעונים, אל מי שנתפס כנגיש יותר וכיעד שניתן לפרוק עליו את הרגש. כאן הייתה זו תגובה מורכבת בתנועה סיבובית: נשים שנושאות טראומה מן העבר, שסיבתה התעללות מצד גבר אלים, בעל מעמד חברתי גבוה, פוגשות בדמותו השוביניסטית של נשיא ארה"ב. זו מעוררת רגשות מן העבר, המועברים אל הניסיון לסלק את הנשיא ממשרתו. לא ניתן היה לסלק אותו והניסיון נכשל. הזעם מועבר בחזרה אל גברים שהנשים הכירו בעבר והם גורמי הטראומה. בסיומו של התהליך ניתן לקבוע שדמותו של הנשיא טראמפ, שימשה זרז למתן הביטוי לטראומה מן העבר.

בשלהי שנת 2017, הגיעו הדמוקרטים בארה"ב למסקנה שאי אפשר להדיח את טראמפ. התסכול יצר תגובת העברה והזעם הופנה בעיקרו אל גברים מוכרים באופן אישי, שהואשמו בהתעללות. גברים רבים הזדהו עם הנשים המאשימות. מספר הגברים שהעידו על התעללות מינית היה קטן מאד ולא נוצרה זיקה מאחדת בין נשים לגברים. נשים שרואיינו בתקשורת, היו אדישות אל מול עדויות הגברים. אם נשמעו דעות שהביעו ספק בעצם תקפותה של תנועת "Me Too", הן הושתקו בזעם. נשים טענו ש"כל הגברים אנסים". התקיימו דיונים פומביים על הנושא: "גבריות רעילה". משבר הסקס שכבר היה קיים יותר משנות דור, נטען בחוויות הדדיות של פחד, כעס ושנאת האחר. גם אלו תופעות טיפוסיות לעולם קפיטליסטי מנוכר. התנועה התקיימה מתוך סערה רגשית בעוצמה גבוהה.

גברים רבים חשו עצמם נרדפים. היו שאמרו לי, שלא לייחוס ולא לציטוט, ובערך באותן מילים, שהם חשבו שהם חפים מפשע, אבל עכשיו הם כבר לא בטוחים, ועל כן הם לא יכולים להירדם בלילות, בגלל הפחד מפני האפשרות שהמשטרה תדפוק על דלתם והם יושלכו לכלא. הייתי כאחד הגברים השואל את עצמו, האם הטרדתי? האם הוטרדתי? שאלות מביכות, עוכרות שלוה. פרשניות טענו שכל הגברים חייבים לשאול את עצמם שאלות אלו. בתיאטרון

החדר, בשיחה שלאחר ההצגה, אפשר כידוע לדבר על כל נושא שבעולם. בשנים 2017-18, בשיחות שלאחר ההצגות, נשים דיברו בהתלהבות על תנועת "Me Too", והגברים התכווצו במקומם בשתיקה ומבטם הביע חשש. הייתי כאחד הנחרדים. האם גם אני אשם? כי מרגע שהוכרזה האשמה המגדרית הגורפת, היא מטילה את צילה על בני המגדר כולו.

דיברו על מהפכה, המנגנון הקפיטליסטי הניח לתנועה להתקיים בגבולות צרים וידועים מראש. לאחר שהמצוקה באה לידי ביטוי בעוצמה מרבית, מרוכות, למשך פרק זמן קצר יחסית, פעלה התקשורת התאגידית להנמכת העוצמה בסדר היום הציבורי. אבל מהפכה הייתה כאן.

במהלך השנים חירותי אחרי נשים וזוהרתי לשמור על כבודן, מתוך מודעות אישית מחייבת ומתוך כוונה לכבד את הזולת ובתקווה שיכבדו אותי. לא זכור לי שמישהי האשימה אותי בהטרדה או באונס. זכור לי שחירותי אחרי נשים, אבל עם הסימן הראשון של דחייה מצדן, בין אם הייתה זו גלויה או מרומזת, או רק דמיינתי לעצמי שקיימת דחייה, התנצלתי ונמלטתי על נפשי. נחשבתי לביישן והמתנתי שיחזרו אחרי וכך, פעמים רבות, המתנתי עד בוש.

הייתה תקופה אחת באמצע שנות העשרים שלי, שבה הייתי אבוד רגשית ושרוי בדיכאון. בוקר אחד התעוררתי ומצאתי עצמי שוכב בחדר מדרגות ברחוב הירקון, ליד דלתה הסגורה של שחקנית. לא זכרתי איך הגעתי לשם. נמלטתי גורר רגליים. אחר כך נזכרתי שבאתי באמצע הלילה, שתוי, במצוקה, דפקתי בדלת, התחננתי שתפתח לי, בכיתי ונרדמתי. אחר כך התנצלתי. היא אמרה שבאותה שעה היא ישנה ושנתה כבדה ואין סיכוי ששמעה דבר. ביקשתי שתסלח לי. היא צחקה ואמרה שהיא סולחת. ביני לביני הרהרתי אם אכן קרה מה שחשבתי שקרה, אבל ראיתי עצמי בר מזל כי היא הזמינה אותי לסרט, הצורה הכי פופולרית של "דייט" באותם ימים.

מלבד לשון החוק על מעשי חטא ופשע, יש גם מה שהסכמה חברתית מנסחת בתודעת מי שנפגעת או מי שנפגע. יש לקבל את האפשרות, שבעבר האירוע לא נחשב להטרדה ולכאורה לא הייתה טראומה והיום הוא נחשב להטרדה ומתעוררת טראומה והיא נזכרת ומודעת. במקרים אחרים, אין הוכחה לטראומה כי הנפגעת או הנפגע לא זוכרים טראומה. אבל מופיעות תופעות שונות, שהופכות את חייהם למסכת של סבל קיומי. הטיפול חושף את הטראומה, שהייתה לא מודעת ועתה היא ממתינה להמשך הטיפול שיביא להחלמה. גם זו דרך שבה תודעה חברתית מעצבת חוויה אישית.

בשנות השישים אמרנו: "האהבה היא חופשית!" וגם: "עשו אהבה! לא מלחמה!" הגלולה נגד היריון גרמה למהפכה המינית הגדולה ביותר שידענו. היינו מלאי התפעלות מהחופש והפתיחות האפשריים, שאפילו אם הם לא תמיד באו לידי ביטוי מעשי, לפחות היינו מדברים עליהם ומייחלים להם. לגעת בזולת ולהתחבק, היו ביטויים של חיבה. מחקרים מדעיים הוכיחו אז כי בין גבר לבין אישה אין שום הבדל מנטלי, גברים ונשים שווים בכל וההבדל היחיד ביניהם הוא פיזי כי הם שונים באברי המין בלבד.

עברו שנות דור והשמרנות שבה לתפוס את המקום שממנו הודחה אחרי מלחמת העולם השנייה. הופיעו מחקרים חדשים שטענו שיש הבדלים מנטליים בין גבר לאישה. ג'ון גריי, יועץ זוגי, בן העידן הרוחני, המכונה "New Age", טבע במקרה, בהרצאה שקיים, את הביטוי "גברים ממאדים ונשים מנוגה" וזה הפך לסיסמה פופולרית. תודעת השונות שבין גברים לבין נשים, חזרה וקנתה לה שליטה. אין לגעת זה בזה ואין להתחבק. אלא אם כן בוחנים בזהירות ומנחשים שאפשר וגם אז חובה לבקש רשות. כפועל יוצא לריחוק הפיזי, ממעטים להשתמש במונח "מיין" (Sex), שמבחין בין זכר לבין נקבה. במקומו מרבים להשתמש במונח "מגדר" (Gender), שמתייחס להבדלים חברתיים-תרבותיים והוא משורש גדר, כלומר חומה, הפרדה, הרחקה, וביטוי המעשי הוא התכנסות פנימה. השמרנות חיזקה את ההפרדה שבין מגדרים, מעמדות, קבוצות אתניות ובין אדם לבין חברו. במילניום החדש האהבה כבר לא חופשית. היא אחוזה בכבלי דת ואמונות טפלות, שהפכו לזרם מרכזי. על כן, הסיסמה "אהבה חופשית" נמחקה ובמקומה קבעו: "סקס בטוח!" ועכשיו, חטאים וטראומות לפתחך הם רובצים.

"השתנתי לך!"

ערב אחד אני שב הביתה ובחדר המדרגות, על הרצפה, ליד הדלת, שלולית צהובה. אני פותח את הדלת בזהירות, מדלג מעל לשלולית, נכנס הביתה, חוזר ויוצא עם כלי ניקוי, מנקה וחוזר הביתה. לאחר מספר דקות, הטלפון מצלצל.

"קיבלת את ההודעה שלי?"

"איזו הודעה?"

"על הרצפה, ליד הדלת."

"לא הבנתי."

"השתנתי על יד הדלת שלך."

"כן."

"כעסתי עליך. עכשיו אני כבר לא כועסת. אני חושבת שאנחנו צריכים לדבר. מתי ניפגש?"

"מוכרחו!"

צ'צ'ול בדלת. אני פותח. היא עומדת שם במבט דרוך, חודר. בעבר פגשתי בה פעם אחת בלבד, במסגרת של עבודה.

"אתה לבד?"

"כן."

"מישהו צריך להגיע?"

"לא."

היא נכנסת במהירות. טורקת את הדלת, תופסת בידי, מושכת אותי אל החדר, דוחפת אל הספה ומתיישבת לידי. כף ידה השמאלית חודרת אל תוך מכנסייה ומלטפת את עצמה. כף יד ימין שלה מלטפת אותי. "רגע אחד," אני אומר ומסלק את ידה. היא אווזת בי, מקרבת פניה אל מול פני ולוחשת: "אני מוכרחו! עברתי על יד הבית שלך ופתאום הייתי מוכרחו!" אני ניתק ממנה והולך לפינה מרוחקת בחדר, נבוך. היא מביטה בי ומאוננת. פתאום היא מתחננת: "תגידי לי שאתה אוהב אותי." אני אומר לה שאני אוהב אותה. אחר כך היא קמה, מסדרת בגדיה, אומרת תודה ויוצאת. באותם ימים התנהגות זו לא נחשבה להטרדה. היא ידעה שהיא יכולה לעשות זאת כי "האהבה היא חופשית".

"אתה מוכן להישאר איתי?"

אני לומד בבית הספר של התיאטרון הקאמרי וגם משתתף בהצגת "המלט" בתיאטרון. בסיום יום חזרות, פונה אלי השחקן יוסי גרבר ושואל, "אתה מוכן להישאר איתי קצת ולהחזיק לי טקסט?" להחזיק טקסט פירושו שהוא משחק את הטקסט שלו בעל פה ואני מחזיק בדפי הטקסט, בודק אם הוא מדייק במילים וגם קורא את התפקידים האחרים. אני אומר "כן" ורואה זאת כזכות גדולה להחזיק טקסט לשחקן ותיק ומכובד כמוהו. כולם כבר הלכו הביתה. אנחנו נכנסים לחדר ההלבשה שלו. "שב," הוא אומר. אני יושב. הוא מתיישב לידי. הוא משחק את הדמות שלו ואני קורא את שאר הדמויות. כבר עברנו על מספר נכבד של קטעים במחזה ואז הוא מפסיק לדבר, מביט אל תוך עיניי, מחייך, שולח יד ומלטף את הרגל שלי. אני נבהל. כף היד שלי, שאוזות בטקסט, נשלחת אוטומטית, כלפי מעלה, מרחיקה את ידו ממני ופוגעת בפניו. דפי הטקסט נופלים לרצפה. יש שחקנים שמאמינים שאם הטקסט שלך נופל, מיד עליך להתיישב עליו, לספור עד עשר, לקום ולקחת את דפי הטקסט בידיך, ללטף ולחבק אותם, שאם לא כן, יגיחו מבין הצלילים, השדים של התיאטרון ויאכלו את המוח שלך ואז לעולם לא תוכל לזכור אף מילה מהטקסט הזה. דממה. הוא המום. אני קפוא על מקומי. הוא מתכופף, מרים את דפי הטקסט, מחבק ומלטף אותם. אני אומר, "סליחה." הוא לא עונה. נראה שהוא מחפש את המילים. "טוב," הוא אומר, "סיימנו

להיום, תודה." הוא יוצא במהירות מהחדר. בחזרות הבאות ולאורך תקופת ההצגות, הוא נוהג בי בנימוס ושומר מרחק. היו אלו ימים של אהבה חופשית, סמים ורוק'נרול, אבל יחסי להטב"ק,¹ עדיין לא היו מקובלים בציבור. אולי לכן נבהל. באותם ימים לא חשבתי זאת להטרדה מינית וגם היום אני סבור שלא הייתה זו הטרדה. כאז כן עכשיו, מבחינתו היה זה חיזור שגוי. מבחינתי היה זה רגע של מבוכה.

"רוצה עבודה?"

המשורר מאיר ויזלטיר, בקובץ השירים שלו "קח", כתב שיר בשם "מעשה ביצחק". הוא מתחיל במילים: "ספור אליהם על הילד נקרא לו יצחק" והשיר הוא גם על האיש בעל פני הנמייה שרוכב על אופנוע-סירה ומתעלל בילדים. מאיר אומר לי שהשיר הזה הוא לא עליו, אלא על חבר שלו ומדגיש שהשיר נע בין הפרט לבין הכלל, בין סיפורו של אדם מסוים, לבין סיפורה של הציונות המונחת על פרשת דרכים בכיכר המושבות שבתל אביב. אחר כך הוא מוסיף שהוא עצמו חווה ניסיון אונס בקולנוע קיץ בנתניה, כשהיה נער, אבל הניס את התוקף.

לא אני הוא הילד יצחק שבשיר של מאיר, אבל זיהיתי את האיש בעל פני הנמייה. הוא גר במעלה כרם התימנים ובשכונה שלנו כולם הכירו אותו כי רק לו היה אופנוע-סירה. איש כבד-גוף, בעל שפתיים משורבבות כתינוק, לבוש בגדי עבודה כהים ונראה כמי שמעולם לא פצה פה ולא דיבר עם איש. אחר כך שמעתי את קולו והיה זה קול שקט, רך וענוג.

הייתי בן עשר. ישבתי על החול בשפת הים, חושב מחשבות מוחלטות של ייאוש סביל. הוא התקרב, עמד לידי ושאל: "מה אתה עושה, ילד?" לא ענית. היה לו קול שמנוני ורך והוא חיך. ישב לידי ושאל שאלות כמי ששואל מתוך שגרה או שיעמום.

"לאיזה בית הספר אתה הולך?"

"עממי."

"מה אתה לומד?"

שתקתי.

"אתה אוהב ללכת לבית ספר?"

"כן."

"איפה אתה גר?"

"שם."

1 להטב"ק: לסביות, הומואים, טרנס-ג'נדרים, ביסקסואלים, קווירים.

ישבתי קפוא, פחדתי שאם אקום ואברח, הוא ירדוף אחרי ויתקע לי סכין בגב. הייתי כפוי לענות על השאלות שלו. "אתה רוצה להרוויח עשר לירות?" "לא."

הוא לא שאל עוד שאלות. שתק לרגע ואז החל לדבר ללא הפסקה. הבנתי רק משפטים שחזר ואמר אותם שוב ושוב: "עבודה פשוטה... להעתיק מסמכים... רק שעה אחת... עשר לירות... זה הרבה מאד כסף... זה קרוב... אני מחזיר אותך הביתה..." הוא אחז בידי, לא חדל לדבר והוליך אותי.

נסענו באופנוע-סירה לנווה-צדק. המשרד שלו היה בבניין ישן ברחוב ליליינבלום, מול קולנוע עדן. במעלה גרם המדרגות הייתה הדלת אל המשרד שלו. סמוך לחלון, עמד שולחן עמוס ניירת מעורבבת במכשירי כתיבה. על הרצפה היו פזורים דפי נייר ועליהם סימני דריכה של נעליים. הייתה לו פינת שתייה עם קפה ותה ופתילייה להתחת מים וכוסות זכוכית מלאות למחצה בשאריות של קפה והכיור היה מכוסה בכתמים של אבקת קפה ומלא באריוזות ריקות של ביסקוויטים.

הוא אומר לי לשבת ליד השולחן. אני יושב. הוא יושב בכיסא סמוך. הוא אומר שהוא בוחן אותי, כדי לראות אם אני מתאים לעבודה. מבקש שאעתיק מכרטיסיות ישנות ומלאות לחדשות וריקות ואחתים בחותמת. אני חושב שזו עבודה טיפשית ואז הוא מחדיר את כף היד שלו אל תוך המכנסיים שלי. אני קופא על מקומי.

חשבתי שאסור לי להישאר בחדר הזה, שאני מוכרח לצאת מכאן במהירות, כי אם לא אצא, יקרה לי דבר נורא ואיום. אני לא יכול לבקש ממנו בנימוס שיחדל ממעשיו. הוא חזק ממני ויכול להרוג אותי. להיות מנומס זה להיות נורמלי, אבל כאן, במקום הזה, זה לא מקום טוב להיות נורמלי. לא כאן. לא עכשיו. הוא מדבר אלי ואני לא שומע מה הוא אומר. אני אומר לעצמי שאני מוכרח, אבל ממש מוכרח, להיות משוגע. מוכרח להשתולל. פה פתוח ורוק נוזל וצעקה כמו ילד פצוע, כמו חיה פצועה, כמו תרנגול של כפרות ובכל הכוח. הכי חשוב ככול הכוח ובמהירות. כמו קווימוודו, הגיבן מנוטר דם, בסרט בבית-עם.

לא הייתי קווימוודו, אבל הגיבן נתן לי מכותו. כי קווימוודו חזק וגיבור. הכי חשוב בכוח ולא לראות שום דבר ובמהירות! אני עוצם עיניים וקופץ ופוקח עיניים ונוהם ורץ אל הדלת. רק שתהיה פתוחה! היא פתוחה. מדוע היא פתוחה? לא חשוב. אני פותח את הדלת, רץ במורד המדרגות אל הרחוב וממשיך לרוץ ברחובות עד פינת הרחוב שממנה אפשר לראות את הבית שלי. הנשימה שלי

חטופה ומאומצת. גופי מזיע ואני כמעט נופל אל המדרכה. נדמה היה לי שרצתי שעות. עוד שעה ארוכה הייתי נושם בכבדות ואומר לעצמי בקול רם: "ניצחת אותו!" וחוזר ומשנן לעצמי: "ניצחת אותו!" זו הייתה הטרדה מינית.

במהלך השנים חזרתי ושאלתי את עצמי, מה פתאום קוויזמודו? כיצד זה הופיע פתאום, בדיוק ברגע שהייתי זקוק לו? הוא לא הופיע באותו רגע, אלא בדיעבד. המחשבות הללו על הצורך בשיגעון ועל ההכרח להיות קוויזמודו, עלו בדעתי לאחר זמן רב. הייתי חייב לעצמי הסבר מושכל למה שעשיתי, למה שאז הייתה זו מערבולת של דריכות ומתח, אימה, אין אונים וזעם.

לט. לאבד שליטה

"תמרות עשן", סצנה מספר 519. חוץ, פנים, ניידת, יום. מאחורי ההגה של הניידת יושב צלם אנוש, מאיץ ככל יכולתו, ואחז בהגה בשתי ידיו, מתקשה לשלוט ברכב ומקשיב לקריאות הבהולות בקשר. סצנה מספר 521. פנים/חוץ. הניידת של שמש והניידת של צלם אנוש/ כביש עפר. יום. צלם אנוש נוסע. מביט בלחץ במראה האחורית. ואז, מולו, הניידת של שמש פורצת לשביל מתוך דרך צדדית. שועטת לכיוונו. צלם אנוש בולם בכוח, מאבד לרגע שליטה על הרכב ונעצר. הוא מפשפש בפניקה בתא הכפפות, מעיף דברים לכל כיוון.

עד כאן התסריט. אני משחק את צלם אנוש. מה מילות המפתח כאן? "בלחץ! מאיץ ככל יכולתו! מתקשה לשלוט! בולם בכוח! מאבד שליטה! פאניקה!" מצוין. אבל לא נהגתי תקופה ארוכה. מבקש מתלמידה שלי, שרון שלומי, לנהוג ברכב שלה. נוסעים על כביש הטיילת של תל אביב. אני נוהג. היא משבחת את הנהיגה שלי: "נהג זהיר!" בצילומים אני משחק את צלם אנוש, נהג לא זהיר, נתון בלחץ, מאבד שליטה. יהיה בסדר. אני הולך לאבד שליטה.

הגיע רגע הצילום. חצי שעה קודם לכן אני כבר יושב ליד ההגה. מכין את עצמי לאבד שליטה. הבמאי נכנס לרכב, יושב בכיסא ליד. מאחור נכנסים הצלם וטכנאי הקול. הם כבר תשושים מיום צילום, שהתחיל לפנות בוקר ועכשיו כבר אחרי הצהריים. גם אני תשוש, אבל מיד מתעשת ומוכן להאיץ ככל יכולתי. רק שהם לא יירדמו לי בזמן הצילום.

הבמאי אומר: "נו טוב, אז אקשן!" הצלם מצלם. טכנאי הקול מקליט. אני לוחץ על הגז ושלושתם נדבקים לכיסאות. אני לוחץ ברקס. שלושתם עפים קדימה אל החלון הקדמי. יופי! אני על הסוס! זאת אומרת על ההגה! זאת אומרת בלחץ!

בלאבד שליטה! בפאניקה! נוסע בויג-זג. לוחץ גז. הם עפים למעלה ולמטה ברכב, נחבטים בגג, נוחתים על הכיסאות. אני בפול גז. גז, ברקס, ברקס, גז, וחושב לעצמי, יהיה יופי של שוט! ואני מתלהב וטס קדימה. לא יודע כמה זמן עבר כי הייתי בתוך ההתלהבות של הנהיגה. אני שומע מרחוק מישהו צועק אלי. הבמאי צועק אלי. אני מביט הצידה, על הכיסא של הבמאי, אין במאי. איפה הבמאי? מביט למטה. הבמאי למטה, מקופל על הרצפה, צועק אלי! מה הוא צועק? "קאט!" הוא צועק קאט. אני לוחץ ברקס בכל הכוח. כולם נזרקים קדימה, אחורה, קדימה. האוטו עוצר. אני מחייך, מבסוט. איזה יופי של שוט! מלא בלאבד שליטה. פתאום אני שומע סביב - שתיקה. דממת מוות. מביט הצידה אל הבמאי, אחורה לצלם ולטכנאי הקול. שלושתם יושבים קפואים, חיוורים כסיד. עובר רגע ארוך והצלם שואל אותי: "תגיד, אתה בטוח שיש לך רישיון נהיגה?"

מ. שבת חתן

הבת של השכנה בבית ממול מתחתנת. רצו לעשות "שבת חתן" בבית הכנסת הגר"א שברחוב הירקון 42. אימא התנדבה להכין את הכיבוד. אמרה לה מרגלית, האימא של הכלה: "תודה, אבל לכי דברי קודם עם הגבאי. תראי מה יש לו להגיד." מרגלית ידעה מדוע אמרה מה שאמרה. הלכנו אימא ואני אל בית הכנסת לדבר עם הגבאי. ר' יצחק, הגבאי של בית הכנסת, הוא איש מקומט כצימוק, שזקנו דליל, פניו כשל ישו על הצלב, מרבה לחייך, נוהג בחביבות מודגשת ונחוש בדעתו. הוא אמר שזה טוב מאד שאימא מביאה את הכיבוד וזו מצווה חשובה.

"אבל, " אומר ר' יצחק, "אין להביא, חס וחלילה, כיבוד בכלים של הבית. נכון שאתם יהודים כשרים, אבל בינינו לבין עצמנו, הרי אתם מהחופשיים, לא עלינו, ויבוא יום וכולכם תהיו, בעזרת השם יתברך, שומרי מצוות וטסייעו בביאת המשיח, אמן, כן יהי רצון. אבל בינתיים, " הוא אומר כממתיק סוד, "הרבי שלנו שיחיה, מאד מקפיד בכשרות כלים. לא חלילה שהכלים שלכם לא נקיים. אני בטוח שהם נקיים לעילא ולעילא, אבל, מה לעשות? לא ממש כשרים לחומרה והוא, הרבי שלנו שיחיה, הוא לחומרה. כן, ככה זה. אנחנו ניתן לכם את הכלים שלנו, " אומר ר' יצחק בהתרוממות הרוח, "כשרים למהדרין, בעזרת השם!"

הוא מוביל אותנו אל חדר אחורי בבית הכנסת, שהיה מלא בספרים ישנים, רהיטים שבורים וכלים משונים והכול מכוסה אבק וקורי עכביש, ניגש אל ארון עץ חום מכוסה כתמים שחורים ומוציא ממנו שק יוטה גדול ומשקשק.

בתוך השק היו קערות וסירים מכוסים בשכבה של שומן שחור. אימא נטלה את הכלים ושעה ארוכה עמדה במטבח, כדי למרק אותם ולהעביר זוהמתם. בכל פעם שאני שומע אומרים "כלי קודש", מופיע בעיני רוחי שק יוטה גדול ומשקשק.

בינתיים עברו שנות דור ועוד דור. הרבנות הראשית העמיקה אחיזתה בשלטון ובמנעמיו. בתי הכנסת ניצבים עתה בגאווה כארמונות שיש מפוארים, או לפחות מכוסים שפריץ מהודר או סתם צבע חדש, מוארים באור יקרות והכלים נקיים ומצוחצחים. ככול שכלי הקודש מתקשטים ומתמרקים, נכסי התרבות של תיאטרון, קולנוע ואולמות קונצרטים, הולכים ומצטנעים, רבים ממורטטים ומעלים אבק בחלוף העיתים. פתאום נפתח אולם תיאטרון חדש ומבריק בלובנו וכבר הוא מכריז על עצמו שאין לו השפעה פוליטית ולא אמצעים ולא כוח ובודאי שלא יומרה, לשנות את העולם, שלא לדבר על מעשה תיקון כלשהו. כי אם יעז לעשות זאת, המשך קיומו יהיה מוטל בספק ועל כן הוא מסתפק בתפקיד של תעשייה, חרושת תרבות, לא מהפכה, לא אמנות, לא תיקון, בידור.

מא. מה שטוב לילד

היינו צוות יוצרים מטעם "אמנות לעם" ובאנו לקיים פאנל בנושאי תרבות. ישבנו בחדר ההלבשה של אולם במתנ"ס, בעיר אחת, שאת שמה אני כבר לא זוכר, כי באותה תקופה נדדנו מאולם לאולם, מעיר לעיר. או אולי לא הייתה זו עיר, אלא עיירה, או תחום מושב, של מי שפעם היו עולים חדשים שבאו אל המדינה החדשה הנבנית על גבם ועל זיעתם ויגיע כפיהם כי טוב, ועד היום אומרים עליהם שהם עולים חדשים, כי לא נולדו כאן ורובם אנשים מאמינים באלוהים ומקיימים את מצוות הדת היהודית קלה כחמורה ועתה הם מהלכים באולם ההמתנה של המתנ"ס במיטב בגדיהם, הומים בהתרגשות ובלי ספק היו משיחים גם באותם אישים, שהם מוקירים, מעריכים ומכבדים, ועוד מעט הם עתידים לראות אותם על הבמה.

בחדר ההלבשה ישבו, סופר אחד ועיתונאי אחד ועוד אחד שאיני זוכר מי הוא ומה הוא ומשורר ששמו יהודה עמיחי ואנוכי שאמור להנחות את הערב. כל אחד מאיתנו מתקין עצמו על פי דרכו, למפגש בימתי של דיבור מצוחצח ותרבות מלוטשת, שאין בה אף פסיק אחד עוכר שלוה. בפינת השתייה עמד מיחם, ששמר על חום המים בצליל מתמרמר. מי שרצה יכול היה להכין לעצמו תה חם. אחרי דקות ספורות היה התה מתקרר ואז מכינים חדש והכוסות החד-פעמיות נערמות על השולחן.

הסופר יצא אל האולם ללקט מבטי הערצה ומחמאות של קהל. בעקבותיו יצא העיתונאי, אולי כדי לחפש נושא לכתבה חדשה ואחריו יצא האחד שאיני זוכר מי הוא ומה היה ולשם מה יצא.

נותרנו המשורר יהודה עמיחי ואנוכי, והוא כבר בא בימים ושבע קהל ופרסים והכבוד מלווה אותו בכל מקום שאליו הוא בא ודרכו אינה אצה לו להיחשף בפני קהל מעריצים. ישבנו בכיסאות עץ קשים. היה קר מאד. הקור חדר מבעד לחלונות שאטימותם לקויה ומנורת הפלואורסנט שטפה את החדר באור לבן, מעיק. זמן רב שתקנו. לפתע אמר עמיחי:

"טוב למי שנולד בבית דתי."

אחר כך לגם מהתה, כאילו היה זה משקה אלכוהולי חריף במיוחד, נשף, נאנח ודמם.

שתקנו. לאחר פרק זמן ארוך מדי אמרתי:

"אבל אתה, ככל שידוע לי, לא מקיים מצוות."

"נולדתי בבית דתי. קיימתי מצוות עד גיל שמונה-עשרה. טוב שילד נולד בבית דתי. החיים מסודרים לו. יש אלוהים בשמים והוא אומר לך מה לעשות ועם אלוהים לא מתווכחים ואי אפשר לערער על המצוות והחיים פשוטים ונוחים מאד. לא. אני לא מקיים מצוות. אבל עד גיל שמונה-עשרה קיימתי."

"מה קרה בגיל שמונה-עשרה?"

עמיחי שותק. מביט אל כוס התה שלפניו ולא אומר דבר. בגיל שמונה-עשרה התגייס לצבא הבריטי ונשלח לשרת במשמר החופים בעתלית ואחר כך למצרים ליחידת המפות, שם פגש בבת המקום ובאהבה שהייתה אסורה בעיניו וכתב שיר-סיפור, "מסיפורי אחד החיילים בנגמל, בניכר", או היה זה בשיר "קינה שנייה", על רות הקטנה, היא אהובתו רות הנובר, שנרצחה בשואה, או היה זה דבר אחר שרק הוא יודע. מה שאין הוא אומר הוא דבר שראוי לאומרו, אבל רק לו שמורה הזכות לומר זאת.

ואז אמר: "טוב שילד נולד בבית דתי. אבל אם אחרי גיל שמונה-עשרה הוא ממשיך להיות דתי, יש לו בעיה. לא טוב להיות אדם דתי אחרי גיל שמונה-עשרה. אתה הולך ומתנוון מיום ליום וממצווה למצווה."

"אתה מוכן לומר את הדברים האלה על הבמה אל מול קהל?"

"לא," אמר בנחת וחיך, לגם מהתה הפושר כאילו היה זה משקה אלכוהולי חריף במיוחד, נשף, נאנח ודמם.

מב. יום כיפור

כשהייתי בן שבע, עדיין לא הייתה מצוות הצום ביום כיפור מחייבת אותי באופן מלא. נותרו עוד מספר שנים לבר-מצווה שלי. אצלנו היה הדין איתי דומה לדינם של תינוקות, זקנים וחולים, שאינם מחויבים בצום מלא, מחמת פיקוח נפש. אבל אני רציתי להיות יהודי טוב. רציתי להיות בסדר עם אלוהים והחלטתי לצום צום מלא. בבוקר יום הצום, לאחר ערב ולילה של תענית הלכנו לבית הכנסת. ישבתי ליד אבא. אחר כך יצאתי אל הרחוב. ילדים עמדו שם והתווכחו מיהו יהודי יותר טוב. ילד גדול אחד ניהל את הדיון וחקר את הקטנים. הוא הבחין בי וקרא לי לגשת אליו.

"אתה צם?" שאל בחומרה ובפנים מזרות אימה.

"כן."

"צום מלא?" הוא לא הניח לי והמשיך לשאול על מעשיי בכל רגע שעבר מתום הסעודה המפסקת ועד לרגע זה, "והיום לא הכנסת אף פירור של מזון לפה?"

"לא."

הילדים הצטופפו סביבי, תולים בי עיניים גדולות וחקרניות ומקשיבים בדממה.

"ואפילו לא טיפה אחת של מים?"

"לא!"

"אתה בטוח?"

שתקתי.

"אתה משקר!"

שתקתי.

"אני רואה שאתה משקר! תגיד לי את האמת, אחרת אלוהים יעניש אותך על עדות שקר!"

"אני לא משקר!" אמרתי, "לא אכלתי ולא שתיתי. בבוקר רק צחצחתי שיניים, שלא יהיה לי ריח רע מהפה!"

"אהה!" אמר הגדול, "צחצחת שיניים!"

"כן, שלא יהיה לי ריח רע מהפה."

"ושטפת את הפה במים?"

"כן."

"אהה!" אמר הגדול, "הכנסת לתוך הפה שלך מים ביום כיפור?! עכשיו כל הצום שלך לא שווה גרוש ואלוהים יעניש אותך שלא צמת כהלכה!"

הוא נראה שבע רצון מתוצאות החקירה וחיך אלי חיוך של זלזול עם תנועת יד מבטלת, ומיד איבד עניין בי, הסב אלי את גבו ופנה לילד אחר. הטבעת המחניקה של קבוצת הילדים שסבבה אותי התפרקה והלכה להתקבץ סביב

לילד ההוא. לאחר שסיים לחקור את כל הילדים, התברר שלא נמצא בחבורה הזאת אף יהודי אחד כשר למהדרין, שהיה מסוגל לעמוד בתנאים שהציב בפניהם הגדול. במהרה קראו לכולם לחזור לבית הכנסת והחבורה המעובעת בפטופטי ילדים נעלמה מן הרחוב. השקט חזר למקום ורק קולו של שליח הציבור נשמע, בניגון מתייפח, מבקש לקרוע צוהר אל רקיע שעליו יושבים מלאכים ומנגנים עלי נבל וקתרוס, והוא מבקש להסב את תשומת ליבם, בתחינת אנוש, שיעשו השתדלות לחסד אלוה.

עמדתי לבד ברחוב הריק וחשתי הקלה. שוב ידעתי את אותו רגע קדום שבו חוסר האונים מוקף במעגל סגור של השלמה. מה שלא תעשה, לא תוכל לרצות את אבינו שבשמיים ובארץ. גורלי נחרץ להיות עבריין מועד.

הלכתי הביתה, פתחתי את המקרר, הוצאתי את קדרת החמין, שהוכנה לשמש לסעודה שלאחר הצום, הנחתי אותה על השולחן במטבח, נטלתי כף גדולה מהמגירה ואכלתי תערובת של תפוחי אדמה, שעועית חומה ונתחי עוף מתובלים היטב. לא הייתי רעב והאכילה לא עשתה אותי שבע. ישבתי ללא תנועה. רק הכף הייתה יורדת אל הקדרה ועולה משם. אחר כך יישרתי את פני התבשיל בקדרה, הכנסתי אותה אל המקרר, שטפתי את הכף, ניגבתי במגבת והחזרתי אותה אל המגירה. הלכתי לחדר האמבטיה, צחצחתי שיניים היטב, והלכתי לבית הכנסת.

מג. הרוצה בשלום

הריצו אותנו בשלוש, מותשים, נכי רוח ועלובים למראה, אל חדר-האוכל של הבסיס. מתנהלים כשבויים תחת מרותו של אל נסתר, קנוא ונוקם, שיש לשער כי ברגע זה הוא עוקב אחרינו בעין זועפת. פתאום קיבלנו פקודה לשיר את השיר שמתחיל במשפט: "מחלקה מספר שלושו!" ונמשך בגרסאות שונות, כמו: "היא תמיד תצעד בראשו!" או: "האויב הוא עכברושו!" וכיוצא באלה. המפקד שר ואנחנו חוזרים אחריו בשאגה. פתאום חלה אצלנו התאוששות וכבר לא היינו עלובים למראה, לפחות לא בעיני עצמנו.

בחדר האוכל, על הקיר, מעל לדוכן הגשת המנות, היה רשום באדום: "הרוצה בשלום - ייכון למלחמה!" סביב למילים היו ציורים תמימים למראה של שיבולים, פרחים וכלי נשק למיניהם. הבטתי בסיסמה העתיקה הזאת מהופנט. פתאום משהו בה היה לא כשורה ולא ידעתי מה. במבט מן הצד הכול היה לא כשורה. חדר האוכל הדיף ריח כלור וחמיצות של מרקים שבושלו יתר על המידה, שולחנות שניקו אותם בחופזה עבדים כמונו, שהמרד היחיד שיכלו

להרשות לעצמם היה מריחת השולחן בשאריות של הארוחה הקודמת. ברדיו בן-גוריון אמר שהצבא הנפלא הזה הוא כור-ההיתוך של עם שחזר לארצו לאחר אלפיים שנות גלות. אבל אנחנו היינו בתוך הכור והוא היה מסרית.

היינו מחזור מאי, שהיה ידוע בכינוי "מא-מאו", על שם קבוצות מחתרת בקניה בתחילת שנות החמישים, שלחמו בבריטים ונודעו בהתנהגות האכזרית שלהם. בתרגום לשפתנו פירושו היה אספסוף מסוכן וכך גם נהגו כלפינו. בסמוך אלי באוהל, התמקם לו בחור שמנמן, חייכני ושקט. הוא סיפר לי שבגיל שש-עשרה ניסה לרצוח את אימא שלו ולא הצליח ומאו התגלגל במוסדות ממשלתיים, עד שוועדה אחת החליטה, ברוב דעות, שיש לתת לו סיכוי להתקדם בחיים, כלומר, גייסו אותו לצבא.

בתוך המסטינג שלי מוטלת עיסה חומה, דביקה, של חומר לא מזוהה, מוקפת בנוזל דלוח שצבעו חרדל זועף. בפינות המסטינג עדיין דבוקים גרגרי חול אחדים מהשטיפה ליד מיכל המים. אמרו לנו לשטוף היטב את המסטינג בחול ובמים, כי אחר כך נצטרך לאכול ממנו. בחדר האוכל נשמע כל הזמן רעש קבוע. איש לא דיבר. הכול טרודים בלעיסה ובליעה. את הרעש הפיקו עשרות סכינים, מזלגות וכפות שהחילים השתמשו בהם כדי לדלות מתוך המסטינגים את המזון, אבל אף קול אנושי אחד לא נשמע.

הרמתי עיניים אל הכתובת שעל הקיר. עכשיו היא הייתה מוסתרת למחצה מאחורי ראשו של החייל שישב מולי ואכל. יכולתי לראות רק את המילים: "הרוצה בשלום." עדיין היא הייתה כולה על הקיר ואמרה: "הרוצה בשלום - ייכון למלחמה!" יכולתי להשלים במוחי את: "ייכון למלחמה." הרי זהו ביטוי שגור, ואך זה עתה הגחנו לעולם וכבר מלמדים אותנו ש"כל העולם נגדנו ובכל דור ודור קמים עלינו להשמידנו וזכור את אשר לך עמלק" והמקפידים מוסיפים, "והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם!" אבל אם אראה רק את המילים "הרוצה בשלום..." אוכל להשלים את הסיסמה על פי דרכי.

ואז דיברתי. זו הייתה העייפות שדיברה וגם התסכול וההשפלות שחובה עליך לקבל בתודה. דיברתי בשקט, כביכול לעצמי, אבל רציתי שישמעו אותי: "הרוצה בשלום ייכון למלחמה? זה מה שהוא רוצה, הרוצה בשלום?... מה הוא באמת רוצה, הרוצה בשלום?... מה הוא יעשה?... מה הוא יכול לעשות הרוצה בשלום? הרוצה בשלום יעשה שלום וילך הביתה, וְכַתְּתוּ חֲרָבוֹתָם לְאֵתִים וְחַנְיֹתוֹתֵיהֶם לְמִזְמֵרוֹת לֹא יֵשָׂא גֹי אֶל גֹּי חֶרֶב וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה, 'ישעיהו פרק בית, פסוק ארבע. אמן, כן יהיה רצון. זה הכול." אני לועס את התבשיל התפל שבמסטינג. סביב לשולחן שתיקה מתקדרת, מבשרת רע.

מד. בחמישה ביוני 1967

השעה שמונה בבוקר. מסתמן יום אביבי נעים. הים כחול מאד ורגוע. הרחובות ריקים. כבר שבועיים הם ריקים ורק פה ושם חולפות נשים במהירות, בדרך למכולת או הביתה. את הגברים לקחו למילואים ואלה שלא לקחו אותם, מסתגרים בבתים, מחמת הבושה. במדינת הצבא הישראלי, מי שלא מגויס למלחמה נחשב לבעל כושר לקוי מבחינה פיזית, נפשית או לאומית ותכונות אלו גרועות באופן לא שווה. במקרים רבים, לקות פיזית נראית לעין ואיש לא שואל עליה שאלות. לקות נפשית קשה יותר לזיהוי ואז שואלים: "מה לא בסדר איתך?" לקות לאומית, קשה לזיהוי יותר מכל, אבל ברגע שנקבע הזיהוי, חיך אינם חיים. ככל המקרים מדובר במעמד נחות. מעטים כלי הרכב על הכבישים. השעה שמונה בבוקר ובעוד שישה ימים, המדינה הזאת, כבר לא תהיה מה שהייתה.

מזה שבועות אחדים, אנו גוררים את חיינו ביגע, בתסכול, בפחד. אלה רגעיו הגדולים של סרן שמועתי, דמות בדיונית, שמתגלגלת ממלחמה למלחמה, מופיעה ומעצימה את הזוועה במידע אובדני הזוי. אנשים לוחשים זה לזה ששמעו מ"מקור אמין ביותר", שלא יישאר מקום פנוי בבתי הקברות. הם יתמלאו בגופותיהם של מי שימותו בהפצצות על ערי ישראל, ש"גן מאיר" בתל אביב, השוכן בין רחוב בצלאל לבין רחוב קינג ג'ורג', יוכשר כבית קברות המוני מאולתר, שרבע מתושבי המדינה ימותו במלחמה, שצבאות ערב יפלוש לארץ ויכבשו אותה, שאנו צפויים לרעב ומחסור אימים. לפני שהולכים לישון מתרחצים ומחליפים בגדים, שאם תיפול הפצצה ויבואו לאסוף את גופותינו, שיראו שהתחוננים שלנו נקיים. הרחצה מטהרת את הגוף ומרגיעה את הנפש.

כדי לעודד את האזרחים משמיע הרדיו הישראלי שירי מולדת ובהם שניים שהוא חוזר ומשמיע, שוב ושוב. שניהם בעלי אופי לאומני. האחד, "ירושלים של זהב", שזה עתה כתבה אותו נעמי שמר, ללחן בהשראת שיר עם באסקי. השיר נכתב לפסטיבל הזמר והפזמון ובוצע בידי שולי נתן. בינתיים איש אינו מעיר על כך שבבית השני היא כותבת: "אֵיכָה יִבְשׁוּ בּוֹרוֹת הַיָּם, / כִּפֶּר הַשּׁוּק רִיקָה / וְאֵין פּוֹקֵד אֶת הַר הַבַּיִת, / בְּעִיר הָעֵתִיקָה." הכוונה לירושלים המזרחית, שבאותה עת עדיין הייתה תחת שלטון ירדן. מאוחר יותר מציינים מבקרים, שכוונתה של שמר ב"כיכר השוק ריקה" היא לכך שאין בה יהודים. את הפלסטינים החיים בעיר הזאת ובסביבתה, היא לא רואה ויש לשער שאין היא מעלה בדעתה איזה גורל אכזר מצפה להם. בדיעבד, ניתן לומר שהשיר שימש כהכנה נפשית לקראת כיבוש העיר העתיקה. בתגובה כתב מאיר אריאל

את: "ירושלים של ברזל" שהוגדר כמחאה על ההתעלמות מהחללים שנפלו, אך כשלעצמו גם הוא שיר בעל אופי קואליציוני.

השיר השני הוא קליל ובקצב צעדה: "נאצר מחכה לרכין". את המילים כתב חיים חפר ללחן חסידי. שתי היצירות הללו גויסו לכסות את האזרח בשכבת מגן אידיאולוגית. אבל בתוכה הפחד שריר וקיים. באותן שנים ידענו, כתגובה מותנית, שאם הרדיו הישראלי משמיע שירי מולדת, סימן שמשוהו רע קורה או עומד לקרות.

מזה שבועיים, בכל בוקר בשעה שמונה בדיוק, אל מול המרפסת שלנו, להק מטוסים ישראליים, ברעש מחריד, חולף מצפון לדרום ובטיסה נמוכה, מעל פני הים, כמעט חורך את המים שמתחתיו. בסמוך לגבול עם מצרים, הם מבצעים פניית פרסה ולאחר זמן קצר שבים וחולפים על פני המרפסת שלנו, מזרועות לצפון וחוזרים לבסיסם. מערימים שקי חול בפתחי הבתים. שוב מתכוננים למלחמה הקודמת ושקי החול הללו הרי הם מסורת ממלחמת השחרור. האמירה הפופולרית באותם ימים: "האחרון שיוצא מהארץ שיכבה את האור."

בשבע בערב הרחובות מתרוקנים ואנשים מסתגרים בבתים, רכונים על מכשירי רדיו-טרנזיסטור, מקשיבים לחדשות. הקולות הנשמעים, מתריעים וצורודים. אחר-כך הם מרגיעים וצורודים ואנחנו לא יודעים נפשנו. לא יודעים מה מאיים יותר, דבר ההתרעה או ההרגעה.

שנתיים קודם לכן הלך הרמטכ"ל יצחק רבין אל בן-גוריון, שכבר לא היה אז ראש ממשלה אבל עדיין אישיות פוליטית מרכזית, והציג בפניו את התכנית לכיבוש רמת הגולן, הגדה המערבית של הירדן ומדבר סיני. רבין אמר שאין בעיה להוציא אותה אל הפועל. בן-גוריון הסתייג. אחרי המלחמה לקח רבין את בן-גוריון לסיור ברצועת עזה. בן-גוריון השקיף מבעד לחלון הרכב, אל הנוף החולף ופתאום אמר: "הם תולים על הבתים שלהם דגלים לבנים." "כמובן, הם נכנעים!" אמר רבין. "כוונתי היא," אמר בן-גוריון, "שהפעם הם לא בורחים, כמו שברחו בשנת 1948."

התוכנית הייתה מוכנה והצבא המתין ל"עילה סבירה", כלומר, לתירוץ כלשהו, אפילו שקרי, כדי להפעיל אותה. זו נקרתה בפני ישראל כאשר שליט מצרים סגר את מיצרי טיין. ב-23 במאי מודיע עבד-אל-נאצר שהוא מיקש את הגישה הימית לנמל אילת. אחר-כך התברר שזו הייתה הודעה כוזבת. בכל מקרה, סגירת נתיב הים הזה לא היוותה סכנה ממשית לכלכלה הישראלית. רוב הסחורות נכנסו ויצאו דרך נמלי הים התיכון ולא דרך הים האדום, אבל הצבא החליט שזו "עילה סבירה" וזה הזמן לממש את התכנית ולחץ על הממשלה לאשר אותה

והממשלה אישרה, לא לפני שראש הממשלה לוי אשכול ניצב והכריז שלא יקום ולא יהיה. כמובן שזה לא עזר לו. יש לנו צבא ולצבא הזה יש מדינה, ויש דברים התלויים במוצא פיו של הגנרל ולא של הפוליטיקאי. זה היה נכון אז. היום הדברים מורכבים יותר ולעיתים הפוליטיקאי הוא זה שמדרבן ליציאה למלחמה, במטרה לחזק את שלטונו ואילו הגנרלים נחלקים למי שמעודדים את היציאה למלחמה ולמי שבחצי פה מסתייגים. תמיד יש לנו בלב פינה מקודשת לאמונה שכבר נצחנו במלחמת העצמאות וזה נחשב כאילו ניצחנו בכל המלחמות מאז ועד עולם.

חבר מתקשר ואומר לי שיש התארגנות של יוצרים מתנדבים לרדת אל המילואימניקים בדרום.

"לא מחכים עד שקצין חינוך יגייס אותנו. אתה בא?"
"כן."

"תביא חומר, תביא מה שתביא, העיקר שתבוא!"

באתי. ירדנו. קצת דרומה מבאר שבע, רוח במדבר נושבת וחולות המדבר זרועים ביחידות צבא. נכנסים ליחידה אחת ואומרים שבאנו לברד. אומרים לנו: "לא עכשיו, החבר'ה מתאמנים. סעו הביתה, יש שם הרבה נשים בודדות. תבדרו אותן." אנחנו נשארים. מתפזרים בין האוהלים ונכנסים לספר בדיחות שלא ממש מצחיקות אותם אבל מקבלים אותנו בנימוס. בינם לבין עצמם הם מספרים את הבדיחות שלהם ואנחנו לא מבינים אבל צוחקים. הם יודעים שאנחנו לא מבינים וצוחקים עלינו. לא חשוב, העיקר שצוחקים. אז בא הרגע שבו כל אחד בזמנו, פתאום מתכנס אל תוך עצמו. מצב הרוח שלהם נע בין שתיקה, לבין עליצות מאולצת. הם אומרים שיהיה בסדר. אנחנו חוזרים הביתה אל הרחובות הריקים והרדיו-טרנזיסטור. בבית אומרים לי שבזמן שהייתי בחזית, הצבא התקשר וגייס אותי, ליתר דיוק, פקידת הקישור במפקדת קצין חינוך ראשי התקשרה והודיעה שעלי לשבת בבית על יד הטלפון ושלא אצא החוצה כי בקרוב מאד יגייסו אותי.

בחמישה ביוני, בשעה שמונה בבוקר, אנחנו שוב מתעוררים לרעש המטוסים. שוב הם חולפים אל מול הבית. כבר התרגלנו לאטום אוזניים ולהמתין עד שהרעש נפסק. גם המצרים התרגלו. הם תומרנו לחשוב שישראל עושה שריר, ולא באמת מתכוונת לצאת למלחמה. אבל בחמישה ביוני, כבכל בוקר עד כה, המטוסים חולפים, מצפון לדרום קרוב לקו המים, אבל בקו הגבול המצרי הם לא עושים פניית פרסה ולא חוזרים לבסיסם. הם עוברים את הגבול אל מדבר סיני. בתוך כחצי שעה מושמד רובו של חיל האוויר המצרי, שהיה מונח גלוי על הקרקע. נאצר כלל לא התכוון לצאת למלחמה בישראל ולא האמין שישראל

תתקוף אותו. כוחותיו היו טרודים אז במלחמת האזרחים בתימן. הוא משאיר את המטוסים שלו על הקרקע החשופה. אילו היה מתכונן למלחמה, יש לשער שהיה מכניס אותם אל האנגרים שמתחת לאדמה כדי להגן עליהם, כפי שנהוג בעת מלחמה. בחמישה ביוני בשעה שמונה בבוקר חוצים המטוסים הישראליים את הגבול, משמידים את חיל האוויר המצרי על הקרקע והורסים את מסלולי ההמראה שלו. בחצי השעה הזאת הוכרעה המערכה והשתנתה לחלוטין ההיסטוריה של מדינת ישראל.

קצין חינוך ראשי הוא האחרון שמגייס את חייליו. אחרי שישה ימים הוא מקבל איתות, שלפי שעה, כמעט אין עוד מה לכבוש והוא יכול לשלוח את חייליו לבדר חיילים. אנחנו פוגשים בהם ביחידות קטנות, בפילות עלומות, מותשים, המומים, לא קולטים מה קורה. רוצים שנשיר להם "ירושלים של זהב". זה מה שמדליק אותם. אנחנו שרים להם את השיר, בליווי גיטרה, טמבור-מרים, חליל, זוג קסטיניטות בתוספת תנועת פלמנקו וסיר בישול אחד עם סכין ומזלג. פתאום מתברר שאפשר שהשיר יכול להיות גם מצחיק. הקהל צוחק. המפקד שלהם לא מרוצה. הוא דורש שנשיר ברצינות. אנחנו שרים ברצינות, בליווי גיטרה וחליל בלבד.

אחר-כך היה קרנבל הניצחון. איש אינו סופר את המתים שלנו, את המתים שלהם. איש אינו סופר את הפלסטינים שגורשו ואת הכפרים שהוחרבו. בשולי החגיגות הניצחון, בצבצה תקווה אחת, לא תמימה, אלא פשוטה והגונה, ועברה מפה לאוזן: "עכשיו לאחר הניצחון הגדול, אפשר לשבת למשא ומתן לשלום עם כל מדינות ערב. אנחנו נחזיר להם את השטחים הכבושים והם יעשו איתנו שלום וניסע לאכול חמוס בקהיר וברבת עמון, בבגדד ובביירות והמזרח התיכון יהפוך לגן פורח!" כך חשבנו. לא כך חשב השלטון.

עד מלחמת ששת הימים שלטה במדינת ישראל, הדוקטרינה היהודו-סוציאליטית שאמצה רעיונות ליברליים והומניסטיים. לאחר המלחמה רעיונות אלו לא יכלו עוד לשמש חיוק אידיאולוגי לניכוס השטחים הכבושים. הם עמדו בסתירה, לכיבוש, לדיכוי ולגירוש הפלסטינים מעל אדמתם. כדי להצדיק את הכיבוש, היה על ישראל לאמץ דוקטרינה יהודו-לאומנית וכבר בעיצומה של המלחמה הונח הבסיס האידיאולוגי החדש תחת הכותרת: "נחלת אבות".

אז עוד לא ידענו, רוב אזרחי המדינה, שמלחמה זו תוכננה שנים רבות קודם לכן, במטרה לנכס מרחבי מחיה, אוצרות טבע, וכוח עבודה זול. זה השילוש הלא קדוש הקלאסי, שנמצא בבסיס יציאה למלחמה. הכיבוש נעשה לשם החזקת השטחים לתמיד, לא כדי להחזיר אותם ולא כדי שהם ישמשו קלפי מיקוח

במשא ומתן לשלום. ההתפכחות מחוון השלום הייתה מהירה. היא התרחשה בד בבד עם ההתפרצות הדתית, המשיחית, של תנועות הימין ותפיסת הקרקעות הפלסטיניות בשטחים הכבושים. ההתפכחות מההזיה על המדינה החזקה במזרח התיכון, תתרחש רק אחרי מלחמת יום כיפור.

הציונות היא התנועה היהודית היחידה שהצליחה לממש את חזון השיבה של יהודים לציון, באמצעות אידיאולוגיה לאומית-חילונית, ובהשראת "אביב העמים" האירופאי. כל תנועה יהודית-דתית שניסתה לעשות זאת קודם לכן, קרסה וגרמה לאסון היסטורי. כל עוד הציונות נשלטה על ידי גופי שמאל ומרכז חילוניים, הייתה תקווה שהיא תשרוד. מלחמת ששת הימים חיסלה את התקווה הזאת. המלחמה הוכיחה שהיהדות אינה לאום, אלא דת בלבד. היא לא מהדתות המתקדמות ביותר ויש לה פגם גנטי מולד והרסני אשר שמו "עם סגולה". היהדות חיסלה את הציונות הוותיקה, השליטה בשטחים הכבושים את האפרטהייד ובעוד שורות אלו נכתבות, היא ממשיכה לנהל שם רצח עם וזחל של הישות הפלסטינית. הציונות היא כישלון היסטורי.

שנה לאחר המלחמה מתקיימות חזרות בחאן הירושלמי על "כך משתעשעת אמי המשוגעת", מחזה מאת אן ג'ליקו. שם אני מגלם את דמותו של בחור צעיר ששואף לתקן את העולם. הוא נכנס לשכונת מצוקה אנגלית, פוגש בכנופיה של צעירים ומחליט להחזיר אותם למוטב. עיקר המחזה הוא העימות שבין הבחור הטוב לבין מנהיגת הכנופיה. בסוף המחזה היא הורגת אותו. את דמות המנהיגה מגלמת נעמי גרינבאום. לימים היא מתחתנת ומאז שמה נעמי בלומנטל. היא עוזבת את התיאטרון, מצטרפת למפלגה הימנית "הליכוד", מסתבכת בפלילים, נידונה למאסר, נשיא המדינה שמעון פרס ממתיק את עונשה ממאסר לעבודות שירות.

באחת החזרות הבמאי עודד קוטלר מעודד את נעמי לנהוג בי בתקיפות. אני מוכן לספוג הכול. גם פגיעה ממשית שאינה מבווימת באופן מקצועי כי עם כל אלו אני יכול לחיות. אבל יש לי גבול מסוים. אני מבקש ממנה שלא תמשוך בשערותיי כי אני לא עומד בכאב הזה. הבמאי לוחש לה מה שלוחש. במהלך הקטע הבא היא מושכת בשערותיי. הכאב נורא. אני הודף אותה מעלי בכוח. לימים היא תעשה מזה כותרת בעיתון. רוב השחקנים גרים בתל אביב, באים כל בוקר במונית מתל אביב לירושלים וחוזרים בלילה. בשבוע האחרון של החזרות מזמינים לנו חדרים במלון ישן ליד כיכר ציון. אני מקבל חדר יחד עם יוסי שילוח, שמשחק בהצגה את אחד מחברי הכנופיה והוא גם מתופף בה באופן וירטואוזי. דלתות המלון ננעלות בשעה אחת-עשרה בלילה. באחת וחיצי לאחר הצות יוסי מתדפק,

שיכור, על דלתות הכניסה ושובר את הזכוכית. כל הבניין על הרגליים. בבוך אני נאלץ לגרור אותו ממיטתו, שלא נאחר לחזרות.

יום אחד, בצוהריים, שבוע לפני הצגת הבכורה, יש לי מספר שעות פנויות. אני מחליט לנסוע לירושלים המזרחית, לתור את העיר העתיקה, שעכשיו מדברים עליה כחלק מהעיר "שחבורה לה יחדיו!" בווייה-דולורוזה הדוכנים משופעים בסחורות לתיירים. המוכרים מחייכים אלי, שואלים לשלומי ומשדלים לקנות. אווירה של קרנבל וחופש. הנה, אני אומר לעצמי, הרי זה נכון מה שאומרים, שחררנו את ירושלים כולה, שחררנו את העיר העתיקה, את הכותל המערבי, משאת נפש של דורות ושחררנו את התושבים הערבים האלה, מעול הירדנים ומעולם לא היה מצבם טוב יותר.

אני מבחין בסמטה אחת, צרה ומסקרנת ונכנס אליה. היא ריקה מאדם וכולה, מהרצפה והקירות ועד לגגות, עשויה אבן ירושלמית עתיקה. אני נוגע באבנים ומאמין שאני נושם אבק היסטוריה. כאן צעדו אבותיי ואבותי ועכשיו אני. ביראה, בתשוקה ובקדושה, אני נושם אל תוכי את הדממה ואומר לעצמי שכך נשמעת דממת קודש. פתאום מכה איזמה בקודקודי. לרגע אני מאבד את שיווי המשקל וחשכה יורדת עלי. אני נשען אל הקיר ונושם נשימות חטופות. ממשש את עור הקרקפת ומביט בכף היד שלי. היא מכוסה דם. על הרצפה מוטלת אבן. זו האבן שנזרקה עלי. אבן ירושלמית עתיקה, עגולה וחלקה. סביב אין איש. הדלתות סגורות והחלונות מוגפים. מי השליך עלי אבן ולמה? הרי שחררנו אותם מעול הירדנים ומעולם לא היה מצבם טוב יותר. משהו כאן לא בסדר.

מה. הלוואי

בחצר הסלעית של בית אבן קטן, בצפון הרחוק, באזור הכבוש שמעבר לגבול, היו ערימות בגדים, פזורים, מעוכים בתוך הבוץ ועזו אחת שוכבת, רועדת בייסורי גסיסה. בתוך הבית, שדלתו נעקרה מציריה והוטלה פנימה אל הרצפה, שולחנות הפוכים. מחברת של ילד. במחברת שורות כפולות כחלחלות וכתב עגול, נקי ומסודר, בעפרון כהה. מחרוזת תפילה. במקום אחר, בדרום הרחוק, בצד הדרך, גופה של חייל מצרי. את חלקה התחתון ריסק פגז ואת תוכו של הגוף אכלו התנים בלילה ואיש אינו קובר אותה כי היא גופת איב ויש למהר דרומה ולהרוג אויבים נוספים, רבים ככל שאפשר ולהניח את נבלתם מאכל לתנים. שיירות רכב ישראלי יורדות מן ההר, נושאות ביזה, שלל רהיטים עתיקים, חמורים ועיזים קשורים יחד. יללות השמחה של הישראלים. הלוואי שלא הייתי

ישראל. הלוואי הייתי חמור שענינו מכוסות בסמרטוט ופיו נתון בשק תבן, צועד במעגל סביב לבאר, קשור במקל ארוך אל המשאבה המעלה מים. צועד במסלול שהולך ומעמיק תחת רגליי, שנה ועוד שנה, עד שבעל הבית יורה במצחי ואיני יודע על כך דבר. גופתי נופלת אל השביל שכבשו רגליי ולא עוד.

מו. מלחמת יום הדין

כשפרצה "מלחמת יום הכיפורים", בשבת, 6 באוקטובר 1973, כינו אותה תחילה "מלחמת יום הדין". היא החלה בבוקרו של צום יום כיפור. האזרחים ידעו על כך בשעה שתיים אחר הצוהריים, כאשר בכל רחבי הארץ נשמעה אזעקת אמת והרדיו הישראלי קטע את דממת השידורים ושידר מהדורת חדשות מיוחדת והאימה הייתה גדולה. למחרת בבוקר נקראתי לאולפנים של הטלוויזיה הלימודית ברמת אביב, לסייע בהגשת תכניות חירום. הלימודית עברה משידור של שעותיים אחר הצוהריים, לשידור שנמשך כמעט מסביב לשעון, לסירוגין עם הטלוויזיה הישראלית הכללית. בלימודית היינו שני מגישים בלבד: רבקה מיכאלי ואני. ביקשו מאיתנו שנהיה נחמדים לקהל הצופים ותו לא.

איה לובין, עורכת תכניות הילדים, נכנסת לאולפן ואומרת לי שאין מספיק חומר כדי לכסות את כל שעות השידור החדשות ואולי אני מוכן לכתוב משהו עד מחר ומיד נצלם. אמרתי כן מבלי שאדע על מה אכתוב. ידעתי רק שעלי לספר את מה שרואות עיני ואת מה שאני מכיר. הרכב של הלימודית מחזיר אותי הביתה. בכניסה לבית שבו אני גר, ברחוב אושישקין 96, עומדים קשורים לגדר, האופניים שלי ובקומה הראשונה גרות שתי ילדות אחיות, דנה ועינת. מזה זמן מה הן כותבות לי מכתבים ומניחות אותם על הסבל של האופניים ועל כל מכתב אני מקפיד לענות ואת התשובות שלי גם אני מניח על הסבל של האופניים. עכשיו יש למצוא שם לאופניים וכבר יש סיפור מסגרת. קראתי להן "בוצ'וק בו בז קלופסי טוק" כי זה הרעש שהם משמיעים, או בקיצור: "קלופסי".

כל הלילה כתבתי ובבוקר הבאתי לאיה לובין סיפור. בעוד היא מעיינת בדפים שמסרתי לה, הכניסו אותי לאיפור, סיימו לאפר והכניסו לאולפן, תחבו לידי את הטקסט שלי, אמרו "אקשן!" ושידרו. "מחר תביא עוד סיפור!" אמרה איה, "בכל יום תביא סיפור!" בלילה כתבתי ובבוקר הגשתי. עברו ארבעה ימים וכבר הגשתי ארבעה סיפורים. בבוקר היום הרביעי התקשרו מיחידת קצין חינוך ראשי והודיעו שעלי להתייצב מיד. בבסיס אמרו לי: "תשמע, אין מספיק נהגים. תיקח רכב וגם תנהג בו וגם תדבר עם החיילים על קולנוע, על תיאטרון, על מה שאתה רוצה." נתנו לי מפתחות של מכונית מגויסת מדגם פולקסוואגן שהייתה מכוסה כולה, מבחוץ ומבפנים, בציורי פרחים, נצר

מפואר לרכבי המסע של ההיפים. בחזית הרכב, מבין הפרחים, הגיחה הכתובת: "Make Love Not War" אמרו: "סעו!" נסעתי. במכונית היינו נציגים אחדים של תרבות ישראלית. היה איש העברית שכל הזמן אכל סנדוויצ'ים וסיפר בדיחות ישנות. היה בוטניקאי שהייתה לו פינה קבועה ברדיו. הוא היה ידוע בציבור בתחומו. מרגע שהתיישב ברכב, לא פסק מלדבר, הגיש מבחר מתכניות הרדיו שלו ולימד אותנו מה צומח בצידי הדרך. היו עוד אחרים, אנשי אקדמיה, במה ומסך. כשיצאנו לדרך היו האנשים עצבנים וקנטרנים. המלחמה הפחידה אותנו. היא לא המקום שבו אנחנו פורחים. הבמה שלנו היא הקתדרה באוניברסיטה, במת התיאטרון, או הסט, אל מול המצלמה. היינו חסרי אונים. נסענו ללא נשק וברכב עשוי פח לא ממוגן. הם לא פסקו מלהעיר לי על האופן שבו אני נוהג. הצעתי שיתחלפו איתי אבל איש מהם לא הסכים. ירד גשם. פתאום יצאה השמש. על הדרך היו תחנות שתייה שארגנו אזרחים למען החיילים היוצאים לחזית. בתחנה הראשונה, סמוך לאשדוד, עצרנו לשתות ולאכול סנדוויצ'ים שהכינו הנשים והילדים שעמדו שם. הם זיהו אותי מהטלוויזיה וביקשו חתימות. אחר כך עכבו אותי ודיברו ולא הניחו לי ללכת. את הבוטניקאי הם לא זיהו. הוא התכנס אל תוך עצמו ורטן שצריך להמשיך לנסוע. אחרי התחנה הזאת, האנשים במכונית כבר לא העירו לי על הנהיגה שלי. המקום הראשון שנשלחנו אליו היה בית החולים בבאר שבע. הגענו לשם בלילה. הכניסו אותי לחדר קטן ובו שלוש מיטות והורו לי לבדר את הפצועים. בכל מיטה שכב חייל שגופו נתון בשכבת גבס עבה וכבלים יוצאים ממנה ומושכים את הגפיים כלפי מעלה, והיו שם גם גלגליות ומוטות ברזל. הם שכבו כפסלי גבס מופשטים. לרגע נראה החדר כסדנת אמן שהכין סדרה של פסלים אנטי מלחמתיים ועוד מעט יבואו לקחת אותם ויציבו על רקע של נופים ירוקים, בשדרה של עיר שמוציאה את ימיה בין מלחמה שהייתה לבין מלחמה שתהיה.

אמרתי להם שהם גיבורים ואני לא ממש. רק עברתי במסדרון ואמרתי לי תיכנס, ובכלל נפלתי מכוכב אחר "ומה? כן! בטח! אקח אתכם לשם, אבל קודם שתהיו לי בריאים!" הם ספרו בדיחות של פצועים וצחקו ואני הייתי הקהל. כשיצאתי משם לא זכרתי דבר. אחר כך רדפנו אחרי היחידות הלוחמות וכשהשגנו אותן, הן כבר היו אחרי קרב או לפני קרב והזמינו אותנו למטבח הנייד שלהם לאכול שקשוקה. זה תמיד היה שקשוקה. חלפנו על פני הריסות בתים, שיירות שרופות, חלקי גופות, הריח המצחין של המלחמה, שהוא תערובת של דלק שרוף, אש, גופרית, תימרות עשן ובשר אדם מרקיב. לאיש מאיתנו לא היה חשק לאכול שקשוקה. חשתי שאם אכניס דבר אל פי, אקיא אותו מיד. ביקשנו רק למצוא מחסה מההפגזות ולישון.

החיילים לא מדברים. כבר לא שרים את "ירושלים של זהב". בעיצומה של המלחמה הם לא שרים כלל. צוותי הבידור שרים להם והם יושבים, מקשיבים במבט אטום. גופם תשוש, המום. "מלחמת יום הדין" קרעה מעל פנינו את מסכת הזחיות וחשפה אובדן דרך.

בן אדם, הרי אתה יודע שהמלחמה הזאת מיותרת ואפשר היה אחרת. עדיין אפשר אחרת. ודאי אי-שם בפינה רחוקה שבגבול התודעה, הידע הזה קיים ועצם קיומו מהווה איום על תקפותו של השלטון ועל חבילת המיתוסים שהוא גורר ושולף וחוזר ומכריז על עם סגולה ובכל דור ודור קמים עלינו להשמידנו וזכור את אשר עשה לך עמלק וזכותנו ההיסטורית. והרי אתה יודע שאף אחד מהפריטים שבחבילת המיתוסים הללו אינו עומד במבחן המציאות ההיסטורית, שעל כן הם מיתוסים שכוחם חזק מכל מציאות היסטורית. אבל מיתוס אפשר להחליף. שלטון אפשר להחליף. אבל בעוד אתה מהרהר בעולם שאין בו פחד וכעס, בדיוק ברגע הזה, קול אבותיך מדבר אליך מתוך הפלדה הקרועה והאש המשתוללת ומרעים בקולו ומזכיר שלא לשכוח שיש לך משפחה וילדים ואבות ואימהות וחברים ואומה שעומדת קרועת-לב אך נושמת, לקבל קורבןך מעתה ועד עולם ואם יהיה לך מזל, אז תצא מזה רק פצוע או נכה או הלום-קרב לכל החיים והילדים שלך אולי יטפלו בך ואולי לא ואולי ישליכו אותך אל איזה שהוא מוסד מסריח. המלחמה הזאת היא מלחמת ברירה אבל עבורך הברירה הזאת לא באמת קיימת. על כן הפינה הזו שבה מתכנס הידע הממשי על איזולתה של מלחמה, היא פינה נסתרת ומכוסה בערמה של זבל תעמולה לאומני.

קצין חינוך ראשי רצה להוכיח שגם הוא משתתף במלחמה, לכן שלח אל כל החזיתות את כל מי שיכול היה לזוז ולדבר. הזמרים שרו. המצחיקנים ספרו בדיחות, אבל אנחנו, שהיינו שייכים ליחידת המרצים, לא הייתה לנו במה. אבל החיילים שמחו לראות אותנו. התפורנו בקרבם והם אמצו אותנו. כל אחד מאיתנו ישב עם קבוצה של חמישה לוחמים ודיברנו. כשהחיילים הבינו שאיתנו אפשר לדבר על כל דבר, הם דיברו והקשבנו, כי זה הדבר שהיה עלינו לעשות, להקשיב. הם גם רוצים לצחוק אבל הצחוקים חייבים להיות שלהם, לא של מצחיקנים מקצועיים. אני מקשיב. מרצין וצוחק לפי הסיפור. הם מתעוררים לחיים, צוחקים ללא חיוך. אחר כך שבים ואוטמים את עצמם ובעוד שעה ישובו להיות מכונות מלחמה. אבל עד אז, מישחו הקשיב להם.

בניגוד למה שמתואר בשירי הגבורה השבטיים, המקובלים בקרב עמים החיים ממלחמה למלחמה, החוויה האישית המיידית של אדם במלחמה אינה אלא

דייסה מגעילה של פחד וכעס. פחד המוות והכעס על חוסר האונים שבהתמודדות איתו. מנהיגים השולחים את החייל למלחמה, עוטפים אותו בסיסמאות פשוטות וקליטות, מליציות ונלהבות, על בסיס האידיאולוגיה המכוננת באותו פרק זמן. הסיסמה מכסה במסך אטום על תודעתו האישית הפעילה של הלוחם אבל לעולם היא לא תעקור משם את הפחד והכעס. על כן החייל כפוי, חייב, מבקש, משתוקק לעטוף עצמו באידיאולוגיה המלחמתית שאם לא כן, מה הוא עושה בגיא ההריגה הזו? הוא יקום וימלט על נפשו ואז מה יהא על חזון השליטה של המנהיגים? האידיאולוגיה שואבת אנרגיה מהפחד ומהכעס ומתעלת אותה לתוקפנות והמלחמה נמשכת, ואז היא תמה, או עדיין נמשכת ובלי קשר לתוצאותיה, מכריז השלטון על השגת הניצחון ואז האנרגיה שנשאבה ממחוזות הפחד והכעס וזרמה אל האידיאולוגיה של המלחמה ופרנסה אותה בנאמנות עד לרגע זה, מתפרקת עכשיו במעשי הרס, ביוה, זלילה ואונס. יש להניח שרוב העמים מאמינים שהצבא שלהם הוא הטהור שבכל הצבאות ומעשי זוועה הם בבחינת בל יראה ובל ימצא בתחומם, אלא רק בתחומו של האויב. יש להניח שרוב הישראלים מאמינים שהצבא שלהם הוא "טהור". ועם זאת יש לשער שלפחות חלק מהם יודע ש"צבא" ו"טהור" לעולם לא יפגשו.

נכנסנו לאזור שכבש צה"ל במצרים, ברצועה ירוקה שבסמוך לתעלת-סואץ. בכפר מצרי קטן ועלוב למראה, סיימה יחידת חי"ר על נגמ"שים את כיבוש המקום. למעשה לא היה קרב כלל ולא היה כיבוש, אלא הכרזת בעלות בלבד. כי הכפר היה נטוש עוד לפני שהגיע אליו הצבא הישראלי. החיילים בכלי הרכב היו כאחוזי תזוית. הם חיפשו פורקן למתח שהצטבר. בכפר נותרו רק תרנגולות, חמורים וכלבים, שהיו משוטטים על דרך העפר. פתאום החלו החיילים להסיע את ה"זלדות", אלה כלי הרכב המשוריינים שלהם, ורדפו את בעלי החיים. כלב קטן אחד, צהוב ומדובלב, נבח על החיילים וזה הרגיו אותם. הם יצאו למרדף בשבילי הכפר, אחרי הכלבלב הנובח. הוא נבח והתרוצץ, התקדם ונסוג בשבילים הצרים. כלי הרכב דהרו אחריו, ברעם מנועים וצרחות עידוד, ממוטטים את קירות הטיט של הבקתות, מועכים שיחים וחלקות ירק ומעלים ענן של חול מדברי ואז נשמעה יללת כאב חדה ותרועת ניצחון של חיילים. אחד הנגמ"שים השיג את הכלבלב ודרס את רגלו. בעל החיים נמלט בצליעה, רגלו הקדמית מידלדלת לפניו ונעלם אל בין הדיונות. המנועים דממו. החיילים נרגעו. הם ירדו מכלי הרכב ונעו במתינות ובשקט, כאילו זה עתה יצאו לרגע מהבית ומיד חוזרים. רק הנגמ"שים עמדו במקומם כמצבות מאיימות וקרקור תרנגולות ויללה רחוקה.

חיילים אלו לא שלחו ידם בביזזה. לא היה מה לבזוז בכפר הדל הזה. הם לא אנסו. הם לא ירו באזרחים לא חמושים. הם לא ירו בשבויים כפותים. את כל הדברים הללו עשו חיילים כמוהם ואחרים במקומות אחרים. לא כאן. כאן הם רדפו אחרי כלב שנבח עליהם.

ערב אחד הגענו למוצב מצרי כבוש על גדות התעלה. בתוך המוצב היו מוטלות גופותיהם של לוחמים מצרים, זבובים רחשו סביבם והיה קיים חשש מפני מטעני מגע מתפוצצים. הצנחנים ישנו בחוץ, תחת כיפת השמיים. שאלו אותנו אם אנחנו רוצים שקשוקה. אמרנו תודה, לא. נתנו לנו שמיכות צבאיות ואמרנו לילה טוב. כל הלילה חלפו קליעים מעל לראשינו, מסמנים את נתיבי מעופם בקווי אור לבן-צהבהב. פגזים התפוצצו סביב, לרגע האירו את הנוף ואחר כך שבה האפלה. כל הלילה נמשכו ההפגזות. לצנחנים כבר לא היה אכפת. הם היו עייפים מדי ונרדמו. לפנות בוקר הבטחתי לעצמי, שאם אצא חי מהלילות הללו, חיי כבר לא יהיו מה שהם עד עתה. עלי לתת משמעות חדשה לקיום שלי. אחרי המלחמה נטשתי את הבמה ועסקתי בפעילות חברתית. יותר מכל אני שמח במועדון השכונתי שפתחתי במקלט של הבית שברחוב הרב קוק 8, שהיה מקום עצמאי ולא התחבר לחברת המתנ"סים הממשלתית ולא קיבל תמיכה משום גורם ממוסד. מועדון שכונתי בשם "המקלט", שבו הכול פעלו בהתנדבות והיו שם "דרומיים" ו"צפוניים" וילדים עשו בו שיעורים, מבוגרים באו להרצאות וסרטים. היה יפה וטוב. שנים רבות לאחר מכן פגשתי את בוגרי "המקלט" והם כבר בעלי משפחות ומטופלים בילדים ויש בהם גבאים של בית הכנסת החלבי שברחוב אהרונסון ואחד מהגבאים, יוסי, אמר לי: "הכי חשוב זה שמכול מי שהתחנך במקלט, אף אחד לא יצא עברייני!" אם נפלתי מכוכב אחר, עלי לממש את היעוד שלי. זו רוח התקופה וגם אם לא, זו הרוח הנושאת אותי ואני אסיר תודה לה על עצם קיומה.

מז. האוניברסיטה של צידון

על מסך הטלוויזיה, תמונת ראשו של ראש הממשלה. "ראשים מדברים", כך מכנים אנשי מקצוע, את תכניות הטלוויזיה המציגות שיחות בין שני משתתפים או יותר. כאן יש ראש מדבר אחד. איש אינו משוחח איתו, לא נשאלות שאלות, לא דברי ביקורת, לא התרפסות. ראש הממשלה לבדו מופיע על המסך ומוריד אל עמו פקודת יום, הצהרה חתומה ומוחלטת, בתוך תמונה טלוויזיונית סגורה בקלוז-אפ לוחץ. מדוע היא סגורה התמונה על ראשו של ראש הממשלה? אולי בגלל הכדורים. באותה תקופה עוברת שמועה מפה לאוזן שראש הממשלה מר מנחם בגין לא מתפקד. עיתונאי ידיד מספר, "לא לציטוט ולא לייחוס", שהוזמן

לפגישה סגורה של עיתונאים נבחרים עם ראש הממשלה. מנחם בגין נכנס אל החדר, מלווה בראש לשכתו מר יחיאל קדישאי, מתיישב בראש השולחן, בוהה נכחו ולא אומר מילה. ראש הלשכה מנהל את הפגישה. לאחר מספר דקות נרכן בגין אל קדישאי ומסתודד עמו. אחר כך הוא קם, עדיין שותק, וקדישאי מלווה אותו בצאתו מן החדר. הפגישה נמשכת בלעדיו.

הדוד צבי שהיה רופא בקופת חולים, מאבחן את הפציפינט הניבט אליו ממסך הטלוויזיה: "הוא נראה תשוש נפש", אומר הדוד צבי. לאחר פטירת אשתו נתקף בגין בדיכאון ולא תיפקד. ראש לשכתו אמר שהוא מתאבל על מות אשתו. אף אחד לא העז לשאול מי מנהל את המדינה בזמן שראש הממשלה מתאבל. "תערובת הכדורים שהוא מקבל, כולל אלו שמאזנים לחץ דם וספיקת לב, הופכים אותו למת חי וזה בינינו", אמר הדוד צבי, "לא לציטוט ולא לייחוס, שהרי מדובר בלא פחות מאשר ביטחון המדינה!"

כשאמרו אז "ביטחון המדינה", התכוונו שמוטב לך לסתום את הפה, לא לדבר יותר מדי ולעשות מה שאומרים לך, כי חייך תלויים מנגד. לך תדע מה קורה שם בצד האפל של השלטון. מאז ומתמיד יודע האזרח הסביר, כי מה שאינך יודע, מהלך אימים יותר מכל מה שידוע ונקמתו של השלטון על כל פגיעה במה שמכונה "ביטחון המדינה", היא איומה ונוראה מכול. חוק זה מהלך אימים גם היום. למותר להזכיר את הדעה העקשנית. הרווחת, שסודות רבים המוגדרים כ"ביטחון המדינה", אינם אלא מחדלים של השלטון עצמו.

מדוע מסגרת התמונה בטלוויזיה, סגורה על פניו של ראש הממשלה עד מחנק? מה הם מסתירים שם מתחת לצווארוננו? עדשות משקפיו עבות ועיניו פעורות מדי וגדולות מדי. הוא מדבר כמי שקורא אוטומטית מתוך דף הוראות סמוי מן העין.

ראש הממשלה חוזר ואומר: "ארבעים קילומטרים!" זו סיסמת קסם ותרופת הרגעה לאומית. שר הביטחון אריאל שרון החתים אותו על פקודת "מבצע שלום הגליל" והבטיח לו שנכנסים ללבנון רק עד ארבעים קילומטר, כדי לחסל את כוחות אש"ף היושבים על הקו הזה. בגין חתם ועד היום לא ידוע אם הבין על מה חתם.

שלוש שנים קודם לכן, בשנת 1979, חותם בגין על הסכם שלום עם מצרים ומכריז בכנסת: "לא עוד מלחמה! לא עוד שפיכות דמים!" באחד מסעיפי ההסכם נאמר, שבתוך חמש שנים, ישראל עושה ככל יכולתה לפתור בדרכי שלום, את שאלת פלסטין. שלוש שנים חולפות ללא שום מהלך מדיני נראה לעין, שאמור לסמן משא ומתן ואז יוצאת ישראל לחסל את הנהגת אש"ף היושבת בביררות.

מאחורי תוכניתו של שרון ניצבת תפיסת עולם נאו-פשיסטית בסיסית. העם מתגלם בדמותו של המנהיג. אם תחסל את המנהיג, תחליש את העם ואז יקל עליך לעשות בו ככל העולה על רוחך. אם תחסל את המנהיגות הפלסטינית היושבת בביררות, יקל עליך הדיכוי של העם הפלסטיני היושב בגדה המערבית וברצועת עזה. בחטא הזה החלה מלחמת לבנון.

עוזי בנזימן בספרו "אמת דיברתי", בהוצאת כתר, 2002. עמוד 55, מזכיר מטרות נוספות: סילוק הסורים מלבנון וכינון ממשלה לבנונית שתהיה בת חסותה של ישראל. היהרה והעיוורון שבתוכנית זו יכולים היו להתרחש רק על רקע מה שנחשב לניצחון במלחמת ששת הימים. המטכ"ל עורך תרגיל ניסוי לתוכנית הכיבוש החדשה ששמו "תרגיל שושנים". מסקנות התרגיל הן שהתוכנית נידונה לכישלון. המטכ"ל לא מתחשב במסקנות העולות מן הניסוי. ממצאי התרגיל נגנזים. ישראל יורה אל מעבר לגבול הלבנוני. לבנון יורה בחזרה. ישראל "משיבה אש אל מקורות הירי". כך ממתינים אצלנו ל"עילה סבירה", זו שניתן להציגה בפני הציבור כסיבה אמינה להכרזת מלחמה. הצבא מוכן. זה רק עניין של זמן עד להופעתה של העילה הסבירה. באותם ימים אנו, קבוצת יוצרים, נוסעים מטעם "אמנות לעם" לקיים סימפוזיונים בפריפריה הצפונית. באזור הגליל. לאורך קילומטרים רבים, הכבישים עמוסים בנושאי גייסות משוריינים.

בשלושה ביוני 1982, התנקשו לוחמים מארגונו של אבו נידאל, בשגריר ישראל בבריטניה, שלמה ארגוב. הוא הפך לצמח. השלטון הישראלי קיבל את "העילה הסבירה" שביקש. עכשיו הוא רואה עצמו רשאי להכריז מלחמה, אבל עדיין ממתין שלושה ימים כדי שלא יראה נחפו מדי. בינתיים נמשכות פעולות האיבה ההדדיות עד בוקר השישה ביוני 1982, שאז באופן רשמי מחליטה ממשלת ישראל על פתיחת מבצע "שלום הגליל". אף אחד לא התייחס ברצינות לשם הזה. מיד כינו אותה "מלחמת לבנון". ביולי 2006, הוסיפו לשם הזה את המילה "הראשונה" כי אז כבר החלה "מלחמת לבנון השנייה".

עם תחילת המלחמה כותב רביב יצחקי, בעקבות שיר הילדים של חנינה סמילר ופניה וגמן שלונסקי: "רד אלינו אווירון, קח אותנו ללבנון, נילחם בשביל שרון ונחזור בתוך ארון!" השיר הופך להמנון החיילים. בציבור הישראלי ניטש ויכוח באשר ל"מבצע" הזה. החברה הישראלית התפלגה לשני מחנות מובהקים. חיילי מילואים סירבו להתגייס והועמדו למשפט. מפקד חטיבה 211, אלוף משנה אלי גבע. הודיע שהוא מסרב להמשיך לפקד על חייליו, עזב את התפקיד הפיקודי והלך לשרת כאחד החיילים. הצבא לא יכול היה לשאת את העלבון והדיח אותו.

זו הייתה "מלחמת ברירה" מובהקת, שדובר בה ככזאת. לפתע החלו לפשפש בתיקים של מלחמות קודמות וגילו שאחרי מלחמת העצמאות, כל מלחמות ישראל היו מלחמות ברירה. לרבים היה ברור שמדובר בהנצחה מכוונת של מצב המלחמה ובטבח ידוע מראש והטבח אכן התרחש, בין שישה-עשר לשמונה-עשר בספטמבר 1982, במחנות הפליטים הפלסטינים סברה, שתילה, בורג' אל-בראג'נה ושכונת אל-פאכהאני שבמערב ביירות. הצבא הישראלי פרס חסותו על הפלנגות הנוצריות ופתח להם את השערים למחנות. הפלנגות ביצעו מסע רצח שנמשך ארבעים ושמונה שעות, שבמהלכן טבחו הנוצרים באלפי מוסלמים, גברים, נשים, טף וקשישים. במליאת הכנסת הטיחה האופוזיציה ביקורת קשה בשר הביטחון והוא עלה אל הדוכן להשיב לה ואמר שהרשה לפלנגות להיכנס למחנות "לחסל מחבלים". אלפי ישראלים הפגינו בכיכר מלכי ישראל נגד המלחמה.

אספו אותנו, קבוצת מילואימניקים ממדור המרצים במפקדת קצין חינוך ראשי והסיעו לגבעה במגרש הגולף של צידון. פעם היה זה מגרש מכוסה דשא ירוק. אבל אם אינך משקה אותך, הוא מצהיב. דרכנו על דשא צהוב ויבש. היינו בליבה של המלחמה ומחוצה לה, ללא נשק כלל וחלק מאיתנו אף בלבוש אזרחי. בתל אביב ביקשו שאחתום על מדים. סירבתי. לא עשו מזה עניין. העיקר שאעלה אל הרכב הנוסע לצידון. עליתי בחולצת פסים לבנה ומכנסי ג'ינס. במרכז הגבעה של מגרש הגולף השתרע שדה שאמרו עליו שהוא מגרש המסדרים, אבל כל זמן שהותנו שם לא נערך עליו אפילו מסדר אחד. סביבו הקימו אוהל גדול למטבח ואוהלים קטנים לנו, המרצים המגויסים, ולטירונים חמושים ששמרו עלינו. במזרח הקיף אותנו רכס הרים שומם. במערב היה הים ועל שפתו הדרך לביירות. כל המרחב, משיפולי הגבעה ועד שפת הים, מצפון לדרום, היה מחנה צבאי ישראלי ענק ועצבני. שרכנו דרכנו על הגבעה מצל עץ אחד אל משנהו, חסרי מעש ותכלית. מישהו חילק תותים. אכלנו ובטננו התהפכה. הזמן עבר עלינו בבטלה ובקריאת ספרים.

בצוהרי אחד מהימים הללו, פתאום ניכרת תכונה בין האוהלים. חיילים גוררים ספסלי עץ ומסדרים אותם על מגרש המסדרים בשורות ישרות, חזיתיות, כמו לקראת מופע. מבקשים מאיתנו לשבת. יושבים וממתנינים. מופיע קצין עגלגל ועצבני, נושא מקל ארוך ואחריו נשרך טוראי נושא מפה מגולגלת. הטוראי פורש את המפה והקצין מתרוצץ מימין לשמאל, מנופף במקל הארוך, מסמן על פני המפה צירים לא מזוהים, מקיש עליה בכוח בנקודות שנראות לו קריטיות ומדבר בהתלהבות. אנחנו לא מבינים אף מילה ממה שהוא אומר. מישהו בשורה האחרונה צועק: "כאן בסוף לא שומעים!" הקצין אומר

"בסדר!" ומכאן והלאה הוא צועק. עכשיו מתחילה התמונה להתבהר. "תשכחו מארבעים קילומטרים!" צועק הקצין, "אין ארבעים קילומטרים! מעולם לא היו! לא באנו לכאן כדי לנקות ארבעים קילומטרים ולשוב הביתה! באנו כדי להישאר כאן! לת-מיד!" מכאן והלאה הוא פורש בפנינו את החזון הזה: מכיוון שהצבא בונה בלבנון בסיסים קבועים לחיילים סדירים ובמילואים, הרי שהם ישבו בארץ זו תקופות ארוכות והלימודים שלהם באוניברסיטאות השונות ייפגעו. על כן, ייבנו ממש כאן, במקום הזה שעליו דורכות רגלינו, על מגרש הגולף של צידון, חדרי לימוד לסטודנטים המשרתים בלבנון והמרצים יבואו ללמד אותם כאן וכמובן שהסטודנטים ישלחו עבודות והמרצים יבדקו אותן וישלחו בחזרה עם הערות. הכול כמו שצריך כדי לקבל את התואר ובלי לבזבז זמן יקר. הוא הבטיח לנו שיבוא יום והמקום הזה יהיה ידוע בשם: "האוניברסיטה של צידון".

ישבנו על הספסלים הקשים, מביטים זה בזה במבוכה. האם כל זה אכן קורה והדברים אכן נאמרים או רק הזיה קולקטיבית היא? ואז נעלמו הקצין והמקל, הטוראי והמפות. גם הספסלים סולקו באחת ונותרנו כמקודם, משוטטים על הגבעה מול הים.

למחרת החלו לשחרר אותנו הביתה, שניים או שלושה בכל פעם. שאלו אם מישהו מתנדב להסיע מספר משתחררים לראש הנקרה ואז לחזור לציידון. התנדבתי. קיבלתי טנדר אזרחי מגויס ונסענו לאורך קו החוף. הורדתי את המשתחררים בישראל וחזרתי ללבנון. בעוד אני עובר בתוך כפר לבנוני ישנוני, פתאום מאחורי הרכב נשמעת התפוצצות. המנוע כבה. ליד פתחי הבתים יושבות נשים, מבררות קטניות במגשים ענקיים, עגולים ושטוחים. הן פוסקות ממלאכתן ומביטות בי. לידן גברים מזוקנים, מעשנים נרגילות. גם הם מביטים בי. הם לא מתקרבים אלי. הם לא בורחים ממני. נשארים יושבים על מקומם, מביטים, ממתנינים. אני יורד מהרכב האזרחי, בחולצת הפסים והג'ינס התל אביבי, ללא נשק. דממה שכזאת סביב. אני מקיף את הרכב. הוא נראה שלם וללא פגע. אולי היה זה רק "בק-פייר", כלומר, שריפה לא מבוקרת של דלק במנוע. אני חוזר ומתיישב ליד ההגה. ממתין. התושבים סביב ממתנינים גם הם. שוב הדממה הזאת. הרכב נדלק ומביא אותי אל מגרש הגולף של צידון. למחרת הודיעו שרכב צבאי ישראלי עבר מאוחר יותר באותו הכפר, נתקל במארב וכל יושביו נהרגו. מכאן והלאה אין נוסעים בדרך הזאת, אלא בחגור מלא, נשק ורכב צבאי מלווה.

לאחר שישה חודשים של מלחמה כושלת ואלפי הרוגים ופצועים בכל הצדדים הלוחמים, החליט הצבא הישראלי שהוא ניצח במלחמה. היחידות הלוחמות

ערכו מסדרי ניצחון ובהם חולקו אותות המלחמה. במסדרים אחרים היו חיילים שסירבו לקבל את האות, הובלו למשפט והושלכו לכלא. גם קצין חינוך ראשי קיים מסדר ניצחון.

המסדר התקיים באולם בית החייל בתל אביב. לא בדיוק מסדר. נכון יותר לומר, אספה. באולם הכניסה ניצב שולחן ארוך ועמוס בכיבוד צבאי קל והרבה בקבוקי מיץ. במרכז השולחן קערה ענקית מלאה עד לגדותיה באותות המלחמה. חיילי היחידה, יוצרים ישראלים ואנשי אקדמיה, מילאו את האולם במאותיהם. על הבמה שולחן מהודר ועליו זרי פרחים ובקבוקי מיץ. מפקדת קצין חינוך ראשי כולה, מתיישבת מאחורי השולחן. הם יודעים שעם הקהל הזה לא משחקים בגינוני צבא. המפקד מדבר בחיוך וברוגע. בעוד שבלבנון המלחמה נמשכת, הוא כאן, בתל אביב, מסכם אותה ומפרט את מרכיבי הניצחון שהושג. קהל היוצרים מקשיב בנימוס. בדבריו הוא משלב, כבדרך אגב, את ההודעה שבאולם הכניסה יש קערה ובה אותות המלחמה והוא מבקש מכולם שבצאתם מהמקום ייקחו להם אות, "כי זה בהחלט מגיע לכם!" בסיום הטקס, היוצרים מוחאים כפיים, כי כך הם רגילים. אחרי הצגה מוחאים כפיים, ובאולם הזה, מסדר הניצחון בהחלט נראה כהצגה.

עמדנו קבוצה קטנה של חברים באולם הכניסה וצפינו במאות היוצרים ואנשי האקדמיה, שכולם יחד, מרכיבים תמונה של התרבות הישראלית באותו פרק זמן, פוסעים החוצה מכנס הניצחון של מפקדת קצין חינוך ראשי. הם הלכו לאט ובשקט, עברו על פני השולחן ולא הסבו מבט לעבר קערת אותות המלחמה. איש מהם לא עצר לקחת את האות. הבניין התרוקן. קערת האותות נצבה על השולחן מלאה על גדותיה. זו היה רגע קצר ויפה של מחאה אזרחית. המתנו שם עוד מספר שניות ואז לפתע הגיח פנימה בחור צעיר, רץ אל קערת האותות, נטל אות, הביט בנו בחיוך מתנצל ונמלט החוצה.

מח. המכונית

באביב 2004 הוזמנתי ע"י שני פסטיבלים ישראלים, ליצור מופע חוצות אחד, שיופיע בשניהם. היו אלה "פסטיבל בת-ים הבין-לאומי לתיאטרון רחוב", שאמור היה להתקיים בחודש אוגוסט 2004, ו"פסטיבל עכו לתיאטרון ישראלי אחר", באוקטובר אותה שנה. היו לי שתי בקשות. האחת הייתה שהמופע לא ישתתף בתחרות, אלא יוגדר "הצגה אזרחית". תיאטרון החדר מעולם לא השתתף בתחרויות, מטעמים עקרוניים. התנאי השני היה חופש יצירה מלא. בדרך כלל מופעים חדשים זכו לליווי, הנחיה והדרכה של ההנהלה האמנותית.

אבל במקרה זה, איש בהנהלת הפסטיבל לא ידע מה תוכנו של המופע, למעט המנהל האמנותי של פסטיבל בת-ים, משה מלכא, שקיבל את הטקסט וכיבד את רצוני, שלא להתערב בפיתוח היצירה, וזה היה גילוי של אומץ לב, בהתחשב במה שעלול היה לקרות ומה שאכן קרה. אחרי החזרה הגנרלית שהתקיימה יום לפני פתיחת הפסטיבל, ידעו גם הרשויות - משטרה, עירייה ומשרד התרבות - מה תוכן המופע ואז גם נרמז לנו: "עלולות להיות בעיות."

שם המופע היה "המכוננית" וזה תקציר הטקסט: על הכביש נוסעת לאט, מכוננית משפחתית לבנה ופשוטה למראה, מסוג סובארו, או כפי שנהוג היה אז לכנות מכונניות אלו בשם "סובארו מתנחלים". על גגה רמקול המשמיע מחרוזת של שירי מולדת. בתוך המכוננית מסתמנת תנועה, אולם אי אפשר לזהות את הגופים הנעים בה. המכוננית עוצרת. דלתותיה נפתחות ומתוכה מתגלגלים אל הכביש שקי גופות. מתוך השקים מגיחות דמויות, מתנועעות כזומבים. פניהן, ידיהן ובגדיהן, מכוסים אפר, כמי שזה עתה הגיחו מתוך קבר. כל דמות היא אב טיפוס ישראלי - הלוחם, עקרת הבית, הפועל, גברת העשירון העליון, איש העסקים, ילד השואה. אחד מצירי האירוע הוא מערכות היחסים שבין הדמויות. בהמשך הן שולפות מכלי-ניקוי וסמרטוטים ומנקות את המכוננית. נוזל הניקוי הוא דם. המכוננית כולה מתכסה בדם. הדמויות גוררות עצמן אל תוך המכוננית והיא ממשיכה בדרכה ונעלמת. הסיפור הוא משל מקאברי על ישראל 2004. משך המופע, המותאם למופע רחוב, היה 40 דקות. ההפקה נעשתה בידי קבוצת אורתו-דה, שהייתה מורכבת מבוגרי תיאטרון החדר. עד כאן התקציר. במהלך פסטיבל בת ים ואחר כך בעכו, היינו אמורים להופיע פעמיים בכל ערב.

המכוננית הוצבה בנקודת היציאה, על כביש הטיילת של בת-ים ולפני שניתן האות להתחלת המופע, כבר נהרו המונים והקיפו אותה. שירי המולדת שהושמעו ברמקול היו הבטחה לאירוע יוצא דופן ועל כן סביבת המכוננית התמלאה בהמון רב. המשטרה עיכבה את המכוננית בנקודת היציאה למשך שעה. זה נראה לי אז כתחבולה שנועדה להתיש את הקהל ולייאש אותו מלראות את המופע. אכן, היו צופים שהתייאשו והלכו, אבל אחרים באו במקומם. לאחר שעה שוחררה המכוננית ויצאה לדרכה. אחרי מאה מטרים נתקלנו במחסום משטרה. במהלך הדרך אל מקום האירוע המרכזי של המופע, שוב נתקלנו במחסומים. נדרשה השתדלות מיוחדת כדי להסיר אותם. ואז עצרה המשטרה את המכוננית והפנתה אותה ממקום המופע המקורי שלה, אל צומת ריק וחשוך יחסית. אבל בכל זאת, הקהל הלך בעקבותיה בנאמנות. מאבטחים הקיפו את המכוננית ודאגו לבטיחות הנוכחים. הצופים היו מרותקים וקיבלו את

המופע בהתלהבות או בתדהמה. האירוע לא דמה לשום דבר אחר שהתרחש בפסטיבל. זה היה מופע חתרני במסגרת של פסטיבל קואליציוני והביצוע של היוצרים המופיעים היה מרתק ומרגש.

לאחר המופע הראשון, בעוד היוצרים מוקפים קהל אוהד, שוטפים את הצבע האדום מהמכונית, לקראת המופע הבא, קיבלנו הודעה להמתין כי אולי לא יהיה מופע נוסף הערב ואולי לא יהיה מופע נוסף כלל. איש מנהל התרבות, נכנס למשרדו של מפקד המשטרה וסגר את הדלת. לאחר שעה יצאה משם הוראה בשם מפכ"ל המשטרה ובה נאמר שכל המופעים הבאים של "המכונית" בפסטיבל, מבוטלים. הסיבה המוצהרת הייתה "טעמי בטיחות" וגם: "המכונית דורסת ילדים", דבר שכמובן לא היה ולא נברא. ההודעה הועברה לאמצעי התקשורת ועוררה תגובות מחאה. לאחר שעה נוספת יצאה הוראה חדשה והיא שלא תהיה הצגה נוספת של "המכונית" באותו ערב ובשאר ערבי הפסטיבל יתקיים מופע אחד בלבד במקום שניים. בעל-פה נמסר לנו שהאירוע יורחק ממרכזי הפסטיבל. סיפורה של "המכונית" כפי שהופיע בתקשורת גרם לכך שלמחרת באו המונים לראות את המופע, אבל כל המידע עליו, הוסר מהמודעות של הפסטיבל. במודיעין לא ידעו למסור מתי, היכן ואם בכלל, יתקיים המופע. ביקשנו מחברים להעביר את מיקום האירוע מפה לאוזן.

מיד לאחר תום פסטיבל בת-ים, קיבלנו הודעה מההנהלה האמנותית של פסטיבל עכו ובה נאמר שהיא החליטה לבטל את כל ההופעות של "המכונית" בפסטיבל הקרוב. כשהתקשורת שאלה מדוע, ההנהלה בעכו הודיעה: "מסיבות אמנותיות". זו כמובן תגובה אוטומטית מטעה. במדינה המתיימרת להיות דמוקרטית. הצנזורה לעולם לא תאמר באופן מפורש שמופע כלשהו לא תואם את האידיאולוגיה של השלטון. זה תמיד יהיה "מסיבות אמנותיות", או "אסתטיות", או כי "נגמר התקציב" וכו'. האירועיה שבדבר היא, שכל פסילה אמנותית-אסתטית, המקור שלה הוא תמיד אידיאולוגי-פוליטי.

כאשר אנו נחשפים ליצירה, התגובה האנושית, האוניברסלית, הספונטנית שלנו היא, קודם לכל, אידיאולוגית-פוליטית. לאחר מכן אנו מחזקים תגובה זו בטיעונים אסתטיים. ברוב המקרים אין זה תהליך מודע. לדוגמה, אם היצירה היא בעלת תוכן ליברלי, הומניסטי, והצופה מזדהה עם אידיאולוגיות ליברליות, הומניסטיות, הוא יצהיר, בסבירות מתקבלת על הדעת, שהוא מזדהה עם המופע ויסביר זאת במונחים אמנותיים-אסתטיים. אם הוא מתנגד ליצירה, גם אז יהיה זה על בסיס אידיאולוגי-פוליטי וגם אז הוא יסביר את התנגדותו במונחים אמנותיים-אסתטיים. במילים אחרות, צופים עשויים לדווח על הצגה שראו

ולומר, לדוגמה: "מחזה נפלא! משחק מצוין! מוסיקה נהדרת!" ולא ידווחו על אותה הצגה באופן הזה: "אירוע בעל תפיסה פוליטית-ליברלית-הומניסטית מצוינת!" מכאן, שאם ההנהלה בעכו מודיעה שהיצירה לא תופיע בפסטיבל, "מטעמים אמנותיים!" הרי למעשה היא אמרה: "התפיסה הפוליטית של היצירה היא לא לרוחנו!" או: "היא לא לרוחם של אלו שמשלמים לנו את המשכורות!" בכל מקרה נעשתה כאן בחירה פוליטית.

חברים הציעו לנו לקיים מופע מחאה מחוץ לגבולות פסטיבל עכו. ביקשנו רישיון מהמשטרה ולאחר מספר סיבובים בירוקרטיים, הרישיון נתקבל והמשטרה אף הקציבה שוטרים לשמירה על שלום הנוכחים. האירוע התקיים על הגבעה הנשקפת אל השער הצפוני של הפסטיבל. ביום ההופעה יצאנו עם חברים ותלמינו כרוות של המופע ועליהן הוספנו את המילים: "צונזר על ידי הנהלת הפסטיבל, אבל המכונית נוע תנוע!" שיחת היום בפסטיבל הייתה המופע המצונזר. כשהופענו בערב, שוב ליוו אותנו המונים, הקיפו אותנו, מרותקים, נלהבים, אוהדים, מכבדים.

לאחר שנסתיימו הפסטיבלים בבת-ים ובעכו 2004, הכניס משרד התרבות שינויים בהסכמים שבין הנהלות הפסטיבלים לבין היוצרים. צוותי ההיגוי, המורכבים בעיקר מפוליטיקאים מקומיים ונציגי השלטון המרכזי, הפכו לפוסק האחרון בכל הנוגע להחלטות אמנותיות מרכזיות.

בסוכות תשע"ד, 2016, הוזמנתי להשתתף בסימפוזיון על תיאטרון ישראלי, שהתקיים בפסטיבל עכו. פרופ' שמעון לוי שאל אותי שאלה ולא שמעתי ואם שמעתי לא הבנתי. לא היו לי מילים. חשתי ברע. ראיתי את ענני הרוע יורדים עלינו. ראיתי את הקושי הגובר והולך של יוצרים, בהתמודדות עם מעשה אמנות חברתית שאינה בידור. אמרתי: "התיאטרון מת" ושתקתי. האולם בעכו נראה כמבעד למסך של ערפל. החל המסע שלי בחזרה אל הכוכב שוממנו באתי ולא ידעתי מהו.

אבי גיבסון בראל, בוגר תיאטרון החדר, במאי, שחקן, מנהל אמנותי, היה באותה שנה המנהל האמנותי של פסטיבל עכו. הוא העמיד פסטיבל נפלא, מרתק, חתרני כראוי, מטיף לתיקון. מספר חודשים לאחר מכן הוא הגיש את רשימת ההפקות לפסטיבל הבא ובה גם הצעת תקציר של מחזה שהגישה עינת ויצמן, אף היא בוגרת תיאטרון החדר והופיעה במחזה "דם" בחדר. צוות ההיגוי של הפסטיבל צנזר מתוך הרשימה את התקציר של עינת ויצמן, גיבסון הגיש את כתב ההתפטרות שלו לצוות ההיגוי. אחר כך התפטרו היוצרים כולם.

התיאטרון כפי שחשבנו שאנו יודעים מהו וביקשנו לממש אותו, תיאטרון חי, נלהב, בועט במוסכמות, בוטה, מטיף, מלמד, מקיים עם הקהל דיאלוג דרמטי בלתי מתפשר, מערער על הסדר הקיים, ממשי, מטיף לתיקון מצבו של האדם, או במונח המקובל אצלנו, תיאטרון אמנותי - התיאטרון הזה בישראל מת. על הבמה נותרה גווייה חיה, בתכריך צבעוני, צעקני, עוטה את מסכת הבידור, אל מול קהל תשוש-נפש. אנשי תיאטרון ותיקים, גבם כפוף מעט, שערם שיבה, המבט בעיניהם ציני, אוחזים בידם תיק חום כלשהו, ממשיכים לדדות דרכם מאחורי הקלעים. אני מברך אותם על התמדתם ומשתתף בצערם. כי בעמקי לבם הם יודעים, שהקונפליקט בין הרצון ליצור אמנות חברתית מהפכנית, לבין הבידור המסחרי שהם כפויים לעשות - הקונפליקט הזה נפתר, לפי שעה, בניצחונה של תרבות נאו-פשיסטית. אלו שעדיין נאבקים בה, הם הגיבורים הטובים בסיוט הזה.

מט. כמבעד למסך של ערפל

כשאני נושם, הריאות שלי מקבלות כמחצית מכמות האוויר שמקבל אדם אחר בעל מבנה גוף דומה לשלי. הלב שלי דחוק אל הקצה השמאלי של בית החזה, סמוך לכתף שמאל והכתף משדרת כאב. בדופק שלי יש הפרעות קצב. עלי להקפיד על גו זקוף, שאם לא כן אחוש בכאב, וגם להקפיד לא לאכול יותר מדי בארוחה אחת. בהיותי נער, התעייפתי במהירות והרביתי לנשום נשימות אנחה. חקרתי אותן. חקרתי את הגוף. בניתי תרגילים ואימנתי עצמי בהגברת סיבולת לב-ריאה. חלק מתוצאות המחקר הזה, רשמתי בספר "המעגל הפתוח". יש לי דפורמציה של חזה קעור (Pectus Excavatum), נכות שמעולם לא הוכרה כנכות. ניתוח במצבי הוא קשה עד בלתי אפשרי, ההחלמה ארוכה ותוצאה טובה לא מובטחת.

לא זכור לי מתי לראשונה גיליתי את התופעה. אולי היא הייתה קיימת מלידה ורק בגיל ההתבגרות נעשיתי מודע לה. הצבא הכיר בה כבליקוי בלבד. הרופא הצבאי אמר: "אתה יכול להיות בשר תותחים כמו כל אחד אחר, אז תעלה על מדים, תחתום על נשק ותיכנס לשורה." ידוע שלנכות זו יש השפעה מבחינה פסיכולוגית.

היושע ברטנוב ז"ל, זקן שחקני ישראל, אמר לי ששחקן צריך שלושה דברים: קול, קול וקול ואת כל השאר אפשר לאפר. אבל בתעשייה חשבו אז ששחקן מוכרח להיות בעל פנים יפות וגוף אתלטי ואם לא, אז לפחות שיהיה מצחיק והשחקניות חייבות להיות מצודדות, כלומר פתייניות, או מצחיקות. אמרו גם

ששחקן לא צריך להיות חכם, כי אחרים כותבים לו את הטקסט ואומרים לו מה לעשות בו. בשנות החמישים היה נהוג סולם אינטליגנציה שבשלב העליון שלו היה רשום "איש מדע" ובשלב התחתון היה רשום "שחקן" והוא חלק את המקום הזה יחד עם "שוטר". זה התאים לי.

אם פשטתי בגדים באולם ההתעמלות או על שפת הים ונחשף החזה שלי, הביטו בי בעיניים קרועות לרווחה והשמיעו קריאות בהלה. הנכות הפכה לסימן מובהק של זרות ועל כן, לחשוב שנפלתי מכוכב אחר, הייתה אפשרות הולמת. דרך מחשבה זו חידדה את חושי וכיוונה אותי להתבוננות ממוקדת בהתנהגות הזולת.

חשיפת הגוף בציבור העלתה בי מתח משתק. אכן, כל חשיפה אישית, נפשית או פיזית, מעלה מתח. ברגע זה, כשאני כותב שורות אלו, עצם המחשבה על חשיפה, מעלה בי דריכות ידועה משכבר הימים והמתח הוא מעבר למה שאני חווה בכיצוע מטלות שגרתיות. בדרך כלל, רמת מתח תלויה בעוצמת החשיפה. אם החשיפה "נורמלית", רמת המתח נמוכה. אם אשב בתוך קבוצה של אנשים ואשיר יחד איתם שירי מולדת ישנים, יש לשער שרמת המתח שלי תהיה "נורמלית", כלומר, נמוכה. אם אתבקש לעלות אל הבמה ולשיר סולו של שיר מולדת ישן, יש לשער שרמת המתח תהיה גבוהה יותר ונסבלת. אם אתבקש להתפשט אל מול הקהל, יש לשער שאחווה רמה גבוהה ומשתקת של מתח. רמה נמוכה של מתח היא דווקא רצויה, כי היא מעוררת את המערכת ועשויה לסייע במיקוד. ככל שהחשיפה גדולה יותר, אישית יותר, פומבית יותר, או קיצונית, כי אז נשים וגברים מגיבים באופן הגנתי. לפעמים הם נכנסים למצב דיסוציאטיבי, כלומר, הם מעלים חומת הגנה, מתנתקים רגשית, מסתגרים, סוגרים שרירים. אם הם מופיעים בפני קהל, נוצרת במקום חוויה של נתק בין המופיע לבין הקהל. הבמה היא משל לחיים לכן הדברים הללו מתקיימים הן על הבמה והן במציאות החוץ-בימתית.

מחקר שבוצע לפני שנים רבות מצא שדוגמניות מסלול שנדרשו להציג בגדים חשופים ביותר, דיווחו על תגובות הגנתיות. ברגעים אלו העולם נראה להן כמבעד למסך של ערפל. הן חוו ניתוק רגשי, תיפקודו ביעילות נמוכה, למעט במקרים שבהם הן נדרשו לבצע פעולות מקצועיות שגורות וגם אלו נעשו באופן אוטומטי. לאחר תצוגת האופנה הן המשיכו לחוות ניתוק ולפעול באיטיות ובהססנות. לעיתים נמשכה התופעה הזאת עד יומיים לאחר שתצוגת האופנה הסתיימה.

על כן ליוצרים, המבצעים קטעים אינטימיים חושפניים במיוחד, או כל צורה של חשיפה מרבית, אני ממליץ שבזמן ביצוע היצירה, הם יעשו באופן מכוון ומבוקר, את מה שהמערכת שלהם עושה באופן ספונטני-אוטומטי ולא מבוקר: להתנהג כאילו לא הם עצמם מבצעים זאת, אלא מישהו אחר, או כפי שראו שהדבר נעשה בחיים או ביצירות אחרות. לדוגמה: אם עליך לשחק קטע אינטימי מעלה מתה, אל תנסה להזדהות עם הדמות, אלא עשה חיקוי למה שראית בסרט או בהצצה לחדר השינה של הדיירים בבית שמעבר לכביש. חשיפת-יתר היא חוויה מאיימת וגורמת לנו לנהוג, באופן אוטומטי, לא נשלט, כאילו זה לא קורה לנו. ההתנהגות המתקנת שנדרשת אז היא, פעולה רצונית נשלטת ומתקיימת מתוך כוונה מודעת לנהוג כמי שהדברים לא קורים לנו. אז אנו שולטים באיום, במקום שהוא ישלוט בנו ואז השפעתו המשתקת, מצטמצמת. במהלך הזמן, מניסיון לניסיון, מיצירה ליצירה, הולך המתח המסכל ונחלש. הוא הופך לחוויה מטרידה ברמה נמוכה ונסבלת. כך גם במציאות החוץ-בימתית. כי כל תחום של יצירה הוא משל לחיים.

דניאלה הייתה ידידה. על פי עיסוקה היא הייתה דוגמנית-בית במפעל לייצור אופנת-נשים. היא הזמינה אותי לבלות איתה בסוויטה של מלון בחיפה. כשהגעתי למקום התברר שמדובר בתצוגת אופנה פרטית בפני אישיות כלשהי בעלת-הון. ערכנו היכרות מנומסת-חייכנית עם אותה אישיות ואז דניאלה ואני פרשנו אל חדר השינה, שהפך לאחורי הקלעים של התצוגה. שם היא התלבשה ומשם יצאה אל חדר האורחים להציג את הבגד וחזרה והחליפה בגדים בקצב מהיר. סייעתי לה להתפשט ולהתלבש. מאוחר יותר, לאחר שכולם הלכו ונותרנו שנינו במיטה, היא גילתה את החזה השקוע שלי, התייחסה אליו בעניין, אבל לא נראתה מבוהלת או מופתעת. היא אמרה: "אני רוצה לשתות מתוך החזה שלך," והזמינה בטלפון קפה בחלב לשניים. היא מזגה חלב אל תוך השקע ומצצה את הנוזל בקשית. התנהלותה הייתה חופשית, קלה ונעימה. חשתי נינוח בחברתה. היא זיהתה בי את אימת החשיפה, שהיא עצמה חווה, בכל פעם שהיא נדרשת להציג בפני קהל, בגד חושף-גוף. דניאלה, בעלת מבנה גוף של דוגמנית מסלול קלאסית, ואני בעל המום, יכולנו להבין זו את זה ללא הסברים נפתלים ולנהוג כנשמות תאומות באותו אחר צוהריים רגוע, אל מול חופי הים התיכון.

המלבישה בקרון ההלבשה של הסדרה "תמרות עשן" רואה הכול. היא הבחינה בנכות ודיברה עם אנה המאפרת, שדיברה עם הבמאי, שקיבל את הצעתה לצלם

את תמונת המוות של הדמות ששיחקתי, צלם-אנוש, בחזה חשוף, קרוע, שותת דם ומוח שפוף. שוב עבר עלי רגע האימה ההוא הישן. אבל ניסיון השנים הקנה את היכולת להתגבר עליו ואז היה עלי לענות על השאלה הלגיטימית, האם להסכים לצילום הזה. זו שאלה שכל שחקנית ושחקן חייבים לשאול את עצמם במקרים אלו ושמורה להם הזכות לסרב. הסכמתי.

לצורך הצילום היה עלי לשכב על במת הצילומים. אי אפשר היה לאפר אותי בחדר האיפור, כי לא ניתן היה לנייד אותי משם אל הסט, יחד עם כל כובד האיפור שעלי. על כן, הכרח היה לאפר במקום הצילום עצמו. האיפור נמשך כשלוש שעות וכלל ליטרים של דם מלאכותי, חלקי גוף, סיכות, חגורות ותמיכות נסתרות למיניהן. שכבתי על הרצפה החשופה במשך כל זמן האיפור והצילום. נעלמתי אל תוך עצמי. קולות אנשי הצוות סביב היו מרוחקים ועמומים. הדופק שלי היה הדבר הנוכח ביותר והוא אפף אותי והאט מהלכו עד שהיה קל ורך. אחר כך שמעתי את קולה של אנה המאפרת קוראת בשמי. פקחתי עיניים. הצילום הסתיים והצוות כבר היה טרוד בפירוק הבמה. אנה הייתה נרגשת והודתה לי. לא בכל יום מזדמן לה לעצב גופה מרוטשת. הודיתי לה גם אני. מראש ידענו שיש סיכוי נמוך מאד, שהקטע ייכנס לסרט. מדובר בכמאי נפלא ובצוות מסור, אבל התעשייה שמרבית וקהל היעד גם הוא כזה. אנה תיעדה את התהליך כולו: "אם הקטע לא ייכנס לסרט, לפחות נשארות לי התמונות לספר העבודות שלי." הקטע לא נכנס לסרט.

בהצגת המונודרמה "היטלר" בתיאטרון החדר, ביקשתי להגיע אל גבול היכולת הפיזית והנפשית שלי ולעבור אל מעבר לגבול זה. כשאני עובד עם שחקנים, אין לי זכות לדרוש זאת מהם, אבל אני יכול לדרוש זאת מעצמי. אמרו לי שאזהר ולא אתגרה בגופי ובגורלי. באחד הקטעים בהצגה, היטלר משתולל כי הוא סבור שאיש אינו מבין אותו. בכל הצגה, בקטע הזה, הבאתי את עצמי לאפיסת כוחות עד כמעט עילפון. אחר כך הייתה שתיקה ארוכה ומנוחה וחזרה איטית אל הטקסט. למות על הבמה זו אפשרות ככל אחת אחרת ויש שיאמרו שזו גם זכות גדולה.

יום אחד, לא ידוע מראש וצפוי בכל עת, אני אמות פתאום. אבל המוות עצמו לא חשוב ואין לתת עליו את הדעת יותר מאשר המעט ההכרחי. חשוב יותר לעשות את מה שדורש תיקון בחיים הללו. אם אתבונן לרגע, תמיד יהיה לפחות דבר אחד שעדיין אפשר לעשות, ראוי לעשות, תיקון. אני אופטימי ככל יכולתי. לא שאנן, אופטימי כדרך חיים, כבחירה אישית מחייבת והחלטה שמגלמת תקווה.

ג. עד כאן נכון לרגע זה

"השמיים תכולים מאד, תכולים מדי, בהירים מדי. שמיים מצוירים. על כן הם קפואים בזמן, חסרי חיים, מעוררים חלחלה. אם אעבור בתוך הציור אל מה שמעבר לו, כי אז השמיים המתים הללו יתעוררו לחיים. איני יכול לעשות זאת, עדיין לא." כך היה דבר החלום.

השמיים האלה הם "היסטוריה". כך ברעיון המרכזי המנחה אותי: "התנועה הנמשכת שבין ההיסטוריה לבין החוויה האישית, שואפת להרמוניה אמנותית." בחלום ראיתי שמיים. ברגע שבו הגדרתי אותם כ"שמיים", הם הפכו ל"היסטוריה", כלומר, תופעה בזמן עבר, קפואה בזמן, ועל כן, שמיים אלו הם "חסרי חיים, מעוררי חלחלה."

עכשיו אני יכול להפיח בהם חיים. "עכשיו" זה בדיעבד, לאחר שעשיתי את מסלול החיים הזה. האם החמצתי דבר? לא. לעולם לא מאוחר לעשות את הניתן לעשייה ומה שלא ניתן, ייעשה או לא ייעשה בזמנו, לא עכשיו. כל עוד אני יכול לפעול לתיקון דבר, הדבר לא הוחמץ ולא מאוחר מדי. מה שידעתי מן העבר ומה שאני יודע ואדע, כל אלה הם "החוויה האישית" שלי והיא תפיח רוח חיים ב"היסטוריה", בשמיים המתים הללו, והחוויה האישית תפיח רוח חיים גם במציאות שמעבר ליצירה, בחיים עצמם. בבלי דעת בני אדם עושים זאת תמיד, ככל יכולתם.

ראיתי כיצד כסף, פרסום ופרסים, מעוותים את תפיסת המציאות הממשית של יוצרים. אומר לי יוצר: "אבל צריך להתפרנס!" ואני אומר לו: "כן, צריך להתפרנס. זה חשוב. אני מאחל לך שרצונך יוגשם ותתפרנס. ראוי רק להזכיר, שאם היצירה שלך תהיה נתמכת על ידי מוקד כוח, תקבל תקציב, תתפרסם בתקשורת המרכזית, תרוויח ממון ותזכה בפרסים, כי אז היא תוגדר כבידור, והיעוד שלה יהיה שימור הסדר הקיים. רוב היצירות הידועות בציבור הן כאלה. בני אדם זקוקים ליצירות בידור כמו לתפילות שחרית, מנחה וערבית, שחוזרות שוב ושוב ומנחמות. גם הבידור מנחם. כמו שוקולד, גם שוקולד מנחם. מישהו אחר יעשה אמנות." אני אדם אופטימי. אמנות לעולם תמצא לה מקום להתקיים בו, כי כמו בידור, גם אמנות היא צורך אנושי.

אין לי משאלות. מעולם לא היו לי. אין לי חזון מוכן מראש. אם הוא קיים, הרי שבבלי דעת, הוא מתממש מיום ליום. ככל הידוע לי אני לא תחרותי, לא הישגי, לא דעתן. לא אמיץ, לא מגלה ארצות נעלמות. יש לי רצון אחד פשוט: לשבת ליד השולחן ולכתוב ועל ידי, על הרצפה, על הכרית האדומה, הכלב

לאטע ישן בשלווה וזה בדיוק מה שקורה ברגע זה. יש לי תקווה: להיות אדם שלא איבד את יכולת האהבה שלו ואת היכולת לזעום ולהיות מסוגל לאהבה ולזעום ככל יכולתי. להיות מורד ככל שאפשר, כי המרד הוא בשורש ההתפתחות האנושית. אמרו לי שזו משאלה פתטית. אולי. אבל אולי לא? לבטח לא. זהו דבר כל כך חיוני שלבטח אינו פתטי. מדוע פתטי? לטוס לצדו האחר של כדור הארץ כדי לצלם שם במכשיר הטלפון, מים שנופלים בזרם מחריש אוזניים, מהקומה העשרים של בניין משרדים, אל תוך בריכה בכיכר למטה, זה פתטי. להתפעם משבעה פלאי עולם, זה פתטי. למרוד במובן מאליו ולמצוא עיתים לזעם ולתיקון - זה דבר שראוי לאדם הגון לעשות.

"בכיתי מרוב יופי," כך תיאר תייר מזדמן את החוויה שלו, כשעמד אל מול מגדל שנאמר עליו שהוא "אוצר תרבות". אני מעולם לא בכיתי על אוצרות תרבות כאלה או אחרים כמותם.

כל אוצרות התרבות הללו, לא באו לעולם אלא כדי להטיל מרות, כדי להשתיק את זעקתו של המעונה שמעבר לפינה, את יללת החיה השחווטה לקורבן. כדי לפאר את המנהיג או את אלוהיו, או את שניהם יחד.

לעולם לא אסע לראות את "שבעת פלאי עולם" או את מה שנותר מהם ולא אעמוד נפעם אל מול היהירות של מי שציווה על בנייתו של פלא זה או אחר, למען יתפעלו מעוצמתו ויסגדו לשחצנותו, כאילו בזה תהיה תשועתנו לנצח נצחים.

מגדל בבל הוא משל ליהירותם של בני אדם. הוא נהרס, לא ביד אלוהים ולא בידי מלאכיו. בני אדם בנו אותו, עמדו אל מול עוצמתו, ראו את חטא הגאווה המגולם בו והרסו אותו למען לא ייבנו עוד מגדלים כאלה ועד עצם היום הזה עדיין לא הבנו זאת.

מי שבנה את הגנים התלויים באוויר, מעולם לא הלך בשביליהם ולא נשם את ניחוח הפרחים בערוגותיהם. מי שבנה את הפירמידות ומת בבנייתן, מעולם לא נקבר באולמות שבנה וגופתו לא נעטפה זהב וכסף. היא הושלכה אל תוך הקירות ואל מתחת לרצפות כדי לחסוך בחומרי בנייה. מי שבנה כמו ידיו את ארמונות הקיסרים, טירות האצילים, האחוות של עשירי הארץ ונבחריה. מעולם לא גר אפילו בחדר אחד מכל אלו, אפילו לא יום אחד, לא רגע אחד.

מי שנגזלו ממנו אדמתו ורכושו, בנוי נחטפו לעבודת הצבא, בנותיו למדור השפחות, הוא ואשתו נמכרו לעבדות, הם מעולם לא דרו בחדרים שאותם נצטוו לנקות מזוהמת האדונים, ולא ישנו במיטות שאת המצעעים שלהם נדרשו להחליף.

אז למה לי כל אוצרות המערב והמזרח, הצפון והדרום? אני מביט בהם ורואה דיכוי, עבדות, יזע, דמעות, דם, כאב ללא נשוא ומוות בייסורים. כל פלאי עולם דינם להיחרב ולהיבנות מחדש לרווחת כל בני האדם.

למאבק בדיכוי אין תאריך תפוגה.

בכיתי מרוב יופי, כאשר ראיתי קשישה מחלקת גרגרי מזון לחתולי רחוב ושמעתי ילד אומר: "אבא, יורד לי גשם על האף," ואישה אחת מוציאה גור כלבים רועד מפח האשפה ומגדלת אותו שנים רבות בנאמנות אין קץ,

וסבתא בחדר שלה, קוראת סיפור לנכדה שלה ועל המדרכה בחוץ העוברים ושבים יכולים לראות אותן מבעד לחלון הסגור כי בחוץ כבר ערב ובחדר דולק האור והעוברים על פני החלון ממשיכים בדרכם, נושאים עימם את תמונת הסבתא והנכדה והיא נקבעת בתודעתם כאוצר תרבות, ואיש אחד ברחוב מורה את הדרך לאיש אחר שאיבד דרכו ברחוב, וקשיש אחד מוליך את כלבו לטיול בוקר ומפנה את המדרכה מפח הזבל שחוסם אותה, לא למען עצמו ולא על מנת לקבל פרס או מילת שבח ואיש אינו רואה אותו במעשהו זה.

אלו ועוד הם פלאי עולם שלי והם רבים יותר ממה שאני יכול לזכור ועליהם אני בוכה מרוב יופי.

אז מה לי כל פלאי עולם העצומים בגודלם הפתטי ואוצרותיהם? כבר אמרתי מה ראוי לעשות בהם ועד כאן עבודת החלום.

שער שני

פגישות

1. יורם
2. לה מאמא
3. רבין
4. בן-גוריון
5. נשיא

1. יורם

נולה צ'ילטון נולדה בניו-יורק בשם סילביה טרוגר, להורים שהיגרו מרוסיה. בניו-יורק היא למדה משחק וביימה. שם היא פגשה את יורם קניוק. הוא שתה, צייר והיה חבר של מוסיקאים. הוא נתן לה לקריאה את הסיפור של ש"י עגנון, "תהילה": "וקנה אחת הייתה בירושלים... צדקת הייתה וחכמה הייתה וחיננית הייתה וענוותנית הייתה. אור עיניה חסד ורחמים וקמטי פניה ברכה ושלום."

יורם אמר שהסיפור הזה הביא את נולה לירושלים והיא לא הכחישה. היא באה כדי לפגוש את תהילה. לא הטרידה אותה העובדה ההיסטורית שתהילה, אם אכן הייתה חיה וקיימת בירושלים, קרוב לוודאי ששמה לא היה תהילה, אלא שם ראוי אחר. אבל אם לא הייתה חיה וקיימת, ראוי היה שתהיה ואז יש לשער שעכשיו מנחתה עדן מזה דורות אחדים ועל כך מעיד גם עגנון. נולה חיפשה את תהילה שלה. היא מצאה אותה באחת מסמטאות ירושלים. אישה באה בימים, מהלכת לאיטה ודוחפת לפניו עגלה מלאה כל טוב ואור עיניה כאור עיני תהילה והיא עוברת מבית לבית לשאול לשלום היושבים בו ומה נתחדש מיום אתמול ואולי הם צריכים דבר שהיא יכולה לסייע בו ובעגלתה יש לה שק של מזון לחתולים ודלי מלא במים וכל מיני אביזרים נחוצים אחרים לבית ולחצר והחתולים רצים אליה מקצה הרחוב ועד קצהו, מייללים בשמחה וזנבם מורם אל על.

באה נולה אצל האישה ולא שאלה לשמה, שמא תאמר אישה זו שם, שאינו תהילה. כי לשם כך הייתה נולה מהלכת בסמטאות ירושלים והנה היא מוצאת את תהילה שלה ועל כן שמה תהילה. יש מי שבא לירושלים להישען אל הכותל המערבי ולשים פתקי בקשה לישועה בסדקי האבן ויש מי שבא לירושלים לכרוע ברך בכנסיית הקבר ולבקש ישועה מהאב, הבן ורוח הקודש ויש מי שבא להשתטח על אבני מסגד אל אקצה ולבקש נחמה וישועה מאלוהים וממוחמד נביא האלוהים. נולה באה לירושלים לבקש ישועות ונחמות מאישה צדקת אחת ושמה תהילה.

והנה תהילה פונה אליה במאור פנים והן משוחחות בנחת וישעה חולפת ועוד ישעה ותהילה מקשיבה ומתבוננת בנולה בעיני חן, חסד ורחמים ופתאום נולה רואה אור גדול ולבן עוטף את תהילה וכולה טבולה באור ורק עיניה נוצצות כאבני ברקת. באותו הרגע ידעה נולה שהיא מוסרת את חייה בידי תהילה כדי שזו

תמצא לה מרפא מפני הדבר שעד עכשיו לא התפנתה מעיסוקיה כדי לקרוא לו בשם ועכשיו היא יודעת שזו הבדידות, שהיא אם כל דיכאון.

תהילה מזמינה את נולה אליה הביתה ושם המון חתולים וכלבים ועל התנור סירים מבעבעים. כי רבים הם הנזקקים בירושלים ותהילה מגישה לנולה נזיד ירקות שטעמו בפיה כטעם הנזיד המוגש לצדיקים בגן העדן ונולה אוכלת ועיניה אורות ואז אומרת תהילה לנולה: "את רואה שם, בפניה, את הגור הקטן, השחור? הוא זקוק למישהי שתאהב אותו ואת זקוקה למישהו לאהוב אותו, קחי אותו ותני לו אהבה." נולה מאמצת את הגור וקוראת לו תהיל.

נולה מלמדת משחק בבית הספר של התיאטרון הקאמרי ותהיל ישן לרגליה. משך השיעור ארבע שעות. בתום ארבע שעות בדיוק תהיל מתעורר, מתמתח, פוסע אל עבר הדלת, מתיישב שם וממתין ואז יודעים שהשיעור הסתיים. בתום שנה אחת נולה מכינה עצמה לטוס לניו-יורק לחסל את ענייניה שם. היא אמורה לשוב לישראל בתום חודשיים תמימים. היא שואלת אותי אם אני מוכן להחזיק בתהיל במשך הזמן הזה. אני אומר כן ושמת.

אחרי חודשיים בניו-יורק נולה שבה לישראל. אני שואל אותה מתי היא רוצה שאחזיר לה את תהיל. היא אומרת שהיא לא יכולה לקחת אותה, כי כבר גרמה לו טראומה אחת כשנטשה אותו והיא לא רוצה לגרום לו טראומה שנייה כשתיקח אותו ממני. "רק דבר אחד אני מבקשת", אמרה, "צא לטיול עם תהיל ואני אשב באוטו ואביט בו מרחוק פעם אחרונה, יצאתי לטייל עם תהיל והיא ישבה מרחוק ברכב שלה ובכתה. תהיל חי אצלנו עשר שנים. כלב שחור וגדול, מופנם, חרישי ועדין בהליכותיו. כשהגיעה שעתו ללכת לעולמו, פסק מלאכול, שכב במיטתו והמתין. הרופא אמר לנו לקחת אותו לצער בעלי חיים. זה היה מחסן בדרום העיר והצוות נראה כחבורה של ערפדים. רציתי לחזור בי אבל הם כבר לקחו אותו ומיד הרגו אותו בירייה ברקתו ולא הניחו לי לראות אותו. המבט האחרון שלו נשאר איתי תמיד. שקט, משלים עם גורלו.

לכלב של יורם ומירנדה קוראים פייר. הוא כמו נכד. הבת איה היא אימא של פייר כי מצאה אותו בפח זבל על יד ביה"ס לאמנויות הבמה "בית צבי" וטיפלה בו. אחרי עשרים שנה פייר מת בחיקו של יורם, כמו שתאיודור שלי מת בחיקי והיום זהו כבר גורל השמור לכלבים רבים שמתים בחיק בעליהם ושמור אך למתי מעט מבני האדם, שיש להם הרבה חברים וידידים ובני משפחה אבל מתים בגפם. יורם היה בן אדם של כלב אחד.

אני לא זוכר מתי לראשונה, יורם ואני נפגשנו פנים אל פנים. כיוון שבתקופה מסוימת היה מבקר תיאטרון, הוא בא לראות את הצגת "ארוחת הערב" בתיאטרון

החדר. אחרי ההצגה התקשר ואמר שמוכרח להיפגש אתי. נפגשנו בחדר על כוס תה. הוא אמר לי שהוא כועס עלי והמשיך ודיבר שעה ארוכה, שעיקרה היה מתן הביטוי לכעס. אחרי שעה התעייף ושאל: "ומה קורה אצלך?" הוא לא היה היחיד שכעס. ההצגה הייתה ניסיון שכבר מתחילתו ידעתי שאני חוצה בו קו אדום שלי. הבטחתי לעצמי שלעולם לא אחדש אותה. הטקס המתקיים ב"ארוחת הערב" הוא העתק של מה שקורה בכל יום במשחטות יהודיות בכל רחבי הארץ. האירוע מתחיל במבט מרוחק על גורלו של בעל חיים אחד חסר ישע וממשיך עד קלוז-אפ שממלא את כל נופה של ההצגה. זהו סיפור חד ובוטה על הפן הקנאי של הדת. ההצגה התפרסמה והיו לה מעריצים רבים ומתנגדים רבים שבאו לראות ולהלל או לקלל ולגדף אותה ואותי. אז גם ידעתי שהיא מילאה את תפקידה ההיסטורי והכרה זו נתנה בי כוחות לעמוד כנגד ההמון הזועם, שאם לא כן, כבר מזמן הייתי נמצא שבע אמות באדמה. יורם כעס עלי על מה שעשיתי ב"ארוחת הערב". נולה כעסה עלי אחרי שכתבתי ביקורת על הצגה שביימה. יורם סלח לי. נולה מעולם לא סלחה.

אחרי שאמר לי את דעתי על "ארוחת הערב" והלך לדרוכו, התקשר שוב ואמר שחשוב לו שבתו איה תראה אותה. היא באה להצגה עם חברה, התבוננה בה כמו כל תודעתה מגויסת לקלוט את מה שלפניה. אחר כך הייתה מהורהרת, שתקה ולא אמרה מילה. היא לא אמרה דבר גם לאביה. יום אחד ישבו יורם, איה וחברים ודיברו על ההצגה. איה שתקה. כמה מהנוכחים ביקרו את ההצגה ותקפו אותה שוב ושוב. איה ישבה מאופקת עד שלא יכלה עוד לשאת את הדברים והתפרצה. "דין" צעקה בקול זועם שהיכה בהלם את כל הנוכחים, "אתם לא מבינים!" ויצאה. "באותו רגע, " אומר יורם, "רצייתי לחבק את הילדה שלי. היא הבינה את ההצגה באופן שאני עדיין לא הבנתי."

בטלוויזיה הישראלית מתחילה הקרנתה של מיני-סדרה ששמה "נבלות", על פי הרומן של יורם משנת 1995. סיפור על חבורה של ותיקי פלמ"ח שיוצאת למסע נקמה בדור הצעיר שמתעלל בזקנים. אני מתקשר ליורם ומאחל לו מזל טוב ואז גם מזכיר, כבדרך אגב, שיש לנו בתיאטרון החדר עותק של המחזה שלו "צום צום צום". הוא לא יודע על מה אני מדבר.

"המחזה שלך, 'צום צום צום', שהיה המקור לרומן שלך 'נבלות', שהיה המקור לסדרת הטלוויזיה שמשדרים עכשיו. הטקסט של המחזה נמצא אצלי."

"כן." הוא שתק לרגע, משחזר את מה שקרה לפני שנים רבות ואולי העדיף לשכוח.

"מסרתי אותו אז למספר אנשים. לא רצו להציג אותו."

"הקדמת את זמנך."

"אני זוכר שאמרת, שלדעתך המחזה מתאים לבמה חזיתית גדולה, כמו בהבימה או בקאמרי, אבל אף תיאטרון כזה לא רצה להציג אותו, ואז כתבתי את הרומן 'נבלות'. לא נשאר לי אף עותק מהמחזה. אתה יכול לצלם לי?"

יורם היה בא אחת לשבוע, ביום חמישי. יושב בכורסה של המנחה בחדר. שותה תה. מדבר. אני מקשיב. זמן רב רצייתי לשאול אותו מדוע הוא בא אלי ומה יש לי לתת לו שהרי לו יש כבר יותר ממה שאוכל לחוות כל החיים שלי. יום אחד אני שואל אותו. הוא אומר שאולי ייצא לו ממני סיפור. באותה תקופה הוא כתב בכל שבוע סיפור לגיליון סוף השבוע של העיתון "מעריב". סיפור חדש בכל שבוע, זו סיבה למתח נפשי, לבהילות קבועה ונמשכת, כי יש מועד אחרון להגשה ואי אפשר להירגע אפילו יום אחד. במערכת "מעריב" העורכים מתגאים שנפל בחלקם לערוך את יורם קניוק. זו נחשבת להם תעודת כבוד. אחד מהם היה נוהג לסיים עריכה של סיפור של יורם ואז רץ במסדרונות המערכת ומראה לכולם את סימני העריכה שלו בכתב היד של יורם: "תראו כמה סימנים אדומים עשיתי ליורם קניוק וכולם שליו!" יש לשער שבאותם רגעים ראה עצמו כענק הגוזר את מילותיו של יורם, לשבט או לחסד, ועל אלה כבר העיר במאה השתיים-עשרה, הפילוסוף הצרפתי ברנאר משארטר, שיש ענקים בעיני עצמם, שאינם אלא ננסים העומדים על כתפיו של ענק.

יום אחד, על כוס תה וקפה ושתיקה נמשכת כי עייפנו מדיבור, הוא אומר לי:

"הקדמת את זמנך!"

"על מה אתה מדבר?"

אולי אני יודע על מה הוא מדבר, או לפחות יש לי השערה, אבל רוצה לשמוע זאת במילותיו.

"הקדמת את זמנך במאתיים שנה. תאר לעצמך שאתה נולד בעוד מאתיים שנה. כל המהומה והלחץ והדחף והכיבושים והדיכוי היו מסתיימים ואז הם היו מבינים אותך יותר ומקבלים אותך."

חשבתי שהוא מדבר על עצמו. בסבירות מתקבלת על הדעת תמיד אנו נולדים מוקדם מדי או מאוחר מדי ולא בזמננו. גם אם נדמה לנו שכן. בכל אופן, היצירה תובעת ממני להקדים את זמנה וגם ודאי לי שהיא תובעת זאת מיוזם. שלא לדבר על האפשרות שנפלנו מוכוב אחר. דבר מכל אלה לא אמרתי לו. חשבתי שהדברים הללו עלולים להישמע לו מובנים מאליהם. כל ימיו הוא ביקש ללכוד את הלא מובן מאליי כדי להפוך אותו במילותיו שלו למובן.

הוא קיבל פרסים רבים ולכאורה יכול היה לנוח על מצע של גאווה. אבל פרסים, ניחוחם המשכר פג מהר מדי. הוא רצה לקבל את פרס נובל אבל זה לא יכול היה

לקרות בשום פנים ואופן. פרס מעיד על הנותן אותו יותר ממה שהוא מעיד על המקבל והחומרים מהם היה יורם בנוי לא היו מאלה שמקבלים עליהם פרס נובל. יורם היה מורד ולוחם, אמן האחר, שאינו מובן מאליו. המילים שכתב ודיבר היו פוסעות על שפת תהום. הוא היה חשוף ופגיע ונכון בכל רגע למכה הבאה. קשה למצוא אצלו חנופה לבעלי שררה ומפריסי פרסים. כי הוא היה איש שמת וקם לתחייה ארבע פעמים בחייו. מה עוד הוא יכול לבקש.

פעם ראשונה יורם מת במלחמת העצמאות מול שער ציון בירושלים. חייל ירדני ירה בו מעל לחומה ופגע ברגלו. הוא שכב בלי יכולת לזוז, ידיו פרושות לצדדים "כמו מלאך" והמתין ליריית המוות שלא באה. כך כתב בספרו "תש"ח". שנים רבות לפני שיצא הספר לאור הוא הזמין אותי לתיאטרון נווה צדק, להיות נוכח בהרצאה שלו בפני קבוצת שחקנים שהיו בחזרות על מחזה על פי אחת מיצירותיו. הוא ישב בכיסא והשחקנים למרגלותיו על מחצלות בישיבה מזרחית, קשובים אליו בכל תא בגופם. שם הוא סיפר את הסיפור על המוות הראשון שלו. הוא אמר ששכב בתעלה, מתחת לגוויות חבריו, וחיילים ירדנים עומדים עליהם ויורים כדי לוודא הריגה. האם היה או לא היה ומה הדבר שהיה שם אל מול העיר העתיקה? לא ידוע וגם לא חשוב. זרם התודעה שלו חתר כל העת לפתוח אפיקים חדשים. יורם לא כתב היסטוריה. הוא סיפר לשחקנים חוויה אישית שבה הלא מובן מאליו הופך למובן. באולם החזרות בנווה צדק השחקנים המומים ומעריצים אותו. אחר כך הוא שואל אותי: "איך הייתי?" אמרתי, "מצויין!" "יש לך הערות על ההופעה שלי?" אמרתי שההרצאה הייתה מרתקת ויש לו דרך דיבור לכאורה תמימה אבל מהפנטת בזרימה הנמשכת שלה ולכאורה רגועה, אבל באמת היא טעונה במתח דרמטי, שנובע מפנימיותו, אל תוך הדברים שהוא אומר, וכך עליו לנהוג. הוא נראה לא מרוצה ממה שאמרתי. ציפה שאבקר אותו ואצביע על פגמים. אבל מה שהוא ראה לעצמו כפגם, היה הדבר היחודי לו, המאפיין אותו ומבליט אותו כאישיות לעצמה. באותו רגע היה נדמה לי שהוא רוצה להיות כמו "המוצלחים ההם" שמאיהיבים עצמם על כל העולם, שכולם אוהבים אותם והם גם מקבלים פרס נובל. מה שהוא עלול היה לראות כפגם, יכול להיחשב, לאחר שינוי תודעתי מכוון, לתכונה מצוינת. אם אני מגלה פגם לכאורה, שעשוי להיות מעלה לאדם, אני מבקש לאמץ אותו, כי אינו פגם כלל. דיבורו של קניוק לא התיישר עם תקנות הדיבור של חרושת התרבות. הוא היה שלו לחלוטין. דיבור של אדם שכבר מת וקם לתחייה ויודע שהעולם ברובו הוא הבל הבלים וכמעט הכול הבל ועל כן מה לו ולחנופה לטעם הקהל? לדיבור של יורם היה ערך סגולי משל עצמו. אמרתי לו זאת והוא הסכים "באופן עקרוני" ואז שאל: "ואם מישהו רוצה להתחנף לקהל

הרחב, מה עליו לעשות?" אמרתי לו שמגוון התחבולות גדול. החל מדיבור איטי בטונים נמוכים מאד ובחשיבות עצמית של רודן ועד לדיבור מהיר, בשטף, בהתלהבות, בהיגוי לא לגמרי ברור, כדי שלא יצליחו לזהות את השקר, כמו שנוהגים נושאי כליו של אותו רודן, ואם אין זו הלוויה או יום זיכרון, רצוי להתחיל בבדיחה שעובדים עליה בבית בקפדנות. כך יוצא שפחות חשוב מה אתה אומר וחשוב יותר איך אתה אומר זאת. "הוא אמר: "קשה. "כן, אמרתי ונסחפתי עוד מעט: "ואם רוצים, אפשר גם לעשות מה שנהוג אצל ראשי ממשלה, שלא תמיד הם אוהבים את קהל השומעים שלהם, אבל הם זקוקים לאהבת הקהל ועל כן הם נוהגים בקהלם כאילו הם מאוהבים בו עד כלות. כמו ראש ממשלת ישראל המנוח, מנחם בגין, שיום אחד אמר לקהל שלו: "אתם קהל מצויין!" והוסיף: "הקהל המצויין ביותר בכל העולם כולו!" קשה", אמר יורם ונראה מתוסכל.

בחודש מאי 2011, הוא עתר לבית המשפט, בדרישה להורות למשרד הפנים, לאפשר לו "להשתחרר מהדת היהודית, על ידי שינוי סעיף הדת במרשם מנהל האוכלוסין, מ"יהודי" ל"חסר דת". בית המשפט קיבל את דרישתו. לבית המשפט הוא עתר אחרי שמשרד הפנים סירב לאשר את הבקשה שלו. בעתירה לבית המשפט כתב שאין בו רצון להיות חלק מאיראן יהודית או ממה שנקרא היום דת ישראל, שנפשו נקעה ממנה. הוא הצהיר שתמיד טען שהיהדות היא דת ולא לאום. דבר שביקש לעצמו זמן רב התגשם. הוא מילא את תפקידו ההיסטורי. מעתה יכול היה להתייחס לימיו על פני האדמה הזאת בסלחנות אבהית.

קיבלתי ממנו דוא"ל. בשורה של הנושא היה רשום: "ידידות ישנה". בגוף האיגרת כתב: "שלום אמיר, קורא לעיתים את כתביך, נהנה, מתענה, חושב, מרגיש, נבגד ובוגד בכל מה שאתה מאמין בו אבל בעצם לא מאמין עוד בשום דבר וחשתי כבר פעמים רבות געגועים לפגישותינו בעבר, הייתי חולה מאוד. הרגתי שני סרטנים ואירוע מוחי אבל אני חי וכותב ופרא אדם של איש. במודעה על המחזה שלך "דם" מופיעה שורה שאני זוכר ואולי בכלל כתבתי אותה בעצמי. מקווה שאתה בטוב, אתה עסוק, מאמין, חולה אהבה למשהו שכמעט אינו קיים, לאידיאלים שהם צל חיוור של מה שבאמת קורה בעולם, אני מעריץ את נאמנותך לרעיונותיך, לדרכך, לאהבת התיאטרון שזורמת ממך וכן, חושב שהגיע זמן להתראות, אם רק אתה רוצה ויש לך מועד וזמן ושלך באהבת אחים רחוקים, יורם."

הוא בא, אחוז בשתי ידיו בבטנו והיא כבר ללא שרירים, כי אלו הוצאו בניתוח האחרון. המושב הכי נוח בחדר היה הכורסה של המנחה. הצעתי לו לשבת בה.

הוא אמר, "זה המקום שלך." אחר כך נתרצה וישב. סיפר שירד מהמונית ושאל איש אחד שעבר שם, איפה זה מספר שמונה, כי שכח את מראה הבית. "ואז האיש צחק אלי ואמר, אתה לא צריך את מספר שמונה. תלך שמה, מספר שבע, יותר טוב. ואז האיש קרץ לי ולחש, מספר שבע, מספר טוב, אה? והלך משם צוחק ומרוצה מעצמו." "מספר שבע זה בית הזונות," אמרתי. "כן," אמר יורם, "את זה כבר הבנתי ואז ראיתי שאני עומד ממש ליד בית מספר שמונה ועל הקיר השלט של תיאטרון החדר."

לפני רגע נסתיימה הצגת "הדיבוק בחדר". אנחנו עדיין בבגדי הדמויות. דורית אבנט בשמלת הבתולה, אבי גיבסון בר-אל במעיל של הגבאי ואני במעיל של הרבי. הקהל ממתין בקומה השנייה, לשיחה שלאחר ההצגה. כאן, בקומת הגג, האור הלבן של המנורה בוחק מדי, מכאיב לעיניים שהיו מורגלות עד עתה באור הנרות של ההצגה. עכשיו זהו אור חיוור של מוות. גיבסון מדפדף בסלולרי שלו. עוצר, שותק, מביט בי ואומר: "יורם נפטר." דממה בחדר. דורית וגיבסון מביטים בי, מצפים לתגובה. המעיל של הרבי מעיק על גבי. מתחתיו החולצה לחה מזיעה. הם תובעים ממני תגובה ועד שזו לא תופיע, אין הם זזים ממקומם והם אכן עומדים קפואים. אני מוכרח לומר דבר ואומר את מה שכבר זמן רב רציתי לומר ליורם ולא אמרתי: "אזרח גדול היה האיש."

(2013)

2. לה מאמא, כי כולם היו ילדים שלה

"מהיום אתה הבן שלי ומכאן והלאה אני שמה עליך עין." מאמא הייתה רצינית. היא הביטה בי בעיון מספר שניות. לא שאלה דבר. לא ביקשה קורות חיים. מעולם לא ראתה דבר מכל מה שעשיתי. אבל עיניה השחורות נקבו אל תוך נשמת. היא ידעה את מהות הדברים, לא רק באמצעות השכל, אלא בעיקר באינטואיציה מאגית. אלן סטיוארט הייתה אלה שחורה ומתבקת. את דבריה אמרה בנימה מהפנטת, שאין לערער עליה. היא החליטה שאני הבן שלה ומכאן והלאה העולם כבר לא יהיה מה שהיה.

ישבנו בשני כיסאות שחורים, שבורים ומצולקים, במקלט שברחוב הנצי"ב בתל אביב. גם הקירות, הרצפה והתקרה היו צבועים שחור. מסביב פזורים חלקי תפאורה של הצגה שעומדת לעלות בקרוב. השחקנים יצאו להפסקה.

"אני מאמצת אותך לבן ועכשיו אני רוצה שתתחיל לביים." רק ברבות הימים התברר לי שהייתי אחד מעשרות בנים ובנות שאלן סטיוארט, המאמא הגדולה של התיאטרון, אימצה בכול רחבי הפלנטה.

הייתי אז צעיר ומבולבל. אמרו עלי שאני שחקן מבטיח אבל לא האמנתי למה שאומרים. נעתי בין במות התיאטרון לבין הטלוויזיה הישראלית, בין רדיו לבין מופעים טפלים ומתסכלים. ידעתי את אשליית הפרסום ואת צריכתה של הבדידות. נסחפתי בגלי חרושת התרבות, חסר שליטה, בלא יעד ידוע. דבר מהותי היה חסר. גאולה יפת וויקטור עטר קראו לי לבוא למקלט שברחוב הנצי"ב. שם, הם הבטיחו, קורה הדבר האמיתי.

הסניף של "לה מאמא" בתל אביב קרס. קרסו גם סניפים אחרים. "לה מאמא" ניו-יורק חי. במהלך 49 שנותיה בתיאטרון, מאמא אירחה במקום אלפי מופעים, יוצרים משבעים מדינות, עודדה אמנים צעירים והייתה פתוחה לניסיונות תיאטרוניים מהפכניים.

אלן נולדה בלואיזיאנה, התחתנה והתגרשה בשיקאגו, החלה את דרכה בחיים כפועלת במפעל תעשייתי. אחר כך הייתה מארחת במועדון לילה ומעצבת בגדים. הגירושין הותירו אותה חסרת כל וממוטטת עצבים. שערה נשר ואת ראשה כיסתה בבנדנה. על כל פרט בהיסטוריה שלה יש מספר גרסאות. בתחילת שנות השישים נדדה בחוצות מנהטן, ללא ממון, ללא השכלה, ללא עתיד ברור ועם כלב צולע בשם בובו. ברחוב פגשה בפאפא אברהם דיאמונדס שהייתה

לו חנות בדים. הוא אמר לה שכל אחד צריך שתהיינה לו שתי עגלות. האחת היא העגלה הפרטית שלו לעצמו והשנייה היא העגלה הציבורית לשירות הזולת. היא לא שכחה זאת לעולם.

ב-18 באוקטובר 1961, היא הפקידה תשלום ראשון של 55 דולר, על חשבון דמי השכירות של מרתף ברחוב 9 מזרח, מספר 321, כדי לפתוח בו בוטיק בגדים שיפעל בשעות היום ותיאטרון שיפעל בשעות הערב. המקום היה מוזנח ושורך עכברושים. אלן ניקתה ועיצבה אותו. היא עודדה יוצרים טוטליים וראתה בהם תנאי הכרחי לתיאטרון אמנותי. עיקרון זה ליווה את אלן כל ימי חייה. מטבע הדברים, תחילה היא חיפשה חומר בסביבה הקרובה והמחוזות הראשונים שהוצגו היו של אחיה וחבריו. הראשון היה "One Arm" מאת טנסי ויליאמס. הוא רץ שבוע. אחד השחקנים הציע לקרוא למקום "אימא אדמה" ואחר כך "מאמא". התיאטרון נדד ממקום למקום עד שבשנת 1969 התיישב ברחוב 4 מזרח. חלל נוסף נפתח בשנת 1974 ונקרא "Annex". בשנת 2009, ביום ההולדת ה-90 של אלן, הוכרו המקום כ"תיאטרון לה מאמא".

אלן עודדה וקידמה יוצרים במקומות רבים בעולם: אנדרה סרבן, תום או'הוריגן, סם שפרד, ליאונרד וילסון, הרווי פירשטיין, מריה אנה פורנס, תום איין, ז'אן קלוד וון-איטלי, תדיאוש קנטור, יוסף מונדי ואחרים.

בשנות השבעים של המאה הקודמת פעל התיאטרון של לה מאמא באחת-עשרה מדינות. סניף אחד היה במקלט שברחוב הנצי"ב בתל אביב. יוצרים ישראלים רבים עברו במקום הזה ורבים מהם הותירו את חותמם בתולדות התיאטרון הישראלי: אריה יצחק, בני אפולו, גאולה יפת, דני אוסטרובסקי, ויקטור עטר, חנוך לוין, חסידה סטולרו, יאיר קויה רובין, יגאל נאמן, יצחק בבי נאמן, מיכאל ענבר, מיכה לוינסון, מירב גרי, רוחמה רגב ורבים אחרים. תקופה מסוימת ניהלה את המקום רינה ירושלמי.

גאולה יפת וויקטור עטר היו עמודי התווך של הסניף התל אביבי. לאחר שהתפרק הסניף מחוסר תקציב הם נסעו לניו יורק ושנים רבות עבדו ויצרו ב"לה מאמא" עד שחזרו ארצה.

"מה אתה רוצה לביים?" שאלה מאמא. "קפקא, פלטת בבהלה. עד לאותו רגע לא חשבתי שאני יכול או רוצה לביים, וודאי לא את קפקא. טוב, תתחיל!" היא הציעה להקים במקלט התל אביבי קבוצת צעירים, מעין בית ספר מאולתר, או סדנה, או קומונה והטילה עלי לעבוד עם הקבוצה. לא היה לי מושג מה לעשות.

שום דבר לא היה מובן מאליו. כל צעד ביצירה נבחן כאילו מעולם לא היו נוהלי עבודה קבועים וידועים. עדיין לא שמענו על יו"י גרוטובסקי ו"התיאטרון העני" שלו, אבל היא כבר שמעה. צוות היוצרים היה קומונה. כולם עושים הכול והשחקן במרכז החוויה הבימתית. בחרתי ב"הגלגול" של קפקא, הסיפור על איש שמתעורר בוקר אחד ומגלה שהוא מקק. התאים לי. באותם הימים המקק הזה הייתי אני. גלגלתי את השחקנים הצעירים ברחבי המקלט. הזיתי על תמונות במה שלא ניתן היה אז לממש. בעיני רוחי ראיתי אותם מרחפים בחללו של המקלט כאילו לא היה כוח כבידה מעולם. אחר כך התרסקתי על רצפת הבטון של המקלט. ההתרסקות הזאת פערה בי תהום אפלה, לתוכה צללתי כדי להעלות ממנה חיים שהיא אמרה שקיימים בי ואני לא ידעתי.

מאמא הביאה מניו-יורק את הבמאי מרטין ברנזל, יהודי אמריקאי צעיר ששערו השחור, המתולתל, געש על ראשו. לפני שיצא מהבית הקפיד להתאפר. באותם הימים לצעוד עם מרטין המאופר על מדרכות תל אביב, נחשב להתנהגות חריגה. הוא היה בחור עדין מבע ובתוכו בערה אש תמיד. היה אמור לעבוד עם קבוצת המבוגרים ובעלי הניסיון. התחלנו מפשפשים בנושא של הבעל שם טוב. בצוות היו גם גאולה, אדם שפירא ומוסיקאי צעיר בשם דני אוסטרובסקי, לימים איש הרדיו דני אור-סתיו. ויקטור ואני היינו שני רבנים הזויים. ביום שבת אחד יצא מרטין לשחות בחוף קיסריה וטבע. נסענו לאבו כביר לזהות את הגופה. הוא שכב על האלונקה בעיניים עצומות, תלתליו נעלמו, שערו נפל לצדי ראשו בקווים ישרים ופניו השזופות שרוטות ונקיות מאיפור. התאבלנו עליו כמו על אח.

לאחר שנים רבות באה מאמא לירושלים. היא הביאה לפסטיבל ישראל מופע תנועה גרנדיוזי עם ג'והנה פלד הישראלית בתפקיד הראשי. מאמא חיה בתמונות, בתנועה מתמדת ובחשיבה טוטלית. ישבנו בבית קפה למרגלות החומה בעיר העתיקה בירושלים. היא נראתה תשושה לאחר יום של חזרות. סיפרתי לה מה קורה בתיאטרון החדר בתל אביב והיא חייכה חיוך ממזרי קטן ואמרה: "אמרת לי שכך יהיה!" סיפרתי לה שאני עומד להעלות מחזה חדש שלי, "דם", סיפוריה של אישה ישראלית צעירה במצב של דיכאון שלאחר לידה. מאמא התעוררה לחיים. "אני אגיד לך איך אני רואה את ההצגה," אמרה בטון נחרץ. "או ככה! האישה יושבת על כיסא מלכות, על במה גדולה ופתוחה, החלל השחור מאחוריה רץ אל עבר האופק, רגליה פתוחות לרווחה ומתוך ערוותה היא מוציאה סרט אדום כדם." הנהנתי בהסכמה ואמרת תודה. עם מאמא לא מתווכחים. ביקשתי לבנות את ההצגה בסגנון ריאליסטי, בתוך חדר מרוהט לפרטי פרטים, חדר שאכן אפשר לגור בו, ובאמת בתקופה מסוימת גרה בו

אחת מהשחקניות ששיחקו בהצגה. מאמא הייתה אישה ריאליסטית וישות יוצרת סוריאליסטית.

בבוקר של שבת אחת, ללא הודעה מוקדמת, מתדפק ויקטור על דלתי ומודיע שאלן יושבת למטה באוטו והיא רוצה שאבוא איתם למסגד שליד אולמות האבירים בעכו. "למה?" שאלתי. "היא אומרת שמתחת למסגד יש מים." לא שאלתי כיצד זה אלן פתאום בישראל. לא שואלים את אלן שאלות לא חשובות. אם אלן החליטה שהיא מוכרחה לבוא מניו-יורק, לבקר במסגד אחד בעכו, בגלל שמתחת למסגר יש מים, אז נוסעים לעכו. היה יום קיץ חם ולח. התנוודדנו ברכב הישן, מזיעים ושותקים בתדהמה. המסגד היה סגור. צלצלנו בפעמון. לאחר זמן רב הופיע השומר. דיברנו איתו. הוא נפנף אותנו מעליו בתנועת יד ולא רצה לשמוע. ביקשנו, התחננו, ניסינו לשחד אותו, דבר לא עזר. אלן המתינה בצד בשלווה. כשראתה שהשומר עומד בסירובו, סימנה לנו לזוז הצידה וניגשה אליו. היא אמרה לו משפט אחד, שלא יכולנו לשמוע. מיד הוא חיך אליה חיוך רחב ופתח את השער. הוא הוליך אותנו ברחבי המסגד הריק. ירדנו במדרגות אל המרתף שהיה מרובע וגבוה מאד. הוא היה בנוי לבנים אדומות וחשופות. הקירות היו מכוסים טחב, מוארים במנורה אחת קטנה. מצאנו עצמנו עומדים במרפסת צרה וארוכה, צמודה לארבעת קירות המרתף ומקיפה אותם סביב. מעקה הברזל שלה היה רעוע למדי והיא הייתה בנויה בגובה של עשרה מטרים ממה שנראתה כרצפה אפלה. זו לא הייתה רצפה. זה היה מקווה של מים עמוקים. אלן ניצבה על המרפסת, מביטה אל המים וממלמלת פסוקים בשפה שלא ידענו. כך עמדנו שם דוממים בעוד אלן ניצבת מולנו ומדברת אל המים. אחר כך פנתה ויצאה.

פול פוסטר אמר עליה שהיא מכשפה שחורה. איירין פורנס אמרה עליה שהיא משוגעת שמסוגלת לאחוז בידיה גרוטאה ולומר שהיא זהב טהור ובתוך חמש שנים הגרוטאה אכן הופכת לזהב טהור.

אלן סטיוארט, המאמא הגדולה של תיאטרון האוונגרד האמריקאי, מייסדת ומנהלת תיאטרון "לה מאמא", הלכה לעולמה בליל רביעי בשבוע, 13 בינואר 2011, בבית החולים "בית ישראל" בניו יורק, בגיל 91.

"הלכה האגדה," אמר ויקטור.

מאמא ציוותה שישרפו את גופתה ויפזרו את האפר מעל הסטודיו שהקימה בספולטו, איטליה. האימא הגדולה שחבקה את העולם בזרועותיה, משקיפה אלינו עתה מתוך דפי המיתוס שנראה כי הוא קיים כבר מאז ומעולם.

(2011)

3. רבין

עמדנו, יצחק ואני, אל מול החלונות הגדולים והבטנו אל החצר. שם, על רקע צמחייה עבותה שהסתירה מאחוריה חומת מגן גבוהה, ישבו חברים של יצחק מסביב למדורה, שרו שירי פלמ"ח והניעו גוום ימינה ושמאלה לקצב המנגינה. התמונה הייתה אילמת כי החלונות העבירו את המראות אבל חסמו את הקול.

החדר שבו עמדנו היה גדול מאוד וכמעט ריק מאדם. היו בו ערמות נישאות אל על, של מיני מזון ומשקה, ושני מלצרים שטרחו על תיקון הסידור שלהם. הם נעו חרישית, כמי שמבקשים להצניע את נוכחותם. מלצרים אחרים היו בחצר ושרתו את הנוכחים. לא היה בחדר אפילו מאבטח אחד. יצחק חשב שמנהיג בשירות פעיל או בדימוס שמצמיד לעצמו "שושן", כלומר מאבטח, הוא סתם שחצן. ודאי שלא עלה בדעתו ללבוש שכפ"ץ, שהרי בין חברים הוא נמצא, שלא לדבר על כך שאדם במעמדו ובמצבו, ברגע זה הוא לא מהווה בן תחרות לאף פוליטיקאי אחר. עדיין היו אלו ימים של תקווה. בחצר שרו עכשיו: "פָּנִינוּ אֶל הַשָּׁמֶשׁ הָעוֹלָה... אָנוּ צוֹפִים לְקֶרְאֵת שְׁעֵה גְדוֹלָה, וְקוֹף, הָרֵאשׁ נִפְשָׁנוּ עוֹד לֹא שָׁחָה... אָנוּ זוֹכְרִים כִּי יֵשׁ לָנוּ אִמָּה. אָנוּ יוֹדְעִים כִּי יֵשׁ לָנוּ מוֹלְדָת. חֵלוֹם חֲרוֹת יַחֲדָיו נִגְשִׁימָה. אָנוּ דוֹגְלִים בְּעֵז בְּשֵׁם מְחַר, וְטוֹר אֶל טוֹר גַּלְךָ תִּמְיֵד קְדִימָה!" כל משפט מכה בי במרכז החזה וסוחט את האוויר מריאותיי.

אבי, אהרון, זכרו לברכה, הלך לעולמו חצי שנה לפני רצח ראש ממשלת ישראל, יצחק רבין, זכרו לברכה. לא נהוג אצלנו לומר על יצחק רבין, "זכרו לברכה". האם זה בגלל הפחד מפני נציגי השלטון החדש שתפסו את מקומו? האם זה בגלל ההמון שסבור כי רבין בוגד, כי כך לימדו אותו הלאומנים? אם כך או כך, אומרים רק "רצח רבין" ודוהרים הלאה בדיבור חטוף. כביכול, אם תאמר "זכרו לברכה" יהיה בזה כדי להסגיר את השקפת העולם שלך ורבים נמנעים מכך כי זה לא טוב לעסקים.

משנה לשנה מתרבים אלו הסבורים שהרצח היה לברכה ודנים את האיש לדיראון עולם. אחרים סבורים שהמנוח ומורשתו שנויים במחלוקת. אבל עדיין יש מאמינים שהרצח לעצמו מקנה למנוח את הזכות שייאמר עליו "זכרו לברכה" אבל אין הם אומרים זאת בקול רם. אני מאמין שיצחק רבין, זכרו לברכה, נבחר

1 שיר החירות, מילים: יצחק שנהר, לחן: דניאל סמבורסקי, 1934.

פעם אחת, ואחר כך עוד פעם אחת, לראשות הממשלה, על כי היה ידוע כגיבור מלחמה. הוא נרצח על כי ביקש להביא את השלום. במהלך הזמנים, בעוד אני מעבד ביני לביני, את מה שאירע, נהגתי לומר בקול רם, "רצח רבין" ולעצמי לחשתי, "זכרו לברכה". לא עוד. היום אני אומר "זכרו לברכה" בקול רם, אף כי משנה לשנה, מתרבים מי ששומעים ומביטים בי בהיסוס, בחשש, או בזעם.

לאחר שאבי, זכרו לברכה, הלך לעולמו, לא יכולתי להתאבל עליו. עוצמת השבר האישי דחתה את האבל עד למועד שבו יקרה דבר שישחרר אותו. רצח רבין, זכרו לברכה, שיחרר בי את האבל גם על מות אבי. הם היו דומים. אולי לא במבט ראשון, אבל לאחר בחינה קצרה, הדמיון הדהים אותי. הוא לא היה רק חיצוני. אפשר לוותר על החיצוניות ולומר שהיו דומים בלבד. שניהם התנהלו רוב הזמן באופן חרישי, לכאורה ביישני. על כן התפרצות הזעם שלהם הייתה מפתיעה. לשניהם הייתה תנועת יד מבטלת דומה להפליא, דיבור מתמשך, עקשנות ונחישות שהיו מוסתרים מתחת למעטה של מבוכה. אבל יותר מכל היה הפרט הקטן הזה אצל שניהם: תנועת ראש נוטה הצידה אחרי הדגשת מילה כלשהי, תנועה שקיבלתי בירושה.

בערבו של יום עצמאות אחד, הוזמנתי לביתו של תעשיין שעיסוקו ביבוא ושיווק משקה פופולארי. אשתו הזמינה את זוגתי ואותי לביתם. הם גרו בוויולה גדולה, מוקפת חומת אבן גבוהה וצמיחייה עבותה. פנים הבית היה מעוצב בריהוט כבד והקירות מכוסים ביצירותיהם של ציירים מקומיים ובני מקומות אחרים והיו שם המון שכיות חמדה, פסלים ומסכות אפריקאיות, מורשת המעורבות הישראלית במדינות אפריקה.

המקום היה הומה ורוגש. האנשים ניצבו בקבוצות קטנות או התערבבו אלו באלו בקוקטייל מכופתר למחצה, שנראה היה שהוא עומד להתפרע בכל רגע. גם יצחק רבין עמד שם. הוא היה אז בתקופת שפל בקריירה הפוליטית שלו. מכאן שמספר החנפנים סביבו היה קטן יחסית, לא יותר מאדם אחד או שניים בכל פרק זמן. הוא עמד באחת מפינות החדר, בידו כוסית קוניאק והתלחש עם בני שיחו בקול עמום ועייף. ממקומי בקצה החדר, נראה היה שמדובר בהערות נימוס מפוזרות. אבל את רוב זמנו באותה פינה הוא בילה בבדידות, שקוע בעולמו. כמו גם אבי באותם הימים. אבל אז הם עדיין לא נראו לי דומים זה לזה. רק אחרי שהתרחשה הזוועה יכולתי לראות דברים שלא ראיתי. יצחק רבין היה אז ראש ממשלה לשעבר שהתפטר על כי נתגלה שיש לו חשבון בנק בארה"ב שנשאר מהתקופה שבה שירת שם כשגריר, נותר בו סכום זניח ולא דווח על כך כחוק. ביקשו להאשים את אשתו במחדל, אבל הוא נטל את האשמה על עצמו. סוף פסוק היה שהתנצל והתפטר מתפקידו כראש ממשלה.

היום, בעידן של הון מכוון שלטון ושחיתות שהפכה לשגרת חיים, קשה למצוא ישראלי שמודה במחדל ומתנצל ואם אין מפטרים אותו, הוא לא יתפטר מרצונו.

בחודש יוני 1992, ימים ספורים לפני הבחירות לכנסת השלוש-עשרה ביקש ממני עורך עיתון "חדשות", לכתוב מאמר על המועמדים לראשות הממשלה, יצחק שמיר ממפלגת "הליכוד" ויצחק רבין מ"העבודה". אף שלא היה זה מתפקידי לקבוע את הכותרת, ביקשתי מהעורך לעשות זאת. התלבטתי בבחירת המילים. חיפשתי את הגדרת אב הטיפוס של כל אחד מהם, כפי שהייתה ידועה בציבור. שמיר היה ידוע כמי שנתן את ההוראה להוציא להורג את חברו למחתרת לח", אליהו גלעד. בעבר רבין היה ידוע כאלכוהוליסט. לבסוף רשמתי כותרת: "רוצח או אלכוהוליסט". בסוף המאמר הגעתי למסקנה שאלכוהוליסט הוא בעיני מצב אנושי נגיש וגם הפיך. להיות רוצח בדם קר הוא מצב בלתי הפיך. אני מעדיף אדם בעל חולשות אנוש שיכול לשנות את מהלכי חייו, על פני מי שכל חייו אחז בנוקשות ולא הרפה מתפיסת העולם הלוחמנית שלו. העורך קיבל את הכותרת הזאת בשמחה ואמר שהיא "מוכרת". לא לכך כיוונתי אבל קיבלתי את דעתו.

בחצר הווילה, שהייתה יכולה להכיל עם רב, ניצב מזנון ישראלי ובו מנגל ענקי שמעולם לא ראיתי כמוהו לגודל והוא כבר מעלה עשן וטורחים עליו המלצרים והיה שם כמובן כל מה שהוא מקומי ולאומי, עם הפלאפל והחמוס והג'חנון והסלט הישראלי ההכרחיים והם מתערבבים בגבינות הולנדיות או שוויצריות ונקניקי דם מרכז אירופאיים קלאסיים שהוטסו במיוחד ממקום הולדתם והוברחו אל החצר הזאת ואיש אינו קם ויוצא בהפגנתיות מהמקום על כי המזנון לא כשר, וגם מיץ התפוזים הפטריוטי הקלאסי היה שם והוא סחוט טרי. זו הייתה תערובת של ישראליות מזרח תיכונית והעולם שמעבר לים במערב, שמאז ומתמיד היינו מעריצים שלו והרבה מכל דבר והרבה אלכוהול וגם המדורה הגדולה וסביבה ה"קרטושקעס", תפוחי האדמה הטריים המוכנים לצלייה על האש עד שיתפחמו ואז מקלפים אותם באצבעות חשופות ואוכלים ונכווים מלהט הצלייה בכף היד ובלשון ומלקקים את האצבעות ואומרים שטעים.

מישהו צעק: "כולם לצאת החוצה אל המדורה!" קריאה כזאת אל מול אצולת הממון, האקדמיה והפוליטיקה, המסתופפת בצל קורתו של תעשיין, יכולה להישמע מתאימה למקום ולמעמד, רק אחרי מספר נכבד של מנות אלכוהול. נראה שהכול כבר היו מבוססים כראוי והקריאה הקפיצה אותם מהסלון המכופתר, אל ערבות הנגב, הגליל וגבעת שייך אבריק, שגם היא הפכה לשיר עם ידוע ולרגע לא חשו עצמם חנוטים בחליפותיהם האירופאיות, אלא קורסים תחת הכפייה והטומי-גן והפאוצ'ים, פרועים, מגודלי זקן, לבושים

ברישול מכוון וראו עצמם כמי שקיבלו פקודת קרב "ויש לכם עשרים שניות להגיע אל המדורה ולהוציא ממנה קרטושקע מפויח ולאכול אותו בפקודה! פעל!" מיד יצאו הכול בהליכה נחפזת לתפוס מקום טוב קרוב למדורה, כי כאן לא שומרים מקום למכובדים. כי אלף, כולם כאן מכובדים, ובית, עכשיו שחזו בדמיונם הקודח את הדיונות והטרשים, כולם שווים בפני מדורת הפלמ"ח. על כן יצאו החופים בקולות תרועה וצחוקים ושיחות של לא כלום והתגודדו כולם והביטו במדורה שהייתה להם סמל לזה ששנצרב בתודעתם לנצח, אי שם בעבר ההיסטורי של המדינה ולפני שהפכו לאדוני הארץ הזאת. כמעט חישובו להטיח את עצמם באדמת החצר, כאילו היו עדיין במדי החאקי המאובקים, אלא שאיש לא עשה זאת. היום הם פלמ"חניקים מוסמכים שפעם התפלשו בעפר הארץ ועכשיו הם מניחים, בזהירות הראויה, את ישבנם, בכיסאות הנוחים שהותקנו להם מבעוד מועד וכולם כבר בחליפות מחויטות ובהם כאלה שכבר אווזים במקל הליכה וגם אחד בכיסא גלגלים. עוד בטרם התיישבו כבר היו נעים לקצב הצלילים המשתפכים מתוך האקורדיון וכולם שרים את שירי הפלמ"ח בקולות צורמים ומזוייפים, אם בכוונה מודעת ואם מתוך שכך הם יכולים ולא אחרת וגם לכך הם מודעים ובין אם כך או כך, הם עושים זאת מתוך הנאה עילאית ובעוצמה הכי גבוהה שאפשר ומתנודדים מצד אל צד לקצב המנגינה. השיר הראשון היה כמובן שיר הרעות: "אך נזכר את פלם. את יפי הבלוזית והתאר, פי רעות שפזאת לעולם, לא תתן את לבנו לשפח. אהבה מקדשת בךם. את תשובי בינינו לפרח."

האם מי מהם העלה בדעתו שיום אחד יהיה השיר הזה להמנון האבל על חבר, שברגע זה הוא עומד מעבר לחלונות האטומים ומביט במבט מבוסס אל החבורה שאותה הוא יכול לראות אבל לא לשמוע? הייתי מהבודדים שנותרו בבית פנימה, נדדתי בחדר הגדול, ללא מטרה עד שעצרתי ליד החלונות הניבטים אל החצר, לצידו של יצחק.

"גם אני למדתי בבית הינוך ב."

ידעתי מראש שאת השיחה הזאת אני הולך לדפוק עם הפתיחה הכי מטומטמת בעולם. כי על פי תנאי המקום והזמן, לא הייתה יכולה להתקיים כאן שיחה ממש, אלא רק קטעי משפט פזורי דעת ולא מחייבים, כפי שנהוג, לפחות כלפי חוץ, במסיבת יום העצמאות לבוגרי הפלמ"ח בוילה חבויה באפלה, בעוד שנינו מתנודדים מעט בגלל האלכוהול. באותו רגע הייתי נבוך ואם לא מפאת כבודו של האיש, הייתי מעלים את עצמי משם כהרף עין. כך חשבתי אז. היום, במרחק

1 שיר הרעות, מילים: חיים גורי, לחן: אלכסנדר סשה ארגוב, 1948.

השנים, הפתיחה הזאת דווקא נשמעת חיננית באופן סביר, אם לקחת בחשבון את היציבה המעורערת שלי.

"אתה נראה קצת צעיר, לא? מתי למדת?"

"מחזור 1951. אבל כבר לא קראו לו בית חינוך, אלא יוסף הגלילי."

"רגע," אמר ופתאום היינו ידידים, "אני מחזור 1928 ולמדתי בבית חינוך א, שאחר כך נקרא טשרניחובסקי. אתה למדת בדיוק מעבר לכביש, בבית חינוך ב, שאחר כך נקרא יוסף הגלילי."

"עכשיו אני מבין למה לא נפגשנו. אני למדתי מעבר לכביש."

זו הייתה כמובן אמירה אבסורדית. הוא הביט בי בתימהון ושנינו חייכנו, כי לצחוק כבר לא היה לנו כוח. הוא היה צלול לגמרי אף אם לא רהוט במיוחד ופתאום דיברנו על כל מיני דברים ואני לא זוכר על מה.

הארבעה בנובמבר, אלף תשע מאות תשעים וחמש, מוצ"ש. לילה ארוך. במסגרת עבודתי, נסעתי לצפות בהצגה בביה"ס לאמנויות הבמה "בית צבי". בדרך לשם אני חש בדחף פתאומי, לעבור בכיכר מלכי ישראל, שם אמורה להתקיים עצרת השלום, בהשתתפות ראש הממשלה יצחק רבין. השעה עדיין מוקדמת. נהרות דלילים של בני אדם זורמים לכיוון הכיכר והיא עצמה ריקה. בכניסה לכיכר אני חש במועקה. האנשים במקום שקטים. השקט מאיים. בראשי מתגלגלות תמונות של המונים מוסתים, צרחות "רבין בוגד!" נאומים מתלהמים של פוליטיקאים חסרי מצפון. בכיכר משמיעים שירי מולדת. אפשר לטעון שהיינו חייבים לדעת מראש שכאן יתבצע רצח. מזה חודשים רבים מדי, הלאומנים רודפים את ראש הממשלה רבין, פוגעים בו פיזית וממררים את חייו. אבל איש לא האמין שאכן יהיה זה רצח. לא היה לכך תקדים. אפילו ברגע שבו נשמעו היריות, צעק איש ביטחון: "סרקו! סרקו!" אולי כדי להרגיע את הקהל, או כי לא העלה בדעתו שמישהו אכן יורה כדי להרוג.

בשעת העצרת ישבתי באולם "בית צבי", צופה בהצגה. לאחר שהסתיימה, הלכתי אל מאחורי הקלעים לברך את השחקנים, כי כך אני נוהג אחרי כל הצגה. תלמיד משחק שמן ונמוך-קומה רץ במסדרון וצועק: "רבין פצוע! רבין פצוע! מגיע לו! הוא קיבל את מה שמגיע לו!"

אני קופא על מקומי. לא זוכר כמה זמן עמדתי שם. יש לשער שהיו אלו מספר שניות שנדמו כנצח. אחר כך אני פונה לאחור, יוצא מהמקום, עולה לאוטובוס. ההצגה נמחקה מזיכרוני. רק קולו של תלמיד המשחק עדיין מהדהד: "מגיע לו!" הרדיו באוטובוס פתוח ומוסר דיווחים שוטפים ואז נשמע קולו של איתן הבר, ראש הלשכה של רבין: "ממשלת ישראל מודיעה בתדהמה" ושאהג גדולה

של אימה עולה מן הכיכר. איש באוטובוס אינו מגיב. אנשים יושבים קפואים על מקומם, בעוד הרכב עושה את דרכו ברחובות ריקים מאדם.

אמרו שרצה רבין שינה את ההיסטוריה הישראלית. איני רואה את השינוי. רצה רבין לא שינה דבר. הסתלקותו של רבין שימשה כאיתות לחברה הישראלית, שכביכול, "הסדר הטוב" הושב על כנו ופירושו של דבר ששוב אפשר לאמץ את הסימאות הישנות, שכל העולם נגדנו ובכל דור ודור קמים עלינו להשמידנו ואדוני אלוהינו מצילנו מידם ואנחנו מדינה במצור ולנצח נאכל חרב! והביטחון! והביטחון! והביטחון! תפיסת עולם זו, ידועה לנו מאז ומתמיד, מקובלת על רובה של האוכלוסייה ומניחה את דעת הרבים. לעומת זאת, השלום מעולם לא היה מובן מאליו. רבין סימן שלום אפשרי. פעילותו הפוליטית הכניסה מהומה ומבוכה בתודעה הישראלית. היו אפילו נאמני שלום מובהקים אחדים שמצאו טעם לפגם, במהלכיו של השלום הממשמש ובא, שהפך בעיני ההמונים ובדרך מעוותת, לשלום המאיים עלינו לכלותינו. לכן באופן לא לגמרי מודע, הנחנו למנהיגי הימין להסית את ההמון נגד רבין. הרצח החזיר אותנו למצבנו הטבעי כמדינה קטנה, מחרחרת מלחמות, חסרת גבולות ברורים, לא דמוקרטית וגזענית.

"כן, אז ככה זה, " אמר יצחק. "כן. ככה זה, " אמרתי. "חג שמח, " אמר וביקש לשוב אל הבר, למלא את הכוס הריקה. "חג שמח, " אמרתי, "ובהצלחה! אתה יודע שמחכים לך שם למעלה."

נראה שעכשיו אני כבר לחלוטין לא שולט במה שיוצא מפי. הוא עצר לרגע ונראה שלא הבין. "אני מתכוון שעליך לשוב אל תפקיד ראש הממשלה." גם אמירה זו נשמעה מבולבלת לא פחות מהקודמת. יצחק נראה כאדם שהזדקן בטרם עת, עייף, מדוכא, מבולבל. לא בדיוק תמונה של מי שעתידי להיות שוב ראש ממשלה. הוא חייך חיוך נבוך. "כן, " אמר, "הבנת אותך, תודה."

כותל המזרח שבבניין עיריית תל אביב, פונה לרחוב אבן גבירול. על המדרכה, ליד הכותל, שלושה דגלי המדינה. כמו במדינה שלא מספיק לה דגל אחד כדי להכריז על קיומה ולכן שלושה. יותר מאחד אבל לא הרבה. אבל שלא כמו בהכרזה על קיומך, כאן הדגלים הם צנועים. מי שממשיך בדרכו אל מעבר לקיר, כבר אינו רואה אותם. אפשר בקלות להתעלם מהם. הם לא מושכים את העין. האם זה בגלל צניעותו המופלגת של מי שלשמו הוצבו הדגלים, או יהירותו המופלגת של השלטון שמבקש לסלק מן העין ומן הלב כל מה שאינו הוא עצמו, ולהכחיש את הטראומה שבעטיה דבקה בימין הישראלי, האשמה של הסתה לרצח. האנדרטה לזכרו של יצחק רבין ז"ל, שקועה מתחת לקו המדרכה

והיא עשויה גושי אבן, שמכה אדירה עיוותה את הזווית שבה הם מונחים ועל כן הם נראים כלאחר רעידת אדמה. ממרחק של מספר מטרים כבר אי אפשר לראות אותם ויש להתקרב. הכתלים סביב מסתירים את הזוועה, את הבושה, את ההכחשה.

אני יורד מהאוטובוס והולך הביתה. בבית הטלוויזיה פתוחה כי שכחתי לכבות אותה. בכל ערוצי החדשות מדברים על רצח רבין. אני פותח את האלבום המשפחתי ומביט בתמונות של אבא ז"ל. שמעון פרס אמר: "הכרתי את רבין חמישים שנה ואף פעם לא ראיתי אותו שר. הפעם היחידה שראיתי, הוא שר בעצרת השלום שבה נרצח." אבא שלי אף פעם לא שר. החל האבל.

(2011)

4. בן-גוריון

"מה עשית? מה אתה עושה?" אלו שאלות שאני שואל את תלמידיי בשיעור סימולציה למצבים של ראיונות עבודה ואודישנים. הם מתבקשים לספר בשישים שניות מה הם עושים בחייהם ומה עשו. זו מורשת הקפיטליזם האמריקאי. שם לאיש אין פנאי להקשיב לקורות חיך, בפרק זמן שעולה על שישים שניות וכמובן שיש לכתוב מראש מונולוג בן שישים שניות, לבדוק את אורכו המדויק, לשנן אותו בעל פה ולהגישו כטקסט מהחיים. כששאלו אותי את שאלת השישים השניות, המשפט הראשון שאמרתי היה: "הייתי ילד הבימה." כלומר, ילד שמופיע בהצגות התיאטרון, אבל בעיקר מתרוצץ במסדרונות הבניין וחולף על פני אלו, שהיום יש אולמות על שמים: יהושע ברטונוב, שכבר מגיל צעיר נחשב לזקן השחקנים, חנה רובינא, שמגיל צעיר נחשבה לגברת הראשונה של התיאטרון העברי, ואהרון מסקין, הגבר הראשון של התיאטרון העברי. שמעון פינקל אין לו אולם על שמו וכבר אז היה מכלה את אונו בריצה הלוך ושוב בחדר המדרגות של השחקנים, מנופף בדפי הטקסט שבידו וצועק בקול בריטון שבור ורועם: "אתם הורגים אותי! לא נותנים לי את הכבוד שמגיע לי! אני לא יכול לנשום! אני צריך לשחק את המלטו!" ואהרון מסקין עומד בתחתית גרם המדרגות, מחייך חיוך נבוך, מחפש מילים כדי להסביר לעצמו, באופן מתקבל על הדעת, מה קורה, ושמעון פינקל, שנואש מהכבוד האבוד, שאינו רודף אחריו, ומכיוון שידע בראיה שלעתיד לבוא, שלעולם לא יהיה לו אולם על שמו, טרחה וכתב ספרים שבהם תיאר את תולדות חייו עלי במות ולא חסך מעצמו דברי הלל ושבח, על כל תפקיד שביצע, קטן כגדול, בבחינת "לכם יש אולמות על שמכם ולי יש ספריה והיא כולה על שמי!"

בוקר אחד, כמו בבקרים רבים אחרים, במקום ללכת לבית הספר, אני נכנס לחדר המנוחה של השחקנים, מאחורי הקלעים של אולם הבימה ויושב בפינה, קורא בספר, למקרה שאם לא יהיה אף יוצר בחדר, לפחות שבעל המזנון יחשוב שאני עסוק. המקום ריק. חזרות מתחילות רק בעוד שעתיים. לא נותר לי אלא לקרוא בספר. זה תמיד חיבור כלשהו של קפקא, שאם מקס ברוד ייכנס, שיהיה לו רגע של נחת, למראה בחור צעיר שיושב וקורא אחת מהיצירות של חברו הטוב ביותר, שהוא עצמו, מקס, הציל משריפה ומסר לעולם, ואם יהיה לי מזל, אלווה אותו אל ביתו, ברחוב הירדן 16, ובדרך הוא יספר לי על קפקא. אני פותח את הספר ואז נכנס אהרון מסקין ומתיישב לידי. המקום ריק מאדם ומכל המושבים, מסקין בוחר בזה הסמוך לשלי. השחקן שגילים תפקידים קלאסיים

גדולים, שסירב לתפקיד בסרט הוליוודי, יושב ליד נער נפעם בן שש-עשרה. הוא מביט בשולחן שלפניו ושותק. מה אני אומר לו? בוקר טוב החבר מסקיין? אני בוחר לשתוק. הוא נראה עייף, מוטרד. ברור שעלי לשתוק. פתאום הוא מדבר: "אתמול הייתה לנו הצגה בגבעת אולגה. בדרך חזרה הייתה תאונה. כמעט נהרגנו. חבל שלא נהרגנו." אני קפוא על מקומי, מביט בו במבט שעשוי להיחשב כהערצה או בעתה. הוא ממשיך לדבר בקול הבס העמוק שלו, במקצב יגע, ומספר כיצד הנהג שממול סנוור את הנהג של השחקנים וסטה מהנתיב וכמעט התנגש בהם והרכב של השחקנים נפל לתעלה ובנס איש לא נפגע, חוץ מכמה חבלות יבשות, ואז דחפו את הרכב בחזרה אל הכביש והגיעו מותשים ומבוהלים הביתה וכל הדרך לא פסקו מלספר על התאונה ולדון בה ולדוש בה עד לזרא ועד שהתחשק לו להשליך את כולם החוצה מהרכב ולהשאיר אותם על אם הדרך שימשיכו לבלבל את המוח זה לזה והוא כבר רוצה שקט. כבר הרבה זמן הוא רוצה שקט וארבעים שנה על הבמה ועשרות תפקידים ואולי ארבע פעמים בחיים בלבד, הרגיש על הבמה את מה שהשתוקק אליו כל חייו, שהגיע אל מדרגת האמת האמנותית הגבוהה ביותר, רק ארבע פעמים, ואז הוא מסיים בשאלה: "מדוע?"

הוא שותק. אני עדיין מקשיב. בעל המזנון מביא לו את התה שהוא אוהב, על צלחת עשויה לדבר, שעליה מונחות גם שתי קוביות סוכר. מוחי מחשב בקדחתנות את הדברים שראוי כי אומר אותם. אילו הייתה לי תשובה לסוגיית "ארבע פעמים בחיים", לבטח הייתי אומר אותה בזהירות הראויה, אבל הייתי חייב לחיות עוד עשר שנים לפחות, עד אשר תהיה לי התשובה ואז הייתי אומר לו שהוא שחקן גדול ומדהים. ש"ארבע פעמים בחיים" אינן אלא ציוני דרך לחוויה עוצמתית שחוהה, בגלל צירוף של תופעות שהתרחשו באותו הזמן וכולן יחד יצרו את מדרגת האמת האמנותית הגבוהה שהוא מדבר עליה ואני הקטן ראיתי אותו פעמים רבות בתפקיד הגולם ובתפקידים אחרים, ובכל פעם הוא כובש ומרתק, ומשחק במדרגה גבוהה של אמת, משום שבבלי דעת, הוא נותן ביטוי לחוויה האישית המיידית שלו וזו יכולה להיות אפילו פשוטה ביותר, אבל כל עוד היא קיימת בו כחויה טעונה, והוא נותן לה ביטוי באמצעות הטקסט, היא יוצרת רגע של מדרגה אמנותית גבוהה, אבל מי אני שאומר כל זאת למסקין. הוא בלי ספק היה מקשיב בסבלנות, אבל מעריציו יבעטו בי החוצה. בכל אופן, אז עדיין לא הייתה לי תשובה לשאלה "מדוע?" ושתקתי.

עכשיו הם כולם ביחד. אלו שאולמות נקראים על שם, ואלו ששם רשום על שערי הספרים שכתבו, וגם בעלי שם טוב בלבד, והם כולם רשומים על כותל המזרח של חלוצי התרבות העברית. עכשיו כולם יושבים על ענן הזוי,

לבושים סדין לבן שנראה כתכריך, אבל הוא לא באמת תכריך, כי השוליים שלו רקומים באדום וזהב ומשוויים לו חזות של טוגה רומאית, ששאלו אותה מההצגה "יוליוס קיסר", שביים פיטר דרומגול באולם הגדול, בשנת 1961. שם התרוצצו יחד על הבמה עשרות שחקנים וניצבים ונכנסו ויצאו ברעש גדול ובחצוצות חרבות ובקשקוש מגינים שהיו עגולים וקטנים ועשויים פח ונראו כמו מכסים של פחי זבל מאותה תקופה ואולי באמת היו אלה מכסים, שלקחו אותם מפחי הזבל ועכשיו הם משחקים על במת הבימה בתפקיד של מגינים רומאיים עתיקים וגם אני התרוצצתי שם בין כולם ובאחת החזרות נפצעתי ממכת כידון שאמרו עליו שהוא שחזור מדויק של כידון מתכת רומאי ונפלתי לקרשים שותת דם ועליזה עזיקרי היפה חבשה אותי ובאותו הרגע התאהבתי בה, אבל היא כבר הייתה נשואה לניסים ועכשיו כל השחקנים האלה שכבר מזמן הלכו לעולמם, עדיין הם יושבים על ענן צהור, מחייכים חיוך רגוע וסלחני וכל אחד מהם ממלמל את המונולוג החביב עליו ושמעון פינקל בלחשישה רועמת שולח את קולו מעמקי הסרעפת אל היקום כולו במילים הנצחיות: "להיות או לא להיות?!" הנה השאלה! מה נעלה יותר?!... "וזוכר את כל המונולוג של המלט, כולו בעל פה, גם בשמיים.

בספטמבר 1973 היינו קבוצה של שחקנים צעירים, עושה חזרות באולם הנגרייה של הבימה, שעתידה הייתה להפוך לאולם הבימרתף ואחר כך לאולם ברטנוב. המחזה היה "תמונות במבוא" מאת שון אוקייסי. תיאטרון קריאה פיוטי. שיחקתי את המספר, מי שמציג את הדמויות ומתפלסף על הווייתן המסוכסכת. היו לי שם קילומטרים של טקסט. כבר אז שנאתי ללמוד בעל פה. למולי היה זה, כאמור, תיאטרון קריאה והטקסט היה פתוח לפנינו. היינו שחקנים צעירים, כלומר, מורדים. על הבמה דיברנו "כמו בחיים" ולא "כמו בהבימה". בעוד אני מתייגע על מונולוג ארוך במיוחד, נפתחת דלת הכניסה, הקבועה במעלה המדרגות המובילות אל האולם, בגובה של לפחות ארבעה מטרים מעלינו ונכנסת משלחת של נכבדי הקולקטיב של הבימה ועוצרת למעלה, על הרחבה שבקצה המדרגות. בראשם עומד המנהל האמנותי, שמעון פינקל. אני מדבר טקסט "כמו בחיים", כלומר, כדבר איש אל רעהו, באינטימיות של הבית או בית הקפה, ומנגד לי ניצבים נציגי רטוריקה היסטורית, מומחים לתרבות דיבור עברי של פרקי היום בתנ"ך. חברי המשלחת מביטים במנהל האמנותי בסקרנות ותוהים כיצד יתמודד אל מול זב החוטם הצברי הזה, אשר לשיטתם מדבר דיבור נפסד, כתגרן בשוק. פינקל מתבונן בי בחומרה ושותק. הוא ממתין בסבלנות עד תום המונולוג שלי ואז, בעיתוי מושלם של שחקן מובהק, שיודע מתי בדיוק להגיש את השורה שלו, הוא מזדקף במעלה המדרגות במלוא קומתו,

עיניו נעוצות בי, רושפות גצי זעם, נושא יד ימינו אל על ובקול בריטון שבור ורועם, הוא מהדהד בחלל האולם, בזעקה איומה של נביא זעם: "איש צעיר! בתיאטרון הלאומי הבימה, משחקים בריש לשונית!" העולם עוצר נשימתו. אני לא נושם כלל. הוא מביט בי בדממה. אני מביט בו בתדהמה. לאחר פרק זמן שנמשך כנצח, הוא מסיט עיניו ממני, ראשו נע ימינה ושמאלה, כמי שקובע את מעמדו העליון על פני נתיניו ואז הוא פונה, בגו זקוף ובצעד מלכותי ויוצא לאיטו מהאולם וכל חברי המשלחת ממהרים אחריו.

בקרוב יגיע היום שבו יציעו לי כאן, לשחק את התפקיד הראשי במחזה "חברים מספרים על ג'מי" ואני אסרב בגלל שהמחזה לא טוב בעיני וההנהלה שיושבת לפני, מעבר לשולחן, נדהמת: "מציעים לך תפקיד ראשי בתיאטרון הלאומי הבימה! ואתה מסרב?! למה?! בגלל שהמחזה לא טוב בעיניך?! אתה השתגעת?! פֶּסְקוֹנְיָאק שכמוך!! צוציק! מי אתה שתקבע אם המחזה טוב או לא טוב?!"

אני צעיר וחסר ניסיון ופחד ועדיין לא הסרתי מעלי את עול הדיכוי ההורי ואולי לעולם לא אוכל להסיר אותו. אבל המחזה באמת לא טוב בעיני ואני נכלם ואז הם הזמינו את ליאור ייני לשחק את ג'ימי וההצגה רצה ארבע פעמים וירדה מהבמה והכול אמרו שזה בגלל שהמחזה לא טוב.

אבל עכשיו אני עדיין בן שש-עשרה ולפני שנה הצטרפתי לחוג הבימה לנוער ועכשיו אני מביים שם מחזה-פיוט בן מערכה אחת מאת ויליאם בטלר ייטס, בשם "ג'יהנום" שבמקור שמו "Purgatory", בתרגומו המצוין של צביקה גורן שגם משחק בתפקיד האב הזקן ולימים הוא נעשה למבקר התיאטרון צבי גורן ועזרא אוז'לבו משחק את הבן שלו ולימים הוא שחקן בתיאטרון ישראל ושמו עזרא דגן וזו לי עבודת הבימוי הראשונה בחיי שתעלה באולם החזרות של הבימה שברחוב פרוג, וכבר יצאתי לשוטט ברחובות בחיפוש אחר תפאורה ומצאתי אותה מוטלת על המדרכה ברחוב טרומפלדור וזה היה עץ יבש על שורשיו וגובהו שניים וחצי מטרים ולא נותר עליו אפילו עלה ירוק אחד והוא מתאים בהחלט לאווירה המלנכולית של המחזה וגררתי אותו על פני מדרכות וכבישים והנחתי אותו על צידו בפינת אולם החזרות ושם הוא ממתין ליום ההצגה.

אני בדרכי הביתה מהליכה עד כלות הכוחות. כלומר, יצאתי מהבית והלכתי עד שעייפתי ואז פניתי אחורה והלכתי בחזרה הביתה והעייפות צובעת את העולם כולו במעטה של הזיה וכל מה שאני רואה לפניי, ספק אם הוא אכן נמצא שם, ספק הוא תמונה שנולדה במוחי והשתרבבה החוצה מארובות

1 משוקץ, מזוהם, נבל, ריקא, פושטאק. המקור רוסי.

עיניי ועתה היא תלויה לפני כתעתוע. ראיתי נופי צפון מושלגים מתחלפים בגבעות חול חם במדבר עלום שם. תמונות שמופיעות ונמוגות מיד, שהרי ההכרח להיאחז במציאות המיידית, המוחשת, נחלץ שוב ושוב לשמור נפשי ממכשול בדרך.

מפינת רחוב שמריהו לוי'ן ודיזנגוף, אני רואה את הקיר האחורי של תיאטרון הבימה, ואין זה תעתוע אבל גם לא לגמרי מציאות חיה וקיימת. שעת ערב, כמעט קסומה, נושקת לגבולה של הבדיה המנחמת, אבל גם שעת ערב של מחנק בגרון.

קך מאד. אני לבוש במעיל שחור וארוך, שאז היו מכנים אותו מעיל צרפתי, ואליו מחובר כובע רך והוא מכסה את הראש. אני הולך מצפון לדרום ומתקרב אל בית הבימה מאחוריו. נראה שחזית הבניין מוארת בעוצמה גבוהה מאד, כי הבית כולו זוהר בהילה לבנה-צהבהבה והאור נופל על הבתים והעצים סביב, ומאיר אותם בתאורה של, כביכול, כל העולם כולו הוא תפאורת במה. אף פעם לא ראיתי שמאירים את הבניין הזה באור חזק כל כך, שהרי להבימה אין ממון מספיק אפילו לשכר שחקניה וגם התאורה תמיד בחסכון. מי הדליק את כל שפעת האור הזו ולמה? הדרכים סביב לתיאטרון עדיין לא סלולות ואת הבניין מקיפה רצועת חול חומה-אדמדמה. אבוא בכניסת השחקנים ואשאל את הסדרן התורן מה קורה כאן הערב, כי ככל שזכור לי, לא מתקיימת הערב שום הצגה ואני הרי בקי בלוח ההצגות וכבר ראיתי את כולן. המרחב שמאחורי הבניין נראה שומם באופן מוזר וגם אפלולי. הילת האור שלפנים צובעת את אחורי הבניין בגוון קודר, כאילו היה זה הצד האפל, המאיים, של היופי, ואז אני רואה אותם. אנשים במעילים שחורים כשלי, חבושי מגבעות לבד שחורות, רחבות שוליים, ידיהם בכיסי המעילים, בדיוק כמוני, ניצבים בפניות של הרחובות המצטלבים סביב ונועצים בי מבטים קשים. לא נוה לי אל מול המבטים האלה ואז כמתריס, אני מטיח בהם בחזרה מבט נחוש וקשוח, שיידעו כי, אלה, אני לא פוחד מהם, ובית, יש לי מה לעשות כאן ושלא יבלבלו לי בביצים. שתי אמירות שבהחלט אין להן שום אחיזה במציאות. כי אלה, אני פוחד, ובית, באמת אין לי מה לעשות כאן. אבל כבר אני מזדקף מלוא קומתי כגנרל וצועד על שביל מרצפות צר, המונח על אדמת החמרה הקשה למחצה והאווירית למחצה, בואכה כניסת השחקנים של התיאטרון הלאומי ואז אני חש בו.

לא ראיתי אותו קודם לכן כי ראשי היה מוסב אל הרחובות סביב ואל האנשים במעילים השחורים. לפני שאני רואה אותו, אני חש בנוכחותו. הסבתי פנים

קדימה ולפניי, על שביל המרצפות הצר, באחוריו של התיאטרון הלאומי, במרחק של הבל-פה, עומד ראש ממשלת ישראל, החבר דוד בן-גוריון. הוא לבדו בכל השממה הזאת ואין עמו אף לא שומר ראש אחד לסוכך עליו. הכרתי אותו מיד, על פי רעמת השיער הסדורה על ראשו בשני גלים לבנים נוטים אחורה ככנפי מלאך. הוא ניצב מולי במעילו השחור, היורד על פי מידותיו, בחליפה תכולה-כהה, חולצה לבנה, צווארון מעומלן וללא עניבה. הייתי רק בן שש-עשרה אבל כבר גבוה למדי, והוא במלוא קומתו הגיע לגובה הכתפיים שלי. הוא נראה כשקוע במה שמתרחש בתוך עצמו בלבד, ושם, במוחו הקודח, מתגלגל המונולוג שהוא עתיד לשאת עוד מעט על הבמה הגדולה של התיאטרון הלאומי והוא מגלגל מילים ששינן לעצמו במהלך חיים ארוכים עתירי מעש ומחבר אותן שוב לרעיונות ותמונות היסטוריות שהיו ותמונות שעתידות להיות כי העם רואים בו את נביא האומה, כוהן הדת של במת ההיסטוריה, הניצב מאחורי הקלעים של בית התיאטרון ומכין עצמו לעלייה אל הבמה, עוטף עצמו בתקוותיו של הדור, ומהו הקהל הזה היושב מולו בדממה, בחשכת האולם, מהו אם לא שארית הפליטה של הטבח ההיסטורי בארצות המתים והיא תמונת פניו של העם הזה לדורותיו והעם הזה מייחל למוצא פיו, ממתין למונולוג הגאולה הגדול וכך, בעוד אנו עומדים דומם, זה מול זה, ברגע הדדי של פליאה פשוטה ביותר, מתעוררת בי התובנה המאיימת, שהוא כלל אינו רואה אותי. מבטו קר וחודר ונשלח לפניו קדימה בקו חד ומקביל לרצפה ונמשך וחודר דרכי אל מעבר לי, אל יקום אחר שבו הוא ניצב על במת ההיסטוריה, אל מול קהל מרותק ונדהם ומוליך את הקהל הזה במעלות החזון הלאומי.

עדיין הוא ניצב על קו המרצפת הצר, לא נע ימינה ולא שמאלה. לא אומר מילה. הוא לא צריך לומר דבר. הוא ממתין. עוצמתו כל כך חדה וברורה והוא כה מורגל בקיומה, עד כי אין בו שום חשש או חשד או היסוס, רק שלושה נמשכת שיודעת את העתיד לקרות והדבר אכן קורה. אני זו הצידה, או כמעט מושלך הצידה בהינף מבטו, כמעט כושל משביל המרצפות אל החול הרך, בעוד מבטו נישא, רושף וסולל את דרכו קדימה.

הוא חלף על פניי מבלי להביט בי כלל ובצעד איטי וכבד נבלע בכניסת השחקנים. אולי סבור היה שאני שומר ראש סודי שיכול להרשות לעצמו להתקרב אליו למרחק של לחישת סוד. אולי כל הדמויות במעילים הצרפתיים סביב סברו גם הם שאני שומר ראש כל כך סודי שאפילו הם לא מכירים אותי.

השנה היא אלף תשע מאות ושישים. ראש ממשלת ישראל הראשון היה בעיני ההמונים מורם מעם, אליל נערץ, שיג ושיח לו עם שרי ההיסטוריה

לדורותיהם ועם מלאכי השרת. אבל עדיין יכול היה אז, לצעוד לבדו על שביל מרצפות צר, בין חול לחול ושומרי ראשו ניצבים מרחוק.

אחרי שנים רבות, השלטון שבראשו עמד ראש ממשלת ישראל הראשון, החבר דוד בן-גוריון, יישחק עד עפר ואדונים חדשים ישלטו בארץ ואת החבר דוד בן-גוריון יראו כשליטן של אליטות ישנות שיש למחוק את זכרן מספר ההיסטוריה, או לפחות להקטין קומתן ולתלות בהן את כל חוליי העם והמדינה. אז יבואו חוקרים ועיתונאים וינברו בגנזכים וימצאו מסמך על האיש הזה, שזה עתה נכנס להיכלו של התיאטרון הלאומי, שדיבר עם מלאכים, ובמסמך כתוב על האיש הזה, שבעוד מלחמת הקוממיות רוחשת סביב, זימן אל משרדו את השחקנים חנה רובינא ואהרון מסקין ואת הבמאי שמעון פינקל, לשיחה על המחזה עוכר השלווה של יגאל מוסינזון "בערבות הנגב". המחזה שחיילי חטיבת גבעתי צפו בו וצעקו לו בוז, ויצאו מהאולם ועלו לאוטובוס שהביא אותם להצגה, ונסעו ברחוב דיזנגוף וצעקו לעוברים ושבים: "הבוז להבימה! תחי גבעתי!" זה המחזה הראשון בתולדות המדינה, שבעיצומה של מלחמה, הוא הופך נושא לדיון ממלכתי. עיקרו של הדיון הוא הקונפליקט האידיאולוגי המרכזי במחזה: האם להגן על היישוב מפני התקפות האויב עד טיפת דמם האחרונה של המתיישבים ושל החיילים שהובאו למקום, או לסגת מהיישוב ולהציל את חייהם. על הבמה המפקד הצבאי דורש לסגת. באולם חיילי גבעתי כועסים. בן-גוריון משוחח עם היוצרים ואומר להם שהוא מכבד מאד את התרבות הישראלית ככלל ואת הבימה בפרט, אבל עכשיו, בצוק העיתים, יש להיזהר וכן הלאה. המחזה מצונזר והטקסט מתהפך. המפקד הצבאי שוב לא דורש לסגת, אלא דורש בכל תוקף להישאר ולהילחם עד טיפת דמם האחרונה. האיש שדיבר עם מלאכים, שמבטו נישא וצפה אל מעבר למה שיכולים היו לראות חסידיו ויריביו, שהכריזו על עצמאותה של המדינה, שהצבא היה בשבילו חזות הכול ורק אחר כך החינוך והתרבות, הוא האיש שצנזר את המחזה הישראלי הראשון שהוצג במדינת ישראל.

ככל שהאחריות ההיסטורית על כתפיו של אדם גדולה יותר, כך בדידותו גדולה יותר והוא מבקש נחמות אסורות בקשרי אהבים שמחוץ למסגרת הנישואין ולא מוצא אותן שם כי נפשו נתונה בחבלי המדינה שזה עתה נולדה. אבל מעת לעת נחוץ לו לקרוס קריסה מלאה ולהיות הווה הזיות ונתון להתקפי חרדה ומחשבות שווא וכל אלה סימניו של אדם שאינו חפץ ואינו מכונת שלטון אוטומטית. אדם ממשי, המגלם בדמותו פרק בהיסטוריה המקומית לדורותיה וגם את החוויה האישית המיידית של בן אנוש, בעל נפש

סוערת בתוך עצמה, מאופקת ככל שיש בכוחו לשאת ורועמת בהדהוד נמשך והולך, באותו ערב חורף, מוצף סביב בתאורת חלום, על במת התיאטרון הלאומי.

לאחר שלושים וחמש שנה, במוצאי שבת, 4.11.1995, התהלך לו צעיר בשם יגאל עמיר, ברחבה שליד הכניסה האחורית לבמת הנואמים בכיכר מלכי ישראל, שבה התקיימה עצרת השלום בהשתתפות ראש ממשלת ישראל, יצחק רבין ז"ל. המאבטחים חשבו שהצעיר הזה הוא מאבטח סמוי ואחד משלהם. עם תום הטקס, כשירד יצחק רבין ז"ל מהבמה ויצא מהכניסה האחורית, יגאל עמיר ירה בו שלוש יריות בגבו ורצח אותו.

היום פגישה כזאת לא הייתה יכולה להתקיים. שומרי הראש החמושים, היו לבטח עוצרים אותי כבר בקצה הרחוב, או יורים בי ואז שואלים מי אני. שנים רבות שמרתי את זיכרון הערב ההוא לעצמי עד כי פקפקתי אם אכן התרחש במציאות. אחר כך סיפרתי אותו לידידים והם לא האמינו לי ואז גנזתי אותו.

(2011)

5. נשיא

יום אביב בהיר בשדרה החמישית, מנהטן, ניו-יורק. פתאום המקום רוגש בתכונה לא רגילה. כלי הרכב על הכביש ממשיכים בנסיעתם ונעלמים מעבר לקו האופק, אבל אחרים לא באים במקומם. הכביש ריק לחלוטין. העוברים ושבים מצטופפים לאורך המדרכות ומצפים למה שמובטח להם שיתרחש בקרוב ואז מרחוק נשמעת שריקת אזעקה וטור של אופנועי משטרה מצוחצחים חולף במהירות על הכביש. אחריו טור מכוניות שרד שחורות, שחלונותיהן כהים ואטומים.

המכונית הרביעית חלונותיה שקופים והיא מוארת מבפנים באור צהבהב חם כאור החמה. הקהל על המדרכה רואה את היושב בתוך הרכב ומוחא כפיים. חלקם בהתלהבות, חלקם כמצוות אנשים מלומדה או במבוכה. כי אם כל העולם מוחא כפיים, מה לך שלא תמחא. גם אני מוחא כפיים ועדיין לא יודע על מה.

בתוך המכונית המוארת מבפנים, יש אלומת אור בולטת במיוחד המתמקדת במושב האחורי, סמוך לחלון. שם יושבת דמות בחליפה כהה. לרגע אפשר לתהות האם דמות אדם היא, בשר ודם, חי וקיים, או בובת סמרטוטים מעוצבת בקפדנות. ראשה מוסב אל עבר המדרכה, לכיוון הקהל. שערה צבוע שחור עמוק ומהודק כפאה נוכרית. פניה מאופרות בגוון צהוב כקלף והן חרושות בהמון קמטים. פיה משוך לצדדים בחיך, שנראה כאילו היה שם תמיד ותמיד יהיה ואי אפשר למחוק אותו עוד לעולם. שיניה צחורות ומושלמות. ידה הימנית מורמת והכף נעה בהילוך איטי ושלמאל, בתנועת שלום מלכותית.

המכונית מתקרבת לעברי ופניה של הדמות נמצאים עכשיו בדיוק מול פניי. אני מביט בעיניה. עיניה מביטות בי. היא מביטה בי באותו חיך קבוע. אני מחייך אליה. היא מחייכת. עכשיו אני מבחין בכף ידה השמאלית. זו מונחת חסרת תנועה על הברך, כחפץ שמראש תוכנן להיות מונח שם וזה כל ייעודו בחיים. הדמות מחייכת ואני מרגיש בתוכי אימה מתעוררת ומבעבעת. טור המכוניות מתקדם לאיטו, נעלם מן העין והקהל מתפור.

אני פונה ללכת למקום שקודם לכן התכוונתי ללכת אליו וכמעט נתקל במי שעומד מאחורי. זהו גבר גבוה מאד ורזה מאד. הוא לבוש חליפת עור שחורה, מבריקה, חולצתו המגוהצת היטב, מכנסיו, נעליו וגרבי, כולם שחורים ומפיצים סביב ניחוח המוץ של זיעה. אוזניו ואפו מעוטרים בעגילים כבדים ופניו חיוורות

מאד וקפואות. עיניו מכוסות במשקפיים שחורים, לכאורה מביטות אל החלל שלפניו, אל המקום שבו, לפני רגע, חלפה פמליית הנשיא. זרועותיו מורמות אל-על ובין שתי כפות ידיו הוא נושא כנס, כדגל, כסימן, כהצהרה, זוג תחתוני אישה שחורים ודקים, עשויים תחרה.

הפגישה עם הנשיא אולי הייתה נשכחת ממני, אם לא היה שם אותו איש גבוה ורזה, בעל ניחוח חמוץ של זיעה, נושא הנס.

(2000)

שער שלישי ראויים לחסד סיפורים

1. הדודה המרחפת
2. גננת טורפת
3. משאיות
4. הזונה הכי יפה בעולם
5. תרנגול אחד
6. אהובה
7. הלנה היפה
8. הדודה אלקה
9. השחקנית
10. מילואים
11. אישה בוחרת
12. הנאום האחרון של שנאוצי
13. אברם בבית
14. פציפיסט
15. סבא וסבתא גזע אדירים

1. הדודה המרחפת

בכל משפחה יש מישהו שפתאום עף. לא תמיד אפשר לראות אותו במעופו ואולי רצוי שכך יהיה, שהרי זהו עניין שבינו לבין עצמו ואם מישהו נוכח בשעת מעוף זו, אי אפשר לדעת מראש אילו תוצאות עלולות לנבוע מכך. על הדודה שלי אמרו שהיא מרחפת, אבל באמת זה לא היה ריחוף סתם. הדודה שלי עפה כי הייתה ציפור.

ראיתי אותה רק פעם אחת בחיי. הייתי אז ילד שכבר ידע לקרוא שורה בעיתון ולרדת לחצר הסגורה, לשחק עם ילדים אחרים, אבל בגלל הפחד מפני הצעד הבא שיהיה עלי לעשות, העדפתי ללכת סמוך אל הקירות ולהישען עליהם ופחד הגבהים גם הוא כבר היה בי ובכל פעם שהבטתי ברצפה נבהלתי, כי היא הייתה רחוקה כל כך, ועל כן הלכתי בראש זקוף ובמבט פונה קדימה. גרנו בקומה השנייה של הבית ברחוב הים, שלימים נקרא רחוב הרב קוק. בקומה השלישית, גרו בחדר אחד, סבא וסבתא שלי מגזע האדירים ובשני החדרים הסמוכים גרה משפחת מרגולין. הייתה אז תקופת הצנע בארץ ובדירה אחת היו גרות לפחות שתי משפחות, עם מטבח ושירותים משותפים וגם בדירה שלנו גרו שתי משפחות: המשפחה של אבא שלי, אהרון הפולני והמשפחה של אבא של יוסף, שהוא יהודה התימני.

הדודה המרחפת הייתה הילדה הכי יפה בתל-אביב. כך אמרה אימא שלה, הסבתא שלי, שהיא עצמה, הייתה מלכת היופי של שרפץ, ועל כך העיד בעלה אברום, הסבא שלי. אבל כיוון שסבא וסבתא היו גזע אדירים, צנועים ונדיבים, הם החליטו פה אחד, בסעודת צוהריים של יום שבת, שכל הבנות במשפחה מלכות יופי ואילו הבן? נו, טוב, נראה מה ייצא ממנו.

הדודה המרחפת הייתה גם הילדה הכי שקטה בבית. את בעלה הכירה על הטיילת בתל אביב. שם היו הולכים בשבת בבוקר, מרחוב אלנבי לכיוון הים, מסירים את הנעליים, יורדים במדרגות לשפשף את הרגליים בחול החם ולשכשך במים הרדודים. אחר כך עולים במדרגות ומציצים מבעד לחלונות אל תוך הקזינו הגדול, שהיה בית הקפה המפואר של עשירי העיר, שהתפרש מקו החוף של רחוב אלנבי, אל תוך הים התיכון וחורף אחד, קשה במיוחד, הוא נסחף אל הים בסערה הגדולה ונעלם. בטיול על שפת הים היו מקפידים על חולצה לבנה, מעומלנת ומגוהצת ומכנסי חקי או גברדין שהורדו מחבל הכביסה בערב שבת וגוהצו היטב בבוקר שבת, ולנשים הומלץ להופיע בשמלות שבת פרחוניות עם צווארון לבן

ותיקי עור מבריקים. היו יושבים בבתי הקפה, או עומדים בחוץ, מעבר לגדר, ומקשיבים לזמרים המפורסמים ישראל יצחקי, פרדי דורה ואליהו גולדנברג שהיו שרים: "על שפת הים מחר בשבע, שם אחכה לך אלישבע!" ושירים פופולריים אחרים ובין שיר לשיר היו מספרים בדיחות גסות ושם היו מכירים אנשים חדשים וצלמים זריזים היו מופיעים פתאום ולפני שהספקת לסרב היו מצלמים אותך, גובים ממך את מחירם של התצלומים, תוחבים לידך כרטיס ביקור ונעלמים. למוחרת הלכת אל בית הצלמנייה שלהם וקיבלת את התצלומים. אם לא היית בגפך ובצילום הייתה מופיעה גם בחירת לבך או המשפחה כולה, הרי שזכית בזיכרון נצח של איחוד רומנטי או משפחתי, שאפשר להדביק באלבום ולדבר בו שנים רבות לאחר מכן.

באחת השבתות האלה יצאה הדודה המרחפת, יחד עם כל המשפחה, לטייל על שפת הים ופתאום נוכחה לדעת שאיבדה את דרכה. הילוכה היה שונה משל האחרים. לעיתים הייתה מפגרת אחריהם או מקדימה אותם. אם גילתה לפתע שהיא צועדת לבדה, בתוך המון אדם, העובר ושב על הטיילת, היא הייתה עוצרת במקומה וממתינה בשקט, מתבוננת סביב בסקרנות. היא לא פחדה ולא גילתה סימני מצוקה. אף פעם לא התלוננה על פגעי החיים ורק תמיהה שקטה הייתה קבועה על פניה תמיד. היא ידעה שבמוקדם או במאוחר יבוא מישהו ויגרוור אותה בחזרה אל חיק המשפחה. פתאום עמד לפניה בחור ואמר: "רוצה פוטו? בשבילך חינם אין כסף!" הוא החזיק בידו צלמנייה, כיוון אל פניה ולחץ על הכפתור. היא חייכה. אחר כך הושיט לה כרטיס ביקור ודיבר אליה. היא כדרכה הייתה שקטה מאד ורק חייכה והחיוך הזה עודד אותו להמשיך ולפטפט דברים שאת תוכנם לא קלטה, אבל צליל קולו התנגן באוזניה בנעימות. אחר כך התחתנו ונולד להם ילד. הם היו זוג יפה, אבל הוא נטש אותה והיא חזרה אל בית אביה, שקטה ויפה מתמיד.

ערב אחד הייתה מהומה בבית. התקרה מעל לראשנו רעדה. אנשים התרוצצו למעלה, צעקו שם, צרחו או שרו, הזיזו רהיטים והפילו אותם. זה היה בליל קולות מאיים שמתוכו עלה פתאום קול אחד נקי וחד, שהתרומם מעל לכל הקולות האחרים והיה מלא הוד ואימה. אחר כך דפקו בדלת ושכן מבוהל צעק משהו וקרא לעזרה. אמי הסירה במהירות את הסינר שהיה עליה ורצה החוצה במעלה המדרגות ואבי אחריה. הם השאירו את הדלת פתוחה.

בחדר המדרגות אנשים מיהרו מעלה ומטה ונראו אבודים. כולם דיברו וצעקו והרעש היה גדול. עמדתי בפתח הדלת ופחדתי. איש לא הבחין בי. האנשים

בחדר המדרגות, היו טרודים בעצמם ובמשהו נורא שהתרחש שם למעלה. הבטתי סביב וחיפשתי את אמי, אבל לא ראיתי אותה.

יצאתי אל חדר המדרגות ועליתי בהן למעלה. אנשים עברו לידי, נתקלו בי ואני נתקלתי בהם. הם המשיכו בדרכם ואני בדרכי. הייתי כל כך קטן שיכולתי לחמוק בין הרגליים הרצות והן לא חשו בי. הדרך למעלה הייתה קשה ומאיימת. לפני היו עשרים מדרגות שיש קרות וחדות ואני הייתי יחף ועלי רק גופייה ותחתונים. במאמץ גדול עליתי בתוך ההמון המתרוצץ והומה, מקשיב לאותו הקול הנורא שמילא את החלל וחדר אל האוזניים וזרם בתוך הגוף ומשך את הכול אחריו. חשתי שאני נשאב במעלה המדרגות בכוח שהוא למעלה מכווחתי. מעולם לא טיפסתי כך קודם לכן. בשתי ידי נשענתי אל מעקה הברזל ותמכתי את עצמי ממדרגה למדרגה. איני יודע כיצד, אבל פתאום נעלם פחד הגבהים שלי ועמדתי בפתח דירתה של סבתא. כאן היה כבר צפוף מאד והאנשים המו ונדחקו, גוף נוגע בגוף והכול זרמו פנימה. המסדרון היה חשוך ורק מהחדר של סבתא בקע אור. אל האור הזה נמשך ההמון ואני בתוכו. חתרתי אל החדר והקול המתוק והנורא הוא הולך וגובר עד שעמדתי בפתח.

חדר השינה של סבתא היה מרוהט בצפיפות. בקיר המערבי עמד ארון כהה וכבד שהובא מאירופה ובקיר הדרומי, סמוך לחלון הגדול ניצבה מיטה זוגית אדירת ממדים של סבא וסבתא גזע האדירים והייתה מכוסה בהמון כריות ושמיכות פוך מצופות בד אדום כהה רקום בחוטי זהב וכסף, ומנגד עמד הבופט הענק ועליו האורלוגין שבכל שעה ניגן מוצרט, ובקיר על ידו היו שתי מיטות ברזל קטנות, אחת לבת שלהם, הדודה המרחפת שלי, והשנייה לילד שלה. אבל עכשיו היו שתי המיטות הקטנות ערבוביה של כרים ושמיכות וסדין שנמשך ונקרע ובסמוך לתקרה, ריחפה באוויר הדודה היפה שלי. היא הייתה לבושה בכותונת לילה לבנה, עשויה משי מבריק ורך שנצמד אל גופה, ליטף אותו והתנפנף סביב. שערה המתולתל נע לאט עם תנועת הגוף. פניה היו לבנות ועיניה עצומות. היא שרה שיר ללא מילים, שמלאכים שרים אותו רק בימים הנוראים ביותר. שיר חמלה על בני אדם שאינם יכולים לראות את מה שלפניהם ועל כן הם מתמלאים חרדה וועם. האנשים בחדר שלחו ידיים וניסו לגעת בה, לתפוס אותה, אבל היא חמקה מהם בתנועות רכות, מעוגלות ואיטיות. הם קראו אליה, צעקו, התחננו ובכו אליה, אבל היא לא שמעה אותם. פתאום מישהו הצליח לתפוס בכף רגלה היחפה. היא פקחה את עיניה והתבוננה בו בבהלה, נמלטה מאחיזתו, נסקה אל התקרה וראשה נחבט בה בצליל עמוק וחלול. האיש התגלגל על המיטה ונפל אל הרצפה. עכשיו היא הייתה צפור לכודה מתחת לתקרה בתוך החדר הסגור. מעופפת מפינה לפינה והאנשים רצים אחריה להורידה משם. תנועתה נעשתה

מהירה יותר ומבוהלת יותר. היא נסקה ונחתה, שוב ושוב, ועם כל נסיקה היה גופה נחבט בתקרה וקולה כבר לא היה קולם של המלאכים. עכשיו הייתה זו זעקת שבר איזמה. במהרה התכסתה התקרה ברצועות דקות וארוכות של דם, עד שלבסוף צנח גופה, חסר אונים, אל המיטה הגדולה של סבא וסבתא ודמם. בבת אחת הייתה שתיקה בחדר. האנשים הביטו באימה בגוף השותת דם, המונח על השמיכה והוא קטן מאד ואז מישוהו צעק: "תוציאו מכאן את הילד!" ואמי הופיעה, הרימה אותי וחיבקה בכוח רב עד כאב, פרצה אל חדר המדרגות, דילגה עליהן במהירות, דחפה אותי אל הדירה שלנו וסגרה עלי את הדלת.

למחרת לא הניחו לי לצאת אל החצר ורק לאחר ימים אחדים יצאתי. הילדים בחצר צעקו אלי: "יש לך דודה משוגעת!" אמרתי להם שהיא לא משוגעת. היא ציפור. אבל הם קבעו שאסור לשחק עם מישוהו שיש לו דודה משוגעת בגלל שזה מדבק והלכו.

2. גננת טורפת

בגן הילדים של פסיה, ברחוב הרב קוק 16, ביום שישי אחד, לקראת שבת, הגננת צעקה עלי בגלל שסירבתי להצטלם עם כוס יין מתוק לקידוש. אמרתי שאני רוצה להצטלם על אופניים שלושה גלגלים. פסיה אמרה: "זהו חילול הקודש! או כוס יין או הביתה!" אמרתי: "הביתה." חשבתי לעצמי שאני דווקא לא אצטלם עם כוס יין לקידוש כי זה בכלל לא יין, אלא רק סתם מיץ ענבים של תינוקות. אבל את זה לא אמרתי בקול רם כי פחדתי.

פסיה אמרה שהיא יוצאת לרגע לשלוח מישהי שתזעיק את אימא שלי אל הגן. אחרי שיצאה, ניגש אלי הצלם, הרכיב אותי על האופניים שלושה גלגלים וצילם. כשבאה אימא הוא מכר לה את התצלום.

העבירו אותי לגן שולמית שהיה רחוק מהבית, ברחוב מנדלי מוכר ספרים, שם הייתה חצר גדולה, מלאה עפר תחוח, ריחני, שנעים להתפלש בו והגננת הייתה אישה גדולה מאד ומחייכת כל הזמן וכל ילד שנכנס לגן, היא חיבקה אותו ושאלה לשלומו ואחרי שחיבקה אותי ושאלה לשלומי, היא אמרה לי בחיוך גדול מאד: "ואתה יודע מה אנחנו עושים בכל יום בגן?" לא ידעתי מה הם עושים בכל יום בגן, אבל שולמית לא המתינה לתשובה ואמרה: "בכל יום בגן אנחנו יושבים במעגל ואני מספרת סיפור. נכון שאתה אוהב לשמוע סיפורים?" הנהנתי בראשי כאומר כן, ואז היא שלחה אותי אל החצר.

ישבתי על האדמה הלחה, משועמם ותוהה. בעוד אני בוטש ברגליי בחול הלח, חופן חול ומשליך אל הקיר, קרב אלי ילד מסודר מאד ופירוש הדבר, ילד שחולצתו נתונה בתוך המכנסיים ולא מחוצה להם והוא גם מסורק למשעי ושיערו לחוץ אל פדחתו. הוא הביט בי רגע והושיט את ידו.

"אני יוסף ואני מזמין אותך לחוץ את היד שלי."
הוא נטל את כף ידי, לחץ אותה ונענע מעלה ומטה מספר פעמים. אחר כך התייצב מעלי, זקוף מאד.

"אבא שלי חבר כנסת. מה עושה אבא שלך?"
"חלבן."

"טוב מאד," קבע יוסף ומיד שאל: "חלבן זה מעמד הפועלים?"
"לא יודע."

"תגיד לאבא שלך שיצביע בשביל מפלגת הפועלים הישראלית, כי בנפשנו הוא."

אך סיים את דבריו ומיד הוא איבד עניין בי, והלך אל הגדר. שם עמד, נשען עליה בידו האחת, בעוד ידו השנייה מונחת על המותן. כך הקיף במבטו את החצר, כמנהיג הסוקר את קהל חסידיו.

שבתי להשליך חול אל הקיר, עד ששולמית קראה לכולם להיכנס פנימה. היא הושיבה את הילדים במעגל ואמרה: "והנה סיפור על הרועה הטוב והכבשים התמימות שלו. פעם אחת היה רועה תמים וטוב לב ולו תיק גדול מאד מלא סנדוויצ'ים וחליל גדול וארוך והמון כבשים לבנות ותמימות וטובות לב. יום אחד קם הרועה הטוב בבוקר ויצא עם הכבשים אל האחו. שם הוא ישב בצל עץ עבות, פתח את התיק הגדול שלו והוציא ממנו... מה ילדים?! מה הוציא הרועה הטוב מהתיק שלו?!"

"סנדוויצ'ים!" צעק יוסף במהירות.

"נכון מאד, יוסף!" אמרה הגננת וכך הייתה מפליגה בשאלות ויוסף מקדים את כולם בתשובות חכמות להפליא, עד שכל הילדים בגן שנאו אותו וביקשו לעשות בו שפטים ושולמית צעקה "שקט!" ודממה נפלה בגן ואז אמרה שולמית:

"ומי יודע מה קרה אחר כך?"

יוסף צעק: "אני יודע!" וכמעט מיד החלה המהומה שוב, אלמלא שולמית שלחשה לחישה רועמת: "אני אגיד לכם מה קרה אחר כך! אחר כך..."

ואז דממה לרגע ופתאום צעקה: "ופתאום!!!"

זו הייתה זעקת אימים. הילדים צרחו. הגננת צחקה. הילדים נרגעו וצחקו.

הגננת המתינה עד שהצחוק פסק והמשיכה בלחישה מקפיאת דם: "הרועה הטוב סיים לאכול את כל הסנדוויצ'ים שלו והיה שבע, ואז הוא הוציא מהתיק שלו..."

מה הוציא הרועה הטוב מהתיק שלו, ילדים?"

"חלילו!" לחש יוסף בזהירות. הילדים כבר נואשו מיוסף והתמרמרו בשקט.

"חלילו!" לחשה שולמית, נטלה תיק שחור, ארוך וגדול והוציאה מתוכו חליל עץ חום, ארוך וגדול, והציגה אותו בפני הילדים.

"חלילו!" חזרה שולמית ושיננה לנו, "ומה עושים בחליל?"

ילד אחד גדול מאד לגילו, הצביע בהתלהבות. "כן, אברהם, מה עושים בחליל?" "מרבצים," אמר אברהם. שולמית הגננת נראתה המומה ומיד פנתה לילד אחר:

"כן, יהושפט?"

"מערבים מרק," אמר יהושפט ושולמית הגננת, בלחישה שורקת ובעיניים מזרות אימה, אמרה: "מחללים!" ומיד קרבה את קצה החליל אל פיה.

"אוכלים אותו!" אמרה ילדה אחת ג'ינג'ית. אבל שולמית לא ענתה. היא ישבה רגע קט בדממה, ללא תנועה וכל הילדים השתתקו באחת, כי הבינו שדבר מה מופלא עומד להתרחש.

ואז נשפה שולמית הגנת בחליל והניעה אצבעות על הנקבים שלאורכו ומנגינה נוגה מילאה את החדר ובעוד היא מנגנת ברוך, היה גופה נע מצד אל צד, בתנועה מעגלית, מתמסרת לניגון ומשתלבת בו. היא סיימה לנגן קטע קצר, ישבה על מקומה בעיניים עצומות ובדממה וכל הילדים הביטו בה בסקרנות, בהתפעלות ובאימה, ואז, לאחר פרק זמן לא ידוע אבל ארוך מאד, היא פקחה עיניה, הביטה בילדים וחייכה. כל הילדים חייכו איתה בדממה. אז אמרה שולמית בלחישה וברוך: "ואתם יודעים ילדים, מה היה הלחן הנפלא הזה שניגנת?" הילדים שתקו בהתפעלות ואפילו יוסף שתמיד יודע את התשובות לכל השאלות, נעתקו המילים מפיו.

"זהו לחנו הנפלא של המלחין הישראלי המצוין נחום גרדי!" אמרה שולמית, "ושם היצירה הנפלאה שניגנתי הוא, 'עלי גבעה שם בגליל', שכתב המשורר הנפלא אברהם ברוידס!" הילדים שתקו בהתפעלות.

"ועכשיו ילדים," אמרה שולמית בהתפנקות, "אתם יודעים מה עושים כשהמחללת בחליל מסיימת לחלל?" "עושים פיפיו!" אמר יהושפט. "אוכלים אותו!" התעקשה הג'נג'ית.

"מוחאים כפיים! ובתודה!" אמרה שולמית, "כל הילדים למחוא כפיים בתודה למחללת בחליל! ובהתלהבות!" שולמית מחאה כפיים בהתלהבות וכולנו אחריה, מחאנו כפיים בהתלהבות.

"תודה!" אמרה שולמית והנידה ראשה מטה פעמיים ואמרה: "אתם רואים? הנדתי בראשי מטה ואתם יודעים מה הסימן הזה? זהו סימן לאות תודה! תודה לכם ילדים על מחיאות הכפיים! ועכשיו כולם להניד את הראש פעמיים למטה לאות תודה לי. מוכנים? שלוש, ארבע, וכולם להניד ראש פעמיים למטה, ואחת! ושתיים!" כל הילדים הנידו ראש אחת ושתיים למטה.

"יופי ילדים! תודה! ועכשיו ילדים, אתם יודעים מה קרה לרועה הטוב שלנו?" הילדים הביטו בשולמית בדממה. עדיין היינו תחת השפעתו הקסומה של החליל.

"טוב!" אמרה שולמית, "אני אספר לכם! הרועה הטוב התעייף ונרדם על משמרתו ואז!... ואז הגיח מן היער זאב נורא ורצה לטרוף את כל הכבשים התמימות והטובות והרועה הטוב שמע את זעקתן של הכבשים התמימות והטובות והוא התעורר משנתו ומיד הניס את הזאב הרע בחזרה אל היער וכל הכבשים שמחו מאד ורקדו ריקוד עליו והרועה ליווה אותם בחלילו וכולם הלכו

ורקדו עד שחזרו הביתה בשלום! ועכשיו כולם למחוא כפיים! ובהתלהבות!"
כולנו, ביחד עם הגננת שולמית, מחאנו כפיים בהתלהבות.

"ועכשיו!" הכריזה שולמית הגננת, "בואו ונשחק את הסיפור היפה הזה! כל הילדים יהיו הכבשים התמימות והטובות ומי יהיה הרועה הטוב?" שוב החלה מהומה. הילדים צעקו: "אני!" "אני!" "אני!" ושולמית אמרה: "שקט!" ושקט השתרר בגן ואז אמרה שולמית: "יש לנו ילד חדש בגן! אמיר שמו. בואו ונקבל אותו בברכה ונכבד אותו בתפקיד הרועה הטוב!"

הילדים היו מתוסכלים. אני הייתי מבוהל. לא הספקתי לשאוף אוויר אפילו פעם אחת וכבר הושמה על כתפי רצועה רחבה של תיק כבד והחליל הונח בכף ידי הימנית.

"ואתם יודעים מי יהיה הזאב הרע?" שאלה שולמית.

"אני!" "אני!" "אני!" שאגה עדת הילדים.

"לא!" אמרה שולמית נחרצות והכריזה בקול גדול: "אני אהיה הזאב הרע!" רציתי ללכת משם אבל לא ידעתי את הדרך הביתה וגם רגלי לא נענו לי. רציתי לומר שאני לא רוצה, אבל לא הצלחתי להשמיע הגה. עמדתי משותק. אחר כך עשיתי כל מה שהגננת אמרה.

"ועכשיו כל הילדים לרדת על ארבע!... לא אתה, אמיר, אתה הרועה! אתה עומד זקוף!... יפה! כולם לרדת על הברכיים!... כן! יפה! כפות הידיים על הרצפה!... יפה מאד! ועכשיו ללכת בחדר במעגלים ולאכול דשא ולעשות מה-ה-ה!" הילדים צייתו. "ועכשיו, הרועה הטוב עומד בראש העדר!"

עדיין הייתי משותק. היא דחפה אותי בגבי אל ראש העדר.

"ועכשיו הולכים... והולכים... והולכים!" חזרה ושיננה הגננת. "ועכשיו הרועה הטוב מתיישב בצל עץ עבות!" היא הניחה כיסא באמצע החדר והושיבה אותי. "ועכשיו הרועה הטוב מנגן בחליל!" לא ידעתי מה לעשות

והגננת צעקה: "תנגן, אמרתי!"

נשפתי בחליל אבל אף צליל לא נשמע.

"חזק יותר!" גערה הגננת והצמידה את אצבעותיי בכוח אל החורים שבמורד הכלי. נשפתי בכל כוחי והחליל השמיע צליל צווחני קצר.

"תנגן!" צעקה.

צלילים מוזרים נפלטו מהכלי.

הילדים צחקו.

"שקט!" גערה בהם הגננת, "נו, טוב! נמשיך. ועכשיו הרועה הטוב נרדם! נרדם, אמרתי! עצום את עיניך!" עצמתי עיניים. "ועכשיו הזאב הרע

מגיח מתוך היער ונוהם ר-ר-ר! והרועה הטוב מגרש את הזאב בחזרה אל היער ר-ר-ר!"

הילדים צעקו, אולי צחקו אבל גם אם היה זה צחוק ילדים, הוא נשמע כזעקות אימה. גם אני צעקתי. ישבתי בעיניים עצומות וצעקתי בכל כוחי. בעיני רוחי הפכה שולמית הגננת למפלצת ענקית בעלת זרועות עבות, משתרגות סביב, עיניים עגולות, פעורות לרווחה ופה פעור מלא בשיניים גדולות וחדות. בעיניים עצומות חשתי שנוגעים בי ומטלטלים אותי בחזקה ושמעתי את הגננת צועקת בקול נורא: "תפקח את העיניים! תפקח את העיניים ותביט בי!" לא רציתי לפקוח עיניים. ודאי שלא רציתי לראות את הגננת שהפכה לזאב טורף. צעקתי בכל כוח ריאותי והצעקה הפכה לזעקת בכי נמשכת בכל עוצמת הבכי שיכולתי להפיק, צעקתי ובכיתי כדי שלא אשמע דבר ולא אראה דבר ולא אדע את הזוועה.

3. משאיות

הייתי כבר בן ארבע. היה בוקר יום שבת ואבא לקח אותי לטיול ברחוב אלנבי. על המדרכות המון רב. משפחות בבגדי שבת גררו את ילדיהם בשמש הקופחת ועצרו להביט בחלונות הראווה.

אבא הבטיח לקנות לי גלידה ויטמן בחנות של ויטמן בכיכר מגן-דוד, מול שוק הכרמל. אחר כך הלכנו במורד רחוב אלנבי לכיוון כיכר מוגרבי. אני אהבתי וניל ואמרתי וניל. אולי שלוש פעמים אמרתי וניל. אבא אמר טוב וקנה לי שוקולד כי ככה הוא רגיל. זה היה כדור ענקי של שוקולד בגביע של וופל והוא עזר לי לאכול אותו. קשה היה להחזיק בגביע. הגלידה נזלה ואבא ליקק אותה מכף היד שלי. הגלידה הייתה צמיגה וקרירה, הליקוק היה צמיג וחם. נמאס לי לאכול את הגלידה הזאת אבל לא יכולתי להשליך אותה למדרכה כי אסור לזרוק אוכל, בגלל ש"בהודו ילדים מתים ברעב ואתה לא גומר את הקציצה מהצלחת שלך?!" שלא לדבר על גלידה שקונים אותה בממון רב והיא נחשבת בבית כמזון מלכים. גם לא יכולתי למסור אותה לאבא כי לבטח היה כועס עלי שאני לא רוצה לאכול את הגלידה שקנה לי בממון רב.

צעדתי בזהירות על המדרכה, אוחז בשתי ידיי בגביע הגלידה. כבר היינו בין רחוב יונה הנביא לרחוב פינסקר. פתאום, ברגע אחד, הכול עצרו והפנו מבטם אל מעלה הכביש, וכמו על פי פקודה מגבוה, כל הקהל הרב הזה, גברים, נשים, קשישים וטף, עמדו על המדרכות, משני צדי הכביש, לקבל פניו של מישהו, או משהו, דבר כלשהו, השולח את נהמתו המתגלגלת לפניו, הולך ומתקרב אלינו, והוא עצמו עדיין לא נראה לעין, ועל כן בטרם הופיע, כבר הוא מהלך אימים על הכול ומפיל עלינו דממה וציפייה דרוכה. באותם ימים היו מכוניות על הכביש, דבר הראוי לתשומת לב מיוחדת, על אחת כמה וכמה ביום השבת. אם נשמע רעש המנוע של מכונית על הכביש, היו מפנים אליה מבט לבחון מהו הרכב ומי יושב בו. שאם היה זה רכב ציבורי, אין בו עניין של ממש, אבל רכב פרטי הוא עניין לעצמו ובלי ספק יושב בו אחד משועי הארץ או לפחות נהגו הפרטי ואפשר לנחש מאין ולאן הוא נוסע.

תחילה נשמע טרטור המנועים. זה היה קולה של שיירה מתקרבת ואז הגיח במעלה הכביש ג'פ צבאי, נוסע לאיטו מכיוון יפו, צפונה. בתוך הג'פ ישבו ארבעה חיילים אוחזים בנשק. אחריו באו משאיות ישנות ופתוחות, מתקדמות

לאט, כבמסע הלוויה. בכל משאית, ליד הנהג, ישב חייל חמוש, שהנשק שלו בלט מבעד לחלון והזדקק אל השמיים. על המשאיות עמדו גברים בבגדים זרים. לראשם כאפיות לבנות מאובקות. גופם נתון בז'קט אפור ומתחת לו שלמת בד הידועה בשם גלבייה. הם עמדו צפופים על המשאיות הפתוחות, בכפות ידיהם אוחזים בגדר העץ שהקיפה את חלקת המשא של המשאית. הם הביטו בנו בדממה.

היו גם נשים וילדים במשאיות. הילדים הגדולים עמדו צמודים לגברים. הנשים ישבו על ערמות של בגדים וכלי בית, שהיו עטופות בשמיכות וקשורות בקשר של שמיכות. כל הנשים היו מכונסות אל תוך עצמן והיו שאחזו בתינוקות מכוסים מכף רגל עד ראש. ואז עברה משאית ועליה ערמות כמו באחרות ובערמה אחת עלינוה נפרם הקשר של השמיכה וכלי מטבח היו מפוזרים סביב ובלי ספק נפלו גם על רצפת המשאית, אבל את הרצפה לא ראיתי בגלל המעקה. והיו שם סירים גדולים וקטנים וגם כיסא קטן מתקפל ופרימוס. גם אצלנו בבית יש פרימוס כזה. פתאום נבהלתי ולא ידעתי על מה.

העוברים ושבים עמדו על המדרכות ללא תנועה, מביטים בדממה בשיירה, ורק מנועי המשאיות היו הומים בטרטור מאיים. הכביש היה עשוי טלאים וגבשושיות אספלט ועל כן, כשגלגלי משאית היו נתקלים בגבשושית, היה הרכב כולו מיטלטל פתאום ואז כל הנמצאים עליו היו מיטלטלים כגוף אחד. האנשים במשאית היו בעלי פנים צנומות ומקומטות וגון עורם כנייר קלף של ספר תורה בבית כנסת. מבטם היה שלוח קדימה. הם הביטו אלי פנימה, אל תוך הגוף שלי, אל תוך הנשמה שלי ואולי לא כך היה הדבר. אולי הביטו וכלל לא ראו אותנו, אלא שראו משהו שהיה מעבר לנו, מעבר להשגתנו. ילד אחד על המשאית, ידו האחת אוחזת ביד אביו והשנייה בקרש העץ של הגדר, הביט בי. עיניו היו שחורות ופעורות.

המחשבה על מבט שהוא מעבר להשגה, נולדה לאחר זמן רב. היא עלתה שנים אחדות לאחר אותו בוקר, בבוקר אחר, בכיתה בבית הספר העממי. המורה הציגה בפנינו תמונות של ניצולי שואה באירופה, עומדים ליד גדר התיל של מחנה ההשמדה, אוחזים בגדר. שלדים עירומים למחצה, מביטים אל תוך המצלמה במבט שלוח קדימה, מביטים אלינו פנימה, אל תוך גופינו, אל תוך נשמותינו ואולי לא כך היה הדבר. אולי הביטו וכלל לא ראו אותנו, אלא שראו משהו שהיה מעבר לנו, מעבר להשגתנו. המורה אמרה: "אלו אחינו היהודים, שארית הפליטה." בתמונות האלה היו גם מי שחייכו למצלמה. על המשאיות ברחוב אלנבי איש לא חיך.

"הם ערבים, לחש אבא, "לקחו אותם מיפו ועכשיו מגרשים אותם לירדן. צריך להיזהר. הם יכולים לזרוק פצצה!" אבל איש על המדרכה לא זו ממקומו. המשאיות התקדמו במורד הרחוב ונכנסו לרחוב פינסקר ובעוד אלו הולכות ונעלמות, הופיעו עוד משאיות מתוך העיקול של כיכר מגן-דוד, והטור ארוך לאין סוף והזמן עצר מהלכו.

פתאום נעלמו המשאיות, כאילו לא היו, אלא חלום רע או הזיה והרחוב התנער ושב לחיות את חייו. משפחות בבגדי שבת פטפטו ואכלו גלידה ויטמן והיו מתווכחות שם בינן לבין עצמן על מה שמוצג בחלונות הראווה.

הגלידה שאבא קנה לי נעלמה ובידי נותר גביע וופל לח ורך וריק. נוזל גלש וכיסה את כף היד שלי, חדר אל מתחת לחולצת השבת הלבנה והכתים את הבד. הרגשתי אשמה. כשנחזור הביתה אימא תצעק שלכלכתי את חולצת השבת היחידה שלי ותאשים את אבא על שלא השגיח עלי.

4. הזונה הכי יפה בעולם

מתחת למרפסת שלנו, בין הבתים של הבלוק, עמד מבנה חד-קומתי קטן ובו מטבח מחובר לחדר מגורים ולידם תא שירותים זעיר, עם אסלה, כיור וצינור מקלחת שהתיז מים על רצפת הבטון. הכניסה לשירותים הייתה דרך החצר ומי שגר במבנה הזה ורצה לעשות את צרכיו, היה יוצא אל החצר, בקיץ ובחורף, ביום ובלילה, חשוף לאיתני הטבע ולעיני הבלוק כולו, מקפץ על פני טור של אבני מרצפת, מפתח חדרו אל תא השירותים ובחזרה. במקום הזה גרה הזונה הכי יפה בעולם.

היא הייתה אלילה תמירה. היה לה שיער בלונדיני מבריק, פנים מלאות, עיניים כחולות ושפתיים עבות מאד, שהייתה מדגישה אותן בשפתון אדום. כאשר עברה בחצר, בדרך אל הרחוב, צועדת נמרצות בראש מורם, היא הייתה כוכבת הקולנוע ריטה הייזר, שירדה מסרט שחור-לבן בבית העם ואמן רב כישרון וחסד, צבע אותה בשלל צבעים טכניקולור. היה לה גוף מלא ומחוטב ושמלות קצרות וצרות מאד. בעיקר היו לה גרבי ניילון צבע גוף עם תפר אחד מאחורי הרגל, שהיה מופיע מתוך הנעל ועולה בחמוקי רגלה ונעלם מתחת לשמלה הצרה, ולאן הוא מגיע לא ידענו ואף לא העזנו לחשוב. הגרביים הללו היו מנצנצות בהליכתה ומשוחרות, גרב ימין עם גרב שמאל, ושפתן הייתה חום וצמרמורות. לאף אישה בבלוק לא היו גרביים כאלה.

כשהייתה עוברת בחצר היה העולם עוצר ומשתתק. מכוניות בכביש לא נהמו ואפילו צעקות השכנים נשמעו רחוקות ועמומות. גם לאחר שנעלמה מן העין, מעבר לפינת הרחוב, נותר באוויר, במסלול הליכתה, ניחוח משכר. הזונה הכי יפה בעולם, הייתה מתעוררת בצוהריים, יוצאת אל בית השימוש ושם הייתה מכבסת את התחתונים שלה, יחד עם הגרביים ועוד כל מיני בדים וצעפים שהשימוש בהם לא היה ידוע ועל כן היה מעורר בנו תמיד מתח מוזר בשיפולי הבטון. אחר כך יצאה אל החצר ותלתה אותם לייבוש על החבל. מחלונות הבלוק הם נראו כממחטות קטנות ועדינות, עשויות משי אוורירי, רוטט ברוח, שכל מגע יד גסה מדי הייתה עלולה לפורר אותם ולהעלימם מן העין. התחתונים שלנו היו עשויים כותנה לבנה וגסה של אתא, שהיו קונים במשביר לצרכן, ועל חבל הכביסה שלנו הם דמו לדגלים כבדים ולחים של כניעה. אחרי שתלתה את הכביסה, הייתה הזונה הכי יפה בעולם חוזרת ונעלמת בחדר המגורים שלה. זה הזמן שבו היינו מתגנבים אל החבל להריח את התחתונים.

לא זכור לי מתי עשינו זאת לראשונה, או מי היה הראשון שעשה זאת. באותו זמן היה זה נראה כטקס קדום הנהוג מאז ומעולם. קודם היה הולך ראובן שקראנו לו רובן. הוא רץ אל החבל וקירב את אפו אל הבד השקוף ומבלי שנגע בו, היה שואף אל ריאותיו את בושמם של התחתונים ומלטף אותם ממרחק של כמעט נגיעה. אחר כך היינו מתגנבים, אחד אחד, אל החבל, שוהים כמה ששוהים, מריחים ככל יכולתנו ושבים בריצה אל חדר המדרגות הקרוב. הניחוח היה מהמם. לא היה כמוהו בבלוק. הדודות והאימהות היו מתעטפות בבשמים כבדים ומעיקים וגם זה רק בערבי שבת וחג. הניחוח שעלה מהתחתונים של הזונה הכי יפה בעולם היה בהיר ופתוח, כמו בשדות ירוקים שבטבורם ניצבות טירות עתיקות בסיפורים על ימי הביניים, ניחוח אהבה של עלמות ואבירים, מגע של גבורה ואומץ לב, שאיש ברחוב שלנו לא העז לממש. זה היה ריחם של פרחי שדות רחוקים שריחף בשבילי בלוק הדירות המשפחתיות, שלא היה בהם שדה ולא היו בו פרחים כלל, ריחות של מרחבים שעדיין לא נודעו ועל כן נתתי להם את השם: "ניחוח איי הדרום של רוברט לואיס סטיבנסון".

בעלה של הזונה הכי יפה בעולם היה גם הסרסור שלה. הטיפוס הזה היה איש רזה וגבוה, שלבש חולצות ומכנסיים שחורים והדוקים, שאפשר לראות רק בסרטים, וגם שם רואים אותם רק על גופו של הגיבור הרשע. לפעמים היינו יושבים וממציאים סרטים על הזונה הכי יפה בעולם ועל הבעל שלה הסרסור, יימח שמו וזכרו לנצח נצחים, אמן. בסרטים שלנו היו שני שיאים הכרחיים. הראשון הופיע עם תחילת הסרט, כאשר אנחנו, הגיבורים הטובים של הסיפור, חוטפים את הזונה הכי יפה בעולם ומכריחים אותה להיות השפחה שלנו ולבצע עבורנו משימות אפלות, כמו למשל, לגנוב את היהלום הכי גדול בעולם מהכתר של מלכת אנגליה. בסרט אחר היא נדרשה לרקוד בפנינו את ריקוד שבעת הצעיפים של שלומית. אף אחד מאיתנו לא ידע מהו בדיוק ריקוד שבעת הצעיפים ומי היא אותה שלומית, אבל רובן אמר שראה פעם סרט כזה. בסרט שלנו הזונה הכי יפה בעולם רקדה כמו ריטה הייזר' ושרה כמו סילבנה מנגנו. אבל בדיוק ברגע שבו היא עמדה להסיר את הצעיף השביעי ולגלות לנו את העולם המסתורי שלה, החליט רובן שהבעל שלה, הסרסור השחור, נוחת מהשמיים ומופיע לבוש בגלימת הטיסה השחורה שלו ובידו חרב משובצת יהלומים ואנחנו מוכרחים לעצור את הריקוד ולהמציא דרכים להימלט מאימתו של הרשע, או לחלופין, להמציא פטנטים מסובכים שבאמצעותם נוציא אותו להורג באופן מוחלט, סופי ואכזרי ביותר. גלגלנו אותו מצוקים חדים אל אפלת האוקיינוס. העלינו אותו באש. ביתרנו את גופו לחתיכות בשר קטנות עם עצמות שבורות, כמו במרק של שבת, ובישלנו אותו בסיר ענק ואכלנו את התבשיל בתאווה

ובמצמוץ זועם של השפתיים, וזה היה השיא הגדול השני של הסרט. אחרי המעשים הללו כבר לא היה לאף אחד חשק לגלות את העולם המסתורי של הזונה הכי יפה בעולם וכך הנחנו אותה עומדת קפואה על גבעה במדבר, ידה האחת מונחת על שולי הצעיף השביעי וידה השנייה מורמת אל-על, כפה פרושה כמו גלדיולה אל עבר השמיים התכולים ללא פיסת ענן ועל פניה חיוך של ניצחון.

לפעמים היא הייתה חוטפת אותנו ומכריחה אותנו להיות העבדים שלה. לכבס עבורה את התחתונים והגרביים, לשטוף את הבית ולעשות לה מסג' במקומות הכי צנועים של הגוף. "זה בסדר, אמר רובן, "כי באמת לזונה אין מקומות צנועים בגוף כי היא קניינו של העם לנצח נצחים." את הביטוי, "קניינו של העם לנצח נצחים", הביא רובן מהרדיו של אבא שלו, שהיה מקשיב לנאומים של בן-גוריון. ככל שהתאמצנו להמציא המצאות בסיפור עלילותיה של הזונה הכי יפה בעולם והגיבורים הטובים שלה, כך השתדלנו גם בהמצאת מיתות משונות לבעל שלה, אשר שמו בפינו היה: "הסרסור יימח שמו וזכרו!"

לפעמים הייתה הזונה הכי יפה בעולם רבה עם בעלה בבית וצועקת עליו שהוא סמרטוט והקליינטים שהוא מביא לה כולם סוטים ואימפוטנטים והוא היה צועק עליה שכל הזונות נותנות לסרסור שלהם רק היא לא. בכל מקרה, היה ברור מראש למי הייתה נתונה אהדתנו.

הבלוק היה מתחם של ארבעה בתים בני שלוש וארבע קומות שרוב זמנו עבר עליו ברעש ובמהומות משפחתיות. אבל הביתן הקטן היה נוהג כסירה שנחה לה באמצע האוקיינוס, בעין הסערה. הוא היה מכונס בענייניו והבלוק היה מכונס בשלו. ברגעים שבהם היו עולות צעקות מתוך הביתן, היה הבלוק משתתק ומקשיב.

המרפסת של רובן הייתה בדיוק מול המרפסת שלנו ובדיוק באמצע הדרך שבין המרפסות עמד הביתן הקטן. הדלתות אליו היו בנויות בצד של רובן והחלונות שלו פנו לצד הבית שלנו. מהמרפסת שלנו אפשר היה לראות, בחלון אחד, על רצפת חדר המגורים, חצי מיטה וחלק של שטיח, ובחלון השני אפשר היה לראות את הגליל של הנייר טואלט על הקיר בשירותים.

יום אחד שמעתי את רובן שורק את הסימן המוסכם שלנו. יצאתי אל המרפסת שלנו והוא עמד על המרפסת שלו וסימן בתנועות נרגשות שמשוהו מתרחש בתוך הביתן למטה. התנועה לימדה אותי, בשפת הסתרים המקובלת עלינו, שהזונה הכי יפה בעולם נכנסה זה עתה אל חדר המגורים עם גבר לא מזוהה ובבקשה

לדווח מה קורה. הבטתי למטה וקפאתי. מבעד לחלון נראתה ערוותה הפרושה של הזונה הכי יפה בעולם, מונחת על המיטה. לרגע אפשר היה לחשוב שאין זה אלא ציור דיו שהועתק בידי הבעל שלה, מקירות בית השימוש של קולנוע "בית העם", נצבע בצבעי טכניקולור והושם על המיטה, לרמז על נקמתו של הסרסור, בכל מי שיציץ בחלון. רובן, במרפסת שלו עשה סימנים שלא הבנתי, כי עיני היו נעוצות במסגרת החלון שבתוכו הייתה מיטה ובה שכבה הזונה הכי יפה בעולם ופתאום היא הייתה גוש בשר שזוף שבמרכזו קווצת שיער שחורה ועבה. זה היה רגע של חילול הקודש. בכל הסרטים שעשינו, בעלילות גבורה ובשלל קרבות, אף פעם לא חיללנו את כבודה של הזונה הכי יפה בעולם, ודאי שלא חדרנו אל מקומותיה הצנועים. אם דיברנו על מעשי האהבה הנועזים ביותר, ידענו אותם בתחושת הגוף בלבד ואסור היה לעטוף את התחושה במילים. התמונות שהיינו בוראים לעצמנו היו מעורפלות וחופנות סוד כמו בסרטים. ידענו שאנחנו עושים סרטים אסורים, אבל איחדה אותנו אחוות הזונה הכי יפה בעולם.

באותו הזמן נהג הבלוק בצניעות חמורה. היא הייתה מקובלת על הדתיים החרדים, שהיו מכונים בפי הבורגנים "הפרימיטיביים האלה" וגם על הבורגנים, שהיו מכונים בפי הסוציאליסטים "המנוונים האלה" וגם על הסוציאליסטים, שהיו מכונים בפי החרדים "הקומוניסטים האלה". כל קבוצה שמרה בקפדנות על אורח חייה ואף שהיו מעורבבים זה בזה ודירותיהם של אלו היו משיקות לאלו, היו מכבדים זה את מנהגיו של זה, ככל שיהיו זרים ומשונים אלה בעיני אלה. הסכמה אחת כללית חיברה את הכול: אחרי אלפיים שנות גלות, יש לנו מדינה משלנו והיא חדשה ונפלאה ויש לנו עקרונות מוסר נפלאים כמוה ויש גבולות ברורים ומוסכמים, שהעין יכולה לראות והפה יכול למלל.

אבל עכשיו, בפעם הראשונה בחיי, ראיתי ערוות אישה חשופה, פרושה לפני, במרחק מטרים ספורים בלבד, מבעד לחלון זכוכית קטן והיא ממלאה את החלון כולו ואז הופיע בתוך מסגרת החלון הזין הכי גדול בעולם וחדר אל תוך גופה של האישה. אי אפשר היה לזהות דמות אישה או גבר, רק איברים משוחים בויעה וישבן אחד שמן ושעיר, שעלה וירד ומילא את כל שטח החלון מקצה אל קצה.

רובן, על המרפסת שממול, נראה כאילו הוא יוצא מדעתו ועשה סימנים גדולים ורחבים יותר ויותר והוא כמעט מחשב להתפוצץ מהתרגשות, נלהב לדעת מה קורה שם בתוך הביתן וזועם על שתיקתי. אבל אני לא יכולתי לשדר אליו אפילו סימן אחד. עמדתי דומם, מביט במסגרת החלון, הדחוסה בישבן העירום העולה ויורד והרגשתי אימה גדולה. אימא חלפה במרפסת ושאלה על מה אני מסתכל. לא עניתי לה. היא התקרבה, הציצה אל החלון וקפאה לרגע. אחר כך גרשה אותי

משם. ברחתי אל החדר והצצתי בזהירות אל המרפסת. אימא עמדה מרותקת וצפתה בחלון הביתן וזה כל מה שאני זוכר: האימא שלי עומדת במרפסת ועל רקע השמש השוקעת, היא הופכת לצללית כהה, רכונה על המעקה, צופה למטה, אל קריסת החלום של הזונה הכי יפה בעולם.

לאחר אותו יום לא רציני עוד להריח את התחתונים של הזונה הכי יפה בעולם. לאחר זמן מה, מישהו שם למטה, במבנה הקטן, כיסה את החלון בוילון בד שקוף למחצה, ואף שבלילה, כשהחדר היה מואר, אפשר היה לראות חצי מיטה וחלק של שטיח, לא הוספנו לדבר בזה ולא עשינו עוד סרטים. מי שהציץ אל הביתן, לעצמו הציץ ומי שלא הציץ, עשה דברים אחרים. כשהייתה הזונה עוברת בחצר בדרכה אל הרחוב, היינו מביטים בה בשתיקה.

יום אחד נעלמה הזונה ולא חזרה עוד. רק הבעל שלה, הסרסור, נראה לפעמים נכנס ויוצא בדלת הביתן. קירותיה של הדירה הלכו ונסדקו ובליל סופה אחד נפרץ הגג, תוקן ונפרץ שוב ואחר כך נזנח. לילה אחד נעלם רובן עם כל משפחתו. יום לפני כן, עדיין שחקנו יחד במשהו שהיה ונשכח והוא לא אמר מילה על מה שהמשפחה שלו מתכוונת לעשות באותו לילה. למחרת הייתה דירתו סגורה והתריסים מוגפים. אמרו שהמשפחה כולה ירדה לדרום אמריקה. באותם הימים נחשבה ההגירה אל הארץ שלנו, כצורה של עלייה במדרגות הקדושה, ואילו ההגירה ממנה נחשבה כירידה, כלומר, ירידה במדרגת האנושיות. מי שהיגר מהארץ היה מכונה יורד ובוגד. לכן שמרה המשפחה בסוד את דבר ההגירה הקרובה ורובן שמר את הסוד מפניי. זמן מה עדיין חשתי בעלבון ההסתלקות של רובן. הוא היה החבר הכי טוב שלי ופתאום נעלם ללא הודעה מוקדמת. כששאלו אותי אמרתי שהילד הזה הוא בוגד במולדתו, ומשפחתו ראויה לעלות על המוקד ולהיצלות שם עד צאת נשמתם המתועבת. אבל בליבי פנימה ידעתי שאני מדבר שטויות ובאמת כמעט בכיתי על החבר הכי טוב שלי שהלך לו. אחרי שבוע נכנסה לגור שם משפחה אחרת עם שתי ילדות קטנות ומעצבנות, שלא היה בהן עניין עבורי.

עברו שנים ואני יצאתי מהבלוק, התחתנתי עם אישה שאהבתי ואחר כך התגרשנו, הלכתי למקומות אחרים, חזרתי אל הבלוק ושוב הלכתי ממנו. יום אחד עברתי ברחוב אלנבי, ליד שפת הים, אל מול בתי הקפה של הזונות והנרקומנים. זה היה לפני שהופיעו העובדים הזרים במקום, לפני שניסו לשפר את יוקרתו ולפני שהקימו בו את חומת גורדי השחקים של העשירים. פתאום ראיתי מולי על המדרכה, אישה נמוכה, כמושה, בבגדים מוכתמים. בהליכתה הייתה מתנוודדת כמי שנמצאת תחת השפעת סמים. שערה החום היה

מזוהם ושמנוני ותלה על מצחה כגבעולים יבשים של צמח נובל. עיניה לא היו כחולות, אלא שחורות ולובנן היה מכוסה אדמומית. היא צלעה, ממלמלת לעצמה הברות לא ברורות. איש לא שם לב אליה והיא לא ראתה איש. לרגע לא זיהיתי את הזונה הכי יפה בעולם. היא עברה על פני ואני לא העזתי להסב מבט אליה.

5. תרנגול אחד

הכיור בחדר האמבטיה מכוסה בשכבת דם קרוש, מתבקע לסדקים קטנים, נפגשים, מתפצלים, נתיבים שהולכים מלמעלה למטה במדרון, משפת הכיור אל החור העגול השחור של פתח הביוב. חדר האמבטיה הזה קטן מאד, צר ואטום כתיבה סגורה. עומדים בו ריחות כביסה, שתן ובגדים ספוגי זיעה. הדלת לחדר הזה קבועה באמצע מסדרון צר וחשוך. בקצה המסדרון נמצאת הדלת אל חדרי הבית ומשם באים ריחות של ספרים ישנים שטבלו בשעווה של נרות שבת ויום טוב, נרות נשמה ומרק עוף. האור במקום הזה הוא בגוון חום-צהבהב של שמן בישול. השקט במקום הזה הוא דממה קשה מנשוא.

אימא אמרה שהולכים לעשות שחיטה כשרה אצל הרב מעבר לכביש. הוא הרב המוהל ושוחט ובודק והוא גם אב לחמישה ילדים שאפשר להבחין ביניהם רק על פי הגובה. שני ילדים ושלוש ילדות. לכולם פנים חיוורות, עיניים גדולות ותמהות. כאילו באו לעולם כולם יחד, באותו הרגע, והם עדיין לא יודעים כיצד לנהוג בו. הילדים קירחים ועל ראשם נותרו להם רק פאות לחיים, חבושים כיפות שחורות, מעילים ארוכים שחורים והילדות בשיער ארוך קלוע בצמות, בשמלות צמר אפורות, ארוכות, יורדות עד עקבי הנעליים. ילדים של מסלול קבוע. לא מתערבבים בשכונה. יוצאים מהבית בחבורה צפופה אחת והולכים לאן שהולכים ואחר כך חוזרים יחד הביתה. תיירים מארץ אחרת שנחתו ואינם רוצים עוד להמריא מכאן או שאינם יכולים. כשהם עוברים ברחוב עושים להם כבוד ומפנים להם את הדרך, אבל כיוון שהם עצמם מקדימים לפנות את הדרך למי שבא כנגדם במדרכה, הרי שנעשה בין אלה לאלה נתיב רחב ופתוח, שיכול היה לשמש אותם, אם לא היו שני הצדדים נמצאים דחוקים אל שולי המדרכה. צד זה דחוק אל הבית הסמוך וצד זה דחוק אל הכביש הסמוך ונמצא בסכנת נפילה אליו, אם לא בסכנת דריסה. בימים ההם הייתה התנועה בכבישים שלנו דלילה למדי. רכב שנסע בכביש, הכריז על בואו ממרחק רב וכאשר חלף על פני העוברים ושבים, היו אלה מביטים בו בסקרנות, לזהות את הפירמה של האוטו והמודל ואולי לראות את מי שיושב בו. אולי הוא מפורסם. כי מי כבר יכול לנהוג באוטו, חוץ מהנהגים של דן, תנובה ואחרים כמוהם? רק עשירים מופלגים ופושעים מפורסמים.

האבא של ילדים אלו היה ידוע בשכונה כרב גדול. כל השנה הוא יוצא ובא בענייני סוד חשובים ובימים הנוראים הוא יושב בבית ושוחט. איש עגול עם

עיניים קטנות וחיוך כזה שיש לזמרים בחתונות. בשכונה אומרים עליו שהוא גאון גדול ויודע את כל התורה בעל פה וכבר באה אליו משטרה לדבר על כל מיני דברים, אבל תמיד יצא זכאי כי הסניגור שלו זה אלוהים ומי שרוצה שיעון שוויצרי מזהב יכול למצוא אצלו בהזדמנות. למקס מהקומה השלישית יש שיעון שוויצרי. אנשים עוצרים את מקס ברחוב ומבקשים לראות את השיעון הזה ואז מקס מחייך אליהם בנדיבות, כמי שיודע שברגע זה העניקו לו האנשים את הזכות, שהיא גם החובה הנעימה, לנטות חסד לזולת, ואז, בעוד פניו מחייכות חיוך ערמומי של קוסם, הוא מפשיל באיטיות את שרוול החולצה ומגלה את השיעון וזה בוהק באור השמש ומסנוור את עיני הרואים ואז האנשים שואלים את מקס אם הוא מוכר אותו ומקס צוחק ואומר ששיעון שוויצרי אפשר לקנות אבל לא למכור, כי מי שקונה שיעון שוויצרי, זה לכל החיים. האנשים שואלים את מקס איפה קנה את השיעון הזה ובכלל איפה קונים שעונים שוויצרים וזהו דבר ידוע ומקובל על הכול, אבל גם סוד גדול. על כן, האנשים רוצים לשמוע עוד פעם את הסוד הגדול, אולי ילמדו דבר חדש. מקס מביט לצדדים ובודק שאין בסביבה מלשינים של משרד הפנים ואז הוא אומר שיש לו פרוטקציה אצל הרב של השכונה, שכידוע לכל, יש לו פרוטקציה אצל אלוהים ובגלל זה אפשר לראות אצלו כל מיני דברים שאי אפשר לראות במקומות אחרים. פעם אפילו ראה אצל הרב בבית, בתוך קרטון, חדש לגמרי, עם הדפסה באנגלית מאמריקה אוריגינל, ועוד לא השתמשו בזה אפילו פעם אחת, מכונה שמנקה את האבק בבית בלי מטאטא ובארץ אין דבר כזה בכלל. אבל מקס אומר שהוא לא צריך מכונה כזאת, כי יש לו בבית את האישה שלו שמנקה. אבל שיעון שוויצרי זה דבר אחר. מי שיש לו שיעון שוויצרי זה סימן שהוא עשה משהו בחיים שלו והרב לא מוכר שעונים שוויצרים סתם לכל אחד. רק למישהו שהוא "פון אונזערע!" כלומר, "משלנו", כלומר, אשכנזי טהור ואז היה מקס מספר איך כבוד הרב פגש בו יום אחד ברחוב הירקון, על יד בית הכנסת הגר"א, והאיר לו פנים וברך אותו לשלום וגם שאל אותו איך הפרנסה ואיך הילדים ומה דעתו על המצב הפוליטי וזה סימן שהרב קיבל משלוח חדש של דברים שכדאי לראות. כי אם לא היה מקבל משלוח כזה, היה הרב שואל אותו רק איך הפרנסה ואיך הילדים ולא היה שואל אותו מה דעתו על המצב הפוליטי, אלא קודם כול הוא נאנח ואחר כך אומר בעצמו למקס מה דעתו על המצב הפוליטי ואחר כך הוא נאנח ואומר: "כן, קשה! אבל יהיה טוב, בעזרת השם!" ונפרדים לשלום. אבל באותו יום הרב שאל את מקס על המצב הפוליטי ומקס דיבר והרב נד בראשו לאות הזדהות עם הגורל המשותף לכל העם היהודי באשר הוא. אחר כך הרב הזמין אותו הביתה לשתות תה ושם, בבית הרב, הם ישבו בסלון והרבנית הגישה תה מקופסה שקיבל במיוחד

מחוץ לארץ והם שתו תה ודיברו ואחר כך ניקו את השולחן ופרסו מפה חדשה, והרב שלח את הילד הגדול שלו להביא את הקופסה מהבוידעם והילד הלך ובא עם קופסת שימורים של בשר לוף מאמריקה. הכול הביטו רגע אחד בדממה בקופסה המונחת על השולחן. גם הרב הביט בקופסה ואחר כך שלח מבט קצר וזריו במקס, ומקס השיב לו במבט קצר וזריו, וזה היה סימן של הסכמה ביניהם. אז שלח הרב את הילד השני שלו להביא את פותחן הקופסאות מהמטבח ואחר כך אמר לכל המשפחה לצאת מהסלון וסגר את הדלת. אז בירך הרב "שהחינו!" ומקס אמר אמן. אחר כך פתח הרב את הקופסה ושם, בתוך הקופסה, היה בשר לוף אמיתי מאמריקה וזה דבר שלא רואים בכל יום, רק בשוק השחור או לפעמים בערב חג, לפי תלושים במכולת. הרב אמר שהבשר הזה הוא "גלאט פושר!" ומקס אמר שזה דבר ברור מאליו ולא צריך אפילו להזכיר, כי לרגע לא שכח שבביתו של כבוד הרב אנחנו יושבים, ואם כאן אין הכשר "גלאט", כלומר, בלי שום ספק ושאלה, אז איפה יש, ואז מקס נבהל לרגע כי חשב שאמר משהו שיכול לפגוע בכבוד הרב. אבל הרב הרגיע אותו ואמר שההכשר בא ממועצת גדולי תורה של חסידות בעלז בברוקלין למהדרין שבמהדרין ואם הם הכשירו את הבשר אז אין חשש ואז הכניס הרב את אצבעותיו אל תוך הבשר וחיטט בקרביה של הקופסה והעלה מתוכה חבילה קטנה עטופה בנייר פרגמנט ואז ניגב את אצבעותיו בממחטה מיוחדת שעשויה לדבר ופתח את החבילה. בתוך החבילה היו מסודרים במעגל, זה בתוך זה, חמישה שעונים שוויצרים אוריגינל ומקס בחר לו שעון אחד, יפה במיוחד, עשוי זהב טהור שמונה-עשר קראט, חמישה יהלומים בתוך המכניזם שלו ושלושה מחוגים ולוח של מספרים עשויים בצורה מודרנית ביותר. אחר כך הם עשו משא ומתן ארוך מאד ושניהם הייתה להם הנאה גדולה מהמשא ומתן והסכימו על המחיר. הרב היה כל כך מרוצה ממקס שהיה אפילו מוכן לתת לו, בתור בונוס, את הבשר שהיה בתוך הקופסה. גם מקס השתוקק מאד לטעום מהלוף האמריקאי, אבל סירב בנימוס ואמר שלרגע לא עלה בדעתו לקבל את הבשר מהקופסה, כי זה הבשר של כבוד הרב, וילדיו של הרב שיחיו, הם בעלי זכות ראשונים עליו, וזכאים הם שיאכלו ממנו בהנאה ולבריאות, אמן. אחר כך מקס ניחם את עצמו שאפילו אם היה לוקח את הבשר, הרי אשתו שתחיה, ודאי הייתה כל כך שמחה לראות בשר לוף אמריקאי אמיתי במטבח שלה, עד שמרוב התלהבות הייתה מקלקלת אותו בכישול ומוציאה ממנו את כל הטעם, כמו שהיא תמיד עושה ואז מה היה יוצא לו מזה.

את כל הדברים האלה היה מקס מספר בתנועות ידיים רחבות וגדולות וקול עמוק ומתגלגל, שמדגיש כל הברה, כי מקס היה קומדיאנט על פי משאלות לבו

וכשהיה צעיר אפילו למד משחק אצל תלמיד של סטניסלבסקי ממוסקבה. אבל אחר כך התחתן עם אישה שדרשה ממנו לעשות כסף ולא אמנות ובכל זאת לא ויתר מקס לגמרי על האמנות וכשהיה יוצא לעבודתו כפקיד במס הכנסה, היה לובש חליפה צבעונית מאד ועניבת פרפר שחורה, שזה דבר שבולט למרחקים ועל כן קראו לו "הבוהמיין". מכאן שהיו בשכונה שלנו לפחות שני שכנים שהיו מסתכלים אחריהם ברחוב: האדון מקס והזונה הכי יפה בעולם, שלא לדבר על כבוד הרב, שהיו מקדימים לו שלום ברחוב ומביטים אחריו, כל אחד על פי מידתו. היה מי שהביט ברב בכבוד ובאמונה השלמה המקובלת אצלו ממסורת בית אבא, והיה מי שהביט בו באדישות המקובלת בציבור החופשי, לכל מי שהוא "דוס", והיו שהביטו סתם מתוך הסקרנות של מי שמביט בכל מה שהוא אחר ממנו עצמו.

אימא הליבישה אותנו בבגדים חדשים מהכביסה והלכנו לבית הרב שמעבר לפינה. החולצה הלבנה הייתה מגרדת מהגיהויץ הקפדני שלה, שהייתה שופכת על הבד תמיסת עמילן בשפע רב ומגהצת עד שעלו אדים. עכשיו הייתה החולצה צורבת בבשרי, חורצת בצוואר ומשאירה פס אדום לוחט, שממנו היה כל הגוף מזדעזע בצמרמורת. אמרתי לאחותי שהרב הזה הוא מכשף וקוסם, כי הנה אפילו אבא אמר שהרב הזה הוא כשר אבל מסריח. אחותי אמרה שהרב הזה הוא לא סתם רב אלא רב שמביא. כי הנה בגן שלה יש ילדה אחת שאבא שלה מביא שמלות נשף מפריז בתוך קופסאות של אבקת ביצים מהולנד והוא בכלל לא רב. ואפילו האימא של שרה קנתה שמלה מהקופסאות האלה ולבשה אותה בערב שבת ואי אפשר היה לראות שהיא הייתה בתוך אבקת ביצים וזה בגלל שהייתה מקופלת יפה וכל אחד יכול להביא אם יש לו פרוטקציה מהממשלה. אבל אבא שלנו לא מביא, אמרתי. זה בגלל שלאבא שלנו אין פרוטקציה מהממשלה, אמרה. אבל יש לו אופנוע, אמרתי, ובגלל זה אימא התחתנה איתו והוא בעצמו אמר לי. זה לא בגלל האופנוע, אמרה, זה בגלל שהיא אהבה אותו והיא בעצמה אמרה לי. זה לא סיבה, אמרתי, אימא התחתנה עם אבא בגלל שהיא הייתה צריכה להתחתן איתו, היא בעצמה אמרה שכל האנשים מתחתנים בסוף בגלל שהם צריכים. לא נכון, אמרה אחותי, אני בכלל לא צריכה להתחתן ואני לא אתחתן אף פעם, אפילו שאני אהיה "שירלי טמפל רוקדת ככה" והבחור שלי יהיה קלארק גיבל.

באותו הרגע הגענו אל בית הרב ונכנסנו אל חדר המדרגות. פתאום לא היה לנו עוד על מה לדבר. אימא עלתה ראשונה, נושאת את הסל לפנינו וכמו תמיד הלכה מהר מדי ואנחנו רצים אחריה. בקומה השנייה היא עצרה והמתינה לנו. ואז היא דחפה והעמידה אותנו לפנינו, זה ליד זה, כתף נוגעת בכתף, אל מול

הדלת החומה הסגורה, נשמה נשימה אחת ארוכה וכבדה ודפקה בדלת. מאחורי הדלת נשמעו קולות צווחה ונעלים כבדות רצות הלוך ושוב ונוקשות ברצפה ואחר כך שקט. פתאום נפתחה הדלת ובפתח עמדה ילדה קטנה ורזה, בשמלה אפורה, שיורדת עד עקבי הנעליים ופניה חיוורות, מאלו שעליהן הייתה אימא אומרת "א-גרינע זאבעז!" כלומר, "צפרדע ירוקה", ושתי צמות ארוכות יורדות לה על גבה. מאחוריה נמתח המסדרון, צר וחשוך וארוך ונמשך אל הקצה ששם הייתה דלת זכוכית שחורה וסגורה. הילדה הביטה בנו במבט שקט וסקרני.

"שלום", אמרה אימא, "אנחנו אל כבוד הרב."
הילדה שתקה.

"האם כבוד הרב בבית?"

"אני לא יודעת", אמרה הילדה.

"האם כבוד הרבנית בבית?"

"אני לא יודעת", אמרה הילדה.

"אימא שלך בבית?"

"כן", אמרה הילדה.

"את יכולה בבקשה לקרוא לה?"

הילדה היססה.

"אני לא יודעת", אמרה הילדה.

"לכי לקרוא לאימא שלך!"

הילדה פנתה לאחור ורצה לאורך המסדרון לעבר דלת הזכוכית ונעליה טופפות בכבדות על הרצפה. היא נעלמה מאחורי הדלת ואנחנו נותרנו בפתח, שקטים ודרוכים. לאחר זמן מה נפתחה הדלת והופיע הרב. הוא היה לבוש גופייה וטלית קטן, מכנסיים שחורים ונעלי בית חומות. על ראשו הייתה כיפה גדולה ושחורה שכיסתה כמעט את כל הקרחת שלו. הוא חייך אלינו ואמר, "ברוכים הבאים, בעזרת השם, לעשות מצווה!" הוא סימן בידו לכיוון הדלת שבצד המסדרון, פתח אותה ונכנס.

אימא דחפה אותנו ונכנסנו אחריו. זה היה חדר האמבטיה. כרסו של הרב, לחוצה בתוך בגדי הלבן שלו, עמדה מול עיני ומילאה את החלל שבין שפת הכיור לשפת האמבטיה שמנגד. בידו הימנית אחז תער גלבים בעל להב מרובע וקצר, מבריק באור המנורה ומכוסה בכתמי דם יבש. בחוץ היה עדיין ערב בהיר של שלהי קיץ אבל בחדר האמבטיה היה רק חלון אחד קטן ומוגף, עשוי זכוכית אטומה ורק מעט אור חדר פנימה. עם כל נשימה שלי, חשתי כיצד האפלה בחדר הולכת ומתעבה. אימא אמרה שהילד הזה הוא רגיש מדי ואולי לא היה צריך להביא

אותו אבל הילדה בסדר. "להפך, " אמר לה הרב, "הוא גבר שבגברים! ובעזרת השם, כשיהיה גדול, יהיה רב ושוחט בישראל." הוא פנה אלי, מנופף בתער אל מול עיניי, "נכון שאתה רוצה להיות רב ושוחט בישראל?" שתקתי. שמעתי את השאלה אבל לא הבנתי. כבר אז ידעתי שיש דברים שרוצים לומר ויש דברים שצריך לומר ואין זה דומה לזה, אבל עדיין לא ידעתי מה ההבדל בין זה לזה. על כן רק הנדתי ראשי בתנועה קלה של הסכמה.

אימא אמרה שהקפידה על כך שהילדים לא יתנו שם לתרנגול, כי אסור לתת שם לתרנגול ושאתמול הילדים שיחקו איתו במרפסת והיא גרשה אותם וכבר אתמול הזהירה את הילדים שלא ישחקו איתו ולא יתנו לו שם, אבל אי אפשר לסמוך על ילדים. היא שאלה אותי אם נתתי שם לתרנגול. שתקתי. האמת הייתה שאתמול נתתי שם לתרנגול. אבל באותו רגע לא זכרתי מה היה השם. אולי אם הייתי מתאמץ להיזכר הייתי זוכר, אבל לא התאמצתי ואמרתי לעצמי שלתרנגול הזה אין שם ומעולם לא היה לו, כי אם היה לו, כי אז היה קורה לכולנו דבר נורא ואיום, עכשיו, כאן, בחדר האמבטיה. "זה תרנגול של כפרות," אמרה אימא, "לא תרנגול של ביצים, ולא צריך להתרגל אליו. לא צריך אפילו להתקרב אליו. הוא תרנגול קדוש ולתת לו שם זה כמו לתת לו חיים ואני לא יכולה לסבול את המחשבה שבסעודה המפסקת הילדים שלי יאכלו תרנגול בעל שם." הרב הביט בי וצחק. היה לו צחוק שהדהד בחדר הקטן ומילא את האוזניים ברעם מתגלגל. "נשים דעתן קלה," אמר הרב ואימא צחקה. הרב שם כף יד אחת על הצוואר שלי וכף יד אחת על צוואר אחותי ודחף אותנו אל עבר הכיור. הכף הייתה חמה וכבדה. ניסיתי להתנגד לאחיזתו אבל דחיפת ידו הייתה חזקה ממני ונכנעתי. שוב חשתי באותו חוסר אונים נורא שאחריו בא הכעס הגדול שמתהפך בכטן ואי אפשר לעשות בו דבר.

הרב העמיד אותי לימינו ואת אחותי לשמאלו. עכשיו היה הכיור קרוב אל פני. נשמתי ריח של סבון כביסה וזיעה. הדם הקרוש בכיור נראה עכשיו בהיר יותר, כמעט חי, אבל לא היה לו ריח. הרב נשא את התרנגול והעביר אותו מעל לראשינו, מזלזל במהירות שלוש פעמים, "זה חליפתכם, זה תמורתכם, זה כפרתכם, זה התרנגול ילך למיתה ואתם תלכו לחיים טובים ולשלום." אחר כך העביר את התרנגול אל מתחת לבית שחיו השמאלי ובאצבעות הכף של אותה יד אחז בכרבות. ידו הימנית, האוחזת בתער, חלפה בתנועה אחת מהירה על צווארו של התרנגול. שמעתי רק קרקור אחד רפה. זרם אדום ודק ירד אל הכיור והחליק בנתיבי הדם הקרוש. הרמתי מבט למעלה, ושם, מעל לראשי, במרחק של נשימה קלה, הייתה העין של התרנגול מביטה בי, עגולה ועמוקה מאד, מבטה חמור ושקט, בוהן אותי על מעשיי, קובע את עוון חולשת הדעת שלי,

פוסק את דיני. בעוד אנו מביטים זה בזה, מבטו קבוע ויציב, כבר ידעתי את גזר הדין ואז התעוררה בי החולשה, מכפות הרגלים אל הברכיים ומשם אל הבטן ועד לראשי ואיברי החלו מתמעטים ונעלמים, בזה אחר זה, מתוך גופי, ואז נפלה עלי האפלה וכיסתה עלי ברחמיה.

6. אהובה

אהובה מנדלסון ירדה מירושלים בגלל הילד. שמו היה יעקב והוא סבל ממחלה מסתורית שהרופאים לא ידעו מהי. פתאום היה נופל אל הארץ מפרפר ונשנק. אחר כך קם תשוש והולך לישון. הרופאים חשבו שיש לו מחלת נפילה שנחשבת לקדושה. אחר כך בדקו ומצאו שלא כך הדבר. נתנו לו תרופות מרגיעות ותרופות מעוררות. רשמו לו כדורים בשלל צבעים ולא נרפא. באו השכנות ואמרו להשקות אותו בשמן קיק ובמי וורדים. אחר כך הניחו את ראשו מעל לקערה גדולה מלאה בתמיסה כהה של צמחים מבושלים וכפו עליו לנשום את האדים. בין מי הוורדים לצמחים המבושלים באו הרופאים ושמו אותו על מסגרת פלדה ותלו משקולות ברזל על פרקי רגליו ולא עזר. רופא אחד אמר לאהובה שאוויר ההרים של ירושלים רע לו, כלומר, יבש מדי לגופו העדין. כשסיפרה את הדברים הללו לשכנות בנחלת יוסף, הן נבהלו. שהרי מכל קצווי תבל באים להתרפא באווירה של ירושלים הקדושה. כיצד זה בן-אנוש לא יכול לשאת את אוויר העיר הכי קדושה בעולם? אין זאת אלא שהילד הוא בן-בנו של סמאל יימח שמו, אמן. קדושתה של העיר אינה מניחה לכאלה לשהות במחיצתה יותר מכדי צעד אחד אל תוך גבולה המקודש, וכבר היו דברים מעולם. אלה אך נכנסים לתחומה של העיר וכבר הם נופלים ומתעלפים ועור פניהם הופך צהוב כעלי החוביזה שייבשו בחמסין. הלכו אל הרב וביקשו פסק הלכה שיגרש את האישה הזאת שהתעברה, רחמנא ליצלן, מזרעם של הסטרא אחרא והרי בין כה וכה היא גרושה על פי דין ואימתה של זו מהלכת על נשים, יותר מאימתה של בתולה חשופת ראש, שהרי זו הגרושה, לא עלינו, יודעת דרך גבר בעלמה וגלגולי עיניים וענטוזו אגן המעוררים את היצר, שאז הגברים עלולים לתת בה עינם ולעבור על הדיברה השביעית המקודשת במספר שבע ושקולה כנגד "לא יהיה לך אלוהים אחרים". הרב שמע את תלונת הנשים ואמר שיש לחשוב בדבר כבובד ראש. לא דבר קל הוא לגרש יהודי מביתו ולא כל שכן יהודייה שפרנסתה בצמצום וילד כרוך לה על צווארה. עברו ימים רבים ופסק ההלכה של הרב בושש להופיע. הלכו הנשים אל הרבנית ודיברו על ליבה שתדבר עם הרב. הלכה הרבנית ודיברה עם הרב ולא יצאו ימים אחדים והרב שלח להביא את האישה ואת בנה אליו.

נכנסו אהובה והילד אצל הרב והוא ביקש מהם לשבת וציווה על הרבנית להביא תה עם נענע. אחר כך בחן את הילד שעה ארוכה ושאל אותו: "מה שמך, ילד?" הילד הביט בו בדממה ואחר כך נפל מהכיסא אל הרצפה והתעלף. רצה הרבנית

ההביאה מי לענה והתיזה על פניו ואל תוך פיו והילד פקח את עיניו וקם אבל לא דיבר. שאל הרב את אהובה, מה מנהגה כל הימים האלה והאם היא מקפידה על נרות שבת ודיני כשרות ועוד שאלות ממין אלו. אהובה אמרה שהיא מכבדת את כבוד הרב ותורתו, אבל כהוריה בגרמניה, שהם יהודים חופשיים, גם היא אינה מקיימת מצוות וכבר הייתה חלוצה וישבה בקיבוץ ובנתה את הארץ על פי דרכה ושם גם נולד הילד. הרב הקדיר פניו ושתק שעה ארוכה. אחר כך אמר שטוב שעזבה את הקיבוץ ובאה לגור בשכונה של יהודים שומרי מצוות. הוא הבטיח לה שאין לו דבר כנגד הקיבוצניקים, אלא שאין הם יודעים את נפשם. הם אומנם מכשירים את הארץ על פי דרכם, אבל אינם מכשירים את הלבבות באתחלתא דגאולה ואם לא יעשו מעשה, לא יוותרו על פני האדמה הזאת אלא כדשן הזה שעליו יצמח אילנה של היהדות הכשרה. אחר כך שאל אותה מה מנהגו של הילד.

אהובה סיפרה לרב שאם הם הולכים ברחוב ופוגשים בנביא שהולך ומתנבא, שהרי יש רבים כאלה בירושלים, מיד הילד נבהל ונופל. אווירה של ירושלים כבד עליו ורופא אחד אמר לה, שתראה איך הוא מביט בעולם, כי הוא רואה משהו שאנחנו לא רואים וקדושה יתרה מזיקה לו, והוא צריך לחיות במקום פתוח, במקום שבו קו האופק נושק לשמיים ולמים והאנשים שם אינם יראים מפני אלוהים ושטן, והוא צריך לנשום אוויר ים דחוס באגלי מים וחום. "לכי לתל אביב," אמר הרופא, "תל אביב היא עיר לא קדושה, שם הילד יוכל לנשום לרווחה." הרב שאל אותה מתי היא עוברת לתל-אביב והיא אמרה שבקרוב.

לא עברו ימים רבים והרב הוציא פסק הלכה שקובע כי מטעמי בריאות צריכים אהובה והילד לעקור מביתם למקום אחר, אבל אסור לאיש לחייב אותה. השכנות ראו בזה אות משמיים שניתן לרב הקדוש והחלו למרר את חייה של אהובה, עד שבאה לתל אביב ושכרה את החדר על הגג ברחוב הרב קוק 8, אל מול הים והילד החלים.

יום אחד קם הילד והוא כבר בחור מגודל, בעל שרירים וחבר מחתרת ונתפס על ידי הבריטים ששלטו אז בארץ והוגלה לאפריקה יחד עם עוד מאתים וחמישים חברי מחתרות אצ"ל ולח"י, שאחר כך הפכו למפורסמים ביישוב, לפוליטיקאים בעלי שם או שסתם היו בעלי ממון שהשפעתם רבה על פוליטיקאים ואחד מהם אפילו היה ראש ממשלה ושמו היה יצחק שמיר ורק הבן של אהובה היה איש עם מבט אחר בעיניו. הוא החליף את שמו לשם של צמח נחלים ונקרא מעתה יעקב הרדוף ונעשה מלח על אניות סוחר ונסע לארצות רחוקות, שהיו אז רחוקות יותר משהן היום וכתב שירים ארוכים ורחבים כאוקיינוס ובשירים האלה אהב את הים הגדול אהבה גדולה. יום אחד נפל מהסיפון אל בטן האונייה ושבר את

שתי רגליו והרופאים אמרו שנפילה כזאת סופה מוות בטוח, אבל הוא פקח את עיניו וקם מהמיטה ורק הצליעה שלו רמזה שפעם היה כמעט מת. אחר כך שוב החליף את שמו ונקרא ינץ רמגל ונעשה עורכו של כתב העת "הימאי הישראלי" והעלה במשקל, התחתן ונולד לו ילד ואשתו שכנעה אותו לרדת במשקל. אחר כך התגרש ונעשה שוער בבית דירות במנהטן ושם היה יושב בלובי, מקבל את פני הדיירים ואורחיהם וכותב שירים על הים.

אהובה מצאה עבודה במחלקה הפנימית שבבית החולים הממשלתי "הדסה" שברחוב בלפור, מרחק הליכה מהבית. היא הייתה אחות רחמנייה שהחולים אהבו אותה בגלל שלא צעקה עליהם כמו אחיות אחרות. היא הייתה אישה גדולה ושקטה ואהבה את החולים שלה. בשעות הפנאי הייתה הולכת להזריק תרופות לחולים ששכבו בבתיהם. אחר כך הייתה חוזרת הביתה. לא היו לה בחייה אלא הילד שבארצות הים, והחולים שבבית החולים.

על הגג הניחה אהובה ארגז עץ, כמו הארגזים שהיו העולים החדשים מביאים לפני המלחמה, כשעוד היה להם מה להביא וכיסתה אותו בשעונית כדי להגן עליו מרוחות הים ומליחותם. אף אחד לא ידע מה יש בארגז והיא לא אמרה דבר ואף אחד לא שאל אותה.

יום אחד, כשהייתה בעבודה בבית החולים ובנה היה הרחק בים, על אניית סוחר, עלינו לגג, לראות מה יש בארגז של אהובה. "אני לא נוגע בזה", אמר חיליק, "זה מסרית". "זה מהגופה", אמר רובן. "מה פתאום גופה?" אמר חיליק ונסוג עד למעקה. "הגופה של הבעל שלה", אמר רובן, "אהובה רצחה את הבעל שלה ושמה אותו בארגז שלא יידעו". "אתה משקר", אמר חיליק וציון אמר שצריך לקרוא למשטרה. "אתה השתגע? מה פתאום משטרה?!" אמר רובן והתחיל לשיר: "המשטרה הבריטית, יימח-שמה לנצח, רוקדת עלי-בבא, על כל מקרה של רצח!" חיליק אמר שזה סתם שיר ענתיקה שהיו הלוחמים שרים בזמן שהבריטים היו בארץ, אבל עכשיו כבר מזמן אין בריטים בארץ, אולי מאה שנה כבר אין ועכשיו יש לנו מדינה והמשטרה כבר לא בריטית. רובן אמר: "מה זה משנה? משטרה זה משטרה ואי אפשר לסמוך על משטרות. אם מתחשק לה למשטרה היא אפילו יכולה לבוא אליך הביתה ולשים לך אוזקים על הידיים ולקחת אותך סתם ככה ולשים אותך במעצר בכיכר השעון ביפו עד גמר ההליכים ולהפליק לך ככה, עד שלא תזכור מתי נולדת!" חיליק שתק. כולם ידעו על מה רובן מדבר. זה מהיום שהלכנו במסע הגדול על שפת הים, מרחוב הרב קוק עד בית המעצר בכיכר השעון ביפו ושם היו העצירים בתוך התאים שלהם תלויים על הסורגים של החלונות וצועקים למשפחות שעמדו בחוץ על המדרכה וצעקו אליהם בחזרה. רובן אמר: "זה כאילו שהמשפחות שלהם צועקות לבנים שלהם

שהיו במעצר, אבל זה רק הקמופלאז' של הצעקות, זאת אומרת הצ'יבט שלהם, אבל באמת זהו כנס בין-לאומי של פושעים מכל העולם שמתכננים עכשיו לשדוד את הבנקים של אמריקה!" "למה דווקא אמריקה?" שאל חיליק. "כי לבנקים שלנו אין כסף," אמר רובן, "ואת כל הכסף שלהם הם מקבלים מאמריקה."

פתאום לא היה לאף אחד מה להגיד וככה ישבנו על הגג הרבה זמן ושתקנו. פתאום קם חיליק וצעק: "אז מה אם המשטרה תפליק לך עד שלא תזכור מתי נולדת?! מה זה בכלל משנה מתי נולדת?! "זה משנה," אמר רובן בשקט, "אתה רוצה שהמשטרה תשים אותך סתם ככה במעצר עד גמר ההליכים ותרקוד לך עלי-בבא על הבטן ותפליק לך?" ואז חיליק צעק: "מה פתאום?! "ורובן אמר בשקט: "אתה רואה? אמרתי לך!" ואז ציון אמר שצריך לפתור את תעלומת הארגו.

"זה בדיוק מה שאני אמרתי קודם!" צעק רובן, "אבל צריך לעשות את זה באופן מקצועי, כמו בוק ג'ונס, עם תחושת שליחות ציבורית והקרבה אישית." באותו הרגע נכנסה בנו תחושת השליחות הציבורית וההקרבה האישית. בוק ג'ונס היה הגיבור האמריקאי הכי מפורסם בכל המדינה וארצ'י ברמן כתב עליו בספרונים שקונים בקיוסק של צבי ברחוב הרב קוק פינת הירקון, ותוחבים אותם בתוך המקראות לילדי ישראל, שהמורה לא תראה וקוראים בשיעורים בבית הספר.¹ רובן אמר שאסור להשאיר סימנים והכי חשוב שאסור להשאיר טביעות אצבעות ובעניין הזה צריך לטפל בכפפות של משי ולכן שלח את ציון להביא את כפפות המשי הלבנות של שבת של אחותו הגדולה, ובינתיים שיחקנו חימומים, בכדור של אברם, עד שרובן זרק את הכדור על חיליק וחיליק זו הצידה והכדור עף מהגג לחצר השנייה ואברם התעצבן. אבל בדיוק אז בא ציון עם כפפות המשי הלבנות של אחותו ורובן אמר שצריך לעשות את זה בעדינות, זאת אומרת בנחישות אבל בזהירות. הוא לבש את הכפפות ולאט לאט הסיר את השעוונית שכיסתה את הארגו ואז לקח לבנה סיליקט שפירק מהמעקה של הגג והיכה על המנעול של הארגו והמנעול נשבר. "זה נקרא בעדינות?" אמר חיליק, "ככה גם אני יכול!" "שקט," אמר רובן, "אנחנו עומדים לפתור את תעלומת ההיעלמות המסתורית של הבעל של אחובה." דממה איומה נפלה על הגג ורק רחש הגלים נשמע משפת הים. רובן הרים את המכסה של הארגו.

בחלק העליון של הארגו היו כלי מיטה עשויים בד שהיה פעם צחור כשלג ועתה הוא מאובק וכולו חורים שעשה בהם העש. מתחת להם היו כלי בית ישנים

1 "בוק ג'ונס", סדרת מערבוניים שנכתבה בידי מירון אורילאל, תחת שם העט ארצ'י ברמן. מבוססת על דמותו הקולנועית של השחקן האמריקאי Buck Jones.

עשויים נחושת ועץ. הכלים היו חלודים וחלקי העץ שלהם מפוחמים. מיד הכרנו את הכלים האלה, שאנשים היו זורקים אותם מהבית החוצה ואמרו עליהם שהם עתיקים וגלותיים ובגלל זה צריך להשליך אותם לפח האשפה של ההיסטוריה, בתור פעולה חלוצית לשם תחייתו של עם חסון ובריא בארצנו המתחדשת, כמו שאמרו ברדיו. היו שם חרוטים קטנים מצהיבים, עשויים נייר עיתון מגולגל, כמו החרוטים שעושה מוכר הפיסטוקים. הם היו מסודרים בשורות זה על יד זה ובתוכם גרגרים אפורים, חומים וצהובים וכל מיני אבקות מסתוריות. כשנגענו בהם נקרע הנייר ותוכנם נשפך, התפור והתערבב. "דעתי," אמר רובן, "הגופה נעלמה. התעלומה מסתבכת."

ציון הצביע על חרוטי הנייר ושאל מה זה. "סמים!" אמר רובן, "סמים! ומי שלוקח אותם יכול לראות כוכבים באמצע היום! והגברת אהובה, היא רק אחות רחמננייה בתור סיפור כיסוי! אבל בעצם היא מבריחה גדולה של סמים ובלילה היא הולכת לרחוב שישים ביפו, שהוא המרכז הארצי לפושעים ומקבלת את הסמים מהבדואי שמביא לה חבילות ישר מהשייך אפנדי שגר בביירות, ורק על זה מגיע לה מאסר עולם, לפחות עשרים שנה בבית הסוהר!"

רובן חפן את מה שהיה באחד מהחרוטים הקרועים וכדורים קטנים שחורים התגלגלו והתפזרו על רצפת הגג. הוא אסף את הכדורים וגלגל אותם בתוך הנייר, עד שנראה כסיגר עבה. את הסיגר הניח בפיו, הוציא קופסת גפרורים מכיסו, הצית גפרור, קירב אותו אל הסיגר ומהצד השני של הסיגר שאף את העשן אל קרבו. הנייר ניצת באש וכבה ועשן כבד עלה ממנו. רגע אחד החוויר רובן, אחר כך האדים ואחר כך השתעל. "אתה רואה כוכבים?" שאל חיליק. אבל רובן לא יכול היה לענות בגלל השיעול. הוא העביר את הסיגר לציון. ציון שאף והשתעל. אחר כך כולם לקחו את הסיגר, שאפו והשתעלו. "ככה זה בפעם הראשונה," אמר רובן, "אבל אחר כך רואים כוכבים." ישבנו על רצפת הגג, גבנו אל קיר החדר של אהובה, מביטים לשמיים. הם היו כחולים מאד ופתאום החלו להתקרר. השמש הייתה בדיוק מעלינו ובים דלקו ניצוצות מסנוורים. "הראשון שרואה כוכבים, מספר לכולם," אמר רובן. ישבנו מחכים לכוכבים ופתאום נפתחה הדלת ואהובה נכנסה אל הגג.

רגע אחד עמדה בשקט והביטה בנו. אחר כך הביטה בארגו הפרוץ ושוב הביטה בנו ושתקה. אחר כך אמרה בשקט: "מה אתם עושים?" ציון נבהל ואמר, "שום דבר, אנחנו בסך הכול רוצים לראות כוכבים," ואז קפץ ממקומו וצעק, "ומה את חושבת לעצמך?! שאם את מבריחה סמים אז מותר לך הכול?! ואם את דווקא רוצה לדעת, אז אנחנו מעשנים את הסמים שלך! יא שרמוטה!" רובן נתן לו מכה על הראש והוא השתתק. אהובה נגשה אל רובן, לקחה ממנו את

הסיגר ובחנה אותו שעה ארוכה בדממה. אחר כך אמרה בשקט: "אתם השתגעעתם? זה חרדל! אתם מעשנים גרגרים של חרדל!" ציון לא יכול היה להתאפק עוד ושוב צרח: "זה סמים! סמים! זה הסמים שלך! ועכשיו די! חאלאס! אנחנו הולכים לעשן את כל הסמים שלך!" היא לא ענתה לו ואמרה שצריך לקחת אותנו לבית חולים לבדיקות. רובן אמר שהיא מבלפפת ושבאמת היא רוצה לקחת אותנו לשייך אפנדי בביירות שימכור אותנו לעבדים בסעודיה ואז ברחנו ממנה.

יומיים ישבנו בבית וחיכינו שאהובה תלשין עלינו ויבואו לקחת אותנו לבית החולים לבדיקות. אבל אף אחד לא בא ואהובה אף פעם לא דיברה על מה שקרה על הגג. כשהייתה יוצאת מהבית ורואה אותנו יושבים על הגדר, עברה לידנו בשקט עם מבט שאינו רואה מה שסביבו, אלא רק מה שלפניו וגם אנחנו היינו משתתקים לרגע ואחרי שהייתה נעלמת בפנית רחוב הירקון, היה רובן אומר שלאישה הזאת יש התנהגות חשודה ועד היום עדיין לא נפתרה תעלומת ההיעלמות של הבעל שלה, אבל יום אחד אנחנו נפתור אותה ויכתבו עלינו בעיתונים, והכול בגלל שהיא גרה לבד ומזה באות כל הצרות.

יום אחד החליטה אהובה לעשות רמונט, זאת אומרת, שיפוץ כללי של הבית. אימא של אילנה הג'נג'ית מקומה שנייה אמרה לה שאם עושים רמונט ומקשטים את הבית בשכיות חמדה, מוצאים חתן. אהובה הביאה בעל מלאכה שצבע את הקירות בצהוב בהיר, וכל השכנים באו לראות ואמרו שזה מאד מודרני. אחר כך קנתה שכיות חמדה. צלוחיות זכוכית מעוטרות ציורים סיניים עדינים, שקונים אותן בבתי המלאכה שברחוב הרצל, ופיזרה אותן על הכוננית שליד המיטה. הייתה שם גם קופסת עץ עגולה וזעירה, עשויה בתבנית של מכונה הולנדית לייצור גבינה, צבועה בלכה מבריקה ומעוטרת במשולשים קטנים ונאים וכל גודלה ככף ידו של תינוק ועל ידה עמדה בובה הולנדית עם שערות בלונדיניות ונעלי עץ זעירות לרגליה. היה שם עציץ קרטון בצבע אדמה ובתוכו זר פרחים עשוי מבד כותנה צבוע בכחול שמיים ואדום דם ואגרטלים קטנים עם ציורים של נשים מולטיות מעורטלות מאיי הדרום. היא קנתה גם מפית בד רקומה בפרחי שדה, לשים על הכוננית.

אחר כך קנתה רדיו יד שנייה בהזדמנות, והפעילה אותו בכל ערב בשעה שמונה בדיוק לשמוע את החדשות ובשבת בצוהריים לשמוע פרקי חזנות. לבד משעות אלו היה הרדיו שובת. היא חששה שמא יתקלקל מרוב שימוש לפני שיבוא החתן שלה, והוא בא בלילה ונגע בה ועל כל נגיעה הייתה צועקת. למחרת היו השכנים אומרים זה לזה: "הבחור של אהובה בא הלילה."

יום אחד בא רובן ואמר שאהובה שומרת את הרגעים שלה בקופסת נעליים. הוא בעצמו ראה כשעלה לגג לתפוס יונים והציץ ברווחים של התריס שלה. "צוֹצְלוֹת", אמר חיליק. רובן הסתכל בו פתאום כאילו אמר סיסמה של ההגנה, שזה דבר שצריך להיות סוד צבאי. "מה צוצלות?" שאל רובן. "צוצלות", אמר חיליק, "לא יונים, צוצלות והן מביאות כינים בדיוק כמו יונים, אבל הן צוצלות." "מה, גם יונת השלום מביאה כינים?" שאל ציון. "לא", אמר חיליק, "יונת השלום היא יונה מיוחדת ושומרים אותה בתיבת נח מיוחדת מעץ זית, כמו המזכרות של ירושלים הקדושה והיא מחכה שם בתיבה עד שיבוא השלום ואז יוציאו אותה והיא תעוף באוויר ותחלק לכולם עלים של זית!" "היא תחרבן עלינו", אמר רובן. "היא תחלק לכולם עלים של זית!" אמר חיליק. "היא תחרבן עלינו בקשת", אמר רובן, "כל היונים מתרבות ויונת השלום גם וחוק מזה מאיפה יהיו לה כל כך הרבה עלים של זית לחלק לכולם? כל העצים של הזית נשרפו במלחמת השחרור בדרך לירושלים ולא נשארו עלים!" "היא תביא אותם מאמריקה!" אמר חיליק. "מאמריקה מביאים קורנפלור ואבקת ביצים ושעונים שוויצריים בתוך קופסאות של בשר לוף!" אמר רובן, "לא מביאים עלים של זית." "אז מאפריקה!" אמר חיליק ופתאום התיישב על הגדר ואמר, "מצידי היא יכולה להביא אותם מאיפה שמתחשק לה, אפילו מהתחת שלה, לא אכפת ליו!"

אהובה שמרה את הרגעים שלה בקופסת נעליים ישנה בתוך שידת העץ שעל יד המיטה. כך הייתה יכולה, בכל רגע שרצתה בכך, להושיט יד, לפתוח את דלת ההזזה הקטנה, למשוך את הקופסה מתוך השידה ולהניח אותה לפנייה על השמיכה. אף אחד לא ידע מה יש בקופסה, אבל רובן נשבע שראה אותה. קופסת נעליים שכתוב עליה: "פאר הנעליים מפריז" שמוכרים בחנות של מיקולינסקי, ברחוב אלנבי, לא רחוק מגלידה ויטמן.

הבחורים של אהובה היו באים בלילה. אהובה והבחור שוכבים במיטה, מסתכלים בתקרה ומדברים, ואנחנו יושבים מאחורי התריס ומקשיבים. "דממת אלחוט ודום שתיקה", אמר רובן, "ומי שלא יכול לשתוק, הולך הביתה!" כשכיבו את האור ידענו שהם עושים אהבה, כי זה תמיד היה בחושך, עם ניחוח של חרובים, צעקות של כאב וקריאות התפעלות.

לילה אחד בא בחור שהיה מקשיב ולא מדבר והיא אהבה אותו. הוא הקשיב לה ופתאום אהובה שתקה והבחור שאל: "מה קורה לך עכשיו? את לא איתי. איפה את?" והיא ענתה: "אני איתך. עכשיו אני אוספת את הרגע הזה. הנה, אתה רואה? יש פה על הסדין פירור לחם מהסנדוויץ' גבינה שאכלנו. אני אוספת

אותו. הנח לי רק עוד רגע. עוד מעט אקח אותו ואשים בקופסה. כשתלך ממני, אוציא אותו, אחזיק בו ואתבונן בו שוב. "את לא צריכה פירורים," אמר, "יש לך אותי." היא חייכה אל התקרה ושתקה. גם הוא חיך אל התקרה ושתק. אחר כך קם ואמר שהוא צריך ללכת הביתה. "לא תישאר לישון?" "לא," אמר הבחור, "אני צריך לקום מוקדם בבוקר לעבודה ויש לי בבית כלים שצריך לקחת." "כמובן," אמרה אהובה ושניהם חייכו זו אל זו. הוא חיבק אותה ואמר שיפגוש אותה אחרי העבודה בקפה "עטרה" ואחר כך הלך.

היא חזרה למיטה ושכבה וחיבקה את קופסת הנעליים והביטה בחלון, שדרכו אפשר היה לראות את הרעפים של הגג, שמתחת להם היו הצוצלות הומות ביום וישנות בלילה, בבית שברחוב הרב קוק עשר, פינת הירקון שלושים ואחת. ככה שכבה עד שהשעון צלצל והיא קמה למשמרת שלה בבית חולים "הדסה". אחרי העבודה הלכה הביתה דרך רחוב אלנבי ובעוברתה על יד קפה "עטרה" הציצה פנימה. הבחור לא היה שם. אולי איחר, אולי הקדים, אבל באותו רגע ארוך שבו צעדה על המדרכה מנגד, מפינת קינג ג'ורג' ועד רחוב גאולה, הייתה לה שהות לבחון את פרצופיהם של היושבים שם והוא לא היה ביניהם. היא המשיכה לצעוד וירדה ברחוב גאולה, ככל מי שחולף על פני בית קפה ומציץ פנימה במבט אדיש, ספוג במידה זעומה של סקרנות שגורה, לראות מי יושב שם ואולי מישהו ממכריו הוא זה, ואם לא נתמלאה משאלתו, לפחות באה סקרנותו על סיפוקה והוא ממשיך בדרכו. אותו מבט היה על פניה, שאינו רואה מה שסביבו, אלא רק מה שלפניו ולא ניכר בה דבר מכל עובר ושב אחר, באותו אחר-הצוהריים המהביל ברחוב אלנבי.

7. הלנה היפה

הלנה היפה נולדה בטירה גרמנית עתיקה במדינת המבורג, במיטת אפיריון עשויה בסגנון רוקוקו מעוגל, מעודן וחייכני, מחופה יריעות בד מרוקם תמונות נוף רגועות, שבתוכן נעו בנועם ציפורים גאות לצד דרקונים חייכנים והבד היה פרוש על הקירות בעצלתיים מתפנק ועטור גדילי משי רכים. החדר היה גבוה מאד, עם חלון שפנה אל אחו ירוק, שבו רעו לאיטם סוסי מרוץ משובחים, יחד עם איילים מקורננים. היא מתה במחלקה הסגורה שבבית החולים לחולי נפש אברנאל בבת-ים.

אימא של הלנה היפה הייתה בת למשפחת בנקאים יהודית. אבא שלה היה סוחר קרקעות, בן למשפחת יונקרים גרמנים גאים. אבל זה רק סיפור אחד שסיפרו במכולת שבפינת רחוב הרב קוק והירקון. כשהלנה היפה הייתה בת עשר היו לה תלתלי זהב כמו לשירלי טמפל. כשהייתה בת עשרים התחתנה עם סוחר הקרקעות הזקן שלה ושערה הצהיב מעט כחיטה בשלה בשדה ואיבד את הברק שהיה לו. אבל כעבור שנה נולדה גרטרוד ושוב הופיע ברק תלתלי הזהב בבית. כשהייתה הלנה בת שלושים גזרה הספרית היהודייה את התלתלים של גרטרוד הקטנה והשליכה אל הרצפה, יחד עם השיער של הלנה היפה, שהלבין באותו הלילה ושערותיהן של נשים אחרות במחנה הריכוז מאוטהאוזן.

הלנה היפה גרה בקומה השנייה של הבית שברחוב הרב קוק מספר אחת, פינת הרברט סמואל, על הטיילת של תל-אביב. זה היה בית ישן, סדוק, מתקלף, בן שלוש קומות וגג, עם פתחים מעוגלים ומעקות ברזל מעוצבים בפיתוחי עלים ופרחים. אמרו שקנתה אותו בכספי השילומים שקיבלה מגרמניה ויש לה אוצר בבית. היא לא אמרה דבר. לא דיברה עם איש ואיש לא דיבר איתה. בלילה ראו אותה על הגג רוקדת ואלס ומדברת אל הכוכבים. אמרו שהייתה זונה של נאצים ומכשפה ופעם בחודש, בחצות ליל ירח מלא, היא עולה לגג לעשות כישופים כדי להשיב אליה את הבת שלה שמתה במחנות ובשביל זה היא צריכה דם של ילדים אשכנזים בלונדינים. על כן, ילדים אשכנזים בכלל ובלונדינים בפרט, צריכים להיזהר כשהם עוברים על יד הבית ברחוב הרב קוק מספר אחת, ופעם היא שלשלה חבל מהגג לרחוב וניסתה לתפוס ילד, אבל הוא נמלט ממנה ברגע האחרון. אחר כך העבירו הודעה בשכונה, שכל הילדים האשכנזים שהולכים ברחוב הרב קוק צריכים לעבור למדרכה השנייה ובכלל רצוי להם שיעשו סיבוב וילכו דרך רחוב גאולה.

הלנה היפה הייתה בעלת בית כל ימי חייה. היא נולדה להיות בעלת בית במדינת המבורג והייתה בעלת בית ברחוב הרב קוק בתל אביב. אבל היה בחייה רגע אחד ארוך, שבו לא הייתה בעלת בית ולא היה לה בית. זה היה רק כפסק-זמן בנצח, שאינו נתפס כזמנם של בני אדם כלל. הוא היה לילה אחד אפל ומתמשך, שבו הייתה הלנה היפה שרויה בתרדמת והשדים יצאו ממאורות השאול, למרוט את שערם של בני האדם ולצרוב בעורם כתובת קעקע לנצח.

כשהלנה היפה הייתה יוצאת מביתה, היו הילדים ממתינים לה בפנינת רחוב הרב קוק והירקון ומשליכים עליה אבנים. הם רצו לשמוע אותה מדברת גרמנית ואכן, כשפגעה בה אבן, היא צעקה: "פּרַפּלּוֹכְטער יוּדֶה!" שפירושו "יהודי ארוך" והילדים היו צוחקים וחוררים אחריה: "פּרַפּלּוֹכְטער יוּדֶה!"

הלנה היפה הייתה אישה קטנה מאד וכחושה. עורה היה שווף בקיץ ובחורף, כי את רוב זמנה עשתה בטיולים על שפת הים, מתבוננת בגלים ומדברת אליהם. תמיד לבשה כותונת לילה לבנה עם פרחים ורודים קטנים ונעלה סנדלי עור מרוטים. שערה היה קצר למדי, אפור ויבש, אבל היא הקפידה לקשור אותו בעורפה בשתי צמות דקות וקצרות, שהיו מחוזקות בשרוכי נעלים חומים או שחורים. פניה היו צהובות כנייר קלף וחרוצות בהמוץ קמטים קטנים וצפופים. עיניה היו כחולות מאד ומתחת לקו העין הייתה צובעת פס לבן עבה.

כשהלנה היפה נכנסה למכולת של הפולני בפנינת רחוב הרב קוק והירקון, היו הקונים משתתקים ומפנים לה מקום, בגלל הכבוד או הפחד, או בגלל הריח המיוחד שהביאה איתה, ריח של ספרים ישנים מעורבב בניחוח פריחת חרובים שעברה שעתם. היה כל אחד מהם מתכנס בעצמו, כמי שעוסק בענייניו שלו בלבד ובזווית העין עוקב אחריה לראות אילו כיכרות לחם היא ממששת, לפני שהיא בוחרת באחת שחפצה בה, כדי שאחר כך יידע באילו כיכרות אין לגעת ואין לקחת מהן. היא עושה את דרכה במכולת בחיפזון איטי, כלומר, גוררת את סנדליה על הרצפה באיטיות טעונה זעם כבוש, ראשה זקוף בהתרסה, עיניה קבועות בנקודה נעלמה שממול לה, אבל המבט שלה מקיף את המכולת כולה מקיר אל קיר. כאילו בכל רגע עלול להופיע מישהו שיגזול את מזונה מבין כפות ידיה. היא מניחה את המצרכים על השיש של המקרר, מול פניו של המכולתניק ומסוככת עליהם בכפות ידיה. בכל בוקר מימות השבוע היא מניחה על השיש כיכר לחם אחת, שביקשה לחצות לשני חצאים, כדי שתוכל לקחת חצי כיכר, ומבקשת ממנו לתת לה קופסת שימורים של כרוב כבוש בחומץ, מאה גרם גבינה לבנה וצנצנת אחת של לבניה. ביום שישי היא מבקשת מהמכולתניק שיוסיף לה חצי חבילה חמאה. המכולתניק ששמו יענקל'ה, אבל הכול קראו לו המכולתניק,

היה חוזר ומכריז על הכישרון שלו לחצות לחם לשני חצאים, בדיוק באמצע. "בלי סרגל", "היה אומר, "רק לפי העין ולמה ככה? כי יש לי סרגל בתוך העין!" לפעמים היה מישוהו כופר בכישרון הזה ואז היה המכולתניק נעלב וצועק. פעם הביא שכן אחד סרגל למדוד את החצאים. הוא אמר שזה בצחוק, אבל גם אחרים, שהיו נוכחים באותו מעמד, היו סקרנים לדעת את תוצאות המדידה. המכולתניק חצה את הלחם. השכן מדד חצי לחם והכריז: "תשעה-עשר סנטימטרים!" אחר כך מדד את החצי השני והכריז: "תשעה-עשר סנטימטרים!" וכל הנוכחים מחאו כפיים. מאותו יום לא כפר עוד איש בכישרון של המכולתניק. בעוד הוא חוצה את הלחם לשני חצאים, הלנה היפה עוקבת בעיניה בדריכות אחר תנועת הסכין, ידה האחת מסוככת על שאר המצרכים וידה השנייה נתונה בכיס עמוק שהיה תפור על חזיתה של כותונת הלילה. אחר כך היא שולחת את ידה מהכיס, ממששת חצי אחד של הלחם ואחר כך את החצי השני, חוזרת לראשון ומצרפת אותו לערמת המצרכים שתחת ידה השנייה. אחר כך היא שולחת את היד האחת בחזרה אל הכיס, דולה משם חופן מטבעות כסף שהיו מונחים שם מראש, בדיוק בסכום המתאים למחיר שנקב המכולתניק. היא משליכה את המטבעות על השיש, גורפת את המצרכים אל סל בד חום ובלי לומר דבר, יוצאת בגו זקוף ובחיפון איטי מהמכולת.

אז היו הכול נושמים לרווחה ומנפנפים נמרצות בידיהם, כאילו לסלק רוח רעה שהייתה שורה שם. המכולתניק היה אז נאנח ואומר משהו על החיים והקונים היו מניידים ראש ונאנחים גם הם, ומבקשים שייקח את כל כיכרות הלחם שנגעה בהם ידה של הלנה היפה, וישים בקרטון מיוחד, להחזיר למאפיה, והוא היה מבטיח שכך יעשה אבל בינתיים הניח לדברים במקומם ואחרי שיצאו אלו ונכנסו אחרים, כבר לא ראה טעם לעשות זאת.

מי שרצה לדעת דבר על הלנה היפה היה הולך אל המכולתניק. הוא היה אז נוטל לחמנייה טרייה, פוער בסכין את קרביה ואחר כך חותך אותה באופן מדויק ביותר לשני חלקים, מורח בתוך כל אחד מהם שכבה נאה של חמאת תנובה, נותן חלק אחד לבן שיחו ולא מניח לו עד שזה לקח את חציו ונגס נגיסה אחת לפחות. אז היה המכולתניק מדבר בשבחה של הלחמנייה, מתיישב בכיסא העץ המשומן שבפינת המקור ומספר הכול מההתחלה.

"בבית של הלנה היפה יש אוצר נאצי, מספר המכולתניק, "יש שם תכשיטים ויהלומים וזהב נקי. זה הזהב שאבא של הלנה היפה החביא ביער כשהנאצים עלו לשלטון. אבל אי אפשר להיכנס לבית, בגלל השדים והרוחות שמפילים את המדרגות מתחת לרגלי הבאים. פעם ניסה איש של הפיקוח הממשלתי להיכנס

לבית והמדרגות נפלו. אחר כך באו אנשים מהעירייה להוציא את הלנה היפה והיא צעקה עליהם מהגג ושפכה מים. עכשיו אף אחד לא מעז להיכנס לשם. הלנה הרי הייתה במחנות וזאת יודע כל ילד. אבל מה שלא מספרים לילדים זה שהייתה זונה של נאצים והם, יימח שמם וזכרם, עשו בה ניסיונות מדעיים והפרו אותה בזרעו של השטן. ככה נולדו לה המון שדים קטנים. אי אפשר לראות אותם, אבל כשהיא הולכת למכולת הם הולכים אחריה.

המכולתניק נשבע שבכל פעם שהיא נכנסת אליו למכולת, הוא חש מחנק ולחץ הדם שלו עולה. פעם אפילו התעלף ולקחו אותו למגן דוד אדום ובדקו ולא מצאו שום דבר. "זו לא חוכמה," אמר המכולתניק, "הרי ברגע שהוציאו אותי מהמכולת, כבר הרגשתי יותר טוב ויכולתי לנשום כמו בן אדם." אבל אחרי שחזר ממגן דוד אדום, ראה שחסר לחם בארון ופעם אפילו ראה שד אחד עומד בתוך ארון הלחם ומשתין על הלחמניות והיה לו דמות של חתול רזה עם קרניים.

על הגג של הלנה היפה עמד שובך יונים. בזמן שעוד גרו שם אנשים, היה איש אחד גר על הגג ומטפל בהן. כל ערב היה פותח את הדלת של השובך ומניס אותן במקל של מטאטא והיונים היו חגות מעל לבתי השכונה, עד שקיעת החמה, שאז היו נאספות אל תוך השובך לישון. כשהיו היונים חגות מלמעלה, הייתה הלנה היפה עולה אל הגג וצועקת על האיש והוא היה צועק עליה.

יום אחד נעלם האיש אבל היונים המשיכו לחוג בכל ערב מעל בתי השכונה, כאילו היה שם עדיין. אחר כך נעלמו היונים והשובך עמד ריק. רק לפעמים היו באות יונים תועות אל השובך אבל הלנה היפה הייתה מגרשת אותם במקל של מטאטא והן לא שבו עוד. אחר כך הרסו את מלון הים שהיה סמוך לבית של הלנה, ואת כל הבתים המשפחתיים הקטנים בני הקומה האחת שעמדו סביב ואחר כך נפל הבית של הלנה היפה. באותו לילה ירד הגשם ללא הפסק וברקים ורעמים החרידו את היקום. לפנות בוקר נשמע רעם גדול. אנשים יצאו אל המרפסות וראו שהגג של הלנה היפה נפל על הקומה השנייה וערמות של לבנים חשופות הקיפו את הבית כמורדות של גבעה, שמתוכה מזדקר שער הכניסה הנועול, גרם המדרגות והחדרים המקיפים אותו. על המדרכה עמדה הלנה היפה וגרשה כל מי שניסה להתקרב. עכשיו היה ברור לכל שהבית של הלנה היפה הוא בית השדים של השכונה ואיש לא הטריד אותה עוד.

יום אחד מצאו את הלנה היפה יושבת קפואה על האבנים בשער הבית. ילדים השליכו עליה אבנים והיא לא קמה לרדוף אחריהם. הם צעקו "פּרָפּלוּכטער יוֹדֶה!", אבל היא לא ענתה. כך ישבה יום אחד ולילה ועוד יום. אחר כך בא אמבולנס של מגן דוד אדום ושני חובשים נטלו אותה בזרועותיהם והובילו

אותה והיא לא התנגדה. כשסגרו עליה החובשים את דלתות האמבולנס, והרכב החל לנסוע במעלה רחוב הרב קוק, ראו השכנים בחלון האחורי של האמבולנס את דמותה הכחושה של הלנה היפה יושבת כפופה ובורועותיה היא מחבקת ילדה קטנה ששערה הזהוב קשור בסרט קטיפה אדום.

כשעשו את מסיבת הפורים במחלקה הפתוחה של בית החולים לחולי נפש ע"ש יהודה אברבנאל בבת-ים, הניחו להלנה היפה להשתתף, יחד עם חולים אחרים מהמחלקה הסגורה, שהתנהגותם העידה עליהם כי הם רגועים. הלנה היפה הייתה חולה למופת, שקטה וצייתנית. היא ישבה על ספסל העץ בשורה הראשונה, על ראשה כובע ליצן מהודק בגומייה, והתבוננה במתרחש על הבמה. שם הציגו המטופלים של הפתוחה את מגילת אסתר. אחשוורוש היה בחור גדול-ממדים, בעל גוון עור זוהר כברונזה, שאושפו אחרי שירה ברגלו בהתקף של זעם, על כי לדבריו, היא הציקה לו ואימה לרצוח אותו. עכשיו הוא יושב על הבמה, קטוע רגל, בכיסא המלכות שלו, שהוא כיסא הגלגלים שלו בימי החול והוא מכוסה סדין לבן שניירות צבעוניים הודבקו עליו לקישוט. מלכת אסתר, הייתה פעם סולנית בלהקת הרקדנים של גיורא גודיק בתיאטרון אלהמברה ביפו והכול במחלקה כיבדו ואהבו אותה. מלכת אסתר רקדה ואחשוורוש ישב וחיך אליה חיוך גדול שכולו אהבה וגם היא השיבה לו בחיוך עדין ורך. היא הניפה זרועותיה אל מעל לראשה ובתנועה איטית ורדומה סבבה סביב עצמה שוב ושוב, סיבוב ועוד סיבוב וכך זמן רב מאד והקהל עצר נשימתו. שעה ארוכה נמשך הריקוד והלנה היפה הביטה בו בדממה. פתאום נפקחו עיניה בתימהון מהול באושר וזוועה, כאילו היכה בה ברק של הארה אחרונה. פיה חסר השיניים נפער לרווחה בחיוך ומתוכו פרצה, כמו מתוך נקודת המפץ הגדול של היקום, זעקה גדולה: "פְּרָפְלוּכְטֵער יוֹדֶה!" והייתה זו זעקת שבר שלא נשמעה כמוה מעולם בין כותלי בית החולים הזה שידע זעקות שבר גדולות מיום הקמתו. כי הייתה זו זעקה אחת בלבד שהכילה עולם ומלואו והיה בה כאב הגעגעוע אל גרטרוד הקטנה שנקרעה מבין זרועותיה והושלכה אל עגלת המתים והנה היא קמה לתחיה על הבמה והיא מלכת אסתר והייתה בה שמחת הפגישה המחודשת עם בן זוגה, סוחר הקרקעות הזקן והחייכן ועכשיו הוא יושב על הבמה והוא המלך אחשוורוש והייתה בה אהבה אין קץ למשפחה שלה המתאחדת עתה ולעולם לא תיפרד עוד ועל כל הקהל הנדהם הזה שלא יודע נפשו אבל מבין שנפל דבר והזעקה משחררת מתוך נפשו שלו את כל השדים ומלאכי החבלה ואלו נמלטים מפני הזעקה אל שאול תחתיות והלנה היפה פורשת כפיה והיא שוב נערה צעירה שהשיער שלה חלק ורך וזוהר בנגוהות של אלפי שמשות והיא יודעת עכשיו בידיעה עמוקה ומלאה, שכל ברואי עולם, גדולים

כקטנים וגם הילדים בפינת רחוב הרב קוק והירקון, ראויים לחמלה והיא חומלת עליהם ועכשיו היא יכולה לנוח בחיק המשפחה האוהבת ואז קרס גופה והיא נפלה לרצפה.

כשהרסו את הבית של הלנה היפה, כדי לבנות במקומו את מגדלי השיש של "תאומי הים", באו השכנים לראות את האוצר. הבולדוזר היכה בכתלים והם נפלו לאט, מתכנסים אל תוך עצמם, מעלים ענן אבק מחניק. אחרי שהתפזר האבק עמדו השכנים, פניהם ולבושם מכוסים שכבה קמחית לבנה והביטו בתל החורבות שפעם היה הבית של הלנה היפה. רק אז ניתן היה להבחין, בין האבן לבין הברזל, בין ארונות עץ כהה, לבין אסלות מנופצות וצינורות חלודים, בין אלה לאלה ועל הכול, היה מונח הלחם. המון כיכרות של לחם שחור אחיד, חתוך בדיוק באמצע, כמו שרק המכולתניק שלנו יודע לחתוך. חצאי כיכרות יבשים ומעופשים, שהייתה הלנה היפה קונה במכולת ושומרת לימים הקשים, שלבטח יבואו.

8. הדודה אלקה

הדודה אלקה החליטה למות. היא אמרה שהתפקיד שלה בחיים הסתיים ואין לה עוד בשביל מה לחיות. איש לא האמין לה. מאז ומתמיד, כשהיו שואלים את הדודה אלקה מה נשמע, היא הייתה אומרת שהחיים זה זיפת, ואחר כך מספרת איך הזגג עשק אותה במחיר של החלון, ואיך שהברז באמבטיה, שהותקן רק לפני חודש, דולף שוב ומכתים את החרסינה בחלודה והמחירים במכולת מאמירים. הדודה אלקה הייתה רווקה וגרה בדירה קטנה שעברה בירושה מההורים, ברחוב הרמן כהן 12א' בתל אביב. יחד איתה גר בדירה גם אחיה, הדוד אפרים, שגם הוא היה רווק.

יום אחד קם הדוד אפרים ונסע לאמריקה לעבוד שם בכור גרעיני. הנסיעה הזאת הייתה מכה קשה מאד לדודה אלקה. אבל היא המשיכה להתגורר בדירתם בתל אביב וקיוותה שיום אחד הוא יחזור. בעבר, כשנסע ללמוד בלונדון, עברו עליה ייסורי ציפייה קשים. אבל אחרי שסיים את חוק לימודיו, שב הביתה. "גם מאמריקה הוא יחזור", אמרה הדודה אלקה לכל מי שדרש בשלומו, "בסוף כולם חוזרים הביתה. ככה זה בחיים. צריך סבלנות. שבסך הכול, מה זה החיים? החיים זה זיפת. אבל הוא יחזור!"

בכל יום שיש בשבוע היה הדוד אפרים כותב איגרת אחת בעברית ושולח אותה בדואר אוויר לדודה אלקה בתל אביב. הדודה אלקה דיברה עברית, אבל העדיפה אידיש. לקרוא ידעה רק אידיש. בכל בוקר הלכה למכולת לקנות חלב, לֶבֶן, עגבנייה, מלפפון, חצי לחם שחור ואם צריך אז גם קופסת קווקר ואת העיתון היומי "לעצטע נייעס". בשמונה בערב הקשיבה לשעת האידיש ברדיו. היא הקפידה מאד על הניקיון. בכל יום שטפה את הרצפה ומרקה את כלי הכסף. אבל עיקר זמנה עבר עליה במיון האיגרות מאמריקה ובציפייה לאיגרת הבאה. איגרת שנשלחה ביום השישי בשבוע, מאמריקה לישראל, בדואר אוויר, הייתה עושה דרכה ארבעה ימים. כלומר, היא אמורה הייתה להימסר לדודה אלקה ביום שלישי בבוקר.

זה היום שבו הדודה אלקה משכימה קום, מסדרת במהירות את הבית ומתיישבת במרפסת הדירה שלה שבקומת הקרקע, ממתינה לדוור. הוא בא, מברך את הדודה אלקה לשלום ומוסר לידיה את האיגרת. בתוך כך היא שואלת אותו בנימוס לשלומו והוא עונה שבסדר והיא אומרת יופי והוא שואל אותה לשלומה והיא אומרת שבסדר ולא אומרת שהחיים זה זיפת, כי ברגע זה דעתה נתונה לאיגרת בלבד ולמה שמצוי בתוכה.

היא מניחה את האיגרת על השולחן בסלון, יושבת ומתבוננת בה. היא לא פותחת אותה. שעת ההתבוננות באיגרת היא שעה קשה של דריכות גדולה, יחד עם צער מתוק שבשוליו מתרקם האושר. האיגרת עדיין לא נפתחה, אבל היא ידעה מה כתוב בה. היא ידעה שאפרים שלה כותב על המצב הפוליטי המדאיג ביותר, על הנזלת הטורדנית שממרת את חייו, על מחירן היקר של התרופות, על כך שאין לתת אמון ברופאים, כי כולם תאבי בצע ונוכלים והוא כאיש מדע יודע מה ערכו של ידע רפואי, כי הכול יחסי כמובן ולכן לא קנה את מה שרשם לו הרופא והכין לעצמו קוגל-מוגל פולני, כמו שהדודה אלקה יודעת להכין. הקטע הזה במכתב כבר הופיע בעבר מספר פעמים, ותמיד גרם לדודה אלקה הרבה אושר וימים רבים לאחר מכן עדיין הייתה מדברת באותו קוגל-מוגל שהכין אפרים כמו שהיא יודעת להכין, והייתה מפרטת את מרכיביו השונים ושואלת את עצמה אם לא שכח משהו, שהרי בבית הוא לא היה מתקרב למטבח, אז איך הוא יודע? ודבש זה הדבר הכי חשוב בקוגל-מוגל וצריך שהביצים תהיינה טריות, אז לך ותסמוך על הביצים של האמריקאים. הרי אצלם הכול פלסטיק וכמו שהיא מכירה את הכלי-יקר שלה אפרים, הוא בטח שם ביצה אחת במקום שתיים. העיקר שיהיה בריא.

בעניין העבודה בכור הגרעיני, כתב הדוד אפרים שאין טעם להיכנס לפרטים טכניים, כי כמו שהוא תמיד אומר: "את הרי לא תביני, אבל העבודה כאן היא אחראית ביותר וכל טעות קטנה עלולה לעלות בחיי אדם, אם לא למעלה מזה." הדודה אלקה אף פעם לא הבינה את המשפט הזה. ושוב חזרה ושאלה את עצמה, למה הוא מתכוון כשהוא כותב, אם לא למעלה מזה. לבסוף חזרה ושיננה לעצמה בקול רם, את מה שהייתה חוזרת ומשננת, בכל מקרה של ספק: "הרי אני אף פעם לא הייתי חכמה גדולה והוא תמיד היה גאון." בכל איגרת כזאת הייתה חלוקה שווה בין פוליטיקה עולמית, לבין בריאות אישית, יוקר החיים באמריקה, עצות מעשיות לתיקון תקלות בחיים ודרישות שלום לכל בני המשפחה והדודה אלקה קראה הכול בעיני רוחה, באגרת החתומה שהייתה מונחת על השולחן ועדיין לא נפתחה.

לאחר שסיימה להתבונן באיגרת, הייתה הדודה אלקה הולכת בביתה, בוחנת את סידורו, מתקינה מה שנחוצך תיקון, מחליקה בידה על שולחן האוכל לראות אם כבר עלה עליו האבק, סועדת את ליבה בארוחת לֶפֶן חטופה וממתינה לשעת הערב. אז לבשה את בגדיה היפים ביותר והלכה ברגל עד לביתנו, מרחק של כשני קילומטרים. היא עלתה במדרגות הבית, הניחה את אצבעה על כפתור הפעמון ולא סילקה את האצבע מעל לכפתור עד שפתחו לה את הדלת. אז הייתה הדודה אלקה עומדת בפתח לרגע אחד של דממה דרוכה. אישה גוצה בשמלה פרחונית, מחייכת חיוך רחב, שקימט את פניה ועשה בהן הבעה חמוצה-מתוקה

ואז הייתה מנופפת בתיק העור החום שלה, להודיע, בלי מילים, שיש בו דבר חשוב. אחר כך היו פניה חוזרים לרצינותם הרגילה והיא נכנסה במרוצה אל הדירה ונחתה בנשימת אנחה גדולה וטובה, על הספה בסלון.

בתוך התיק של הדודה אלקה היו מונחים חייה. היו בו כל המכתבים ששלח הדוד אפרים מאמריקה, מהיום שבו דרכו רגליו על אדמת ארה"ב ועד עצם היום הזה, תעודת הזהות שלה ופנקס הסתדרות הפועלים שהיה גם פנקס קופת חולים, צילומים של המשפחה וסוכריות טובי ישנות שנשמרו דרך קבע, למקרה שתפגוש בילדים. תיעבנו את הסוכריות הללו. הן היו מכוסות נייר מקומט שפירווי טבק היו דבוקים בו. היא הייתה מחלקת אותן, אחת לכל ילד ואז אמרנו תודה ובאמת שלא צריך והחזרנו אותן לדודה אלקה והיא הייתה נעלבת ומחזירה אותן אל התיק, שם נחו שוב ודבקו במכתבים מאמריקה, עד לשבוע הבא. מלבד הסוכריות הייתה הדודה אלקה מחלקת מתנות לימי הולדת. כל אחד מאיתנו היה מקבל ליום הולדתו סט של ממתקות אף צבעוניות, עשויות בד כותנה משובת. סט אחד כזה היה מונח בתיקה, גם הוא דרך קבע, על כל מקרה שתהיה חייבת לתת מתנה. אחר כך הייתה אימא מכינה תה והדודה אלקה התקינה עצמה לקריאת האיגרת.

את תפקיד הקורא הפקידה הדודה אלקה בידי של אבא. איש מלבדו לא היה רשאי לקרוא באיגרת. אבל תחילה היה עליו לפתוח את האיגרת. לשם לכך הנהיגה הדודה אלקה נוהל פתיחה חמור. בשום פנים ואופן אין לקרוע את שולי האיגרת ביד גסה, שמא יבולע לגוף האיגרת ומילים חשובות תשתבש צורתן ותאבד כוונתן ואז אנה אנו באים. יש להשתמש בסכין רכה ביותר עם השפיץ המעודן ביותר ואת הסכין הזאת רכשה הדודה אלקה בעצמה במחיר מציאה בשוק הכרמל ובעצמה הטמינה אותה בירכתי מגירת הסכום שלנו והסבירה שהיא עושה זאת כדי שלא תפתה לפתוח את האיגרת בביתה קודם זמנה והיא נותנת בנו אמון גמור שנשמור על הסכין מכל משמר. כמובן שהיא אסרה על השימוש בסכין זו, שמא תזדהם חס וחלילה ואז היא תטיל פגם באיגרות. היא נתנה לסכין שם: "הסכין של אפרים".

למין הרגע שבו עברה הדודה אלקה את סף דלתנו ונכנסה לסלון, ירדה עליה שלוה והיא ידעה שהגיעה אל מחוז חפצה. כאן הכול מוכנים ומזומנים לקריאת האיגרת, ומכאן והלאה אין מקום לדאגה ואין למהר. הדודה אלקה ואבא ישבו והיו מדברים בענייני היום, בעוד אימא נשלחת אל המטבח להביא את הסכין של אפרים. אימא ידעה וגם אנחנו הילדים ידענו, שהדודה אלקה רוצה לדבר עם אבא, מתוך שהיא מעדיפה להאריך את ייסורי הציפייה לקראת קריאת

האיגרת של אפרים והייתה מתענגת על דחיית הסיפוק ומייסרת עצמה בהנאה, כמי שמכינה עצמה לפרס הגדול ביותר וגם כדי להעצים את חווית המפגש עם מילות האיגרת. בינתיים אימא משהה עצמה במטבח ועושה שם מה שעושה, כי תמיד יש מה לעשות במטבח וממתינה עד שאבא מאבד את סבלנותו וצועק אליה מהחדר: "נו, מה עם הסכין?!" והדודה אלקה מוסיפה: "של אפרים!" רק אז פותחת אימא את המגירה ותוחבת ידה אל מעמקיה ומושכת משם את הסכין של אפרים ובאה אל החדר ומגישה אותה בזהירות לאבא. הוא נוטל את הסכין לאט ובכובד ראש, דוקר את האיגרת בצידה ופולש אל קרביה. באבחה אחת מבתק את הקיפול העליון ואחר כך את קיפולי הצד. הדודה אלקה עוקבת בדריכות אחר מהלכה של הסכין. עם כל תנועת יד של אבא, גופה של הדודה אלקה מזדעזע, כאילו פלחה הסכין את קרביה שלה.

בזהירות רבה פורש אבא את האיגרת וקורא בה בקול רם, לאט ובהטעמת המילים והדודה אלקה מקשיבה בדריכות. אחר כך היא מבקשת ממנו לחזור ולקרוא קטעים אחדים שנראו לה חשובים. אחר כך היא שואלת את אבא שאלות הבהרה בעניין אותם קטעים. אחר כך היא דוחקת בו שיישב מיד ויכתוב מכתב תשובה והוא מבטיח שיעשה זאת. אבל היא לא מניחה לו עד שהוא נוטל איגרת אוויר מתוך הערימה שמוכנה לצורך העניין במגירה האמצעית שבארון הבגדים. אם חס וחלילה, אזלו האיגרות בארון הבגדים, מרימה הדודה אלקה קול זעקה ונוזפת באבא על שהוא מפוזר ואז משתתקת והכול משתתקים יחד איתה. אז פותחת הדודה אלקה את התיק שלה, ומתוך כיס נסתר בתיק, מוציאה איגרת חדשה לגמרי, ובחיוך ניצחון מנופפת בה אל מול פניו של אבא ומכריזה בקול גדול: "אתה רואה? מה היית עושה בלעדיו?!" ואני תמיד דאגתי לכולכם! שיהיה לכם בית נקי ואוכל על השולחן? לא? מה? כן!" והמשיכה להעלות זיכרונות מהבית בביאליסטוק שבו היא הייתה אם הבית לכל דבר, אחרי שהאימא שלהם הלכה לעולמה בשחפת וכך הוסיפה לספר והכול הקשיבו ואיש לא נכנס לדבריה עד שהתעייפה, נשמה בכבדות ודממה. אז הושיט אבא את ידו אל הדודה אלקה והיא הביטה בו רגע, חוככת בדעתה אם ראוי להפקיד בידו את האיגרת הריקה ואחר כך הניחה אותה בזהירות בכף ידו. גם אבא נהג בזהירות. כי ברגע שפתח את הכף לקבל את האיגרת, נתגלו שכבות העור הנוקשה שכיסו את פנים כף היד שלו. זו הייתה כף יד של מי שעובד בעבודה פיזית ונושא בכל בוקר כדי חלב לבתי הלקוחות. הדודה אלקה עקבה אחר תנועת היד של אבא. הוא היה זהיר מאד שלא יפגום העור הנוקשה שעל כף ידו, בפניה החלקים של האיגרת החדשה. באותו מעמד שבו אזלו האיגרות הריקות מן המגירה האמצעיים בארון הבגדים, הכריזה אימא בקול חגיגי שמהיום והלאה היא זו שדואגת לכך שלעולם

לא יחסרו מעטפות במגירה האמצעית, כי היא נוטלת על עצמה את התפקיד ללכת לבית הדואר המרכזי ולרכוש בכספה איגרות חדשות כדי להבטיח שהמגירה האמצעית תהיה תמיד מלאה באיגרות. הדודה אלקה התרגשה ודמעות עמדו בעיניה והיא לחשה לאימא: "אוי, את נשמה!" ולאבא אמרה: "אתה רואה איזו אישה יש לך? ואתה אפילו לא יודע להעריך את זה!" אבא כדרכו שתק. הוא הניח את האיגרת הריקה על השולחן בסלון, פתח אותה בזהירות וכתב.

תחילה כתב תודה על האיגרת ששלח הדוד אפרים ואחר כך כתב שבמשפחה, תודה לאל, הכול בסדר והבריאות בסדר, אבל אלקה קצת לא הרגישה בטוב השבוע והלכה לקופת חולים והרופא נתן לה כדורים ועכשיו הכול בסדר, תודה לאל. הפרנסה קשה אבל מסתדרים ותודה על השיק ששלח הדוד אפרים לאחותו הדודה אלקה ולהתראות בשמחות ודרישת שלום מכל המשפחה ואחר כך חתם את חתימתו המסולסלת והדודה אלקה ביקשה שיקרא את כל האיגרת מההתחלה רק אז היא מניחה לו לקפל אותה, לסגור ולהדביק את שוליה. אז אומרת הדודה אלקה: "הכי טוב שאני אשלח את האיגרת הזאת בעצמי!" ואז אבא מוסר לדודה אלקה את האיגרת שכתב והיא מיד מחביאה אותה בתיק שלה וממהרת לומר: "ועכשיו תן לי את המכתב של אפרים!" ולא נחה דעתה עד שאבא מניח בכפות ידיה המושטות, את האיגרת של אפרים. היא אווזת באיגרת ובוזזת אותה עוד שעה ארוכה, מלטפת את שוליה החתוכים וממששת את הבול המודפס עליה. השיחה נמשכת נינוחה, עד שכל מה שיש לדבר בו דובר, ואז נופלת שתיקה ארוכה, שהדודה אלקה מסיימת אותה בנשימת אנחה גדולה וטובה ואומרת שהחיים זה זיפת.

עברו שנים אחדות עד שניחתה עליה מכה קשה. באותו יום פתח אבא את האיגרת והמשפט הראשון שנכתב בה היה: "אני מודיע בזה בשמחה שאמש, אור ליום שישי, באתי בברית הנישואין עם בחירת לבי. החופה התקיימה בנוכחות חברים בבית המדרש הקהילתי" ואחר כך היו פרטים נוספים על בחירת לבו שהיא נצר למשפחה הלוחמת והדוד שלה היה לוחם הארגון הצבאי הלאומי ועלה לגרדום בכלא הבריטי ועל כן נחשב לגיבור. את הפרטים האלה הדודה אלקה כבר לא שמעה. היא לא שמעה גם את המשכה של האיגרת שהייתה בה חלוקה שווה ומדויקת, בין פוליטיקה עולמית, לבין בריאות אישית, יוקר החיים באמריקה, עצות מעשיות לתיקון תקלות בחיים ודרישות שלום לכל בני המשפחה. היא ירבה קפואה בכיסאה, ראשה שמוט מעט ומבטה נעוץ ברצפה. אימא שאלה אותה אם היא בסדר והיא אמרה שכן ואז קמה ואמרה שהיא צריכה ללכת הביתה וחטפה את האיגרת מהשולחן ותחבה אותה במהירות בתיקה

וסגרה אחריה את הדלת בטריקה. אימא אמרה לאבא שירוך אחריה ויחזיר אותה כי זו סכנת נפשות. הוא יצא מהבית בגופייה, מכנסי זלמן ונעלי בית ואחרי דקות ספורות חזר ואמר שהיא בסדר והיא רק רוצה להיות לבד, ולא רצה לדבר בזה עוד.

בלילות שכבה הדודה אלקה במיטתה, בוכה ומתפללת שהמכשפה הזקנה, אשתו של אחיה, תמות. פעם אחת אפילו הלכה למכשף ידוע ביפו שיבטל את הנישואין הללו, אבל הוא שילח אותה ממנו בביטול. אחר כך הלכה לשדכן ידוע בתל אביב שיסדר לה שידוך. הוא טרח הרבה על מציאת חתנים לדודה אלקה, אבל היא דעתה לא הייתה נוחה מאף אחד מהם ושילחה אותם מעליה כלעומת שבאו. באותה תקופה לא שמעו אותה אומרת שהחיים זה זיפת. הייתה ממעטת בדיבור, מתכנסת אל תוך עצמה ושותקת שתיקות ארוכות שאין בהן נחמה. אחרי שנה הודיע הדוד אפרים שהוא מתגרש. הדודה אלקה שבה לחיים. היא תכננה להחליף את הווילונות הישנים בסלון וחיכתה לרגע שבו ייצא אחיה לפנסיה, יחזור לתל אביב והחיים ישוּבו למסלולם. עברו שנים והאח יצא לפנסיה אבל כתב שהוא נשאר באמריקה.

אז החליטה הדודה אלקה למות. תחילה יצאה למסע ארוך בביתה הקטן שברחוב הרמן כהן בתל אביב. היא צעדה מחדר לחדר ובדרכה הייתה מסדרת את הבגדים בארון שבחדר השינה ואת הכלים במטבח, מחליקה בידה על שולחן האוכל להסיר אבק, בודקת את הברזים, מדליקה את האור בערב ומכבה אותו בבוקר. אבא עשה לו מנהג קבוע לבקר אותה בכל יום אחרי העבודה ולהביא לה חלב ואת העיתון היומי "לעצטע נייעס". היא התקינה לו תה בחלב והוא ישב ושתה וקרא "מעריב" והיא קראה "לעצטע נייעס" ושניהם שתקו עד שהחשיך היום ואפלה מלאה את החדר. הדודה אלקה קמה להדליק את האור ואבא סיים את שתיית התה בחלב, קם, נפרד ממנה לשלום והלך הביתה. כך נהג בכל ערב. לאחר שהלך המשיכה דודה אלקה ללכת בביתה מחדר לחדר ויום אחד הלכה עד שהגיעה בסמוך למיטתה שבחדר השינה ושם החליקה ונפלה לרצפה. לרגע הייתה המומה ולא נעה ממקומה. אחר כך פקחה עיניה, הביטה וראתה לפניה תקרה לבנה וציינה לעצמה שכבר הגיע הזמן לנקות את הפינות מקורי העכביש שדבקו בהן. הביטה אל גופה השרוע וראתה ששמלתה מופשלת אל מעבר למותניה. זה לא נאה, ציינה לעצמה וחשבה מה יקרה אם בדרך נס ייכנס אפרים ויראה אותה שוכבת בכלימתה החשופה. הרי יש לו מפתח משלו. כל השנים הללו באמריקה הוא שומר את המפתח לבית בתל אביב. דברים כאלה יכולים לקרות, בהחלט יכולים. חשה כאבים בעצמותיה החבולות וקור חודר מרצפת האבן אל כל חדרי גופה. כל אלו היו לה סימנים בדוקים שעליה לקום

ממקומה. גררה עצמה, נאנחת וטיפסה אל המיטה. משכה שמלתה וכיסתה עצמה עד קרסולי רגליה ועצמה עיניה.

באותו ערב בא אבא אל ביתה אך היא לא פתחה לו את הדלת. הוא פתח אותה בעצמו במפתח שהחזיק אצלו תמיד ומצא אותה שוכבת במיטתה, נושמת בכבדות וגופה קפוא. הוא שאל לשלומה. היא לא ענתה. מאותו יום היא לא דיברה עוד.

העבירו את הדודה אלקה לבית חולים ואחר כך למוסד סיעודי. אבא נסע ללוות אותה אל המוסד וחזר משם שותק ומוטרד. הוא אמר שהוא רוצה להוציא אותה משם מיד, אבל הבירוקרטיה מעכבת. למחרת ביקש ממני להתלוות אליו. המוסד הסיעודי היה ממוקם בפרבר מזרחי של העיר, בתוך שדה קוצים. מהכביש ועד אל פתח הבניין הוליך שביל עפר. זה היה בית ישן, אפור וסדוק. בתוכו היו חדרים צרים ובכל חדר עמדו מיטות עץ בשתי קומות, זו על זו. בכל מיטה שכב מישו, גבר או אישה. החלונות היו אטומים והזוגיות מכוסות שכבה עבה של צבע שמן כחול. אור היום בקושי חדר פנימה והמקום נראה כקבר המוני של פגרים חיים-מתים. היו ששכבו שם דוממים, עיניהם בהות בנקודה אחת. היו שנעו במיטתם, הומים ביללה חרישית. האוויר היה דחוס בריח שתן וצואה. הדודה אלקה שכבה בחדר קטן, בסמוך לכניסה, בקומה השנייה של מיטת קומתיים. מלבד מיטה זו היו בחדר עוד שתי מיטות קומתיים, שהותירו מרווח צר לנוע ביניהן.

אבא דיבר אל הדודה אלקה אבל היא לא ענתה. עיניה היו קבועות בתקרה. אולי ראתה שם דברים שאדם חי עדיין לא יכול לראות. אבא הוציא מתיקו את הסיר שהכינה אימא. בתוך הסיר הייתה דייסת ירקות רכה. הוא נטל מעט דייסה בכף וקירב אותה אל פיה של הדודה אלקה. הפה נפער לחלל שחור חסר שיניים. מערכת השיניים התותבות של הדודה אלקה אבדה במעבר שבין הבית לבית החולים או בדרך למוסד. אבא הכניס את הכף אל תוך הפה והשפתיים עטו וסגרו עליה וגרפו את הדייסה פנימה. הלסתות נעו והפה חסר השיניים מעך את הדייסה בתנועה קצובה. הגוף כולו התכווץ במאמץ לבלוע את המזון ואז נפער הפה שוב. הדודה אלקה החליטה למות, אבל גופה נאבק בה ודרש חיים. רוחה כבר הייתה במקום אחר וגופה היה כאן ורצה לאכול. כל הלילה ההוא נאבקה הרוח בחומר והרוח נצחה. לפנות בוקר הדודה אלקה מתה.

9. השחקנית

היא נישאה באוויר מעל לכביש וריחפה אל עבר השמש השוקעת. שעה זהוב ארוך וסבוך, נגרר אחריה ובית החזה שלה מתקמר ומוליך את הגוף הקטן אל עבר רצועת החול הנושקת לים. היא באה אלי ואלי לא תגיע והיא בדרכה אל המקום שאהבה להיות בו יותר מכל, ליפול אל החול הרך ולהניח לו לחדור אל מתחת לבגד. היא נופלת והזמן מאט מהלכו, עושה עמה חסד אחרון.

המשאית שפגעה בה עצרה בהטיה מזוהה. תא הנהג פונה לעבר העיר ותא המטען לעבר הים. התנועה נעצרה ועל הכביש החלה התרוצצות. פניתי לאחור, נכנסתי אל החדר וישבתי ליד השולחן. במוחי לא הייתה עתה אלא תמונת הגוף שלה הנזרק אל החול ועדיין לא נוגע בו.

כשבאה אלי בפעם הראשונה, עשתה זאת בהפתעה וכדרכה, גם ללא הודעה מוקדמת. האם גם עכשיו הייתה בדרכה אלי, בהפתעה, או רק ביקשה ליפול שוב אל החול החם.

היא נכנסה לביתי, פשוטה וישירה. אבל לא, לא כך היה הדבר. תחילה היא דפקה בדלת. זה קרה מזמן ויש לנהוג זהירות בזיכרון המתעתע. תחילה דפקה בכל כוחה בדלת הדקה. לא בכל כוחה, בנחישות. אהבתי את נחישותה. יש להניח שהדפיקה בדלת הייתה נחושה. כך הזיכרון נעשה חד יותר. כך נאה לזכור.

מישהו דופק בדלת הדירה. כשדופקים בדלת אחת, כל הדלתות בבית מגיבות בזעזוע. אפשר לשמוע את הדהוד גלי הקול במסדרון כמו מתוך תיבת תהודה. אני יושב שמוט בכיסא. כמה זמן ישבתי כך? האם נמנמתי? השמש באותו המקום שבו הייתה קודם לכן, מטילה על השולחן אור חמוץ, צהוב, חריף, חד, ועל ערמת ספרים שלא נפתחו עדיין, על פרוסות עבות של לחם, שבבוקר היו טריות ועכשיו החום מייבש אותן, קופסאות שימורים, דפי נייר מוכתמים. האוויר כבד. עור הפנים מפיך את שמניו והזיעה יורדת, מחליקה ונעלמת מתחת לגופייה. על הקיר סיד לבן מתייבש, נקרע לסדקים מתפתלים, מתקמר מחמת החום, מכסה-מגלה שכבה ועוד שכבה של חיים שהיו כאן ואינם עוד. בתוך הסדקים בוהקת שכבת סיד אחת צהובה מאוד. זו השכבה של אהובה, מאותו קיץ רחוק שבו הזמינה בעל-מלאכה שיצבע את החדר בצבע מודרני. אבל אהובה מתה מזמן, בבית החולים "הדסה" שברחוב בלפור, באותה המחלקה שבה הייתה עובדת כאחות רחמנייה. הילדים שישבו על הגג, מאחורי התריס שלה והציצו אל החדר לראות מה יש לה בקופסת הרגעים שלה, גם הם הלכו למקום אחר. לא

הייתה להם ברירה. הבתים הקיאו אותם אל החתונות וחיי הנישואין וההריגות והטיפול בילדים. אהובה הייתה מחוברת למכשיר ההנשמה במחלקה הפנימית של בית החולים ורק הרופא התורן שלא הכיר אותה ואחות רחמנייה שהייתה חברה שלה לעבודה, היו שם לידה באותו הרגע שבו החליט הרופא לנתק אותה מהמכונות. צריך לסדר את החדר. אולי מישהו יבוא. אף אחד לא יבוא. המחשבה הזאת נותרה תלויה באוויר, בדיוק בנקודת האמצע שבין העיניים הבהות לבין הסיד המתקלף וכך הייתה עומדת שם בתוך הזמן שדופק הלב קוצב לו.

דופקים בדלת. ציינתי לעצמי שברגע זה, בעוד מישהו דופק בדלת, אני יושב בכיסא שליד השולחן הסמוך אל הקיר, לבוש גופייה לבנה מוכתמת ותחתונים מסורבלים שרק בקושי אפשר לכנות אותם מכנסיים קצרים. אני לא פה. אם אמשיך לשבת בשקט ולהניח לגוף לנהל את נשימותיו, כי אז יהיה זה סימן שאני לא בבית. דופקים בדלת. עכשיו בחוזה, אולי בנחישות. לא קבעתי עם איש ואיש לא בא אלי. אם אשכיל לא להיות פה, איש לא יוסיף לדפוק בדלת. שריר אחד במעלה הזרוע השמאלית שלי רוטט. רק לא להניע את הזרוע. להירגע, לחשוב על מקום אחר. אחו ירוק. סוסים אצילים. פלגי מים. אין אחו. אף פעם לא היה כאן אחו. רק חול וים ושמיים תכולים והבתים כבר מתפוררים. אחו היה בסרטים של "בית העם" ו"גן רינה" והם לא היו ירוקים. הם היו אפורים-רכים, כי הסרטים כולם היו בשחור-לבן. הגיבור משקיף אל הנוף ואומר: "האספסת עלתה יפה, היא גבוהה וירוקה כראוי ועל כן יש לקצור אותה מיד, לפני שיבואו האינדיאנים." במשפט אחד למדת הכול. האספסת עלתה יפה ויהיה מזון לפרות ולסוסים שלנו ועוד מעט נראה אותם, ובעיקר את הסוסים האצילים, הדוהרים על פני הנוף האפור-רך, שהוא באמת לא אפור-רך, אלא ירוק מרענן ועוד מעט יבואו האינדיאנים ובסיפור הזה הם האויב, לא בני-אדם, מפלצות, ואין להם פנים ואם פתאום מבליח לרגע פרצוף פניו של אויב, הרי הוא מעוות משנאה יוקדת ומיד ברור שיש להשמידו מעל פני אדמת האל הקדושה הזאת כי היא שלנו לנצח נצחים ואיש לא יעז לטעון אחרת וגם אלוהים הבטיח. על כן האינדיאנים הם דמויות אפלות בעיצומו של יום ובני מוות. הנה הם רצים במרחק, מתקרבים במהירות, מייללים ויורים ברובים וחוטפים כדור בדיוק במרכז החזה שלהם ונופלים מהסוסים וכף רגלם נתפסת ברצועת עור והסוסים גוררים אותם על פני האחו עד שהם יוצאים מהתמונה ונעלמים ואחרים באים אחריהם וגם הם נעלמים. לא כמו רוברט מיצ'ס וגרי קופר, שמבע פניהם רוח ונחישות ואהבת אדם ואלוהים. אחר כך גדלנו וצמחנו והגענו לפרקנו. מה פירוש הגענו לפרקנו? בגרנו, היינו לאנשים, לגברים, נהיינו לבני אדם. האומנם? עמדנו על דעתנו. האומנם? כך אמרו לנו כשלקחו אותנו וגייסו למלחמות ולא הייתה

לנו ברירה ולא שיקול דעת ולא נותר לנו אלא ללמוד מרוברט מיצ'ם וגרי קופר ב"בית העם" ו"גן רינה", והסוסים הטובים שלנו יביטו בנו בעיניים הגדולות והשחורות שלהם ויזהלו והרעים יהיו נקודות אפלות על קו האופק, נקודות רחוקות ומאיימות שקוראים להן מטרות או אינדיאנים או עמלק והם יפלו מהסוסים אל תוך האפור הרך, שעכשיו כבר ידוע לכל שהוא ירוק ומרענן, וכפות רגליהם תיתפסנה ברצועות העור, והם ייגררו על פני הירוק מאד הזה, וימותו מוות מהיר ושקט וכולנו, כל הגיבורים הטובים, פצועים וחבושים ומאובקים, רוכבים אל עבר השקיעה הלבנה הזוהרת ועל המסך יורדת אפלה.

יש ירוק בעמק יזרעאל ולפעמים יש ירוקת החמור בחצר. אבל עכשיו גם הוא נכחד ועמק יזרעאל רחוק מכאן. פלגי מים הם הזיעה הנזירת במורד הצוואר. השריר בזרוע רוטט שוב ומרעיד את מסעד הכיסא. אני מניע את הזרוע כדי לשחרר אותה. התנופה חזקה מדי וכף ידי נזרקת לחלל, נוחתת על השולחן, הופכת את קופסת השימורים והמלפפונים החמוצים מתפזרים על הרצפה בתוך שלולית רוטב ירקרק אפור ומטביעים את הג'וק שמת לפני יומיים ליד הרגל של השולחן. אני צריך לכתוב עכשיו ולא לפתוח דלתות. אם אפתח את הדלת, אשכח את המשימה המוטלת עלי. אני צריך להתרכו. הבטחתי שאביא את הטקסט עד מחר בבוקר. הלקוח ממתין. העם ממתין. קוקה-קולה ממתינה. קוקה-קולה טעם החיים. עכשיו היא ממתינה לבשורה החדשה במבצע החדש שאין לו שם, כי עדיין לא מצאתי אותו. קוקה-קולה מיץ ג'וקים. "הי!" אני לוחש לעצמי, "הי, חוזר ומהדהד לעצמי. כמה פעמים אפשר להגיד "הי!" בלי להתרגש. אתה צריך לכתוב סיסמה מודעת לעצמה. קוקה-קולה ממתינה לסיסמה מודעת לעצמה. אתה צריך לכתוב סיפור מודע לעצמו. לשאול שאלה מודעת לעצמה. יהויכין שואל את עצמו. הי, מה פתאום יהויכין? מי זה יהויכין? יהויכין זה הטמבל הנערץ ששואל את עצמו שאלות. יהויכין הוא טמבל שמישהו המציא אותו, שהוא חי וקיים ולא יודע שהוא נערץ כל כך. על שום מה? על שום שיהויכין שואל את עצמו שאלות שלא על מנת לקבל תשובה, אלא כדי לתת חיים לשאלה. אבל קוקה-קולה לא רוצה שאלות. היא רוצה תשובה. טעם החיים או מיץ ג'וקים? תחליט. כי בהחלטה שלך אתה קובע את גורלך, קובע את עתידך. השאלה מרגיעה. התשובה מקוממת. שמישהו אחר יוליך את התשובה. לא אני. הנה ג'וק מת בתוך תמיסת מלפפונים. האם הג'וק קיים? הוא מת. הוא שוכב על גבו יומיים ומת. אם הג'וק מת, האם היה קיים? אינותו של הג'וק מאשרת את קיומה של אידיאת הג'וק בתמיסת המלפפונים. די בשטויות הפסבדו-אינטליגנטיות האלה. הדפיקות בדלת מתקשחות וחוזרות על עצמן. נוזל חמוץ על כף רגלי מתערבב בזיעה ואבק. אני פותח את הדלת.

"אפשר להיכנס?"

"כן."

היא אף פעם לא אמרה שלום או מה שלומך, או כל מילת הקדמה אחרת ורק לעיתים רחוקות הייתה שואלת. לפעמים אפילו השאלות שלה חסרו את סימן השאלה שבסוף המשפט ונשמעו כקביעה פסקנית. היא נכנסת בצעד מהיר ותקיף, כמעט שאין להבחין בצליעתה, נעצרת במרכז החדר וסוקרת אותו בשתיקה.

"אפשר לשבת?"

"כן, בבקשה."

המקום הקרוב ביותר לשבת בו הוא המיטה. היא נוחתת עליה במהירות ובחוזקה. קפיצי המיטה חורקים. היא משכלת רגלים. החצאית הכחולה-כהה נכרכת על רגליה, מכסה על גרביים לבנות ארוכות, שעולות ונמתחות מתוך נעלים שחורות ומאובקות. כתמי בוץ אחדים מתרחבים על הגרביים. תמיד היו לה כתמי בוץ על הנעליים והגרביים, בחורף ובקיץ.

"אז כאן אתה גר."

"כן."

"הוא קטן החדר הזה. היום קיבלתי את התעודה. עכשיו אני מורה מוסמכת. בעצם גם אתה מורה, לא? אחרי הטקס חשבת, הלוא הסמינר ממש קרוב לכאן או איך זה שלא נפגשנו?"

"איפה את לומדת?"

"אתה לא מקשיב. אמרתי לך. סיימתי את הלימודים. יש לי תעודה. אתה רואה? סמינר בנות יעקב."

היא מוציאה דף לבן עבה, שלא מכבר היה כנראה חדש וחלק ועכשיו הוא מקופל ברשלנות ושוליו מקומטים, מעוטרים עלי זית סביב לאותיות כבדות הנושאות תוקף רשמי. מגישה לי את המסמך.

"מזל טוב!"

"תודה." במהירות היא חוטפת את הדף מידיי ותוחבת אותו בחזרה אל התיק וכבר נוספו לו קמטים חדשים.

"הסמינר זה על יד השוק. ממש קרוב."

"כן."

"אתה שומר מצוות?"

"לא."

"אני רואה. אתה לא שומר מצוות."

"לא."

"חשבת פעם לשמור מצוות?"

"לא, זאת אומרת, אולי פעם."

"יש לך חברה?"

"לא."

"למה אין לך חברה? הייתה לך?"

"כן. את רוצה לשתות משהו. יש מים. את רוצה כוס מים?"

"לא, תודה. אתה לא שומר מצוות ואני לא בטוחה שמותר לי לשתות כאן."

"אני יכול לשטוף את הכוס בסבון."

"לא, תודה, אני לא צמאה."

"את רוצה לאכול משהו? נו טוב, כנראה שלא, מה?"

"לא, תודה. מה עשית עם החברה שלך?"

החולצה התכולה דבוקה לעורה ומתכנסת בהידוק אל מתחת לבתי השחי, במקומות שבהם הזיעה עושה כתמים עגולים, כהים. עכשיו היא רזה ונחושה מתמיד. הוורידים על כף ידה בולטים שוב. עורה הוא קלף שעוצב מתוך אבק מדבר. כל כך חם ויבש.

"מה?"

"הייתם יוצאים לבלות ביחד? מטיילים ביחד?"

"כן."

"הלכתם לקולנוע?"

"כן."

"איזה סרטים ראיתם?"

"סרטים. כל מיני."

"עשיתם אהבה?"

עכשיו נזכרתי שהתחוננים שלי עבים מכדי שיהיו תחתונים ודקים מכדי שיהיו מכנסיים קצרים וישנם גם הכתמים. לא העזתי להשפיל אליהם מבט, שמא גם היא תראה אותם. על כן שתקתי.

"למה לא התחתנת?"

"לא יודע. לא יצא."

"יש לך פה מרפסת גדולה."

"כן. זה הגג."

"אני רואה. זה המרפסת של הגג. אתה משתזף?"

"מה?"

"על הגג. אתה משתזף?"

"כן."

"איך אתה משתוּף?"

"מה?"

"אתה משתוּף עירום? אתה שם קרם שיוּף? אתה יכול להשתוּף עירום. אתה על

הגג. אף אחד לא רואה."

"לא."

"אז מה אתה עושה?"

"על הגג?"

"בכלל, מה אתה עושה בכלל? אתה מלמד?"

"לא."

"אז מה אתה עושה?"

"עכשיו אני בין עבודות."

"אתה מובטל."

"כן."

"זה לא טוב. אתה צריך למצוא עבודה."

"כן."

"אתה רוצה להתחתן?"

"מה?"

"להתחתן. חשבת פעם להתחתן? אני צריכה להתחתן. עכשיו אחרי שקיבלתי

תעודה, אני יכולה להתחתן ואז אני אעבוד בתור מורה והבעל שלי ילמד. אבל

הוא חייב להיות שומר מצוות. אתה לא שומר מצוות."

"לא."

"אתה זוכר שפעם רציתי להיות שחקנית? עכשיו אני רוצה להתחתן. שמת לב

שאני אף פעם לא אומרת, בעזרת השם? שמת לב?"

"כן. עכשיו שאת אומרת."

"אני אף פעם לא אומרת, בעזרת השם. זה נשאר לי מאז. זה אולי הדבר היחיד

שנשאר לי מאז. ככה זה."

הייתה שתיקה. "מאז" הוא רמז שהייתי אמור להבין מבלי לשאול, על התקופה

שבה לימדתי תיאטרון בגבעתיים והיא נמלטה מהשכונה החרדית שלה וחמקה

אל כיתת הלימוד שלי וביצעה תרגילי משחק ואלתורים באותה נחישות

מובהקת.

"למה את לא אומרת בעזרת השם?"

"ככה זה. אני לא מאמינה בלהגיד בעזרת השם. זאת אומרת שאני מאמינה

בשם. בטח שאני מאמינה. אבל אני לא מאמינה בלהגיד בעזרת השם. זה כל

כך אידייתי שאנשים אומרים בעזרת השם. כולם אומרים ולא מבינים שהשם לא

יעזור להם, אם לא יעזרו לעצמם, גם לא השם."

"כן, זה נשמע הגיוני."

"אני לא בטוחה שאתה מבין אותי. צריך להיות שומר מצוות בשביל להבין. אבל כל מי שהוא שומר מצוות ושמע שאני לא אומרת בעזרת השם, לא מבין אותי. ככה זה אצלנו. הבטיחו לי שידוך."

"מזל טוב. מתי את מתחתנת?"

"זה לא הולך ככה. קודם עושים שידוך."

"עשו לך שידוך?"

"לא עשו. עוד לא. אבל הבטיחו. זה לא כל כך פשוט. בגלל הרגל. קשה למצוא שידוך טוב בגלל הרגל. הם אומרים שאני צולעת והשידוך שלי צריך להיות גם כן עם רגל קצרה, או שתום-עין, או חירש, ואז אני לא רוצה. טוב, אני צריכה ללכת. חבל שאתה לא שומר מצוות. זה טוב לשמור מצוות. כדאי לך. אולי יום אחד אני אהיה שחקנית. לא יודעת. רציתי להיות שחקנית אבל עכשיו אני מורה. זה כמו להיות שחקנית. אני יכולה לשחק לתלמידות שלי. אני יכולה לשחק את שרה אמנו. כמו כלום. הנה, אתה רואה?"

בעודה מדברת, היא קופצת על רגליה ועומדת בתנוחה שנראית לי כאישה אצילה בסגנון המאה התשע-עשרה.

"ואני יכולה לשחק את רבקה!"

היא משנה תנוחה ועכשיו היא אישה מכווצת שרירים וזועמת.

"את רבקה אני לא כל כך אוהבת. אבל את רחל כן."

היא שוב משנה תנוחה ועכשיו היא אישה צנועה.

"זה מצוין מה שאת עושה. את יכולה להיות שחקנית טובה מאד."

"אני הייתי רוצה לשחק את רחל. אבל היא הייתה יפה. אני לא."

"זה לא נכון. את בחורה נאה מאד."

"אתה צוחק עלי? לא, באמת! אתה צוחק עלי? מה זאת אומרת בחורה נאה מאד? את זה אפשר להגיד על כל אחת ויותר גרוע מזה שאפשר להגיד על כל אחת שהיא נחמדה, או יותר גרוע מזה, שהיא אינטליגנטית."

"אני לא התכוונתי."

"מה לא התכוונת?"

"אני התכוונתי שאת באמת בחורה נאה מאד ויש לך יופי מאד מיוחד ונדיר."

"מה זה נדיר?"

"ושאת צריכה להיות... איך לומר לך את זה?... להיות... מאושרת, כן,

מאושרת במה שיש לך."

"מה זה נדיר?"

"נדיר זה כשאין כזה יופי בנמצא סתם ברחוב. זה היופי שבפנימיות של האדם."

"אז מה אני צריכה את זה? אני לא רוצה את היופי שבפנימיות של האדם. את זה היה לי מספיק מהסמינר ועכשיו גמרתי עם הסמינר. אני מורה. כל הזמן מבלבלים לך את המוח על היופי שבפנימיות, על הנשמה היהודית, על הרוחניות היהודית וגם היום, בטקס, המנהלת עומדת ומדברת על הפנימיות ואנחנו יושבות וצוחקות בשקט. אבל עכשיו אני מורה. עכשיו תורי לדבר על הפנימיות ושכל התלמידות שלי יצחקו בשקט, לא אכפת לי. שיצחקו. אולי גם אני אצחק איתם, ואחר-כך אני אקח אותן לטייל על שפת הים. כשאין לי מצב רוח אני אוהבת לטייל על שפת הים. זה מרגיע אותי. ואז אני אצחק על הפנימיות ואחר-כך אני אצחק על הנשמה היהודית וכל התלמידות יצחקו איתי ואחר-כך אני אקח אותן לטייל על שפת הים ונמלא חול בנעלים ובבגדים. אני אוהבת את החול נכנס לי מתחת לבגדים ומגרד. גם עכשיו הייתי על שפת הים ועברתי על יד הבית שלך ונכנסתי. אתה רואה? יש לי פה חול בנעליים וגם נכנס מתחת לשמלה וזה מגרד, אבל נעים. אתה מבין? אני לא יודעת אם אתה מבין. גם אתה מדבר על פנימיות וגם בבית אף אחד לא יגיד לי מה זה פנימיות. מברכים על היין ומדברים על הפנימיות ואחר-כך אם אני מתחלקת על הרצפה ושוברת צלחת, אני מקבלת מכות רצח. אז מי צריך פנימיות כשכל הגוף שלך כואב ממכות? היא הייתה כל כך יפה רחל. היא ישבה על התרפים של אביה. לבן הארמי זה אבא שלה והתרפים זה אלילי פסל ומסכה של גויים. לא באמת אלוהים, אלילי-גויים. אומרים תרפים כי זה בגלל שהם מטונפים. הם טרפה מטונפת, והיא לקחה את התרפים של אביה. אומר רש"י, רצתה להחזיר אותו בתשובה. את אביה אתה מבין?! ואם אני הייתי יכולה, הייתי גם אני מחזירה בתשובה את האבא שלי. אבל זה לא יעזור לי. הוא כל היום מתפלל ולא מצליח להתנקות מהתרפים שלו, מהטרפה שלו. מתפלל ונשאר מלוכלך. אז אם אלוהים לא עוזר לו והוא לא עוזר לעצמו, אז מי אני שאעזור לו. אתה לא חושב שזה מצחיק?"

חשבתי שעכשיו הייתי יכול לקום וללכת אליה ולנשק אותה על פני כל גופה הדק והשברירי ואחר כך מושך אותה אל מעלה המיטה ובוהיות רבה מניח את ראשה על הכרית ואוהב אותה וידעתי שלעולם לא אעשה זאת. מיצי המלפפון הכבוש היו מתייבשים על גופי וצרבו בבשרי. כפות הרגליים שלי היו מכוסות שכבה של פיח ורוטב. ישבתי ובהיתי בדמות הקטנה, צהובת השיער, היושבת ומדברת אלי בעיניים גדולות מדי, כחולות מדי. היא מדברת על מה שמצחיק אותה. מה הדבר?

"מה מצחיק?"

"שהיא יושבת על התרפים."

"מי?"

"רחלו! רחלו! היא גונבת את התרפים ויושבת עליהם. אתה לא חושב שזה מצחיק לשבת על התרפים והראש של התרפים נכנס לך בתחת. לא. אולי זה לא מצחיק. לא מדברים ככה, אני יודעת. אבל אתה, מה אכפת לך. אתה לא שומר מצוות, נכון? מסכנה רחל. יפה ועקרה. לא אכפת לי להיות יפה ועקרה ולא להיות כל הזמן בתחרות עם השכנות מי יביא יותר ילדים. זה לא בשבילי כל הזמן להיות בתחרות מי יביא יותר ילדים. אתה רוצה ילדים?"

"כן. אולי יום אחד אני ארצה ילדים."

"למה אולי? זה טוב שיש ילדים. אומרים שזה טוב. מה אני יודעת? אומרים שבגלל הרגל שלי יהיה קושי, אבל בעזרת השם יהיו ילדים. אני יכולה לשחק את דבורה הנביאה אשת לפידות."

"כן, את יכולה."

"אתה צוחק עלי?"

"חס וחלילה, מה פתאום?"

"חשבתי שאתה צוחק עלי. חם כאן."

"כן."

היא אף פעם לא תהיה מורה. היא כבר לעולם לא תוכל לשאת את צביעותו של הממסד והדיכוי המובנה בתוכו. כך כבר אז, כשעמדה במרכז החדר ודיברה אל אלוהים והעמידה אותו על דוכן העדים בבית המשפט שלה ודרשה ממנו הסבר ושאלה: "למה? למה אני כזאת שבורה!?" היא לעולם לא תהיה מורה. שם, במרכז החדר בגבעתיים, היא מצאה את המורדת שבתוכה וילדה אותה בשמחת ניצחון ולעולם היא כבר לא תשוב להיות כאחת מבנות האדם. כי מאז היא חווה והיא ושתי ורחל ודבורה הנביאה וכל הנשים שביקשה נפש. היא תשוב אל ביתה ותסרב בעקשנות לכל השידוכים שיעשו לה ותברר מהבית ותצטרף לקומונה בהרי הגליל וכשהקומונה תתפרק, היא תחזור אל העיר ותעבוד בניקיון ותאסוף כסף לניחות והניחות ייכשל ועיברו אותה למוסד שיקומי לנכים ושם היא תשחק בחוג הדרמטי את "היפה והחיה" והיא תהיה היפה.

וכך, לאחר שנים רבות מדי, לילה אחד היא התקשרה אלי בטלפון ואמרה: "אני משחקת את היפה והחיה. תבוא לראות!" באתי וראיתי אותה מופיעה על הבמה בכיסא גלגלים, דוחפת בשתי ידיים רוזת ויבשות את אופני הכיסא, סובבת את הבמה במעגל גדול וזועקת "אבא!" עד שכל הנוכחים באולם פורצים בבכי ומוחאים לה כפיים בהתלהבות. היא הגשימה את חלומה ואחר-כך כבר לא אכפת לה מה יהיה.

יצאתי אל הגג. המשאית הפוגעת, רכבי ההצלה והמשטרה, כבר לא היו שם. היא כבר לא הייתה שם. אולי כלל לא הייתה התאונה. המכונות על הכביש דהרו כדבר שבשגרה. השמש זה עתה נעלמה מאחורי קו המים. האוויר נעשה לח וחמים והחול על שפת הים נח בתלוליות רכות.

10. מילואים

בדרך חזרה שתקנו. מביטים בנוף אבל לא זה בזו. המכונית התגלגלה על דרך העפר במהירות מופרות ואנו נזרקנו בתוכה מעלה, מטה ולצדדים, אבל איש לא העיר על כך דבר. ישבנו מפגינים נינוחות לכאורה, כבולים בקשר של תסכול ואימה קלה ומדגגת. איש מאיתנו לא רצה להיות הראשון שיקטע את השתיקה ואז אמרה אשת השופט: "חסו! מישוהו רוצה לימונדה?" ליו אמרה מיד, "כן!" וקולה היה צורם, כמי שכפויה לענות לשאלה רק מפני שנשאלה. אשת השופט מזגה מתוך התרמוס אל כוס פלסטיק וידה רעדה. היא הושיטה את הכוס לאחור אל מעבר למושב וכף ידה נתקלה בו. טיפות מן המשקה ניתזו על מכנסיי. היא נבהלה. "אוי!" אמרה, "אני כל כך מצטערת!" רגע אחד, ארוך מדי, שתקתי ואחר כך כפיתי על עצמי לומר: "זה בסדר, לא קרה שום אסון!" מיד הצטערת על האמירה הזאת. באותו הרגע היא הייתה עלולה להתפרש כהודאה באשמה.

ביד אחת נטלה ליו את הכוס ובידה השנייה ניצרה את טיפות המשקה ממכנסיי. כף ידה על רגלי היה בה יותר משמץ של התגרות ופיתוי, או אולי רק הזיית את הדבר. זיעה עלתה בעורי, נספגה במכנסיים, נגעה בטיפות המשקה שעל הבד וגופי צמרמר. "הנה," אמרה בחיוך מוגזם, "כמעט לא נשאר סימן ובחום הזה עוד רגע הכול מתייבש." לאחר רגע אמרה: "רוצה שלוק?" היא מתכוונת למשקה. "לא, תודה," אמרתי, פניי אל החלון. לא ראיתי אם עדיין חייכה. חשבתי שמתאים לה לחייך עדיין, וראיתי את עצמי כשוטה גמור.

לכאורה, היה זה מסע הניצחון שלי. נקמתי בשופט החייכן, באשתו הצחקנית, בליו הפתיינית, נקמתי במערכת האדישה. הרי לרגע הזה כיוונתי, לא כן? וגם אם לא כיוונתי לרגע הזה דווקא, הרי פיללתי לנקמה והיא מומשה ולכאורה עכשיו כבר אין לי צורך לדרדר את המכונית במורד הגבעה או לבצע מעשה אחר שכרוך בהפללה עצמית ואם זו נקמה שבאה בעבירה, הרי היא אמורה להיות מתוקה שבעתיים. אני חש עייפות. גופי שמוט על המושב ונזרק מעלה, מטה ולצדדים, מבלי שאשלוט בו. מוחי מתרוקן והולך. השעה היא שעת צוהריים ואני רוצה לישון. השופט שלף את המקטרת, שם אותה בפיו אבל לא הדליק אותה.

הקיץ כאן מדיף ניחוח של תשוקה. הימים צרובים בשמש שהיא ברורה מדי, חדה מדי, מעקצצת את הגוף החשוף, חודרת אל מתחת למדים, מגרה את העור, קודחת אל תוך הנפש ומאיימת לחשוף את מה שמבקש להיות כמוס. רק בלילה משתחרר הגוף מכבליו ומתעוררת כמיהה.

היינו קבוצה של חיילי מילואים שלוקטו באקראי מיחידות שונות, כדי לעשות תקופת שמירה בקיבוץ שבגבול הצפוני. אחת מאותן פעולות עיוורת של מערכת שמזמנת אנשים שמעולם לא נפגשו קודם לכן ולא ייפגשו לאחר מכן. ככל הנראה יש היגיון מאחורי העיוורון הזה, והוא נסתר מעיני אלה שאליהם הוא מתייחס. בחוליה שלי היינו ארבעה. אחד סטודנט למשפטים, אחד בנקאי, אחד טבח שדרש שיקראו לו "השף" והייתי אנוכי שמעולם לא ידעתי לענות על השאלה מה אתה עושה, מבלי שאחוש במתח פתאומי מלווה בתסכול והייתי אומר שאני בין עבודות. אספתי אותם מתחנת הרכבת הצפונית בתל אביב. נדחקנו כולנו אל תוך מכונית ה"דה שבו" המתנדנדת שלי, שבקושי עמדה במשקל הנוסעים והכבודה. קפיציה חרקה עם כל מי שנכנס לתוכה וסופה ששקעה עד לסכנת גירוד כנפיה באספלט של הכביש.

נסענו בשתיקה עד כמעט מחצית הדרך ואז נשבר צינור הפליטה. ניסינו להדביק אותו בדבק מגע ולחבר בחבלים שהשף שלף מהקייטבג שלו. זה נתגלה עתה כמטמון מלא כל טוב למקרי חירום. שוב התנעתי את הרכב ונסענו. לאחר מאות אחדות של מטרים בלבד, עלה ריח כבד של דבק שרוף, החבלים שתמכו בצינור הפליטה עלו באש, הרעש היה נורא והחום קשה מנשוא. פתחנו חלונות וברחשים התעופפו אל תוך נקבינו החשופים. בעליות הקשות בדרך נדם המנוע והיה עלינו לצאת ולדחוף את הרכב. השף שאל אם מישהו רוצה חביתה. לא, הוא לא הביא חביתות מוכנות מהבית, אבל הוא יכול לטגן ביצים על המכסה של המנוע, כמו החיילים במדבר המערבי שטיגנו חביתות על פלדת הטנקים וכך היה הולך ומפליג בדיבורים על זוועות מלחמת העולם השנייה. הוא לא היה שם, אבל אבא שלו סיפר לו ודבריו גירו את הנוכחים לדיבור צעקני ומהיר ומיד היו נכנסים זה לדבריו של זה, מתנגדים זה לדבריו של זה ובעת ובעונה אחת מסכימים, מתנגחים זה בזה, כאילו חייהם אינם חיים, אלא אם כן דברם יישמע עד תום. אחר כך מתפייסים, נחים לרגע ומיד מבקשים דבר אחר להתנגח בגללו, והמהומה הייתה מהלכת במכונית הצפופה במקטעים רצופים. אבל מעל לכל הייתה שורה כאן אווירת חברות ואחוות לוחמים שזנחו מאחור את הבלי הימים וטרדותיהם ועתה הם מזמנים עצמם לשירות מילואים כמו לחופשה שנתית מענגת. שהרי הכול כאן ראו עצמם ברי מזל, על כי הועלו בחכתו של הצבא, דווקא למשימה זו, במקום לצאת לאימונים וסיוורים, למארבים ומרדפים בסמטאות צרות, אחר גברים, נשים וטף, לפריצות באישון לילה לבתי פלסטינים חסרי זכויות וישע, לנגישות והתעללויות שבשגרה באוכלוסייה כבושה. במקום זאת מזומנת לנו תקופת פינוק של שמירה פסטוראלית בקיבוץ שבגבול הצפון הפורח והרגוע.

בעוד האחרים הומים ומפטפטים בהתלהבות, נהגתי כפי שאני מורגל בחברת אנשים. מבודד את עצמי ומתייגע על מחשבות פורחות במוחי וכך אני רואה עצמי תורם את חלקי לשיחה, אף שאיש מלבדי אינו יכול להיות עד לתרומה הזאת. צבא... מלחמה... דם... כיבוש הוא עסק מסחרי... האם שירות צבאי עושה אותי באופן מוחלט ובלתי ניתן לפשרה, לאדם לא מוסרי? מהיכן צצה לה זו? זה לא הזמן לחשיבה חתרנית. היא עוכרת שלוה, מתנגשת ברוממות הרוח החיילית השורה בתוך המכוננית. אבל ככזאת הרי היא בדיוק במקומה. חשתי דכודך שהתחלף בתסכול וברצון ללכת למקום אחר. כאזרח חייב גיוס מעולם לא הצלחתי לסלק את האפשרות שאני שכיר חרב של המדינה שבה אני חי. התשלום על השירות הוא זעום אבל היוקרה גדולה יותר מזו של סתם שכיר חרב. הצבא הוא ערמומי יותר ממה שניתן לשער מראש. הוא מקיף אותך בכחש, באימים, בריצוי, בפיתוי ובאחוות חברים, שככל שהיא זמנית בהחלט, היא מרוכזת, מקיפה אותך ומעמידה מחסום בפני חשיבה חתרנית. למן הרגע הראשון נסתמן שירות המילואים הוזה כתקופת נופש עצלה ונהנתנית, ללא מפקדים המתזים עליך פקודות בקול נלהב ונחרץ, ללא סיכון פיזי נראה לעין. זה לא השוק של חברון וכאן לא חייבים לרוץ אחרי ילדים בסמטאות הקסבה, או על מה אתה מתלונן?

כשהגענו לקיבוץ כבר הייתה שעת ערב. איחרנו בחצי יום. מן הדין היה לקבל את פנינו בנוזיפה אבל מפקד המקום, אדיש ועצל, ישב בפתח החדר שלו, כבגד ים לח וגופייה, מעשן ולוגם ויסקי היישר מהבקבוק. הוא הציע לנו לגיממה וסירבנו בנימוס. לאחר רגע נמלך השף שלנו בדעתו והתרצה ללגיממה. המפקד הושיט לו את הבקבוק, השף אמר "לחיים!" לגם והשתנק. המפקד צחק, פלט גיהוק ודיבר בקול חד-גוני ומתמשך, על ענייני נוהל ומשימות, כמי שיודע מראש שהוא משחית דבריו לריק. לא הבנתי דבר מכל מה שאמר.

בעוד הוא מדבר, נשמע מאחורינו רחש עלים נרמסים. על השביל, באור הפנס שמאחוריה, הופיעה אישה. הייתה זו צללית שחורה של נערה צעירה. ככל שהלכה וקרבה אלינו, נעלמה הצללית ובאור הפנס שהאיר אותה מלפנים, היא הייתה שונה. לבשה שמלה לבנה ודקה שנראתה ככותונת לילה ישנה ומשומשת. שערה היה כחציר יבש. בפניה החיזורות עלו קמטים ראשונים ועיניה היו כבויotes. על ידה התרוצץ כלב זעיר. היא חלפה על פנינו בצעד איטי וזקוף, מבלי להסב את פניה ובלתי לומר מילה. רק לאחר שנעלמה בעיקול הדרך, חזרנו לנשום.

"האישה של האלוף," אמר המפקד שלנו, באותו דיבור חד-גוני מתמשך, "רַבָּקָה, זה השם שלה, אבל כאן קוראים לה האישה של האלוף וזה הכל שלה.

לא נפרדת ממנו. מומלץ לבוא אליה רק אם אתם ממש מיואשים ואין לכם מה לעשות. זה בסוף שדרת הפיקוס. בית צהוב, אי אפשר לפספס. היא תשמח לארח אתכם אצלה בחדר. אני מתכוון לארח ממש. תיתן לכם ארוחה טובה ואם תהיו ממש נחמדים, היא גם תעשה לכם מקום במיטה שלה. לא לדאוג, האלוף אף פעם לא בבית. אבל אם תשאלו אותי? לא מומלץ, מפחיד."

אחר כך הזמין אותנו לטיול בגבולות המשק. גרר עצמו לפנינו ומלמל דברי נוהל ואנחנו אחריו, אדישים וכבדי תנועה. השף שלנו שאל: "יש בריכה?" המפקד הביט בו בזלזול: "מאיפה אתם חושבים אני בא עכשיו?" היינו עייפים ורעבים ורצינו לישון, אבל החוליה שקדמה לנו נחפזה להתקפל ולהימלט מהמקום כבר בצוהריים ומאז ועד שהגענו, נותר המשק ללא שמירה ולכאורה יכול היה האויב לכבוש אותה בשעות אלו ללא כל מאמץ. אבל יש לשער כי האויב, ככל שידענו על קיומו, מנמנם בשעות אלו במקומו והקיבוץ מנמנם במקומו.

על כן נשלחנו לשמונה שעות שמירה, מחצות הלילה ועד ארוחת הבוקר. שניים מאיתנו היו אמורים להתייצב לשמירה מייד. הטלנו מטבע. הבנקאי ואני עלינו בגורל. הלילה עבר עלינו בגרירת רגליים, ברביצה, בהליכה מנומנמת. לפרקים היה הבנקאי מתעורר ומטריד אותי בשאלות סתומות על מצב חשבון הבנק שלי ואני הייתי טרוד בהתחמקות מתשובה. אחר כך שב ונמנם, התעורר ודיבר על השקעות ראויות. הקשבתי. הוא שב והתכנס בשתיקתו. ביממות שבאו לאחר מכן, שוב היו שעות הלילה שלנו מיועדות לשמירה ושעות היום לעשות בהן כרצוננו. את ארוחת הבוקר הראשונה החמצתי ויצאתי לשוטט בשבילי הקיבוץ.

מסביב היו זרועים בתים קטנים, צבועים בצבעי סיד רכים ומרגיעים, עצים בעלי גזעים עבותים וכבדי צמרת, מעיידים על עצמם שהם כאן מאז ומעולם. עדות לא בהכרח נאמנה בהתחשב בהיסטוריה ההפכפכה של הארץ הזאת. מתחתם היו צמחים מטפסים, ערוגות פרחים ריחניים שאת שמם מעולם לא ידעתי ודממה נמשכת נטולת זמן ונפרשת אל אופק קימורי ההרים סביב. פעם היו כאן מלחמות ומאז שהאחרונה בהן הלכה למקומות אחרים, בא גן העדן והשתכן במקום. נוכחות חיילים במדים הייתה בבחינת הבטחה מובהקת שהמלחמה שוב תשוב. ידענו זאת באופן לא מפורש ועל כן אך נסתיימה השמירה, השלכנו מעלינו את המדים ונותרנו במכנס קצר וגופייה, משתדלים להיטמע בנוף.

מרחוק נשמעה המולה. בעבוע קולות אנוש המעיד על עצמו שהחיים יכולים להיות נלהבים ונינוחים. באתי אל בית ההארכה, מלון האורחים וענף כלכלי מרכזי של הקיבוץ. האורחים כאן נהגו כמי שהחליטו להתבדר בכל מחיר והיו

מתרוצצים בהתרגשות הולכת ונמשכת. חדר הקבלה היה מעוטר ביצירות נוף של חברי המשק ועל הרצפה, מקיר לקיר, היו מונחים אגרטלים ענקיים ובהם דחוסים המון פרחים וענפים ירוקים. מנהלת המקום, שעל פי הגדרתה החברתית היא חברת משק, בפנים חתומות, הייתה מחלקת פקודות קצרות וחדות לעדה של חדרניות עמלניות, מתרוצצות לכל עבר, עובדות שכירות מהעיר הסמוכה. שוב ושוב הייתה המנהלת מחלקת זמנה בין גערות חמורות סבר שהיו מכוונות אל החדרניות, לבין חיוכים רחבים לקהל האורחים.

"אתה מהמילואים?!" צעקה אלי בזעם אדיר, "האזור הזה הוא מחוץ לתחום בשבילכם! אבל אתה יכול לשבת בקפטריה ולהזמין משהו לאכול ולשתות. מאד בזול אצלנו... הי, את..." וכבר הופנה אלי גבה וכבר היא בוחנת עובדת אחת שהתייגעה על ניקוי דוכן הקבלה ויש לה למנהלת דברים לומר לה.

יצאתי משם ואז היא הופיעה. חלפה על פני כפרפר והותירה בבשרי את מגעו של משב אוורירי עדין בניחוח לבנדר. תחילה ראיתי את שמלתה התכולה מתרחבת ממותניה ומטה ואת הסינר הלבן, מעומלנים כמדים במסדר. שערה שחור וסמיך, מסתלסל, מעטר זוג עיניים שכל אחת מהן תהום אפלה. בידה האחת אחזה ערמה מסודרת של מגבות לבנות. ידה השנייה מתרוממת בגנדור לברכת שלום בעוד היא חולפת על פני ומחייכת. אולי חשבה שאני לקוח בבית ההארחה. נשימתי נעצרה. הפניתי מבט לאחור אבל היא כבר לא הייתה שם. השביל היה ריק מאדם ואז היא הופיעה שוב.

"הי!" אמרתי.

"הי," אמרה ונעלמה שוב.

המתנתי. הרי כשם שנעלמה כך היא עתידה לשוב ולהופיע ואז הכתה בי שמלתה המתנפנפת, בעוברה על פניי בשביל הצר.

"הי!" אמרתי.

"הי, אתה אורח כאן?" חיוכה היה נינוח ונעים.

"מילואים," אמרתי

"אה, שיהיו לך מילואים קלים."

"הם קלים," נשפתי במהירות כדי לעצור אותה במרוצתה אבל היא כבר נעלמה בין הביתנים.

לא מצאתי עניין רב בחיי החברה של החיילים וגם לא בקריאת הספרים שהבאתי עימי. הייתי משוטט אבוד בשבילי הקיבוץ וישן הרבה. רק לאחר יומיים ראיתי אותה יושבת בפתח אחד מהחדרים של העובדים השכירים. מיד

אמרה שקוראים לה ליו ושאלה לשמי ואם אני רוצה לשתות משהו. שתינו לימונדה שהיא הכינה בעצמה. היא הייתה אשת-שיח קלה.

"טוב לי בקיבוץ. בכל ערב אני יכולה לנסוע הביתה. קריית שמונה זה ממש פה, מעבר לפינה. כאן בקיבוץ יש לי חדר שאני יכולה לבוא אליו לנח ולישון והוא משותף לי ולמלצריות האחרות. אפילו קישטתי אותו בתמונות יפות ופרחים מהמשתלה, שיהיה נעים. מתייחסים אלי יפה והמשכורת טובה. מה עוד אני צריכה? אם הייתי נשאת בקריית שמונה הייתי מובטלת."

"אבל את עובדת שכירה בקיבוץ! זה לא עובד ככה! זה לא צריך להיות ככה! זה אבסורד! אם הם רוצים שתעבדי בקיבוץ ואת מסכימה, אז שיעשו אותך חברת משק. מה שהם עושים לך הרי זה נוגד את העקרונות הבסיסיים של הקיבוץ. את עבד שלהם! ומה על העקרונות הבסיסיים של הסוציאליזם ועקרונות השוויון והאחוה וכל אחד מקבל על פי צרכיו ונותן כפי יכולתו והאינטרנציונל..."

וכך הייתי הולך ומונה רשימה ארוכה ומייגעת של מעשי עוולה שהקיבוץ עושה בעובדים השכירים שלו ובו עצמו ועל התרומה הגדולה של הקיבוץ לעם ולמולדת ומצאתי עצמי סותר כל מה שאמרתי קודם לכן וחשתי אשמה וביקשתי להיות אובייקטיבי ומאוזן מתוך הידיעה המתסכלת שלעולם לא אוכל לעשות זאת ובכלל הרי אני לא אמור להיות מאוזן ומה על היושרה האישית והמחויבות החברתית ומה היא המחויבות הזאת לעזאזל והייתי הולך ומתפתל בין הדברים, מבלבל עובדות עם משאלות לב ורצון להוכיח דבר מה חמקמק שלכאורה הרי הוא נמצא כאן ועכשיו ואני רק צריך להושיט יד ולגעת בו ולחפון באגרופ קפוץ ובורוע מורמת בהתרסה אל השמיים וחיפשתי נקודת משען אידיאולוגית שעליה אוכל להעמיד את כל העולם כולו על עיקרון מנצח אחד ומצאתי עצמי אל מול האישה החושנית הזאת מדבר, בעוד עיניי נעוצות בעיגולי שדיה.

"אוי, מתוק שלי, אתה כזה תמים!"

"יש לך עיניים רעבות."

"אז תיזרה, אני יכולה לאכול אותך."

הייתה שתיקה מוזרה. היא הביטה בי בחיוך משועשע. הייתי משותק.

"יש לך איזה חלום? משאלה? מה תעשי כשתהיי גדולה?"

"חלום? לא. אין לי חלומות. אני פשוטה. לא פשוטה, רגילה. כשהייתי קטנה

רציתי להיות דלידה, הזמרת. מכיר?"

"כן, שמעתי."

"אני אפילו קצת דומה לך, לא?"

"כן, את דומה."

"ולעמוד לבד על הבמה באצטדיון ענק ולשיר: "Parole! Come Prima!"¹
עכשיו דבר מה שהיה רדום התעורר בה והיא שרה:

"Come prima tu me donnes tant de joie"²

קולה היה חם ועמוק, מלחש ועולה מירכתי הבטן ויורד ומאנפף משורש אפה. היא לא הייתה זמרת ולא היו לה גיטונים של זמרת. היא פשוט שרה בנינוחות מתפנתקת וקולה מכסה על שנינו בטבעות צליל מסתלסלות.

"את שרה יפה."

"תודה."

"אני מבקש רשות לנשק אותך."

"יש לי חבר."

כמה עוד מגוחך ונלעג אני יכול להיות ואילו עוד תהומות של בוש, חרפה ותסכול, עדיין מזומנות לי בחברתה של השדונית הזאת.

"טוב. תשכחי מזה."

"טוב. שכחתי. אתה יודע שיש לנו שופט גדול במלון?"

היא כינתה את בית ההארה "מלון".

"איזה שופט?"

"שופט. של בית משפט. מאד חשוב. אני מנקה את החדר שלו. איש נחמד. בא עם אשתו. גם נחמדה. מאד נקיים. מדבר אליך כאילו אתה שווה לו. נותן טיפ יפה. מאד יפה."

היא צחקה צחוק של מביני דבר.

זעם התעורר בי ויהיו סיבותיו אשר יהיו. עכשיו הוא הופנה אל ה"טיפ". איזו טיפשה, היא לא מבינה שה"טיפ" הוא סממן קפיטליסטי מנוון?! והוא עדות לדיכוי של מעמד האדונים כלפי המשרתים? אבל לא אמרתי דבר.

"מה אמרת?" שאלה.

נראה שמשוהו ממחשבה זו בכל זאת נפלט מפי. הייתי נבוך.

"מי אדונים ומשרתים?"

"לא, סתם, מלמלתי, יש איזה סיפור אנגלי על אדונים ומשרתים ויש בו עניין עם דמי שתייה, שזה כמו טיפ. לא קשור אליך."

אולי היא חשבה שיש להציל אותי מעצמי ואמרה:

1. "Paroles" - "מילים!" יוצרים: ג'יאני פרו, מתיאו צ'יאוסו, ז'אנקרלו ד'אל רה.
"Come Prima!" - "כמו פעם! בעבר!" יוצר: טוני דאלארה.

2. "כמו פעם, אתה נותן לי כל כך הרבה שמחה."

"הם הזמינו אותי לבוא איתם לטיול בשמורה. אולי תבוא? נפגשים מחר בתשע על יד השער. יהיה נחמד. טובה ואני נכין סנדוויצ'ים ונעשה פיקניק. פיקניק בחיק הטבע! טובה זו האישה של השופט." "בסדר, " אמרתי בהיסח הדעת.

בערב סטיתי ממסלול השמירה, נכנסתי אל תוך הקיבוץ ועברתי ליד חדרה. ביקשתי מהשומר השני שהיה אתי, השף, שיחפה עלי ואם הוא רואה ביקורת מתקרבת, שישרוק. הוא המתין על השביל החיצוני ואני גררתי עצמי בזהירות בין החדרים. ראשי היה מלא חזיונות הולכים ושבים על המעשים שאעשה בה. התריסים היו מוגפים ואור בקע מבין החרכים. התקרבתי בשקט והצצתי פנימה. על המיטה ישב אדם מבוגר ועל ברכיו ישבה ליז. הם נראו משועשעים. הלכתי משם בשקט וחזרתי אל מסלול השמירה. מצאתי עצמי אל מול דלתה של רבקה, האישה של האלוף.

היא פתחה את הדלת באותה כותנת לילה בלוייה. הביטה בי רגע בשתיקה. לא ידעתי מה לומר. "תיכנס, " אמרה, הפנתה אלי עורף וצעדה פנימה, "ותסגור את הדלת." הבית היה קטן ונעים. לאורך הקירות הריקים עמדו מנורות קטנות והאהילים היו מכוסים בדים רכים ופיזור אור צהבהב שנגע בשערה הדהוי והצית בו זוהר שלא היה בו מתוך עצמו. על הכיסאות והרצפה היו פזורות כריות רבות, עד כי כמעט לא נותר מקום למדרך כף רגל. על אחת מהכריות רבץ הכלב. כשנכנסתי פקח עין אחת ועצם אותה מיד. "תשב, " אמרה. ישבנו ושתקנו. אחר כך היא אמרה, "בוא." נרתיקה היה יבש וכאשר חזרתי לתוכה היא עצמה עיניה ובכתה חרש. נבהלתי ויצאתי ממנה. היא הפנתה פניה אל הקיר, גבה אלי. ישבתי משותק. אחר כך הרמתי יד ואחזתי רכות בכתפה. היא התמסרה למגע ואחרי רגע קפאה. היה נדמה לי שהיא חדלה לנשום. הסרתי את ידי ממנה בבהלה. היא הושיטה יד לגליל של נייר טואלט שהיה מונח על הכוננית, קרעה ממנו רצועה, נגבה את עיניה, קינחה את אפה ואמרה: "סליחה, אני מצטערת, אבל אני מבקשת שתלך עכשיו." חזרתי למסלול השמירה. השף ישן באחת הפינות. ישבתי לידו בשקט והמתנתי לאור ראשון.

עמדתי במרחק רב מהם, בצל החורשה. יכולתי לראות אותם והם לא ראו אותי. כיוון שהקדמתי לא רציתי להתקרב, עד שתגיע ליז ותציג אותי בפניהם. עדיין הייתי יכול לסגת, להיעלם במעבה החורשה, ללכת לישון ואחר כך לומר להם שלא התעוררתי בזמן. התירוץ הכי טוב בעולם.

אשתו של השופט התרוצצה סביב למכונת וטרחה על הציוד לפיקניק, מבטה רציני וחמור. אישה קטנה וכחושה, מכונסת בתוך עצמה. כביכול, אין היא רואה דבר ואינה שומעת דבר, מלבד מה שהיא עוסקת בו באותו הרגע. במרוצתה בין אביזרי הפיקניק, היא נתקלת בבעלה, מתנצלת, צוחקת והצחוק מרבה את הקמטים בפניה, עוברת על פניו ושוב היא טרודה בענייניה במבט חמור.

בעלה השופט הוא גבר נאה, צינתי לעצמי בטינה. הוא היה לבוש מקטורן בהיר, אף שזוג האוויר היה חם, חבוש כובע קש רחב שוליים, נראה כתייר אירופאי בארץ אפריקאית, מצץ ממקטרת לא דלוקה, נשען על רכבו. זיהיתי אותו מיד. הוא הגבר שישב בחדרה של ליז. ליז עצמה לא נראתה עדיין.

השופט ואשתו נכנסו אל המכונת ויצאו ממנה. עכשיו היא העסיקה את עצמה בקטיפת פרחי שדה וסידורם כזר. הוא טיפל במקטרת. מילא אותה בטבק אבל לא הדליק אותה. הם לא דיברו. נראה שהיו מורגלים זה בשתיקתה של זו. עבר זמן שנמשך כנצח עד שהופיעה ליז מכיוון בית ההארחה. לבושה לבן ובשערה נזר. היא הייתה נסיכה מצרית נוטה חסד, צהלה לקראת הזוג והוא התעורר לחיים ויחד היו הומים ומפטפטים. מרחוק שמעתי אותה אומרת: "הוא לא הגיע? אולי לא התעורר. מסכן. שמר כל הלילה. טוב, אז נוסעים?" אשתו של השופט צחקקה: "נחכה עוד מעט?" השופט ענה לה בהד עמום: "נחכה." הם המשיכו לפטפט עד שאשתו של השופט נמלכה בדעתה והציעה להם להיכנס לרכב. המכונת החלה מתגלגלת לאיטה אל מחוץ לשער.

לפתע מצאתי עצמי צועד בהילוך איטי לעבר הרכב. גופי רצה להשיג את המכונת ולדרדר אותה לצד הדרך. מוחי היה ריק. קיוויתי שלא יראו אותי צועד מאחורי המכונת. כי אז אוכל לחזור למיטה הצבאית ולחפון את הזעם ביני לבין עצמי. המכונת עצרה. ליז הוציאה ראשה מהחלון הצדדי וצעקה: "בוא כבר!" נכנסתי למכונת. ליז הציגה אותי בפני השופט ואשתו ונסעו.

הפיקניק נמתח כהזיה מעיקה. קיוויתי שהם יבינו את שתיקתי כתוצאה של עייפות ולא כאילו היא תו אופי, ודאי לא עוינות. אחרי הארוחה נפרדנו לשתי קבוצות קטנות, שתי נשים ושני גברים. השופט נשען אל דופן המכונת ועישן. העשן שעלה מהמקטרת התערבל ברוח ונשא עמו ניחוח של מתיקות כבדה ומעיקה. הנשים היו מהלכות להן בשביל מאולתר, מפטפפות בערנות עליזה. אשת השופט שוב הייתה מלקטת פרחי בר. אחר כך לבטה תשים את הפרחים בצנצנת על הכוננית שליד מיטתה ולפני שתירדם תביט בהם זמן רב בשתיקה. השופט לידה יעיין בעלון הקיבוץ. הוא יאמר לה "לילה טוב!" היא תענה "לילה טוב!" ושניהם יירדמו באחת.

"הקיבוץ הזה יודע מה טוב לו. בתיירות יש יותר כסף מאשר בחקלאות," אמר השופט.

"כן."

שתקנו.

"יש כאן אתר ארכיאולוגי מאד מעניין."

"כן."

"כדאי לבקר בו."

"כן."

קיוויתי שהוא מפרש את תגובותיי הלאקוניות כעייפות או לפחות כיראת כבוד כלפי מעמדו הציבורי.

השופט קרא לשתי הנשים לשוב אל המכונית ונסענו אל האתר. הנשים פטפטו. השופט מצץ מקטרת כבויה ואני לא יכולתי להסיר את עיניי ממנו. הוא נהג כמי שיודע מהי מגמת פניו ומכיר את הדרך. הייתי יכול לתקוע בו סכין או לפחות אולר ואחר כך לרצוח את שתי הנשים המפטטות הללו ולחזור אל הקיבוץ שטוף דם והלום קרב ולהודיע על התקפת מחבלים ומיד כל האזור היה מוקפץ לכוננות שיא וכלי רכב משוריינים היו ממלאים את שבילי הקיבוץ ובין רגע היו פגזי הצבא מתפוצצים מעבר לגבעות והאויב היה משיב באש והעצים כבדי הצמרת היו קורסים על החדרים הקטנים, עטורי המטפסים הרעננים ועל ערוגות הפרחים שמעולם לא ידעתי את שמם והאדמה התחוחה, הרכה, הייתה שבה לקבל את מנת הדם הידועה לה מימים ימימה והמלחמה הייתה שבה לשכון לבטח בארץ עד שתבוא העייפות הגדולה ושקט יבוא על הארץ.

השופט עצר בקרחת יער ששימשה כמגרש חנייה מגודר ובה שער מאולתר אל השמורה. שוב הלכו הנשים לדרכן ואנו לדרכנו. הוא פסע בצעדים נמרצים והיה קורא לעצים בשמם ולעשבים בשמם ולחורבות על פי הייעוד ההיסטורי שלהן ומונה את חיית הארץ השוכנת במקום זה ואת תולדות המקום מאז בית שני ובלי ספק היה מגיע עד לימינו אלה, אלא שבעוד הוא מדבר על הצלבנים ששלטו בארץ וכבר מרמוז על בואם של הממלוכים שכבשו את הארץ אחריהם, עצר לפתע לפני קיר מכוסה אוזב ולמרגלותיו ניצבת אבן רחיים.

"זו אבן רכב," אמר השופט כמי שמכיר אותה היכרות מובהקת והיא מכירה אותו וכף ידו מלטפת את המוקיה. "קוראים לה גם ממל." הוא המהם לעצמו, "מעניין! מעניין מאוד!" היה בכך שמץ של שפיטה המאיימת להופיע, כמו היה יושב בדין וזה עתה סיכם את רצף הראיות והוא מוכן לפסוק את דינה של האבן.

"מעניין היכן השכבו!" קרא בקול כאילו הוא מכוון את דבריו לקהל נבחר. "שכב זו האבן התחתונה, " הבהיר כנוטה לי חסד ואז החל להסביר את הדבר כמי שקורא את פסק הדין מתוך הדף: "האבן שנעה נקראת רכב, או ממל ואתה רואה שהיא בנויה לכך בצורת גלגל רחב שמחברים אליו מוט שמחובר לחמור או לסוס והוא מסתובב במעגל ומגלגל את הרכב על גבי השכב, שהיא האבן התחתונה, השכובה, שעל כן היא נקראת שכב או ים או כור. אני עצמי מעדיף את המונח כור. הוא פשוט יותר, עדכני וקל לביטוי. החומר המיועד לכתישה או לטחינה, נמצא בין האבנים. מי שהעמיד את הרכב הזה ידע מה הוא עושה. זוהי הזווית הנכונה של אבן רכב המונחת על כור. אבל מעניין לדעת היכן הכיור!" בעיצומה של קריאת פסק הדין נולדה תעלומה.

"אני צריך כור לגינה שלי. הוא ישלים את הרכב שכבר יש לי."

עמדנו שנינו אל מול אבן הרכב ושתקנו. השופט מצץ נמרצות ממקטרתו הכבויה וגופו היה כמשותק. גם גופי היה משותק.

השופט הניח את מקטרתו בכיס המקטורן וצעד נמרצות. הלכתי אחריו. לא היה צריך לומר מילה, לא להסביר דבר. שנינו ידענו את מגמת פנינו. הוא ידע כיצד להגיע אליה. צעדנו בסבך של עשב גבוה, שיחים קוצניים, עצים עבותים. השופט לא סטה ימינה או שמאלה. הוא צעד במהירות, בקו ישר ובטוח, כמי שמבקש לבצע מטלה שיש לסיימה מהר ככל האפשר. לפתע עצר. לרגליו הייתה מונחת אבן כור קטנה למדי אבל כבדה למראה. עמדנו מעליה והבטנו בה. אחד מאיתנו חייב לעשות מעשה. השופט הביט באבן והמתין. למה הוא ממתין? אם הוא ממתין לתגובה שלי הרי שהיא נתונה לו. אם הוא מבקש לעשות אותי שותף למעשה, הרי אני כבר שותף למין הרגע שבו ראיתי אותו לראשונה בחיי, מבעד לחרכי התריס, בתדרה של ליז. אם הוא רוצה שאומר את המילים המכוננות, אני נכון לעשות זאת.

חשבתי על המילים הללו בזהירות. הן הדהדו במוחי בשקט, בשלווה, בנינוחות, ברכות, כמעט באדישות.

"קח אותה."

השופט שתק. אני שתקתי. שנינו ידענו על מה השתיקה. אם הוא נוגע באבן לקחתה עמו וגם אם לא ייקח אותה, בתוך שתיקה זו נוסדה מערכת היחסים החדשה שלנו. השופט הוא עברייך, אני שותף לעברה וגם עד בבית המשפט שבו השופט הוא עברייך.

הוא רכן אל האבן וליטף אותה. עקבתי אחר תנועת ידו. הליטוף היה איטי מאד. המתנתי. הוא הסיר ידו מהאבן ועמד מתבונן בה. לפתע נשמעה שריקה קלה.

הוא מצץ את מקטרתו הכבויה והשאיפה השמיעה קול יללה כמו חריקה שדמתה לשריקה. הוא התנער ממקומו, הושיט את שתי זרועותיו אל עבר האבן וניסה להרים אותה. האבן הייתה כבדה מכדי יכולתו של אדם סביר אחד לשאתה.

שנינו נשאנו אותה אל המכוננית. דלת תא המטען לא נסגרה עליה. השופט כבל את האבן למקומה בחבל, סגר את הדלת ככל שהניחה לו האבן, קשר את הדלת אל האבן ובכל כוחו הידק את הקשרים. הנשים הופיעו, משוחחות כהרגלן בקול רם מאד, עד שעמדו אצל המכוננית ואז עצרו והביטו בנו בשתיקה.

"נוסעים?" שאל השופט בלחש.

"כן," הזדרזה אשתו לענות.

נסענו.

11. אישה בוחרת

”ברכה מתה. בחדשות אמרו שצעירה אלמונית קפצה מהגג של בית רב קומות, שבונים עכשיו ברחוב הרצל בתל אביב. אמרו שאנשים שיצאו מהמסיבות של פורים, מצאו אותה על המדרכה. הזמינו אמבולנס אבל היא כבר הייתה מתה.” ריקי התקשרה, אמרה לי את הדברים האלה ושבה ואמרה אותם שוב ושוב, עד ששתקה והמתינה. אחר כך אמרה: ”זיהו את הגופה. זו ברכה. אתה היית האחרון שראה אותה.”

את המוות של ברכה חשתי תחילה במגע של כף ידה, בחדר מרווח מאד, מואר בתאורה אדומה-סגולה-ירוקה, מרצדת בקצב רוקנרול. חדר שכמעט כל רהיטיו הוצאו ממנו והונחו במסדרונות הבית והוא מעוטר בדגלונים המדינה, ובשרשראות צבעוניות נוצצות. המון חוגג דחוס בו, כתף אל כתף, והמוסיקה כופה עליו לנוע, לצעוק, ללחוש, לשיר, רק לא לעצור, שמא יתפכח ויגלה את אימת הדממה.

אחר כך נשמתי את המוות הזה אל תוכי בחדר אחר, סמוך, חמור סבר, שבו שלט גוון כבד, מבריק, של מהגוני. כאן למוות הייתה ממלכה וודאית, קבועה, מוחלטת ובלתי ניתנת לערעור. הוא היה דחוס בריהוט כבד, עד כמעט לבלתי יכולת לנוע בו. היה בו ארון מקיר אל קיר. לא זה המקובל בשיכונים עובדים, אלא כזה שמידותיו וקימוריו העבים נועדו להכריז על עוצמתו ולגמד את מי שבאו בקרבתו. היו בו ארבע דלתות גבוהות, שתיים מכל צד שהיו עשויות מהגוני מבריק ועוד שתיים באמצע, שהיו עשויות זכוכית שקופה, עבה, מעוטרת בציורי פרחים שנצרכו בה. מעבר לה, בתוך הארון עצמו, ניצבו כבתערוכה, שכיות חמדה שנאספו מכל רחבי הפלנטה. בובות זעירות שעיצובן מוקפד לפרטי פרטים, כתר מלכות משובץ יהלומים, נזרים עשויים זהב וכסף, אצעדות זרועות פנינים, מחרוזות שיני כריש, אגרטי קריסטל נוצצים, צלחות חרסינה מכוסות ציורי קרבות ואהבה, מקלות הליכה משובצים אבנים טובות, מגלבים, אזיקים עתיקים וחלודים, רובים ממלחמת אזרחים רחוקה, טור של אקדחים עתיקים וחדשים, סכינים מעוטרות קוצי פלדה שנועדו לרטש אויב בקרב מגע, בקבוקוני אלכוהול, כוסות מעוטרות, גביעים, קופסאות טבק, סיגרים, סיגריות, אביזרי עזר לשתיה ועישון. כל החפצים הללו, נחו על מקומם בסדר מופתי, על מדפים מותאמים לגודלם, סוגם ונוחות הגישה אליהם. על הרצפה היה מונח שטיח גדול ואפל ועליו שולחן מלבני כבד וכיסאות רחבים. מפינות החדר התנפחו בחשיבות עצמית כורסאות גדולות ועמוקות עטויות

קטיפה אפורה. על החלונות נתלו וילונות קטיפה עבים, בגוון ברונזה ויש לשער שמאחוריהם היו התריסים מוגפים. היו בו מנורות עמידה מעוצבות בנחושת מפותלת והן פוזרו כמו באקראי. כולן דלקו, להכריז שהתאורה כאן לעולם היא דולקת ואין לדעת אם יום עכשיו או אם לילה. זה לא חדר שמזמין לשבת בו למרגוע. הוא עוצב בכוונה תחילה להטיל מורא. הוא בא לעולם לגזור גורלות. הוא בהחלט יכול להיות חדר הישיבות הסודי של המכשפה המרשעת מהמערב, שקמה לפתע לתחייה ומופיעה מבעד לוילון ברונזה כבד, מרחפת, נוגעת לא נוגעת ברצפה, לבושה שמלת קטיפה שחורה, עמוקה כאופל ושפתיה דם. החדר הזה אינו מוכן לקבל שום צורה של התנהגות החורגת מיראת כבוד מלאה. הוא נושא את נוכחותנו בו בשתיקה וזו נחשבת לו כנדיבות מובהקת.

נכנסנו אל החדר הזה והוא קיבל את פנינו בנהמה עמומה, נמשכת ומאימת: "אסירי תודה. עליכם להיות אסירי תודה על הזכות להימצא כאן." נכנסנו אל בית דין של שאלו תחתיות.

הצעתי לברכה לשבת. היא שתקה והוסיפה לעמוד בסמוך לדלת הכניסה, ליד כוננית, שעליה ניצבה מנורת נחושת מפותלת שנחש מפוסל בה ולועו פעור. האור שטף את ברכה מלמטה. בזווית זו היו פניה מאורות אבל עיניה היו שני חורים אפלים. היא נראתה כתמונה שזה עתה נתלשה מתוך סרט אימה קומי-גרוטסקי ולכאורה עלולה הייתה לשבש את מה שאמור להיות במקום הזה שיעור גורלי בחיים ובמוות. ישבתי והמתנתי. חייכתי. ההמתנה הייתה קשה. החיוך שלי היה מאולץ. הסרתי אותו.

למוות של ברכה לא היה גוף ולא דמות הגוף. הוא היה חומר אפל וכבד שמילא את החלל שבין הגופים, חדר מבעד לעור וקבע לעצמו משכן במרכז הגוף, בין הגרון לבין שיפולי הבטן, שולח גלים של אימה קרה, תסכול וכעס ופירושו היה פשוט כמו לומר שמהו כאן לא בסדר. לאחר רגע, היה המסר נחרץ יותר: "לך מכאן. ברח. ברכה היא מתאבדת טוטלית. איש אינו יכול להציל אותה. רק היא עצמה. אבל היא כבר חתמה על פסק הדין שלה והוא יבוצע בעוד פרק זמן קצוב מראש שידוע רק לה ולא לאיש מלבדה. אין לך עוד מה לעשות כאן. אינך יכול להציל אותה. מעולם לא יכולת, לא באמת. זה כבר לא בתחום האחריות שלך. זו אישה צעירה חולה והיא זקוקה לאשפוז. צלצל לאמבולנס!" אלו היו קולות מתוך מציאות סבירה של אדם סביר. אבל בחדר הזה הם נשמעו זרים, באים ממרחק, מקצות התודעה והיה עליהם לעשות דרך קשה, מבעד למסך האלכוהול וחולשת הגוף והנפש. הקשבתי למסרים הללו, מחלחלים, מדרדרים אותי לשיתוק מטמם והתנערתי.

זכותה של האישה הצעירה הזאת להחליט על גורלה בעצמה, גם כנגד כל הסיכויים. שלא ברצונה היא באה לעולם אבל בעלת הזכות הבלעדית על ההחלטה לצאת ממנו בכל רגע, גם אם אין נשקפת לה סכנת חיים. אבל עצם זכותה זו והכוונה שלה לממש זכות זו וכל פעולה שתעשה כדי לממש אותה, מחייבת כל אדם אחר מלבדה, לעצור בעדה ולהציל את חייה וברגע זה האדם הזה הוא אני ומוטלת עלי החובה להציל אותה גם כנגד כל הסיכויים.

פגשתי אנשים צעירים במצבים דומים. שוחחנו, המחשנו את החוויה. נתנו לה ביטוי באמצעות תנועה, צליל, מלל, כל מה שאפשר היה לעשות בו שימוש יצירתי באותו הרגע. לא נטשתי אותם, ליוויתי אותם גם אל רופא המשפחה, אם צריך היה, עד אשר חל שינוי שנראה מובהק והמשבר חלף. תמיד חזרתי ושיננתי לעצמי שזו פעולה כנגד כל הסיכויים. אין בכך שום דבר שלמעלה מכוח אנוש. כל אחד ראוי, חייב ויכול לעשות זאת. האם הרגע הזה עכשיו, בחדר המוות הזה, הוא אחד מהם, או שמיד יש לצלצל לאמבולנס? עד עתה לא פגשתי במתאבד הטוטלי, זה שאי אפשר לעצור אותו והוא תמיד מצליח לממש את כוונתו. גם אם ברכה היא מתאבדת כזאת, עדיין אפשר להטיל בכך ספק. עדיין מוטלת עלי החובה להשיב אותה אל החיים. כל עוד יש תקווה, אין אמבולנס.

ריקי בקשה שאצטרף אליה למסיבת פורים. היא אהבה ללכת למסיבות, כי שם, אמרה, אפשר לפגוש באנשים שיכולים לקדם את הקריירה שלך. לא ידעתי מה המקום, מי גר בו ומי האנשים שיבואו לחגוג. כשיצאנו לדרך כבר הייתה שעת ערב מאוחרת. נסענו בכבישים ראשיים ואחר כך צדדיים. מנגד באו חוגגים במכוניות דוהרות וסנוורו אותנו עד אימה. מאחור עקפו אותנו מכוניות בצופרים צורחים, צעירים שרבבו עצמם מבעד לחלונות, מנופפים בבקבוקי בירה, שואגים שירים שנשמעו כנהמת דובים שכולים ביערות הצפון. נראה כאילו כל העם הזה, שבימים אחרים ספון בביתו, יצא לחגוג מחוץ לבית. המסיבה התקיימה בבית פרטי בן שתי קומות, וילה שנבנתה כטירה מבוצרת וסביבה ג'ונגל של צמחייה עבותה שבתוכה מפוזרים בתים פרטיים אחרים בשכונה מבודדת, משויכת לעשירון עליון.

צלצלנו בשער והמתנו זמן רב למדי עד שמישהו בתוך הבית לחץ על כפתור והשער נפתח. גם בדלת הכניסה לבית היה עלינו להמתין. מעל לדלת הייתה קבועה מצלמת אבטחה גדולה וכבדה. מישהו בחן אותנו ואז מישהי בתוך הבית צעקה: "ריקי!" וריקי צעקה אליה: "עמליה!" והדלת נפתחה ושתי החברות התחבקו ונמשכנו פנימה אל תוך האור והמוסיקה.

ריקני עצרה על סף הכניסה לחדר שבו התקיימה המסיבה, פנתה אלי בחיוך ואיחלה שיהיה לי גוד-טיים, כי היא הולכת להתערבב, כלומר, לעשות נפשות לעצמה ואז נעלמה במעבה הקהל. המקום היה גדול מאד והקולות היו תערובת של מוסיקה ופטפוטים שזורים בצחוקים מתפרצים וצווחות הנאה. התחפושות היו מעטות. רוב הנוכחים היו חפים מכל סימן חיצוני של חג. הידוענים שבקהל הזה, כלל לא טרחו להתחפש וזו הייתה הצהרה פומבית על כי את כוחות היצירה שלהם הם מביאים לידי ביטוי בשעות העבודה ועכשיו הם נופשים ועל כן למה להתאמץ, שאחרים יתחפשו. מניסיונם הם יודעים וגם מקווים, שהקהל תמיד יבקש להתחכך בהם. היו מי ששמו על עצמם איפור מוגזם מעט או תוספות בד צבעוניות, לצאת ידי חובת החג. גבר אחד משך את תשומת הלב של כולם. הוא נע בגאווה מופגנת, פניו מאופרות כנסיך מצרי מהפירמידות, על ראשו כתר מלכות מוכסף, משוּבץ פנינים, חזהו חשוף. פטמותיו מודגשות באיפור אדום, יריעת עור מכסה על מפשעתו, רגליו חשופות וכפות רגליו נתונות בנעלים אירופאיות מעודנות, צבועות לכה שחורה, מבריקה. ביד שמאל הוא נשא מעל לראשו מגש ועליו גביעי משקה והוריד אותו אל גובה פניהם של האורחים רק כדי להציע להם לשתות. ביד ימין הוא אחז במניפה צבעונית מעוטרת ציורי משגל בסגנון המזרח הרחוק. כל העת היה ממלמל מילים בשפה לא מובנת ובקצב מונוטוני. הנאספים בחנו אותו בסקרנות, מצפים שיבצע איזה פעלול מסוכן, משעשע, או לפחות מפתיע. הוא נע במקום כבעל בית וכאורח. אולי אכן הוא בעל הבית אבל אי אפשר היה לדעת זאת בוודאות, כי הוא סירב בנחישות, להיענות לכל פנייה של מי שביקש לשוחח איתו. בכל אופן, נראה שבעיני עצמו הוא היה הכוהן הגדול של הטקס, על במה דמיונית שהתקיימה במוחו הקודח. נשים אחדות לבשו על השמלות שלהן חזיות קברט מנצנצות, נושאות גדילי וילונות ואם נתבקשו, נענו בחיוך והפגינו את יכולתן בסיבוב הגדילים במעגלים מעל לחזה. המסכות היו מעטות ופשוטות, מן הסוג שבקושי מכסה את אזור העיניים. מי ששמו על עצמם מסכה כזאת, לא ביקשו להסתתר, אלא דווקא להיות בולטים ומזוהים. זו הייתה מסיבת פורים מהוגנת למדי וגם ניחוח הסמים היה בא וחולף ורוב הזמן לא ניתן היה לחוש בו או אולי כבר התרגלתי לעשן ולא חשתי בו עוד.

עבר עלי פרק זמן לא מדוד, אבל נראה ארוך למדי, שבו העסקתי את עצמי בהתבוננות לא מחייבת, מוקף בצלילי המוסיקה הרועמת, לוגם משקה ריחני, חריף ולא מזוהה שמישהו תחב לידי בכניסה. הייתי נע באופן סתמי, עוצר לרגע בלי סיבה, לוגם בבלי דעת, מקשיב ולא שומע דבר מלבד הלמות התופים.

אז הופיעה ריקי, גוררת אחריה אישה צעירה, לבושה מכנסי ג'ינס תכולים, מרופטים וחולצה אפורה דקה. שערה חום, ארוך ומסודר, פניה רכות. מבטה לכאורה סקרן ומשועשע. הייתי חייב להבין מיד שמתחת לשעשוע הזה יש עולם אחר. "תכיר, " אמרה ריקי, "זו ברכה, תלמידה שלי ואני חושבת שכדאי שתדבר איתה ותעזור לה, " סיימה ושוב נעלמה.

עמדנו זו מול זה, ברכה ואני. חייכתי אליה. היא התבוננה באלכסון מטה לכיוון הרצפה. לרגע נדמה היה שהיא בוחנת דבר מה מרתק שמתרחש שם. אבל לא היה שם דבר על הרצפה. היא התבוננה אל תוך עצמה והמתינה. הושטתי יד, הצגתי את עצמי ואמרתי, "הי ברכה, מה שלומך?" מיד השיבה "בסדר, " אבל לא הושיטה יד. המתנתי. עבר רגע שנדמה כארוך מאד ואז היא הרימה כף יד רפה, הניחה אותה בכפי והמתינה, אולי מצפה שאלחץ אותה. לא יכולתי לעשות זאת. פתאום חשתי חולשה. כפיתי על עצמי לחיצה. הכף הייתה סבילה, מאיימת, קרה. אולי בגלל מזג האוויר החורפי והיא הרי לבושה שכבת בגדים אחת בלבד. אבל המקום היה מחומם, החום היה כמעט בלתי נסבל. במגע הזה הייתה מגולמת התראה: "אני המוות של ברכה."

"באת לבדך?"

"חברה הביאה אותי."

שוב חייכתי אליה.

"ריקי הציעה שאנחנו נדבר."

"בסדר, " אמרה, מבטה תועה סביב.

עלה ממנה ניחוח לבנדר מעורב בזיעה חמוצה. היא כבר לא הייתה בין החיים ועדיין לא מתה. היא אפילו לא ריחפה בין עולמות. שוב עמדה על מקומה והמתינה.

המסיבה הלכה והקצינה מהלכיה. התרבו הרוקדים בזוגות, בשלושות וביחידים. המוסיקה החרישה אוזניים, פני האנשים היו מסכות מזיעות של שמחה משונה. שמעתי את הדופק שלי רועם באוזניי. ראשי איים להתרחב ולגדול עד שימלא את חלל המקום הזה. מה הם שמו במשקה שלי? אם לא אמצא מקום לשבת, אני עלול להתעלף.

"ברכה, בואי נמצא לנו מקום שקט."

היא לא הגיבה. עלי לשוב ולחזור על השם שלה, רך וזהיר. לפי שעה השם הוא הקשר היחיד שלי אליה. אם לא אדע מה לומר לה, לפחות אומר את שמה ובעוד אני הוגה אותה בקול, תמיד אוכל למצוא דבר נוסף לומר, אפילו דיבור של לא כלום יהיה טוב יותר משתיקה ואז אקשיב לה והיא תדע שאני מקשיב. צעדתי

צעד אחד והפניתי מבט לאחור. היא באה אחרי בהליכה שקטה ואיטית, מבלי להביט בי. היה עלי לפלס דרך בין החוגגים. היא צעדה אחרי בשביל שנפתח. אנשים ראו אותה ונרתעו לאחור כדי לפנות לה מקום או בגלל האימה. רגע אחד ראיתי שגופה זוהר בהילה ירוקה. הפניתי מבט הצידה וחזרתי והבטתי בה שוב. ההילה לא הייתה שם עוד, כמו לא הייתה מעולם.

יצאנו למסדרון רחב שבו עמדו בטור, לאורך הקיר, כיסאות וריהוט אחר וחוגגים הסתודדו יחד, או עמדו בודדים, מתבסמים בינם לבין עצמם. היו שם דלתות לחדרים אחרים של הבית אבל הן היו סגורות, חוץ מדלת אחת בקצה המסדרון, שהייתה גדולה ופתוחה לרווחה. ככל שניתן היה לראות מפינת המסדרון שבה עמדנו, החדר ההוא היה ריק מאדם ומפתה להיכנס אליו ולו רק בגלל הסקרנות. אבל איש לא נכנס אליו. כשעמדתי בפתחו הבנתי מדוע. זה היה חדרה של המכשפה המרשעת מהמערב. זה החדר שבו אני עתיד להיאבק על חייה של הנערה. נכנסנו אל החדר. ברכה נעה אחרי בהילוך איטי. הדלת נותרה פתוחה אבל באופן לא מוסבר, קולות המסיבה נעצרו על הסף וכאן שרר שקט יחסי. החדר המתין לנו.

שקעתי אל תוך כורסה אחת אפורה, שהייתה רכה באופן מפתיע ומיד היא עטפה אותי סביב. האם אצליח להיחלץ ממנה או אני נידון להיות כלוא בתוכה למשך עידן ועידנים ולא לקום ממנה עוד. זה רק פיתוי, אמרתי לעצמי, אחד מפיתויו של החדר. אפשר להתגבר עליו.

"ברכה, שבי בבקשה."

"זה בסדר. אני מעדיפה לעמוד."

דיבורה היה רך. האופן שבו הגתה את המילים, הפתיע אותי. נדמה היה שלא היא המדברת, אלא ישות אחרת בתוכה.

"טוב, אמרתי."

עד לרגע זה היא הסתירה את כפות הידיים. עכשיו הרפתה מהן מעט והן נחו בצדי הגוף. כף יד ימין שלה רעדה בתנועות זעירות ומהירות. הבטתי בתנועה הזאת. היא ראתה את המבט שלי ועצרה את התנועה.

"מה קורה, ברכה?"

שתקה.

"למה ריקי התכוונה כשאמרה שאעזור לך?"

"אני לא צריכה עזרה."

שתקה.

לכאורה, הייתה רגועה, אדישה, מכונסת, מנותקת, אבל זו הייתה קליפה חיצונית. גופה הקרין מתוך עצמו מעגלים של מתח שמילאו את המקום וכיווצו את שרירי גופי.

המתנתי. היא שתקה. לו לפחות אמרה מילים אחדות, מילה, אולי היינו יכולים למשוך דיבור ועוד דיבור וככל שנדבר כך ייטב. היא הייתה מעבר לדיבור.

"ברכה, במה את עוסקת?"

שתקה, מביטה ברצפה. אחר כך שאלה, "מה?"

"את עובדת?"

"לא."

"מה את עושה בדרך כלל?"

"בדרך כלל?"

לרגע קצר אחד לא הבינה ואז, פתאום, חייכה.

"אני לא עושה כלום."

שתקה.

"פעם עשיתי."

שתקה.

"עכשיו אני רק ממתינה."

"מה עשית פעם, ברכה?"

עשיתי שימוש במילה "פעם", שהיא השתמשה בה, שאולי תתרגז ותדבר, אבל היא שתקה והביטה ברצפה. נדמה היה לי שבנימת הדיבור שלי היה עכשיו שמץ של נזיפה ולא לכך התכוונתי ועל כן ריככתי את קולי ושאלתי: "למה את ממתינה?"

"לרגע הנכון."

"הרגע הנכון, כן." חזרתי אחריה על המילים כאילו היה זה אך ברור מאליו מהו אותו רגע נכון. אבל באמת ביקשתי בכל מאודי שהיא תאמר זאת. המתנתי, ואז לא יכולתי עוד להמתין ושאלתי: "מהו הרגע הנכון?"

ואז, באחת, התעוותו פניה כמי שנתפסה בביצוע דבר שאסור היה לה לעשות או לומר. היא צחקה צחוק מהיר ונורא ואמרה במהירות: "אני מדברת שטויות. אני עייפה. שתייתי. אני צריכה לנוח. תודה. להתראות." היא נעה לעבר הדלת. "רגע!" צעקתי, מתאמץ לקום מהכורסה ומגייס את כל כוחותיי להיחלץ ממנה.

"חכי! בבקשה, חכי!"

"מה אתה רוצה ממני? הכול בסדר. תניח לי!" נדמה היה שהיא כמעט כועסת אבל זו הייתה המשאלה שלי בלבד. אני הוא זה שביקש לשמוע כעס. אבל בה כבר לא היה כעס כלל. היא הייתה מוכנה.

אני מלווה אותה מעכשיו ועד שאביא אותה אל חוף מבטחים. אבל מהו אותו חוף מבטחים? אני לא מכיר איש במקום הזה. כולם שתויים ואני לא רואה איש או אישה שנמצאים במצב סביר להסיע אותנו אל אותו חוף. המכשפה המרשעת מהמערב מהתלת בי.

"למכשפה המרשעת מהמערב אין קשר למה שקורה כאן עכשיו. היא לא באמת קיימת." אמרה ברכה.

האם שמעה את מחשבותי או אולי חשבתי את הדברים בקול רם והיא יכלה לשמוע את מה שחשבתי. זה קורה לי לפעמים. אולי היא קוראת מחשבות? כמה מהדברים האחרים שחשבתי היא שמעה? ככל הנראה שתיתי יותר מדי.

"היא לא באמת קיימת," חזרה ואמרה.

"מי?" שאלתי. לרגע איבדתי את המיקוד במה שקורה בינינו כי הייתי טרוד בבהלה שאחזה בי על האפשרות שברכה שומעת את המחשבות שלי.

"המכשפה המרשעת מהמערב," שבה ואמרה, "היא לא קיימת. אבל אתה קיים ואתה כמוני ואתה יודע. זו עת משבר ואז תבוא רווחה גדולה וטובה ויש לעשות מעשה."

"מה המעשה שיש לעשות?"

היא לא ענתה. ראשה נטה מעט לכיוון הרצפה, דממה וקפאה על מקומה. "מה המעשה שיש לעשות?" שאלתי שוב ושוב, ביקשתי, התחננתי שוב ושוב עד שנבהלתי ודיברתי בקול שהיה כמעט צעקה: "בבקשה! תגידי לי! עכשיו! בבקשה תגידי לי! מה את מתכוונת לעשות?"

מיד התחרטתי על צורת האמירה, על בחירת המילים ועל ההתנהגות הזאת כולה. אבל ברכה זיהתה שאמרתי זאת מתוך תשישות, בתום לב, בהיסח הדעת והיא ענתה מיד ברוך:

"אעלה אל המקום הכי גבוה בעיר, אפרוש ידיים ואעוף."

נשמתי נשימה עמוקה. שתקתי.

"לאן תעופי?"

"לאן שתישא אותי הרוח."

"זה מסוכן. את עלולה ליפול."

"כן. אם אפול, אפול. כי אז זו תהיה ההוכחה לכך שאני לא ראויה, שמעולם לא הייתי ראויה ואז אני אהיה שקטה. מאד שקטה."

היא אמרה זאת. הנה, היא אמרה, בפשטות, בשלווה, ללא שמץ של היסוס, בדיבור שקט ונינוח.

נשאבתי אל תוך הדיבור שלה ונימת דבריי הייתה כאותו ניגון שהיא ניגנה לי זה עתה: "היכן נמצא אותו מקום גבוה?"

"אני עדיין לא יודעת, אבל עד עלות השחר אדע."

פתאום התכווץ גופה ופניה התעוותו כאילו מישהו היכה בה מכה איומה בשיפולי הבטן. זה היה הכאב הגדול. עד לרגע זה הוא שכן מאחורי החזות הרגועה, האדישה, הלבבית ועתה פרץ החוצה כי כשל כוחה לאפק אותו. לרגע שתקתי בהלם ואז נפלטה מפי לחישה צרודה, "ברכה, לא!" והיו בלחישה הזאת אימה ופחד וייאוש. הכאב הזה שלה הכריע את שנינו. הוא גבר על המסכה ששמה עליה וגבר על התקווה שלי שעדיין ניתן להציל. מיד לאחר מכן היא התאמצה מאוד והזדקפה והעלתה חיוך שנותר קבוע על פניה ואני את התקווה לא מצאתי.

ביקשתי ממנה שתחכה רגע, שתקשיב לרגע, כי אני מוכרח לומר לה דבר חשוב מאד.

"אני יודע שאת חושבת שאין לך דרך אחרת ושאינן תקווה ואני יודע שהיית סובלת זמן רב ועכשיו כבר לא סובלת, אבל גם לא מרגישה דבר אחר. אבל את באת למקום הזה לא רק בגלל שחברה הביאה אותך אלא שזו הייתה בחירה שלך לבוא והבחירה הייתה טובה מאד כי היא אומרת שיש לך מקום בלב שלך שמבקש תיקון והנה, אנחנו נפגשים ואפשר לעשות דבר ולעשות תיקון. ואני מבקש ממך, בבקשה, שתמתיני עוד רגע, עוד יום ואני אביא אותך אל מקום שבו יקשיבו לך וידאגו לך ושם תוכלי לנוח וזה הכי חשוב, לנוח, והתקווה, ואנחנו נבוא אל התקווה, כי יש חיים אחרים והם טובים והם יהיו שלך, באמת! ואת לא צריכה למות. לא באמת. אף אחד לא צריך למות. רציית להפסיק את הסבל ועכשיו שהסבל כבר לא כואב ורק מאיים להופיע שוב ולכאוב, אפשר לעצור אותו ועכשיו את יכולה להיוולד מחדש, אל גן העדן שלך, האישי שלך. אבל כדי להיוולד מחדש את לא חייבת למות תחילה. לא! את חייבת לעשות את הקפיצה הגדולה אל גן העדן שבחיים האלה שלך עכשיו וכאן. הקפיצה שהיא אך כהרף עין, שאין צורך לעלות בשבילה אל המקום הכי גבוה בעיר. המקום הזה נמצא כאן, בלב שלך ויש לעורר אותו במילה, באמירה אחת, בבחירה. רק תאמרי פעם אחת, אני בוחרת בחיים! אפילו אם את לא מתכוונת לכך. אפילו אם את לא מאמינה בכך. האמונה שלך יפה לזמנה והיא תשוב ותהיה יפה. אבל ברגע זה, עכשיו, מעשייך קובעים. רק תאמרי, אני בוחרת בחיים, הניחי לי לומר במקומך, אני בוחרת בחיים. הנה, ראי איך אנחנו יוצרים בעצמנו רגע של אושר. את מקשיבה לי, נכון? את מקשיבה. את לא עונה לי אבל את מביטה בי ואת מקשיבה. הנה, את רואה? הקשבה בלבד יכולה להיות רגע של אושר. אנחנו חייבים לכבד כל רגע שיכול להיות רגע של אושר ולומר זאת לעצמנו ולשנן וכך מלקטים רגע של אושר אחד ועוד אחד ועוד רגע ועוד וכל רגע של אושר הוא ריפוי ותיקון."

פתאום לא ידעתי על מה אני מדבר. חיטטתי בקדחתנות במוחי למצוא את המקום שעליו אני מדבר ואין לי מושג מה הוא והיכן הוא. מוחי היה מרוקן והמילים נבעו מעצמן ממקום לא ידוע.
 "את עייפה עכשיו. עייפה מדי. את זקוקה למנוחה והתחלה חדשה וזה יקרה. אני מבטיח לך שזה יקרה."

היא הביטה בי בשתיקה. אולי ריחמה על חוסר האונים שלי. אבל לא היא שם רחמים. אם הייתה רוצה לומר לי דבר, לקבל את דבריי, להתנגד להם, להתוכח, הרי שכל אמירה שלי הייתה יכולה לשמש לה עילה לתגובה, לקבלה, להתנגדות, לביטול, אולי דיון מרפא. היא שתקה, הקשיבה והביטה בי בעניין, או אולי בנימוס בלבד.

ואז נשמע צלצול ארוך ונורא שהדהד בחלל החדר והבהיל אותי עד כי נרתעתי לאחור, נשימתי נקטעה והבטתי סביב בבעתה. ברכה נותרה על מקומה ללא תנועה. אם נבהלה אי אפשר היה לדעת זאת על פי מבע פניה. שוב נשמע הצלצול, נורא כמו הקודם. שוב נרתעתי. היה זה מכשיר טלפון בפנינת ישיבה רחוקה ליד וילון. אם אלך לשם להרים את השפופרת, ברכה עלולה לצאת מהמקום ולהיעלם. הטלפון המשיך לצלצל. תפסתי בידה של ברכה ומשכתי אותה אל הפינה שבה צלצל הטלפון. הושבתי אותה בכיסא סמוך, כמעט השלכתי אותה לתוכו וישבתי לידה. היא לא התנגדה. מבטה לא אמר דבר. הרמתי את השפופרת. קול מהעבר האחר שאל: "משטרה?" "לא! טעות במספר!" עניתי במהירות וטרקתי את השפופרת.

אחזתי בכף ידה של ברכה. היא עדיין הייתה קרה מאד. הקור הכאיב לי. כף היד שלי קפאה. המגע היה משתק. היא ישבה לצדי בגו כפוף מעט וללא תנועה כלל. אם ברגע זה מישוהו היה נכנס לחדר ומביט בנו מרחוק, יכול היה לשער שאנו זוג אוהבים מסתודדים בפנינה נסתרת. בעוד כף יד ימין שלי אוחזת בכף ידה של ברכה, חייגתי ביד שמאל למגן דוד אדום. זמן רב לא הייתה תשובה. חייגתי למשטרה. באופן מפתיע ענתה לי, כמעט מיד, שוטר. היא נשמעה עייפה.
 "אני במסיבה ויש פה בחורה שמאיימת להתאבד. בבקשה, תבואו מהר."
 השוטר לא התרשמה מההצהרה שלי ושאלה אם אני רופא.

"לא", אמרתי.

"פסיכיאטר?"

"לא", אמרתי.

"פסיכולוג?"

"לא", אמרתי.

"או על סמך מה אתה קובע שהיא מתכוונת להתאבד?"

"היא אמרה לי."

"מה היא אמרה לך?"

"שהיא רוצה להתאבד."

אז החלה סדרה חדשה של שאלות שכוונתן הייתה שאתאר את עצמי, את מצבי, כוונותי, מספר תעודת הזהות שלי והטלפון והכתובת והאם אני בעל הבית. על שאלה זו היא חזרה שוב ושוב. אמרתי שאני לא בעל הבית.

"ושוב, לא! אני לא יודע מי בעל הבית."

"אז תשאל מי בעל הבית ותביא אותו אל הטלפון."

אמרתי ששאלתי ואיש לא יודע היכן הוא. צעקתי שזו מסיבה ואז היא ביקשה ממני שאירגע. היא אמרה שעכשיו פורים ויש הרבה מסיבות והשוטרים עסוקים ואז שאלה אותי שוב כמה שתיתי ואם עישנתי סמים. אמרתי, "שתיתי כוסית אחת, ולא! לא עישנתי סמים!" היא אמרה שתשלח ניידת ואמרה שלום וכבר שמעתי אותה מדברת אל הפונה הבא: "משטרה, שלום."

בכל אותה העת המוסיקה מהחדר האחר הלכה וגברה, או כך חשתי זאת רק אני בלבד ואנשים צרחו וצחקו וכוס נשברה ושוב צחקו וברכה יושבת על הכיסא הצמוד לשלי, זוהרת באור של שקט ושלווה וקבלה עצמית ותחילתו של חיוך שאין לדעת מה יהא עליו בעוד רגע, ועתה הוא מצייר על פניה מסכה של שפיות דעת שלא מן המקום הזה. לפתע חשתי שרגלה נוגעת ברגלי. הוזתי את הרגל שלי ממנה והצידידה. היא לא הגיבה. עדיין הביטה בי.

חייגתי למגן דוד אדום. השיחה הייתה קצרה: "אין לנו אמבולנסים כרגע. תתקשר מאוחר יותר, או שתיקח אותה למיון."

"אין לי רכב ואין כאן אוטובוסים והאנשים במסיבה שתויים לחלוטין."

"תתקשר מאוחר יותר," אמרו וניתקו. מצאתי את מספר הטלפון של הפסיכיאטר המחוזי. חייגתי. זמן רב לא הייתה תשובה. ניתקתי.

"נמצא את ריקי וניסע לחדר מיון!"

"אני לא חולה, לא פצועה ואני בהכרה מלאה. אין סיבה ללכת לחדר מיון. אם ניסע עכשיו לחדר מיון, אנחנו עלולים להתמהמה שם שעות ארוכות, אולי עד מחר ואז אני עלולה לאחר את המועד."

"איזה מועד את עלולה לאחר?" חשבתי שתסרב לענות לי ורציתי להוסיף שחשוב לי לדעת זאת כדי שאוכל לעזור לה. אבל היא לא המתינה להמשך דבריי וענתה מיד, כפי שנהגה קודם לכן.

"אני מכוונת את עצמי לראות את הזריחה. זו שעת האמת שלי."

"אקח אותך אלי הביתה. תוכלי לראות את הזריחה. יש לי חדר נפרד עם שירותים והוא פנוי עכשיו. אתן לך את המפתח. מחר נראה מה לעשות."

"לא, אמרה. קולה היה רך והיא נהגה בי כמי שמשתדלת לא לפגוע. "עכשיו נכון לי להיות כאן, אמרה, "במעלות צדיקים." שתקה רגע קצר והוסיפה: "וגם אתה בצדיקים. אבל אני לא יכולה לבוא אליכם עכשיו. פורים היום. האמת יוצאת לאור."

"אני מבקש שתהיי לידי כל הזמן!"

שוב טעיתי. לא הייתי צריך לומר זאת. בכל אופן לא בנוסח הזה. "טוב, אמרה בלחשיה, "אני אהיה לידך כל הזמן, עד שיבוא זמני."

היא חייכה אלי. פניה סמוכות לפניי. עיניה חומות וגדולות הביטו בי בעניין ובחנו אותי. באותו רגע לא חשתי עוד דבר מכל מה שהתרחש רגע קודם לכן. לא מועקה, לא תסכול, לא כעס, לא סבל כלל. חשתי משוחרר. הרגשתי שמחה ואהבה גדולה וחיבתך אותה. החיבוק נמשך להרף עין בלבד. כי בעוד ידי נעות ונכרכות סביב מותניה, היה מוחי טרוד בקליטה ובעיבוד של הזוועה המתרחשת בתוכנו והיא נעלמת לרגע עם הופעתו של החיך של ברכה ומיד חוזרת וכובשת את כל מרחב התודעה ועד שהבנתי זאת, כבר היה גופי צמוד לגופה ורק אז ניתקתי ממנה בבהלה. גופה היה גרום וקר. המוות שכן בו. היא לא נעה ממקומה. החיך על פניה היה כפוא.

"בואי, אמרתי. נטלתי את ידה ומשכתי אותה אחרי. מיד מצאתי את ריקי. היא רקדה עם גבר לא מוכר לי. "ריקי!" צעקתי, כדי להתגבר על קולות המוסיקה והאנשים, "צריך לקחת את ברכה! ברכב שלך!" "טובו" צעקה ריקי. לא נראה היה שהיא שמעה אותי אבל אולי הבינה שאני רוצה ללכת.

"טוב, אני עוד מעט באה!"

"עכשיו" צרחתי, "עכשיו!"

היא הבינה שקרה דבר, אבל הייתה שתויה ועמידתה לא הייתה יציבה.

"אני רק מסתדרת ובאה!"

הגבר לידה נפל עליה. היא ייצבה אותו ואחר כך הדפה אותו ממנה. הוא נפל על צדו לבין זרועותיו של זוג שרקד בסמוך. כולם צחקו. אמרתי לעצמי שהם כבר יטפלו בו ופניתי לריקי. היא נעלמה.

שאלתי על בעל הבית או בעלת הבית ואיש לא ידע לומר לי מי הם. אולי זו עלמה, האישה שפתחה בפנינו את הדלת או הבחור בעל כתר המלכות או שניהם יחד. מבטי נדד על פני החוגגים ואז ראיתי את הבחור בעל הכתר בפינה מרוחקת ליד הקיר. התקדמתי לעברו. הוא צעד אל הקיר, התנגש בו, נצמד אליו בגופו, מלמל דברים בשפה לא מובנת, פסע אחורנית, עצר ושוב צעד אל עבר הקיר

ושוב התנגש בו וכך שוב ושוב כבובה ממוכנת, עד שעצרתי אותו ואמרתי לו שאני זקוק באופן דחוף לרכב וביקשתי להסביר לו מה קורה, אבל הוא כלל לא ראה ולא שמע אותי. מצחו כבר היה שרוט ושותת דם. משכתי אותו אל עבר ספה שניצבה בסמוך לקיר. הוא נפל על היושבים בה ונרדם.

שבנו, ברכה ואני, אל פינת הטלפון בחדר המהגוני. כל הזמן הזה אני אוחו בידה. הבטתי בה. היא הביטה בי וחייכה. הייתי אופטימי. חייגתי לכל מי שזכרתי את מספר הטלפון שלו. איש לא ענה. ישבנו. כך חלף לו רגע. אולי נרדמתי או איבדתי את ההכרה. כשפקחתי עיניים הכיסא של ברכה היה ריק. יצאתי למסדרון. ישבו שם אישה וגבר בתנוחת חיבוק מפותלת. שאלתי אותם אם הם ראו את ברכה. הם צחקו. שאלתי אם כבר באה המשטרה. הם צחקו. רצתי מחדר לחדר, בכל חדרי הבית, על שתי קומותיו והגג. בכל מקום היו רוקדים ורוקדות, זוגות עושים אהבה מסוממת. ראיתי לפני את גבה של נערה ורציתי שזו תהיה ברכה. נגעתי בכתפה והיא סבה אלי, מחייכת, זרה ומופתעת. שאלה אם אני רוצה להצטרף. עברתי שוב ושוב בכל החדרים. לא מצאתי אותה.

12. הנאום האחרון של שְנאוֹצִי

שְנאוֹצִי פקח את עיניו, הרים ראשו והביט בי. המבט חלף על פני והלך למקום אחר. ראשו צנח אט אט. הרופא הצמיד סטטוסקופ אל החזה. הלב לא פעם עוד. הגוף הקטן דמם על שולחן הניתוחים. תנועת המבט האחרון, זה כל מה שנשאר. המבט האחרון אמר משהו. מה היה זה? אולי היה עוד דבר אחד שאפשר היה לעשות. עוד נביחה אחת שלא נבת. עוד ליקוק אחד חפוז של השפם. יללה של שמחה שראוי היה להשמיע. גם יללה של צער הייתה יכולה להיות נחמה עכשיו. רק עוד מצמוץ אחד. הוא ממצמץ אלי, אני ממצמץ אליו ומי שממצמץ ראשון, מצהיר ראשון על אהבתו. כי המצמוץ הוא תגובה של חיבה, ידידות, אהבה. אולי לחלום שוב על זיכרון של מעשה גבורה אחד, כשהניס את הגנבים שפרצו לכל הדירות בבניין ורק לדלת של שְנאוֹצִי לא העזו לגשת מחמת הנביחה. דג טונה במיץ לימון, בצלחת על השולחן במטבח, בשנת אלף תשע מאות שמונים ושבע. הנה זוהי הסעודה הגדולה שראוי לשוב אליה והיא שווה אפילו במחיר זעקות ההפתעה והזעם שלנו, כשנכנסנו אל המטבח מאוחר מדי וגילינו שהמנה הראשונה, דג הטונה במיץ לימון, נעלמה מהצלחת. לחזור ולחיות עוד פעם אחת, את עשרת ימי המאסר בתחנת ההסגר של העירייה, בגלל איזו נשיכה מקרית ואומללה שנשך ילדה במכולת. לא סתם הסגר, אלא תא בידוד עשוי בטון חשוף וסורגים שתוכננו לעצור את גודזילה. לא סתם תא לישעון יחד עם גדולי הרוצחים של העיר הזאת, ועוד פעם אחת לחיות את החזרה הביתה, כולו סמור ודרוך וקול הנביחה שלו מהלך אימים כקולו של אריה מלכותי. כמובן שאחרי שלושה ימים התרכך הקול וחזר להיות זה של טרייר מעורב, יצור קטן ופיקח, שמביט בך בעיניים תמימות, גדולות ושחורות. מה תעשה ליי בסדר, אז אכלתי את הטונה. אני מצטער. הנה, אתה רואה? ביקשתי סליחה. הרכנתי ראש בענווה ובצייתנות. קיפלתי אוזניים לאחור. כשכשתי בונב. מה עוד אתה רוצה?

קלופסי נולדה מן הים. ליתר דיוק, מקצף גל וסערה. בוקר אחד התעוררנו ושְנאוֹצִי היה ליד הדלת, רוכן אל הרווח הצר שבין שולי העץ לרצפה ומרחח במרץ. יש מישהו בחדר המדרגות. פתחנו את הדלת ושְנאוֹצִי מיהר להקיף ולרחח גורת כלבים זעירה בפרווה לבנה דלילה, רועדת וחלושה, ששכבה על המרבד הקטן ונשמה בכבדות. שְנאוֹצִי התרגש. היא גררה את עצמה פנימה אל תוך הדירה והסתתרה מתחת לארון.

קלופסי הגיחה אל העולם הזה לאם מרובת גורים במקום רחוק מכאן, שאת ריחו היא זוכרת במעומעם. ריח של דאודורנט מצחין, מעורבב באדי ביוב ומרככי כביסה. את האחים והאחיות שלה מכרו והם נלקחו מהבית. היא נשארה לבדה אל מול אם גדולה ועצבנית. אף אחד לא רצה לקנות אותה. אמרו שהיא מכוערת מדי, מופנמת מדי וגבה קירח ועקום. יום אחד אמה נשכה אותה נשיכות גירוש ובעלי הבית היכו אותה בכל פעם שהייתה משתינה על השטיח בסלון. לילה אחד הייתה סערה. ברקים ורעמים החרידו את העולם וזה לא היה סרט בטלוויזיה. אלה היו החיים של קלופסי. בעל הבית לקח אותה במכונת והשליך אותה על שפת הים. היא מצאה מחסה ליד עמוד שתמך בסוכת המציל. כל הלילה בכתה. שערה ספג את רסיסי המלח שנשאה הרוח מן הים והחול רבץ עליה בגושים לחים וכבדים. לפנות בוקר זחלה במעלה מדרגות הטיילת וחצתה את הכביש הראשי. היא רצתה הביתה, וידעה שהבית נמצא שם. היא לא ידעה איפה זה שם, אבל ריחו עדיין היה בה. לבסוף נגע אפה בקיר בית. זה לא היה בית הולדתה, אבל היא לא יכלה ללכת עוד ונכנסה אל חדר המדרגות. לפני הדלת בקומה הראשונה היה מונח מרבד. היא שכבה עליו והמתינה. כבר לא היה אכפת לה אם לחיות או למות. זה היה יום שבת בבוקר והשכן פתח את הדלת ללכת אל בית הכנסת. הוא בעט בה והיא ברחה במעלה המדרגות וצנחה על המרבד בקומה השנייה ושם מצא אותה שנאוצי.

שנאוצי היה מספר אחד. אב הבית, יושב הראש לענייני מזון וצלצולים בדלת. קלופסי הייתה מספר שתיים. שנאוצי החליט שהוא החכם והיא היפה. היא אמרה לו שזוהי עמדה שוביניסטית. הוא אמר לה שהוא מכבד אותה על מה שהיא וזה צריך להיות מספיק לה, וליותר מזה הוא לא מסוגל.

שנאוצי וקלופסי הוזמנו לתוכנית של גל בטלוויזיה. כבר אז היה שנאוצי חולה מאד. עדיין, מדי פעם, היה קופץ, רץ, מכשכש בזנבו. רוב הזמן היה רובץ לידי, ראשו על הרצפה בין שתי כפותיו הקדמיות ועיניו נעוצות בי. הוא אכל רק כדי לרצות אותנו. כשהגשתי לו מזון, היה בולע בליעות אחדות, מביט בי בהתנצלות ומתרחק מהצלחת. אבל הנסיעה לאולפן הטלוויזיה ליבתה בו חיים חדשים. כאילו כל כוחות הנפש התגייסו לרגע האחד הזה שבו ישמיע את האמירה הגואלת שתביא לתיקונו של עולם. היה שם גם לברדור אחד מהעשירון העליון. אחד כזה שמיד רואים עליו שהבעיה המרכזית של חייו איך לאכול את הסטייק שלו בערב, עם רוטב טרטור או בלי. זו הייתה ההזדמנות של שנאוצי לומר את דעתו גם על טוהר הגזע. בינו לבין עצמו הודה שנאוצי שהלברדור הזה הרבה יותר גדול ויפה ממנו וזה היה מרגיז למדי. יותר מזה הרגיז אותו שהלברדור התמרר עליו ונבח חליפות. לא הייתה שום עקביות בהתנהגות

הזאת. כשהתחילה התוכנית נשא שנאוצי נאום ארוך ומייגע. הטלוויזיה לא סובלת נאומים ארוכים. קלופסי ירבה בשקט. מדי פעם השמיעה את דעתה בנביחה קצרת-רוח. היא הייתה משועממת. הזכרים האלה, חשבה לעצמה, זה עתה נפגשו וכבר מתחילים להשוות את אורך הזין.

אני מתקרב אל שנאוצי ומביט אל תוך האישונים שלו. ככל שאני מתקרב, הם הולכים ומתרחבים. כלבים לא סובלים קירבה יתרה וחונקת, אלא אם כן אתה מסמן להם שכוונותיך טובות וגם אז הם מגבירים דריכות ומסכים את ראשם הצידה. שנאוצי לא הסב את ראשו הצידה. מבטו היה קבוע ושקט. האישונים של שנאוצי הם אוקיינוס רגוע בלילה ללא ירח. אומרים שאפשר לצלול אל תוך עיניהם של אהוביך. אני צולל אל תוך הבודלח האפל וככל שאני נשאב פנימה, נפרש החלל כההם ללא תחתית, ללא משמעות. אני בתוך ריק מאיים. עלי לחזור ולהתרחק משם כדי למצוא נקודת אחיזה. מהו העץ, שאל בודהה. האם העץ הוא הגזע? הענפים? העלים? אם נצלול אל תוך מרכיבי העץ, נגיע אל אין-סוף, שמתחלק שוב ושוב לחלקיו הזעירים ביותר וכל חלק הוא תהום ללא תחתית. כי הגרעין הראשון, סיבת הסיבות, מקור התוקף לקיים, הוא בור ללא תחתית, ללא דרמה, ללא חיים. יש לצלול אל תוך התהום השחורה הזאת ולהגיע אל טבורה של האימה הראשונה, כדי להבין שמוכרחים לעלות משם, לחזור ולהתפעל מחדש מיופיים והכרחיותם של הדברים הקטנים, המורכבים, כמות שהם. אולי רק מי שהמצוקה שלו היא ללא נשוא יהיה מוכן להחליף אותה בריק האפל.

שנאוצי הובא הביתה והונח על השטיח שלו. קלופסי רצה אליו, מכשכשת בונבה, מבקשת בהתפנקות להתלונן על כך שהוא זכה לטיול בחוץ ואילו היא נשארה לבדה בבית, לטפל בחתולה המעצבנת. היא התקרבה אל השטיח ועצרה. שנאוצי שכב דומם בתכריך הפרוש תחתיו. קלופסי נגעה בו קלות בקצה אפה. "הוא ישן," אמרה קלופסי, "אל תפריעו לו. נדבר אחר כך, כשיתעורר." היא הביטה בו עוד רגע אחד ארוך ואחר כך פנתה לאט ויצאה מהחדר.

13. אברם בבית

מישהו צעק בחדר המדרגות. השכנים שיצאו מדירותיהם, הלכו אחר הצעקה ומצאו את אברם עומד מחוץ לדירתו שבקומת הגג, אל מול הדלת הפתוחה, מגופף בזרועותיו לכל עבר וצועק, "לכו מפה!" איש מלבד אברם לא ראה על מי הוא צועק, רק הוא ראה, והוא נופף באגרופיו והיכה בהם. אולי צריך להיות קשיש כמו אברם כדי לראות את מה שהוא ראה. יום אחד הלך אברם בבית מדלת אל דלת והשביע את הדיירים לבוא אליו בשבע בערב בדיוק כי יש לו דבר חשוב לספר להם. היו דיירים שענו באדיבות ואמרו שיבואו ולא באו. אחרים באו. אברם פתח להם את הדלת והושיב אותם בכיסאות שהיו מסודרים ליד קירות החדר וגם סביב השולחן. רק ליד ארון הבגדים לא היו כיסאות והדלתות של הארון היו פתוחות ואפשר היה לראות את החליפות והחולצות של אברם וכל בגד מסודר במקומו. אברם לא הניח לאיש לשים שם כיסא ולא היה ידוע מדוע הוא נוהג כך וכבר היו שהציעו השערות שונות ומשונות והכל בלחש ובזהירות, מפני כבודו של אברם. אחר כך הייתה שתיקה ארוכה ומבוכה ואיש לא העז לפצות פה ולשאול את אברם מה קורה ואם העז, השתיקו אותו ואז אמר אברם:

"אנשים טובים! אתם אנשים טובים! ובעזרת השם, טוב שאתם באים. תמיד טוב שבאים. לפעמים טוב. תשבו, תשבו. עוד מעט אני אעשה תה. אתם רוצים תה? אני אעשה תה. אני מבקש סליחה אם היה קצת קשה להגיע, שאתם יודעים בבית הזה קשה וגם אין חשמל בקומה. אז בא חשמל מהקומה למטה והקומה למטה עכשיו גם אין חשמל אבל יהיה, בעזרת השם, יהיה. אבל זה רק לפעמים. עכשיו טוב. כן, עכשיו טוב. כבר הרבה זמן ובאמת אולי יהיה טוב. יהיה טוב. ככה זה. וזה בגלל שיש לי הודעה חשובה מאד, שבגלל זה אני רוצה שאתם תשמעו ושתדעו."

הוא הניד ראשו מעלה ומטה, לשם חיזוק הדברים שאמר, או בגלל שבאותו הרגע שכח מה עוד רצה לומר והתנועה סייעה לו להעביר את הזמן עד שייזכר. פתאום צנח ראשו על חזהו, עיניו נעצמו והוא נראה כישן, אבל כמעט כהרף עין, פקח עיניו, זקף ראשו ונחפו לדבר כאילו כלל לא נמנם.

"אתם יושבים בנוח? תשבו בנוח. יש מספיק כיסאות. טוב שיש מספיק כיסאות. אני תמיד אומר שטוב שיש מספיק כיסאות. אפילו יותר. אתה אף פעם לא יכול לדעת מי בא. ככה זה. שפתאום מצלצלים בדלת. ואם מישהו

בא, מה הוא רוצה? קודם כל רוצה לשבת. אנשים הולכים ברגל, עייפים, רוצים לשבת. הרגליים כואבות. יש כל מיני אנשים.

היום נוסעים במכונית. יושבים במכונית ונוסעים. אחר כך באים וכבר לא מעניין אותם לשבת. הם אומרים שאין להם זמן וצריכים ללכת. אף פעם אין להם זמן. לבן שלי משה אף פעם אין זמן ואז הוא יושב קצת והולך וזה בגלל שהוא לא הולך ברגל. יש לו מכונית. הוא צריך קצת ללכת ברגל. אם לא היו מכוניות, היו הולכים קצת ברגל והיה להם חשק לשבת. אם יש מכונית, אין זמן לשבת. אבל תמיד טוב שיש עוד כיסא אחד יותר. גם מאד חשוב שהאוויר פה טוב. האוויר פה טוב מאד אם לא פותחים חלון.

היום זה קצת קשה לצאת מהבית. אני יודע. קשה, ואם אתה הולך לביקור, אתה עושה מצווה וזה טוב ואתה, יכול להיות שיש לך איזה חשד. לא, אפילו רק חשש לחשד, כן? של ביטול הזמן שלך, מפני הזמן של זולתך, כן? אז לא צריך להיות חשש. הרי כתוב, כל המבטל את הזמן שלו מפני זמנו של זולתו, יש לו חלק בעולם הבא. אני חושב שככה זה כתוב שם. אני לא יודע. אני חושב! אם לא, אולי צריך שיהיה כתוב, ועכשיו, שאתם כאן וככה, אתם מבטלים את הזמן שלכם מפני הזמן שלי ואתם באים אלי, אז בטח שיש לכם חלק בעולם הבא ושתחיו עד מאה ועשרים שנה חיים טובים ושתזכו לביאת המשיח. ככה אומרים, אז גם אני אומר.

ואמרו ברדיו שהמשיח בא. אני לא יודע. אצלי לא בא. אולי בא והלך. אולי לא שמעתי את הצלצול. לפעמים אני לא שומע את הצלצול. צריך לצלצל הרבה. אולי שלוש פעמים. מצלצלים חזק ושומעים. אבל משיח בן אדם מנומס. מצלצל פעם אחת בשקט. לא רוצה להפריע ואני שומע רדיו חזק ואומרים ברדיו שהמשיח בא והמשיח בא ומצלצל בדלת בשקט ואני לא שומע בגלל הרדיו שאומר שהמשיח בא, שאני לא שומע. אבל בעזרת השם יבוא עוד פעם. אומרים שמוכרח לבוא. ככה אומרים. אחרת למה הם מחכים? אומרים שכל פעם הוא בא והולך בגלל האנשים שהם עסוקים ואין להם זמן למשיח.

אני כבר לא מחכה. אני יודע! משיח בא וזהו. אבל הם לא יודעים! ואם לא בא, אז יבוא! ואם לא יבוא, אז יבוא! אולי בא והלך לרגע ויבוא! אולי עסוק. אולי נגמרו לו הדולרים. משיח זה לא קל. הרבה עבודה. הרבה עייפות ברגלים וצריך לנוח. הוא היה באמריקה, בניו יורק, יוצא מהבית שלו ומחלק דולרים לאנשים ואחר כך נגמרו לו הדולרים והוא אמר שהוא הולך להביא עוד. אנשים טיפשים אומרים שהלך לעולמו, לא עלינו. מה זה הלך לעולמו? הלך לעולמו להביא עוד דולרים. זה הכול היה בחדשות וראיתי אותו. איש יפה! עם זקן עד לברכיים ומדבר יפה ומחלק דולרים וכל אחד מקבל דולר.

אני לא צריך דולר של משיח. מה אני אעשה בדולר של משיח? אי אפשר לקנות עם זה במכולת. אולי אפשר, אבל אני לא רגיל. זה מבלבל לקנות בדולר. לך תדע, היום הדולר עולה, אתמול הדולר יורד ואני רק מפסיד. ככה זה אצל אנשים שלא קונים בדולרים. ככה זה אצלי ואני מה אני צריך? אני צריך רק חצי לחם אחיד ויוגורט וקצת זיתים שחורים דפוקים. זה מה שאני צריך ובבוקר דייסה עם קוואקר ועם חלב וזהו. אני גם צריך קצת חלב לדייסה. וזהו. זה מה שאני צריך. אוכל כזה לא קונים בדולרים. קונים בכסף. דולרים של משיח זה לא כסף. זה דולרים של משיח. זה קדוש. עוד מעט אני אעשה תה. תשתו משהו? אולי תה. תה זה טוב. תיכף אני אעשה תה. שמתו מים. עוד מעט רותחים.

אני תמיד שם מים. אולי אני אהיה צמא פתאום. אבל אני לא מרתיח. אם אני לא צמא, אני לא מרתיח. אבל אולי יבואו אורחים ואולי אני אהיה צמא. אז טוב שיש מים. זה המים מהפילטר. לא מים מהברז. קודם אני שם אותם בפילטר. אחר כך אני שם אותם בקומקום. אחר כך אני מרתיח אותם. עכשיו המים רותחים. עוד מעט המים רותחים ואז נשתה תה.

סידרתי את הבית. קצת סידרתי. אתם רואים? סידרתי את הבית. בכל יום, אני קצת מסדר את הבית וככה תמיד יש קצת סדר בבית. לא מספיק, אבל אני עושה מה שאני יכול.

ואז הם באים והופכים הכול. כבר אין לי כוח אליהם. אני לא רוצה לדבר על זה. זה לא טוב לדבר על דברים לא טובים. הם רוצים לקחת לי את הבית. אבל אני לא נותן להם. זה הבית שלי ואני גר פה. אני לא יוצא מהבית. לפעמים יוצא. זה הבית שלי וטוב לי פה. מה יש לי לחפש בחוץ? אין לי מה לחפש בחוץ. רק למכולת. מה אני כבר צריך. שני יוגורט ולחם אחיד וקצת זיתים ובבוקר אני עושה לי דייסה קוואקר הולנדי וחלב ותה. עוד מעט אני אעשה תה. הגה הקופסה פה."

בעודו מדבר הוא קם ופוסע לאט אל כיור המטבח, נוטל את קופסת הקוואקר ומציג אותה בפני השכנים.

"הקופסה היא תמיד מוכנה כאן על הכיור הזה, למקרה שאני רעב. מאד בריא וגם משיבוע מאד. מישוהו רוצה קוואקר?"

אברם ממתין רגע. איש בחדר אינו מגיב.

"טוב. אז אם אתם תסלחו לי, קצת יבש לי בפה, אז אני אעשה לי קצת קוואקר. זה טוב. זה נותן כוח ועוד מעט אני אעשה תה. תיכף אני עושה. רק

רגע וחצי על האש. מאד מהר, ומוסיפים חלב ודבש. אין לי דבש. מחר יהיה. יש לי סוכר. הבאתי באופן מיוחד, בשבילכם.”

הוא מבשל לעצמו קוואקר בסיר קטן, מווג לצלחת, מניח בה כף גדולה, מתיישב במקומו, אוכל וכל אותו הזמן מדבר.

”אני לא צריך הרבה ואין אצלי מה לקחת. אין לי זהב ויהלומים. אני לא צריך. מה אני אעשה עם זהב ויהלומים? מה? שאני אבנה לי וילה? מה אני אעשה עם וילה? וילה זה הרבה מאד מקום להיות לבד. הראו את זה בטלוויזיה. האנשים העשירים בטלוויזיה כל הזמן צועקים אחד על השני ואז מישוהו מת מזה ובאות משטרות ועניינים.

אני לא אוהב טלוויזיה. יש לי טלוויזיה אבל אני לא אוהב אותה. היא מקולקלת. אבל פה יש שכנים טובים. אתם שכנים טובים. אני שומע טלוויזיה מהשכנים. מפה אני לא שומע מה מדברים אבל שומע שמדברים.

לפעמים אני הולך לראות טלוויזיה אצל מרקו בקומה ראשונה. אני בא למרקו, יושב בשקט ורואה טלוויזיה. אני רואה חדשות. אבל לא שומעים כל כך טוב, בגלל הילדים שצריך לתת להם אוכל וצריך לשים אותם במיטות ולישון והם לא רוצים. ככה זה ילדים. מה שלא תעשה להם, הם לא רוצים. הם ילדים טובים אבל הם לא רוצים והם צועקים ואז נותנים להם מכות שילכו לישון ואז הם צועקים מהמכות. ככה זה, ולא נעים לשבת ככה ולראות טלוויזיה. אז אני מבקש סליחה שאני צריך ללכת הביתה לישון ואני הולך הביתה. ואני יושב בבית ושומע לפעמים שצועקים על הילדים ואז הילדים צועקים בחזרה ואני יודע שאתם אנשים טובים.

אני יודע שאם אני צריך משהו, אני יכול לצעוק לכם ואתם יכולים לשמוע אותי ואתם באים. פעם נפלתי ושברתי את העצם פה. עכשיו יש לי פה בורג והייתי בבית חולים איכילוב, ושכבתי פה וצעקתי אבל אף אחד לא בא. צעקתי אבל לא צעקתי חזק, אז לא שומעים, ואם אני הייתי צועק חזק, שומעים.

במכולת יש לי הרבה חברים. אני קצת מדבר עם הגרווינים של המכולת. אנחנו מדברים קצת וצוחקים. לא פוליטיקה. קצת מה שכתוב בעיתון. קצת מה שקורה. מי נכנס. מי בא. באים. קונים. הולכים. ואני מסתכל. מדבר. לא דברים חשובים. דברים מעניינים. צוחקים.

פעם צחקנו על איך שאני תמיד שוכח לקחת את השקית של הקניות אחרי שאנחנו מדברים. אבל הם לא יודעים שזה בכוונה שאני שוכח, ולמה אני שוכח בכוונה? הו! אז אני אגיד לכם! אם אני שוכח את השקית של המכולת, אז אני צריך ללכת בחזרה למכולת ולקחת אותה ואולי בדרך אני יכול לזכור עוד

משהו שאני יכול לקנות ולא קניתי ואז אני גם יכול לדבר קצת עם הגרוזינים של המכולת ולצחוק איתם וככה לא משעמם.

אבל לפעמים אני שוכח לא בכוונה. אני באמת שוכח! ואז זה יותר טוב בגלל שאז אני לא יוצא שקרן, שאמרתי להם שאני שוכח ואז אני יכול לצחוק קצת באמת וככה הזמן עובר.

אתם רואים? פה אני שכבתי על הרצפה. ככה, פה, על הרצפה, וחשבתי שזהו. נגמר. היה קר מאד ואחר כך היה קצת חם ועוד פעם קר ואחר-כך לא היה קר ולא חם וככה שכבתי פה וגם ישנתי קצת ואחר כך לא יכולתי כבר להתאפק. מה לעשות? לא יכולתי לזוז מהמקום וזה היה מאד לא נעים, ואחר כך התרגלתי וחשבתי הרבה מחשבות וגם מחשבות טובות.

אחר כך, אולי עבר יום, אולי יומיים וכבר הייתי עייף מאד ופתאום חשבתי שאם אני ככה ממשיך לשכב על הרצפה, אני מת. ולא רציתי למות והיה לי כזה כוח בידיים. כמו שהייתי בחנות ירקות, סוחר ארגזים של ירקות. ארבעה ארגזים במכה, כמו כלום, והיה לי פה, ככה, קרוב מאד, הרגל של הכיסא הזה ותפסתי ברגל של הכיסא בשתי הידיים, ובכל הכוח, ודפקתי בכל הכוח ברצפה עד שבאו השכנים מלמטה לצעוק עלי למה אני דופק ככה ברצפה וצעקתי אבל לא שמעו ואחר כך הם שברו את הדלת ולקחו אותי לבית חולים איכילוב ושכבתי שמה שלושה חודשים והיה לי טוב שם. בגלל ששמו אותי במסדרון, בגלל שלא היה להם מקום בחדרים וראיתי הכול וראיתי אנשים באים והולכים ולפעמים מדברים איתי וככה לא היה משעמם והיה לי טוב, וכל האחיות גם היו מדברות איתי ולפעמים גם הרופאים וכולן נחמדות, כמעט כולן, והיה לי טוב שם.

עכשיו אני חושב שאם פעם אני ארצה למות, אני שוכב על הרצפה וחושב רק מחשבות טובות ואני לא דופק ברצפה עם הרגל של הכיסא. אני בכלל לא נוגע בכיסא. רק ככה שוכב וחושב מחשבות טובות וככה אני מת וזה טוב.

אבל קודם אני צריך להתרחץ טוב טוב ולקחת בגדים חדשים וגם להחליף תחתונים. זה לא נעים למות בתחתונים לא נקיים. אז צריך להחליף, שיהיה נעים.

אף אחד לא יודע על המחשבות הטובות שלי.
אף אחד לא שואל אותי. אבל אם שואלים אותי, אני אומר.

אברם יושב ושותק. הוא נראה כמי שלא היה לו עוד מה לומר ואולי היה אבל לא זכר מה עוד הוא רוצה לומר. עכשיו הוא יודע שעדיין לא אמר להם את הדבר שבגללו הזמין אותם לבוא. שכן אחד רצה לקום וללכת וכיוון עצמו להתנצלות

על כי עליו ללכת אבל פתאום לא ידע מה לומר ורק הקים עצמו מהכיסא ועמד לרגע שותק במבוכה. אברם ראה אותו עומד ומיד צעק:

”עוד מעט המים רותחים!”

זו הייתה צעקה שדיברה בלשון מתחננת ומאיימת כאחת והיה בה ייאוש כבוש ועל כן השכן לא יכול היה לעשות דבר אלא רק לצנוח אל כיסאו בדממה. אברם נרגע וחיך בנעימות רבה ככל האפשר, כמו שהיה נוהג לעשות בחנות הירקות שלו, עם לקוח קשה עורף במיוחד או מבולבל.

”הפילטר של המים זה ממש. זה הבן שלי משה. ילד טוב. דואג לאבא שלו. החברים שלו קוראים לו מייקי. הוא הביא לי את הפילטר של המים. הנה זה מחשבה טובה על משה.

ואז הם באים.

לפעמים באים מהחלון.

לפעמים באים מהארון.

אלה לא טובים.

אתם באתם בדלת, נכון? אני פתחתי את הדלת ואתם באתם, נכון? זה טוב. זה טוב שאתם באתם בדלת. זה דבר טוב מאד. אתם לא כמו אלה שבאים מהחלון. אתם טובים. הכי גרוע זה אלה שבאים מהארון. בכלל אי אפשר לדבר איתם. עושים מה שהם רוצים.

אני קונה אצל אהרון מהגרעינים. אני קונה אצלו בוטנים חמישים גרם. זה לא יקר וגם בריא מאד ולפעמים נופלים לתוך הבוטנים כמה גרעינים של אבטיח מהקופסה על יד, שהוא לוקח את הבוטנים עם הכף, לפעמים נכנסים לו כמה גרעינים של אבטיח ואם יש לי מזל, אז גם שקדים, שזה יותר יקר ואהרון יודע אבל לא אכפת לו, למה שזה בשבילו הפחת והוא לא מפסיד שום דבר.

וככה גם אני הייתי עושה כשהייתה לי חנות ירקות והייתי נותן גם קצת מהצד. וגם מתנות כאלה בכונה. חבילה של פטרוזיליה וחבילה של כוסברה וזה טוב וטרי מהיום ומחר כבר לא יהיה כל כך טרי. אבל היום זה עוד טרי ואפשר לאכול טוב וזה בריא ואנשים באים ולוקחים ושמים ובאים עוד פעם ואז אני לוקח את השקית של הבוטנים, כאילו היא רק בוטנים ועושה את עצמי כאילו לא כלום. שלא אכפת לי אם יש גרעינים של אבטיח או יש גרעינים של שקדים. אם יש, יש. אם אין, אין. לא הפסדתי שום דבר ואני אוכל ונהנה ואני אוכל לאט ואני מחכה עד שאני מגיע למטה, לסוף של השקית. אולי יש שם משהו בשבילי שלא חשבת. אני יודע שחשבת, אבל זה לא היה בתוכנית שלי, ותמיד יש שם משהו ויש שם קצת מלח וחול ותתיכות שבורות של בוטנים וזה רגיל. אבל תמיד יש

שם עוד משהו ובגלל זה כדאי לחכות וככה זה בחיים. בחיים אנשים הם לא רק באים לקנות בגלל מה שיש בתוך הכף של הבוטנים. הם באים גם בגלל מה שנופל מהצד של הכף, אל תוך הכף, של הבוטנים. כן...

כל כך שקט פה שאפשר לשמוע הכול. אם אתם יושבים רגע בשקט אתם יכולים לשמוע איך אנשים חיים וזה מעניין. ביום יש מכונות נוסעות בכביש. בלילה רק לפעמים אופנועים עושים סירנה. הכי מעניין בשבע בערב. מביאים את הילדים לישון.

והשכנה למטה, אתם יודעים, זו ששרה, שכל לילה שרה. אני ראיתי אותה. היא סגרה את התריסים שלא יראו ואני ראיתי מהתריסים. פתאום בלילה עומדת במיטה ושרה.

זה מין שיר כזה בלי מילים.

פעם היו לו מילים.

לפעמים השכנה שרה ואני חושב על רוזה.

איוו אישה!

ואני כל כך אהבתי אותה ואני כל כך מתגעגע אליה."

אברם בוכה בשקט. מתאמץ לאפק את הבכי. קורע רצועה מגליל של נייר טואלט. מוחט את אפו. נרגע. מרכין ראש. מגניב מבט חטוף באנשים סביב. שותק. פתאום מדבר.

"לפעמים הם באים אלי."

אסור לי לדבר על זה.

הם לא מרשים.

אבל לא אכפת לי.

כבר אין לי כוח יותר.

אולי אתם יכולים לעשות משהו.

אני כבר לא יכול.

בגלל זה טוב שבאתם.

אם רוזה הייתה בחיים, הם לא היו באים. היו מפחדים. רוזה הייתה צועקת עליהם והם היו בורחים. רוזה לא הייתה מפחדת משום דבר. היא הייתה צועקת עליהם ואני הייתי יושב ככה, כאילו כלום, כאילו אני לא יודע מזה שום דבר. אני יודע אבל אני עושה את עצמי לא יודע, לא שומע, ורוזה הייתה אומרת להם ללכת ואם לא, היא קוראת למשטרה. היא לא הייתה קוראת למשטרה. היא אף פעם לא קראה למשטרה, אבל זה היה מפחיד אותם והם היו הולכים ויותר לא באים. בזמן שרוזה הייתה עוד בחיים, הם אף פעם לא באו. היא הייתה אישה טובה רוזה. שקטה כזאת, אבל טובה.

והיא הייתה צועקת להם ללכת ואני הייתי יושב ככה בעיניים עצומות שלא לראות, אבל הייתי רואה בעיניים עצומות שהם באים ורוזה הייתה צועקת עליהם והם היו הולכים ואז רוזה הייתה אומרת לי, אברם, הם הלכו, ואני הייתי יודע שהם הלכו כי בעיניים העצומות שלי אני רואה שהם הלכו ואז אני פוקח את העיניים לאט ורואה את רוזה עומדת על ידי ועושה תנועות בידיים שהם הלכו. אחר כך היא מחבקת אותי ככה על הראש וזה היה טוב.

עכשיו הם באים מתי שמתחשק להם ואז הם אומרים לי, יש לנו חוזה על הבית שלך ולפי החוזה שיש לנו, הבית הזה, לא הבית שלך. זה הבית שלנו ואתה לקחת לנו אותו ועכשיו אנחנו באנו לקחת אותו בחזרה. ועכשיו אתה צריך לצאת מפה עכשיו. איזה שטויות הם מדברים. ולמה זה לא הבית שלי? קיבלתי אותו מהממשלה כמו כולם. ואז הם מתחילים להוציא לי את כל הבגדים מהארון וזורקים את כל הכלים על הרצפה ושופכים את האורז ואני אפילו לא ידעתי שיש לי אורז בארון, עד שהם באים ופותחים את הדלת של הארון במטבח ולוקחים כל מה שיש וזורקים על הרצפה ואני שואל אותם למה הם עושים לי את זה ואני יודע שאי אפשר בכלל לדבר עם אנשים כאלה. הם לא שומעים ואז אני יוצא לחדר המדרגות וצועק להם שייצאו החוצה ואז כל השכנים באים לחדר המדרגות וצועקים עלי שיהיה שקט ורק השכנה הזאת ששרה בלילה, היא לבד צועקת על השכנים שיהיו בשקט ואז היא באה אלי ואומרת לי שיהיה בסדר ושאני לא צריך לפחד ואני אומר לה שאני לא מפחד, שיהרגו אותי, לא אכפת לי, נראה אותם ואז השכנה ששרה נכנסת לבית שלי ואחרי רגע יוצאת מהבית ואומרת לי שהכול בסדר ואין אף אחד ושאני יכול להיכנס לבית ואני נכנס לבית ורואה שבאמת אין אף אחד ורק כל הבגדים על הרצפה וכל הרצפה מלא אורז ואז השכנה ששרה יושבת אצלי עוד רגע ועושה לי תה ומסדרת את הבגדים ומדברת יפה ואני חושב לעצמי שהיא כמו רוזה, רק יותר עצובה, יותר פשוטה, ואז פתאום אני רוצה להתחתן עם השכנה ששרה ואני לא יכול, בגלל שאני אוהב את רוזה.

בהתחלה סגרתי את הארונות ושמתי מנעולים קטנים שלא יכנסו. אבל הם חזקים ושברו את המנעולים ועם החלונות אי אפשר לעשות שום דבר. הכול רקוב. עכשיו אתם רואים שכל הארונות בבית פתוחים. זה נגד עין הרע והחלונות סגורים בגלל הרוח וגם האבק.

במלחמה שמתי סלוטייפ על החלונות והדבקתי טוב. לא נכנס שום דבר. אני טוב בידיים. אתם רואים את המנורה הזאת? אני תיקנתי. אולי שלוש או ארבע פעמים אני תיקנתי. אני טוב בידיים. המלחמה זה זמן טוב. במלחמה הם לא באים. הכול מתחיל אחרי המלחמה. במלחמה הם הולכים למות במלחמה. אין להם זמן לבוא, להפריע לאנשים בבית. אבל אחרי המלחמה אין להם מה לעשות ואז הם באים.

יש לי מקל מתחת לכיסא הזה. אני הולך איתו. מקל חזק. מקל טוב. אני מרביץ להם במקל אבל הם צוחקים. גם המקל לא יכול לעזור לי כשהם באים. אני לא מאמין שאנשים רעים. שקט!... אתם שומעים?... זה לא היה אף אחד. הם רוצים להרוג אותי."

הוא מרכין ראשו, שותק. איש בחדר אינו נע ממקומו. הדממה מעודדת אותו.

"אם הם באים אני יכול לראות אותם. לא כל אחד יכול לראות אותם, אבל אני יכול ואז אם הם באים, אני אניד לכם ואז גם אתם יכולים לצעוק עליהם ואז הם הולכים. הם תמיד באים בבגדים שחורים. לא תמיד שחורים, אבל המכנסיים שחורים או אפורים, מלוכלכים, מלא אבק. תמיד מלוכלכים ומשופשפים על הברכיים. כל כך משופשפים עד שהבד שם דק מאוד ורואים את העור. מתחת למכנסיים יש להם עור שחור ויש להם נעלים שחורות ומלא בוץ מסביב לסוליה. אני לא יכול לראות את הסוליות, אבל כאלה דקות. הלכו בהם הרבה שנים, עד היום. יש להם חולצות לבנות מלוכלכות בכל מיני כתמים. יש שם כתמים שחורים כאלה של שמן כמו שמן מכונות ויש כתמים אחרים.

אני יכול להגיד לכם שאני רואה את הפנים שלהם. אבל באמת אני לא רואה את הפנים שלהם. אני רואה רק את מה שיש להם על הפנים שלהם. יש להם זיפים שחורים ולבנים. הם לא מגולחים, זה בטוח. לפעמים יש להם זקן. הם לא מצחצחים את השיניים שלהם, זה בטוח. לפעמים אין להם שיניים. הם מסריחים כמו נבלה.

אני זוכר את העיניים שלהם, אפילו שאי אפשר לראות אותם בחושך. אתם רואים? אני זוכר אותם. אני זוכר אותם יפה יפה. אבל אני לא יודע מי הם ואני אומר להם, לכו מפה! אתם לא טובים! אתם מתים! אתם לא חיים! ואני אומר להם, אני חי! הנה, אני חי! אני יכול לחתוך לעצמי את הבשר ויוצא דם! הנה! אתם רואים? ואתם, אפילו יחתכו לכם את הידיים ואת הרגליים ואת כל הגוף, לא יוצא אפילו טיפה אחת של דם! ואם אני מדבר אליהם ככה? בשקט? כן? אז הם תיכף ומיד מסתלקים ולא רואים אותם. ככה זה.

בצבא אני הייתי שין גימל עומד בשער של הבסיס והרס"ר בא ולוקח אותי לקלבוש ומכניס אותי בפנים, איפה שמשם היו באות הצעקות בלילה ובבוקר היו לוקחים אותנו לנקות את הדם והשתינה והחרא ואז יום אחד הוא בא אלי בלילה, הרס"ר ומביא אותי לחדר אחד קטן מאוד ושם איש אחד שוכב על הרצפה עם סמרטוט על העיניים והידיים שלו קשורות וגם הרגליים והוא צועק

ומקלל כל הזמן ובוכה ואז הרס"ר אומר לי, אתה רואה את זה? זה אויב שלך. זה אויב שלנו. זה אויב של כולנו, של כל המדינה שלנו. זה אויב מסריח. זה רוצח נשים וילדים. זה רוצה, תסלחו לי, לזיין את האימא שלך. רוצה לשים פצצה בבית שלך, רוצה להרוג נשים וילדים וזקנים ואחר-כך לזרוק אותך לים. לך תטפל בו. ואני שואל, מה לטפל בו? והוא נותן לי נבוט כזה של ידידת של מעדר ואומר לי תרביץ, זה בפקודה, תרביץ, ואז אני שואל אותו, כמה להרביץ, ואז הוא אומר לי, עד שזה לא בוכה יותר. תרביץ, זה בפקודה וזה מצווה, ואז אני מרביץ עד שזה לא בוכה יותר וככה כל לילה וכל לילה איזה איש אחר, איזה בחור אחר, אפילו ילד. לא ילד. בחור צעיר מאוד. כמעט ילד. אני כבר לא זוכר. הרבה זמן אני לא זוכר ואז רוזה מתה ואני חוזר הביתה מההלוויה וכל המשפחה באה ויושבת אצלי ואחרי שהם הולכים, פתאום אני זוכר. את הכול אני זוכר. רק לא פנים של בן-אדם. פנים שלהם אני לא זוכר. לא היה להם פנים וגם עכשיו אין להם פנים.

ועכשיו הם באים בלילה ולפעמים יש איתם ילד אחד ואני לא זוכר את הילד הזה. שם לא היה להם אף פעם ילד, רק בחורים גדולים ואנשים. אבל הם באים ומביאים איתם ילד ואני שואל אותם מי הילד הזה והם אומרים זה הילד שלנו שהרגת לנו, שהרגת אותנו.

ואני לא מבין למה זה מגיע לי? אני לא הרגתי אף אחד. אני הייתי חייל ואני חייל טוב. לא עושה בלגנים. לא מסרב פקודה. אומרים לי פקודה? אני עושה מה שאומרים לי. אמרו לי זה פקודה וגם מצווה, אני עושה מה שאומרים לי וגם אומר אמן. אז למה זה מגיע לי, שיבואו אלי אחרי כל כך הרבה שנים? לבלבל לי את המוח?

והרופאה בקופת חולים אומרת לי שהכול בתוך הראש שלי ושתיקה את הכדורים שלך. אז איך זה בתוך הראש שלי? ונגיד שזה באמת בתוך הראש שלי, אז מי זרק את כל הבגדים שלי ברצפה? גם זה בתוך הראש שלי? והשכנה ששרה שבאה לסדר לי את החדר, נשמה כזאת ושמה את כל הבגדים בארון, גם השכנה ששרה היא בתוך הראש לי?

אז בגלל זה אני רציתי שאתם תבואו ואני מספר לכם על האנשים שיוצאים מהארון שלי, שאם יום אחד אני מת ואני כבר לא דופק עם הרגל של הכיסא על הרצפה, שיבואו לקחת אותי למיון, אז זה בגלל שאני מת ולא בגלל שאני רציתי למות. זה בגלל שהאנשים שיוצאים מהארון, הם הורגים אותי כי ככה הם אומרים לי כל הזמן. עוד מעט אני אעשה תה. הנה, אני הולך לעשות תה.

סליחה, צריך רק להרתיח את המים עוד פעם ודי. עוד רגע יהיה תה. בינתיים אולי מים? כן?

אתם תסלחו לי שאני ככה הולך למיטה. אני צריך לשכב קצת. הגב כואב.
גם הרגליים. אבל אני לא הולך לישון. יש לי אורחים, אז איך אני יכול ללכת
לישון? אני רק שוכב קצת.
ככה. זה טוב.
אתם אנשים טובים.
עוד מעט אני אעשה תה."

1.4. פציפיסט

חייל אחד גר בתוך השירותים הדרומיים של הבסיס. כך אמרו. אמרו שהוא חייל בודד. כלומר, שאין לו משפחה בארץ ועל כן הוא זכאי לתנאים מיוחדים בדיור ובכלכלה. אז אם ככה, שאלו, למה הוא גר בשירותים הדרומיים של הבסיס, כי הרי אפשר למצוא לו חדר בתוך הבסיס או בשוב אורחי קרוב. אמרו שזה בגלל שהוא פציפיסט! והמפקד שם אותו בשירותים הדרומיים של הבסיס רק עד שיימצא פתרון לבעיה.

בכל יום מספרים דבר חדש. פעם אמרו שחיילי האויב עברו את הגבול, נכנסו לבסיס והשתלטו על חדר האוכל וההוכחה לזה היא שחדר האוכל שקט מדי ולא כדאי להתקרב אליו. פעם אמרו שבאמצע הבסיס, במקום של מגרש המסדרים, מצאו באדמה נפט ובגלל זה מזיזים את כל הבסיס קילומטר אחד דרומה, קרוב יותר לגבול וההוכחה לזה היא הריח החריף של נפט שיש באמצע מגרש המסדרים. פעם אמרו שבליילה רוחות רפאים של מתים מהמלחמה האחרונה הולכים על השבילים של הבסיס וכל מי שרואה אותם משתגע והמפקד כבר השתגע מזה אבל עכשיו הוא על כדורים והוא בסדר ורק שלא כדאי להתקרב אליו. ככה כמעט בכל יום ממציאים אגדה בסיסית חדשה ואז פתאום נהיה מעניין לאיזה יום עד שנמאס.

מהסיפור החדש הזה על הפציפיסט הבינו החיילים שיש חייל פציפיסט בבסיס ואפילו שלא כולם ידעו מה זה פציפיסט, כולם הסכימו שיש בעיה ושהבעיה היא שיש בבסיס חייל פציפיסט, ואת הידיעה הזאת הביא תורן מחוליית השמירה שעבר בלילה בפטרול על יד השירותים הדרומיים והוא אמר שראה אור מהבהב בחלונות ואז הוא נכנס עם נשק טעון ודרוך ומוכן לירי וראה את החייל הפציפיסט שוכב בתוך שק שינה וקורא ספר לאור הנר ואפילו שהוא נראה כמו חייל רגיל, רק קצת רזה יותר, מיד אפשר היה לראות עליו שהוא פציפיסט ואז הספקנים שאלו איך אפשר לראות עליו שהוא פציפיסט ובכלל מי החייל שהביא את הסיפור הזה. אבל אף אחד לא ידע לענות על אף אחת מהשאלות האלה. מיד הכריזו הספקנים פה אחד שלא יכול להיות דבר כזה והלכו

1 פציפיזם, מלאטיניונית: עשיית שלום. מונח המציין את שאיפת האדם לשלום. בעת החדשה נהייתה שאיפה זו לתפיסה מדינית שמטרתה למנוע מלחמה בין עמים (האנציקלופדיה העברית, כרך כז, ע' 1012, תשל"ה, 1975).

לשבת מתחת לסככה של הרכב המושבת שבכניסה לבסיס, כמו שהם עושים בכל יום אחרי ארוחת הבוקר ושם הביאו שלושה טיעונים שמחזקים את המסקנה שמדובר באגדה בסיסית.

ראשית לכול, אף אחד לא באמת נכנס לשירותים הדרומיים של הבסיס. למשל וקודם כול, החיילים שיושבים במגדלי השמירה בטח שלא נכנסים לשירותים הדרומיים של הבסיס, כי אלה, רק שוקעת השמש, הם מתעטפים בשמיכה על הכיסא במגדל השמירה ונרדמים ולא מתעוררים אפילו אם מפוצצים להם רימון על יד האוון וקמים רק אם באים להחליף אותם, או שהם צריכים להשתין ואז הם קמים ומשתינים בקשת מהדלת של המגדל למטה וזו רק אחת מהסיבות מדוע לא טוב להסתובב על יד מגדל השמירה בלילה ובכלל אין על מה לדבר איתם בשום אופן ובשום שעה משעות הלילה או היום, בגלל שהם לא שומעים ולא רואים ולא יודעים שום דבר וחוליית השמירה שצריכה לפטרל שם ולהציץ ולבדוק שהכול בסדר ולהמשיך הלאה, לא באמת נכנסת לתוך השירותים הדרומיים של הבסיס, כי לא באמת יש חוליית שמירה באזור של השירותים הדרומיים. כי החוליה שצריכה לפטרל, מונה שני חיילים שצריכים ללכת ביחד, אבל אף פעם היא לא באמת מונה שני חיילים כי כבר מזמן יש סידור כזה שחוליית השמירה מתחלקת לשניים. חייל אחד נשאר בבוטקה של השיץ-גימל-תורן בשער של הבסיס והם יושבים שם בפתח של הבוטקה ומעשנים ומתפננים ולפעמים פותחים קופסת סרדינים שקוראים להם שפרוטים, שהם טעימים במיוחד בלילה כשרעבים ומפלחים אותם מחדר האוכל לפני שהטבח-תורן נועל את הארונות והדלתות במטבח, ומוסיפים גם לחם אחיד וטרי ורך וחמוס וירקות וזיתים דפוקים ושמן והרבה מלח ופלפל וסחוג על הכול ויושבים ושותים קפה טרי, שחור, חזק וחם מהמים של המיחם של האפסנאי-תורן ואז אתה מסודר ויודע שיש לך ארוחת שחיתות מהסרטים, לא רק בגלל שהאוכל הזה טעים ונהנים ממנו במיוחד בלילה בשמירה והוא ממלא לך את הבטן ואז אתה מרגיש מלך העולם ולא מתחשק לך לעשות שום דבר ורק להפליץ ולישון, אלא גם בגלל העיקרון של סחר חליפין וזאת אומרת שאם בערב אני לוקח סרדינים מהארון במטבח, לפני שנועלים הכול, אז מחר בבוקר אתה בא אלי לאפסנאות ולוקח לך בגדי אלף, סוג אלף ונעלי גיבורים חדשות לגמרי ואף אחד לא רואה ולא יודע שום דבר ומסתדרים עם הרישומים של המלאי. כי חלק מזה שאתה חייל זה לדעת איך להסתדר עם הרישומים של המלאי והכול חלק מהשחיתות הבסיסית שכולם חלק ממנה ובלעדיה אי אפשר לקיים אורח חיים נורמלי ואם שואלים אותי מה הדבר הכי חשוב שלמדתי בצבא, אני אומר שהכי חשוב, חוץ ממורשת קרב, שזה תמיד חשוב, אפילו שאני אישית לא יודע מה זה, הכי

חשוב זה השחיתות הבסיסית שלומדים בצבא ושבלעדיה אי אפשר לקיים אורח חיים נורמלי ואולי לזה התכוונו המפקדים שאמרו שהצבא עושה אותך בן אדם ומכין אותך לחיים. אחר כך יושבים כל הלילה בבוטקה של השיין-גימל-תורן ואוכלים ושותים ומדברים שטויות ומפליצים וצוחקים ולפעמים יושבים אצל האפסנאי-תורן כי בחורף הכול סגור שם ולא נרטבים מהגשם ויש תנור חימום ובקיץ הכול פתוח שם ויש מאוורר. אבל זה קורה רק בלילות שבהם בטוח שהביקורת-פתע לא תגיע ואם יש אפילו סיכוי קלוש שתגיע, אז יושבים עם השיין-גימל-תורן בשער ומחכים שהביקורת-פתע תגיע וכשרואים מרחוק את הרכב של המפקד-תורן, עולה בכביש אל הבסיס, קופצים לעמדות ומחכים, והמפקד-תורן בא ומבלבל את המוח ולפעמים לוקח לו משהו מהאפסנאות או מהמטבח, כי גם הוא שותף כמו כולם בסחר חליפין ואז הוא נוסע הביתה וככה עובר הזמן, ורק ליתר ביטחון, החייל השני של חוליית-השמירה, זה שלא יושב בבוטקה, עושה סיבוב שקוראים לו סיבוב אוונטה, כלומר, כאילו סיבוב, או סתם מה שמתחשק לו ואם קורה משהו, הוא רץ לבוטקה של השיין-גימל, לצלצל לקצין-תורן למעלה במפקדה. אבל הקצין-תורן תמיד ישן ולא שומע את הצלצול ואז חוליית-השמירה רצה מהבוטקה של השיין-גימל-תורן למעלה אל החדר של הקצין-תורן במפקדה להעיר אותו, ועד שהם מגיעים לקצין-תורן במפקדה ועד שהם מעירים אותו ועד שהוא מתעורר ומסבירים לו מה קורה והוא לא מאמין להם, אפשר להרים את כל הבסיס באוויר ואף אחד לא יכול לעשות שום דבר נגד זה מלבד להכריז מלחמה וזה כבר לא בידיים שלנו. זה טיעון אחד של הספקנים שלא מאמינים שיש בבסיס חייל פציפיסט.

הטיעון השני הוא שאם מישהו רואה אור דולק בשירותים הדרומיים של הבסיס, אז בכלל כדאי לו שיתעלם משם לגמרי, כי אולי יש שם זוג מזדיין או חוליה של האויב. זה טיעון שני וככל שהוא נשמע צולע ולא אמין, ככה מאמינים בו יותר, והטיעון השלישי הוא שאף מפקד לא ייקח על עצמו אחריות לשים חייל בודד ואפילו הוא פציפיסט, בשירותים הדרומיים של הבסיס, בגלל העכברים שמתרוצצים שם חופשי והנחשים שאוכלים אותם. מכל זה יוצא, אמרו הספקנים, שהמסקנה המתבקשת היא שמדובר בעוד אגדה בסיסית והפעם סתם אחת שמעצבנת את התחת של כולם ואפילו שלא יודעים בדיוק למה היא מעצבנת והיא אפילו לא אגדה בסיסית, אלא סתם צ'זבט. זאת אומרת, אגדה בסיסית שהביאו אותה הוותיקים בקבע, שרק הם יכולים להמציא מילה כזאת פציפיסט, וככה הם תופסים תחת על הסדירניקים שלא יודעים מה זה פציפיסט.

מכל זה ברור שראוי לומר מילה טובה גם על הספקנים, שהם חוליות התיקונים בסדנה של הבסיס. חיילים אלו נמנעים ככל יכולתם מלתקן דברים, אלא אם

כן המפקדים שלהם מאיימים עליהם במשפט וגם אז הסיכויים לתיקון קלושים. אימונים במשפט לא מפחידים כאן אף אחד. כמעט כולם כאן כבר נשפטו וישבו בכלא או לפחות במחבוש. כי בבסיס הזה מי שלא ישב בכלא לפחות פעם אחת, לא נחשב גבר ומכאן אפשר להבין שבבסיס הזה לא מתקנים שום דבר כבר הרבה זמן ואם כבר מתקנים משהו, זה לוקח הרבה זמן ואז יש הרבה זמן פנוי ואין מה לעשות ואז יושבים מתחת לסככה של הרכב המושבת שבכניסה לבסיס ושותים קפה ומעשנים ומשחקים שש-בש או סתם מלחמה בקלפים ומנהלים דיונים על כל דבר שבעולם ובזכותם ובזכות הספקנות שלהם, כל האגדות הבסיסיות קמות לתחייה וחיות לנצח, כי הם שומרי הגחלת של מורשת הקרב של הבסיס.

אורן הקטן, המכונה שלא בפניו פִּילוֹלָה, ושתמיד הוא אומר שלא אכפת לו משום דבר ולא אכפת לו מה חושבים עליו ולא אכפת לו גם שידעו עליו שהוא לא יודע מה זה פציפיסט, שאל מה זה פציפיסט ומוישה מהאפסנאות, המכונה שלא שלא בפניו שְפִיזוֹן, אמר, "פציפיזם זו מחלה!" ואז המשיך ללעוס ועל השולחן נפלה פתאום דממה והחיילים הפסיקו לקשקש בסכו"ם והכול המתינו להסבר של מוישה כי הוא המומחה. אבל מוישה שתק והמשיך ללעוס כאילו לא כלום. ראו החיילים כך, המשיכו גם הם ללעוס והקשקוש של הסכו"ם עלה והתגבר עוד יותר. רק אורן הקטן נראה מוטרד. "איזו מחלה?" שאל אורן הקטן. "מחלה קשה," אמר מוישה. "זה מדבק?" שאל אורן הקטן ומוישה צחק אבל מיד הפסיק לצחוק, כי הוא מיד הבין שהצחוק הזה אולי הוא לא ממש במקום. לך תדע לאן תפתח השיחה הזאת עם אורן הקטן. "פציפיזם," אמר מוישה וחזר והדגיש, "פציפיזם, זה סוג של מחלה שהיא גרועה יותר מבגידה במולדת!"

שמעו הסועדים כך ומיד החלו לקשקש בסכו"ם בעוצמה גבוהה עוד יותר ולעסו לעיסה מהירה יותר והשמיעו נחרות והמהומים, שהתחברו לבלגן מוסיקלי עם נקישות הסכו"ם בצלחת ועם מה שמונח לפניהם על הצלחת ונראו כמי שמבחינתם כל העולם כולו יכול ללכת לעזאזל ומתוך כך ברור שאיש מהיושבים ליד השולחן הזה לא רצה להשתתף בשיחה, שנראה היה כאילו היא הולכת להיות על פוליטיקה, שאף אחד על יד השולחן הזה, לא ממש אוהב לדבר בה ואם אף אחד על יד השולחן הזה לא אוהב לדבר על משהו, אז אף אחד בכל הבסיס המזוין הזה לא ידבר על זה, כי זה השולחן של האפסנאות שזה אומר השולחן של המיוחסים, כי מה שלא יהיה. תמיד צריך את האפסנאים ואז עושים להם כבוד ומסדרים להם את השולחן של האפסנאות. וגם אני כשבאתי לבסיס הזה רציתי להיות באפסנאות, בשביל השקט הנפשי שלי, אבל בהתחלה לא כל כך יצא. כי כשהגעתי כבר הייתי מעוצבן על הצבא באופן מעשי עם הוכחות. לא כמו לפני שהתגייסתי שאז הייתי מעוצבן רק באופן תאורטי. אמרו לי ללכת

לאפסן את הקיטבג שלי באפסנאות. הלכתי. הנחתי את הקיטבג על השולחן. אמרתי לאפסנאי, זה מוישה השפיון: "אני חדש כאן, תאפסן." אמר לי, "מחר!" אמרתי לו: "תפוס!" וזרקתי לו את הקיטבג לידיים. אמר לי: "אותך למפקד הבסיס." אמרתי לו: "על הזין שלי," והלכתי.

אחר כך תפסו אותי שני שיין-גימלים, גררו אותי במכות, אמרו: "אתה עולה למשפט." הכניסו אותי. המפקד, איש קטן, שמן, נראה נחמד אבל אדיש ועייף, לא הביט בי כלל. הרס"ר קרא את כתב האשמה: "...בשעה ארבע-עשרה אפס אפס, תקף הנאשם את האפסנאי..." המפקד השתיק אותו מיד ושאל אם יש לי מה להגיד. ראיתי שהאפסנאי משקר. אמרתי לעצמי, בסדר, אז גם אני. אמרתי למפקד: "באתי לאפסנאי, שמתי לו את הקיטבג על השולחן. אמרתי, אני חדש, תאפסן. אמר לי, תבוא מחר וזרק לי את הקיטבג בפרצוף." המפקד השתיק אותי ואמר: "נזיפה ומוצב לעבוד במטבח." לא הבנתי. הייתי בטוח שאני הולך לפחות למחבוש, אם לא לכלא שש. אחר כך אמרו לי שהיה חסר להם עובדים במטבח, בגלל שהטבח ששוטף את הסירים דקר בסכין של הבשר, את הקונדיטור שעושה עוגות ולקחו את הקונדיטור לבית חולים ואת הדוקר לקחו לכלא ארבע, אז בינתיים אני במטבח שוטף סירים.

ועכשיו אני כבר יכול להגיד שבצבא למדתי שלושה דברים, לא שניים. אחד מורשת קרב, אבל אף אחד לא ממש יודע מה זה. השני זה איך לעשות שחיתות בסיסית, והשלישי, איך לשתוף רצפה במטבח בלי להשאיר שלוליות, ויש כאלה שמדקדקים בדקויות ואומרים שבצבא אתה לומד עוד דבר אחד וזה איך לשקר בלי למצמץ.

ואז אורן הקטן אומר: "בְּתִיּוֹת מוֹיִשָּׁה, אתה עובד עליי?" ומוישה אומר: "לא, מה פתאום!" ואורן הקטן אומר: "תשמע, אני לא אינְטֵלִיגֵנְט כמוך ולא גמרתי לימודים שמונה שנים כמוך ואני בשבילך שחור מהמצוקה ויש לי עבר שלא כדאי לך אפילו להתחיל לשאול, אז מי אתה, שאם אני שואל אותך שאלה, מי אתה שלא תיתן לי תשובה?! אתה הבנת את זה מוישה? אז עכשיו אתה נותן לי את כל הכבוד שמגיע לי ואתה עונה לי על השאלה הזאת, זה מדבק? כן או לא? או, ותקשיב טוב! או שתעוף לי מהעיניים לפני שאני חותך אותך!"

אורן הקטן בחיים לא חתך אף אחד ומקסימום הוא חתך לעצמו את האצבעות בלילה, בזמן שפתח קופסאות של שפרוטים עם פטיש ואזמל ואז הוא תמיד חותך את עצמו והכול יודעים שאם אורן הקטן אומר שהוא חותך מישהו, זו רק דרך דיבור שלו, להגיד לאנשים שיש משהו שהוא באמת רוצה. למשל, שהוא באמת רוצה לדעת אם פציפיום זה מדבק ואז מוישה אומר: "בסדר" והכין את עצמו

להסבר ארוך וממצה, כפי שהוא נוהג לעשות בציבור במקרים כאלה שבהם נדרש הסבר ארוך וממצה ובאופן מיוחד על תופעות שלא מעולמם של המסובים ליד השולחן הזה. "פציפיזם זה..." התחיל מוישה ולא הספיק לומר אף מילה אחת נוספת בגלל שתיכף ומיד אמנן, המכונה שלא בפניו וגם בפניו דון-דואן, והכינוי הזה נחשב אצלו כציון לשבח, אמנן זה אמר: "לא תאמינו איזה זיון תפסתי אתמול בסככה של הדלק! תנחשו! נו, נראה אתכם! בחיים לא תנחשו!" ותיכף ומיד, מכל הכיוונים, עפו ניחושים של שמות של נותנות ושאפות ובתולות ידועות בבסיס והמדייקים באפשרויות הזכירו גם שמות של ג'אָפּריס וואחשים וצילייגרים ידועים בבסיס וכל שם שנזרק לשולחן גרף מיד רעם של צחוק פרוץ ונחרות בוז והיה שמח. כי הזיונים של אמנן לא היו אגדות בסיסיות סתם, אלא כמו שהוא בעצמו העיד פעם, שזה הכול אמת מהתורה, ופעם שאלו אותו, איך זה שבכל הבסיס הגדול הזה רק הוא דון-דואן ואף אחד אחר לא. אמר להם: "זה בגלל שאני מנומס עם הבנות ולכל אחת אני נותן את הכבוד שמגיע לה!" אמרו לו: "מה מנומס? עם בנות אתה צריך להיות גבר! אחרת מה?" אמר להם: "גבר גבר, אבל בעדינות!" בסוף כולם האמינו לו כי פעם הביא הוכחה, תחתונים של בחורה וכנגד זה אפילו מוישה מהאפסנאות, עם כל הכבוד שנתנו לו, לא יכול היה להתמודד.

פתאום מוישה לוחש: "זה הוא!" אבל אף אחד ליד השולחן לא שמע אותו. הכול היו דנים בזיון של אמנן ובשאלה האם הייתה חדירה או אם לאו וגם אמנן לא ממש ידע לומר ועל כן העלה את הנושא לדיון פומבי. אבל מוישה לא ויתר וצעק צעקה צרודה ואיומה: "תסתמו כבר את הג'ורה, מניאקיס!" ואז כולם וגם מי שישבו בשולחנות הסמוכים, קפאו באחת, מביטים בו בתימהון ומוישה לוחש שוב: "זה הוא!" ואורן הקטן שואל: "מי זה הוא?" ומוישה משתיק אותו ולוחש צרוד: "זה הוא! הפציפיסט!" "איפה?!" שואל אורן הקטן. "שם!" לוחש מוישה ומסמן בתנועת ראש קלה, כמעט בלתי נראית.

כל השולחן שלנו הפנה מבט אל המקום שאליו כיוון מוישה ולא הרחק מאיתנו, ליד שולחן שהיה ריק לגמרי, ראינו חייל אחד יושב ולועס סלט תפוחי אדמה במתינות לא מצויה. ראשו היה מגולח לגמרי ועליו כומתה מוכתמת. מבטו היא נעוץ בשולחן שלפניו ונראה שרוחו מעופפת במחוזות אחרים. "הוא לא נראה לי חולה," אמר אורן הקטן, "רק קצת רזה." מוישה צחק ואמר: "זה בגלל שהוא בא לאפסנאות ונתתי לו בגדים גדולים מהמידה שלו והוא לקח ולא אמר מילה!" מוישה ידע שהנה עכשיו הוא מקבל עוד רגע של הקשבה ועל כן המשיך: "וכבר אז ידעתי שהוא פציפיסט. אתם מבינים אותי? אני יודע כל מה שצריך לדעת על הבסיס הזה ואם אתם צריכים משהו, תמיד תבואו אלי ואני

אגיד לכם!" כולם ליד השולחן של האפסנאות המשיכו ללעוס. המזלגות היו יורדים אל הצלחת, גורפים מה שגורפים מתכולתה, ומעלים אל הפיות בתנועה אוטומטית, בעוד העיניים היו מתבוננות בחייל הבודד ליד השולחן הריק והייתה שתיקה שנמשכה זמן רב ואז אורן הקטן אמר: "מסטול! זהו! הוא נראה לי מסטול. לא חולה, מסטול! וגם האוכל שלו זה צמחוני! פציפיסט אלעק! סתם וואחד ווו-ווז מג'נון!"

השירותים הדרומיים של הבסיס היו ממש על יד הגדר הדרומית וביניהם מונח שביל הפטרולים של חוליות השמירה. אבל חוץ מהשומרים, שלפעמים ורק בשעות היום, היו נכנסים לשירותים האלה להשתין על הבטון היבש, איש לא פקד אותם. גם לא ברור למה היו השומרים נכנסים לשם בשעות היום להשתין, שהרי כידוע, המתקן מושבת ואם רצית להשתין להנאתך, הרי שמחוץ לביתן הזה משתרע מרחב צחיח, שברוב שעות היממה הוא מונח עזוב, ללא מי שיפקוד אותו ואי אפשר לטעון שהשתנה בשדה הפתוח הזה עלולה לפגוע בצנעת הפרט של המשתין ומה זו צנעת הפרט אצל חייל עייף, אדיש ומנוכר? שהרי החיילים שלנו, אם רק היו נותנים להם, היו עומדים ומשתינים בכל מקום וגם באמצע מגרש המסדרים ולפעמים באמת היו עושים את זה מתוך שעמום, או כדי להכריז על מצבם הנפשי, או כדי למשוך את תשומת הלב של הבנות שהיו חולפות על השביל ופולטות צווחות גועל או התפעלות, הכול על פי מי ומה שנגלה לעיניהן ואולי בחרו החיילים להשתין דווקא בשירותים הדרומיים משום שהפיקו מכך הנאה משונה. אבל כאמור, חוץ מהמקרים הבודדים האלה, איש לא פקד את השירותים הדרומיים, לא ביום ולא בלילה, גם לא זוגות מזדיינים והם היו נטושים.

זה היה מתקן חרב למחצה, צחיח כמו השדות סביב והקשר היחיד שלו לאזורי הפעילות השוטפת של הבסיס, היה צינור המים הגדול, החשוף, שהלך אליו והיה מונח על פני האדמה באופן שאי אפשר היה להתעלם ממנו כי הוא התחיל בחורשה הדלילה שסימנה את גבול השטח המיושב של הבסיס ונמשך, מתעקל ומתיישר לסירוגין, מבלי שאפשר היה להבין ממראה עיניים בלבד, מדוע הוא מתעקל דווקא בנקודה מסוימת ומדוע הוא מתיישר דווקא בנקודה אחרת והיה כמי שמכריז על עצמו שתכונת ההתעקלות שלו היא פועל יוצא להיגיון צבאי שחיילים מן השורה לא יבינו וגם אין בנמצא על פני האדמה מי שיביין זאת, מלבד אלוהים ומי שתכנן את הנחת הצינור הזה ואולי גם הם לא. אבל גם הצינור לא סימן קשר של ממש בין השירותים הדרומיים של הבסיס לבסיס עצמו, שהרי

1 פירוש: "פציפיסט לכאורה! סתם אחד אשכנזי משוגע!"

הוא נקטע במרחק של מטר לערך מחור הכניסה בקיר השירותים וקצהו היה מזדקר, מעוקל כלפי מעלה ופוער כלפי השמיים לוע עגול, מתריס, אפל וחרב. המרחבים סביב נחו בדממה צחיחה וריקה ועליהם בלטו, פה ושם, מרבדים דלילים של קוץ ודרדר, שנמשכו מעבר לגדר הבסיס ועד מעבר לקו האופק, ששם עבר הגבול ומכאן אי אפשר לראות אותו.

"שירותים בהמתנה", כך כינה אותם מפקד הבסיס, שבכל יום, אחרי ארוחת הצוהריים היה נוהג לבוא לאפסנאות, לשבת ולשתות קפה עם מפקד האפסנאות, לספר צ'יזבטים ולפלטט עם הבנות. כולם ידעו למה הוא מתכוון כשאמר "בהמתנה", אבל אף פעם לא דיברו על זה כי מה כבר אפשר היה לומר על השממה הזאת סביב, מלבד זה שהיא ממתינה, יחד עם השירותים הדרומיים, שפתאום, יום אחד, במחי חתימה אחת של המפקד הצבאי העליון, המוני אזרחים ספונים בבתיהם, ישמעו צלצול ארוך ולא מתפשר בדלת, יפתחו אותה ולידיהם תיתחב מעטפה חתומה והם יפתחו אותה וימצאו בתוכה "צו שמונה" ובין רגע יהפכו למילואימניקים ובשר תותחים טרי ויופיעו בהמוניהם בשערי הבסיס, בכלי הרכב הפרטיים או באוטובוסים המגויסים ולא יחלפו אלא שעות אחדות והם ימלאו את המרחבים הריקים עד לגדר של הבסיס ויחברו את צינור המים הקטוע אל השירותים הדרומיים, והשירותים יתמלאו חיים, צואה ושתן, בשלוליות נמשכות מקיר אל קיר ויוציאו את הרכבים מהאנגרים ואת הנשק והמדים מהאפסנאות וישמנו את הכלים ויישבו ליד מדורות מאולתרות וישתו קפה וישירו שירים בליווי גיטרה צרודה ויהיה להם מצב רוח שמח ואכזרי כמו תמיד לפני מלחמה ולפני שהם פורצים את הגדרות הדרומיים של הבסיס ושואטים ברכבים שלהם אל עבר הגבול ופורצים אותו ומתחילה המלחמה הבאה. אבל עד אז השירותים הדרומיים הם המקום הכי שקט בעולם.

הבטתי בשעון. המחוגים זרחו באפלה והורו על השעה שתיים ורבע לאחר חצות. נעשה קר. השמיים היו בהירים והירה כבר בדרכו מערבה וכמעט במילואו. נותרו לי עוד שלוש שעות ושלושת רבעי השעה לשרך דרכי בחול על שביל הפטרולים בגדר הדרומית, או לשבת בבוטקה של השיין-גימל. בחרתי בהליכה הזאת כי רציתי לבוא אל השירותים הדרומיים.

מצפון, בתוך האופל, היו אורותיהם של ישובים רחוקים, ככוכבים שנפלו לארץ לפני שנות דור ועדיין סירבו לכבות את עצמם ועל כן המשיכו להבהב בעקשנות. על קו הגדר של הבסיס, דלקו פנסי הגדר וסביבם הילה כבדה וזה היה סימן מובהק שערפל כבד ירד על הבסיס. מחוץ לגדר שכנה אפלה אבל מעבר מזה של הגדר, לאורו של הירה, הבהיקו קירות השירותים הדרומיים בכתמי צבע

לבן מלוכלך וסדוק והזדקרו בגאווה מביכה. המבנה נראה צר וארוך יותר ממה שהיה באמת לאור יום, על חלונותיו הפעורים והעשבים השוטים היבשים שהקיפו אותו. בחלונות הללו הבהב עכשיו אור.

ברגע זה נראה היה לי שהעולם כולו עוצר את נשימתו ובבית החזה שלי עלה מחנק. המסדר של עליית המשמר לפנות ערב כבר היה זיכרון מעורפל בנכחי העבר ואילו סיום המשמרת לפנות בוקר נראה מכאן הרחק בתוך עתיד סתום ולא ודאי והרגע הזה באמצע המשמרת, בדרך אל השירותים הדרומיים, היה עכשיו הנצח. השתעלתי, רקעתי ברגליי, נופפתי בזרועותיי, הנחתי את הרובה בין שתי כפות הידיים וקפצתי שוב ושוב, הכול רק כדי לנער מעל עצמי את המחנק.

כשעמדנו לפנות ערב במסדר של עליית המשמר, בא הקצין התורן וקרא במהירות ובהיגוי מרושל, בליל של הוראות מתוך דף של פקודות קבע. את רובן אי אפשר היה להבין כלל וגם לא שאלנו. בפקודות הקבע הוגדרה האפלה שמדרום לבסיס כארץ אויב. אבל ברגע זה מה שמשך את עיניי היה האור המהבהב חלושות בפניה המערבית של השירותים הדרומיים והקירות הפנימיים היו זוהרים שם בצהוב חיוור, רועד, בוקע מבעד לפתחים הפעורים בקיר. מה מקור האור? אולי נר או מדורה קטנה מאד. הלילה היה לח וממתין. נכנסתי לשירותים.

הוא שכב שם בתוך שק שינה, שהיה פרוש על רצפת הבטון, בצמוד לקיר שמנגד לטור המחראות, בידי מחברת ועט, לידו ספר פתוח ונר דולק לבן ועבה. ליד שק השינה היו מונחים ילקוט צבאי פתוח וכלי אוכל ריקים. הוא הביט בי מבעד למשקפי קריאה עגולים. הוא שתק. נראה כמי שממתין לפקודה. אפשר היה לחשוב שהוא משתוקק לציית לפקודות ומורגל בהן, אבל במבטו היה יותר מזה. היה בו מרי שקט ודרוך. הבטתי בו ולא ידעתי מה אעשה.

באותו הרגע גופי לא היה שייך לי עוד. הוא היה שייך לצבא ההגנה. היה זה הגוף לבדו שהרים את הנשק שבידיי, כיוון אותו אל החייל שבתוך שק השינה ואמר לו בשקט שהפליא אותי, להרים ידיים. החייל מילא אחר הפקודה בדממה, כאילו היה זה דבר המובן מאליו. הוא שכב בתוך שק השינה שלו, כתפיו וראשו חשופים וידי מורמות למעלה, בניצב לגוף. הספר היה מוטל על שק השינה, מעל בית החזה שלו. לפתע חשתי הקלה והבנתי שלפני רגע פחדתי.

"מה אתה עושה כאן?"

"אני מסרב להחזיק נשק ביד."

היה לו מבטא דרום-אמריקאי בולט.

"לא שאלתי אותך מה אתה מסרב ומה אתה לא מסרב. שאלתי אותך מה אתה

עושה פה. ”
”אמרו לי לבוא פה ולחכות. ”
”מי אמר לך?”
”המפקד. ”
”מתי אמר?”
”לפני כמה ימים. ”
”כמה ימים? כמה?!”
”לא ימים. שבוע. לפני שבוע. כמעט שבוע. ”
”תחליט! כמה ימים או שבוע?!”
”שבוע. ”
”איפה אתה מתרחץ?”
”במקלחות. ”
”אתה משקר! אתה שקרן! המקלחות מושבתות. ”
הוא שתק.
”מושבתות, אתה מבין אותי?! אף אחד לא מתרחץ במקלחות. מתרחצים
בתדרים. איפה החדר שלך?”
”בארגנטינה. ”
”אז איפה אתה מתרחץ?”
”במקלחות. ”
”מושבתות אמרתי לך!”
”בסדר. ”
”מה בסדר?”
”מושבתות. אני לא יודע מה זה אבל בסדר. ”

לא ידעתי מה לומר. הפשטות שבה אמר את הדברים והנינוחות שבה
נאמרו, הכעיסו אותי ולפתע נראה היה כאילו הוא מוביל את השיחה ואני נגרר
אחריי ולזה לא הייתי מוכן.

”אז אם המקלחות מושבתות, איך אתה מתרחץ?”
הוא דיבר אלי בשקט וברכות, כמי שמבקש לרצות ונשמע כאילו הוא מדבר אל
ילד קטן.

”אני הולך למקלחות ושם בחוץ יש ברז ואני פותח את הברז בחוץ ואז יש מים
בתוך המקלחות ואני נכנס למקלחת ומתרחץ. ”
האפשרות הזאת כלל לא עלתה על דעתי והדיבור שלו פעל עלי באופן לא צפוי.
הוא הרגיע אותי. ללא ספק הוא שולט בשיחה הזאת.
”ואחרי שאני מתרחץ, אני סוגר את הברז בחוץ. ”

שתקתי. גם הוא הביט בי בשתיקה.

"טוב. תוריד ידיים."

הוא הוריד ידיו לאט וטמן אותן בתוך שק השינה.

"תוציא את הידיים מהשק שינה שאני אוכל לראות אותן."

הוא הוציא את ידיו מתוך שק השינה ושוב הרים אותן למעלה.

"תוריד את הידיים שלך ותשים אותן על שק השינה שאני אוכל לראות אותן."

הוא ציית. לפתע שוב נתקפתי זעם ופחד. לא ידעתי על מה הזעם ומפני מה

הפחד. ידעתי רק שאני מוכרח לעשות משהו, לבצע פעולה, לומר אמירה. לא

ידעתי מה.

"אני מסרב להחזיק נשק ביד." כך חזר ואמר לכל מי ששאל אותו. לצבא

הגיע ברכב של משטרה צבאית, מלווה בשני שוטרים צבאיים ומיד הכניסו

אותו למשפט מהיר והוא נידון לשבעה ימי מחבוש. אחר כך לשבעה ימים

נוספים. אחרי המחבוש השלישי, העבירו אותו לבסיס שלנו שהיה ידוע כפח

הזבל של הצבא. הבסיס היה מלא במי שלא התאימו לשרת בצבא ההגנה וכאן

כולם התאימו וכולם, מלבד הפציפיסט. אף אחד לא ידע מה לעשות בו. שוב

ושוב שאלו אותו מדוע הוא מסרב להחזיק נשק ביד והוא השיב להם שהוא

לא מאמין במלחמות. "ואם מישהו יבוא עם נשק ביד וירצה להרוג אותך?"

"שיהרוג," אמר. ברגע זה איבדו השומעים את סבלנותם וכעסו וצעקו

ולפעמים היכו אותו והוא קיבל את המכות בשתיקה ולא זז ממקומו ולא השיב

מכה ולא הגן על עצמו ואחרי שעייפו ממכות, ישבו על מקומם בשתיקה

והביטו בו בשתיקה ואז הוא אמר, "אבל הוא לא יהרוג אותי." "איך זה לא יהרוג

אותך?" שאלו, "יש לו נשק ביד!" "בגלל שאני בא בשלום," אמר. התשובה

הכעיסה אותם וכמעט היו מוכנים להכות אותו שוב, אבל כיוון שכבר עשו

זאת, תקפו אותו בשאלות, בשרשרת דחוסה וזועמת. השאלות שבו וחזרו על

עצמן שוב ושוב והיה ברור שהם רוצים להוכיח לו שהוא טועה ולהעביר אותו

על דעתו, עד שישתכנע שחובה עליו להחזיק נשק ביד ואז אולי הוא יחזיק

נשק ביד והם יראו בכך ניצחון אישי שלהם וניצחון לאומי כללי ואז, בעוד

הם מדברים, היה הולך ומאבד את הסבלנות וחש בכעס עולה וגובר משיפולי

הבטן ומתפשט בגופו עד קצה קרקפתו והוא כינה את הכעס הזה "הזעם הקדוש

שלי" ומכוון שהיה זה זעם קדוש, אסר על עצמו להביאו לידי ביטוי חיצוני

ונשם נשימות עמוקות ועשה הרפיה פנימית שלא רואים אותה בחוץ, עד

שנרגע והזעם הקדוש שלו מצא דרכו מעלה בנשימות רכות ועם כל נשימה יצא

הזעם מגופו והתפור במרחבי היקום והוא היה שמח מאד כי ראה בפעולה הזאת

אמצעי לתיקון עולם.

המדברים אליו ראו אותו בשתיקתו והיו מפרשים אותה כהקשבה חרוצה והיו מרבים לדבר עד שעייפו והוא נידון היה להקשיב שוב ושוב על טבע העולם וטבע בעלי החיים וטבע האדם, דברים המקובלים עליו כחסרי שחר, והמדברים היו שבים ומעלים אותם והטריפו עליו את דעתו והגבירו את סבלו והזעם הקדוש שלו איים להתפרץ שוב והוא התאמץ בכול כוחו להטמין אותו במעמקי גופו והזעם התערבל ודקר אותו בתוכו עד זוב דם ומעך את איבריו עד שביקש לזעוק ולא הניח לעצמו את הזעקה המתפרצת והיה חסר אונים וכואב בכל איבריו והמדברים ראו אותו בסבלו וחשבו כי ניצחונם קרוב ושבו ואמרו את מה שכבר אמרו קודם לכן ש"כבר בתורה הקדושה שלנו כתוב שיצר לב האדם רע מנעוריו וכל העולם נגדנו ומלחמות אין ברירה, אתה יודע מה זה? וכל בחור בריא צריך להתזיק נשק ביד ולהילחם למען המולדת, עד טיפת דמו האחרונה." הוא אמר להם שאת כל הדברים האלה הוא כבר שמע בארגנטינה ובגלל זה הוא ברח משם ובא לכאן ועכשיו הוא שומע את כל הדברים האלה כאן, והם אמרו לו שהוא משקר ו"זה לא יכול להיות! מפני שידוע שארגנטינה היא דיקטטורה מתועבת והיא שוכנת מעבר להרי חושך ועל יד השער של הגיהנום ואילו המדינה שלנו היא הדמוקרטית היחידה בכל המזרח התיכון והיא ארץ מקלט בדיוק לאנשים כמוך וכמונו ולמה אתה כל כך כפוי טובה ורק על זה צריך לעשות לך משפט, כי כל ילד יודע שאנחנו המדינה היחידה בעולם שכל העולם נגדנו ואם אנחנו לא נלחם עד טיפת דמנו האחרונה, אף אחד לא יעשה את זה בשבילנו והשואה? ובגלל זה אנחנו כאן ויש לנו צבא ואתה צריך להיות גאה שאתה חייל בצבא ההגנה!" הוא היה שותק והולך ונחלש ומתאפק בכול כוחו שלא לדבר עוד. אבל ככל שהתארכה השיחה וככל שהשיחות חזרו על עצמן באופן זהה להחריד, לא הצליח להרגיל את עצמו לשגרת הדברים ומשיחה לשיחה היה הולך ונעשה מתוסכל יותר וגופו נחלש, עד כי יום אחד מאס בחייו וביקש לשים להם קץ או לנוס על נפשו לארץ אחרת.

נחמתו היחידה הייתה בכך שעדיין יכול היה לומר בקול: "אני מסרב להחזיק נשק ביד." כי היה זה משפט קצר וממצה ומרגע שפתח בו ועד שסיים לומר אותו, לא הספיקו השומעים להתערב ולהשתיק אותו. המשפט הזה נשמע להם מוזר, או הזוי, או סתם מטורף, כי בארץ הזאת החזקת נשק ביד, ההתעסקות הכפייתית בניקוי והטיפול השוטף בו, נחשבו למשאת נפש מקובלת בציבור וגרמה סיפוק רב לחיילים, אפילו אם היה זה רק רובה צ'כי דפוק, שיצר אותו מפעל צ'כי, עבור הצבא של היטלר ועדיין היה חקוק על כת העץ שלו צלב הקרס הנאצי והוא איחר להגיע למלחמת העולם השנייה ונחת אצלנו ונלחם במלחמת העצמאות שלנו וכבר היה ישן ומצולק מרוב ימים ושנים.

על ירי בנשק הזה יכלו החיילים כאן רק לחלום שהרי נשק זה, בידיים שלנו, החיילים הפגומים של הבסיס, לא ירה כבר שנים רבות ואיש לא ניסה להעמיד אותו במבחן. חששנו שאם נטען אותו ונלחץ על ההדק הוא יתפוצץ לנו בידיים. המפקדים לא ממש סמכו על שיקול הדעת שלנו וביקשו להציל אותנו מעצמנו ומכאן גם מובנת הפקודה שלעולם אין להכניס מחסנית מלאה לבית הבליעה של הנשק הזה ויש לשמור אותה במרחק בטוח, כלומר, בכיס המכנסיים. ערב אחד במסדר העלייה לשמירה, שאל מישהו את המפקד מה נעשה אם תהיה היתקלות, כלומר, נעמוד פנים אל פנים אל מול פני האויב. המפקד איבד את סבלנותו וצעק: "היתקלות, אלעק?! אתם והיתקלות?! עכשיו ממש הגזמתם!" כלומר, כוונתו הייתה שנפסיק לבלבל לו את המוח ואז הוסיף: "ואם תהיה היתקלות אלעק, אז תלכו קפ"פ!" שפירושו קרב פנים אל פנים שבו הרובה הזה הופך למקל שיכול להרוג במכה על הראש. אבל אפילו במצב הדברים הזה נותרה בנו מידה של סיפוק בעת שהיינו נושאים את הנשק הזה במסדר והוא מצוחצח וזקור בגאווה. כת העץ שלו הייתה תמיד משומנת מדי ובימים חמים היא הזיעה שמן רובים עבש. אבל גם כך האחיזה בו מילאה את ליבנו גאווה ובאותו הרגע שכחנו שאנחנו בסך הכול חיילים מקולקלים ואפילו האדישים שבינינו, שהיו רוב מניינה של הקהילה הזאת, בכל פעם שנאלצו לקחת נשק ביד, חשו לפחות רגע אחד של יראת כבוד ונמיכות הרוח בפני הכלי המתכתי, האפל הזה וראינו בו שליח אלוהים או שליח שטן, שיכול לקבוע גורלה של כל נפש חיה, לחיים או למוות.

כשהופיע הפציפיסט בבסיס, מלווה בשוטרי המשטרה הצבאית, היה נדמה שהם מניחים בידינו חייל מסוכן לציבור שלא היה כמותו בבסיס הזה, שכבר היה משופע בחיילים מסוכנים לציבור. הוא הטיל בנו מבוכה שקטה וטורדת שלא מדברים בה. איש לא ידע כיצד לנהוג בו, שעמידתו כנועה והוא אומר בשקט ובמבטא דרום אמריקאי כבד: "אני מסרב להחזיק נשק ביד." השוטרים הובילו אותו למשרד המפקד והלכו להם. הוא ישב בכניסה לחדר שעות ארוכות והמתין. לא זו ממקומו ולא אמר דבר. הפקידות במשרד עברו על פניו בשתיקה חשדנית. ההתנהגות הרגילה שלהן, שעיקרה השתוללות פרועה ומתיילדת, התחלפה בדריכות שקטה. לאחר שעות אחדות גברה סקרנותן ואחת מהן, בעלת ותק ומרות, אף ניסתה לדובב אותו. הפקידות האחרות נאספו סביב והקשיבו בדממה.

"הי, מה השם שלך?"

הוא כבר היה עייף ומנומנם ועל כן לא שמע את השאלה: "סליחה, מה?"

"השם! מה השם שלך?"

"ראובן פלדמן, מספר אישי ארבע תשע שנים..."

"תעזוב, לא חשוב. מתי עלית לארץ?"

"היגרתי לישראל לפני חצי שנה."

"אתה מה?"

הוא שתק.

"שאלתי אותך איך אמרת שעלית לישראל?"

"היגרתי."

"יהודי לא מהגר לישראל. יהודי עולה לישראל. אתה יהודי, לא?"

"כן."

"אז כששואלים אותך מתי עלית לארץ. אתה אומר, עליתי לישראל, לא

היגרתי, ברור?"

"כן."

"ועכשיו תענה לי על השאלה שלי. מתי עלית לישראל?"

"לפני חצי שנה."

"מה עשית לפני חצי שנה?"

"עליתי לישראל."

"טוב. תמשיך ככה."

בעלת הוותק והמרות הלכה לחדרה, חבורת הפקידות התפזרה בקלילות וכולן שבו להתנהלותן השגורה.

נראה שהחיילים אצלנו מעולם לא שמעו את המונח הזה "פציפזם" ומתוך המעטים ששמעו, חלק ניכר בהם כלל לא ידע מה פירוש המילה. היא מעולם לא עלתה אל סדר היום הציבורי ואם פה ושם נתגלו פציפיסטים, השלטונות להמעט במידע עליהם ולהעלים אותם מתודעת הציבור, כדי שלא לעודד חשיבה על מרי לגיטימי. החייל בארצנו אמור היה להיות לוחם וחולם, ידו האחת אוחזת בשלח והשנייה בטוריה או בספר התורה הקדושה, אבל לא פציפזם. מי שמורגל היה בצעקות, צעק על הפציפיסט. מי שמורגל היה בשתיקה, שתק. אבל לאיש לא הייתה תשובה ניצחת אל מול הבחור שעמד בפניהם במדים מרושלים, גדולים על פי מידתו והכומתה לראשו מהודקת מדי לצדעיו, כי תמיד היה מישהו שחשב שהוא מוכרח לעשות מעשה בחייל הזה כדי להחזירו למוטב וזה היה המעשה השכיח: לתפוס בשתי כפות הידיים את כומתתו של הפציפיסט ולמשוך אותה בזעם ובכוח רב במורד הצדעיים עד שיכאב. הבחור נראה כמי שמקבל עליו את הייסורים הללו בהבנה ונראה כממתין בשקט לעינוי הבא. כשאמרו לו לעמוד, הוא עמד בעמידת דום, ידיו צמודות לצידי המכנסיים, גבו כפוף מעט אבל ראשו זקוף. כשפקדו עליו, הלך. עצר כשפקדו.

כשדחפו אותו, נדחף ללכת ולא אמר דבר, אלא רק כשנשאל וגם אז השיב בקצרה, כמי שאינו מבקש לבטל את זמנו של זולתו וחוזר ואמר בשקט: "אני מסרב להחזיק נשק ביד."

את כל הדברים האלה סיפר לי כמי שמשתחרר משתיקה ארוכה והוא חייב לומר את הדברים במהירות לפני ששעת הרצון הזו של ההקשבה שלי, תסתיים ועל כן דיבר במהירות ובשקט, בעוד אני עומד מולו בנשק מכוון אל החזה שלו והוא תחילה שוכב ואחר כך יושב נשען אל הקיר ואחר כך עומד מולי ואני מולו בנשק מכוון אליו.

פתאום שתק. פניו קודרות. הוא נראה תשוש אבל לא מהדיבור הממושך. הוא נראה כמי שאיבד תקווה. זה הדבר הכי גרוע שיכול לקרות לכל אדם בכלל ולחייל בפרט והוא אפילו לא היה חייל. הוא היה פציפיסט שמסרב להחזיק נשק ביד. לפתע הבנתי את הדבר בהבנה גדולה וכואבת, שיש בה תחושה של תשישות יותר מתובנה שכלית. כי המילים היו עתה מעטות ומועקות החידלון והנפילה האישית אל עבר תהום אפלה, הייתה קשה מנשוא. הבנתי גם אני, כמו הפציפיסט, שאיבדתי תקווה. הדברים שאמר לי פתחו בי פה לדיבור עם עצמי וידעתי שככה אי אפשר עוד והתקווה מאין תבוא?

הוא ישב על שק השינה שלו. אני ישבתי נשען אל הקיר. הנשק שלי היה מוטל על הרצפה. שתקנו. אחר כך הוא אמר: "תהרוג אותי."

"מה?"

"תהרוג אותי."

"למה?" השאלה יצאה מפי ללא שליטה וכוונה.

"כי כבר אין לי כוח."

שתקנו, מביטים זה בזה, קפואים על מקומנו. הוא על שק השינה המגוחך שלו ואני יושב, נשען אל הקיר.

"כבר אין לי כוח ולך יש נשק ואתה יכול להרוג אותי."

כן. אני יכול להרוג אותו. כי זה קל. כי לי יש נשק ביד ולו אין. כי הוא מסרב להחזיק נשק ביד. כי אני יכול. כי אפשר. כי איש לא יידע מי הרג אותו. כי אני יכול להעלים ראיות. כי הוא פציפיסט וכולם יגידו שמגיע לו למות ולאנשים כמוהו אין זכות קיום במדינה שלנו, שעומדת על נפשה ובכל דור ודור קמים עלינו לכולותינו ואף אחד בבסיס הזה לא יצטער על מותו. כי מותו יחסוך הרבה כאב ראש לצבא. הוא מת וזהו. עשיתי מצווה. אין פציפיסט. היה או לא היה? מה זה משנה? אף פציפיסט לא יקדיר את שמינו ולא יעיב על צדקת דרכנו ונהיה אור לגויים כקדם.

"אני לא יכול לעשות את זה."

"מדוע?"

"כי אם אני יורה בך, יש סיכוי סביר שהרובה יתפוצץ לי בידיים ושנינו נמות."
שתקנו.

אחר כך אמרתי:

"ואם לא נמות, נהיה פצועים ונשכב ככה על הרצפה, ונדמם למוות ועד שיבואו להציל אותנו, כבר נהיה מתים לגמרי."

"כן."

שתקנו.

הוא חיידך אלי.

אני חייכתי אליו.

צחקנו.

15. סבא וסבתא גזע אדירים

פתח דבר

סבא וסבתא היו גזע אדירים. הם היו גדולים בכל, או לפחות כך חשבו צאצאיהם. כמו שנאמר בגמרא, מסכת שבת קיב עמוד ב: אם ראשונים בני מלאכים אנו בני אנשים ואם ראשונים בני אנשים אנו כחמורים.

במדינת ישראל, נוהגים המהגרים היהודים לספר אלו לאלו, על העבר הנפלא שהם, או אבותיהם, הניחו מאחור בארץ מוצאם. כשאתה שואל יהודי ישראלי על אבותיו ואבות אבותיו, הוא מפליג בשבחם ואומר שסבא שלו היה רב גדול וגאון בארץ מוצאו, או גביר גדול וכבד בממון. תחילה היו מספרים שהסבא היה גדול בתורה. אבל לאחר שגברה רוח הקפיטליזם, סיפרו שהסבא שלהם היה עשיר גדול, בעל אחוזות, או לפחות בעל חנות גדולה והחזיק משרתים ומשרתות לרוב. אחר כך שבה וגברה רוח הדת והיהודים שבו והפליגו בשבחי אבותיהם שפתאום שוב נעשו רבנים גדולים. על פי עדותם של ישראלים אלו מסתבר שכל היהודים בארצות מוצאם היו גדולים בתורה או בממון, שהסיעו הרים ממקומם וטחנו אותם בידיים חשופות.

לאן, אם כן, נעלמו המוני היהודים, שהיו סוחרים קטנים, סנדלרים, חוטבי עצים ושואבי מים? אפשר לקרוא עליהם בסיפורים של שלום עליכם וסופרי הגלות האחרים לתפוצותיהם, או לראות אותם במוזיאונים למיניהם, תלויים על הקירות בתצלומים דהויים בשחור-לבן, אבל אין להם כמעט זכר בעדויות אישיות. החינוך היהודי המסורתי שמעודד את הילד להיות צייתן לחוקי אבותיו ולהיות נבדל מסביבתו הזרה, יוצר הרגל מוטבע, להיות שונה, מיוחד, נבדל ונבחר, ומחלחל מהתודעה התרבותית הכוללת אל זו הפרטית. הוא משרטט את העבר בקווים גדולים מהחיים או קטנים מהחיים, ובכל מקרה, שונים מהם.

על סבא שלי מצד אבי היו אומרים שהיה פועל יום במטוויות הטקסטיל של העיר הגדולה ביאליסטוק. אי אפשר היה לומר עליו שהיה קטן מהחיים. על כן הוא נרשם בתודעת המשפחה כפועל היהודי הראשון שחדר אל תעשיית הטקסטיל של הגויים בביאליסטוק, וזה הלם את רוח התקופה הסוציאליסטית בתרבות הישראלית. גם סבא שלי מצד אמי לא היה רב וגם סוחר גדול לא היה. הוא היה בעל חנות נעלים, שהעסיקה גויים אחדים שתפרו בשבילו את הנעליים שבהן הלכו תושבי שרפץ. אבל מספרים גם שהיה עגלון שהסיע חלב ממשק החלב שלו לחצרות הגויים. אם מטבעם של סיפורי אבותינו, שהם מציבים את גיבוריהם

במעלה סולם היוקרה החברתית, תהיה זו מה שתהיה, כי אז, אם בחייו היה סבא סנדלר מרוט-עצבים, באה האגדה ועשתה אותו לסנדלר פלאי שכל הנועל את נעליו, הייתה לו קפיצת הדרך, אם לא למעלה מזה.

סבא שלי היה בעל חנות נעליים והיה חבר ועד בית הספר היהודי, חבר מועצת העיר, חבר ועד הקהילה היהודית ושתדלן בפני השלטונות, שהיה מבקש מהשלטון רחמים על עניי עמך, הכורעים תחת נטל המיסים והיה מצווה על בנותיו לכתוב כתבי בקשה בשפה הפולנית ולשלוח אותם אל המוסדות המתאימים בוורשה הבירה. בכל אלה לא ראה פרוטה בחייו לעצמו והם היו קודש לנעליים ולמעשי צדקה נסתרים. אולי הוא היה אחד מל' הצדיקים שבזכותם העולם עומד וזהו דבר שאי אפשר להוכיח וגם אינו דורש הוכחה כלל. אבל בכל אלה, סבא וסבתא שלי מעולם לא היו גדולים בתורה ולא בממוץ. אבל במשפחה שלנו הם היו גזע אדירים.

הסיפור על סבא וסבתא

סבא אברום וסבתא מנוחה, המכונה ניחע, היו גזע אדירים. כל דבר שעשו, או שחשבו לעשות, היה אדיר וגדול ומוחלט בהחלט וכאמור, סבא אברום היה חבר במועצת הנכבדים של העיר שרפץ. למעשה זו הייתה עיירה קטנה של איכרים ובעלי מלאכה ועירה, בסמוך לעיר הבירה וורשה שבפולין. לשרפץ הייתה דרך ראשית אחת, כבושה בעפר וממנה היו יוצאות ונפרשות לצדדים סמטאות של עפר ובוץ ואלו היו מקיפות את בתי העץ והאבן, את הרפתות שמאחוריהם ואת השדות המשתרעים מעבר לרפתות. לא היו בה רבנים גדולים ולא כמרים מעולים במיוחד, לא היו בא גבירים או עושי נפלאות. "לעשות חיים" בשרפץ פירושו היה להתפרנס מן היד אל הפה ולחיות בנוחות יחסית ומקובלת בציבור ובכל ערב להתהפך במיטה ולהתמלא בדאגה על מה יקרה ביום מחר כי יבוא.

אבל גם לשרפץ היו לה הנכבדים שלה ואלו שהיו נכבדים מהם. כל בעל בית היה נכבד בעיני עצמו ובעיני שכניו, כל עוד לא ביקש לכבוש לו את נחלת זולתו ומתוך כל הנכבדים הופרשו הנכבדים ביותר, שעליהם הייתה מוטלת חובת ההתכנסות השבועית בבית המועצה, לטובת הקהילה כולה. כל הדברים הללו התרחשו אחרי המלחמה הגדולה שהיא מלחמת העולם הראשונה, ולפני מלחמת העולם השנייה. בכל יום היה הסבא שלי משכים קום אל הרפת שבחצר לחלוב את הפרות, ואחר כך היה מוביל את כדי החלב בעגלה אל בתי הגויים, ובערב שבת, לאחר הברכות והיין וסעודת הדגים, הוא קם והולך לשייבה השבועית במועצת העיר. במועצה זו יושבים נציגי התושבים ודנים בעניינים חשובים שבעולם, מחרפים ומגדפים זה את זה, מתפייסים ותוקעים כף, והכול

על פי גודל הרווח החברתי או הכלכלי שהיה יכול לנבוע מתוך הוויכוח וההתפייסות.

בשעה זו היה כל בית אב בעיירה שולח נציג חשאי, לתור את בית המועצה ולרגל אחריה. בדרך כלל היה זה הבכור לבית אביו, בתנאי שלא הגיע עדיין לפרקו, כלומר, עדיין לא הקים לעצמו בית אב משלו. המרגלים הללו היו סובבים את בית המועצה בלילה, לראות את הקולות והברקים וניצוצות החכמה שהיו ניתזים משם לכל עבר, ובתוך כך היו מסתודדים בקבוצה אחת מתחת לשיחי הגדר ומוציאים מתוכם משלחת מצומצמת, שהם הנציגים הנבחרים של הנציגים החשאים, שתפקידם להתקרב עד אל מתחת לחלונות המועצה כדי להטיב לשמוע.

והיה אם הצעקות מתוך בית המועצה היו מרעידות את אמות הסיפים ומאיימות להפיל את הגג על חברי המועצה, ידעו הכול שעולם כמנהגו נוהג, ומה שהיה הוא שיהיה ואין חדש תחת השמש, והיה אם שקטו הקולות ומתוך בית המועצה בקעה דממה משונה, ידעו הכול שדבר נפל בבית ויש להטות אוזן ולהקשיב היטב.

הנשארים ליד השיחים, היו מתיישבים להם בניחותא, מגלגלים סיגריה, מעשנים ומעבירים מיד ליד, מנהלים שיחה בטלה ואחר כך מתחלפים במשמרת ליד החלונות וחוזר חלילה, עד שאחרון הנכבדים היה עוזב את המקום ומנהל הבית מכבה את האורות, נועל את הדלתות והולך לביתו. אז היו כל המרגלים שבים אל חיק משפחותיהם, לספר על החידושים שנקבעו בבית המועצה.

מתוך כל אלה ניתן היה להסיק שסבא אברום היה אדם עסוק בתכלית. הרפת של סבא הייתה הכי גדולה בעיר, כך על פי עדותו שלו והיו בה הפרות היפות והשמנות ביותר במחוז, שנתנו את החלב הרב ביותר והשמן ביותר. לימים, כשתכפו ישיבות המועצה ובכל יום היה צפוי להופיע השליח מבית המועצה ולהזמין את סבא לישיבה דחופה ביותר, הזניח את משק החלב והתמסר כולו למלאכת הקודש של הפעילות הציבורית למען הקהילה.

אשתו של סבא אברום, הסכתא ניחע, הייתה האישה הכי יפה בשרפץ, כך על פי עדותו של סבא ועדות זו הוא היה מוסר לכל מי שנקרה על דרכו, שעתותיו בידו וסבלנותו רבה להקשיב לשבחי הקניין של סבא אברום. הוא כינה אותה "מלכת אסתר שלי" ולימים שינה את הנוסח ל"מלכת היופי של שרפץ". לסבא אברום היו שבע בנות, כולן נסיכות יפהפיות בעיניו והיה גם בן זקונים אחד, יעקב'לה, שעליו היה הסבא נוהג לומר: "נו, נראה מה ייצא ממנו." פירושו של דבר שסבא

אברום היה נחשב מלך בביתו ובעל פה גדול בצאתו לרחוב. על כל אלה קנאו בו יהודים וגם גויים, ויותר משקינאו בקנייניו, תיעבו את זחיחות הדעת שהייתה לו מהם.

ערב אחד, בעוד מועצת העיר יושבת בביתה שבמרכז העיירה וחברי המועצה הומים ומתוכחים על מס חדש ובעיקר על טובת ההנאה שתצמח להם ממנו, סבא שלי גזע אדירים קם ממקומו וצעק שיבטלו את שניהם, כי העניינים לא יעמדו בו. אז קם ועמד מולו גוי אחד וצעק עליו: "יהודון מלוכלך!" בחדר הישיבות נפלה דממה. לא סבא שלי שיעבור על דיבור שכזה בשתיקה, אבל באותו הרגע הוא עבר עליו בשתיקה. הוא הביט בגוי כאילו היה זה אורח מעולם אחר. אחר כך התיישב בכבודות, עיניו בוהות בשולחן העץ שלפניו ושעה ארוכה היה דומם וקפוא במקומו. מתוך שהיה טרוד בענייני הקהילה, לא נתן דעתו על הרוחות החדשות המנשבות בעולם. שרפץ הייתה ידועה כעיר נוחה מאד לתושביה. היו בה נוצרים ויהודים במספר כמעט שווה, אלה גם אלה היו אדוקים בדתם ובמידה ההולמת, כלומר, כל עוד אין האדיקות פוגמת בעסקים ואין העסקים פוגמים באדיקות. לא היה עולה בדעתו של איש נוצרי לומר על חברו היהודי שהוא מלוכלך ולא היה עולה בדעתו של יהודי לומר על הנוצרי שהוא מלוכלך, אלא אם כן היו שניהם נכנסים למשא ומתן וזה היה בא אל מבוי סתום. כי אז היו הצדדים מתמלאים כעס זה על זה וכל צד רוטן על זולתו ומאשים אותו בכישלונה של העסקה ואז היו אומרים זה לזה יהודי מלוכלך ונוצרי מלוכלך ואחר כך היו מתפייסים ומתיישבים לסגור עסקה בתקיעת כף, ולא היה זה אלא מדרכו של העולם בעסקים. מקובל היה על הציבור בשרפץ, נוצרים ויהודים כאחד, שהכינוי מלוכלך, במובנו הטבעי והטהור ביותר, מכון לגזע הצוענים לבדו. שהרי הם ידועים כבני בלי בית. היום הם כאן ומחר לך ותצעק חי וקיים. כשם שהם מופיעים לפתע, כך נעלמים, כי נשאה אותם הרוח הרעה וכידוע הם גזע של מבריחים וזונות, מגידי עתידות ומכשפים וגנבי תינקות ידועים. אבל לומר על יהודי, או על נוצרי, בעיצומה של ישיבת המועצה, המכוונת את עצמה לטובת הכלל ורוח האלוהים שורה על המקום, לומר עליו שהוא מלוכלך? פירושו של דבר חילול הקודש. דבר נפל בעולם ויש לעצור את מהלכו.

סבא אברום ישב במקומו וגופו היה לו כקליפה ריקה. מסביב הייתה המועצה כמנהגה נוהגת. אותו גוי, שאמר מה שאמר, ננזף על דבריו והעירו לו שלא כך נוהגים בבית המועצה וישנם ביטויים מסוימים שראוי לשמור אותם למי שהם יאים להם ואחר כך דיברו על הסעיף הבא בסדר היום. סבא אברום לא שמע דבר מכל אלו. הוא ישב והקשיב לריקנות המהדהדת בתוכו. פתאום שמע צליל של ניגון רחוק, שהיה אומר אותו בכל בוקר בתפילת שחרית ומעולם לא נתן דעתו

עליו. עכשיו היה הצליל הולך ומתחזק וממלא את הלב בשמחה מזורה: "אם יהיה נְדַחַךְ בקצה השמיים, משם יקבצך ה' אלוהיך ומשם ייקחך".¹ הוא ישב בשקט והקשיב. אחר כך קם ממקומו ומבלי להוציא הגה מפיו, פנה אל הדלת, יצא מבית המועצה והלך הביתה. הוא עבר על פני הנציגים החשאיים של בתי האב, שהיו רכונים מתחת לחלונות וישובים מתחת לשיחי הגדר והם ראו בו אדם מן הישוב שעותתו בידו ואין הוא נחפו לשום מקום ולא ראו את מה שכבר נרמז בליבו.

סבא אברום בא הביתה ואמר לאשתו: "ניחע, נוסעים לירושלים!" ואז הוא ציווה על פירוק הבית וכל בני המשפחה התעוררו לעבודת הפירוק. הסבתא ניחע הידקה את מחלפות ראשה בשביס, הבנות קשרו את שולי שמלתן מעל לברך, יעקב'לה בן הזקונים קיפץ משלולית אחת לשנייה והתיו בוץ לכל עבר והסבא אברום עמד על מדרגות הסולם לעליית הגג ושגא פקודות. על פי הוראתו הרימו כולם יחד את ידיהם למעלה אל התקרה, והיא התרוממה ממקומה, צפה באוויר אל השמיים השחורים ונעלמה בין הכוכבים. לימים התגלתה להם, כאשר עשו את דרכם בפלשתינה-ארץ-ישראל, בין יפו לירושלים, בחניית לילה אחת, בגבעות שצפו אל הכפרים הערביים. אז הופיעה התקרה מבין הכוכבים, ירדה והתייצבה מעל למקום החניה. לא היה חסר בה דבר. הטיח הצהוב עדיין היה מכוסה אבק אירופה הישנה, קורי העכביש נעו קלות לכל רוח מצויה והלוֹסְטֶרָה מרובת הקנים דלקה באור חם ונעים.

אחרי שנעלמה התקרה מעל לבית הקטן שבעיירה שרפץ, עמדה המשפחה כולה ופירקה את הקירות, והניחה בחצר את הלבנים ואת קורות העץ הגדולות שתמכו בפניות הבית, לבנה על לבנה וקורת עץ כבדה על קורת עץ כבדה ואת הרצפה הניחו במקומה ולא פירקו, ליתר ביטחון, שהרי אין לדעת מה ילד יום, ואולי יום אחד יחזרו אל המקום שממנו יצאו ועל כן כדאי לשמור בו לפחות רצפה. אחר כך העמידו עגלה גדולה בחצר והעמיסו עליה את הלבנים ואת קורות העץ, את המיטות, את הארונות והשולחנות, את הכרים והכסתות, את הפרות שברפת והתרנגולות שבלול, וככל שהעמיסו על העגלה, כך הלכה זו וגדלה והתרחבה ופינתה מקום לעוד רהיט ועוד כסת. זו הייתה עגלה גדולה מאד.

אחר כך הם עלו על העגלה. כל הבנות והבן של סבא וסבתא טיפסו ועלו, וביניהם גם אמ' היפה וגם אחיותיה שהיו יפות כמוה והסבא הניף את השוט והצלף בסוס האדיר והסוס רץ ומשך את העגלה ודהר ברחוב הנרדם, עד שהגיע אל שערי

1 "אם יהיה נדחך" - ספר דברים פרק ל, 4.

העיירה. כאן עצר סבא את הסוס, ירד מהעגלה, התכופף והחל למשוך את הדרך הכבושה שמתחת לרגליו. הוא משך וגלגל את הדרך, כמו שמקפלים שטיח ישן לפני שמשליכים אותו מהבית. הוא משך וגלגל, משך וגלגל, והדרך נמשכה והתגלגלה, עד שהייתה כולה מגולגלת תחת ידו. אז התרומם סבא אברום, נשא את הדרך המגולגלת, הניף אותה מעל לראשו והשליך לעגלה. "אף פעם אי אפשר לדעת," אמר סבא, "אולי יום אחד נרצה לחזור לכאן. לפחות שתהיה לנו הדרך חזרה." אבל סבא שלי מעולם לא חזר אל העיירה שרפץ. לימים, כששאלו אותו מה עשה באותה דרך מגולגלת שהניח בעגלה, ענה להם שיביטו למטה אל האדמה שהם דורכים עליה באותו הרגע. "האם אינכם מזהים אותה?" היה סבא ואמר בחיוך.

כשיצאו תושבי שרפץ מביתם בבוקר, ראו והנה אבדה להם הדרך הראשית. ובמקומה נח על האדמה אבק אפל, שעלה והתאבך ברוח הקרה אל מעל לגגות הבתים וכיסה את העיירה כולה בגוון קודר של אפר. עמדו התושבים ונטלו דליים וסחבות וקרצפו ומירקו את הקירות והגגות, ולא הועיל להם כל הקרצוף והמירוק. העיירה נותרה עומדת שם כציור שרוף בנוף הערבה הירוקה והחיים נמשכו בה כמו בסרט אילם.

אבל אז כבר הייתה העגלה של סבא אברום עושה את דרכה במקום אחר. הייתה להם קפיצת הדרך ויבשת אירופה חלפה במהירות מתחת להם בלילה אחד בהיר ויפה. היא קרצה להם, מפתה בנצנוצי אורות הערים ובתהומות האפלה שביניהן. רק פעם אחת, במרכז של היבשת, נראה ענן כבד מתערבל ועולה מתוך האדמה, אבל הם לא נתנו דעתם עליו. באותו הזמן חשבו על מקום אחר, על ארץ זבת חלב ודבש, ארץ שלום ורווחה, שהייתה ממתינה להם ממזרח לים הגדול, הלא הוא הים התיכון.

עם שחר נחתה העגלה על החולות בשערי יפו. למען האמת לא היו שם שערים ולא חומות, רק בתים לבנים, סמטאות מרוצפות אבן סלע ודרכי עפר. הים התיכון היה נע קלות לאור הבוקר וקרני השמש העולה היו משתברים בגליו, בהמון ניצוצות שחדרו אל העין וסנוורו את הבאים, עד כי ראו בעיניהם זוהר גדול, אבל את הארץ לא ראו, ומכיוון שלא ראו את הארץ, יוצא מזה שלא ראו את עם הארץ, ולא ראו את הפלחים הערבים, שנהרו בסמטאות, להיות שכירי יום בעיר הגדולה, או הסיעו עגלות טעונות לעייפה בפרי אדמתם ולא ראו את בעלי העסקים הקטנים והגדולים, שכבר טרחו אז על פתיחת החנויות. אור כזה לא ידעו בביתם שבשרפץ. הוא חדר אל תוך גופם פנימה והציף את הנפש בנגוהות אש קדומה. מאותו רגע והלאה לא יכלו לראות אלא רק את הארץ הקדושה,

הגבעות והעמקים, בתי התפילה והקברים העתיקים ואת יושבי הארץ לא ראו. הם עמדו המומים, מאושרים ואסירי תודה לאל הטוב שהביא אותם עד הנה. סבא אמר שצריך להגיד את תפילת הבוקר, אבל כל הטליתות והסידורים וספרי החכמה היהודית העתיקה, היו קבורים עמוק בתוך העגלה, מתחת לכרים ולכסתות, מתחת לבצלים והשומים והפטרוזיליה, מתחת ללול התרנגולות והרהיטים ועל כל אלו נחה שם הדרך הכבושה המגולגלת שנטלו מהבית. סבא אמר שראויה ארץ ישראל שתאמר עליה התפילה בכוונה גדולה, אבל כיוון שהזמן דוחק להתיישבות, יש לצאת ידי חובה בנישוק רגבי עפרה הקדושים ובתפילה נמרצת וכך עשה. הוא ירד על ארבע, הצמיד את שפתיו אל החול הזהוב והילדים החרו החזיקו אחריו. כך ישבו הכול שפופים על ברכיהם, משעינים כפות ידיים על האדמה שחמימותה המרגיעה נסכה בהם רוח קודש ואמרו תפילתם בדממה. כל אחד ותפילתו ומי שתפילות מן הספר לא היו שגורות על פיו, מלמלל הברות של קדושה. רק סבתא ניחע עמדה עליהם, ידיה משוכלות על חזה, נאנחת ואומרת לעצמה שהוא שוב מתחיל עם השטויות שלו והרי הילדים עדיין לא אכלו את ארוחת הבוקר. אבל סבא לא שמע אותה. הוא התעמק בתפילתו והילדים היו אנוסים להתעמק עימו, כי לא העזו לקום על רגליהם, כל עוד אביהם עדיין על ברכיו, אף שתפילתם כבר נאמרה וכך היו הכול שפופים על ברכיהם וממתינים. סבא היה מקרב את פיו אל אדמת הארץ, נוגע לא נוגע בגרגריה וכך הולך וחוזר בניגון פנימי את הפיוט מתפילות ראש השנה ויום כיפור "ונתנה תוקף קדושת היום", כי רק הוא סבב בקרבו הלך וחוזר, והניגון הלך והתגבר עד שפרץ חרצובות לשונו והיה נישא בקול גובר והולך ומצטלצל אל האדמה ועולה ממנה וממלא את חללו של נמל יפו ונוגע בשמיים ובארץ והולך על פני המים עד סלע אנדרומדה המשקיף על החוף ומשתבר אל הסלע וחוזר אל החוף. באותה השעה היה גופו מזדעזע מחמת התפילה ונשימתו קצרה ועם כל נשיפת אוויר היוצאת מריאותיו היה תו של תפילה בוקע מגרונו ונשימתו פורצת בצלילה ונושפת באדמת הארץ וזו הייתה מתעופפת ופורחת סביבו כענן של קטורת ועם כל שאיפת אוויר אל ריאותיו היה עפר הארץ נשאב אל קרבו והוא לא ידע שבאותה שעה, בעוד הוא נושף את התפילה אל חללו של עולם ושואף את אווירה של הארץ ועפרה, נשאבה אל קרבו תולעת אחת קטנה, שהייתה עושה דרכה בגופו מאותו יום והלאה ואיש לא ידע על קיומה ורק סבתא חשדה ואמרה שמאותו יום סבא לא אותו בן-אדם ואם דחקו בה ושאלו על מה ולמה, הייתה עונה לשון קצרה: "אבא שלכם הוא אדם קדוש. אבל מרגע שכף רגלו דרכה על אדמת הארץ, הוטלה בו תולעת הספק." אמרה ושתקה.

ואז עמד סבא ונשא קולו בתרועה: "וימלא כבודו את כל הארץ! אמן ואמן!" וכל המשפחה ענתה אמן. "אין דבר", אמר סבא, "התפילה אכן חטופה הייתה אבל יישובה של ארץ ישראל מכפר על כל החטאים."

מגמת פניהם הייתה ירושלים והם סמכו על קפיצת הדרך שתביא אותם בשערי העיר הקדושה ובא לציון גואל במהרה בימינו, אמן. סבא אמר שאת ארוחת הבוקר יאכלו בירושלים. הם טיפסו אל העגלה והתקינו את עצמם לקפיצת הדרך הבאה. סבא הניף את השוט וקרא אל הסוס "דיו!" הסוס עמד רגע על מקומו ואז החל נע, משתרך לאיטו, מזרחה, בדרך העולה לירושלים. הסבא חזר והניף את השוט, קרא שוב ושוב "דיו!" אבל הסוס כאילו לא שמע. שוב לא נשא את ראשו בגאון ולא עשה להם את קפיצת הדרך. הוא פסע לאיטו, עיניו הגדולות והשחורות פנו אל הדרך שלפניו והן היו לחות מאד. מרגע שדרכה כף רגלם על אדמת הארץ, לא היו להם עוד קפיצות דרך, וכל צעד שעשו בה נקנה בייסורים.

הם נסעו לאיטם והשמש עלתה וקפחה על ראשם והחום היה כבד מנשוא. מסביב ראו רק גבעות חשופות והים נעלם מן העין. הם היו צמאים מאד אבל החלב מעטיני הפרות היה חמוץ והתרנגולות בלול כרעו תחתן בדממה. פה ושם, על גבעה רחוקה ראו פלח ערבי על חמור. הם הביטו בו בתדהמה ולא היה בהם הכוח לקרוא לו וגם את שפתו לא ידעו. סבתא ניחע הציעה לעצור אבל סבא אברום רצה להגיע לירושלים. הם נסעו עד שהסוס עצר. אז ירדו מהעגלה ומיהרו להתכנס תחתיה. עור פניהם האדים, והדם בעורקיהם רתח. הם שתו את החלב החמוץ ואכלו את הלחם היבש, עם הבצלים והשומים והפטרוזיליה, והותירו מהם גם לבעלי החיים שאיתם. בלילה נרדמו תשושים תחת כיפת השמיים ורגע לפני שנפלה עליהם השינה, עוד הספיקו לראות, מבעד לעפעפיים הצונחים בכבדות, את התקרה הישנה של ביתם בשרפץ, נוחתת ומכסה עליהם ברחמים גדולים.

איש אינו יודע כמה ימים, שבועות או חודשים, עברו עליהם בדרך הזאת. בוקר אחד התעוררו ומצאו את עצמם על הר גבוה מאד. האדמה הייתה מכוסה עשב ירוק ומתחת לרגליהם נבע מעיין מים חיים. הסוס השחור עמד על שפת המעיין, שתה מים ולחץ עשב בשלווה. כשנשאו עיניהם קדימה ראו את השמש עולה מעל להרים רחוקים, מאירה את העמק שלרגליהם, ושם, בתחתית העמק, מתנצצת לה ימה גדולה ודוממת, סגורה מכל עבריה בגבעות חומות.

לרגע חשבו שהייתה להם קפיצת הדרך בחזרה מפלשתינה-ארץ-ישראל לשרפץ, אבל סבא הרגיע אותם מיד ואמר שקפיצות דרך מטבען באו להביא את

האדם למקום טוב יותר ולא להחזיר אותו אחורה אל העבר. בלי ספק הביא אותם הבורא ברחמיו הגדולים לשערי ירושלים ועל כך יש להודות ולברך, לשבח ולהלל. מיד אמרו ברכת הלל והוסיפו ברכת הגומל. אחר כך התפללו בכוונה גדולה והלכו להכין את ארוחת הבוקר.

יעקב'לה, בן הזקונים, שאל איפה כאן ירושלים. הוא זכר את הציור שהיה מצוי בשערו של סידור התפילות, ועל כן תר בעיניו את הגבעות החשופות, וחיפש את המגדל העגול, הלוא הוא מגדל דוד המלך והחומה הגבוהה, הלוא היא חומת ירושלים ולא ראה אותם. סבא חיך אליו ואמר שירושלים הבנויה קיימת בלב ועד שלא יתקין האדם את ליבו באהבה, לא תתגלה בפניו ולא יוכל לבוא בשעריה.

לאחר הדברים האלה הוריד סבא מעל העגלה את סיר הבישול, הלוא היא קדרת האדירים המשפחתית ושלח את בנותיו ואת בנו הקטן, לקושש עצים למדורה. הם הלכו וקוששו עד שלא נותר במקום אף עץ אחד שלם ואף צמח אחד שלא נתלש. הם שבו וידיהם מלאות ורדים, ענפים ועצים למדורה. סבא שחט את התרנגולת האחרונה שנותרה בלול וסבתא מרטה והכשירה אותה לבישול. אחר כך הלכו אל המעיין ונשאו דליים מלאים מים לקדרת האדירים. סבתא השליכה לקדרה את העוף המוכן לבישול, יחד עם שארית התבלינים והבצלים והשומים והפטרוזיליה שהביאו מהבית, סבא הדליק את האש והקדרה הכינה עצמה לבישול מרק העוף המפורסם של סבתא, פאר המטבח השרפצאי. סבא שלח את כולם לנוח מתחת לעגלה, עד שיהיה המרק מוכן והוא עצמו התיישב ליד המדורה לשמור על האש.

תוך שהוא יושב ומהרהר לעצמו, מתבונן בנוף הקדומים שלפניו ומפזם לעצמו פסוקי תפילה, החלה מחשבה אחת טורדת את מוחו. מן המקובלות הוא שאת המרק השרפצאי יש להמליח פעמיים. פעם ראשונה עם הנחת העוף במים, ופעם שנייה לאחר רתיחתם. אישה זו, הרהר סבא לעצמו, זוגית שתחיה, היפה בנשים, שתהיה לי בריאה ושלמה וחזקה, אמן, ודאי עיפה מן המסע המפרך ושכחה להמליח פעם ראשונה. הוא קם ממקומו, נטל כף אדירה, טבל את קצה הכף במרק, העלה אותה והגיש אל שפתיו. "טפו!" אמר סבא, "אכן שכחה!" הוא ניגש אל העגלה וראה את כל בני ביתו שוככים שם וישנים שינה עמוקה, זה על גבו וזו על צידה. בזהירות פרק מעל לעגלה את שק המלח, נשא מלח ככל שנשא והטיל אל הקדרה. עכשיו היה מרוצה מעצמו, ישב ליד המדורה ונרדם. כמה זמן עבר מאז, איש לא ידע, אבל פתאום התנערה הסבתא ניחע ממקומה, כי זכרה שלא המליחה את המרק בפעם הראשונה. היא

מיהרה אל שק המלח, נשאה מלח ככל שנשאה והטילה אל הקדרה. השעות חלפו כרגע ואז התעורר סבא וראה שהמרק רותח. הוא מיהר אל שק המלח, נשא ממנו כמה שנשא והמליח את המרק בפעם השנייה, התיישב ונרדם. אחר כך באה סבתא, ראתה שהמרק רותח והמליחה אותו בפעם השנייה. המרק בעבע והפיץ סביב את ריחו הטוב והערב ירד על ההר. פתאום התעוררה המשפחה כולה. ריח המרק בא באפם והם ידעו שהם רעבים מאד. קפצו ממקומם ומיהרו להתקין עצמם לסעודת הערב. סבתא ניגשה אל הקדרה וכדרכה מאז ימיה בשרפץ הרחוקה, נטלה את הכף, הטביעה אותה בתוך הנוזל המבריק בצחצוחי השומן, מילאה מעט מרק בכף, הקריבה אל פיה ובעשותה את שפתיה כלוע השופר, שאבה בזהירות מלוא הפה מרק חם. הנוזל ירד בגרונה ולרגע נדמה היה שהיא נחנקת. היא השליכה מידה את הכף וירקה יריקה גדולה. אז ניגש אל הקדרה סבא אברום, נטל את הכף, טעם וירק. באותו הרגע עלתה בשניהם חימה גדולה להשחית ופרצה שם המלחמה הגדולה.

סבא עקר ממקומו עץ וסבתא עקרה שיח. הוא צעק שהיא אשמה והיא צעקה שהוא אשם. הם השליכו זה על זה מכל הבא ליד, כרים וכסתות, שולחנות וארונות והעמק נמלא ענני נוצות שפרחו מתוך שמיכות הפוך הקרועות וכיסו את הנוף במעטה לבן. הם נשאו ידיהם לשמיים ובטשו ברגליהם באדמה. הם התנגשו זה בזה והאדמה רעדה. הם צרחו ושאגו וככו ובעוד הם נאבקים וההרים עונים להם בהד איום ונורא, שלח סבא אברום את רגלו ובעט בקדרה והיא נפלה על צידה והמרק ניגר ממנה וזרם במורד ההר ומילא את הימה הגדולה שלמרגלותיו ומאז קוראים לימה הזאת ים המלח. כל הלילה נמשכה המלחמה ועם שחר נפלו סבא וסבתא אל האדמה, עייפים ורצוצים. אם באותו הרגע היו שואלים אותם על מה הייתה המהומה, לא היו יודעים לומר ורק היו מבקשים שיניחו להם לנפשם והיו מתכנסים בשתיקה כבדה. השמש עלתה שוב והם קמו ממקומם, הביטו זה בזה ולא אמרו מילה. סבא רצה לומר לה שהוא אוהב אותה. אבל באותם הימים לא היה נהוג לומר דברים כאלה בנוכחות הילדים ועל כן שתק. סבתא שמעה את שתיקתו וחשבה לעצמה שהוא ודאי רוצה לומר לה שהוא אוהב אותה. כיצד ידעה זאת? משום שהיא עצמה חשבה לעצמה שהיא רוצה לומר לו שהיא אוהבת אותו, אבל אי אפשר בנוכחות הילדים. כך עמדו והביטו זה בזה ושתקו זמן ארוך, אולי שעה, אולי יום, אולי ימים רבים. אחר כך ארזו את רכושם ונסעו אל חופי הים התיכון ושם, בסמוך לעיר יפו, הקימו את תל אביב וסבא אברום היה בה עגלון חשוב.

לפעמים, בלילה בהיר במיוחד, אפשר לראות עגלה גדולה נעה בשמיים, מקצווי מערב אל קצווי מזרח, ועל המושב הקדמי עומד סבא, שואג בקולו ומצליף בשוט

מעל לראשו של הסוס השחור ועל ידו יושבת סבתא ניחע ונאנחת: "אברום!
לא כל כך מהר! תנוח מעט!" והוא עונה לה בשאגה איומה: "לשנה הבאה
בירושלים הבנויה! וכשנבוא בשערי ירושלים, שם ננוח!" ובעוד הוא שואג
והיא גונחת בעדנה, חולפת לה העגלה על פני השמיים, מאופק עד אופק
ונעלמת בפאתי הרקיע. מי שראה אותה, מתוך חזיונות מוחו ראה ומי שלא
ראה, אולי ראה חזיונות אחרים.

שער רביעי

מחזות

מבוא כללי

1. דם
2. הדיבוק בחזר
3. התולעת עפה
4. היטלר
5. נו-אקסיט טייק 5

מבוא כללי

פתח דבר

תיאטרון החדר נוסד בשנת 1985, בשם: "תיאטרון החדר - המעבדה לתיאטרון". הוא נועד להיות מקום למחקר, לימוד ויישום של התנהגות אדם-יוצר בתחום אירוע אמנותי. הפעילות בתיאטרון החדר נעשית בהשראת תפיסת עולם אמנותית-חברתית ששמה המלא נבחר על ידי חברי התיאטרון: "שיטת אוריין - המעגל הפתוח". מלכתחילה נכתבו המחזות המובאים כאן, להצגה בתיאטרון החדר בתל-אביב. זה אינו ציווי קטגורי, אלא קריאת כיוון. היא מרמזת על הזיקה החיונית, או לפחות האפשרית, שבין הטקסט האמנותי הכתוב, לבין המקום הפיזי של ההצגה, שהוא בדיעבד, גם חלק מהטקסט האמנותי הכולל. המונחים "אמנות", "בידור" ואחרים, דורשים עיון נפרד, וידונו בהמשך מבוא כללי זה.

הרעיון המרכזי

תפיסת העולם האמנותית-חברתית של תיאטרון החדר מוגדרת באמצעות רעיון מרכזי זה: "התנועה הנמשכת שבין ההיסטוריה לבין החוויה האישית, שואפת להרמוניה אמנותית."

"היסטוריה" היא כל מה שידוע לנו מן העבר, כולל זיכרון אישי, משפחתי, סביבתי וכלל אנושי. כל יצירה שנכתבה בעבר הרחוק או הקרוב היא "היסטוריה", אפילו אם עבר זה התרחש לפני פרק זמן קצר מאד.

"חוויה אישית" היא מה שקורה לנו באופן אישי, בכל רגע, בזמן הווה. אם אנו, למשל, מגישים טקסט נתון בפני קהל. הטקסט הוא "היסטוריה" ומה שקורה לנו במהלך הגשתו, הוא "היסטוריה" של הטקסט ו"חוויה אישית" שלנו.

דוגמה: במהלך הצגת המחזה "מותו של סוכן", מאת ארתור מילר, השחקנית שבתפקיד אשתו של הסוכן, מתקדמת לאורך המחזה על פי הנחיות המשחק הרשומות לה בספר הבימוי וידועות לה מראש. בסיום המחזה היא עומדת על קברו הטרי של בעלה המת ומספידה אותו. נניח שבספר הבימוי רשום שבקטע הזה עליה "לשחק בעצב". היא יודעת כיצד לעשות זאת וכבר עשתה זאת באולם החזרות. דברי ההספד והנחיות המשחק הן כבר "היסטוריה".

אבל ברגע זה, בעודה עומדת על הבמה, בנוכחות קהל ומגישה את דברי ההספד הרשומים במחזה, היא רואה, בוויית העין, פועל במה עומד מאחורי הקלעים

ואוכל פלאפל בפיתה והטחינה זולגת על סנטרו ומטפטפת אל הרצפה. התמונה שהיא רואה בצד הבמה, זו "חוויה אישית" שלה והיא מצחיקה אותה. מה עליה לעשות? אנו מוציאים מן הכלל את האפשרות שהשחקנית מפסיקה את ההצגה, יוצאת מהבמה, שואטת אל עבר פועל הבמה, אוחות במחלפות ראשו ובוועט אותו מתוך התיאטרון החוצה.

על פי הגישה הקלאסית, עליה להתעלם מהפלאפל ולבצע את ההנחיה "ההיסטורית" הרשומה בספר הבימוי, כלומר, "לשחק בעצב". אבל ברגע זה תמונת הפלאפל כבר נקלטה אצלה וזו חוויה שכבר משכה אליה אנרגיה ונמצאת במרכז תשומת הלב שלה. אבל על פי הגישה הקלאסית, עליה להכחיש מכל וכל את דבר קיומו של הפלאפל ולהשקיע את האנרגיה שלה ב"לשחק בעצב".

באשר לאנרגיה: לפני רגע, השחקנית השקיעה אנרגיה ב"עצב". עכשיו היא רואה את הפלאפל. אנרגיה נוספת מושקעת בפלאפל. על פי הגישה הקלאסית נדרשת עכשיו אנרגיה נוספת כדי להדחיק את חוויית הפלאפל. בשארית האנרגיה שלה עליה "לשחק בעצב". משימה מבלבלת, קשה ומתסכלת.

יוצרים בעלי תפיסה קלאסית, חווים קושי בהתמודדות עם חוויה אישית מיידית דומיננטית, השונה מהחוויה הרשומה בטקסט של היצירה. הם כועסים כאשר, "מפריעים" להם עם פלאפל, טחינה ושאר ירקות. אנו סבורים שזו אינה בהכרח הפרעה, אלא הזדמנות לפיתוח היצירה. להלן שלוש תגובות אפשריות.

1. מְשַׁחֵקִים באופן קלאסי: כלומר, מתעלמים ככל יכולתנו מהפלאפל כדי "לשחק בעצב". כאמור, זו חלופה קשה לביצוע ומצליחה באופן אקראי. אבל אם חייבים להמשיך על פי ספר הבימוי (או על פי המקרה, בכל מסגרת פעילות שבה יש לציית לספר תקנות כלשהו), יש לבצע את המשימה בהשקעה מרבית של כוח פיזי.

2. החוויה האישית אינה נראית על פני השטח אבל היא תומכת בהיסטוריה: השחקנית בתוך עצמה היא צוחקת על הפלאפל אבל לא נותנת ביטוי פומבי לצחוק, אלא מושכת אנרגיה מהחוויה האישית הפנימית, של הצחוק, אל ההנחיה הרשומה בטקסט, שהיא "לשחק בעצב". כלפי חוץ נראה לקהל שהיא "משחקת עצב" בלבד, אבל השחרור הנובע מהידיעה שזכותה לצחוק על מה שמצחיק אותה, גם אם לא כך רשום בספר הבימוי של היצירה - מקלה עליה וכך גם יש לה תוספת אנרגיה שיוצרת רגעים של אמת בימתית מרתקת. התהליך דורש אימון להקניית שליטה בחוויה אישית כוללת והוא מבוצע בהצלחה בסדנה, בחדר החזרות ובהופעה בפני קהל.

3. תנועה בין היסטוריה לבין חוויה אישית מיידית: זו אפשרות מרתקת ביותר. משחקים על פי ספר הבימוי ואם מתעוררת חוויה אישית שהיא שונה מהרשום בו, אפשר להגיב על פיה. אם כאן הפלאפל מצחיק את השחקנית, היא יכולה לצחוק את הטקסט. במקרה זה אין חובה "לשחק עצב" כי הוא מובן מתוך הטקסט. מתן הביטוי לחוויה אישית מיידית, מתוך קבלה עצמית, פותח דלת לרגעי יצירה מרתקים באותנטיות שלהם. אחר כך ממשיכים על פי ספר הבימוי, עד לרגע הבא של חוויה אישית מובהקת.

מי שמצוי אצל הגישה קלאסית עשוי לשאול: "אם השחקנית צוחקת במקום לשחק בעצב, הרי היא משנה את ספר הבימוי, לא כן? היא פוגעת בפרשנות המקורית של היצירה!"

כן, היא משנה הנחיה מסוימת בספר הבימוי. לא, אין היא משנה את המצב הדרמטי, וודאי שאין היא פוגעת בפרשנות המקורית של היצירה. החוויה האישית היא בעלת עוצמה דרמטית בפני עצמה ואם היא באה לידי ביטוי באופן חופשי, אנו מזהים בה אמת נכונה לאותו רגע נתון. גם אם החוויה האישית שונה לחלוטין מהנחיית הבימוי ההיסטורית, אפילו היא קוטבת לה, היא משתלבת ביצירה ומתאימה לספר הבימוי המקורי! אלו דברים שניתן להיווכח בהם במהלך הצגה הפועלת על פי עקרונות שיטתיים אלו. כאן ניתן רק לציין שהדבר נובע ממערכת מסודרת של כללים, שאחד מהם הוא שהחוויה האישית, ככל שהיא שונה מספר הבימוי, היא מסתגלת לתנאים הנתונים של היצירה. ברגעים של חוויה אישית מיידית, החופש היצירתי הוא בלי ספק גדול לעומת מה שמקובל בגישה הקלאסית, והוא גדול יותר מאשר מה שמקובל באלתור. ככל שגדול החופש, כך גדלה אחריותו של היוצר על היצירה והקהל.

החוויה האישית היא זו שמפיתה חיים בהיסטוריה. החוויה האישית היא תנאי למימוש כוח החיים המגולם בהיסטוריה. אכן, חוויה אישית יכולה לשנות היסטוריה. אבל יש להבחין בטיבה ולפעול בזהירות הראויה: מצד אחד, חוויה אישית הנובעת ממצבי התנגדות ומצוקה, עלולה לעוות היסטוריה, לנוון אותה, לעשות אותה מצוות אנשים מלומדה וחסרת חיים. אבל מצד שני, חוויה אישית הנובעת מתוך קבלה עצמית ומצב נפשי מאוזן ואוהב, היא מקור לכל התפתחות היסטורית. היא מעשירה את הביטוי החי, מציגה אלטרנטיבות חדשות להבנת הטקסט והיא גורם מרכזי בהתפתחותו. מכאן מובן שהתנועה שבין היסטוריה לבין חוויה אישית מיידית, דורשת לימוד מוקדם של עקרונותיה ושל המימוש שלהם הלכה למעשה, וכל זה הוא כמובן משל לחיים.

אירוע קואליציוני או אפוזיציוני

הנחת יסוד היא שכל אירוע המתקיים בתחומי קבוצה, שבט, חברה, עיר, מדינה, או במקור היווני העתיק, ה"פוליס" - הוא פוליטי.¹ לכאורה, הרי זה מובן מאליו. אבל עדיין, בקרב רבים, "פוליטי" נתפס כמובן צר של מפלגה או תפיסה חברתית אחת בלבד בתוך הפוליס. במקרים רבים היא נתפסת כאלטרנטיבית, אפוזיציונית, חתרנית, זרה או אחרת, ומגלמת בתוכה איום על מה שמכונה הסדר הטוב. על כן, כשאדם במקומותינו אומר שראה הצגה פוליטית, לרוב הוא מתכוון לרמוז שהוא לא אוהב אותה. "הכול פוליטי", כתבה המשוררת ויסלבה שימבורסקה, אבל עדיין רבים מתעקשים להגדיר פוליטי כתופעה לפחות מפוקפקת וזו כשלעצמה עלולה להיות תגובת הכחשה חשודה. אבל אם אכן מקובל עלינו ש"הכול פוליטי", כל מה שנותר להגדיר הוא איזו מגמה פוליטית משרת אירוע נתון. יש רק שתי אפשרויות: האירוע יכול להיות קואליציוני או אפוזיציוני. הוא לא יכול להיות שניהם בעת ובעונה אחת. הוא לא יכול להיות קצת מזה וקצת מזה. בעבר, מודלים חברתיים ניסו לעשות ויתורים למשאלות היוצרים והקצו מקום למרחבים אפורים, כביכול אזורי ביניים או "שטחי הפקר", בין הקטבים שבמודלים שלהם. אבל במבחן המכריע, תמיד נהיה חייבים להחליט ואם לא נחליט, יחליטו עבורנו, באיזה צד על פני המפה החברתית-תרבותית אנו עומדים. הוא תמיד יהיה קואליציוני או אפוזיציוני. לכאורה, אלו דברים מובנים מאליהם ועם זאת יש לציין שזהו מודל שמציב בפני יוצרים, מראה חד משמעית ולא מתפשרת. להלן אפיונים לזיהוי אירוע קואליציוני ואירוע אפוזיציוני. יש להזכיר שוב שהבמה היא משל לחיים והמודל הוא משל לחיים. בכל אדם מתקיימים שני אבות הטיפוס הללו, הקואליציוני והאפוזיציוני, או השמרן, המהפכן וכיו"ב. אב הטיפוס המובא לידי ביטוי חיצוני, קובע את מערכת היחסים שלנו עם העולם.

אירוע קואליציוני

1. קואליציוני הוא בידור

המונח "בידור" פירושו כאן, ריענון או ניעור קל, כמו בהשאלה, בתיאור של שיער מתבדר ברוח. אולם בידור כזה אינו יוצר שינוי מהותי על ראשו של אדם וניתן להשיב את השיער אל הסדר הקודם. כך גם בתרבות. בידור לא נועד לקדם התפתחות חברתית. גם אין כאן כוונה לסוגה מסוימת. זו עשויה להיות טרגדיה, קומדיה, מחזמר, סטנד-אפ וכיו"ב, ובלבד שהם פועלים על פי

1 ע' "אירוע קואליציוני או אפוזיציוני", אוריין אמיר, "המעגל הפתוח", ספרית פועלים, 1998, עמוד 356.

מוסכמות התרבות המרכזית. כאן יצירות אינן מועדפות על פי המשקל הסגולי שלהן, גם לא על פי מהות התכנים החברתיים ולא על בסיס האסתטיקה של צורות הביטוי, אלא על פי משתנים חיצוניים: מספר צרכנים, פרסום, תפוצה, הכנסות קופה ובעיקר, הסכמה של מוקדי כוח.

2. בידור שואף לשמר סדר קיים

הבידור עשוי לבחון את מערכת האמונות והדעות המקובלות בחברה בזמן נתון, אבל הוא לא יערער על תקפותן. יצירה קואליציונית עשויה, במקרים נדירים, להציג נושאים שנויים במחלוקת, כמו למשל, עריצות השלטון, אבל בסיכומו של דבר, היצירה תאשר את מה שמכונה הסדר הטוב המקובל.

3. בידור שואף לשמר תבניות של תוכן וצורה

לכל סוגה בבידור יש תבנית סיפור קבועה. בקולנוע האמריקאי הרומנטי אפשר להגדיר זאת, באופן כללי, כך: "בחור פוגש בחורה, כל הזמן הם רבים ובסוף מתחתנים." במערבונים הגדירו זאת כך: "הגיבור הטוב בא לעיירה, נלחם באיש הרע, מנצח ורוכב אל השקיעה." התבנית הנפוצה כוללת פתיחה והצגת המצב הדרמטי, סיפור שכולל מכשולים וקונפליקטים עד לשיא כלשהו באמצע היצירה ואחר כך נוצר מתח חדש, לקראת סיום אופטימי בקומדיה ופסימי בטרגדיה. אפשר שתהיה חריגה מתבניות של תוכן וצורה ובלבד שלא יוטל ספק מהותי בסדר הטוב, כפי שהוא מוגדר על ידי מוקדי כוח. האירוע הקואליציוני משחזר גבולות מקום וזמן. בתיאטרון, בקולנוע ובטלוויזיה, לכל סוגה מוקצב פרק זמן קבוע וידוע מראש. לדוגמה, פרק בסדרה טלוויזיונית קומית נמשך כעשרים דקות. משך הצגה בתיאטרון מסחרי כשעתיים וכיו"ב. מובן שלכל סוגה יש תת סוגה בעלת כללים קבועים משלה. יש הבדלים בין הסוגות אבל לא בתבנית שבתוך כל אחת מהן.

4. בידור משחזר ידע קיים

בידור מבוסס על תבניות צורה ותוכן, הידועות לקהל מראש, על בסיס ניסיון העבר והפרסומים המוקדמים. דוגמה: סרטים על "גיבורי-על", הם סדרתיים והדמויות פועלות בהם על פי ציפיות הקהל. אם הן חורגות מציפיות אלו, הן תשובנה לתפקד על פי התבנית המקורית שלהן, או ש"תבואנה על עונשן" ו"הסדר הטוב" יאושר שוב. סדרות טלוויזיה רבות הן מעגליות. בסיום כל פרק יש להחזיר את הדמויות למצבן הקודם, כדי לאפשר את יצירת הסיפור הבא, אשר גם הוא מעגלי. התכנים נועדו לפרק מתחים, לרתק, לשעשע, לזעזע, לעורר שמחה ועצב, אבל הם אינם פועלים לקידום חשיבה חברתית חדשה. תכונה מרכזית בבידור היא שהוא מרחיק עדות. באופן כללי ניתן לומר שכל יצירה היא עדות שמספרת על מצב הווה, גם אם הסיפור הוא על מה שקרה

בעבר או יקרה בעתיד. אבל בבידור היוצרים מעדיפים לרכך, לעדן ולהרחיק את הוועזוע עוכר השלווה. לדוגמה, "יש משהו רקוב במדינת דנמרק", אומר מרצלוס במחזה "המלט".¹ המחבר מרחיק עדותו מאנגליה של המאה השבע-עשרה, שבה נכתב המחזה, אל סיפור המתרחש מאות שנים קודם לכן ובמקום אחר. הרחקת העדות היא מוסכמה מקובלת ביצירות קלאסיות וחדשות. הטענה הרווחת היא שזוהי פעולה הכרחית ליצירת האסתטיקה של יצירה. יש להטיל ספק בתוקפה של טענה זו. הסיבות להרחקת העדות הן הרצון להגן על היוצרים מפני זעם השלטונות והקהל ולאפשר ליוצרים להתפרנס. יש לשער ששייקספיר המחזאי, לא נסותרו ממנו שחיתותו ואלימותו של השלטון שהיה קיים בזמנו, ובינו לבין עצמו הוא ככל הנראה ביקר את המתרחש באנגליה שבה הוא חי. אבל אם המלט שלו היה אומר שיש משהו רקוב במדינת אנגליה, ודאי שלא היה מאריך ימים כדי לכתוב את המחזה הבא, "הנשים העליונות מווינדזור" ויצירות אחרות שנכתבו לאחר שנת 1600. הוא מעדיף להיות יוצר של בידור משובת, שחי לו בעושר ואושר ולא להיאבק לתיקון מצבו של האדם ולמות עני מרוד, או נרצח בנסיבות עלומות, בידי שליחי השלטון. במאה העשרים ואחת התנאים שונים מעט אבל עיקרון ההישרדות של היוצר עדיין תקף.

5. בידור עונה לרצון הרוב בקהל

הבידור הקואליציוני מקדם אינטרסים של קבוצות שולטות ומוקדי כוח. מכאן שהקבוצה השלטת פועלת לקידום בידור בקרב ההמונים, משכנעת אותם לצרוך אותו ולהזדהות עם מסריו. לאחר שנוצרה ההזדהות, משוכנעים ההמונים שבידור זה עונה לצרכיהם.

6. בידור נותן עדיפות לצורכי החברה על פני צורכי היוצר

יוצר-בדרן הוא כלי שרת בידי מוקדי כוח. הוא משרת את מטרותיהם, בלי קשר לציפיותיו האישיות כיוצר. כמעט לעולם אין הוא יכול להעביר את מסריו האישיים לקהל, אם אין בהם תמיכה גלויה או מוסווית במוקדי הכוח, התומכים בו. על כן הוא נוטה להתכחש לציפיותיו האישיות.

7. בידור נתמך, תמיכה מלאה או חלקית, ע"י מוקדי כוח פוליטיים

כיוון שאירוע קואליציוני הוא מקדם מכירות של רעיונות ומוצרים של מוקדי כוח חברתיים ו/או כלכליים, על כן, הם מספקים לו תמיכה כלכלית, שבלעדיה אין הוא יכול להתקיים.

1 מרצלוס (קצין), במחזה "המלט", מאת ויליאם שייקספיר, מערכה ראשונה תמונה 4. תרגום דורי פרנס.

אירוע אפוזיציוני

1. אפוזיציוני הוא אמנות

המונח "אמנות" מתפקד כאן כהגדרה של אירוע, בכל תחומי היצירה האנושית, השואף להיות מהפכני ופועל לתיקון מצבו של האדם באשר הוא, בלי הבדל דת, מגדר, לאום ואחרים. הוא עוכר שלוה, יחידני ולא סדרתי, ביקורתי כלפי מוקדי כוח, יוצר את אמות המידה שלו לעצמו ולא בהכרח מזדהה עם נורמות קיימות. בתרבות אפוזיציונית, הצלחה פירושה התמסרות והתמדה בהעברת המסר האמנותי המהפכני, ללא תלות בהכנסות כספיות, במספר צופים או בפרסום.

2. אמנות שואפת לערער על סדר קיים

אירוע אפוזיציוני מבקר מוקדי כוח ומציע אלטרנטיבה לתפיסת העולם שלהם ולאורח החיים המקובל בזרם המרכזי. אם באירוע הקואליציוני חייבת להתקיים הזדהות בין צד היצירה לבין צד הקהל, הרי שבאירוע האפוזיציוני אמור להתקיים דיאלוג בין הצדדים, אפילו על בסיס של קונפליקט. היצירה מציגה תפיסת עולם יצירתית וחברתית, המייצגת קבוצת מיעוט, אל מול קהל שרובו אוחו בתפיסת עולם המקובלת בחברה, או שהיא תפיסת העולם המקובלת על מוקדי כוח. מכאן מובן מדוע, לעיתים קרובות, יצירה אפוזיציונית נתקלת בהתנגדות. בכל מקרה, חברה איתנה, יכולה להכיל את הקונפליקט הזה וזהו סימן לחוסנה, שאם לא כן הדבר, זהו סימן לחולי חברתי.

3. אמנות שואפת לחדש בצורה ובתוכן

אירוע אפוזיציוני אינו כבול לתבניות צורה, תוכן וזמן המקובלות בזרם הקואליציוני. הוא יכול להימשך כל פרק זמן שדרוש לו להעברת התוכן. הוא יכול להציג תבניות טקסט מפתיעות, על פי חוקיות משל עצמו ולא על פי מה שמקובל במוסדות השמרניים ובלבד שמטרתו לעכור שלוה ולעודד חשיבה מהפכנית.

4. אמנות שואפת ללמד דבר חדש ומקרבת עדות

בהמשך לדוגמה הקודמת של הרחקת העדות במחזה "המלט" ובאופן קוטבי לה, אירוע אמנותי יקבע כי יש משהו רקוב כאן ועכשיו, ויתכוון לכוחות ריאקציוניים, שמרנים ומדכאים בזמן הווה. האמן יודע כי בקירוב העדות הוא עלול לסכן את שלומו ורווחתו, או להינזק באופן אחר על ידי מוקדי כוח קואליציוניים.

5. אמנות עונה לרצון מיעוט בקהל

בדרך כלל, תרבות אפוזיציונית גורמת להזדהות של מיעוט מסוים או מיעוטים אחדים בקהל ולהתנגדות של הרוב. אמנות היא תרבות מיעוט דחוי ו/או נרדפת

על-ידי מוקדי כוח ועל כן יש לעודד, לחזק ולקדם אותה, כל עוד היא פועלת לתיקון מצבו של האדם באשר הוא. אם תרבות מיעוט מטיפה לדיכוי הזולת והיא פוגעת בזכויות אדם, היא אינה ראויה לעידוד.

6. אמנות נותנת עדיפות לצורכי היוצר ובזיקה לחברה
אם נקבל את ההנחה הרווחת שהאדם הוא במרכז החוויה האמנותית, עלינו להניח לאמן לתת ביטוי, קודם כול לעצמו. אבל ברגע שבו יש באפשרותו לעשות זאת, עליו ליצור קשר עם קהלו וליצור יצירה מורכבת, בעלת אופי חברתי, מטיפה, בוטה, חד צדדית ומהפכנית. זו המשמעות הממשית של אמנות כדרך לתיקון האדם והחברה.

7. אמנות היא עצמאית מבחינה כלכלית
בדרך כלל תקציבו של אירוע אופוזיציוני אינו נתמך ע"י מוקדי כוח מדיניים ו/או כלכליים. לפעמים הוא נתמך על-ידי גופים אופוזיציוניים דומים לו בתפיסת העולם.

קואליציוני ואופוזיציוני - סיכום

ההבחנות המובאות כאן, הולמות כל צורה ידועה של תרבות (ספרות, שירה, תיאטרון, קולנוע, טלוויזיה, רדיו, אינטרנט וכיו"ב). בין אירוע קואליציוני לבין אירוע אופוזיציוני, מתקיימים יחסים דיאלקטיים ושניהם מתקיימים בזיקה לחברה שבתוכה הם פועלים. הקואליציוני והאופוזיציוני אמורים להתקיים במסגרת של קונפליקט חברתי-תרבותי והוא זה שמבטיח את צמיחתה של התרבות. אם הקונפליקט מסתיים, התרבות הופכת לחד-ממדית ומתחיל שלב הדעיכה שלה, עד שנוצרת מגמה אופוזיציונית חדשה. בתוך האירוע הקואליציוני עשויות להשתלב אמירות שבמקורן הן אופוזיציוניות ונוגדות את אופיו הקואליציוני, אולם למין הרגע שבו הן משתלבות במסגרת הקואליציונית, שוב אין הן מוגדרות כאופוזיציוניות, אלא כחתרניות בתוך המסגרת הקואליציונית.

אירוע קואליציוני יכול להיות מוגדר כתזה ואז יוגדר האירוע האופוזיציוני כאנטי-תזה. לאורך זמן נוצרת, בתהליך דיאלקטי, סינתזה בין השניים. האירוע האופוזיציוני מתמזג עם הקואליציוני ונוצר אירוע קואליציוני חדש, שהוא מזיגה של שניהם. כאמור, כריאקציה לכך עשוי להיווצר אירוע אופוזיציוני חדש. הגדרת האירוע היא זמנית ומקומית, כלומר, עשויה להשתנות מקבוצה לקבוצה ומאדם לאדם.

הגדרות אלו מתאימות ליחסי הגומלין שבין מרכיבי התרבות בכל מקום וזמן. התכנים של המרכיבים החברתיים או של המגמות החברתיות, עשויים להשתנות ולהתחלף אולם המסגרות הקואליציוניות והאופוזיציוניות ממשיכות להתקיים ככלי קיבול לתכנים חברתיים קיימים בכל רגע נתון. בכל אדם מתקיימות בכוח, אף אם לא תמיד בפועל, שתי המגמות, הקואליציונית והאופוזיציונית.

חייו של הטיפוס הקואליציוני, אף שלא תמיד הם נוחים ולא תמיד קל לחיות אותם, הם במרבית המקרים קלים יותר למימוש. כיוון שהוא מבקש לרצות את הקהילה שבתוכה הוא פועל והוא מאשר לקהילה את מערכת הדעות והאמונות המקובלות עליה, יש סיכוי סביר שיזכה לתגמול כלכלי ו/או אחר, אם אכן יתמיד בסיפוק משאלותיה.

חייו של הטיפוס האופוזיציוני עלולים להיות קשים יותר וכרוכים בסבל ובדידות. אבל זו מסגרת שיש בה ייעוד אנושי שמעבר לסיפוק האישי, ייעוד המגדיר את עצם הקיום שלו, כמתקן חברתי. במסגרת האופוזיציונית יש לאמן סיכוי לקדם באופן ממשי את תיקון מצבו של האדם.

תוכן מכתוב צורה

תכונה משותפת למחזות המובאים כאן היא שתוכנו של הסיפור מכתוב את מקום ההצגה, באופן פיזי ממשי.

1. "דם" הוא מחזה על תהליך טיפולי של אישה הנמצאת במצב של דיכאון שלאחר לידה ועל כן הוא כתוב כסדרה של מפגשי טיפול, המתקיימים בדירתה של הגיבורה. ההצגה התקיימה בדירת החדר, בעליית הגג שברחוב הרב קוק 8, בתל אביב, בין השנים 1992-1998. בשנת 1998 הוכנסו שינויים במחזה והמקום ההזוי, הבדיוני, שבו מתקיים הסיפור, הוגדר כחדר ישיבות בבית חולים לחולי נפש. המחזה הוצג באולמות ובחללים המתאימים להגדרה החדשה.

2. "הדיבוק בחדר" הוא סיפור על גירוש דיבוק. על כן המחזה הוא טקס שמתקיים על פי דרישותיו המקוריות של טקס כזה בקהילות ישראל. ההצגה התקיימה בחדר הנ"ל שהוסב ל"שטיבל" חסידי.

3. "התולעת עפה" הוא תיאור תהליך שבירת רוחו של יוצר, הנאבק למען זכויות אדם. על פי הגדרת הטקסט, ההצגה מתקיימת, בחדר בביתו של הגיבור.

4. "היטלר" הוא לכאורה מפגש עם מרצה לתרבות גרמניה שמתגלה כצורר נאצי קשיש. על כן המחזה כתוב כהרצאה חזיתית, שבה דמות היסטורית

מנסה לשכנע את הקהל לנקוט עמדה ולבצע פעולה. המחזה מתאים לחדר וגם לכל במה חזיתית ואכן הוצג בחדר ובתיאטרונים שונים.

5. "נו-אקסיט טייק 5" נכתב בהשראת המחזה "Huis-Clos" מאת ז'אן פול סרט, והועבר למציאות של כאן ועכשיו. זהו סיפור על גבר ושתי נשים שנכנסים לחדר תודעה מורכב לשם עשיית חשבון נפש. כל הגרסאות של המחזה הוצגו במתכונת של חדר בתוך חדר. גם כשהוצג המחזה על במה חזיתית קלאסית, קהל יושב על הבמה סביב לחדר.

יצירה ועצמאות

תיאטרון החדר מעולם לא ביקש תמיכה כלכלית או אחרת משום מוקד כוח מרכזי בישראל. הוא גם נמנע מלהשתתף בתחרויות. פעמים אחדות הוצע לנו לקבל תמיכות ולהשתתף בתחרויות ואכן זכותנו לקבל אותן ולהשתתף בהן. אבל יחד עם זאת, שמורה לתיאטרון החדר הזכות לסרב להצעות האלה בטיעון של שמירת חופש יצירה מרבי. מתוך כך נובעים מספר אפיונים המיוחדים לגוף עצמאי כזה. ההשקעה באפקטים טכניים היא מזערית. ההשקעה באדם היוצר שואפת להיות מרבית. תנאים של אינטימיות מכתבים פתרונויות חדשים ולא דווקא כאלה שנלקחים מתוך רפרטואר של פתרונויות ידועים מראש וכן הלאה.

ויתור על תמיכה הוא בחירה אישית ואינו סותר את חובתה של החברה לתמוך במוסדות תרבות. ההפך הוא הנכון. חובתה של המדינה לתמוך בתרבות על כל תחומיה, לא רק בתרבות קואליציונית, שהרי זה המובן מאליו, אלא גם בתרבות אופוזיציונית, שזהו דבר שלא תמיד מובן. במילים אחרות, חובתו של השלטון לתמוך במיוחד בתרבות אופוזיציונית, שאחד מתפקידיה החברתיים-אמנותיים הוא ביקורת השלטון. נראה שבחברה דמוקרטית הדבר אפשרי.

מרכיבי אירוע אמנותי - המודל

(מרכיבי האירוע, המיוחדים לכל אחד מהמחזות המופיעים בקובץ זה - נמצאים במבואות למחזות)

מרכיבי אירוע אמנותי הוא כלי פשוט ואפקטיבי, הכולל עשר שאלות יסוד ובאמצעותו ניתן לרשום הצהרת כוונות ביחס ליצירה כלשהי. ככל שהדבר נדרש, אפשר לשוב אל הכלי הזה, כדי לפתח את היצירה. אפשר לעשות זאת לפני תחילת העבודה על היצירה, בכל שלב במהלך כתיבתה, הפקתה וגם לאחר

שיצאה לאור, שאז הכלי עשוי לשמש גם כעזר בביקורת היצירה. עיקרון מנחה ברישום המודל הנה הוא שחייבת להתקיים זיקה בין המרכיבים כולם. כל מרכיב אמור להשלים ולקדם מרכיבים אחרים. זיקה זו היא שמגדירה את קיומו של האירוע הנוצר כיצירה (ע' "המעגל הפתוח", 1998, עמוד 17).

1. מושג כולל

מילה אחת שמגדירה את האירוע. ממנה אפשר לצאת ולפתח רצף הקשרים מילולי, צלילי או תנועתי. רצפים אלו עשויים לשמש חומר גלם ליצירה. המושג הכולל יופיע גם ברעיון המרכזי, כחלק ממנו. לדוגמה: "דיכוי".

2. רעיון מרכזי

אמירה כללית, פשוטה, ניתנת להפרכה, שיש בה נקיטת עמדה ביחס לסיפור היצירה. את הרעיון אפשר לפתח לכלל מאמר מקיף ויותר מכך, על פי בחירת היצורים. לדוגמה: "שחרור מדיכוי מחייב מודעות למצב הדיכוי..."

3. מקום הזוי

תיאור המקום שבו מתרחש סיפורו של האירוע. לדוגמה: "חדר בבית..."

4. מקום פיזי

תיאור המקום שבו מתקיימת הצגת האירוע. לדוגמה: "אולם קלאסי קטן..."

5. סיפור

תקציר העלילה, הדמויות, היחסים, הקונפליקט המרכזי וכיו"ב.

6. סגנון

המעטפת החיצונית של האירוע שמעצבת את פני הטקסט האמנותי כולו: ריאליזם, סוריאליזם, מופשט וכיו"ב.

7. דמויות מופיעות

תיאור קצר של הדמות, על פי אופי, תיאור חיצוני ותנועה בחלל. לדוגמה: "נעימת הליכות... נמוכה ורזה... נעה באיטיות..."

8. יוצרים מופיעים

שם היוצרת, שם הדמות המגולמת ותיאור קצר של תכונות היוצרת, על פי אופי, תיאור חיצוני ותנועה בחלל. לדוגמה: "נעימת הליכות... נמוכה ורזה... נעה במהירות..."

המידע שבסעיף 7. דמויות מופיעות, והמידע שבסעיף 8. יוצרים מופיעים, הם חלק מתהליך הליהוק. המידע דיסקרטי, ועל כן, מי שהשתתפו במחזות המובאים בהמשך, יוזכרו כאן בשמותיהם בלבד.

9. הגדרת קהל

היצירה מגדירה את הקהל שלה על פי הסיפור. לדוגמה: הקהל ב"דם" מוגדר כאורחים שבאים לבקר את היולדת. ההגדרה מחייבת את היצירה, אבל לא את הקהל הנוכח במקום. המקרים שבהם אפשר להגדיר קהל כ"קהל" בלבד הם סטנד-אפ, מופעים של מספרי סיפורים ובמקרים רבים גם קברט.

10. מעצב האירוע

יומן הפקה ותיאור תהליך קבלת ההחלטות של היוצר וכן רשומות, פתקים, תזכירים וכיו"ב.

דם

גרסת הבית

מחזה בעשר שיחות

כתיבה, בימוי ועיצוב: אמיר אוריין

בכורה: 1992

השתתפו בגרסת הבית (1992–1998)

האישה במיטה: נירית חן, עינת ויצמן, ענבל מרום, רחל רן
השכנה: מזל דגן, ניקולט אלגרנטי, שירה ברגר, שלומית זיו
המתפלל: אמיר ארז, גיא כהן, יובל זוהר, ערן שיין ואחרים
המטפל: אמיר אוריין, גיא כהן, ינון צפריר, עינב קטן

השתתפו בגרסת בית החולים (1998–2008)

האישה המאושפזת: עינת ויצמן, ענבל מרום
האחות הראשית: אפרת הרמלין, דורית לוי. ניקולט אלגרנטי, רננה רוז
מנהל המחלקה: אמיר אוריין

פתח דבר

תיאטרון החדר נפתח ב-26 בדצמבר 1985, בהצגת המחזה "ארוחת הערב". אז גם הוצגה לראשונה בפני קהל, תפיסת העולם האמנותית של תיאטרון החדר שהוגדרה על ידי חברי החדר כ"שיטת אוריין - המעגל הפתוח". תפיסה זו נדונה לראשונה בחוברת: "תיאטרון החדר, הגדרה חדשה והערות למונח תיאטרוני, 1985", שמאוחר יותר ניתן לה השם "החוברת הראשונה", כי היא הייתה ראשונה מתוך שלוש חוברות בתבנית של ספר לימוד קצר ובו נמצא המחזה שהוצג באותו ערב וגם מאמרים על השיטה. החוברת תפקדה כ"ספר ההצגה", שאותו רכש הקהל במקום כרטיס. להצגת "ארוחת הערב" הוקצבה מראש שנה אחת בלבד של הצגות, אחת לשבוע, ביום חמישי, בחדר שעל הגג, ברחוב הרב קוק 8, בתל אביב. מספר הצופים בחדר היה 14. הצגה זו בדקה, שלושה מונחי יסוד בתחום אירוע אמנותי: מקום, זמן אמיתי וחומרים מקוריים. בהצגה זו השתתפו: אורית גוגטי, איילת מרגלית, גילה עופרי, ליו פחימה, משה קרויניק, ריקי בוגטין.

לאחר אותה שנה, שבה נוצר עניין רב בפעולתו של תיאטרון החדר, התעורר הצורך באירוע שידגים באופן ברור וישיר את היצירה השיטתית של השחקנים עצמם ובעיקר את היחס שבין החוויה האישית של היוצרים המופיעים, לבין ההיסטוריה של האירוע האמנותי, כלומר הטקסט האמנותי, כפי שהוא נרשם בספר הבימיו.

ביום ה', 22.10.87, הופיע לראשונה בתיאטרון החדר, אירוע ההדגמה לתפיסת העולם האמנותית "שיטת אוריין - המעגל הפתוח". המחזה היה עיבוד לבמה של סיפור קצר בשם "קריעה", מאת ברכה סרי. הסיפור מתרחש בתימן בתחילת המאה העשרים. נערה יהודייה נישאת בעל כורחה, לגבר מבוגר ממנה בעשרות שנים. עיקר הסיפור הוא תיאור ערב החתונה והטראומה של הלילה הראשון עם הבעל. במחזה שהוצג בחדר, שוכבת האישה בביתה ומדברת עם המטפל שלה. השחקנית שבתפקיד הנערה, מופיעה בדמות הנערה וגם כאישיות פרטית. המטפל מופיע כבעל התפקיד של המטפל וגם כאדם פרטי. אחד מהנושאים שבהם עסק האירוע. היה היחס שבין החוויה האישית של היוצרת/ לבין החוויה של הדמות. כך נחשפה מערכת היחסים שבין "אני היוצרת" לבין "אני הדמות". על כן, חלק מהטקסט הוא אישי וברוב המקרים הוא גם חד-פעמי. בתפקיד האישה התחלפו ליו פחימה וסמדר לומניץ. אני שיחקתי בתפקיד

המטפל. גם הצגה זו הועלתה בחדר שעל הגג ומספר הצופים היה 14. ההצגה הופיעה פעמים אחדות, עוררה עניין בקרב יוצרים, קהל ותקשורת מרכזית, ואז פנתה אלי מחברת הסיפור ברכה סרי ודרשה שישולמו לה זכויות יוצרים על הסיפור שלה, בסכום של מאות שקלים לערב. באותם ימים היה זה סכום גבוה. מחיר הכרטיס שלנו באותה תקופה היה 10 שקלים בלבד וכאמור, מספר הצופים 14. קבוצת היוצרים פעלה כקומונה. אם היו רווחים, הם חולקו באופן שווה בין כל המשתתפים, בלי קשר לתפקיד או למספר התפקידים שלהם בהפקה. בתפקידי כמחזאי, במאי ושחקן, קיבלתי סכום זהה לסכום שקיבלה השחקנית. אמרתי לברכה סרי שלא נוכל לעמוד בסכום שהיא דורשת ואז היא אמרה: "תעביר את ההצגה לאולם גדול ותרוויח הרבה כסף!" הסברתי לברכה שהמודל שלנו הוא אמנותי ולא מסחרי, כלומר, ההצגה נבנתה לחדר שעל הגג ותוכל להיות מוצגת רק במקומות כמו החדר הזה. "אם כך", אמרה ברכה, "אני לא נותנת לך את הזכויות על הסיפור שלי!" נפרדתי ממנה בצער וההצגה חדלה מלהופיע. נותרתי עם התפאורה: דירת חדר ובה מיטה גדולה, ריהוט, מטבח ושירותים.

על רקע התפאורה של ההצגה הזאת, כתבתי מחזה חדש בשם "דם". גם כאן היוצרים מופיעים בדמות התפקיד שלהם במחזה ובדמות הפרטית שלהם. אבל כאן מסתיים הדמיון להצגה הקודמת.

המחזה "דם" מתרחש בישראל, באמצע שנות התשעים של המאה העשרים וזוהי סיפורה של יהודייה ישראלית צעירה שנמצאת במצב של דיכאון שלאחר לידה ואורחים באים לבקר אותה. את פניהם מקבל המטפל של האישה ועוד שתי דמויות: שכנה שמטפלת באישה ובן משפחה שיושב וממלמל תפילות לשלומה. האישה נשואה לצעיר בן גילה, שלא נמצא בבית וגם התינוק לא נמצא כאן, כי האישה מסרבת לטפל בו ולא רוצה לראות אותו. זהו מחזה על טראומה אישית, שהולכת ונחשפת במהלך הערב, על רקע אורח החיים הדתי של הדמויות והשטחים הכבושים המוחזקים בידי המדינה. המחזה "דם" הופיע במשך 16 שנים ובשתי גרסאות.

הראשונה היא גרסת הבית, או גרסת דירת החדר, שהייתה ממוקמת בדירת החדר על הגג שברחוב הרב קוק 8, בתל אביב. היא הופיעה גם במקומות מתאימים אחרים, כגון בחדר שבמקלט לנשים מוכות בחיפה ובבתים אחרים. הגרסה השנייה הופיעה לאחר כשש שנים והיא גרסת בית החולים. היא מתרחשת בחדר ישיבות שבמחלקה סגורה של בית חולים לחולי נפש, שאליו הובאה האישה, לאחר שהומלץ להעבירה מביתה. בגרסה זו יכולנו להופיע כמעט בכל מקום, בתנאי שהמקום קטן יחסית, יש בו, לכל היותר, 70 מקומות ישיבה והוא אינו נראה כאולם תיאטרון קלאסי. הוא אמור היה להיראות כחדר

ישיבות במוסד ובין השאר הופענו גם באולם מתאים בפסטיבל תיאטרון יהודי, שהתקיים במוסקבה, בשנת 2005.
 בינואר 1992, הוכנס לאירוע ההדגמה של השיטה, המחזה "דם" בגרסת הבית.
 בינואר 1998 הוכנס לאירוע ההדגמה, המחזה "דם" בגרסת בית החולים.

מרכיבי האירוע

1. מושג כולל

גרסאות הבית ובית החולים:
 דיכוי.

2. רעיון מרכזי

גרסאות הבית ובית החולים:
 כדי להחלים ממצב של דיכוי, יש להביא לידי ביטוי, מלא ככל האפשר ובאופן מוגן, חוויות מן העבר, לעבד אותן וליישם תובנות מקדמות החלמה.

3. מקום הזוי

גרסת הבית:
 דירת חדר בתל אביב.
 גרסת בית החולים:
 אולם ישיבות ומקום להצגת מקרים חדשים בפני צוות המחלקה הסגורה בבי"ח לחולי נפש.

4. מקום פיזי

גרסת הבית:
 דירת חדר על הגג, שברחוב הרב קוק 8, בתל אביב, בשנות התשעים. בדירה זו מתגורר זוג צעיר ונראה שהוא נמצא כאן באופן זמני. הדלת צבועה חום עמוק, בחלקה העליון קבוע חלון זכוכית ובצידו הפנימי קבועים סורגים. בצד הפנימי של הדלת, מעל הסורגים, תלוי וילון חום. קירות החדר מסוידים כחול בהיר. במקומות אחדים הסיד התבקע ומתגלים חריצים בקיר. התקרה מסוידת לבן. הרצפה עשויה מרצפות שצבען ירוק דהוי. עם הכניסה לחדר, ניתן לראות, במבט מימין לשמאל, לאורך הקיר המערבי, את הפרטים הבאים.
 על הקיר בסמוך לדלת, תמונת רב במסגרת, קופסת צדקה של ר' מאיר בעל הנס, סל לקניות. בהמשך הקיר, חלון קטן מכוסה וילון חום. מתחת לחלון, מיטת תינוק צבועה לבן. היא מפורקת וחלקיה שעונים אל הקיר. לידם ובסמוך

למיטה, יושבת השכנה. בהמשך קיר זה ועד לפינה הדרומית-מערבית של החדר, מיטתה של האישה. זוהי מיטת ברזל גדולה. כלי המיטה לבנים. מתחת למיטה מזוודה, קופסאות קרטון סגורות, שככל הנראה ארוזים בהן כלי בית. ליד הקופסאות סיר לילה. האישה שוכבת במיטה, מכוסה עד לצווארה ושערה נתון בשביס לבן. רק פניה נראות. עיניה עצומות. היא ישנה ולפרקים גופה מזדעזע והיא ממלמלת דברים לא ברורים.

לאורך הקיר הדרומי, בהמשך למיטה, ניצבת שידת עץ בגוון בהיר ועליה שעון מתקתק, מכשיר רדיו, חפצי חן, תצלום במסגרת, תרופות באריזות, מנורת שולחן שמאירה את האישה במיטה. השידה נמשכת עד לחלון גדול צבוע לבן במסגרת חומה. חלון זה הוא למעשה הפתח אל השירותים. מבעד לחלון ניתן לראות מרפסת סגורה, כבסים תלויים על חבל וארון עץ גדול. משמאל לחלון יושב המטפל, פניו אל האישה במיטה. בהמשך הקיר, כוננית ספרים ושולחן עץ חום ועליו כלי מיטה מקופלים בקפידה ומכוסים שמיכה דקה צהובה. על השמיכה מוטלים ספרי קודש אחדים. מעליהם קבועה בקיר מנורה שהיא מקור אור שני בחדר.

בקיר המזרחי, מימין לשמאל, חלון זכוכית בעל מסגרות צבועות לבן, ועליו וילון לבן בעל קישוטים צהובים-חומים. לידו ארון בגדים מכוסה וילון תחרה. בהמשך הקיר, תלוי דף של "שיוויתי לנגדי", בתוך מסגרת שחורה. על הפינה העליונה הימנית של מסגרת הדף, תלוי ברישול סמרטוט לבן. מתחת לתמונה זו, קבועה בקיר המנורה השלישית בחדר. סמוכים לקיר זה, ארבעה כיסאות עץ, לא זהים, מיועדים לקהל האורחים. בהמשך הקיר וסמוך לפינה הצפונית, נמצא הפתח למטבח, מכוסה חלקית בוילון חום.

בקיר הצפוני, סמוך לפתח המטבח, מקרר קטן, ועליו כלי לבן לאחסון לחם, ואביזרי בית שונים. ליד המקרר, בסמוך לקיר, ארבעה כיסאות עץ, לא זהים, לאורחים. בחורף פרוש על הרצפה מרבד צמר כהה. בכיסא סמוך למקרר יושב האורח, מתפלל בלחש במהלך כל הערב. בנוסף לכיסאות שהוזכרו, מפוזרים בחדר כיסאות נוספים לאורחים ולפי הצורך, גם שרפרפים וכריות לישיבה. סידור הישיבה בחדר נושא אופי ביתי, מתאים לאווירה של מסיבה משפחתית צנועה.

במרכז החדר, שולחן נמוך מכוסה מפה פרחונית ועליו כיבוד לאורחים. הנכנסים למקום, מוזמנים להתכבד בשתייה ובדברי מאכל.

גרסת בית החולים:

אולם ישיבות, קטן עד בינוני. בצד אחד שני כיסאות המיועדים לאישה המאושפזת ולאחות הראשית. מושבי הקהל מסודרים לאורך הקירות האחריים,

בחצי גורן, פניהם אל שני הכיסאות של האישה והאחות. בקיר הנגדי, שולחן קטן ועליו מנורת שולחן, בקבוק מים, כוסות חד-פעמיות, כלי כתיבה, סיר נירוסטה, נייר טואלט ושמיכה לבנה. ליד השולחן כיסא למנהל המחלקה. התאורה לא ישירה. היא פונה לתקרה ושוטפת את המקום באור רך.

5. סיפור

גרסת הבית:

אישה צעירה שוכבת בביתה, במצב של דיכאון שלאחר לידה. התינוק לא בבית. בני משפחה ואורחים אחרים, באים לבקרה. בחדר נוכחים גם המטפל המשוחר איתה, שכנה ואורח שמתפלל ללא קול. בשיחה עם המטפל נחשפים חייה כמאבק להגדרת זהותה, בין עולם דתי לחופשי, כבת להוריה, כאישה אל מול גבר, על רקע טראומה של אונס אישי וחברתי.

גרסת בית החולים:

אישה צעירה שהובאה אמש לבית החולים, מוצגת בפני צוות המחלקה, במסגרת המפגש השבועי של הצגת מקרה, שלאחריו אמורה להתקיים שיחת סיכום. מצבה הוגדר כדיכאון שלאחר לידה. היא מסרבת לטפל בתינוק והוא נמצא בטיפולם של בני המשפחה. בשיחה עם מנהל המחלקה נפרשים חייה כמאבק להגדרת זהותה, בין עולם דתי לחופשי, כבת להוריה, כאישה אל מול גבר, על רקע הטראומה של אונס אישי וחברתי.

6. סגנון

גרסאות הבית ובית החולים

ריאליזם.

7. דמויות מופיעות

[השם הפרטי של הדמות הוא כשם השחקן/ית המגלמים אותה]

גרסת הבית:

האישה במיטה - שומרת מצוות, קלה כחמורה, נעימה, טובת לב וחרוצה, נמצאת במצב של בלבול נפשי, נעה חרישית ובוהירות, לבושה מטפחת ראש וכתונת לילה, שוכבת במיטה.

השכנה - חמה ונעימה, אוהבת ומכבדת את האישה ותומכת בה, מבנה גוף בינוני, מתנהלת בנחת וברוגע.

האורח המתפלל - דתי וקפדן, מתפלל ללא הפסק, דרוך ומוכן להיחלץ לעזרה, אם תידרש, גובה ממוצע, שרירי, נראה כנתון במתח.

המטפל - רגוע, קשוב.

גרסת בית החולים:

האישה - שומרת מצוות, קלה כחמורה, נעימה, טובת לב וחרוצה. גובה ממוצע, רזה למדי. נעה חרישית ובוהירות, לובשת שחורים ושביס שחור, נושאת רשמקול ובו קלטת ובה שירת ילדים דתיים, בכיסה קלטת נוספת ובה הקלטה שלה שרה בהיותה ילדה.

האחות הראשית - חמה ונעימה, מכבדת את האישה ותומכת בה, ביגוד כהה שמעליו חלוק לבן, אחוזת בקלסר וכלי כתיבה. מנהל המחלקה - רגוע, קשוב.

8. יוצרים מופיעים

גרסת הבית:

[להלן מי שהופיעו בתפקידים השונים, בין השנים 1992-1998]
האישה במיטה - נירית חן, עינת ויצמן, ענבל מרום, רחל רן.
השכנה - מזל דגן, ניקולט אלגרנטי, שירה ברגר, שלומית זיו.
האורח המתפלל - אמיר ארוז, גיא כהן, יובל זוהר, ערן שיין ואחרים.
המטפל - אמיר אוריין, גיא כהן, ינון צפריר, עינב קטן.

גרסת בית החולים:

[להלן מי שהופיעו בתפקידים השונים, משנת 1998]
האישה המאושפזת - עינת ויצמן, ענבל מרום.
האחות הראשית - אפרת הרמלין, דורית לוי. ניקולט אלגרנטי, רננה רז.
מנהל המחלקה - אמיר אוריין.

9. הגדרת קהל

גרסת הבית:

בני משפחה ואורחים, הבאים לבקר את היולדת בביתה.

גרסת בית החולים:

צוות מחלקה בבית חולים.

10. מעצב האירוע

אמיר אוריין - מחזה, בימוי, עיצוב.

”דם” בגרסת הבית - שלושת חלקי ההצגה

1. הכרות עם המקום והיוצרים
 הקהל מוזמן להיכנס אל מקום ההצגה ולצפות בהכנות של השחקנים לקראת ההצגה. לאחר מכן, השחקנית שבתפקיד האישה במיטה, פונה לקהל: “ערב טוב! [השחקנית מציגה עצמה בשמה הפרטי ובשם המשפחה שלה] אני משחקת את הדמות של האישה במיטה. על פי הסיפור, הדמות נמצאת במצב של דיכאון שלאחר לידה. בעלה של האישה לא נמצא בבית. הוא הלך לבית הרב לשאול שאלה. לפני שיצא, נתן לה סמי הרגעה וקשר אותה למיטה, שלא תשתולל. לכן ישנן כאן במיטה שבע רצועות בד. אני קושרת את עצמי. הקשרים פשוטים ואני יכולה להשתחרר מהם בכל רגע. תעזרו לי, בבקשה, לקשור את עצמי.”
 [הקהל מסייע לשחקנית להיקשר למיטה]

2. הצגת המחזה ”דם”
 משך ההצגה כשעתיים, כולל שתי הפסקות.

3. השיחה שלאחר ההצגה
 שיחה פתוחה בהשתתפות קהל ויוצרים.
 משך השיחה כחצי שעה.

משך האירוע כולו כשלוש שעות, כולל ארבע הפסקות וכיבוד.

דם – המחזה

1. אני רוצה הביתה

[השכנה עוברת בחדר ובודקת האם כל דבר נמצא במקומו. היא ניגשת אל מיטתה של האישה ומסדרת את השמיכה. האישה במיטה מתעוררת משינה. עדיין היא בעיניים עצומות. היא נאנחת. השכנה מלטפת ברכות את ראשה. הדיאלוג המתקיים ביניהן הוא למעשה שני מונולוגים מקבילים. השכנה מבקשת ליצור קשר עם האישה וזו עדיין מבלבלת ודיבורה קטוע. כל אחת מהן מדברת בקצב שלה]

אישה: אני רוצה הביתה.

שכנה: מה?

אישה: אני שם.

שכנה: את רוצה משהו?

אישה: עכשיו אני כאן.

שכנה: את צמאה? רוצה לשתות?

אישה: קר לי... אני רוצה הביתה.

שכנה: זה בסדר. את בבית עכשיו. את לא לבד, ויש לך אורחים. את רואה? באים לבקר אותך.

אישה: אני לא יכולה.

שכנה: טוב. תנוחי עכשיו. את עייפה. תנוחי.

אישה: אימא... טוב...

[השכנה פונה אל המטפל בבקשת עצה. המטפל מסמן לה שהיא יכולה לשתב. השכנה יושבת בכיסא שבקצה המיטה. קולה של האישה במיטה הולך ומתגבר מלחישה לזעקה]

אישה: [לורחשת] אני שומעת... את שומעת... היית שם, עכשיו את כאן... כאן עולם הבא... גן עדן... תקרה לבנה... קירות ירוקים... אוכלת לווייתן לבן!... בשר לווייתן לבן יוצא מהגוף שלי... לווייתן תינוק שלי... איפה התינוק שלי... הגוף שלי קרוע... אני פתוחה... אני נופלת... אימאלה, למה היא שופכת עלי מרק רותח. הגוף שלי נשרף. אש. אש בתוך הבטן שלי. אש בתוך השדיים שלי. אש בתוך הראש שלי

1 תלמוד בבלי, מסכת בבא בתרא עה, א: על פי המסורת, בשר לווייתן הוא מזון המובטח לצדיקים בגן-עדן.

ואנחנו זה הם. כן. אנחנו זה הם. לא, אתם זה הם ואת היא אני. כן, אני היא אני. עכשיו את יודעת. כן. עכשיו אני יודעת. אין גן עדן. אין גיהינום. אין למעלה. אין למטה. אין צפון. אין דרום. אין מזרח. אין מערב. אין מזרח. אין עולם הבא. אין...

[נתקפת אימה. דיבורה נעשה מהיר יותר ומתחזק עד לזעקה] עכשיו אנחנו מחזירים אותך לשם. אימא'לה, אני קשורה. עכשיו הם מחזירים אותי לשם ושם זה כאן. עולם הזה כאן. יש עולם הזה. אין עולם הבא. אסור. אסור להגיד אין עולם הבא. אם תגידי אין עולם הבא יגידו משוגעת. כופרת בעיקר. כופרת להכעיס ולתיאבון, ישמור השם. לשבת שבעה עליך. להגיד קדיש עליך. אין אמונה במשוגעת ויותר מזה אין אמונה בכופרת, ישמור השם. אם יאמינו לך אנחנו נבוא. כן, אתם תבואו. משם לכאן. כן, משם לכאן וניגע בניגע וניגע בנפשך ניגע והדם הוא הנפש.¹ אימא'לה, אסור. זה כואב. הם נוגעים בדם שלי. הם נוגעים בנשמה שלי. אבא'לה שלי, בבקשה אל תגיע. דוקטור נוגע. אבא נוגע. סבא. גבר. רבי. זכר. טמאה. את מסריחה.

[מרגיעה את עצמה] אהבה זו יראה. יראה זו אהבה. אהבה זו אהבת השם, יתברך שמו, שהיא יראת השם, יתברך שמו. יראה זו פחד. אשרי אדם מפחד תמיד.² טוב לפחד. לפחד טוב. תפחדי, תפחדי, תפחדי. יהיה לך טוב. טוב לי.³

אני טובה. אני מבקשת יפה. את טובה. את הילדה הכי טובה של אבא. קחי אותי הביתה. אחות לבנה שלי. אימא לבנה שלי. אני לא עשיתי שום דבר לתינוק שלי. אני נשבעת בחלק שלי בעולם הבא. בעולם הזה. בעולם הבא. אני לא יכולה לנשום. מפלצת. יש לי מפלצת בתוך הבטן שלי.⁴ אימא'לה, אני לא יכולה. היא קורעת אותי. אני הולכת מכאן. אני צריכה לחתוך סלט לשבת. אני צריכה להרוג דג לשבת. אני צריכה לשחוט תרנגולת לשבת. עוד מצווה ועוד מצווה ויש לך חלק לעולם הבא. מצווה אחת ואחת. מצווה אחת ושתיים. מצווה אחת ושלוש. מצווה אחת וארבע. מצווה אחת וחמש. מצווה אחת ושש.

1 דברים יב, 23.

2 משלי כח, 14.

3 תפילה אישית. נועדה להרגיע. לא במקורות. נכתבה במיוחד למחזה זה. נמצאת פעמיים בשיחה 1, פעם בשיחה 2 ופעם בשיחה 10.

4 מוטיב המפלצת חוזר כמעט בכל שיחה. הוא קצה החוט אל גרעין הטראומה של האישה במיטה.

מצווה אחת ושבע. מצווה אחת ושמונה. מצווה אחת ותשע. מצווה אחת ועשר. מצווה אחת ועשר...

די. אני מבקשת סליחה. אתם טובים אלי ויש לכם מאור פנים אלי.

אהבה זו יראה. יראה זו אהבה. אהבה זו אהבת השם יתברך שמו, שהיא יראת השם יתברך שמו. יראה זו פחד. אשרי אדם מפחד תמיד. טוב לפחד. לפחד טוב. תפחדי, תפחדי, יהיה לך טוב. טוב לי.

[שתיקה. סוף שיחה 1. אני רוצה הביתה]

2. לקוראי המחזה

אנו שמחים לארח אתכם בשורות אלו, שהן גם שער אל בין השורות. כאמור, המחזה "דם" מתרחש בדירת חדר בתל אביב, באמצע שנות התשעים של המאה העשרים. זה הזמן שבו בני אדם, בדרך כלל, הלכו אל התיאטרון, הקולנוע, המחשב הביתי, המועדונים ובתי התפילה, כדי לשכוח את סיפור הזמן שלהם עצמם. תפקיד האמנות להשיב אותנו אל הזמן הזה.

זהו סיפורה של אישה שנמצאת במצב שהוגדר כדיכאון שלאחר לידה. היא מתגוררת בדירה זו יחד עם בעלה. בדעתם לעקור מכאן אל בית בעיר שדה, במקום שבו, לדבריהם, הם יוכלו לממש יראת שמיים עם דרך ארץ ואיכות חיים, או בלשונם: "רוחניות". ברגע זה הבעל לא נמצא בבית. הוא הלך אל בית הרב לשאול שאלה. עכשיו ערב והוא עדיין לא שב. לא ברור מדוע. הרי הוא יודע שזהו מנהג מקובל שאורחים באים לבקר את היולדת לאחר הלידה והאורחים אכן באים. אולי יש כוונה בכך שהוא נעדר מביתו דווקא עכשיו. אבל הוא לא הפקיר את אשתו לבדה. שכנה טובה מטפלת בה ומקבלת את פני האורחים. נמצא כאן גם מטפל שבה לבקר את האישה. אפשר שזוהי מטפלת. עניין זה נתון לבחירתו של הקורא, ירצה, יהיה זה מטפל. ירצה, תהיה זו מטפלת. אבל עניין זה אינו נתון לבחירתו של קהל האורחים במקום. מה על התינוק? או אולי זו תינוקת? התינוק לא נמצא כאן עכשיו. קודם לכול, בגלל מצבה של אמו, האישה במיטה.

שיחה זו בגוף המחזה אולי עומדת בסתירה למקובל במחזות כתובים היטב. אם ברגע זה עלתה בדעת הקורא המשאלה לדלג עליה, לעלות על גבו של ענן הזוי ולשוט אל תוך ההתרחשויות המתקיימות במוחן של הדמויות, כמובן שזכותו לעשות זאת. האישה במיטה, השכנה הטובה, המטפל, האורח המתפלל, האורחים, הקוראים במחזה - כל אלה, וגם אחרים שעשויים לעלות בתודעתו

של הקורא, כולם נכתבים או נרמזים כאן, ולמן הרגע הזה, כולם במחזה. יחד עם זאת אפשר, כמוכן, להסיח את הדעת מכל פיסה של מציאות או של פנטזיה, שאינה עולה בקנה אחד עם ציפיותינו. כאן, בתחום האירוע האמנותי, הסחת דעת זו, אם אינה מפיקה תועלת, לפחות אינה גורמת נזק. היא אינה אומרת דבר על המחזה. המחזה קיים. היא יכולה לומר דבר אחד או יותר על המסיח את דעתו והיא אומרת זאת לו בלבד.

ישנה כאן דירת חדר, שהיא בית. המקום המוגן בעולם. אנחנו באים אליו, כפי שבאים אל התיאטרון, כדי למצוא אשליה זמנית של עונג נצחי. באים כדי שיוגד לנו שאנו טובים יותר ממה שהשלינו את עצמנו לדעת. באים כדי לראות מישוהו שדעתו נטרפת עליו, כדי שטירופו ירפא את שלנו. אבל כבר לפני הכניסה למקום, או בסמוך לזה, רבים מבקשים לדעת, לאן הם באים, כמה זמן יהיו במקום, מה יתרחש בו, איך ייצאו ומה המשמעות של כל זה. משתוקקים לדעת בפרטי פרטים את מה שעתיד להתרחש. משתוקקים לנבא את הבלתי ניתן לניבוי מראש ועם זאת גם משתוקקים להיות מופתעים. לא רוצים לנבא את הבלתי ניתן לניבוי מראש, רק את מה שמבטיח עונג. כל הרצונות הללו אינם טובים או רעים. הם קיימים.

כל שחקן/נית בהצגה יכולים, בכל רגע, לעבור מהגשת הטקסט הרשום, לטקסט אישי, שהוא החוויה האישית המיידית שלהם באותו רגע. הם אינם מחויבים להיות מעניינים, או משעשעים. הם אינם מחויבים לכל נושא שהוא, אלא רק לחוויה האישית האותנטית. כל שיחה כזאת, בעת התרחשותה, הופכת להיות חלק מהמחזה. על כך, אפשר לקרוא דבר אחד או שניים בשיחה "4. דו-שיח".

בשיחה "5. חלום", רשומים שלושה חלומות שונים של דמות האישה במיטה. בכל הצגה, השחקנית שבתפקיד הזה, בוחרת לעצמה חלום אחד מהרשימה ומגישה אותו במסגרת הדמות שהיא מגלמת. אחר כך מתקיימת שיחה קצרה של ניתוח החלום. כל מה שהשחקנית אומרת על החלום הזה, מבוסס על החוויה האישית המיידית שלה כאישיות פרטית. זו פעולה שעשויה לסייע לה לפרק מתח, ולספק לה אנרגיה מתחדשת.

אלו דברים המתרחשים בהצגת המחזה. מה קורה בעת קריאת המחזה? כל מה שנכתב בו, כל מה שנרמז מן הכתב, כל מה שמתרחש בסביבתו הפנימית והחיצונית של הקורא, חוויות מן העבר, ההווה, ציפיות לעתיד, משאלות, תקוות, כל ידע נוסף שעולה, בין אם הוא מתקשר או לא מתקשר ישירות לסיפור המחזה, הם חלק מהחוויה המורכבת של הקריאה. הם קניינה של תודעתו ובה הוא יכול לשחזר תובנות ישנות וליצור חדשות ולעשות בהן כרצונו.

אין לנו כוונה להציג כאן תמונות של אלימות או פורנוגרפיה, רצח אב, רצח אם, שחיטה כשרה, גילוי עריות, עבודה זרה, שפיכות דמים, או כל מיני מעשי זוועה כיוצא באלה. מישהו עלול לומר לעצמו עכשיו: "תיפח רוחי! חזיו ורעם! שומו שמיים! איזה באסה! איזו נפילה! לא מין ולא אלימות?! מה נשאר? אני רוצה לצאת מכאן!" להזכירו: אפשר לצאת מכאן ולהיכנס לכאן בכל רגע. הדלת פתוחה... אפשר לקום, להסתובב במקום, לאכול משהו, לשנות. השירותים נמצאים בסמוך. אפשר לשוחח, להקשיב, להתעלם. אתם האורחים שלנו. אולם אם בכל זאת יתקיימו כאן תמונות מאלה שהוזכרו, כולן או מקצתן, או תמונות אחרות, בקשר ישיר למה שמתרחש בחדר, או בעקיפין, כל התמונות הללו אכן תתקיימנה בתודעה. החוויה, אנו אומרים, אינה מתקיימת על הבמה או באולם. היא מתקיימת בתודעה. אם ברגע זה יושבים בחדר עשרה בני אדם, הרי שמתקיימים בו עשרה מרחבי תודעה שונים ועשר הצגות שונות מתרוצצות עכשיו בחדר, בתוך עשרה מרחבי תודעה שונים. מטרתנו היא ליצור קשר בין מרחבים אלו. לקשר הזה אנו קוראים אהבה.

[סוף שיחה 2. לקוראי המחזה]

3. לידה

מטפל: [קורא בשמה של השחקנית שבתפקיד האישה במיטה. מכאן והלאה זהו גם שמה של הדמות שהיא מגלמת]... מה קורה?

[השחקן שבתפקיד המטפל, והשחקנית שבתפקיד האישה במיטה, מקיימים שיחה פתוחה, מבוססת על החוויה האישית המיידית שלהם]

מטפל: ...טוב. תודה שחלקת איתנו את מה שקורה לך ברגע זה. את יכולה לספר על הלידה?

אישה: ...הלידה?... טוב, לא חשוב. אבל ברגע זה אני דווקא שמחה שכולם כאן איתי.

מטפל: טוב. יש דבר שאת רוצה לומר לכולם כאן?

[בפעם הראשונה במהלך הערב, האישה במיטה פוקחת את עיניה, מביטה במטפל. הוא מחייך אליה. היא מחייכת אליו. אחר כך היא סוקרת את הנמצאים האחרים בחדר וחוזרת ופונה אל המטפל]

אישה: [מביטה במטפל בחשש] הלידה?...]

מטפל: [מחייך אל האישה חיוך מעודד] כן...]

אישה: [מפנה מבטה אל התקרה. שתיקה. תחילה דיבורה קטוע, מהוסס, היא מלקטת את פיסות הזיכרון] הייתי בחדר גדול. אור גדול, חזק, דוקר בעיניים. יש שם מיטות ברזל לבנות, מקולפות, עומדות על יד הקיר. בין מיטה למיטה מחיצה ירוקה. כל המחיצות פתוחות. נפלו המחיצות. מישהו הפיל את המחיצות, הזיז אל הקיר. החדר פתוח. אני סגורה.

מיטות, מיטות, מיטות, המון מיטות, בשורות, זו נגד זו. מיטות מזבח קודש. כל מיטה קורבן וזבח לאדוני עושה שמיים וארץ. נשים צועקות. בחורות צועקות. ילדות צועקות. אני צועקת. חוקן. עושים לך חוקן. מגלחים אותך. תשכבי על הבטן. תרימי רגלים. עוד. עוד. אל תזווי. תפתחי. תפתחי. בטן למטה אחוריים למעלה. דוחפים, לוחצים, דוקרים, ממלאים מים חמים מעופשים מכניסים אל תוך הגוף שלך. תחזיקי. תחזיקי. תסגרי. תסגרי. תתאפקי. אני לא יכולה להתאפק! אחיות לבנות עפות מדלת לדלת. נכנסות, יוצאות, גוערות. אל תזווי. תחזיקי. תחזיקי. תתאפקי. תסגרי. עכשיו תפתחי. תפתחי. תתפשטי תפתחי. תפתחי. אומרים לך. אני לא יכולה לפתוח. תתפשטי. תתפשטי מהר. תורידי את המטפחת מהראש. בגדים עליונים. בגדים תחתונים. הכול. תורידי את השעון תורידי.

מה השעה? אני לא יודעת מה השעה. אני לא יודעת אם יום עכשיו או אם לילה. [שרה בבחלה] "קרב יום, קרב יום, קרב יום שהוא לא יום ולא לילה!" "וואס פֿישָׁצאך זי מיט דע אויגן!"² תשתקי קצת תנוחי. מה את מתרוצצת. שבי. קומי. תיקחי את הבגד הזה. לבן. תשימי עליך תשימי. תכריך לבן. קוברים אותי חיים תקשרי מאחור. את לא שומעת מה אומרים לך? תקשרי אני אקשור לך. תכריך לבן מכסה על הבטן שלי ומאחור פתוח. אני מחזיקה את הבד שלא יראו את הגב החשוף, הבושה מאחור. לכי למיטה שלך. תשכבי. תפסקי רגלים. תפסקי רגלים תרנגולת טיפשה. פתאום צירים אני צועקת. כל החדר צעקה. כל העולם צעקה. נו, מה את צועקת? מה את חושבת שהתינוק יוצא מהפה שלך? תדחפי כבר. לדחוף. לדחוף.

1 הגדה של פסח, נרצה, ויהי בחצי הלילה. מילים: יניי. לחן עממי.
2 אידיש: "למה היא משתינה דרך העיניים?" למה היא בוכה? ביטוי משפיל כלפי מי שבוכה.

[פתאום, כביכול משתעשעת, כאילו היה סיפור מתח] רגע אחד אני צועקת. רגע אחד שקט. אני צועקת אימא. שומעת שקט. פתאום שומעת "מא-מא!" צועקת אימא. שומעת "מא-מא!" לא הו. לא הקירות צועקים אלי. הנשים בחדר צועקות אלי. נשים ערביות צועקות אלי מכל המיטות. בנות ישמעאל צועקות אלי. צועקות לאלוהים אחרים ואני צועקת לאלוהים אחד יתברך שמו.¹ יש לי תינוק יהודי בבטן והוא לא רוצה לצאת משם. איך ייצא משם בחדר הזה שמלא נשים ערביות מייללות, אללה הוא עכבר, טפו! כל החדר מלא בטן ועוד בטן ועוד בטן. ובכל בטן רחם ובכל רחם תינוק ישמעאלי. מחכה לצאת. אורב לי.

אבא אומר לי, אמר רבי ללוי: הראיני ישמעאלים, אמר לו דומים לשעירים של בית כיסא, קידושין עין בית. אבא שם אותי על הברכיים שלו ומלמד אותי תורה. לא צריך. אני יודעת שלא צריך. אבא, למה לימדת אותי תורה? כל המלמד את בתו תורה כאילו מלמדה תפלות.² לא, לא ככה נאמר שם. כן, כן ככה! לא חשוב. יש דברים שאסור לילדה קטנה לדעת, ואימא שותקת ורק אומרת, תיזהרי לנפשך, אם תלמדי יותר מדי, תשתגע. עכשיו אני יודעת הכול ולא רוצה לדעת. הבטן שלי יודעת. כבר לא יכולה לא לדעת.

ילדה ערביה שוכבת במיטה על ידי וצועקת אלי. היא צועקת "מא-מא!" ומושיטה אלי יד. האצבעות שלה רועדות ומתקרבות אל הפנים שלי. איכס! שלא תיגע בי. רק שלא תיגע בי. טומאה! אני נכנסת בשערי טומאה. אני טומאה. טומאה נכנסת בטומאה. שער לפנים שער. עד שערי שאול תחתיות! אני לא רוצה להיות פה. סליחה, אני לא רוצה להיות שם. איך ייצא התינוק שלי בחדר הזה ויראה את בנות ישמעאל משריצות תינוקות שעירים? אני רואה את הבטן של הילדה הערבייה, בטן נפוחה, מחודדת,³ עולה, מתנפחת, ממלאה את המיטה ואחריה כל הבטנים נפוחות, מתנפחות, ממלאות את כל החדר, רועדות מתוך מאמץ גדול להיפתח והחדר מלא בטן מתאמצת להיקרע וצעקה גדולה, צעקה של כל הצעקות ופתאום, בשיפולי הבטן נפערות השפתיים המגולחות של הערווה וכדור דם גדול ניתז החוצה וכל בטן בתורה מתיזה את הדם והליחה והשלייה כהה וכבדה כמו כבד של פרה מעורב

1 בעקבות ספר יונה, פרק א, פסוק 5.

2 משנה תורה, הלכות תלמוד תורה, א, יג. משנה, סוטה ג, ד.

3 מסורת עממית. אם בטנה של אישה בהריון, מחודדת, סימן לבן זכר.

בגללים של צואה ושתן מסריח. הפוס של הפוס של האימא שלה המזויינת. אני מזויינת לה את הצורה שלה, הערבייה שלה, המלוכלכת שלה וגלים של דם נשפכים ומכסים את הרצפה ורגלי המיטות טובלים בדם והדם עולה עד למזרונים הלבנים והמזרונים נשטפים וסופגים את הדם ושוקעים בתוך הדם ואני שוקעת ואני טובעת בתוך הדם, והדם עולה אל החלונות האטומים והחלונות נפרצים והדם שוטף את הבית ויוצא אל הרחוב וממלא את הים. דם! צפרדע! כינים! ערוב! דבר! שחין! ברד! ארבה! חושך! מכת בכורות! מכת בכורות! רבי יהודה היה נותן בהם סימנים של דם! דְּצִ"ךְ עֵד"ש פְּאָח"ב! ויראו העם את אלוקים בדם ויאמינו באלוקים של דם ובמשה עבדו.² אני נחנקת. והבטנים פותחות רחם. מן הפנים אל החוץ רחם וכל רחם פולטת את התינוק השעיר שלה. המון תינוקות ישמעאלים מפרכסים לצאת, צפים וכל תינוק מביט בעיניים העצומות שלו ולכל תינוק כרוכה לו כאפיה אדומה מדם על הראש השעיר שלו ולכל תינוק שבארייה אדומה מדם ביד הקטנה השעירה שלו וכל התינוקות פורצים לעולם בשאגה איומה ודורכים על התינוק שלי ודוקרים אותו בסכינים ועוקרים את עיניו ושופכים את מעיו וקורעים את ידיו ואת רגליו והתינוק שלי מביט בי בעיניים השפוכות שלו ולא אומר מילה והשתיקה שלו קורעת את הלב שלי. אני לא רוצה להיות פה. שם.

פתאום אחות גדולה שמנה נכנסת לחדר וצועקת שקט. תסתמו את הפה פרות מטומטמות ושיהיה פה שקט והיא באה אלי ואומרת לי לא לפחד. שאני לא צריכה לפחד וכל הערביות המלוכלכות האלה מסביב, זה רק מקרה לא מוצלח היום ובדרך כלל המקום הזה נקי מערבים. אבל הם בבית היולדות דואגים לי ומטפלים בי והכול יהיה בסדר ואני יכולה לסמוך עליהם. אני רק צריכה לעשות מה שהם אומרים לי כי הם רוצים בטובתי, שיהיה לי בן יהודי במזל טוב, הרי כולנו יהודים. אחר כך היא בודקת בין הרגליים שלי ואומרת, תפסקי עוד, שחררי, לא לדאוג, עוד יש לך זמן.

היא הולכת ושקט נורא נופל בחדר. עכשיו אני שקטה וטוב לי, ואז בא הכוח אל תוך הגוף שלי ואני יודעת! אם הישמעאלית הקטנה הזאת

1 הגדה של פסח, מגיד, מכות מצרים.

2 שיבוש מכוון של הפסוק: "ויראו העם את יהוה ויאמינו ביהוה ובמשה עבדו", שמות, יד, 31.

על ידי משריצה עכשיו את התינוק שלה, אני כמו ידי חונקת אותו! לא אכפת לי! ואחר כך אני חונקת את כל התינוקות הישמעאלים האלה והופכת את המיטות ומנפצת חלונות ומפצחת עצמות ומשליכה את כל הטומאה החוצה! בת בבל השדודה אשרי שיאחו וניפץ את עולליך אל הסלע, תהילים קוף למד זין חית טית!

[רגועה] אני יכולה אם אני רוצה. ועכשיו אני מביאה את התינוק שלי לעולם. [מתפנקת] בן יפה עם יפה עיניים. הלחיים שלו ורדים והרגלים שלו עמודי שיש קטנים ואמיצים והוא יהיה הילד שלי ואני אהיה האימא שלו.

[נבהלת] יש לי בחילה.

מטפל: אולי כדאי שתנוחי עכשיו.

[המטפל מציע מנוחה, שהיא הפסקה בת עשר דקות. הוא מסמן לשכנה להפעיל את הרשמקול. נשמעת מוסיקה חסידית. האורחים מוזמנים להתכבד במאכל ובשתייה. סוף שיחה 3. לידה]

4. דו-שיח

[לאחר המנוחה, השחקן המטפל פונה אל השחקנית האישה במיטה ומשוחח איתה שיחה אישית. האור בחדר כבה. מעבר אל דו-שיח דמיוני שמתנהל בחשכה, במוחו של צופה דמיוני. רק הקולות נשמעים. הקטע הוא עיבוד של תגובות קהל, שנשמעו במסגרת "השיחה שלאחר ההצגה", בשנת 1992, בחצי השנה הראשונה של הצגות "דם".

1: - קולו של השחקן שבתפקיד האורח המתפלל.

2: - קולה של השחקנית שבתפקיד השכנה]

1: מה זה? ההצגה נגמרה? זו הפסקת חשמל או שזה חלק מההצגה?
2: זה חלק מההצגה. גם אם יש הפסקת חשמל זה חלק מההצגה, לא? זה כתוב במחזה. גם אתה.

1: גם את. אז מה קורה עכשיו?

2: מה אתה רוצה שיקרה?

1: אני מעדיף ללכת לפי הספר. [קורא לשחקן שבתפקיד המטפל] סליחה... אפשר לשאול שאלה?... הוא לא עונה... אולי הוא הלך הביתה.
2: הוא פה.

- 1: סליחה, אפשר לשאול משהו? אם אנחנו כבר בחושך, אז אולי תסביר לנו בבקשה מה המסר של כל ההצגה הזאת ואיזו חוויה אתה רוצה שתהיה לצופים ובכלל למה אתה כל הזמן מפריע לה לשחק?
- 2: אבל הוא לא מפריע לה לשחק.
- 1: הוא לא עונה.
- 2: אבל הוא לא מפריע לה לשחק.
- 1: אני באתי לראות הצגה ואתה כל הזמן מפסיק אותה ואומר לה מה לעשות.
- 2: אבל הוא לא אומר לה מה לעשות. הוא רק שואל אותה מה קורה לה ברגע זה.
- 1: בסדר, אז הוא שואל אותה מה קורה לה ברגע זה. אבל הוא מפריע לה. הוא מוציא אותה מהריכוז.
- 2: אז מה? נניח שהוא מוציא אותה מהריכוז. זה כמו הפסקת חשמל. זה חלק מההצגה.
- 1: זהו בדיוק. זה מה שמרגיז אותי פה.
- 2: [קוראת בשמו הפרטי של קול מס' 1] ... אפשר לשאול אותך משהו? מה?
- 1: אפשר לשאול? אתה לא מוכרח לענות, אבל מה הרגשת ברגע שהמטפל שאל את האישה במיטה מה היא מרגישה ברגע זה?
- 1: הופה! תעשי לי טובה ובבקשה ממך אל תעשי עלי את הניסיונות האלה. מספיק לי שהמטפל עושה את זה לאישה במיטה. בקיצור, אני לא אוהב את ההצגה הזאת. לא, השחקנים דווקא בסדר גמור, שחקנים טובים, אבל אני לא אוהב את ההצגה הזאת.
- 2: למה אתה לא אוהב את ההצגה הזאת?
- 1: זה לא ברור? כל הזמן מפסיקים לי את ההצגה. הורסים את הסיפור, הורסים את הדמויות, ובכלל, כאילו כל הזמן מוציאים אותנו מהריכוז. חוץ מזה, אני לא יודע מה הקשר בין השאלות שלו, למשחק שלה. את יודעת מה? אני יודע מה הקשר, אבל אני לא מסכים. אני לא מסכים לשבת כאן, עכשיו, בחושך, לשאול שאלה ולא לקבל עליה תשובה ולהרגיש כמו איזה נודניק שמבלבל את המוח לאנשים ואני לא כזה. אני בכלל לא מסכים לדברים שאני אומר עכשיו. אני לא כזה. אני לא הדמות הזאת שאני מדבר עכשיו. אני מוכן להתחלף עם הדמות של האישה במיטה, כי אני מבין אותה. אני מבין אותה יותר טוב ממה שאני מבין את מה שאני צריך להגיד עכשיו.
- 2: אז מה אתה רוצה לעשות עכשיו?
- 1: יש לי ברירה? אין לי ברירה. אני הולך לפי הספר. בכל פעם שהוא שואל את השחקנית... את יודעת מה? לא בא לי לדבר על זה.

- 2: אני חושבת שזה דווקא חשוב שנדבר על זה. מה בכל פעם שהוא שואל אותה?
- 1: בכל פעם שהוא שואל אותה, אני מרגיש כאילו הוא שואל אותי ותאמיני לי שזוהי הרגשה כאילו מטופשת כזאת.
- 2: אבל הוא לא שואל אותך. הוא שואל את השחקנית.
- 1: אני יודע. אבל הוא כאילו מכריח אותי לחשוב על עצמי ואני לא מוכן לזה. אני לא אוהב שמכריחים אותי. אני אוהב כשאני בא לתיאטרון, לקולנוע, לאופרה, למחול, לקונצרט, לקבל משהו! לראות הצגה! לא לחשוב על עצמי! אני רוצה לשכוח מעצמי. אם אני אתחיל לחשוב על עצמי, זה עלול להיות מסוכן. אני עלול להיכנס לקריזה. לעשות מהפכה. אני לא רוצה מהפכות. אני רוצה שקט נפשי. לשכוח את המציאות הזאת המתסכלת. לחיות בבוועה. מה יש? לא מגיע ליי? אני קונה כרטיס, אני רוצה לראות הצגה בבוועה וזה הכול!
- 2: אתה יודע מה אני חושבת עכשיו? אני חושבת שזה מה שיפה במה שאמרת. המודעות שלך...
- 1: די. מספיק. תרשי לי לא להתייחס. עכשיו יש כאן הצגה ואני רוצה לראות אותה. אני רוצה לראות את הדמות של האישה במיטה ולשמוע אותה. ושמישהו ידליק כבר את האור בחדר הזה. ואני רוצה לראות את הדמות של השכנה הטובה ולשמוע אותה, לא אותך. עם כל הכבוד, ואני מקווה שאת לא מקבלת את זה באופן אישי, בסדר?
- 2: רק באופן אישי. אתה יודע שאני יכולה לקבל את מה שאתה אומר לי רק באופן אישי. אין לי דרך אחרת.
- 1: אני יודע. טוב. די.
- 2: עם כל הכבוד, ובאופן אישי, גם אני רוצה לראות ולשמוע את הדמות של האישה במיטה וגם את השחקנית שמשחקת אותה, וגם את המטפל ואת השחקן שמשחק אותו, וגם אותך, קול מספר אחד בחיפושך וגם אותך השחקן וגם אותי. ואם נשמע צעדים בחדר המדרגות, לא נתעלם מהם, נשמע אותם. מישהו יכול לבוא ולטעון שהשיחה שלנו היא דמיונית, שאנחנו כלל לא קיימים, רק מחשבות בראש של מישהו. אבל השיחה הזאת קיימת עכשיו בחדר.
- 1: את רואה מה עשית? לא די שהטרדת אותי בכל השאלות האלה שלך, עכשיו גם כולם בחדר הזה שומעים את השיחה שלנו, ומי יודע מה הם חושבים לעצמם. עכשיו אנחנו מפריעים להצגה.
- 2: אני לא מפריעה להצגה. אני נמצאת כאן. זאת אומרת שאני שותפה.
- 1: את אולי שותפה. אני צופה.

- 2: טוב. זכותך להיות רק צופה. רגע, רק עוד דבר אחד. בוא נניח שכולם כאן בחדר קמים עכשיו והולכים הביתה.
- 1: לא מקובל עלי. לא רציני. לא מעשי.
- 2: למה לא?
- 1: אני רוצה לראות את ההצגה.
- 2: כן. אנחנו נמצאים כאן, זאת אומרת שאנחנו שותפים לחוויה.
- 1: [שתיקה] כן.
- [האור עולה. סוף שיחה 4. דו־שיח]

5. חלום

- [שיחה אישית פתוחה בין השחקן שבתפקיד המטפל, לבין השחקנית שבתפקיד האישה. המטפל מסיים את השיחה ועובר אל הדיאלוג הבא]
- מטפל: ...את זוכרת חלומות?
- אישה: כן.
- מטפל: את מוכנה לספר חלום?
- אישה: כן.
- מטפל: בבקשה.
- [השחקנית בוחרת באחד משלושת החלומות הבאים ומספרת אותו. ניתוח החלום מבוסס על טקסט אישי מהחיים של השחקנית]

חלום 1

מלחמה. צריך למצוא מחסה. בית גדול לבן. בית כנסת. כנסייה. המון אנשים קטנים. שלושה אנשי ביטחון ישראלים. יורים. אנחנו מתים. גן עדן. אימא בגן עדן במעיל פרווה. שדה ענקי. המון אנשים קטנים עושים עבודות ציבוריות. אלוהים במכנסי ג'ינס מנהל עבודה. פרוצה אחת מפתה את בעלי ואני לא יכולה לעשות שום דבר. אני מרגישה תסכול וגם חוסר אונים.

חלום 2

גן עדן. בית גדול לבן עשוי בד ברוח. בית חולים. בית יולדות. בית קברות. בית הרוס מהפגזות. תנורים בחצר. אימא בתנור. גוש פחם. אימא בתוך שקית ניילון על עגלה של סופרמרקט. אימא בתוך אמבטיה באמצע חדר האורחים ולאף אחד לא אכפת. אני מרגישה אשמה.

חלום 3

אלוהים בתוך הגוף שלי. הגוף שלי שקוף. אלוהים כתם אור. גוף של תינוק ופנים של המן הרשע. קשור בחוט. עף בתוך הגוף שלי. קופקן, עף, החוט נמתח,

אלוהים נופל. זה מדגדג אותי מבפנים. נעים וגם מעצבן. ניתוח. אסור לזוז. אם אזוז, אני אשבר לרסיסים. רופא מכניס יד לתוך הגוף שלי. זה מדגדג. נעים וגם מעצבן. והוא אומר לי, זה לטובתך. ואני אומרת לו, זה לטובתי. אני מרגישה פחד נורא ולא יכולה לנשום.

[שיחה פתוחה בין השחקן שבתפקיד המטפל לשחקנית שבתפקיד האישה. הוא בוחר פרטים מתוך החלום ושואל אותה האם הם מזכירים לה פרטים מחייה שלה. הוא מניח לשחקנית לפרש את החלום בעצמה. מדי פעם הוא שואל אותה אם ברצונה להמשיך בעבודת החלום. ברגע שבו השחקנית מביעה את רצונה לסיים, הוא עובר לשלב הבא]

מטפל: את יודעת שאפשר להמשיך בעבודת החלום זמן רב ככל שרוצים. בכל רגע נולדת חוויה חדשה או נולד רעיון חדש, זיכרון או הבנה חדשה. חלום הוא כמו שיר שכתבה אותו הנפש והמפרש את החלום, אפשר שהוא מפרש גם את עצמו. האם ברגע זה יש למי מהנוכחים כאן פירוש כלשהו לחלום?

[אם מי מהנוכחים מבקש לפרש את החלום, יש לקבל את פירושו באהדה ובתודה. בכל מקרה, איש אינו כפוי להציע פירוש. אלא אם כן הוא מבקש לעשות זאת. בין אם הנוכחים הציעו פירושים לחלום ובין אם לאו, המטפל פונה לאישה במיטה]

מטפל: אולי יש לך פירוש משלך לחלום?
אישה: כן.
מטפל: בבקשה.

[השחקנית במיטה מגישה את הפירוש האישי שלה לחלום.
שיחה בין המטפל לבין האישה במיטה, על בסיס חוויה אישית מיידית.
סוף שיחה 5. חלום]

6. אבא

מטפל: [אם השחקנית לא הזכירה את אביה בעבודת החלום]
בשיחה על החלום לא הזכרת את אביך. אפשר שתספרי על אבא?
[אם השחקנית הזכירה את אביה בעבודת החלום]
אפשר שתספרי עוד על אבא?

אישה: אבא?...
[מגישה רצף מילולי אישי אסוציאטיבי ובמהלכו עוברת אל הטקסט הבא]

[מתילדת] אבא יושב על המיטה שלי וחושב. אני על הרצפה. אני מלבישה את הבובה שרה'לה. אני מפשיטה לה בגדי חול, אחר כך מלבישה בגדי שבת. גרביים לבנות, לבנות, ונעלים קטנות של שבת, עם לכה מבריקה שחורה ושמלה לבנה. הגוף שלה ורוד וטהור והלב שלה טהור ונקי ורך וזה בגלל שהיא מכוונת את עצמה לקראת שבת קודש. אני ממחרת להלביש לה את השמלה, מחמת הצניעות! ועל הראש שלה, המגולח שלה,¹ יש לה מטפחת לבנה עם ציצית זהב והמטפחת עשויה משי טהור ועל המטפחת מקלעת שיער זהב, אמיתי לגמרי, ללא חשש² וכובע פרווה שחור עם שלושה דובדבנים אדומים.

כבר ערב שבת ועוד מעט השמש יורדת מעבר לגבעות של גבעת שאול. עוד מעט חושך ונרות שבת ושבת קודש נכנסת לתוך הלילה ולא תבערו אש בכל מושבותיכם.³ חושך שבת קודש מפחיד, אחרי שהנרות נגמרים והשעון האוטומטי מכבה את החשמל. אבל עכשיו עוד לא שבת קודש, רק יום שישי הקצר שנכנס בבת אחת לתוך ערב שבת קודש שהזמן עומד בין קודש לחול ואני אוהבת את השעה הזאת. אין צעקות בבית. אין צעקות ברחוב. אין מכות. רק שקט מפחיד נעים.

[נלהבת] ואבא שואל אותי מה אני עושה. אני מלבישה את הבובה לשבת והוא אומר לי ילדה טובה בואי אל אבא ואבא לוקח אותי ומושיב אותי על הברכיים שלו. אני יושבת על הברכיים של אבא ונשענת נגד הבטן שלו. הברכיים קשות והבטן רכה ואוויר חם יורד עלי מלמעלה. פתאום אני קופצת לרצפה. קפיצת הדרך לרצפה.⁴ לוקחת את הבובה ומטפסת על הברכיים של אבא. הבובה על הברכיים שלי ואני על

1 בעדות חרדים מסוימות נהוג שאשה נשואה מגלחת את שיער ראשה. הבובה היא הגוף המתווך שבין הילדה לבין העולם ומסמלת את האישה הבוגרת. אם הבובה מגולחת ראש, כלומר, נשואה, היא יכולה להיות אשתו של אבא ועל כן מותר להם לקיים יחסי אישות. בהמשך היא תתאר את מעגל הקשר: אני, בובה, אבא.

2 ללא חשש שעטנו. משנה, מסכת כלאים, פרק ט, משנה ח, תלמוד בבלי, מסכת יבמות, דף ה, עמוד ב: "לא תלבש שעטנו - צמר ופשתים יחדיו". איסור ערבוב מין במה שאינו מינו.

3 שמות לה, 3.

4 תלמוד בבלי, מסכת סנהדרין, דף צה, עמוד א: "שלושה קפצה להם הארץ: אליעזר עבד אברהם, ויעקב אבינו ואבישי בן צרויה." על פי מסורת חסידית, יש לצדיקים יכולת לגמוא מרחקים גדולים בפסיעה אחת.

הברכיים של אבא. אבא מנדנד אותי על הברכיים שלו ואני מתנדנדת איתו והוא שר לי "לכה דודי!" והזמזום של המנגינה מתוק, חם, כמו חלה לקידוש וככה אנחנו יושבים ומנדנדים לאט, לאט. אבא מנדנד אותי ואני מנדנדת את הבובה והנדנוד עולה וממהר, יותר ועוד יותר ואנחנו מתנדנדים מהר יותר ומהר יותר וצוחקים ונעימות גדולה יוצאת מהגוף שלי ומתחברת לבובה ונעימות גדולה יוצאת מהבובה ומתחברת לאבא ואני מביטה למעלה אל אבא ורואה העיניים שלו עצומות והמצח שלו מבריק וחלק ואדום והוא כמעט מתחייב בנפשו למען יחוד קדישא בריך הוא ונעים לי וטוב לי לנצח.

[מנוכרת] אחר כך אימא נכנסת לחדר ואומרת אוי. לא מדברת. לא צועקת. ערב שבת! רק עומדת ומביטה באבא ואנחנו מפסיקים להתנדנד ואבא שותק. פתאום הוא קופץ וצועק לכי מפה למטבח אישה, ערב שבת היום, ואחר כך הוא צועק עלי לכי לחדר שלך טיפשה. אבל אני בחדר שלי. אני לא מבינה והוא צועק עלי לא חשוב לכי מפה. אם אפשר לבחור ולקחת רק אבא אחד מתאים, אבא של נדנוד מתוק, או אבא של צעקות, אני בוחרת אבא של נדנוד מתוק. לתמיד. לנצח נצחים. אני אוהבת את אבא. אני אוהבת את האצבע של אבא עולה ויורדת על הבטן שלי ונכנסת לתוך הפתח הקטן הוורוד שלי. אני לא נורמלית, אני יודעת.

[התפרצות של זעם וכאב] הרי כתוב: על שלושה ייהרג ובל יעבור. על גילוי עריות אחד.² אני לא יודעת, אני מבולבלת. לא בא איסור גילוי עריות אלא מפני פרי באושים. שהילד הנולד בגילוי עריות יהיה לא נורמלי. עכשיו, איך מתוך הנדנוד המתוק הזה של אבא, איך יעלה פרי באושים? איך יהיה ילד לא נורמלי? איך יעלה פרי באושים? איך? אני יודעת שלא יעלה. רק במחשבה מתוקה יעלה. לא במעשה! והם אומרים לי אסור גם במחשבה. אסור לחשוב. אבל אי אפשר. אפשר לא לחשוב? אם אני לוקחת גלולות נגד הריון וקונדום וקצף ומה שלא יהיה. הרי יש אמצעי מניעה לזכר ולנקבה. אני יודעת שאסור גם במחשבה. אסור לחשוב, אבל אם אני לוקחת אמצעי מניעה, אז אין

1 פיוט מאת המקובל ר' שלמה הלוי אלקבץ. מופיע בנוסח קבלת שבת.
2 תוספתא שבת טז, יד. תלמוד בבלי, מסכת סנהדרין, דף עז, עמוד א: גילוי עריות, עבודה זרה ושפיכות דמים.

סכנה. לא יעלה פרי באושים. לא יהיה ילד לא נורמלי. לא יהיה שום דבר! רק נדנדוד מתוק. אני הזרע והפרי! אני הסיבה והתכלית. וזה חמור מאד. אני יודעת והם אומרים לי, הסיבה היא אבות אבותינו, שאם לא הם, לא היינו באים עד הנה והסיבה של אבות אבותינו היא הסיבה הראשונה, הסיבה שהיא מחוץ לכל הסיבות, הקדוש ברוך הוא, שאם לא הוא, לא היינו באים עד הנה. והתכלית, הם אומרים, התכלית היא פרו ורבו, לדורות הבאים אחרינו והדורות הבאים אחרינו יעבדו את הסיבה הראשונה, הסיבה שהיא מחוץ לכל הסיבות, הקדוש ברוך הוא והלאה, והלאה, עד סוף כל הדורות, עד אחרית הימים. סגור לי! שום דבר לא קורה באמת. הולכים במעגל סגור. אני נחנקת. אני כבר לא יכולה לעשות את העבודה הזאת. אני רוצה להפסיק את העבודה הזאת. אני רוצה ללכת מכאן עכשיו. אני רוצה לחיות עכשיו. אני רוצה לחיות את החיים שלי. לא שלהם. לא של אבות אבותינו. לא של בני בנינו. לא של אף אחד. אני רוצה אותי! גם אז ייהרג ובל יעבור! למה? אני לא נורמלית אני יודעת. אסור להרהר אחר טעמי המצוות. אסור להרהר אחר פסיקת רבותינו, אבות אבותינו, אבות, אבות אבותינו. לקיים מצווה ולשתוק! להיזהר בקלה כבחמורה ולשתוק! אני אבודה! אני לא יכולה לשתוק! אני לא רוצה את התינוק המפלצת הזה!

[שתיקה. המטפל מציע מנוחה קלה. זו המנוחה השנייה - הפסקה בת עשר דקות. השכנה מפעילה רשמקול. נשמעת מוסיקה חסידית כמו במנוחה הראשונה. השכנה משוחחת בשקט עם האישה במיטה ומעודדת אותה. סוף שיחה 6. אבא]

7. רפדוני

[בזמן המנוחה, המטפל והאישה במיטה משוחחים שיחה אישית]

מטפל: ...מה קורה?

אישה: תפוחים. משה בעלי. רפדוני בתפוחים. הוא אמר לי, אני אהבתי בשל תפוחיים.² הציצים שלך שני תפוחים. רפדוני בתפוחים. למה דווקא תפוחים? למה לא אשכוליות, אגסים, רימונים, תפוזים, אתרוגים, גויאבות? כתר רימונים! פיטמי אתרוגים יוצאים ועולים

1 שיר השירים ב, 5.

2 חיים נחמן ביאליק: בשל תפוח.

ומתנפחים ומתגדלים מתוך החוזה שלי ואני לא יכולה לעשות שום דבר. רפדוני בתפוחים כי חולת אהבה אני. [שתיקה] אני חולה?

מטפל: לא.

אישה: להיות אישה זה להיות מחלה?

מטפל: לא.

אישה: מה זאת אהבה?

מטפל: אהבה זה קשר.

אישה: [שתיקה. מהרהרת בתשובת המטפל] איפה אני ואיפה אהבה. זה

כואב. [מרגיעה את עצמה בתפילתה האישית] אהבה זו יראה. יראה זו אהבה. אהבה זו אהבת השם יתברך שמו, שהיא יראת השם יתברך שמו. יראה זו פחד. אשרי אדם מפתח תמיד. טוב לי! אני ילדה טובה.

[מתעוררת, נמרצת בעליצות יתר] אבא לוקח אותי בידיים, שם אותי על הרצפה. עומד עלי. אבא שלי גדול וחזק. עוקר הרים וטוחנם זה בזה. מסיע פסוקי דרבנן ומתיו ניצוצות של חכמה. כולם אוהבים את אבא. הוא רב בישראל. אבל בבית הוא סמרטוט. לא סתם סמרטוט. סמרטוט עם כבוד עצמי. ככה אימא אומרת. אומר לי... [לשכנה] את זוכרת?

שכנה: כן.

[הקטע הבא מוצג בתנועה טקסית. הוא מושר מספר פעמים. בכל פעם בקצב מהיר יותר. השכנה מצטרפת בפעם השנייה. שרות בשובבות]

אישה: אומר לי - תשמעי טיפשה!

יש שלוש מקומות של חכמה - בעולם!

המקום - יתברך שמו!

שהוא המקום מחוץ לכל מקום - זה אחד!

הגבר - זה שניים!

והאישה - זה שלוש!

ואת אפילו לא - אישה!

את ילדה קטנה - טיפשה!

צריכה לשמוע בקול האימא שלך - הטיפשה!

1 על פי מסורות קבליות ראשונות, ישנם ארבעה עולמות השייכים לעולם התיקון: אצילות, בריאה, יצירה ומעשה. האב מחבר גרסה משלו שבה הוא מדבר על שלושה עולמות: בריאה, יצירה, מעשה, ומקביל את אלה לתפקידי אלוהים, גבר, אישה.

כי האימא שלך - הטיפשה!
 שומעת בקול הגבר - שלה!
 הבעל - שלה!
 והוא הגבר - שלה!
 שומע בקול מי שאמר - והיה עולם!
 הקדוש ברוך - הוא.
 אלוקים, גבר - אישה.
 יש סדר - בעולם!

[האישה במיטה והשכנה צוחקות ונרגעות. שתיקה]

[עצב שקט] ואחר כך הוא לוקח אותי ומניח על הברכיים שלו ומנדנד.
 אלוקים, גבר - אישה! אוי פחד מתוק שלי. אסור אסור אסור!

אסור לגנוב שיר השירים. אני גונבת שיר השירים. כבר לא ילדה
 קטנה. כבר יודעת צורת אות. אף אחד לא בבית וכולם הולכים לעשות
 מצוות ביקור חולים. ביום החמישי בשבוע הולכים לעשות מצוות
 ביקור חולים. אבא, אימא וכל האחים הגדולים שלי הולכים. רק אני
 נשארת בבית. ילדה קטנה עוד לא צריכה מצוות כאלה. ביקור חולים
 מצווה לגדולים. יום החמישי בשבוע יום מצוות ביקור חולים. יש סדר
 - בעולם! סוגרים אותי בבית ולוקחים את המפתח. אני הולכת לארון
 וגונבת שיר השירים.

[מאוננת] דודי צח ואדום, דגול מרבבה. ראשו כתם פז, קווצותיו
 תלתלים שחורות כעורב. עיניו כיונים על אפיקי מים, רוחצות בחלב
 יושבות על מילאת. לחייו כערוגת הבושם מגדלות מרקחים שפתותיו
 שושנים, נוטפות מור עובר. ידיו גלילי זהב, ממולאים בתרשיש. מעיו
 עשת שן, מעולפת ספירים. שוקיו עמודי שש, מיוסדים על אדני פז,
 מראהו כלבנון בחור כארזים. חיכו ממתקים וכולו מחמדים, זה דודי וזה
 רעי בנות ירושלים. שיר השירים, פרק ה', פסוקים יוד, טית זין.

מתוק מדבש הפרי. אני כבר יודעת בעל פה את השורות אבל קוראת
 בספר. רק אני נוגעת בספר והדם עולה לי לראש. אני לא מבינה מה
 החום הזה בבשר והבשר רך והראש סחרחר נעים.

[שמחה ילדותית שמתחלפת בזעם] כל הבנות בחצר צוחקות עלי.
 מדברות סודות. קורצות זו אל זו ואני מתביישת. אחות לנו קטנה! ואני
 יודעת למה הן מכוונות. אחות לנו קטנה ושדיים אין לה, מה נעשה

לאחותנו ביום שידובר בה. שיר השירים, פרק חית, פסוק חית. חטא, חטא, חטא.

אני רוצה לשחק. אני רוצה לרוץ. אני רצה בורחת נופלת קמה הולכת. פתאום כאב גדול בחזה. פתאום אני רואה נפוח בחזה. אולי זה פצע יוצא מתוך הגוף שלי. שני פצעים. נפוחים. אולי מוגלה. אני יודעת עכשיו שאני אישה. אבא אומר לאימא, את רואה, יש לנו אישה קטנה בבית והוא צוחק ואני חושבת על הגדנוד המתוק ואני נבהלת. אני לא רוצה. בלילה אני שומעת את אימא בוכה במיטה ואבא עושה לה מצווה איומה. זה כואב להיות אישה. יותר טוב להיות ילדה קטנה וטיפשה ולא להיות אישה גדולה וטיפשה. יותר טוב לחשוב שאלה פצעים.

אימא מביטה בי ולא אומרת מילה. אף פעם היא לא מדברת. רק לפעמים נאנחת. אחר כך היא אומרת, הנה יש לך פיטמי אתרוגים ליום טוב של סוכות וכבר הגיעה כלה לפרקה. הנה! רוצים שאגיע לפרקי ויבוא החתן וייקח אותי מכאן ויפטור אותם מעונשה של זו ששואלת יותר מדי שאלות. אני שואלת, אימא למה, למה, למה! והיא אומרת, לכי מפה צרות שלי. נודניקית. אני נודניקית של אימא.

[מתלהבת] ואז אני הולכת. אני בורחת לרחוב. אין סוף לרחוב. קטן וריח של בישולים לשבת וחומץ של ניקיון לשבת וילדים בוכים וילדים צוחקים, צועקים. רק שלושה בתים עד לפינה, אבל שם עיקול ומכאן לא רואים את הסוף שלו ושם, מאחורי העיקול, עוד רחוב ועוד רחוב ואז פתאום - הדרך הגדולה למרכז של החופשיים. אסור ללכת למרכז של היהודים החופשיים האפיקורסים. יותר מסוכן מהמרכז של הנוצרים והמוסלמים ושאר עכו"ם יימח שמם. שם הקולנוע והקפה והגלידות והפיצות והשווארמות והפלאפל מטוגן בשמן עמוק, עמוק, והפרוצות החופשיות הולכות חצי ערומות, מחובקות בפרהסיה עם הפרוצים החופשיים ואור של חושך וחושך של אור! בכל מיני צבעים נוראים והרעש נורא ואני הולכת במרכז של החופשיים ודווקא מבליטה את שני הפצעים שלי בחזה, וכל

1 פרדוקס מיסטי שעיקרו הוא שבתוך החושך נמצא האור ואין אנו מבחינים בו כי חסרים אנו את אור החסדים. עיבוד של דימוי מתוך בריאת העולם לפי ספר הזוהר.

הפרוצות החופשיות עם שחור בעיניים והפרוצים החופשיים באים וצוחקים אלי ונוגעים בפצעים שלי בחזה ואני מתה. ואחר כך בבית בוכים עלי ומצטערים ומתחרטים כולם. ועכשיו אני קבורה מחוץ לגדר. דווקא.

אבל אני אף פעם לא בורחת לרחוב. אני יושבת בבית. אני הולכת, תסלחו לי, לבית שימוש. יושבת על האסלה ומביטה במים. יושבת שעות ומחכה. אני לא יודעת למה אני מחכה ואני פוחדת. נורא פוחדת. אסור לשהות בבית השימוש למעלה מן המידה. שם לילית יימח שמה מזדווגת לסמאל ויוצאים שדים קטנים. המונים של שדים. ילדים של לילית יימח שמה. לפעמים אפשר לראות אותם קופצים על המים כמו בועות אוויר קטנות. בלופ! בלופ! זה מהקקי. אני לא מאמינה בשטויות האלה אבל אף פעם אי אפשר לדעת, אז אני נוהרת. אני מביטה במים ומחכה. מתי יקפוץ שדון ויצבוט בבשר שלי. אחר כך אני מתחתנת איתו, לא אכפת לי והוא יעשה לי קוף-נון ילדים שדונים. מאה וחמישים שרצים עם זנב וקרניים וזין שהולך מסוף העולם עד סופו וכולם מפלצות.

[לצב שמתחלף בזעם עד לזעקה] כל הזמן אני רוחצת את הגוף שלי. רוחצת ורוחצת והטומאה דבוקה בי. טומאת אישה. אני יוצאת מחדר האמבטיה וחוזרת לשם. רוחצת ורוחצת. מים קרים כקרח. אחר כך מים רותחים. אחר כך מים קרים. מים חותכים לתוך הבשר שלי ואני רוחצת ורוחצת ורוחצת. עכשיו הגיעה כלה לפרקה והיא מסריחה. שערות עולות בבית השחי וגם שם למטה ואני מורטת אותן ומורטת. אני מטורפת מפחד ואימא רק שותקת ונאנחת ואומרת שהכול מהשם יתברך. גם הסירחון?! זיעה בבית השחי. צחנה עולה מהלמטה שלי. רגע אחד אני בוכה ולא יודעת על מה. רגע אחד אני צוחקת, ואסור לגעת. אסור לגעת בשתי הידיים. ביד ימין אסור. רק ביד שמאל מותר!¹ שמאל זו טומאה. שמאל זו אישה. אישה זו

1 מקצינה את תפיסת הקבלה בדבר היחסים שבין צד ימין לבין צד שמאל במערכת הספירות. בדרך כלל, צד ימין הוא צד הדין, הרוח, הגבר וכיו"ב. צד שמאל הוא צד החסד, החומר, האישה וכיו"ב. במסורות מזרחיות אחדות אין להגיש דבר לאורח אלא ביד ימין ויד שמאל מיועדת לניקוי הגוף.

ערווה. קול באישה ערווה.¹ ערווה זו טומאה. טומאה זו אישה. תיגע טומאה בטומאה. כל בוקר אני אומרת ברוך שעשני כרצונו ובוכה. למה עשני כרצונו? למה כרצונו? למה ברוך? אם היה עושה אותי כרצוני, הייתי אומרת ברוך שעשה אותי כרצוני. אבל כרצונו? מה לי ולרצונו? ואיפה רצוני איפה? למה ברוך? ברוך הוא וברוך שמו יהוה יימח שמו!...

[נבהלת] סליחה...

[תשושה] אחר כך בלילה בא הדם ויוצא מתוך הגוף שלי. ואני הולכת למגירה בארון ואני לוקחת את הגפרורים לשרוף את הגוף שלי ואני לא יכולה. יש מקום אחד בגוף שלי שאני רוצה לשרוף ואני לא יכולה. מה יגיד אבא? כבר יש שידוך הם אומרים, עוד מעט כמעט שידוך ואסור לחבל בגוף הכלה, בגוף השידוך, אסור. [היא מסבה פניה אל הקיר. שתיקה]

שכנה: ...את רוצה משהו? ... באמת שאת לא צריכה להתרגש עכשיו. אולי את רוצה כדור הרגעה?

אישה: לא.

שכנה: אולי תשתי קצת מים. חשוב לשתות.

אישה: לא... כן...

[השכנה משקה את האישה במיטה בכוס מים]

תודה...

[שתיקה]

שכנה: [לאורחים] מסכנה... אולי תתכבדו במשהו? ... היא לא מרגישה טוב

ומדברת שטויות. לא צריך לשים לב. אין אדם נתפס על צערו, נכון?...

זהו. [למטפל] אולי כדאי שהיא תנח קצת?

מטפל: כן. טוב. נעשה לנו מנוחה קצרה.

[מנוחה קצרה. השכנה משמיעה מוסיקה חסידית]

1 בתלמוד בבלי, מסכת ברכות, דף כד, ובתלמוד בבלי, מסכת קידושין, דף ע, עמוד א. כמו כן, בתלמוד ירושלמי, מסכת חלה, פרק ב, הלכה א. קולה של אישה, בדיבור או בזמרה, עלול להסיח את דעתו של אדם כשהוא קורא "קריאת שמע". לפיכך הוא אסור כערווה. במסורות רבות קולה של האישה עשוי להפנט אפילו שדים ורוחות. יש שרואים באישה כסמוכה יותר מהגבר, אל עולם השדים והטומאה. במסיבות ובחגיגות, משפחתיות וקהילתיות, תפקידה לגרש את השדים והרוחות, באמצעות צליל קולה.

[המטפל מסמן לשכנה לכבות את המוסיקה. קורא בשמה הפרטי של האישה במיטה. האישה שותקת]

שכנה: בדרך כלל היא לא ככה. אני יודעת. אני השכנה שלה בדלת ממול. שלא תהיה התרשמות לא נכונה. [מציינת את שמה הפרטי של האישה במיטה] היא בחורה טובה. חכמה. ספונטנית. חוש הומור. אנחנו מדברות המון. לפעמים אני רואה אותה חוזרת עם הדברים מהשוק. אשת חיל, כמו שאומרים. אנחנו מדברות על הכול. אני רואה אותה עושה ניקיון לשבת ואז אני משאירה את הדלת שלי קצת פתוחה, אולי היא צריכה משהו ותיכנס אצלי ואני אתן לה סוכר, קפה, מלח, דברים כאלה. אבל היא אף פעם לא מבקשת ממני שום דבר והיא תמיד מוכנה לתת לי הכול. היא עושה ניקיון לשבת עם ריח לימונים וכלור שאפשר להרגיש את הניקיון בכל הבניין הזה.

אצלי במקרר יש אבוקדו ולחם קפוא ואז אני קורעת לי פרוסת לחם ומחממת עם אבוקדו וקצת מלח וערמה של עיתונים של סוף שבוע וברדיו שירים עבריים כאלה שעושים לך צביטה בלב כזה? והם יושבים להם בבית שלהם כאן, עם ריח לימונים וכלור. נקיים. אני יודעת שהם שמחים עכשיו כי יש להם מין אור כזה בעיניים שאי אפשר לטעות. כולם ביחד והחדר שלהם נעים. בחדר שלי בדרך כלל מחניק. המשפחה שלי גרה רחוק מכאן, ברמת השרון ואפילו אין לי חשק להרים להם טלפון. דווקא הייתי רוצה לשבת לשולחן של שבת ולברך על הנרות ולהריח את החצילים המבושלים והקישואים ברוטב עגבניות ועוף בתנור קצת שרוף בצדדים. צלי עם פפריקה ופלפל ירוק מבושל קצוץ מפוזר מלמעלה. מרק צח. אורז מאודה עם צימוקים ושקדים. יין מתוק לקידוש ולילדים נותנים מיץ ענבים מתוק! מפה לבנה, ומי שנכנס אומרים לו שבת שלום! ובעל הבית מברך ולכל הבחורים יש כיפה על הראש. כל כיפה על הראש בצבע אחר. המון כיפות מסביב לשולחן. כמו פרחים בערוגה והנרות מאירים אותם ויש חום בלב וניקיון וריח של סבון של שמן.

[נסחפת בדבריה ונלהבת יותר ממשפט למשפט] ופתאום יש מין מנגינה מוזרה שיוצאת מן הלב וממלאה את כל הבית וכל האנשים בכיסאות שלהם והשולחן עם המפה הלבנה והארוחה והיין, פתאום כולם כאילו מתרוממים באוויר והתקרה נפתחת והם כאילו שטים בשמיים ורואים את השכינה והיא מלטפת להם את הכיפה על הראש ואומרת להם, ישראל, ישראל, בטח בשם! והם הופכים כאילו שקופים

כאלה וכל העולם כורע ברך לפניהם ומנשק להם את הרגלים.
[מחייכת במבוכה] אני סתם מדברת.

מטפל: זה מעניין מה שאת אומרת.

שכנה: [מופתעת] מה?

מטפל: המשיכה אל החיים האחרים. דרך אגב, איך עושים אצלכם את
החצילים המבושלים?

שכנה: החצילים?

מטפל: כן.

שכנה: טוב, אז ככה. בכל יום שבת בבוקר אבא שלי היה קם מוקדם
ומקלף את החצילים ואת תפוחי האדמה ומבשל אותם ומכין קערה
ענקית ומשומנת טוב טוב בחמאה ושם שכבה של תפוחי אדמה
ועליה שכבה חצילים ועליה שכבה שינקן ועליה שכבה תפוחי אדמה
ושכבה של חצילים ושכבה של שינקן ומלח ופלפל ופפריקה ופרורי
לחם ואופה בתנור באש בינונית שעה וחצי ומוציא ומחלק למנות
והריח היה ממלא את כל הבית והיה לזה טעם גן עדן!

[מתלהבת וצוחקת] אני זוכרת שהייתי ילדה והלכנו ביום הכיפורים
לבית הכנסת במושבה והילדים היו יוצאים ונכנסים בבית הכנסת
והיינו זורקים גולגלאך על אנשים והם היו גבהלים נורא. היינו
משתוללים. גולגלאך זה הפירות של האזדרכת? כן? ירוקים קטנים
וקשים כאלה? היינו עומדים בחצר של בית הכנסת מתחת לאזדרכת
ונושפים גולגלאך דרך צינורות קטנים וזה היה כלי נשק מתוחכם
מאד והאנשים כבר התרגלו שביום כיפור מי שהולך ברחוב חוטף
גולגלאך בראש [מרצינה בבת אחת. עצב] וזה היה מצחיק נורא.
כל יום אני אוכלת לחם עם אבוקדו ואין לי חשק לנקות את הבית.
כבר שבועיים שלא שטפתי אותו ועל המערכת יש אבק. יש אבק על
המערכת ואני עוברת עליה באצבע ומשאירה פס, ישר, חלק, נקי, וזה
עושה לי טוב. אני לא מאמינה באלוהים אבל אני לא הייתי מקללת
אותו ככה, ליתר ביטחון. אני יודעת שאין אלוהים אבל אם יש, לא יזיק
להיות נחמדה אליו. בייחוד ברגעים של פחד. בערב שבת לפעמים אני
מפחדת ואלוהים מנחם אותי. אני מביטה בפס הישר, חלק, נקי, בתוך
האבק על המערכת ואלוהים מנחם אותי. אני לא מאמינה באלוהים אבל
אני אומרת לעצמי שיש אנשים יותר חכמים ממך ויש כל מיני. אני לא
יודעת מה רציתי להגיד.

[שיחה אישית פתוחה בין השחקנים. סוף שיחה 7. רפדוני]

8. המדונה הכחולה

מטפל: [לאישה במיטה] מה קורה?

אישה: אני רוצה חיבוק. פעם ראיתי חיבוק. בתמונה. אצל איש אחד ברחוב. אחר כך סקלו אותו באבנים. איש אחד. תרבוש וגלימה מלוכלכת. גוי. הולך ברחוב ומוכר תמונות. על מגש. רוכל אחד. פתאום בא. באמצע היום. אני משחקת בחוץ. אסור לשחק בחוץ אבל אני אוהבת לראות את הרחוב ואנשים הולכים. מהחלון שלנו רואים רק חצר סגורה נקייה. אין עשבים שוטים. אין פרחים ופחי האשפה סגורים. נקי. איש אחד הולך ברחוב בשקט. אולי תעה בדרך. אולי עבר במקרה. אולי הוא בא מהרובע הארמני. אולי מהרוסי. ערבי אחד עם מגש ותמונות למכירה. הולך במהירות. אבל אני מספיקה לראות משהו. לא תמונות של רבנים. אי אפשר שגוי ימכור תמונות של רבנים. לא מתאים לו. לא עשבים לרפואה. לא גפרורים. לא מים קדושים. לא ספרים. לא חוטים וסיכות כמו שנהוג אצלנו. רק תמונות.

אני רואה תמונה. אימא מחבקת תינוק והתינוק בצבע ורוד וישן. ישן בשקט כי אימא מחבקת אותו והיא מביטה בו במבט כזה בעיניים. עיניים כחולות. כחול! כל כך כחול ונקי. כמו יהלום כחול ונקי שמסתכלים ורואים איך כל העולם כחול. נקי כמו העיניים הכחולות של האישה הזאת, האימא. אימא שלי יש לה עיניים שחורות. האישה הזו רואה אותי ואומר לי, ילדה, רוצה לקנות תמונה? תמונה יפה! אבל אין לי כסף והוא אומר לי, אין דבר, קחי, והוא מושיט לי תמונה קטנה. לא זו שראיתי. אחרת. גם שם אימא מחבקת תינוק. אימא קטנה ותינוק קטן, והעיניים שלה הכחולות הן רק נקודות. כחולות, אבל קטן ולא חשוב. אני רוצה את האימא הגדולה אבל הוא צוחק אלי. הוא פותח את הפה ויוצאות השיניים שלו. שלוש ארבע שיניים צהובות עקומות ולשון שמנה מלקקת את השפתיים שלו ונוגעת בזיפים של הזקן על הסנטר שלו. לשון ארוכה צוחקת והשיניים צוחקות. זה סטרא אחרא. זה השטן. שליח ראשי של שטן. אבל אז אני חושבת איך יכול שטן להחזיק על המגש שלו את כל האימהות האלה והתינוקות שלהן, ואולי החיבוק הזה הוא מהשטן. אסור להתחבק סתם. פתאום אני מרגישה קלה וטיפשה ולא אכפת לי. אם החיבוק מהשטן, שיהיה מהשטן. אני לא פוחדת ולא אכפת לי. אני טיפשה ומלוכלכת. כמה שאני מנקה אומרים לי את טיפשה ומלוכלכת. אז אם אני טיפשה ומלוכלכת, אני יכולה לעבור שער אחד של טיפשים ומלוכלכים ושליחים ראשיים של

שטן, ואחר כך אני נכנסת לשער של עיניים כחולות.¹ שער של שקט וניקיון שלא צריך לעשות אותו. הוא כבר נמצא שם. הניקיון.

אבל אז בא פיינשטיין הנגר מקומה שנייה, פיינשטיין של בלומה האילמת וצועק ככה: "געי אוועק די שטיק פארפלוכטער אראבער. געי אוועק די גוי, די סיטרא אחרע, די משיגינער. לוז אופ דע קינד! זה באידיש,² והוא חוטף ממני את התמונה ומשליך על המגש כאילו היא עשויה גחלי אש והוא תופס אותי בצמות ותוקע את הציפורניים שלו בתוך הזרוע שלי וזה כואב והוא מושך אותי משם ואני נופלת והוא גורר אותי על האבנים ומביא אותי הביתה ואני מתביישת ואני אומרת לו שלא יספר לאבא ואני לא מבינה על מה אני מתביישת והוא מוסר אותי לאימא ואימא מרביצה לי במקל הגדול שמערבב כביסה ונועלת אותי באמבטיה בחושך, עד שאבא בא בערב אחרי תפילת ערבית ומוציא אותי משם בגלל שהוא צריך ליטול ידיים לפני הסעודה. זהו.

[סוף שיחה 8. המדונה הכחולה]

9. בעלי

מטפל: ...ספרי בבקשה על בעלך.

אישה: [האישה במיטה מופתעת. נבהלת. שתיקה] בעלי? ... [שתיקה]

בעלי נכנס אל הבית ההוא... אם רק לא היה נכנס לשם... [שתיקה] [תשושה. נבהלת. מתאמצת לשכנע] אבל הוא נשמה יתרה יש לו. הם הלכו לפוצץ את הבית הערבי. קבלו פקודה בקשר. בית של מחבל ערבי יימח שמו. אתה מביין? משה היה במילואים והמפקד אמר לערבים להוציא את כל הסמרטוטים מהבית החוצה. הרהיטים החוצה והבית לפיצוץ, ומשה נכנס לבית הערבי לעזור להם להוציא את הרהיטים החוצה לפני הפיצוץ. אתם מבינים? משה שלי הוא יהודי טוב! נשמה זכה! אמרו שהמחבל הזה הוא רוצח נשים וילדים.

1 שער במובן של כניסה למדור או לספירה קבלית. האישה מכנה את אחת מספירות הטומאה בשם שער טיפשים, שם שהמציאה לעצמה.

2 תרגום: "לך מכאן, אתה חתיכת ערבי ארוך. לך מכאן, גוי, שטן, משוגע. הנח לילדה!"

אמרו חבר מחתרת. אמרו שהשליך אבנים על החיילים שלנו. אמרו כל מיני דברים. לא אמרו דבר אחד. אבל מה זה חשוב? יודעים שהוא מחבל! והמפקד אמר, הטוב בנחשים רצוף את ראשו. עין תחת עין. שן תחת שן! אז למה הרהיטים החוצה? למה? למה לא לפוצץ את הבית והרהיטים והסמרטוטים המלוכלכים שלהם והנשים המגעילות והילדים בני הצפעוני. שיהיה להן שחור בתוך הרעלות השחורות שלהן, אמן! את הדם הם רוצים, כי הדם הוא הנפש² ואת נפש בעלי לקחו! נשמה מישראל הרי היא כמו פנינה מהשם יתברך,³ והציגו כלי ריק, גוף של קליפה⁴ והכניסו בו את השד. מפלצת. בעל נשמה נכנס וכלי ריק יצא ונכנסה הרוח הרעה בכלי הריק!
[שתיקה. מחייכת]

מה אתם רוצים לשמוע ממני? שאני לא אוהבת את בעלי? אני אוהבת אותה. דווקא! הוא כל כך טהור. הוא עדין. הוא מתחשב. מה אתם רוצים לשמוע ממני? שאני שונאת את בעלי? הבעל, הגבר, הזכר,

1 שמות כא, 24.

2 דברים יב, 23.

3 ממסורות הקבלה: הנשמה נלקחת ממקומה תחת כיסא כבודו של האלוהים ונכנסת בגופו של התינוק הנולד. הכוונה לגוף של יהודי. יש מחלוקת אם לגויים יש נשמה או אם לאו. על פי ספר הזוהר לגויים אין נשמה. מסורות מאוחרות יותר טוענות כי יש להם נשמה, אולם היא קלוקלת. בכל מקרה, נשמתם, תהיה מהותה אשר תהיה, אין היא נלקחת מאותו מקום. היא עשויה להילקח ממקומות של טומאה, בצד השמאלי של המערכת האלוהית. מסורות אחרות טוענות שלכל עם, בקרב הגויים, יש אל משלו, שאחראי על מסירת נשמה מתאימה למי שעובד אותו. בשעת השינה יוצאת הנשמה וחוזרת ועולה למקורה, ועם יקיצת האדם משנתו היא חוזרת ונכנסת בו. ספר הזוהר, שערי אורה וכיו"ב.

4 מונח בקבלה המתאר את כוחות הרוע, או את הפסולת של הרוחניות, וגם: כלי בלי תוכן. "קליפות" הוא כינוי לשדים של הסיטרא אחרא, הצד השמאלי, הטמא, של המערכת האלוהית. כאן נרמז המקור לטראומה של האישה במיטה: יהודי טוב, הבעל, נכנס לבית ערבי, ושם, כביכול במחוזות הטומאה, מצצו ממנו את הנשמה היהודית הטובה שלו, והציגו אותו ככלי ריק. בתוך הכלי הריק הכניסו את השד. כך הפך הבעל לשד, או למפלצת והיא זו שאונסת את האישה. מכאן נולדת מחשבת־השווא, שהתינוק שייוולד לה יהיה מפלצת. כדי להשתחרר מהטראומה, על האישה לתת לה ביטוי, לעבד אותה מתוך פרספקטיבה חדשה ולקבוע עמדה באשר לקונפליקט שבין הציווי הדתי, לבין עקרונות מוסר אוניברסאלי הומניסטי, על רקע חברה במצב של כיבוש ודיכוי.

בעל, תסלחו לי, האיבר המגעיל? איזה שטויות! אני לא איזו בחורה פרימיטיבית מהשוק. אני באה מבית טוב! מורה בישראל! אני אוהבת את בעלי! הוא יהודי טוב. כולו רוחניות. שומר קלה כחמורה. נכד למשפחת רבנים משרפץ. משפחה עם יחוס ועם כסף! הם בעסקי מזוזות עובדים. אימפורט אקספורט לכל העולם היהודי. ואיזו חופה שהעמידו לנו! מי לא היה שם! אפילו שליח מיוחד של מועצת גדולי תורה ובשבע הברכות² הניחו חלה מתוקה באורך שבעה מטרים והשולחן היה מלא רבנים מקיר לקיר ומשה לא רוצה לקחת אף אגורה אחת מהמשפחה. בגלל זה הוא עובד כל כך קשה. הוא רוצה בעצמו לבנות בית! בית יהודי עצמאי בארץ ישראל! וזהו שידוך מצוין. בחורה מישראל לא יכולה לקוות לשידוך טוב מזה.

[שתיקה]

מה אתם רוצים לשמוע ממני? אין לי מה להגיד. עכשיו אני מרגישה הרבה יותר טוב. אני אפילו קצת משועשעת. תודה שבאתם לעשות מצוות ביקור יולדת. הרי זה לזכותכם, ויש לכם חלק לעולם הזה... לעולם הבא.

[צוחקת צחוק נורא שהולך ומתגבר על המילים, עד לסופה של השיחה] ועכשיו! ברוך השם! הכול בסדר! אני מחלימה ובעזרת השם! לא חסר לי שום דבר! ועכשיו אני רוצה לראות את התינוק שלי! המפלצת!

[צחוקה של האישה הולך ומתגבר, עד שהופך לבכי שנמשך בשיחה 10. סוף שיחה 9. בעלי]

10. לצחצח את הכלי כסף

אישה: [פרץ של בכי נורא] אני צריכה לצחצח את הכלי כסף ואת הפמוטות ואת הכוס של אליהו הנביא ואת הפמוטות. הם צריכים להיות נקיים לשבת ואני צריכה להתרחץ עכשיו ולהתקשט וללבוש שמלה יפה והוא יבוא וישב על המיטה ויביט בי ויגיד לי, הינך יפה רעייתי, הינך

1 שידוך בין משפחה בעלת יחוס של רבנים ולמדנים לבין משפחה עתירת ממון, נחשב לשידוך טוב במיוחד.

2 בטקס החתונה, נאמרות שבע הברכות פעמיים: פעם אחת מתחת לחופה, לאחר קידוש הכלה כדת משה וישראל, ופעם שנייה בתום ברכת המזון. (תלמוד בבלי, מסכת כתובות, דף ז, עמוד ב).

יפה, עיניך יונים¹, ואני אומר לו, אני חבצלת השרון שושנת העמקים², והוא יגיד לי, כשושנה בין החוחים, כן רעייתי בין הבנות³, ואז הוא יקום מהמיטה וילך אל הארון במרפסת. שם הוא שומר את הדברים שלו ורק לו יש מפתח לשם והוא יפתח את הדלת של הארון. שם מונחת החבילה והוא יביט בחבילה. הוא שותק. אני שומעת אותו שותק. אימא'לה! אני לא רוצה! ואז הוא ייקח את החבילה, ויסגור את הדלת של הארון וינעל במנעול, והוא יבוא אל החדר ויניח את החבילה על השולחן. חבילה קטנה, בנייר אריזה חום והנייר כבר מקומט מרוב שימוש וקשור בחוט דק, חזק והוא יגיד לי תפתחי. אני לא רוצה! ואחר כך אני אפתח את החבילה. די! אני לא יכולה! אני לא יכולה! אני לא יכולה!...

מטפל: מה את לא יכולה? אולי את רוצה לנוח עכשיו?
אישה: לא! אני לא יכולה! כואב לי! כואב לי האור בעיניים!

[המטפל מסמן לשכנה שתחשיך מעט את החדר. היא מכבה שתי מנורות. נותרת דולקת רק המנורה שמתחת לתמונת "שיווית". השכנה חוזרת למקומה ויושבת]

מטפל: הנה, כיבינו את האור. האור כבר לא כואב לך בעיניים, נכון?
אישה: נכון.

מטפל: את רוצה לספר מה קרה אחר כך?

אישה: כן.

מטפל: מה קרה?

אישה: אחר כך אני פותחת את החבילה ושם השמלה, מקופלת, מקומטת, מסריחה. שמלה שחורה עם פרחים אדומים וצווארון לבן. זה מגעיל אותי. אני מבקשת שיפסיק, אבל הוא אומר לי תתפשטי. אני בעלך ובוועלך אומר לך תתפשטי, ואז אני מתפשטת, ואז הוא שם עלי את השמלה, שלל מהבית הערבי.

ואני חשבת שלא היו דברים מעולם. הוא מעולם לא היה שם. מעולם לא נכנס אל הבית ההוא. אחרי שחזר מהמילואים היה איש אחר. בלילות היה מתהפך במיטה. קם ויוצא מהבית. ביום היה שותק וקל לכעוס. לא יכול היה להיות בעל. הלך לרבי. אחר כך הלך לרופא. אחר כך שוב קראו לו למילואים והוא הלך למילואים וחזר הביתה והלך לרבי

1 שיר השירים א, 15.

2 שיר השירים ב, 1.

3 שיר השירים ב, 2.

וקראו לו למילואים והוא הלך וחזר הביתה וכבר לא הלך לרבי ואמר שהוא כבר מתרגל להיות שם ולעשות את העבודה הזאת שהיא מצווה. מצוות שמירת ארץ ישראל לעם ישראל ולתורת ישראל, ואני כל כך שמחתי! והוא היה שמח איתי!

הוא מביט בי והוא מזיע והמצח שלו אדום וכפות הידיים שלו אגרופים והוא אומר לי, הינך יפה רעייתי. הינך יפה זונה ערביה מלוכלכת שלי! למה הוא עושה לי את זה? אני מבקשת שיפסיק את המשחק הטיפשי הזה ואז הוא אומר לי, אי אפשר! עכשיו כבר אי אפשר להפסיק! אנחנו כבר בתוך המשחק! למה להפסיק? יהיה לך טוב! ואז הוא צוחק אלי. צחוק נורא. אני רועדת. העור שלי קר ומתכווץ.

[האישה במיטה נתקפת בחילה. השכנה מגישה לה קערה. האישה מקיאה לתוכה. השכנה מנקה אותה, מוציאה את הקערה החוצה, חוזרת ויושבת במקומה. שתיקה]

ואז הוא מוציא את האיבר שלו מהמכנסיים. איזו בושה. תראי את היצר-רע שלי, הוא אומר, איך הוא מתגדל כמו גבר! יוצא צבא! חיל בחילות השם יתברך! והוא אומר לי, את רואה? חשבת שאני כבר לא יכול? עכשיו אני יכול! ואני כמעט מרחמת עליו והוא בא אלי ושר לי, וארשתיך לי לעולם וארשתיך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים, וארשתיך לי באמונה, וארשתיך לי בדם! וארשתיך לי באש! וארשתיך לי בעצמות שבורות! וארשתיך לי!

[שתיקה]

אחר כך הוא אומר לי, את רוצה לדעת מה עשיתי בבית הערבי? אני לא רוצה לדעת! העיניים שלו אדומות. הידיים שלו רועדות. מראה פניו אחר. מפלצת. לא בעלי. מפלצת איומה באה אלי ואני בורחת ואני רצה אל הדלת. לצאת מכאן. רק לא להיות כאן, והוא בא אחרי. אני לא יכולה לצאת ככה ואני רצה למטבח ומשליכה מכל הבא ליד, צלחות וסיר וכיסא ובין רגע כל החדר סדום ועמורה, ישמור השם, והוא צועק אלי, ככה טוב! ככה עשתה האישה הערבייה המלוכלכת וככה את עושה! ועכשיו את האישה הערבייה המלוכלכת שלי! והוא אומר לי לא לפחד, שזה רק משחק. משחק? ואז הוא תופס אותי ומשליך אל הקיר ואוחז בראש שלי ומכה אל הקיר. אני לא יכולה לנשום. אני

1 "וארשתיך לי לעולם, וארשתיך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים, וארשתיך לי באמונה וידעת את יהוה." הושע ב, 21-22.

לא יכולה לראות. יש לי בחילה. אני רוצה להקיא והוא מחזיק אותי קרוב לגוף שלו ואני יכולה לשמוע את הנשימה שלו על האוזן שלי והאיבר שלו מאחור נדחק אלי, דוקר אותי. אני נופלת ואז הוא בועט בי. הוא בועט בי בראש, בבטן, בחזה, בין הרגלים. הוא צועק. פתאום הוא צוחק. אני שומעת צוחקים עלי. בוכים וצוחקים עלי. בוכים וצוחקים ושרים אלי, קול ששון וקול שמחה, קול חתן וקול כלה!¹ אבא שלי בוכה אלי. צוחק אלי. צועק אלי. אבא שלי בחוץ מרקד עם כל החסידים. אבא שלי בתוך הראש שלי מרקד עם כל החסידים ואימא שלי בתוך הראש שלי צועקת אלי, צוחקת אלי. הכול בתוך הראש שלך ותעשי תשובה ותפילה ותחנון ומקווה טהרה, ואימא שלי יושבת שבעה ובוכה וצועקת, כל כבודה בת מלך פנימה!² פנימה! פנימה! פנימה! תרדוף פנימה! ארדוף פנימה! ארדוף! אשיג! אחלק! שלל!³ לכבוש פנימה! לכבוש! את המלכה! עימי! בבית! פנימה!⁴ לכבוש! לעבדים! ולשפחות! לכם!⁵ ומילאו! את הארץ! וכבשו! וכבשו-אה!⁶ ונכבשה! הארץ! לי! ולי! ולפניכם!⁷

[שתיקה. האישה תשושה, כמעט לוחשת, דיבורה מרוחק, מנוכר] אחר כך הוא משליך אותי על המיטה ואני מתה. אני ערבייה מלוכלכת ומתה. השמלה הערבייה דבוקה אל העור שלי. השמלה הערבייה דבוקה אל בשר שלי. דם על הקיר, על הרצפה, על המיטה. דם יוצא מהגוף שלי והדם הוא הנפש והוא עומד עלי בתוך הדם והפמוט הגדול של שבת ביד שלו ואז הוא אומר לי לחזור אחריו על הפסוקים: עשרה קבין של זנות ירדו לעולם. עשרה קבין של זנות ירדו לעולם. תשעה נטלו ערביא. תשעה נטלו ערביא. ואחד כל העולם כולו. ואחד כל העולם כולו. קידושין מים-טית. קידושין מים-טית. את זונה ישמעאלית ערביה טיפשה ומלוכלכת. אני זונה ישמעאלית ערביה טיפשה ומלוכלכת. ואז הוא הכניס את הפמוט אל תוך הגוף שלי ואני לא הרגשתי שום דבר. אני מתה, ואחר כך הוא בא ושפך את הזרע שלו

- 1 ירמיהו לג, 11.
- 2 תהילים מה, 14.
- 3 שמות טו, 9.
- 4 מגילת אסתר ז, 8.
- 5 דברי הימים ב, כח, 10.
- 6 בראשית א, 28.
- 7 במדבר לב, 29.

בתוך הגוף שלי ואני לא הרגשתי שום דבר. אני מתה. אני זונה ערביה טיפשה ומלוכלכת ומתה, ועכשיו אני נושאת את זרע המפלצת בתוך הגוף שלי. יש לי תינוק יהודי מפלצת בתוך הגוף שלי ועכשיו הוא רוצה לצאת משם.
די.

[מתפללת את תפילתה האישית בשקט]

אהבה זו יראה. יראה זו אהבה. אהבה זו אהבת השם יתברך שמו, שהיא יראת השם יתברך... לא! אהבה זו אהבה! ואני לא זונה, נכון? ואני לא זונה ערביה מלוכלכת, נכון? ואני לא יהודייה מלוכלכת, נכון?

מטפל: נכון. מה את עכשיו?

אישה: [השחקנית שבתפקיד האישה מדווחת על החוויה האישית המיידית שלה]...ומה איתך?

מטפל: [השחקן שבתפקיד המטפל מדווח על החוויה האישית המיידית שלו]...ואני אופטימי. אנחנו יוצאים לדרך חדשה. יש משהו שאת רוצה לעשות עכשיו?

אישה: להשתחרר. שחררו אותי בבקשה...

[יש לשער שיימצא לפחות אדם אחד מבין האורחים, שיעזור לאישה במיטה לשחרר את עצמה מרצועות הבד הקושרות אותה ואז יצטרפו אליו המטפל והשכנה. ביחד הם יתירו את הקשרים. אז היא תוכל להתרומם ממקומה, לסקור את המקום, כאילו ראתה אותו בפעם הראשונה בחייה. היא יכולה לקום ולצאת מכאן ולהתחיל בחיים חדשים במקום אחר. היא יכולה להישאר ולהתחיל כאן בחייה החדשים. הבחירה בידיה.]

היא חוזרת ושוכבת במיטה, מזמזמת לעצמה ניגון. הערב הזה בחייה יכול להיות לה נקודת מפנה, או ציון דרך, או זיכרון מתערפל. אולי כך הם פני הדברים גם אזלנו. אנו, שיכולים עתה להישאר בדירת החדר, או להיפרד ולצאת, כי השעה כבר מאוחרת. המטפל נפרד מאיתנו ויוצא. וכשאנו יוצאים מהמקום, מקפידים שלא להפריע את מנוחת השכנים בבית ויורדים אל השיחה שלאחר ההצגה, או אל הרחוב, האישה במיטה, השכנה והאורח המתפלל, עדיין נמצאים שם במקומם.

סוף שיחה 10. לצחצח את הכלי כסף. סוף המחזה "דם"

הדיבוק בחדר

טרגי-קומדיה אפלה

מחזה, בימוי ועיצוב: אמיר אוריין

בכורה: 2008

השתתפו (לפי סדר הופעתם):

אבי גיבסון בראל, מאייה אלרון / דורית אבנט, אמיר אוריין
עורך אידיש: מנדי כהנא. סיוע בתרגום: דבורה פוקס. ניהול מוסיקלי:
מאייה אלרון. עיצוב תלבושות: שירה ברזילי. ביצוע שמלת הבתולה:
לודמילה טורצקי. ביצוע תפאורה: תיאטרונית. הפקה: אבי גיבסון בר-אל

פתח דבר

המחזה "הדיבוק בחדר" נכתב בהשראת פרוטוקול מקורי של גירוש הדיבוק, שהתקיים בעיירה סטולוביץ', אוקראינה, בשנת 1848. "דיבוק" הוא כינוי מקובל בפולקלור היהודי, לרוח רעה שנכנסת אל תוך אדם חי ומתנהגת כאישיות נפרדת. לתופעת הדיבוק שמות שונים. בתלמוד, "רוח רעה", או "רוח תזוית". בקבלה, "רוח רעה". בברית החדשה, "רוח טמאה". בגרמנית, "גייסט". באידיש "אַרײַח". לפעמים התופעה מכונה "הדבקה", או "התדבקות", או "דיבוק מרוח רעה", או "דיבוק מן החיצוניים". בפרוטוקול משנת 1848 נקראות הרוחות: "לופטן". במאה השש-עשרה, עם התפשטות תורת הגלגול בקרב הציבור היהודי, הייתה רווחת האמונה שנשמה הנכנסת באדם חי ומכונה "נשמה ערטילאית", שלא זכתה להגלגל, בגלל חטאיה. אצל תלמידי האר"י מובאים תיאורים רבים של הוצאת רוחות רעות. במאה השבע-עשרה נכנס השם "דיבוק" לספרות הקבלה והיה מקובל בקרב יהודי גרמניה ופולין. הכוח לגרש את הדיבוק ניתן ל"בעלי שם" או לחסידים מופלגים. הם מוציאים את הדיבוק ומוציאים לו "תיקון" בגלגול חדש או בהכנסתו לגיהנום. הפירוש הרפואי לתופעות אלו הוא על פי רוב, תגובות של היסטריה, או סימנים של מחלות נפש.

להתמודד עם הצל

[קטעים מתוך ריאיון, שהתקיים ביום 23.07.2006. מראיין דרור ויידמן]
דרור: מהו הסיפור האישי שלך שמאחורי הדיבוק?
אמיר: בנעוריי הייתי מה שהיה מכונה אז "ילד הבימה". הופעתי על הבמה, אבל רוב זמני ביליתי בהתרוצצות מאחורי הקלעים ובמסדרונות הבניין. בין השאר, שמעתי סיפורים על "הדיבוק". לאחר שנים ניהלנו, אלי הוז ואני, אולפן שחקנים, על הגג שברחוב הרב קוק 8, בתל אביב. שמו היה "הסטודיה הדרמטית". במקור זהו שמו של אולפן השחקנים של קולקטיב "הבימה" במוסקבה, בתחילת שנות העשרים של המאה הקודמת. מהאולפן הוא צמחה הלהקה שהציגה את "הדיבוק" - בין שני עולמות" על פי שלמה זיינביל רפפורט (אנ-סקי) וחיים נחמן ביאליק. פאני לוביץ, שהייתה שחקנית "הבימה" ומורה למשחק, ובתקופה מסוימת לימדה ב"הסטודיה הדרמטית" שלנו, אמרה לי בשיחה אישית:

"כמו שווכטנגוב ביים את 'הדיבוק' בשנת 1922 במוסקבה, אף אחד לא יכול! כל מי שניסה, נכשל!" אם אכן כך הדבר, האם הצגת "הדיבוק" במוסקבה הייתה תופעה חד-פעמית בתולדות התיאטרון, תלויה בהקשר של מקום וזמן ובלתי ניתנת לשחזור?

דרור: מהם הקשרי המקום והזמן של "הדיבוק" במוסקבה?
 אמיר: "הדיבוק" של "הבימה" הופיע ברוסיה בעיצומה של המהפכה הקומוניסטית הבולשביקית. השלטונות ביקשו לקיים אמנות פרולטרית בכלים של ריאליזם סוציאליסטי. "הדיבוק" של הבימה הוא סיפור בעל אופי מיסטי, יהודי-קבלי. לכאורה, אלו שני קטבים שונים על רצף תרבותי. אבל נראה שווכטנגוב ידע לשלב את המיסטיקה הגלויה שבמחזה עם הרובד החברתי שהיה מגולם בו. לדוגמה, בגרסה של "הבימה" זהו סיפורה של הבתולה לאה, בת למשפחה אמידה, שמחתנים אותה עם בן של גביר עתיר ממון ולפני החתונה היא נדרשת, על פי המסורת, לרקוד עם קבצני העיירה. כבר כאן נרמז גם המאבק המעמדי. הבתולה מייצגת את אצולת הממון והקבצנים את הפרולטריון. בהצגה של וכתנגוב, "ריקוד הקבצנים" היה תמונה סוערת ומאיימת. הרי לך מאבק מעמדי על רקע של תפיסה מיסטית.

דרור: כיצד התחלת לעסוק בדיבוק?
 אמיר: שנים אחדות לאחר שנוסד תיאטרון החדר, שבת אל מקורות התיאטרון העברי וקראתי שוב את "הדיבוק" של אנ-סקי וביאליק. אנ-סקי מצא בגנון יהודי בוורשה, פרוטוקול מקורי של גירוש דיבוק, כתוב אידיש, ועל פיו כתב את המחזה ברוסית. ה. נ. ביאליק תרגם אותו לעברית. הלכתי אל הפרוטוקול המקורי ומצאתי שהוא נכתב בעיירה סטולוביץ' שבאוקראינה, בשנת 1848. סקרנותי התעוררה. כידוע, 1848 היא שנה שהוגדרה כ"אביב העמים", בעיצומה של תקופת ההשכלה, "עידן האורות" או "עידן הנאורות" והעת החדשה, השנה שבה קרל מרכס כתב את המניפסט הקומוניסטי, עידן של התעוררות הקבוצות הלאומיות והתגבשותה של המדינה המודרנית. אבל היהודים, ברובם, עדיין היו יושבים בעיירותיהם וממשיכים לעשות גירושי דיבוק על פי מיטב מסורת אבותיהם. אפשר לומר שזהו עידן "שבין הזמנים", תקופה סוערת ורבת ניגודים.

דרור: מה גרם לך לבחור בפרוטוקול הגנוז הזה דווקא?
 אמיר: המחזה של אנ-סקי הוא רך ומעוגל. יש בו אהבה נכזבת, שברון לב

וטרגדיה רומנטית, שני חברים מבטיחים זה לזה, שבשעה טובה, כשהילדים ייוולדו והם יהיו בן ובת, הם יתחתנו זה עם זה. אבל אביה של הכלה מפר את ההבטחה ומביא לבתו חתן עשיר. החתן המקורי נתקף מרה שחורה, מת ורוחו נכנסת בגופה של הבתולה וזוהי העלילה של אנ-סקי. הפרוטוקול המקורי הוא חד, חריף ונחרץ והסיפור שבו שונה. אומנם גם בו יש הבטחה שהופרה, אבל החתן חי ואילו הדיבוק שנכנס בבתולה הוא רוחו של אבי החתן שמת בתאונה. זהו הבדל משמעותי ובפרוטוקול המקורי יש לפחות רמיזה אפשרית על גילוי עריות וכמובן שיש בו קונפליקט סמכויות. בלי ספק אנ-סקי כתב סיפור אהבה מיסטי יפה להפליא והבמאי וכטנגוב עשה הצגה חברתית-היסטורית חשובה. אבל לאור הידוע על התגלגלותה של ההצגה במהלך הדורות ולאור המצוי בפרוטוקול המקורי, חשבתי שראוי ללכת אל המקור ולכתוב את המחזה מחדש.

דרור: מהי התפיסה הדרמטית שלך את הסיפור?
אמיר: כאמור, המחזה נכתב על בסיס הפרוטוקול המקורי, אבל במהלך הכתיבה התגלתה דמותו של הדיבוק באור חדש. אצלנו, כמו בפרוטוקול המקורי, הרוח של אבי החתן נכנס בגופה של הבתולה. אבל הרוח שלנו הוא לא דיבוק מטריד כמקובל, וגם לא קיימת כאן אהבה רומנטית בין הרוח לבין הבתולה, כמו אצל אנ-סקי. הדיבוק שלנו מייצג את רוח ההשכלה, הנאורות, הפתיחות וההארה האנושית. אילו היה הדיבוק הזה מופיע היום, הוא היה מייצג מגמות תרבותיות הומניסטיות.

דרור: כיצד אופי זה של דמות הדיבוק בא לידי ביטוי במחזה שלך?
אמיר: ברמת התוכן, הדיבוק מציג מגוון תכנים ספרותיים ומוסיקליים אוניברסליים. כאמור, תפיסת העולם היא לא דתית, אלא כלל אנושית והומניסטית. הוא מדבר עברית, שזו שפתו של הקהל הצופה בו. אם המחזה יוצג באנגליה, הוא ידבר אנגלית וכן הלאה. באותו האופן כל דמות מדברת בשפה ההולמת אותה. הבתולה מדברת אידיש. הדיבוק המדבר מפייה, מדבר עברית. הרב והגבאי מדברים ביניהם אידיש, אבל הגבאי מתרגם לקהל את האידיש לעברית.

דרור: מהו, אם כן, הקונפליקט הדרמטי המרכזי?
אמיר: הסביבה החוץ-יהודית חודרת את חומות הגטו היהודי ומתסיסה גם את הבתולה הצעירה. זו תופעה אקטואלית גם היום. מנקודת מבטה של המסורת היהודית תסיסה זו היא פעולה אופוזיציונית מהפכנית

והמרכז היהודי הקואליציוני נאבק בה. הוא מבקש לסלק אותה מתחומי הקהילה. הסילוק הוא פעולה פטאלית, כי הוא מתעלם מהצורך בשינוי חברתי מתמיד שיבטיח את קיומה והתפתחותה של החברה. נובע מכך שהקונפליקט מביס את הבתולה. דרך אגב, מכל אלו נובע גם שאת תפקידי הבתולה והרוח חייבת לשחק שחקנית אחת.

דרור: באיזה שלב של העבודה על החומר נכנסו השחקנים?
אמיר: הטייטה הראשונה של המחזה הושלמה בחודש מאי 1994. זימנתי קבוצת שחקנים, בוגרי משחק בתיאטרון החדר, ביניהם גם קבוצת לוליינים, קוסמים וליצנים שבעבר פעלו במסגרת תיאטרון הרחוב "מהרבא". עינת ויצמן, ששחקה אז במחזה "דם", הייתה אמורה לגלם את דמויות הבתולה והרוח. זו אמורה הייתה להיות הפקה רבת משתתפים וצבעונית מאד.

דרור: איזה אופי נשאה העבודה על המחזה בגרסתו זו?
אמיר: תחילה פעלנו בסגנון של עבודה בתהליך. חיפשנו את הביטוי התנועתי והצלילי של כל אחת מהדמויות ושל הקבוצה כולה יחד. על בסיס הטקסט הקיים, חיפשנו תנועה טקסטית, צליל אישי ונגינה על כלים מאולתרים. מסתבר שאנשים מאד אהבו את המחזה ואת צורת העבודה אבל במהלך הזמן גיליתי שהמשתתפים מתנהגים באופן מוזר. קיימנו סבב של "מה קורה". הם אמרו שיש להם סיוטים בלילות בגלל המחזה, שהוא חזק וקשה לביצוע והם חוששים לשחק בו.

דרור: נכנס בהם דיבוק?
אמיר: התברר שלא הדיבוק הרתיע, אלא הנוף הדתי האפל. היו לנו שיחות בירור אחדות. באותה תקופה עדיין לא הייתה קיימת המגמה התרבותית הנוכחית של עיסוק במסורות דתיות והטקסט נראה כאילו הוא בא מעולם אחר. אולי הקדמנו את זמננו. הגעתי למסקנה שלא זה הזמן להעלות את המחזה וגנזתי אותו. עברו שנים ויום אחד שאל גיבסון, איש תיאטרון החדר, אולי הגיע הזמן להעלות את הדיבוק. אמרתי שזהו עניין שדורש בדיקה מחודשת. משהו אז לא היה נכון ודרש תיקון. אז גיליתי את מה שאני מכנה "חטא הקדמון" - חטא היוהרה.

דרור: "חטא היוהרה"? נשמע כמו טרגדיה יוונית.
אמיר: כן. סיפור הדיבוק הוא אכן טרגדיה יהודית והדיבוק הוא גיבור טרגי. עד לאותו רגע הלכתי בדרך שבה הלכו רבים שביקשו לשחזר את הקסם הגדול של הדיבוק המוסקבאי, או לפחות הם ניסו להציב אירוע

גרנדיוזי מתריס. המחזה שכתבתי אכן היה שונה במובהק מהמחזה של אנ-סקי, אבל במובנים מסוימים של כמויות ומשאבים, היה דומה לו. ניסיתי לפרוש יריעה רחבה מאד, צבעונית מאד, עם דמויות רבות, ואחת מהמטרות הייתה אז ליצור תמונות במה ראוותניות. יש בזה מידה לא מבוססת של התנשאות. על כן ראיתי בזה את חטא היהירה. כי אם בוחנים את מעשה גירוש הדיבוק בגישה המנוטרלת מהרצון להרשים מישהו, הרי מעשה הגירוש לעצמו הוא תופעה אינטימית מאד, דבר שבין הרב המטפל לבין אחוזת הדיבוק ויש לגלות ענווה. במהלך השנים, גיבש לעצמו תיאטרון החדר גישה אישית, אינטימית. מספר המשתתפים בכל אירוע שלנו הוא קטן אבל יש השקעה גדולה מאד בכל שחקן לעצמו, בכל דמות לעצמה. אז החל תהליך טיהורו של המחזה מכל דבר שאין לו נגיעה מובהקת למצב הדרמטי והתהליך נמשך עד היום. נוצרה גרסה מרוכזת, עם ארבע דמויות בלבד. למן הרגע שבו הן מצאו עצמן יחד על הבמה, נוצר החיבור הנכון. היצירה החלה לזרום בצורה שוטפת, מופלאה.

דרור: מי הן דמויות המחזה בגרסה שלך?
 אמיר: הבתולה והרוח שבתוכה, זו אישיות מורכבת אחת, שנקרעת בין עולם תורני ישן, סגור, דכאני, לבין עולם חופשי. הרב מייצג את הממסד הדתי, המטיל מרותו על כל מי שמעז לפרוץ אל מעבר לגבולות ההלכה הדתית ורואה בפריצה זו איום על עצם קיומה של הקהילה. הגבאי הוא שליחו של הרב לכל פעולה נדרשת, עד לגבול של חירוף הנפש. הוא גם המגשר בין הרב והבתולה לבין הקהל, ותפקידו להסביר לקהל את המתרחש. הקהל כדמות ביצירה, מסמן את תכליתו של הטקס, מי שיש ללמד אותו את לקחי הטקס.

דרור: כיצד תהליך הטוהר והצמצום יבוא לידי ביטוי בעיצוב הבמה?
 אמיר: מקום האירוע הוא בחדר על הגג שברחוב הרב קוק 8, בתל אביב. בעיצוב המקום בחרנו בשני צבעים: לבן ושחור. כידוע, ביהדות הלבן מסמל טוהר וקדושה. הבתולה לבושה לבן. בתרבות המערבית השחור מסמל מוות, אבלות, רוע. הרב והגבאי לבושים תערובת של שחור ולבן. קירות המקום לבנים. על החלונות תלויים וילונות שחורים. הריהוט והאביזרים צבועים שחור או לבן. אפילו ענף הבשמים המשמש בטקס ההבדלה נצבע שחור. במקום נמצאים שולחן שחור ועליו אביזרי הטקס,

שלושה כיסאות שחורים בעלי קווי מתאר גותיים, נזיריים מאד וזה הכול. נותרנו עם מה שהוא חשוב באמת להתמודדות עם הסיפור שלנו, עם העבר וההווה.

דרור: האם יש פה ניסיון פיוס, עם התרבות שקודמינו התכחשו לה?
 אמיר: בלי ספק יש כאן ניסיון להבנת העבר וההווה. קודמינו הם האבות המעצבים של הישראליות המודרנית והחזון שלהם היה בניית חברה חדשה על בסיס לאומי אתני ולא דווקא דתי. הדת הייתה אסמכתה לציונות אבל לא תכלית דבר. המפעל הציוני היה תנועה משיחית על בסיס חילוני וזוהי, לפי שעה, התנועה המשיחית היהודית היחידה שהגשימה את חזון הגאולה - אם לא מזכירים את מחדלי העבר וההווה שלה. הקונפליקט החברתי שבין היהדות המסורתית לבין העולם החופשי, עדיין אקטואלי ואוניברסאלי ומאפיין את שלוש הדתות הקלאסיות הגדולות.

דרור: הדיבוק כשלעצמו, מעבר לקונפליקט החברתי, ההיסטורי והעכשווי, שעליו דיברת, האם אתה רואה אותו כמשל למאבק לאיזון אישי, שמתחולל בתוך כל אדם?

אמיר: כן בהחלט. מצד אחד, ברמה החברתית יש לנו הזדמנות להיפגש עם העבר ההיסטורי, התרבותי שלנו. מצד שני, יש לנו הזדמנות לבדוק את ההווה שלנו, את מערכת האמונות והדעות שלנו עם עצמנו וזה נכון גם ברמה האישית. אנו מבקשים לעשות שלום עם העבר, אבל לא שלום גורף ועיוור, אלא מודע לעצמו, לספקות ולחילוקי הדעות שהוא מעורר.

דרור: איך מתמודדים השחקנים היום, עם הצל של שחקני הדיבוק מאז? או אולי אין צל?

אמיר: יש לנו הערכה רבה לאבותינו חלוצי התיאטרון העברי, הם מקור השראה. אבל אנחנו עושים מחזה חדש ונכון לימינו אלו. מאד מסקרן לדעת איך זה היה שם על במת "הדיבוק" של הבימה במוסקבה, אבל אין אנו יודעים. כל התיעוד העשיר שקיים, לא יוכל לספק לנו ידע על מהותה של החוויה האוטנטית, שם ואז. מה שנותר לנו זה מה שסיפרו לנו אבותינו, מה שאנו מספרים בשמם ועכשיו גם מה שאנו מספרים בשמנו.

מרכיבי האירוע

1. מושג כולל

דיבוק.

2. רעיון מרכזי

הדיבוק הוא תגובה של מרי אופוזיציוני, אישי וחברתי, כנגד מערכת האמונות והדעות הקואליציוניות בזמן נתון. אצל מי שאחזו הדיבוק, ניתן להבחין בשתי תבניות של התנהגות.

א. רשות האני החברתי המרכזי: מגלמת את מערכת הערכים החברתית הקואליציונית המקובלת.

ב. רשות הדיבוק: מגלמת את האלטרנטיבה האופוזיציונית.

מנקודת מבטה של חברה דתית, הדיבוק נחשב לתופעה לגיטימית, כל עוד יכולה הקהילה הדתית לקיים את טקס הגירוש שלו מתחומה. גירוש הדיבוק מהווה חיוק ואישור של מערכת האמונות והדעות השלטת. בחברה הומוגנית הפועלת על פי אידיאולוגיה קואליציונית אחת מחייבת, טקס גירוש הדיבוק הוא פעולה מובנת מאליה. מצד אחד, ניצבת החברה ומצד שני, הדיבוק, והקונפליקט הוא פשוט וברור. כך גם בחברות אתאיסטיות הומוגניות.

בברית המועצות, בתקופת שלטונו של סטלין, מתנגדים לשלטון נעצרו והוכנסו לבתי חולים לחולי נפש. הנחת היסוד הייתה שהשיטה הקומוניסטית היא הטובה שבכל השיטות ומי שמתנגד לה, הוא לא רק מבצע פעולה אופוזיציונית-ריאקציונית, אלא שהתנגדותו מלמדת גם על כך שהוא לוקה בנפשו, או "אחוז דיבוק".

בשנת 1848, זמן התרחשותו של סיפור המעשה המובא כאן, עדיין הדיבוק קל לאבחון. הקהילה היהודית האורתודוקסית במזרח אירופה ובמקומות רבים אחרים, מייצגת בקנאות את ערכי היהדות. הדיבוק מייצג את ערכי תנועת ההשכלה ורעיונות המהפכה הצרפתית.

אם הדיבוק הוא תופעה חברתית אופוזיציונית, הרי שחברה דמוקרטית תגלה סובלנות, תכיל אותו ותגלה התנגדות ספונטנית לגירוש. אבל שאלה מהותית היא, האם הדיבוק או תפיסת העולם האופוזיציונית גורמים לסבל של הסובייקט, או של הסובבים אותו, שאז זהו מצב הדורש ריפוי. התפיסה המקובלת עלינו טוענת שכל תהליך ריפוי מתחיל במתן הביטוי לסבל, בכל אמצעי אישי וחברתי לגיטימי ובמיוחד ביצירה האנושית, בלי לפגוע בשלומו וברוחותו של הזולת. המחזה שלנו מציג את התפיסה הדתית הקלאסית הקנאית, ככלי הרסני.

3. מקום הזוי

בית תפילה, "שטיבל" חסידי.

4. מקום פיזי

תיאטרון החדר או כל מרחב קטן. עיצוב של "שטיבל" חסידי. הוא יכול להיות גם כל מבנה ישן בעל קירות אבן לא מטויחים, כוך או מערה. אין בעיצוב המקום שום סימן של תיאטרון קלאסי. הצבעים השולטים הם שחור ולבן. כך גם בגדי הדמויות. בקיר המזרחי שולחן עמוס בספרי קודש. מאחורי השולחן, הכיסא של הרב. בשמאל במה, סמוך לשולחן, כיסא הגבאי. בימין במה, סמוך לשולחן, כיסא הבתולה. מאחור, פרוכת שחורה. בפניה חבית סגורה במכסה ועליו מגש וכוסות יין. התאורה היא נרות ועששיות נפט בלבד.

5. סיפור

רב וגבאי מנהלים טקס הוצאת דיבוק מגופה של בתולה. מתברר שהדיבוק הוא תנחום בן ר' יוסל הסנדלר, שבחיייו היה עוסק בתורות חיצוניות ובמדעים. תנחום ריפא את בנו של ר' רפאל, אביה של הבתולה והיא הובטחה כשידוך לבנו של תנחום. הבן הזה חי ולומד בבית ספר הרחק מהמקום. אבל ההבטחה לא קוימה. אביה של הבתולה מבקש להשיאה לבנו של בעל הון. תנחום מת בתאונה או אולי הייתה זו התאבדות ורוחו נכנסת בגופה של הבתולה, כדי להזכיר את ההבטחה שהופרה. הבתולה נמצאת בקונפליקט שבין היענות להבטחה ויציאה לעולם הרחב, לבין התעלמות מההבטחה וציות לחוקי הדת. במקום מתקיימת תפילת ערבית ולאחריה טקס גירוש הדיבוק.

המחזה מבוסס על פרוטוקול גירוש הדיבוק שהועלה על הכתב בידי הרב פנחס מיכאל, אב בית דין בסטולוביץ, אוקראינה. זמן תחילת הפרשה מצוין בכתב היד כשנת תר"ח לפ"ק פרשת משפטים, כלומר, שנת 1848. הפרוטוקול אינו מתאר את סוף המעשה. כתב היד הובא לראשונה לבית דפוס בוורשה בידי ר' מרדכי יוסף רוזנפלד בשנת תרס"ח, כלומר, כשישים שנה לאחר מכן, תחת השם "מעשה נוראה". הפרוטוקול נמצא גם בספרו של גדליה נגאל, "סיפורי דיבוק בספרות ישראל", הוצאת ראובן מס, ירושלים, תשמ"ג. עמ' 146-162.

6. סגנון

סוריאליזם פנטסטי באופרטה קאמרית טרגי-קומית.

7. דמויות מופיעות

הרב ר' פנחס שליט"א: קשיש ואיטי. זועם. מורה הלכות בקפידה, בתנועת יד וראש. כפוף למגבלות בריאותו הרופפת.

הגבאי ר' אברום: מנהל הבית. חמור סבר. מעריץ את הרב. זריז בתנועותיו. הבתולה מרים דבורה: נאה וחסודה. אחוזת אימה, אחוזת דיבוק. חיה בקונפליקט בין עולם ישן לחדש. הדיבוק בגופה של הבתולה: תנחום הסנדלר. נעים הליכות, מנסה לשכנע בנועם. סובל.

8. יוצרים מופיעים

הבתולה: מאייה אלרון / דורית אבנט.
הגבאי: אבי גיבסון בר-אל.
הרב: אמיר אוריין.

9. הגדרת קהל

חברי הקהילה.

10. מעצבי האירוע

ההצגה היא יצירה משותפת של הצוות.

הערות כלליות

1. לשון

הרב והגבאי מדברים ביניהם אידיש. הבתולה מרים-דבורה מדברת אידיש והרוח בפיה דובר עברית. הגבאי מתרגם את האידיש לעברית. כל הנאמר במקום, אמור להיות מובן לקהל, גם אם אינו דובר אידיש. המעט שאינו מתורגם לעברית, מתברר מתוך הפעולה הבימתית.

2. איות ודקדוק במחזה הכתוב

דברי האידיש במחזה הכתוב אינם רשומים על פי כללי הדקדוק, אלא מסודרים פונטית. הדבר נעשה לנוחות הטיפול בטקסט אצל מי שאינם דוברי אידיש.

3. מוסיקה

המוסיקה נאספה ממקורות שונים ויש בה מוסיקה יהודית ומוסיקת העולם. היא כוללת מזמורים, ניגוני תפילות, מוסיקה קלאסית ומודרנית. היא מלווה את הדמויות ותומכת בטקסט. רוב קטעי השירה בהצגה מאולתרים! כל הצלילים מופקים מתוך גופם של היוצרים המופיעים.

הדיבוק בחדר - המחזה

1. פרולוג

[הגבאי מקבל את פני הקהל בחדר ההתכנסות, אשר בקומה השנייה של הבית שברחוב הרב קוק 8, בתל אביב. הוא קורא בפניהם את הקטע הבא מתוך התוכנייה]

גבאי: קהל נכבד, סיפור המעשה!

הגביר הקפיטליסט הגדול, רעב רפאל בן רעב משולם פייביש, יש לו בת נאוה, הבתולה הצדקת, מרים-דבורה נ"י, והבטיח רעב רפאל, בתקיעת כף, לתנחום הסנדלר, שבתו מרים-דבורה נ"י, תתחתן עם בנו של רעב תנחום. אבל רעב רפאל הפר, לא עלינו, את ההבטחה, והלך להשתדך אצל גביר קפיטליסט אחר.

תנחום הסנדלר נפלה עליו מרה שחורה, זה הצער על בנו שככה נלקחה ממנו כלתו, והיה יושב בבית מלאכתו ורוצע נעל ונכנס המרצע בליבו לא עלינו ומת, ונכנסה רוחו של תנחום הסנדלר בגופה של הבתולה מרים-דבורה והיה רוחו של תנחום הסנדלר מדבר מתוך גרונה של הבתולה מרים-דבורה.

ובעזרת השם, נתכנסנו כאן היום, נכבדי קהילה קדושה דגן, לסייע בידו של בית דין להוציא את הדיבוק מגופה של מרים-דבורה נ"י ובא לציין גואל. אמן.

קהל נכבד, שתי הודעות חשובות!

א. בעזרת השם, כל המעשים המפורשים והנסתרים, כל הקולות והתנועות, שתחזינה עיניכם בטקס הזה הבעל"ט, הכול יוצא מתוך הגוף של הארטיסטים המופיעים לפניכם: מעשי ידיהם, גופם, נפשם, רוחם ונשמתם. אין שום הוקוס-פוקוס לא עלינו, לא פעלולי אורות, לא קולות מוקלטים ולא פירוטכניקה למיניה, רחמנא ליצלן.

ב. אם ירצה השם, שהכול יבוא על תיקונו בשלום, לאחר הטקס, תתקיים ב"הקומה השנייה" של החדר, "השיחה שלאחר הטקס", בהשתתפות כנופיית הארטיסטים. אמן, כן יהי רצון.

[סוף תמונה 1. פרולוג]

2. המבדיל

[הגבאי, אוחז בידו פנס, מוביל את הקהל אל החדר אשר בקומת הגג וממתין עד שהכול יושבים במקומם. במרכז הבמה - שולחן ועליו ספרי קודש. במרכז השולחן יושב הרב, מכוסה בטלית. פניו אינם נראים, רק

[הגבאי מסיים הדלקת נרות. מכבה את הנר השמש, מניח בכיסו. ניגש לחבית, לוקח את המגש והיין, מחלק יין לקהל. לוחש: "יין להבדלה, עוד לא לשתות!" מניח את המגש הריק על החבית. חוזר למקומו לימין הרב. מדליק גפרור. דממה. הגבאי מדליק נר הבדלה, מתכסה בטלית ומקים את הרב]

רב: וויין!

גבאי: יין!

[הגבאי מניח גביע יין בידו של הרב]

רב: "בורוך אתו אדונינו אלוהינו מלך הועזילום בוייך פרי הגופן.

גבאי: אמן.

רב: [שותה מהיין. נושם נשימה עמוקה] טרינקן.

גבאי: לשתות! [שותה מהיין. לקהל] עכשיו כולם לשתות!

רב: בְּשׁוּמִים!

גבאי: בשמים!

[הגבאי מניח זר בשמים בידי הרב]

רב: בורוך אתו אדונינו אלוהינו מלך הועזילום בוייך מיני בשומים.

גבאי: אמן.

[הרב מטיח את הבשמים אל השולחן. הבתולה נאנחת.

הרב והגבאי פונים אליה, קופאים לרגע]

רב: שמעקן!

גבאי: להריח! [מריח את הבשמים. לקהל] עכשיו כולם להריח!

רב: הבדלה!

גבאי: הבדלה!

רב: בורוך אתו אדונינו אלוהינו מלך הועזילום בוייך מאירי הואש.

גבאי: אמן!

[הגבאי מקרב נר אל הרב. הרב בודק את אצבעותיו המוארות]

רב: גיב א-קוק.

גבאי: לראות את האור!

[הגבאי בודק את אצבעותיו המוארות.

הרב נופל אל שולחן. הגבאי מקים אותו. שרים בתנועה]

רב וגבאי: המובדיל / בין קוידש לחויל,

חטאסינו / הוא ימחוויל,

זרעינו וכוספנו / ירבה כחוויל,

וכפויכבים / בְּלוֹיִלָה,

שבוע טוב!

רוח: [קול מעוות] ה-מ-ב-דיל!
[הרב והגבאי משתתקים. מביטים ברוח.
מאבק קולות בין הרב והגבאי לבין הרוח]
רב וגבאי: שבוע טוב
אליהו הנוביא,
אליהו התשבי
אליהו הגלעודי
בימהרו / יבוא אלינו
עם מושיח / בן דוויד!
שבוע / טוב!

[הרב קורס אל השולחן. הרוח ממלמל. הגבאי מכבה את נר ההבדלה,
טובל אצבעו בין, נוגע במצחו של הרב. הוא טובל שוב, נוגע בעיניו שלו,
בפיו, בחזהו ובחלקים אחרים של גופו. הוא מפנה את כלי ההבדלה,
מכניס כלים לגירוש הדיבוק. הרב קם, ממלמל תפילת "ויודי קטן". הרוח
ממלמל ברקע]

רב: אוי, אשמנו, בגדנו, גזלנו, דיברנו דופי, העוינו, והרשענו זדנו
חמסנו, טפלנו שקר, יעצנו רע, כיזבנו, לצנו, מרדנו, ניאצנו, סררנו,
עוינו, פשענו, צררנו, קשינו עורף, רשענו, שיחתנו, תיעבנו, תעינו,
תעתענו...

[הרב מסיים תפילתו, מתיישב וממשיך למלמל. גבאי מסיים לסדר את
החדר. מתיישב. נאנח. רב וגבאי פונים לבתולה. מכוונים דבריהם אל הרוח]

רב: וואס קרימסטו מיך איבער?
גבאי: למה אתה לועג לי?
רב: קאנסט בעסער - זינג בעסער.
גבאי: אתה יודע לשיר טוב מזה? אם כך תשיר טוב מזה!
[הרוח שותק]

בתולה: וואס קרימסטו מיך איבער.
גבאי: למה אתה לועג לי?
בתולה: וואס קרימסטו איבער דעם גאנצע אוילעם?
גבאי: למה אתה לועג לקהל הזה?
בתולה: ער אט געזוגט "זינג בעסער" - לאמיר הערן!
גבאי: הוא אמר לך "תשיר טוב מזה!" - בוא ונשמע אותך!

[הרוח שר בלחשה, שמתגברת עד לקול נורא.
הרב והגבאי מתאמצים בשירתם להשתיק את הרוח]

רוח: "המבדיל /
 רב וגבאי: שְׁמַע / ...
 רוח: בין קול לקול...
 רב: אוי ווי! דער דיבוק רעד לזיישן קוידש!
 גבאי: אוי ווי, הדיבוק מדבר לשון הקודש!
 רב: וער ביס-טו?
 גבאי: מי אתה?
 רוח: "המבדיל / בין קול לקול...
 רב וגבאי: שְׁמוּ יִשְׂרָאֵל!
 רוח: הוא אני המבקש
 רב וגבאי: אדוינוי / ...
 רוח: לקולך המלטף
 רב וגבאי: אלוֹהֵינִי / ...
 רוח: נְשַׁמְּתֶךָ תמצא למחול.
 רב וגבאי: אדוינוי / ...
 רוח: רוח טוב...
 רב וגבאי: אחוד! / ... אוימיין! בוירוך שם כבוד מְלַכּוֹסוּי לְעוֹיְלוֹם ועד!
 [רב וגבאי נושקים לטליתות. הרוח שותק. סוף תמונה 2. המבדיל]

3. הבתולה בהתקף

[הבתולה מזדעזעת, רוטטת, בוכה. הרב והגבאי פונים אליה]
 רב: וואס זייסטו, מרים-דבורה?
 גבאי: מה את רואה, מרים-דבורה?
 בתולה: א ציילם זיי איך,
 גבאי: דמות אחת אני רואה,
 בתולה: און ער שטייט אף מיר.
 גבאי: והוא עומד עלי
 בתולה: און ער הייסט מיך, האסענע הובען מיט אים, טפו!
 גבאי: והוא תובע אותי להינשא לו, טפו!
 בתולה: קאיין מול לייגט ער ניט, קיין פינגר אף מיר, טפו!
 גבאי: מעולם לא נוגע בי מעשה אישות, טפו!
 בתולה: ער לייגט ניט קיין פינגר, טפו!
 גבאי: לא נוגע, טפו!
 בתולה: בלויין פארמאטערד ער מיך מיטן קראנקייט, טפו!

- גבאי: רק מייגע אותי בחולי, טפו!
 בתולה: פארמאטערד מיך, טפו!
 גבאי: מייגע אותי, טפו!
 בתולה: לייגט ניט קיין פינגר, טפו!
 גבאי: לא נוגע, טפו!
 רב: זוג "שמע ישראל!"
 גבאי: אמור "שמע ישראל!"
 רוח: [לוחש] שמע...
 רב: זוג "שמע ישראל!"
 גבאי: אמור "שמע ישראל!"
 רוח: [לוחש] שמע...
 רב: זוג "שמע ישראל!"
 גבאי: אמור "שמע ישראל!"
 רוח: [לוחש] שמע...
 רב וגבאי: שמו / ישראל / אוידינוי / אלוהיני / אוידינוי / אַחוד! /
 אומיין! ברוך שם כבוד מלכוסוי לעולמים וועד!
 [רב וגבאי נושקים לטליתות. דממה]
 בתולה: לייגט ניט קיין פינגר.
 גבאי: לא נוגע!
 בתולה: ביז ווען וועסט דו מיך מאטערן?
 גבאי: עד מתי אתה תובע אותי?
 רוח: עד חתונתך! אמן, כן יהי רצון!
 רב: וואס זייסטו, מרים-דבירה?
 גבאי: מה את רואה, מרים-דבירה?
 בתולה: א ציילם זיי איך.
 גבאי: דמות אחת אני רואה.
 רב: וו איז ער?
 גבאי: היכן הוא?
 בתולה: ער גייט און ער קומט פונם בוידעם!
 גבאי: הולך ובא מעליית התקרה.
 בתולה: ער קומט ארויס פון ד'רד.
 גבאי: עולה מן הארץ.
 בתולה: ער טרוגט שווארץ.
 גבאי: לבוש שחורים.
 בתולה: זיין פונים איז פארשטעלט.

- גבאי: פניו מכוסים.
 בתולה: ער שטייט לעבען מיר.
 גבאי: עומד אצלי.
 בתולה: ער רעד צו דיר.
 גבאי: מדבר אליך.
 רב: ער רעד צו אונז?
 גבאי: מדבר אלינו?
 בתולה: ער רעדט צו דיר.
 גבאי: מדבר אליך.
 רב: מיר קרן ניט.
 גבאי: אנחנו לא שומעים.
 בתולה: ער רעדט צו דיר.
 גבאי: מדבר אליך
 רב: וואס זאגט ער?
 גבאי: מה הוא אומר?
 רוח: אני רוצה לרפא אותך! אני רוצה לנחם אותך!
 ... לקרב אותך! ... ללמד אותך! ... לטלטל אותך!
 ... לתקן אותך! ... להלל אותך! ... לטהר אותך!
 ... לחזק אותך! ... לגאול אותך!
 רב: ווער ביסט-טו?
 גבאי: מי אתה?
 רב: וואס איז דיין נומען?
 גבאי: מה שמך?
 [הרוח שותק]
 רב: [מלווה דבריו בתנועות ידיים להמחשה]
 אייב אויף דעם טלעס, לייג אָס צו נויף, און שטעלט אָס אוועק.
 גבאי: [מחקה את תנועותיו של הרב]
 להרים את הטלית, לקפל, להניח הרחק.
 רב: יו! געז!
 גבאי: כן! לך!
 [הרב ממלמל תפילה. הגבאי מתקרב לאט ובזהירות אל הבתולה, מסיר מעליה את הטלית. מתגלה הבתולה, יושבת בכיסאה, כבולה, עיניה עצומות. דממה. הגבאי חוזר למקומו, מקפל את הטלית ונושק לה. הרוח משמיע צליל נשיקה. הגבאי נבהל, רץ אל הארון, מניח בו את הטלית, רץ בחזרה ועומד ליד הרב]

- רב: [לגבאי] זיין!
 גבאי: שבו! [גבאי יושב. נאנח]
 רב: גוט!
 גבאי: טוב!
 רב: [לרוח] ווי רופט מען דיך?
 גבאי: איך קוראים לך?
 [הרוח נושם נשימות כבדות]
 רב: מיר, דער ביס-דין, זיינען דיך משביעה צו רעדן!
 גבאי: אנחנו בית-הדין משביעים אותך לדבר!
 רב: ווער ביסטו?
 גבאי: מי אתה?
 רוח: [שותק. פתאום פוקח עיניים. תנועתו מכנית וזוויתית: מסב ראש אל עבר הרב. קופא. פוער פה בחיוד רחב, לוחש] אני - תנחום!
 [הרוח מרצין. מסב ראש קדימה. עוצם עיניים]
 רב: [מבוהל] תנחום? וועלכער תנחום?
 גבאי: [מבוהל] תנחום? איזה תנחום?
 [הרוח נושם נשימות כבדות]
 רב: וועלכער תנחום?
 גבאי: איזה תנחום?
 רוח: [לוחש] תנחום - הסנדלר!
 רב: גיב מיר א סימן!
 גבאי: תן לנו סימן!
 רוח: אני רוצה להציל אותך!
 רב: נעם די בְּסִילָה און קער זי אַראַיִן אין פאס!
 גבאי: קח את הבתולה ושים אותה בתוך החבית!
 [הגבאי מרים את החבית ומוריד אותה על הבתולה. גופה בתוך החבית.
 הרוח חוזר שוב ושוב על המשפט הבא]
 רוח: ...להציל אותך! ...להציל אותך! ...להציל אותך!
 רב: [מכה בשולחן] מיר, ביס-דין פון דער קהילה קדושה!
 גבאי: אנחנו, בית-דין של קהילה קדושה!
 [הגבאי מכה בחבית. הבתולה בוכה]
 רב: [מכה בשולחן] משביעים דיר ארויסצוגעין פין דער בְּסִילָה, בלי נזק כלל!
 גבאי: משביעים אותך לצאת מהבתולה, בלי נזק כלל!
 [הגבאי מכה בחבית. הבתולה בוכה]

- רב: [מכה בשולחן] און כריך צוריק פון װאנען דו ביסט ארויס געכרוכן!
 גבאי: ולהתגלגל בחזרה אל המקום שממנו התגלגלת!
 [הגבאי מכה בחבית. הבתולה בוכה]
- רוח: הקשב רבי. רעב רפאל, אבי הכלה, יש לו בן חולה. ריפאתי אותו ואז הבטיח לי רעב רפאל שהבתולה, מרים דבויירה תהיה כלתי, שהיא תתחתן עם בני.
- בתולה: ער הוט גערעדט מיט מיין פוטער?
 גבאי: הוא דיבר עם האבא שלי?
 [לרב] דאס איז א ליגנט!
 [לקהל] זהו שקר!
 רב: [לגבאי] שה!
 גבאי: שקט! [מכה בחבית]
- רוח: אולי יהיה זה מן ההיגיון שתדברו איתי.
 רב: "תדברו איתי!" וואס פאר הדיבורים זיינען דױס?
 גבאי: מה "תדברו איתי!" מה הדיבורים האלה?
 רב: ווער וויל רעדען מיט דיר?
 גבאי: מי בכלל רוצה לדבר איתך?!
- רב: וועגען וואס איז דו צו רעדן?
 גבאי: על מה יש לדבר?!
- [הרוח שותק. הגבאי מתלהב וצועק]
- מיר הױבן מיט דיר גורניט צו רעדן!
 אין לנו על מה לדבר איתך!
 דו ביסט א נָארעש ביסל לױפֿט. א-גורניט מיט א-ניט.
 הן רוח שטות אתה. אפס מאופס!
 גיי צוריק פון וו דו ביסט געקומען!
 לך וחזור אל המקום ממנו באת!
- רב: [לגבאי] שה!
 באי: [לקהל בצעקה] שקט! [נבהל. בקול רך] שקט.
 רב: מיר, ביס-דין, מיר וועיסן, וואס גייט, דו פור!
 גבאי: אנחנו בית-דין יודעים מה לפנינו.
 רב: [לרוח] און דו, דו מוזיק.
 גבאי: ואתה, מוזיק!
- רב: מיר וועיסן ניט צי דו בײַסט א-גייסט!
 גבאי: לא יודעים אנו כי רוח אתה!
 רב: גיי צוריק פון וו דו בײַסט געקומען!

גבאי: לך וחזור אל המקום ממנו באת!
בתולה: געזי! געזי!
גבאי: לך! לך!
רוח: הקשב רבי, אני תנחום, ריפאתי את האח הקטן של הבתולה.
רב: [לרוח] ווס הוסטו צו דער פֿסילה?
גבאי: מה יש לך כנגד הבתולה?
רוח: אין לי דבר כנגד הבתולה, אלא ש...
[שר ברכות, בעצב, הלחן מאולתר]
היא ראתה
את הרוח הגדולה,
והרוח הגדולה
הייתה אספקלריה מאירה
של דמות האהבה שלה.
והגוף שלה,
עלה באש חטאים מתוקים,
חטאים איומים ונוראים,
שלא יעלה על הדעת
לדבר במילים.
תשוקה! תשוקה! תשוקה!
[הבתולה בוכה. הרוח שר בסגנון תפילה גרגוריאנית]
רוח: כי אל הרוח הגדולה
תשוקתה,
והיא מושלת בה.
והיא,
הבתולה,
רוצה ברוח הגדולה,
וגם ייראה ממנה,
מאד, מאד.
ומתוך הרוח הגדולה,
אני באתי.
ואני,
מתוך הרוח הגדולה
שבתוך הבתולה,
דווקא רציתי שתהיה כלתי.
הרי שאין הדבר יכול להיות אחרת.

[דממה. לוחש]
 וכאן, ובכל מקום, יהיו מאבק ההמונים,
 ומהפכה שלא ידעה נפש מעולם,
 כי רוח חדשה באה לעולם,
 רוח - אדם!

בתולה: [צועקת] טאטע! טאטע! מאמע!!!
 רב: [לגבאי] נעם די בְּסִילֵה א-רֵיִים פֿון פֿאַס.
 גבאי: להוציא את הבתולה מהחבית.
 [הגבאי מוציא את הבתולה מהחבית]
 רב: וואסער!
 גבאי: מיים! [מגיש מיים לרבי]
 רב: צו די בְּסִילֵה!
 גבאי: לבתולה [מתיו מיים על הבתולה].
 רב: רעב אברום! דאס וואסער צו טְרִינקן!
 גבאי: רעב אברום, המים לשתיה [שותה מהמים].
 רב: צו די בְּסִילֵה!
 גבאי: לבתולה [מתיו מיים על הבתולה].
 רב: רעב אברום, דאס וואסער, צו די בסילה, צו טרינקן!
 גבאי: המים, לבתולה, לשתיה!
 [הגבאי משקה את הבתולה. היא נאנחת]
 רב: זיץ!
 גבאי: שב. [יושב. נאנח]
 [סוף תמונה 3. הבתולה בהתקף]

4. עסקים

רוח: [פוקח עיניים. קולו נעים] ערב טוב! [נשימתו כבדה]
 כן... ערב טוב! [שתיקה] דרישת שלום אני מביא מהבחור שלך.
 בתולה: איך וויל ניט!
 גבאי: אני לא רוצה!
 רוח: וגם את רוצה בו.
 בתולה: איך וויל ניט! עד אוט ניט קיין גוט אין הָרִץ.
 גבאי: אני לא רוצה. אין אלוהים בליבו.
 רוח: יש אהבת האדם בליבו ורחמים גדולים והוא אוהב אותך וגם את רוצה בו. וזאת עליכם לדעת. הם יהיו מאושרים! מאושרים הם יהיו! ועכשיו

- אין לי פנאי ועלי ללכת.
 רב: [כועס] נו, ער האט קהיין צייט ניט?
 גבאי: ועכשיו אין לו פנאי?
 רב: גיט א-קוק! ייצט מוז ער געיינ?
 גבאי: ראו אותו! עכשיו הוא צריך ללכת?
 רב: ער קומט און ער געייט ווען ער וויל!
 גבאי: בא ונכנס ויוצא כרצונו.
 רב: ער ארט ניט קהיין טוג, און ער ארט ניט קהיין נאכט,
 גבאי: אין לו יום ואין לו לילה,
 רב: און דער גאַנצע קהילה, ארט ניט קהיין רו פון אים!
 גבאי: וקהילה קדושה כולה אין לה מנוחה ממנו,
 [נלהב וכועס] און דער האיליקער רעבע, ער פלונטערט זיין צייט, פון
 לערענן תורה, חס וחולילה, גוט זאל אופהיטן!
 וכבוד הרב הקדוש מבטל זמנו בלא לימוד תורה, חס וחלילה, ישמור
 השם,
 און דער בסיילה, גוט זאל מרחם זיין, זי הארט ניט קהיין טאג און זי
 הארט ניט קהיין נאכט!
 והבתולה, ישמור השם, אין לה יום ואין לה לילה.
 און יעצט הארט ער ניט קהיין צייט!
 ועכשיו אין לו פנאי.
 ווס הייסט אז ער הוט ניט קהיין צייט!
 כיצד זה אין לו פנאי?
 ווס הייסט?
 כיצד זה?
 אָר הוט דוך, דער מזיק, גוט בַּהיט, אלע וועלטן פון צייט!
 והרי יש לו לזה, המזיק, ישמור השם, כל הפנאי, מכל העולמות,
 אובער, ער געפינצאך-ניט, דעם פלאַך אין קיין שום וועלט ניט!
 ואין הוא מוצא את עולמו באף אחד מהעולמות!
 אונד פלוצלינג, ארט ער ניט קיין צייט!
 ופתאום אין לו פנאי!
 [הרוח צוחק. הגבאי נבהל ומתיישב]
 רוח: כן, אני עסוק. עסקים.
 גבאי: [קם וצועק] עסקים! עסקים! הביזנס-מען! [נבהל, מתיישב]
 רב: [מרגיע] רעב אברום, איך בייט אײך, שה!
 גבאי: שקט. [מתיישב. נאנח]

- רוח: להווי ידוע לכם, שבעולם הזה, הייתי מתעסק בענייני הציבור. מלמד בספרים החכמים, המכונים החיצוניים, ומרבה דעת בעולם.
- רוקח מרקחות תבונה, סומך נופלים וסועד את נכאי הרוח. וגם!... וזהו סוד גדול - דוחה את המוות באחת! ואחת היא אלף רבתי, ובאין האחת והייתה האמת - למת, ובאחת והיה המת לאמת. וזהו סוד גדול!...
- כי בתוך האמת יש חיים ויש מות.
כי חיים עולה במספר קטן - חמש!
ומות עולה במספר קטן - חמש!
כי בתוך האמת יש חיים ויש מות...
גבאי: וזו היסט או "חיים" און "מוות" עויילים במספר קוטן פינף?
מה פירוש ש"חיים" ו"מות", כל אחד מהם מספרו חמש?
רוח: תבדוק אותי.
- גבאי: [לעצמן] תבדוק אותי! [מסמן באצבעותיו את המספרים]
"חיים" בגימטריע דוס איז...
"חיים" בגימטריע זה...
"חיים" איז אכט.
האות "חית" היא 8.
צוויי "יידעלעך" מאכט צוונציג.
שני "יוד" הם 20.
"מם" איז פערציק.
"מם" היא 40
מאכט אָס, אכט און זעכציג במספר גודל.
הכל יחד, 68 במספר גדול.
זעקס און אכט איז פערצן, ארבע-עשרה.
6 ועוד 8 יחד הם 14.
איינס מיט פיר מאכט פינף במספר קוטן.
1 ועוד 4 הם 5 במספר קטן.
טאקע! "חיים" במספר קטן איז חמש!
נכון! "חיים" במספר קטן הם 5.
און יעצט מוּוּס!
ועכשיו "מוות!"
"מם" איז פערציק!

"מם" היא 40.

"וור" איז זעקס.

"וו" היא 6.

"סופ" איז פיר אונדערט.

"תר" היא 400.

צוֹזאַמען, פיר אונדערט זעקס אונד פערציק, במספר גדול.

הכל יחד, 446 במספר גדול.

פיר און פיר און זעקס, קומט אוייס פערצן.

4 ועוד 4 ועוד 6 הם יחד 14.

איינס און פיר איז פינף, במספר קוּטן.

1 ועוד 4 הם 5 במספר קטן.

הוּ הָאָ!

"חַיִּים" במספר קטן – חמש! "מְוֹת" במספר קטן – חמש! הוּ!

רוח: [קופץ ממקומו ושר] כן!!!

גבאי: [קופץ ממקומו] כן!

רב: זיץ, רעב אברום.

גבאי: [מתיישב] שב, רעב אברום.

רוח: [בשירה ובתנועה שמסמנת צמיחה]

כן, כי חיים עולה במספר קטן - חמש.

ומוות עולה במספר קטן - חמש.

כי בתוך האמת יש חיים ויש מוות!

תוכל האמת לדחות את המוות.

כי מה הם כל שנות חיי אדם, אם לא ציץ פורח, ציץ נובל, אדמה טובה

ואבק פורח. עשו חיים בחייכם ואל לכם לחשוש מן המוות, כי לחיים

באתם ולא למוות.

[דיבורו הופך מהיר וענייני]

כן! וגם יש לי עכשיו עניין עם הרוחות.

יש מלחמות בלב אדם ויש למנוע.

[הרוח שר ונע בסגנון שירי עם אינדיאניים. הגבאי מנסה לחקות אותו]

ולבתולה - יש בתוך הגוף שלה מלחמה גדולה.

שאם תפרוץ תראה הבתולה אור גדול.

ומי יודע - אם תוכל הבתולה לשאת את האור הגדול.

שאם לא תפרוץ - תמות הבתולה חס וחלילה.

ויש לפרוץ - ולא במלחמה.

בלחם ובמלח - וביצר וביצירה.

כי יצר לב האדם לא טוב הוא ולא רע.
 ויצר רע טוב הוא ליצירה.
 ויצירה היא יצר טוב!
 ת-ש-ק, הא! הא! הא! ...

[ארבעה סבבים בעינוי הבתולה וסימנם: מים, אדמה, רוח, אש. הרב מכה בשולחן. הכול קופאים]

רוח: [מתנער] ת-ש-ק, הא! הא! הא! ...
 רב: רעב אברום! וואסער! ...
 גבאי: מים!

[הגבאי מתיז מים על הבתולה. היא קופאת לרגע ובוכה. הרוח מתעורר]

רוח: ת-ש-ק, הא! הא! הא! ...
 רב: עָרְדְּ! ...
 גבאי: אדמה!

[הגבאי שופך עפר על הבתולה. היא קופאת לרגע ובוכה. הרוח מתעורר]

רוח: ת-ש-ק, הא! הא! הא! ...
 רב: וַיִּנְדְּ! ...
 גבאי: רוח!

[הגבאי ממרחק, נושף לכיוון הבתולה]

רב: [צועק] וַיִּנְדְּ!
 גבאי: [צועק] רוח!

[הגבאי מתקרב אל הבתולה. נושף עליה. היא קופאת לרגע ובוכה. הרוח מתעורר, משמיע צלילים מאיימים. הגבאי בורח אל מאחורי כיסאו של הרב]

רוח: ת-ש-ק, הא! הא! הא! ...
 רב: ר' אַבְרוֹם, זָאי זַי מְטָלְטֵל!
 גבאי: טלטולים!

[הגבאי אוחז בבתולה בכתפיה, מטלטל אותה. היא בוכה]

רב: מרים-דבירה, זוג שמע ישראל!
 [הרוח קופץ על הגבאי. אוחז בו ומתנועע מעליו]

רוח: ת-ש-ק, הא! הא! הא! ...

[הגבאי מפיל את הרוח אל השולחן. עולה עליו]

רב: רעב אברום! דום זָאייש זְסִמְרוֹיס אוֹשׁוֹן!
 גבאי: דם ואש ותימרות עשן!

[הגבאי שם את כפות ידיו של הרוח מעל לנר הדולק]

רוח: ת-ש-ק, הא! הא! הא! ...

[הרוח זועק. הבתולה מתעלפת. דממה. סוף תמונה 4. עסקים]

5. נדוניה

- רב: רעב אברום! א-רופ פון טיש!
 גבאי: לרדת מהשולחן [יורד].
 רב: [שר] שטעל דאס לעכטל!
 [הגבאי מניח נר על מצח הבתולה ומדליק אותו]
 רוח: הנה בני המיועד לך, יכול ללמוד באוניברסיטה, אבל ממון אין לו.
 גבאי: אוי וועי ז'מיר! אוניברסיטה. טפו! אוי ואבוי, אוניברסיטה, טפו!
 רבי: שה!
 גבאי: שקט!
 רוח: יכול ללמוד, אבל ממון אין לו וגם מתנות לכלה, אין לו.
 בתולה: איך דארף ניט דיינע מתונס.
 גבאי: אין לי צורך במתנות שלך.
 רוח: שומע אתה רבי, איזה חכמה היא? שמע מה היא אומרת!
 עכשיו אני הולך ודעי לך שלא אבוא עוד אליך, אלא רק עוד שלוש פעמים!
 בתולה: קום ניט! קום ניט!
 גבאי: אל תבוא! אל תבוא!
 בתולה: איך בייט דיך.
 גבאי: אני מבקשת ממך.
 בתולה: קום ניט!
 גבאי: אל תבוא!
 רוח: שלוש פעמים!
 בתולה: איך בין שויין אין גאנצען אויסגעמוצ'עט פון דיר!
 גבאי: אני עייפה ממך מאד!
 רוח: נו, טוב! רק עוד פעם אחת אבוא!
 [הרוח יוצא מהבתולה, יציאה ספונטנית, ללא עזרה חיצונית. היא מתרוממת מהשולחן. הנר שעל מצחה נופל לרצפה וכבה. היא מסתחררת ומזדעזעת. משמיעה צליל עולה ויורד עד רגיעה. קופאת על מקומה. בעיני רוחה היא רואה את הרוח מופיע מולה במרחק. סוף תמונה 5. נדוניה]

6. רחמים

- בתולה: [הבתולה לוחשת אל הרוח בחמלה] דוס ביסטו? דער גרויסר גייסט? וואס איז אין מיר גיוועיך?

- גבאי: זה אתה הרוח הגדולה שהייתה בי?
 בתולה: דו בִּיסְט דאך אזויי-שוואך.
 גבאי: והרי אתה כולך חלש.
 בתולה: ער איז נור אגולע קופ, קיין שום הור. אוז זיינע פיס אזוי דין.
 גבאי: קירח הוא ובלי שיער ורגליו דקים.
 בתולה: אוֹרְעֵמֶע גייסט.
 גבאי: רוח אומללה.
 בתולה: טפו!
 גבאי: טפו!
 רוח: הביטי בי שוב, מרים-דבירה. הביטי בעיניך שלך. לא בעיניים שנתנו לך איך ואמך. הביטי בי בעינייך שלך. מה את רואה?
 בתולה: יו, איך זעיי.
 גבאי: כן, אני רואה.
 בתולה: יו, יעצט זיי איך.
 גבאי: עכשיו רואה אני.
 רוח: מה את רואה?
 בתולה: דו ביסט... א-מענטש!
 גבאי: אתה... אדם.
 רוח: כן, אדם אני. אדם. זייט געזונט!
 גבאי: תהיו לי בריאים!
 רוח: [קולו מהדהד בחדר, הולך ומתרחק] היו שלום! או-רבואר! סאלאם עליכום! דו-סבידנייה! דְנָאוּן! אַסְט-לה-נְחוּו! סְלֵמָה! צ'או! גוד-ביי! אריבדרצ'י! אדיוס! טוטזינס! זייט געזונד!
 גבאי: געיהט געזונט!
 רוח: [צוחק] שוטים שבעולם! אתם אומרים לי געיהט געזונט? ללכת בבריאות? וכי חולה אני? וכי בריא אני?
 רב: וואס זאל מיר זוגען?
 גבאי: וכי מה נאמר?
 רוח: געיהט אין אַייער רו בשולם!
 גבאי: לך במנוחה ובשלום!
 רוח: אני הולך. אבל קודם אני מבקש שתסכים לפגוש את בני!
 [לפני כל משפט שהרב אומר, הוא מכה על השולחן בשתי כפות ידיו. עם כל מכה, הבתולה מזדעזעת ובוכה]
 רב: קיינער זול זיך ניט רירען פון אוֹרְט!
 גבאי: איש בל ימוש ממקומו!

- רב: פאר-מאכט טוייר און טיר,
 גבאי: סגרו שערים ודלתות!
 רב: און שטעלט אוועק שויימרים.
 גבאי: והציבו השומרים!
 רב: לא ינום ולא יישן שויימר ישראל
 גבאי: לא ינום ולא יישן שומר ישראל!
 רב: והעיר יריחו סגור ומסוגרס!
 גבאי: והעיר יריחו סגורה ומסוגרת!
 רב: אין יוצא ואין בו!
 גבאי: אין יוצא ואין בא!
 רב: עד אשר תצא הורות הורו!
 גבאי: עד אשר תצא הרוח הרעה,
 רב: מקרב קהילה קדושה דגן!
 גבאי: מקרב קהילה קדושה דגן!
 רב: אומיין!
 גבאי: אמן!
 רוח: אמן.
 בתולה: [צונחת ארצה בזעקה] א-א-מן!
 רב: אייב אויף דע בסילה!
 גבאי: להרים את הבתולה!
- [הגבאי מרים את הבתולה ואוחז בה. סוף תמונה 6. רחמים]

7. לשון אהבה

- [הגבאי מתיישב בכיסא של הבתולה, מושיב את הבתולה על ברכיו]
- רוח: ערב טוב! מה שלומך יקירת?
 בתולה: אוט קומט-ער
 גבאי: הנה הוא בא!
 בתולה: הוט איז ער דו
 גבאי: הנה הוא כאן!
 בתולה: וואס ניל-סטו פון מיר יעצט?
 גבאי: מה אתה רוצה ממני עכשיו?
 רוח: באתי לומר בפניכם, את טיעוני בעניין השידוך.
 [הרב מרוכז בדרשה שלו. אינו מבחין בגבאי שמתעלל בבתולה]
 רב: [שר] ווס איז מיטן שידעך וואס ער רעדט וועגן אים?

- גבאי: מה ענין השידוך שהוא מדבר עליו?
 רב: פערציק טייג, איידער דער מענטש, ועט געבוירן,
 גבאי: ארבעים יום לפני שאדם נולד,
 רב: גייט ארויס, אַבס־קול, פון הימעל, און זאגט.
 גבאי: יוצאת בת קול מהשמיים ואומרת,
 רב: בס פלויני, צו בן פלויני.
 גבאי: בת פלויני לבן פלויני.
 רב: אויב פון הימעל איז עס באשערט,
 גבאי: ואם מאלוקים יצא הדבר,
 רב: אזוואדע וועט זי זיין דאין פֿלֶה!
 גבאי: ודאי תהיה כלתך!
 רב: גוט!
 גבאי: טוב.
 רוח: אני אוהב אותה!
 גבאי: ער האט זי ליב! טפו!
 רב: שה!
 גבאי: שקט!
 רבי: ווס סאיז דו שֵׁאייך צו רעדן וויגן ליבע?
 גבאי: מה שייך לשון אהבה?
 רבי: אין אונזער וועלט, קעמען רעדן, וויגן ליבע,
 גבאי: בעולם שלנו שייך לשון אהבה,
 רבי: אַזעך ניט אין דאין וועלט!
 גבאי: אבל לא בעולם שלך!
 רוח: אני אוהב אותה!
 [הבתולה נופלת לרצפה]
 רוח: הקשב רבי! ר' רפאל, אבי הכלה, יש לו בן חולה...
 רב: [קוטע] און דו האסט געקענט העלפען זיין זון?
 גבאי: ויכולת לעזור לבנו של רעב רפאל?
 רוח: כן. הייתי מרפא.
 רב: וואס איז געווען מיטן קינד?
 גבאי: מה היה לו לילד?
 רוח: דיכאון קליני.
 רב: [מזלזל] אה... וואס איז געווען מיטן קינד!
 גבאי: מה היה לו לילד!
 רוח: רוח רעה.

- רב: [שבע רצון] גוט! און ייעצט, ווי רופט מען אים?
 גבאי: טוב! ועכשיו, מה שמו של הרוח ההוא?
 רוח: [מנופף בזרועותיו, מעוות קולו] רוח רעה!
 רב: ווי רופט מען היאם?!
 גבאי: מה שמו!
 רוח: נו, טוב, ודאי תשמח לשמוע ששמו הוא לופן! חה, חה.
 רב: לופן? א-אה! וואס הוֹסְטוּ געטון מיטן לופן?
 גבאי: מה עשית עם לופן?
 רוח: הכנסתי אותו לתוך נשיא אחד, מורם מעם, על פני הארץ הזאת.
 רב: ווי רופט מען אים, דאס פרזידענט?
 גבאי: מה שמו של הנשיא ההוא?
 רוח: הם קוראים לו "מיסטר פרעזידענט!" [שר את ההמנון האמריקאי]
 רב: [קוטע אותו] שה! וואס טוטער אים, דאס לופן, צו דעם פרעזידענט?
 גבאי: מה עושה הלופן לפרעזידענט?
 רוח: מה הוא עושה לו? ... מה הוא עושה לו? ...
 [את השורות הבאות הרוח שר ארבע פעמים. בכל פעם הקצב מהיר יותר והתנועה תזזיתית יותר. הגבאי מצטרף, באידיש, בפעם השנייה]
 הוא צובט אותו, ומלקה אותו,
 ובוטט אותו, ומדגדג אותו,
 וקורע אותו לחתיכות קטנות.
 גבאי: [מצטרף] ער ציפט עם, און ער שלוגט עם,
 און ער אקט עם, און ער קיצעלט עם,
 און ער רייסט פין אים קליינע שטיעלעך ארויס.
 רוח: וסבורים אתם שיתפגר אותו נשיא? טעות היא בידכם. הוא יקבל אירוע מוחי והוא יחיה. יחיה רע, אבל יחיה. והוא יטיל עלינו גזרות וחרמות ויקצץ בנטיעות ובקצבאות וישלש את הדו"חות והקנסות ויעשוק אלמנות ויתומים ויכה בנו בשוטים ובעקרבים.
 [הרוח מושך את הטלית מעל לרבי ומשליך על הגבאי]
 רב: [בלחישה מאיימת] רעב אברום.
 גבאי: יו!... כן!
 רב: טאלעס.
 [הגבאי מכסה את הרב בטלית שהושלכה]
 רב: זיץ, רב אברום.
 גבאי: שב. רב אברום. [יושב כיסאו]
 רב: גוט. און יעצט! וואס איז א רייח?

- גבאי: טוב. ועכשיו! מהו רוח?
- רוח: הרוח הוא רעיון.
- רב: [מזלזל] אָה!
- גבאי: אָה!
- רב: וויפיל רוחעס זײענן דו א-זעלכע?
- גבאי: כמה רוחות כאלה יש?
- רוח: [שר] מספר הרוחות? ככל שתעלה ברוחך, וכל רוח, טובה היא, או רעה, לפי טבע הרוח.
- רב: פון ןונענן קומען זיי?
- גבאי: מהיכן הן באות, הרוחות?
- רוח: [שר על פי בטהובן, סימפוניה מספר 9, "אודה לשמחה"] מן האור הגדול / ומן אהבת האדם...
- רב: פע!...
- גבאי: פוי!...
- רב: וו אוסטו געלערנט כישעף-מאכעריי?
- גבאי: היכן למדת כישוף?
- רוח: לא למדתי כישוף. למדתי רפואה אלטרנטיבית.
- רב: ווער אוט דיר דאס אוייסגעלערנט?
- גבאי: מי לימד אותך?
- רוח: הפקולטה למדעי הרוח.
- גבאי: ווי-ז'מיר! טפו!
- רב: שה!
- גבאי: שקט!
- רב: וואס האסטו פון יענער פאקולטעט?
- גבאי: מה נתנה לך הפקולטה?
- רוח: מה נתנה לי?
- רב: יו! וואס האט דער פקולטאט דיר גיגעבן?
- גבאי: כן. מה נתנה לך הפקולטה?
- רוח: היא נתנה לי את המודעות.
- רב: דו ביסט א ליגענער!
- גבאי: אתה שקרן!
- רב: וואס האט דער פקולטאט דיר גיגעבן?
- גבאי: מה נתנה לך הפקולטה?
- רוח: [נאנח] רואה אני שעקשן גדול אתה רבי. אני מדבר על רוח האדם, הרוח הטובה ואתה עונה לי בעברה ובזעם ובצרה ובמשלחת מלאכי

רעים. קראת באיזה ספר שכך צריך להיות ורוצה אתה שכך יהיה. אם כך רוצה אתה, כך יהיה ויבושם לך. מה נתנה לי הפקולטה למדעי הרוח? נו, טוב. היא נתנה לי משלחת מלאכי רעים. עכשיו אתה מרוצה?

רבי: וויפיל רוחעס זענען זיי?

גבאי: כמה הם הרוחות?

רוח: כמה רוחות? ... נו, טוב, שבעה.

רב: דו ביסט א-ליגענער!

גבאי: אתה שקרן.

רב: פינף!

גבאי: חמישה!

רוח: שבעה.

רב: חמישו!

גבאי: חמישה!

רוח: שבעה...

[המאבק נמשך עד שהרב מותש ולוחש "חמישו!" שתיקה]

רוח: נו, טוב. שיהיה חמישה.

רב: [תשוש] גוט.

גבאי: טוב.

רב: וואס זענען זיי?

גבאי: מה הם?

רב: ערלים אודער יידן?

גבאי: גויים או יהודים?

רוח: מה הם? הם בני אדם.

רב: ערלים אודער יידן?

גבאי: גויים או יהודים?

רוח: רוחם של בני אדם.

רב: ערלים אודער יידן?

גבאי: גויים או יהודים?

רוח: [נאנח] נו, טוב. ערלים. שיהיה ערלים.

רב: גוט. ווי רופט מען זיי?

גבאי: מה שמם?

רוח: מה שמם? ... מה שמם? ...

[שר בעליזות ובמהירות]

יִזְנָן וְצוּיִגְנָן, חֲנוּקָטָן וְהַנִּיפְטָן, קְלוּשְׁצ'ן וְשִׁמְרָן וְקֶרְעֶכְצְנִישְׁט!

- גבאי: [מחקה את הרוח]
 יוֹנְצָן וְצוּנְגָן, חֲנוּקָטָן וְחֲנִיפְטָטָן, קְלוּשְׁצָן וְשִׁמְרָצָן וְקָרְעֶכְצָנִישְׁט!
 רב: [מכה על השולחן] שה!
 גבאי: שקט!
 רב: דאס איז זיבען, ניט פינף!
 גבאי: אלה שבעה, לא חמישה!
 רוח: שיהיה כך. חמישה. תוריד את יונצן וצונגן.
 רב: גוט. און ייעצט. ווי רופט מען זיי?
 גבאי: טוב, ועכשיו, מה שמם?
 רוח: חנוקטן וחניפטטן, קלושצן ושמרצן וקרעכצנישט!
 גבאי: חֲנוּקָטָן וְחֲנִיפְטָטָן...
 רב: [קוטע] שה!
 גבאי: [לעצמו בלחש] שקט.
 רב: [לרוח] וואס האסטו מיט זיי געטהון?
 גבאי: מה עשית איתם?
 רוח: הם הביאו לי את תורת הרוח.
 רב: [לרוח] וואס האסטו מיט זיי געטהון?
 גבאי: מה עשית איתם!
 רוח: [רוקד] נו, טוב. הם הביאו לי כסף! מרוצה? כסף, כסף, כסף!
 רב: גוט. פון וואנען נעמען זיי געלט?
 גבאי: מנין לוקחים הם כסף?
 רוח: מנין? מנין לוקחים הם כסף? מהבנק! מהאוברדראפט.
 רב: דו ביסט א-ליגענער!
 גבאי: אתה שקרן.
 רוח: נו, טוב. בבויך. הם לוקחים כסף בבויך.
 רב: פון בלאטע? ווער פארלירט דארט געלט?
 גבאי: בבויך? מי מאבד שם כסף?
 רב: קיינער גייט דאך ניט, אין בלוטע.
 גבאי: הרי איש איננו הולך שם, בבויך.
 רוח: הולכים גם הולכים! כן, הולכים ובאים. באים בהמונים.
 מבקשים אוכל לאכול ובגד ללבוש ובית לגור בו,
 ועובדים זרים לעבוד ביום וזונות לשמש בלילה וכסף, הרבה כסף.
 בני אדם באים אל הבויך / למצוא את הכסף, כסף, כסף, כסף...
 [הרוח מתעתע ברב. הגבאי משותק]
 ומוכרים את עצמם בעבור הכסף,

ואת האהבה בעבור הכסף,
 ואת החכמה בעבור הכסף,
 ואת האמת בעבור הכסף,
 ומאבדים את עצמם לדעת בעבור הכסף. כסף, כסף, כסף...
 ומאבדים את הכסף, בבוץ ובוזיעה החמוצה ובלדם השפוף,
 ובאימה הגדולה. כסף, כסף, כסף...
 מאני, מאני, מאני,
 געלט, געלט, געלט,
 דעסוי, דעסוי, דעסוי,
 דינערו, דינערו, דינערו,
 מסרי, מסרי, מסרי,
 חעלט, חעלט, חעלט,
 לארג'נט, לארג'נט, לארג'נט,
 פלוס, פלוס, פלוס,
 כסף-כסף-כסף...

[הרוח מוביל את הגבאי אל החבית ודוחף אותו לתוכה]
 התשוקה אל הכסף, ממיתה את חופש הבחירה.

[דממה]

גבאי: [מתוך החבית] טאטע! מאמע!

רב: [שקוע בתפילתו, אינו רואה מה קורה לגבאי]

רעב אברום! הָר־עוֹף מיט דיינע נארעשקייטן!

רעב אברום! חדל לך מהשטויות הללו!

יו, איך בין דו! [יוצא מהחבית] כן, אני כאן.

רב: זיץ.

גבאי: שב. [יושב]

רב: [לרוח] דו האסט אין זיך קיין עמעסן ווארט ניט!

גבאי: אין בפיך אף מילה של אמת.

רוח: [הרוח שר בסגנון תפילה גרגוריאנית. הרב נדהם, קפוא]

כמו שאמרת אמת בין החיים, אומר אני אמת בכל זמן,

כי אמת בתוך הזמן היא, ומחוצה לזמן אין אמת,

ואני אומר אמת בכל זמן, ועכשיו בין הזמנים אתם שרויים,

בין העבר לבין העתיד, בין השמיים לבין הארץ,

בין האופל לבין האור, בין השקר לבין האמת,

ומה אומר? כי תש כוחה של האמת. אבל אני, אומר אמת.

רב: [נחלץ מהקיפאון] דו קענסט דיין נומען?

- גבאי: האם תדע מה שמך?
רוח: תנחום.
- רב: תנחום, ווי-אזויי פלעגט מען דיך רופען?
גבאי: תנחום, איך היו נוהגים לכנות אותך?
רוח: תנחום הרוחניק.
- גבאי: [רוכן אל הרב] תנחום דער ציפלוֹיגענער!
רב: א-אה!
גבאי: א-אה!
- רב: [לרוח] קענסטו זאגן קרישמע?
גבאי: יודע אתה לומר קריאת שמע?
רוח: כן.
- רב: זאג שמו ישראל!
גבאי: אמור שמע ישראל!
- [הרוח חוטרף את טליתו של הרב. הגבאי מכסה את הרב בטליתו שלו]
- רוח: [בקצב מארש] שמע! שמע! שמע ישראל!
רב וגבאי: שמו...
רוח: אני! אני! אחד...
רב וגבאי: ישראל...
רוח: ברוך! ברוך! ברוך שם כבוד...
רב וגבאי: אדוני...
רוח: מלכות האדם...
רב וגבאי: אלוהיני...
רוח: לרגע אחד!...
רב וגבאי: אדוני...
רוח: ואהבת! ואהבת! ואהבת את רעך...
רב וגבאי: אחוד!...
רוח: כמוך! כמוך! בכל לבבך...
רב וגבאי: אומיין!...
רוח: ובכל מאורך... ואהבת את... ואהבת את...
רב וגבאי: בירוך שם כבוד מלכותו לעוילום ועד, אומיין!
רב: שה!
גבאי: שקט!
- רב: וואס ביסטו גיווען, א-צדיק צי א-רושע?
גבאי: מה היית, צדיק או רשע?
רוח: לא צדיק ולא רשע.

- רב: א-צדיק צי א-רושע?
 גבאי: צדיק או רשע?
 רוח: אדם אני.
 [הגבאי צוחק]
 רב: שה!
 גבאי: שקט!
 רב: פלעגסט דאווענען?
 גבאי: את תפילותיך אמרת?
 רוח: כן! לא!
 רב: פלעגסט ליינען קרישמע?
 גבאי: אמרת קריאת שמע?
 רוח: כן! לא!
 רב: פלעגסט לייגן תפילין?
 גבאי: הנחת תפילין?
 רוח: כן! לא! לא! לא! ...
- [הרוח משתולל בעצב, בתסכול, בזעם, חוזר שוב ושוב על המילה "לא!" כוחות מנוגדים נלחמים בתוכו. כוח אחד מנסה לקרוע מעליו את הטלית שבה עטף את עצמו, כוח אחר מנסה להשיב את הטלית למקומה. הוא מותש, נושק לטלית, לוחש בעצב] ...פעם הייתי מתעטף בטלית.
- רב: [שר ברחמים] וואס איז מיט דיר פורגעקומען נוך דיין טויט?
 גבאי: מה קרה אותך ביום המיתה?
 רוח: מה קרה אותי ביום המיתה? ... מה קרה? ... בבית המלאכה שלי, נפלתי על המרצע, ונכנס המרצע בליבי.
 רב: וואס הוט דייך צו איר געפירט?
 גבאי: מה הוביל אותך אל הבתולה?
 רוח: ליבו של בני הוביל אותי. הוא רוצה להשתדך לבתולה, ופעם אחת באה הבתולה אל בית המלאכה לתקן את נעליה ובני הביט בה רגע וליבו יצא אליה באהבה וגם היא הביטה בו.
 [הבתולה בוכה]
- רב: וואס איז מיט דיר געשעיינ נאך דיין טויט?
 גבאי: מה קרה לך לאחר המיתה?
 רוח: מה קרה? מה היה? מה נהייה? למה מה? ...
 [סוף תמונה 7. לשון אהבה]

8. כף הקלע

[מקצב ראפ. במהלך הקטע, הרוח משתק את הרב ואת הגבאי, מטייל בחדר, שר ורוקד, עולה על השולחן, מטייל ערבוביה בחפצים. קולות רקע משמיעים הרב והגבאי]

רוח: משהגיעה שעתי למות,
באו מלאכי חבלה, ל-קח-תני,
וקרעו מתוכי, את נשמתי,
בקר-ני-הם.
רב: אוי-וויי!
רוח: ואחרי שנקברתי, מיד נשאו אותי המזיקים,
והביאוני בפני...
שר המשחית והחובל צר העין,
רב: אוי-וויי!
גבאי: טפו!
רוח: טוּוּוּוּ...

[הרוח משתק את הגבאי]

והוא הוציא עלי גזר-דין קשה.
רב וגבאי: גזר-דין קשה! גזר-דין קשה!
רוח: טוּוּוּוּ...

[הרוח משתק את הרב]

סבור הייתי, כי מן הבית,
יוליכוני לגן העדן, והחל ליבי שמח בקרבי,
אך רגע לאחר מכן, הדפו אותי, אף מן הגיהנום,
ושמחתי הפכה...
לאבל ותוגה.

רב וגבאי: אבל ותוגה! אבל ותוגה!
רוח: ומסרו אותי, בידיו של מזיק,
ה-נ-קרא...

רב וגבאי: ה-נ-קרא!
רוח: "שרעקו!"

אשר פניו היו משונים,
חציו כדמות כלב וחציו כדמות ב-ה-מה
רב: אוי-וויי!
רוח: ומיד באה שדה,

רב: שמו ישראל!
רוח: ובלעה אותה, את נשמת הקרועה,
ופניה של השדה היו משונים.
כדמות השרץ, ה-נ-קרא...
רב וגבאי: ה-נ-קרא!
רוח: בלשון אשכנז!
רב וגבאי: בלשון אשכנז!
רוח: שילטקרוט!
רב וגבאי: שילטקרוט!
גבאי: טפו!
רוח: בלשון רוסייה!
רב וגבאי: בלשון רוסייה!
רוח: טשירעפאקה!
רב וגבאי: טשירעפאקה!
גבאי: טפו!
רוח: ובלשון הקודש - צב!
רב וגבאי: צב!
רוח: ושדה זו הייתה נושפת ומורטת אותי יותר מכל המזיקים
והייתה נותנת בגופי חורים וסדקים ובלעה אותי...
בייסורים גדולים,
רב וגבאי: ייסורים גדולים! ייסורים גדולים!
רוח: והקיא אותי למר-חקים...
רב וגבאי: למרחקים! למרחקים!
עד שבכיתי ושאגתי וכולם גרמו לי,
ייסורים גדולים!
כולם: ייסורים גדולים! ייסורים גדולים!...
[השירה יורדת בעוצמתה עד ללחישה ודממה. הרוח יושב על הרב. נושק
במצחו. הרוח עובר בהילוך איטי אל כיסאו. יושב. בתנועה קלה הוא
משחרר את הרב והגבאי מהשיתוק]
וזהו כל הסיפור.
רב: [מתנער מהקיפאון] א-זויי.
גבאי: ככה.
רוח: כן. זהו כל הסיפור, ואף מילה בו אינה אמת, אבל זהו הסיפור שאתה,
רבי, רוצה לשמוע ועל כן אני משמיע לך אותו.
[סוף תמונה 8. כף הקלע]

9. אלואבא

- רב: אזויי?
 גבאי: ככה?
 רוח: רוח האדם נושאת אותי ומרוממת אותי ומנחמת, ורוח רעה מתעללת בי ושורפת אותי.
 בני מבקש את הבתולה. הבתולה מבקשת את בני ואני מבקש מנוחה.
 רב: [מהרהר] וואס טויט דיין זון?
 גבאי: מה עושה הבן שלך?
 רוח: לומד.
 רב: וואס לערענט-ער?
 גבאי: מה הוא לומד?
 רוח: מדעים מדויקים.
 רב: וואס איז דאס?
 גבאי: מה זה?
 רוח: סאיינס'ס.
 רב: סאיינס'ס, אהה, ויסען-שאפטן, אהה.
 גבאי: טפו!
 רב: שה!
 גבאי: שקט!
 רב: מיר הייסן דיר אז דו זאלסט פון איהר אָפּטרעטן!
 גבאי: אנחנו מצווים עליך שתסתלק ממנה.
 רוח: אם אסתלק ממנה - יבוא עליה רוח רעה!
 רב: אַ-חוצפּע און אַ-הוֹע!
 גבאי: חוצפה ועזות-מצח!
 רב: הוֹסט פארגעסן וו דו בִּיסט?
 גבאי: וכי אין אתה יודע בפני מי אתה עומד?
 רוח: בפני בית-דין רבני.
 רב: דו האסט איבער זיך, גאר קיין אויבער-הַר ניט?
 גבאי: וכי אין מעליך שום כוח עליון?
 רב: דו האסט קיין גאט ניט?
 גבאי: אין לך אלוהים?
 רוח: [שר בסגנון הינדו] לא. אין אלוהים. יש אדם ועולם. ויברא האדם האלוהים בצלמו ובדמותו. בצלם האדם ברא אותו. זכר ונקבה ברא אותם. ויקרא לזכר אלואבא ולנקבה קרא אלואימא. ויהי הזכר אלואב

והנקבה הייתה אלוואם. ויהי ערב ויהי בוקר יום ראשון לבריאה. אמן,
כן יהי רצון האדם.

[שתיקה]

רב: אזוי גאר?

גבאי: ככה?!

רב: ועלן מיר ארויפ־לייגן אויף דיר א-חיירם!

גבאי: אם כך הדבר, אנחנו נטיל עליך חרם!

רוח: [נאנח] עוילם גוילם!

גבאי: העם מטומטם!

רב: שה!

גבאי: שקט!

רוח: מה לי ולחרם שלכם. כיוון שהוצאתי את עצמי מן הכלל, כפרתי בעיקר, כפרתי באלוהים וכפרתי ברוח הרעה. כפרתי בחרם וכפרתי בנידוי. מה לי ולחרמות שלכם? אני מטיל חרם על עצמי. מה לי ולנידויים שלכם? אני מנדה את עצמי.

רב: דו מוקט אופטרעטן פון איר!

גבאי: אתה מוכרח להסתלק ממנה!

רוח: כן. אני הולך. [נאנח] אתם מאד הכאתם לי. כבר אני הולך וכבר אני בא.

בתולה: [בוכה. גופה רועד] יעצט איז ער אוועק.

גבאי: עכשיו הוא הלך.

רב: פאר-וואס וועינסטו מיין קינד?

גבאי: מדוע את בוכה ילדתי?

בתולה: איידער ער איז אוועק,

גבאי: הנה קודם שהלך,

בתולה: הוט ער געשעפצ'יט.

גבאי: לחש לי.

בתולה: יעצט מוז איך דיך פארלוזן.

גבאי: הנה אני מוכרח ללכת ממך.

בתולה: אובער זעי ויסן, אז דעמולט, וועסטו אריינפאלן אין א-שרעקלעכן טיפן תהום פון ליידיקייט, צווישן צווי וועלטן.

גבאי: אבל דעי לך שאז תפלי לתהום של ריק וחרדה גדולה, בין שני עולמות.

[הבתולה אחוזת אימה, רועדת. סוף תמונה 9. אלוואבא]

10. בובה

- רוח: אני כאן.
 רב: אה, הא!... וואס הוֹסְטוּ צו דער בְּסִילָה,
 גבאי: מזה יש לך עם הבתולה?
 רוח: היא רוצה בשידוך.
 בתולה: איך וויל ניט דעם שידוך!
 גבאי: אני לא רוצה בשידוך!
 רוח: היא רוצה בשידוך! ולא מטעם איזה שד או מזיק או רוח רעה. הרוח
 הטובה בתוכה היא, אבל גם השד בתוכה הוא. זה השד שהרבנות
 הכניסה בה והממשלה אישרה והצבא ביצע.
 רב: בְּסִילָה מרים-דבורה!
 גבאי: הבתולה מרים-דבורה!
 רב: ווילסטו דעם שידוך טון?
 גבאי: האם רוצה את בשידוך?
 רוח: כן!
 רב: ווילסטו דעם שידוך טון?
 גבאי: האם רוצה את בשידוך?
 רוח: כן!
 רב: ווילסטו דעם שידוך טון?
 גבאי: האם רוצה את בשידוך?
 רוח: כן!
 רב: ווילסטו דעם שידוך טון?
 גבאי: האם רוצה את בשידוך?
 רוח: כן!
 בתולה: [בלחש] יו.
 גבאי: [בלחש] כן?
 בתולה: גיין.
 גבאי: לא!
 רב: (בחגיגות) רעב אברום! אייב אויף די בסילה!
 גבאי: רעב אברום, הרם את הבתולה!
 [הגבאי מרים את הבתולה ומפעיל את גופה כבובת סמרטוטים]
 רב: רעד צו אים!
 גבאי: דברי אליו!
 רב: זאג אים דאס!

- גבאי: אמרי לו זאת!
 רב: [מדבר בקצב הכתבה] וואס / האסטו / צו מיר?
 גבאי: מה לך ולי?
 [הגבאי מניע את גופה של הבתולה אבל היא לא מדברת]
 רב: רעד מרים-דבורה!
 גבאי: דברי מרים-דבורה!
 רב: האב קיין מזירע ניט!
 גבאי: אל תפחדי!
 רב: רעדט צו אים,
 גבאי: דברי אליו,
 רב: און דער מזיק וועט ארויסגעיינ פון דיר!
 גבאי: והמזיק ייצא ממך!
 רב: זאג אים דאס.
 גבאי: אמרי לו זאת!
 רב: וואס / האסטו / צו מיר?
 גבאי: מה לך ולי?
 בתולה: וואס / האסטו / צו מיר?
 רב: וואס / האסטו זיך / צו מיר / צו-געצ'עפעט?
 גבאי: מה נטפלת אלי?
 בתולה: וואס / האסטו זיך / צו מיר / צו-געצ'עפעט?
 רב: איך / וויל דיך / ניט קענען!
 גבאי: איני רוצה לדעת אותך
 בתולה: איך / וויל דיך / ניט קענען!
 איך / האב געמיינט / דו ביסט / דער עמעס אַליין.
 גבאי: סבורה הייתי שאתה האמת הטהורה.
 רב: אובער דו ביסט ניט דער עמעס אליין!
 גבאי: אבל אתה לא האמת.
 רב: דו ביסט א-פארפלוכטער מזיק.
 גבאי: אתה מזיק ארור.
 בתולה: וואס איז דאס דער עמעס אַליין?
 גבאי: מהי האמת הטהורה?
 [הבתולה משתחררת מאחיזתו של הגבאי]
 בתולה: [מבקשת רחמים] ואיזו אמת היא אם היא באה בכאב גדול שאי אפשר לשאתו? קר לי. הם לי. אני רועדת. איני יודעת עוד מי אני. מה אני.
 מה היא הרוח אשר בשמו אתה מדבר?

האם הרוח יעשני מאושרת?

רוח: כן.

בתולה: הספרים החיצונים יוסיפו דעת?

רוח: כן.

בתולה: הקולות החיצונים יוסיפו דעת?

רוח: כן.

בתולה: המראות החיצונים יוסיפו דעת?

רוח: כן.

בתולה: אבל הרבנות פוסקת הלכות והגבאי מכה מכות

והנה ראיתי את האור הגדול הבא מן החיצונים.

האם הוא יעשני מאושרת?

רוח: כן.

בתולה: אבל היא אינה מניחה לי.

היא הורגת אותי, כל רגע, מעט, מעט - הרבנות.

והדעת - מכאוב היא.

אין בכוחי עוד לשאת את הכאב.

אמרת, הנה ימים באים.

איני יכולה לבוא אל הימים הבאים.

אני פוחדת.

אני רוצה להיות ילדה קטנה.

קטנה קטנה קטנה קטנה קטנה.

תינוקת של אימא. אני רוצה את אימא.

איך וויל מיין מאמע! טאטע!

אני רוצה את אבא. וו איז מיין טאטע?

איפה אבא שלי. וו איז מיין מאמע? איפה אימא שלי.

[התקף זעם] עלי לקלל אתכם וכבר איני יודעת עוד איך לקלל

אתכם. יוטפויזמאט. קונאר. מערד א לור. איחו דה פוטה. פאשט דה

לה מאטע. לה דֶרְקוּ. יא מניאק. כוס עמאק. יאחרב-ביתאק. יו מאדר

פאקר. לכו כולכם להודיין.

[לוחשת] ואתם אומרים שהרוח היא אם כל ברק,

ואתם אומרים שהרוח היא אם כל רעם.

ואני אומרת שהרעם יכה את הרוח

והברק ישרוף את כולכם!

[דממה. סוף תמונה 10. בובה]

11. בנשמתי

- רב: תנחום, וואס ענטפערסטו?
 גבאי: תנחום, מה תשובתך?
 רוח: אני אוהב אותך, בתי.
 בתולה: ער איז אין מיין קאפ. ער איז אין מיין נשומה.
 גבאי: הוא בתוך ראשי. הוא בנשמתי.
 גבאי: בית-דין וקהילה קדושה!
 רב: [קם, נושא ידיו מעלה] לִיגַט א-רויפֿ דעם חירום!
 גבאי: יוטל החרם!
 [הרב שר תפילה. הגבאי נוהם. הבתולה בוכה. הרוח שר. הגבאי מסדר את החדר לקראת טקס החרם. מכבה נרות, מכניס את כלי החרם: נר שחור, ספר עב-כרס, המכיל את נוסח החרם ושופר. הגבאי מדליק את הנר השחור ומוסר אותו לרב. סוף תמונה 10. בנשמתי]

11. החרם

- רב: [לחישה מתעצמת עד לזעקה]
 בגנייראס עירין ובמיימר קדישין.
 גבאי: בגזרת מלאכים ובמאמר קדושים.
 רב: על דאאס המוקויים ברוך הוא, ועל דאאס כל הקהילה קדושה.
 גבאי: על דעת המקום ברוך הוא, ועל דעת כל הקהילה הקדושה.
 רב: מיר, פייס-דין, און כול העיידו הקדושה הועומדים פוי,
 גבאי: אנו, בית-דין, וכל העדה הקדושה העומדת פה,
 רב: וכל פי עשרה שכינתא שריא,
 גבאי: וכל בית שיש בו עשרה אנשים, השכינה שורה בו,
 רב: זוגן אויס דער חירום הגדול, און דער נידוי, און דער שומוסו,
 גבאי: מכריזים בזאת על החרם הגדול, והנידוי, והשמה,
 רב: און דער קלוזה, און דער מארו, איבער דעם רוח פון תנחום...
 גבאי: והקללה, והמארה, על הרוח של תנחום,
 [לרב] זון פון רעב יוסל דער שוסטר.
 רב: זון פון רעב יוסל דער שוסטר. המכונה...
 גבאי: בנו של ר' יוסל הסנדלר. המכונה,
 דער ציפלווגנער. דער רוחניק.
 רב: דער ציפלווגנער. דער רוחניק.
 אז דו מוסט אופטרעטן פון דער בסילה מרים-דבורה.

- גבאי: אתה חייב לעזוב את הבתולה מרים-דבורה.
 רב: בָּאָס פּוֹן רַעֲב רַפּוּאֵל בֶּן רַבִּי מְשׁוּלֵם פִּיּוּוֹיֵשׁ.
 גבאי: בתו של ר' רפאל בן רבי משולם פייוויש.
 רב: און טאַרסט ניט שיקען קיין שום מזיק אחר מהיזיים והולאז.
 גבאי: ואסור לך לשלוח בה שום מזיק אחר מהיום והלאה.
 רב: [תוקע בשופר]
 בחרם חומור ונויירו, בחרם שהחרים יהושע אס יריחו.
 גבאי: בחרם חמור ונורא, בחרם שהחרים יהושע את יריחו.
 רב: ובקלולו שקילל אלישו את הנעורים ואת גחזי נְעָרֵי.
 גבאי: ובקללה שקילל אלישע את הנערים ואת גחזי נערו.
 רב: וכל החורמוס והלזיזים והנידויים,
 גבאי: וכל החרמות והאלות והנידויים,
 רב: שנעשו מימזיים מוויישה רבינו ועד עכשוי,
 גבאי: שנעשו מימות משה רבנו ועד עכשוי,
 רב: בשם השם אלוקי צבואיים, אלוקי ישראל ויישב הכרובים.
 גבאי: בשם השם אלוהי צבאות, אלוהי ישראל וישב הכרובים.
 רב: [תוקע בשופר. שר בהתלהבות]
 אורור הוא בְּיִזִּים וּבְלִילִי!
 גבאי: ארור הוא ביום ובלילה! אורור! / ארור!
 רב: אורור הוא בשוכבו ובקומו!
 גבאי: ארור הוא בשכבו ובקומו! אורור! / ארור!
 רב: אורור הוא בכל דרוכבו!
 גבאי: ארור הוא בכל דרכיו! אורור! / ארור!
 רב: ואורור הוא בכל מעשוי!
 גבאי: וארור הוא בכל מעשוי! אורור! / ארור!
 רב: [תוקע בשופר. מכה בשולחן. מאיים]
 אייל אלזיהי הורחויים לכל פושור!
 גבאי: אל אלוהי הרוחות לכל בשר!
 רב: הכניעהו והשחסייהו והכריסייהו!
 גבאי: הכניעהו והשחיתהו והכריתהו!
 רב: מלאכי חבולו יפגעו בווי! יהי דרכוי חויישיך וחלקלוקיסי!
 גבאי: מלאכי חבלה יפגעו בו, יהי דרכו חושך וחלקלקות!
 רב: ומלונך השיים רויזפוי ולזיי יאַוּבָה השיים סְלוּיִת לזיי!
 גבאי: ומלאך השם רודפו ולא יאבה השם לסלוח לו!
 רב: ורובצו בו האולו הכסובו בסיפר התויירו!

- גבאי: ורבעה בו הקללה הכתובה בספר התורה!
- רב: בִּיבְהוּלוּ תִצָּא נִשְׁמוֹסוּי!
- גבאי: בבהלה תצא נשמתו!
- רב: וּבְכַף הַקְּלָע תִּקְוְלוּ נַפְשׁוּי. יִלְבַּשׁ קְלוּלוּ כַּמְדוּוה!
- גבאי: ובכף הקלע תקולע נפשו. ילבש קללה כמדווה!
- רב: וכוּיִיל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה לוּיִי יִצְלִיחַ, אוּמִיִּין!
- גבאי: וכל אשר יעשה לא יצליח, אמן!
- רב: [תוקע בשופר. שר בהתלהבות]
והקלולזיִים הנ"ל יִחְוְלוּ עַל הוֹרוּחַ הוֹעֲבְרִיִּין לְבָדוּ, וְחֲטָאוּי יִשׁוּ.
- גבאי: והקללות הנ"ל יחולו על הרוח העברייִן לבדו, וחטאו יישא.
- רב: [בשמחה]
- וכוּיִיל שֶׁאֵר יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ נִקְיִים!
- גבאי: וכל שאר ישראל יהיו נקיים.
- רב: וּשְׁלוֹמִים עַל כָּל יִשְׂרָאֵל. אוּ-מִיִּין!
- גבאי: ושלום על כל ישראל. א-מן!
- [שתיקה. גבאי מדליק נר. מקרב אל פניה של הבתולה.
היא פוקחת עיניים]
בתולה: יו. איך זיי!
- גבאי: כן, אני רואה!
- בתולה: אַרוּיִס־גַּעֲפְלוּיִגֶן פּוֹן מִיר.
- גבאי: הוא עף ממני.
- בתולה: עוֹרְב־א־פֶּרַח. צִיפּוֹר פּוֹרַחַת.
- הוא מתבונן בי ואני רואה את פניו, אורות באפלה.
ופניו דקים, בלא גוף. רק תו של אור, דק כחוט השערה.
הוא הולך ממני. אני רואה אור. אני קלה.
קלה אני כנוצה, ברוח הקלה.
לחופתה עפה כלה, והיכן חתני? חתני היכן הוא?
ריקה אני. ריקנית. אל לי לנוע ממקומי.
אם אנוע - אשבר לרסיסים.
ריקה אני. קליפה בלי גוף. קליפה אני.
ריקה.
- [הבתולה מתה. הגבאי אוחז בה. הרב מכבה את הנר. באפלה נשמעים
צלילי הפתיחה. אור כחלחל זוהר מציף את החדר. דממה. הדמויות
קפואות על מקומן. הרב מתרומם ממקומו, עולה על השולחן, שוכב על
צידו, פניו לקהל, מחייך חיוך מוזר]

ר:ב: [לוחש] רוח האדם!

[הרב, הגבאי והבתולה, קפואים על מקומם. הגבאי מתנער, הולך אל הדלת, פותח אותה ומזמין את הקהל לצאת. סוף תמונה 12. החרם. סוף המחזה "הדיבוק בחדר"]

התולעת עפה

מחזה, בימוי ועיצוב: אמיר אוריין
(1985)

פתח דבר

בתחילת שנות השמונים, הוזמנתי על ידי "אמנות לעם" להשתתף בערבי תרבות ביישובי הפריפריה ברחבי ישראל. לעיתים הוזמנתי כמנחה של פאנל יוצרים, לעיתים כמשתתף. הקהל היה מגוון והמפגשים מרתקים. בשנת 1984 נתבקשתי על ידי "אמנות לעם" להנחות פאנלים של יוצרים ביישובי מתנחלים שמעבר לקו הירוק.

תחילה סירבתי. לא הייתי יוצא דופן בכך. באותה תקופה, יוצרים רבים סירבו להופיע מעבר לקו הירוק, מטעמים אידיאולוגיים. לאחר עיון נוסף בסוגיה זו הגעתי למסקנה שראוי בכל זאת לנסות ולקיים דיון פתוח עם הקהל הזה. ביקשתי לעשות זאת בתנאים שלי וניתנה לי הסכמה עקרונית של נציגי "אמנות לעם" ונציג הישוב קדומים, שבו אמור היה האירוע להתקיים.

מקובל היה לחשוב שביישובי מתנחלים נמצאת אוכלוסייה ימנית הומוגנית. גם אם נמצא מתנחל שהתנגד לקביעה זו, מעשיו העידו עליו: הוא יושב בשטחים הכבושים. בדרך כלל, בפאנלים הציבוריים שהתקיימו בהם, נוצרה הזדהות הדדית בין במה לבין קהל. כולם הסכימו עם כולם ושחזרו אמונות ודעות מקובלות עליהם. בלי ספק יש באירוע מסוג זה רגעים רבים של קורת רוח לכל הנוכחים. מובן מאליו שאירוע כזה הוא לגיטימי ומוגדר כבידור קואליציוני.¹ אפשרות נוספת שהייתה פופולרית, היא שעל הבמה אל מול קהל, מתקיים איוון בין דוברים המייצגים צד אחד במרחב החברתי, לבין אלו שמייצגים צד אחר. הקהל הצופה בהתרחשות הבימתית, הוזמן לאמץ צד אחד או צד שני. האיוון כשלעצמו הוא לגיטימי, הוא אינו עוכר שלוה, הוא מרגיע, ועדיין שייך למרחב הבידור הקואליציוני. אבל כיוון שאיוון מושלם, הלכה למעשה, לא באמת קיים, הרי שברוב המקרים נמצא שהאיוון מוטה לטובת הלך הרוח של הרוב בקהל.

כך גם בתיאטרון הקואליציוני, המגיש לקהל את מה שהקהל מבקש לצרוך ועושה זאת על פי אחת משתי האפשרויות: האחת היא אירוע בימתי שמציג תפיסה אידיאולוגית קואליציונית. האפשרות השנייה היא אירוע שבו מוצג

1 ע' כאן מבוא כללי ל"שער רביעי", "אירוע קואליציוני או אופוזיציוני". כמו כן, ע' אוריין אמיר, "המעגל הפתוח", ספרית פועלים, 1998, עמוד 356.

קונפליקט חברתי מאוזן. בשתי האפשרויות הללו נדיר ליצור דיון פתוח אל מחוות לא צפויים מראש והמנעד שלו יחסית מוגבל. ביקשתי להגיע למצב שבו הדיון יתקיים בין צד א, הבמה, שמציגה תפיסת עולם אחת, לבין צד ב, הקהל, שמציג תפיסת עולם אחרת. תקוותי הייתה שהדיון הפתוח ישאף ליצור סינתזה או לפחות משקעים רעיוניים המעודדים לעיון נמשך.

בפאנל שערכתי בשיתוף נציגי "אמנות לעם" היו ארבעה משתתפים וזה תיאורם על פי סדר הופעתם בערב: הראשון היה עיתונאי הידוע בדעותיו הליברליות. השנייה סופרת ישראלית שעסקה בנושא של דיכוי האישה במסגרות דתיות אורתודוקסיות. את המשתתפת השלישית ביקשתי להביא מתחום האמנות הפלסטית. אבל כיוון שלא מצאתי אף יוצרת אחת שתסכים להופיע בערב הזה, קיבלתי את הצעתם של אנשי "אמנות לעם". זו הייתה יוצרת בעלת השקפת עולם קואליציונית, שניצלה את המעמד גם כדי לשווק את סדנאות היצירה שלה לילדים בהתנחלויות, והיא היחידה שלא הכרתי קודם לכן. הרביעי היה שחקן במה וטלוויזיה ידוע, שביקשתי ממנו להכין, כתוכנית אמנותית, את המונולוג "נרות שבת" מאת חנוך לוין. זהו מונולוג של חייל, שמו להב, העומד על המשמר בהתנחלות. בחלק הראשון הוא משתלח ב"שמאלנים", בחלק השני הוא מתעלל בזוגתו ובשלישי הוא מתעלל בגוי של שבת.¹ נציג היישוב אישר את ההרכב המופיע.

כשנפתח הדיון ולפני שהצגתי את המשתתפים, אמרתי שני משפטים בלבד. הראשון היה: "אני בא מארץ אחרת, מעבר לגבול ירוק. שם ישנם אנשים הסבורים שאתם כאן החלוצים החדשים של היהדות." הקהל הגיב ברחש של הסכמה וסיפוק. אפילו נשמעו, פה ושם באולם, מחיאות כפיים קלות. המשפט השני היה: "אבל ישנם שם אנשים הסבורים שאתם מנוולים בשם שמיים ועל בסיס שתי הגישות הללו אני מבקש לקיים את הדיון הערב." התגובה הייתה דממה מעיקה.

מרגע זו ואילך הלך המתח באולם וגבר. הקהל קיבל את העיתונאי בחיבה, בבחינת: "הנה העיתונאי שאנחנו אוהבים לשנוא" הסופרת, שבין השאר, גם הציגה עמדות פמיניסטיות, עוררה תגובות התנגדות קשות יותר, בעיקר מצד נשים בקהל. היוצרת בעלת הסדנאות התחבבה עליו מאד, במיוחד לאחר שסיפרה שהיא אוהבת לקיים סדנאות יצירה בקרב ילדי מתנחלים. לסיום עלה השחקן לבמה והגיש את המונולוג "נרות שבת".

2 חנוך לוין, "הפטריוט", "נרות שבת". "מה אכפת לציפור", עמ' 125, הקיבוץ המאוחד, 1987.

דממה השתררה באולם והמהומה פרצה רק לאחר שהשחקן סיים להגיש את הקטע השני מתוך שלושת קטעי המונולוג והחל בהגשת הקטע השלישי. תחילה היו אלו בודדים שהתמרמרו בינם לבין עצמם. לא חלף זמן רב וההתמרמרות הפכה לדיבור זועם וצעקה. צופים הטיחו לעבר הבמה הכרזות כגון: "זו חרפה!... בושה!... זו לא תרבות! זו צואה!..." הרעש הלך וגבר.

האחראי על התרבות במקום, ניצב סמוך לדלת היציאה, מוכן להימלט על נפשו וצעק להגנתו שהוא לא אחראי לתוכנו של הערב ו"אמיר אוריין אשם!" הרעש היה נורא. אי-אפשר היה להמשיך בתוכנית הערב. היה נראה כאילו בכל רגע עומדת התוקפנות המילולית להפוך לאלימות פיזית. סדרנים חילצו אותנו מהמקום, פילסו דרך בתוך הקהל הזועם והעבירו אותנו אל הרכב שנסע משם במהירות, בחזרה אל תחומי הקו הירוק.

למחרת התקבל מכתב בהול במשרדי "אמנות לעם", מטעם מארגני הערב בהתנחלות. במכתב הופיעה דרישה חד משמעית לקיים בירור דחוף במה שהתרחש בקדומים, יום קודם לכן. המכתב היה מלווה בהערה, שאם לא יתקיים בירור כזה, כותבי המכתב יפנו אל דרגים גבוהים ביותר והם אף מעיינים באפשרות לפנות אל נשיא המדינה מר יצחק נבון. במכתב זה הם גם דרשו את פיטורי מ"אמנות לעם".

לאחר שבוע התקיים בירור במשרדי "אמנות לעם", אליו הוזמנו כל הנוגעים בדבר. לבירור עצמו הופיעו נציגי "אמנות לעם", נציגי ההתנחלות ואני. מלבדי, איש מאלו שהשתתפו בפאנל לא הופיע. השחקן שלח מכתב התנצלות, שבו הוא מביע חרטה על כך שהציג את הקטע המסוים באותו פורום. הוא ציין שהוא בעל משפחה ועליו לפרנס אותה וזו הייתה הסיבה שהסכים להופיע.

בקריאה הראשונה של המכתב, חשבתי שהוא כתוב באירוניה עצמית והשחקן מלגלג בציניות על תגובתם הקשה של המתנחלים. רק בקריאה שנייה הבנתי שהשחקן אכן מתכוון ברצינות לכל מילה שכתב. מתוך המכתב עלתה חרדה אמיתית לתדמיתו ולסיכויי הפרנסה שלו.

באותו דיון במשרדי "אמנות לעם", הושמעו דברים קשים כנגד תוכנו של הערב. אם זכרוני אינו מטעה אותי, היה זה מר בני קצובר שנכח שם ואמר לי: "אתה יודע מה היו יכולים לעשות לך? שמיכה. אתה יודע מה זה שמיכה? אבל אנחנו לא כאלה. אנחנו בדרכי נועם!"

האירוע שימש השראה לכתיבת המחזה "התולעת עפה". תחילה הוא נכתב כדי לשמש כלי עבודה של שחקנים ובמאים במסגרת לימודי המשחק והבימוי

בתיאטרון החדר. לכן הוא נכתב כך שיכיל תבניות טקסט מגוונות. כלומר, דיאלוגים בעלי מקצבים שונים ומונולוג אחד ארוך במיוחד. הבחירה הטכנית הזאת נבדקה ונמצאה הולמת את תוכנו של המחזה ואת התפתחות העלילה.

במהלך השנים נפוץ היה במיוחד השימוש בדיאלוג: "אתה בן אדם נחמד", המופיע בתמונה 8 והוא הוצג כמעט בכל שנה במסגרת לימודי המשחק. שורותיו הראשונות של דיאלוג זה הפכו לסימט היכרות חביבה על יוצרים בתיאטרון החדר. שני יוצרים נפגשים לראשונה. אחד אומר: "אתה בן אדם נחמד!" אם השני עונה: "קצת ביישן!" הראשון אומר: "אה, גם אתה מתיאטרון החדר!" ומיד מתחילה ידידות מופלאה.

המילים שאמר לי מר קצובר במשרדי "אמנות לעם" ("אתה יודע מה יכולים לעשות לך...?") הדהדו בראשי זמן רב, עד שגם הן מצאו את מקומן במחזה הזה, בתמונה 7. מאז אותו ערב בקדומים לא הוזמנתי עוד להשתתף באירועי "אמנות לעם".

מרכיבי האירוע

1. מושג כולל

כפייה.

2. רעיון מרכזי

כפייה ודיכוי, בתנאים של בידוד חברתי, גורמים לכניעה בפני המדכא ולהזדהות איתו. רק עם שינוי תודעתי, יכולה להתממש החלמה ממצב הדיכוי.

3. מקום הזוי

חדר מגורים בבית פרטי. המקום הותאם להצגת תיאטרון אינטימית. באזור במה, שולחן עץ שחור ופשוט. מאחורי השולחן כיסא שחור. על השולחן מכשיר טלוויזיה ישן שקרביו הוצאו מתוכו. במקום מסך הזכוכית של הטלוויזיה, מותקן בתוכו מסך קטיפה אדום, בסגנון המקובל בתיאטרון. ממדיו זעירים ומתאימים למידות המכשיר, הוא עשוי להיפתח לצדדים אולם לא נעשה שימוש באפשרות זו והמסך נותר סגור כצופן סוד. בקדמת השולחן אל מול מסך הטלוויזיה, מוצמדת מגורה קטנה, המזכירה בצורתה מגורת משרד פשוטה, בעלת סוכך וזרוע גמישה. היא מאירה את המסך.

4. מקום פיזי

גרסה זו מיועדת להצגה בתיאטרון החדר, אולם ניתן להציג את המחזה בכל חדר בבית פרטי או באולם תיאטרון חזיתי קטן. רצוי שהמחזה יוצג במרחב רבוע. התקרה והקירות מסוידיים לבן וחשופים. באזור קהל מקום לשמונה-עשר צופים היושבים בכיסאות ביתיים. מספר הצופים עשוי להשתנות בהתאם לתנאים הנתונים. אם המחזה מוצג בבית פרטי, המקום ההזוי והמקום הפיזי זהים בהגדרותיהם. בתמונה 1. כניסה, הדמויות א' ו-ב' מתייחסות למקום ההצגה. אפשר לשנות את הטקסט על פי התנאים הנתונים.

5. סיפור

שחקן תיאטרון מעלה הצגת יחיד בחדר. הוא מופיע כליצן עצוב שמתמודד עם נושאים היסטוריים מקומיים. הצגת המחזה נקטעת עם כניסתן של שתי נשים המבקשות להחתים אותו ואת הקהל הנוכח במקום, על הצהרה שתוכנה כלל לא ידוע להם. השחקן מסרב. בהמשך מתברר לו שהוא נמצא בתא כלא סוריאליסטי שבו הוא נידון להקשיב לתעמולה פטריוטית ודתית עד שהוא מאבד את האיוון הנפשי. מערכת היחסים שבין השחקן לבין שתי הנשים מסמנת תהליך של קריסת הומניסט בחברה לאומנית.

6. סגנון

ריאליזם.

7. דמויות מופיעות

שמעון, שחקן תיאטרון (להלן ש')

לבוש ומאופר כליצן עצוב. פניו וכפות ידיו מכוסות צבע לבן. בחגורתו תלויים אביזרים שונים: חצוצרה, משרוקית, רעשן, תוף מיניאטורי, מגפון וכיו"ב. במהלך האירוע הוא משתמש בפיסה של בד לבן למחות זיעה ובהדרגה יימחה האיפור מעל פניו וניתן יהיה לזהות בו את האדם שמאחורי המסכה. הוא אדם באמצע שנותיו, בעל תודעה חברתית, שעד לאחרונה לא נתן לה ביטוי פומבי והוא מחליט ליצור אירוע בעל משמעות חברתית ישירה. הוא אדם נעים הליכות, נוח לבריות, ביישן ורגיש לבני אדם ככלל.

דמויות הנשים - הערות כלליות

שתי הנשים הן יהודיות דתיות. לבושן צנוע, חזותן אומרת חביבות מודגשת מהולה בביטחון עצמי. נראה שהן מנוסות בביצוע המשימות המוטלות עליהן ובטוחות ביכולתן לממש אותן. את ההתנהגות של עצמן הן מגדירות באמצעות הפסוק: "דרכיה דרכי נועם" (משלי ג, 17). אולם מאחורי החזות

הנעימה, נמצא שהן נחושות וקשוחות ובהתאם לתנאים המשתנים, הן עלולות גם להפעיל אלימות.

אהובה, ראשת חוליית מחתימים (להלן א')
המבוגרת שבין השתיים. נשואה ואם לילדים. על ראשה כיסוי ראש שחור המסתיר את שערה. לבושה בחליפה כהה וצנועה ובחולצה לבנה. כלפי חוץ היא אימהית, רכה ונוהגת, כביכול, בחן, חסד ורחמים. מדברת בסגנון של מורה מסבירת פנים. היא רגועה, חייכנית וקפדנית.

בתיה, תחת פיקודה של אהובה (להלן ב')
הצעירה שבין השתיים ועדיין רווקה. לבושה חליפה כחולה-כהה ועל ראשה שביס צבעוני. היא זריזה, מדברת במהירות, חרדה למלא את כל הוראותיה של אהובה. מרבה להתבונן בה, לומדת את התנהגותה, מתוך כוונה להגיע, ביום מן הימים, למעמדה של זו. היא גוררת עגלת קניות עמוסה.

8. יוצרים מופיעים
במהלך השנים, כל קטעי המחזה, הוצגו בנפרד, פעמים רבות, בהופעות שונות, בביצוע שחקניות ושחקנים רבים.

9. הגדרת קהל
ישראלים שבאו לצפות בהצגת תיאטרון אלטרנטיבית.

10. מעצב האירוע
אמיר אוריין

התולעת עפה - המחזה

1. כניסה

[עם כניסת קהל, נשמעת מוסיקת רקע, הבוקעת מתוך מכשיר הטלוויזיה, המוצב על השולחן. שי ניצב ליד הקיר האחורי, בשמאל במה, מעצב בגופו פסלים חיים. כל פסל מוצג במשך מספר שניות ואחר כך, בהילוך איטי, שי משנה תנוחה לפסל אחר וכן הלאה.]

רשימת הפסלים המובאת כאן היא זו שבה נעשה שימוש בתיאטרון החדר: האדם המקשיב לקיר השמאלי. האדם החושב. האדם המקשיב לקיר האחורי. פסל החירות. המקונן. ילד שואה. הבית. החייל המצדיע. הארנב המחייך ששיניו נוקשות. המנגן בכינור ואחרים.

עם תחילת האירוע, ש' נע בהילוך איטי משמאל לימין, בצמוד לקיר האחורי וממשיך בהצגת הפסלים. הוא חוזר שוב ושוב בלחש על משפט אחד. עדיין אי אפשר לשמוע מה הוא אומר. ניתן רק לראות ששפתיו נעות.

בתמונה זו, טקסט המסומן במירכאות, הוא מתוך המחזה שהשחקן אמור להציג בערב זה. המקור לטקסט נמצא בפרק "תעודת זהות", בשער הראשון של ספר זה]

ש': [תנועת שפתיים בלבד. בלי קול] "תעודת זהות בבקשה..."
 [ש' עומד בימין-במה. המוסיקה דועכת לאט. הוא פונה בהילוך איטי לחזית, מביט קדימה בנקודה רחוקה, באופק, בגובה עיניו. מכאן והלאה ניתן לשמוע את דבריו. הוא מחייך, מדבר ונע כרובוט] "תעודת זהות בבקשה... תעודת זהות בבקשה... תעודת זהות בבקשה... שער-עליה... תעודת זהות בבקשה... פנקס חבר... פנקס תלוישים... תעודת זהות בבקשה... מדינה... לא עוד פלשתינה א"י... מדינת ישראל... צנע... מעברות... ממשל צבאי... תעודת זהות בבקשה... סיגריות פלאיירס... עברי, דבר עברית... כמובן מטוסיאן... תעודת זהות בבקשה..."

א': [קולה נשמע מרחוק, מהכניסה למקום]
 שלום! יש מישהו בבית? הדלת פתוחה! הלו!

ש' קופא ומקשיב]

א': איזה בית יפה!

ב': מה, פה זה תיאטרון? איפה הסדרן? איפה האולם?

א': באינטרנט כתוב שההצגה פה... [מציינת את הכתובת המסוימת של מקום ההצגה] אז פה זה ההצגה... [חוזרת על הכתובת] ועל הדלת כתוב תיאטרון, אז פה זה התיאטרון!

ב': אז איפה ההצגה?

א': סבלנות! הכול יבוא על מקומו בשלום, בעזרת השם.

[שתי הנשים נכנסות ועומדות ליד הפתח. מביטות בשחקן ובקהל. מבקשות שיראו אותן כמי שאינן רוצות להפריע. מדי פעם מסמנות באצבע לקהל לאות "שקט!" ש' ממשיך בהגשת הטקסט, בעוד מבטו הנדהם נעוץ בנשים]

ש': "כיכר מגן דוד! גלידה ויטמן! בן גור-יון, אכל ס-בון! סבונים! דוסיים! פרענקים! ווס-וויסיים! שמוצניקים! אבקת-ביצים, אבקת-חלב. חאקי!

כל אישה בוחרת 'אָמָה' - כל אישה יודעת למה! מסתננים! לא מסתננים,
פליטים! תעודת זהות בבקשה!"

[שתי הנשים מדברות בלחישה רועמת]

א': ערב טוב!

ב': ערב טוב!

א': סליחה. אנחנו רק לרגע.

ב': רק לרגע. לא רוצות להפריע.

ש': "אנו דור אחרון לשעבוד וראשון לגאולה אנו."

ב': זה התיאטרון?

א': שקט!

ש': "אני לא הייתי בשואה."

ב': קטן.

א': אינטימי.

ב': מזוכיסטי.

א': לא צריך להגזים.

ש': "הם היו בשואה."

ב': והקהל גם כן. חברים, אמנים, אוהדים. קטן.

א': נו טוב, זה לא התיאטרון הלאומי.

ב': כמובן! התיאטרון הלאומי הוא... לאומי.

א': כן.

ש': "בשואה עוד לא נולדתי."

ב': וזה מה?

א': זה ניסיוני. תיאטרון שוליים.

ש': "כמעט נולדתי."

א': אנשים רציניים.

ב': תמימים.

ש': "כמעט נולדתי. בשואה. המורה, זה נותן לי זכויות מיוחדות, אם

כמעט נולדתי בשואה?"

א': תינוקות שנשבו.

ש': "תעודת זהות..."

ב': מסוממים.

ש': "...בבקשה."

א': אני הייתי נזהרת מלדון אותם מראש לכף חובה.

ב': כן. מוקדם מדי.

א': זה עדיין, ולכל היותר, בגדר של חשד.

ב': חשד מוצק.

א': חשד.

[שתיקה. השחקן קופא על מקומו. מביט נבוך בנשים. מסתובב לאט בגבו לקהל כמי שמבקש להרהר, בינו לבין עצמו, כיצד עליו לנהוג. הקטע הבא של הנשים הוא מוטיב חוזר בהתנהגותן והוא בא לידי ביטוי בתנועה חדה ופסקנית:

א' מביטה ב-ב'. ב' מביטה ב-א'.

א' מנידה ראש לאות "כן". ב' מנידה ראש לאות "כן".

א' מסבה ראשה קדימה. ב' מסבה ראשה קדימה.

עכשיו הן מנצלות את רגע השקט ומתגנבות, בגו כפוף, אל הבמה. כביכול, הן מבקשות שלא למשוך תשומת לב. מתייצבות בפניה השמאלית של הבמה. שתיקה]

ב': מה הוא עושה?

א': מתרכז. תרגיל בהתרכזות. זה מזכיר לי משהו.

ב': מה?

א': תפילת שמונה-עשרה. להבדיל, כמובן!

ב': כמובן. להבדיל אלף הבדלות!

[ש' מביט בהן נבוך. מכאן והלאה כל מה שיעשה ויאמר ינבע ממבוכה, פחד ובלבול ועל כן התנהגותו נראית מוזרה לרגעים. מחייך. מדבר במהירות]

ש': סליחה. אולי אתן מוכנות לשבת?

א' מחייכת אליו. מנידה ראש להסכמה, נוהגת כאילו מה שהוא אומר הוא חלק מההצגה. שתייהן מביטות בו בעניין. לא נעות ממקומן. שתיקה]

ש': אתן מוזמנות לשבת כאן איתנו אם תרצו. אני צריך את המקום הזה.

א': סליחה, תכיר בבקשה. זו בתיה. בתיה, תגידי שלום!

ב': שלום!

א': ואני אהובה. נעים מאד.

ב': נעים מאד!

א': ומה שמך בבקשה? [ש' שותק] כן, טוב. זה בסדר! [ל-ב'] אסור לו לצאת מהדמות שלו! [ל-ש', בזהירות] סליחה, אנחנו רק לרגע. זה בסדר, אנחנו יכולות להמתין.

ש': אתן מוזמנות לשבת, תשבו בבקשה.

[שתיקה. מוטיב התנועה החוזר של א' ו-ב', המסמן הסכמה הדדית]

א': תודה. רק לרגע.

ב': רק לרגע.

[הפעולות הבאות נעשות בדממה ובמהירות. ב' רצה לשולחן, לוקחת את מכשיר הטלוויזיה, רצה לפינה הימנית אחורית. בדרכה היא דוחפת הצידה את ש', לכאורה בלי כוונה. מניחה את הטלוויזיה על הרצפה. חוזרת לשולחן. מתוך העגלה היא מוציאה מרסס ונייר מגבת לבן. מתיזה על השולחן ומנגבת בנייר. את המרסס משיבה אל העגלה ואת הנייר טומנת בשקית ניילון קטנה, סוגרת אותה היטב ושמה בעגלה. פורשת על השולחן מפה צבעונית.

ברגע זה ש' מתחיל לדבר, אבל א' ו-ב' לא מגיבות. א' ניצבת במקומה ומתבוננת במהלכה של ב'. ב' ממשיכה בסידור המקום. היא מוציאה מהעגלה את החפצים הבאים ומניחה על השולחן: בקבוק מים, כוסות חד-פעמיות, קערת קש. מתוך שקית היא חופנת סוכריות עטופות צלופן וממלאת בהן את הקערה. מניחה על השולחן דפי נייר לבנים ומספר עטים]

ש': רגע אחד, מה אתן עושות, לא, אי אפשר, אתן לא יכולות לעשות את זה, אני מבקש מכן להחזיר את הכול למקום, אני מבקש מהקהל לצאת, לא, סליחה, אני מבקש מהקהל להישאר, אנחנו מתחילים הכול מההתחלה, כן, אני יוצא...

[ש', תוך כדי הליכה לכיוון היציאה, ממשיך בדיבורו ונעלם מעיני הצופים. א' מתיישבת ליד השולחן. ב' מתייצבת לשמאלה. ש', מחוץ לחדר, ממשיך לדבר]

...ואנחנו מתחילים הכול מההתחלה. אני מבקש את סליחת הקהל. גבירותיי ורבותיי, ההצגה הזאת מבוטלת, לא, ההצגה הזאת נדחית לתאריך אחר, על המועד החדש תימסר הודעה מיוחדת. סליחה. [ש' נכנס לחדר ועומד ליד הדלת]

א': תירגע, אדוני, לא באנו להפריע, אנחנו רק ממלאות תפקיד. בבקשה, אדוני, תכנס בבקשה, אתה גורם לנו להרגיש אשמות שהפרענו לך. אבל אנחנו לא אשמות.

ב': הוא אשם.

א': איש אינו אשם כאן, לפי שעה. כולנו, בעזרת השם, יהודים. אני מקווה.

ש': לכי מפה. אני חושב שנפלה פה איזו אי-הבנה.

א': לא.

ש': מישוהו הטעה אתכן.

א': לא.

ש': [מנסה לרצות את א'] טוב, אני מבין, אבל אולי בכל זאת, זה מקום פרטי ואנחנו מיד מתחילים, סליחה, ממשיכים, וכאן אתן רואות, יושבים

- חברים, אנשים ישרים, לא עבריינים או משהו, סליחה אם אני פוגע במישהו, התאספנו כאן לעשות הצגה.
- א': [מחייכת] לא עבריינים, מה?
- ש': לא! כן! אני יכול להבטיח לך שכולם פה חפים מפשע, אני מתכוון חברים.
- ב': [ל־א'] הוא אומר שהם חפים מפשע. למה הוא אומר שהם חפים מפשע?
- א': הוא אומר שהם חברים שלו.
- ב': החברים שלו חפים מפשע?
- ש': חובבי תיאטרון.
- ב': הוא מכיר את כולם אישית?
- א': [ל־ש'] וזה התיאטרון, מה?
- ש': [חוצה במהירות את החדר לכיוון הבמה ועוצר משמאל לשולחן] כן, זה מקום שעושים בו תיאטרון. [מסמן בידי] זה אזור במה וזה אזור קהל.
- א': כן, קצת קטן, לא?
- ש': [כועס. מדבר בקול רם מדי] אצלנו הגודל לא קובע! הכמות לא קובעת!
- א': אמנות של אמת...
- ש': כן!
- ב': אמת... כן, אני מבינה. איזו אמת?
- ש': של אמנות. אמנות של אמת.
- ב': הוא אומר לא אמת.
- א': [אימהית] טוב, כמובן שיש לנו כבוד רב לאמנות של אמת. על מה ההצגה?
- ש': מה?
- א': על מה ההצגה. אתה האמן. אתה אמן של אמנות של אמת. אז אולי, בבקשה, תאמר לנו. על מה ההצגה? אתה יכול לומר לנו, לא? אתה יודע על מה ההצגה, לא?... אתה מוכרח לדעת. אתה האמן.
- ש': סליחה, זה... קצת קשה עכשיו. אבל תוכלו להיווכח בעצמכם, אם תראו את ההצגה.
- א': בבקשה. אנחנו מוכנות.
- ש': זה קצת מפריע, לא מפריע, מבלבל. [לקהל] גבירותיי ורבותיי! אני מבקש את סליחתכם על ההפרעה הקלה. נפלה כאן איזו אי הבנה קטנה... הוא אומר לא אמת והוא יודע.
- ש': [לקהל] אני מקווה שמיד נוכל להתחיל, אחרי שנסלק את אי-ההבנה.
- ב': אי-הבנה?

- ש': [מדבר במהירות, מתאמץ לרצות, בעליזות מוגזמת] מה פתאום איי-הבנה? אין שום איי-הבנה. להפך, יש הבנה וכולם מוזמנות ומוזמנים להצטרף ולצפות בהצגה, ואחר כך, אם תרצו, נוכל לדבר.
- [לקהל] רצייתי רק לומר לכם, ברשותכם, שכחתי להזכיר עוד פרט אחד חשוב, שאחרי ההצגה תתקיים השיחה שלאחר ההצגה. הקהל מוזמן להישאר לדיון.
- [אל הנשים] שבו בבקשה. תרגישו את עצמכן בבית, אה... כן, תרגישו בנוח ונמשיך בהצגה. אני חייב לעשות את ההצגה שלי, אתן מבינות אותי, לא? ואתן כאן... קצת הוצאתן אותי מהריכוז אבל אין דבר.
- א': כן, את זה אני יכולה להבין, גם אנחנו עושות את המוטל עלינו.
- ש': ברור. מה?
- א': אז על מה ההצגה?
- ש': מה?
- א': על מה ההצגה?
- ש': [במהירות] על המצב.
- א': אהה... על המצב?
- ש': כן, על המצב.
- א': על איזה מצב.
- ש': הקיומי.
- א': פוליטיקה.
- ש': לא... כן... זאת אומרת כאילו, יש קטעים ש... בעצם לא. זה בידור.
- א': ואתה הברדן?
- ש': לא... אה, כן.
- א': ליצן?
- ש': כן, מין ליצן כזה.
- א': טוב, אני אוהבת מעשי ליצנות. כמוכן, אם הם עשויים בטוב-טעם! וערכית כמוכן! אפשר לראות?
- ש': כן, ודאי, אתן מוזמנות. הרי כבר הזמנתי אתכן.
- א': טוב, אבל קודם יש לנו משימה חשובה לבצע. זה לא יגזול זמן רב. ממש כהרף-עין. פעולה קלה. חתימה. תנועה אחת קלה, שתוצאותיה מי ישורנה לטובה, ובעזרת השם, אך ורק לטובה.
- ש': [מבולבל] אני לא יודע...
- א': אין מקום לדאגה. רק חתימה. חתימה אחת. בסוף כולם חותמים, אז אין מקום לדאגה.
- ש': רגע אחד. משהו פה לא בסדר.

- א': מה לא בסדר?
 ש': [תופס ראשו בידיו. צועק] תסתמו כבר את הפה לרגע!
 [נושם נשימת אנחה. מדבר מבלי להביט בהן]
 סליחה. אני לא מבין. איפה הן? איפה הן?
 א': מי?
 ש': מה מי?! איפה שתי ה... איפה שתי השחקניות... הבחורות, הנשים...
 שהיו צריכות להיכנס עכשיו. איפה הן?
 א': שחקניות? על אילו שחקניות אתה מדבר? אנחנו לא ראינו שחקניות
 שצריכות להיכנס. אף שהיום, אתה חייב להודות בכך, כבר אי אפשר
 לדעת מי שחקנית ומי לא. [ל-ב'] תאמרי לי בבקשה, האם ראית בחוץ
 שחקניות?
 ב': לא.
 א': אבל אם זה יכול לעזור לך, אז אנחנו יכולות להיות קצת שחקניות, רק
 שיהיה עליך לומר לנו מה עלינו לעשות. אתה יודע, אנחנו לא שחקניות
 מקצועיות. פעם, בבית ספר, עשינו הצגה על דבורה הנביאה ואני הייתי
 דבורה הנביאה. מאד נהנית! וגם קיבלתי הרבה מחיאות כפיים.
 ש': מה עשיתן להן?
 א': מה עשינו למי?
 ש': לשחקניות שלי!
 א': אבל אנחנו לא מכירות את השחקניות שלך! אנחנו בכלל לא מכירות
 שחקניות. [ל-ב'] את מכירה שחקניות?
 ב': לא, אני לא מכירה שחקניות.
 א': אנחנו לא מכירות שחקניות. אבל אולי אנחנו יכולות לעזור לך אם תהיה
 יותר מדויק.
 ב': יותר ספציפי.
 ש': השחקניות שהיו אמורות להיכנס עכשיו. לא. פשוט השחקניות שהיו
 אמורות עכשיו להיכנס ולהחתיים אותי. לא, אוף, שיט. מה הסיפור שלכן?
 מה הסיפור שלכן?
 א': מה הסיפור שלנו? אין שום סיפור. אנחנו, בעזרת השם, שלוחות לדבר
 מצווה. אנחנו רק ממלאות תפקיד.
 ב': בעזרת השם.
 ש': מי שלח אתכן?
 א': אנחנו, בעזרת השם, מטעם העמותה לשלום וביטחון.
 ב': בעזרת השם.
 ש': אתן לא השחקניות. איפה הן? מה עשיתן להן?

- א': למי?
ש': לשחקניות שלי! לפרטנריות שלי אהובה ובתיה!
א': [במהירות] אבל אלו אנחנו אידיוט. [נבהלת] סליחה. יסלח לי השם. בל אחטא בשפתיי. טפו, טפו, טפו. אלו אנחנו, אהובה ובתיה! מה קורה לך?
שנסביר מההתחלה? אולי כדאי להתחיל מההתחלה?
ש': אתן צריכות לבוא ולהחתיים אותי ואני מסרב. לא! לא אתן!
א': כן, רק לחתום. חתימה אחת קטנה. רגע אחד. הנה דבר מעניין מאד. על פי דברייך שלך עצמך, ידעת שאנחנו אמורות לבוא, כן? ככה זה! בעזרת השם, הבשורה הטובה עושה לה כנפיים. אבל אמרת שאתה מסרב? אני באמת לא מבינה מדוע אתה מסרב. כמובן, זכותך לסרב. אבל אנא, הנה לי רק לרגע קט להסביר לך כמו בין יהודים...
ש': אל תסבירו לי שום דבר. לא צריך להסביר שום דבר. תצאו מפה.
א': למה?
ש': זה לא אתן.
א': זה כן אנחנו.
ש': זה לא אתן.
ב': אתה רוצה שנראה לך תעודה מזהה? מה קורה לך?
ש': לא קורה לי שום דבר, תצאו החוצה!
[ש' מתקרב אליהן במהירות, בתנועת איוס. הן מחייכות אליו. באותה מהירות שבה הוא התקרב, הוא נסוג לאחור בבהלה]
א': בסדר, רגע אחד...
ש': תצאו החוצה.
א': [מרגיעה] רגע אחד! אתה בעצמך אמרת שצריכות לבוא שתי נשים ולהחתיים אותך ואתה מסרב. אני באמת לא מבינה למה אתה מסרב, ואני גם לא רואה טעם בסירוב הזה, אבל בסדר, נניח שאתה מסרב. הן מבקשות יפה, אמת?
[ש' שותק]
תענה לי בבקשה, אמת?
[ש' שותק]
אמת או לא אמת?
ש': לא אמת... אמת.
א': טוב, והן לא מפעילות עליך שום אלימות שלא לצורך, נכון? הן לא מכריחות אותך לחתום כנגד רצונך, אמת?...
ש': כן. לא.
א': [מתעלמת מתגובתו וממשיכה בדיבור רצוף]... ואנחנו, באות להחתיים

אותך, ומצפות ממך, שתקשיב לפחות במשך רגע אחד ואתה לא מסכים
 אפילו לשמוע מה יש לנו להגיד לך, אמת או לא אמת?
 ש': זו מתיחה.
 א': אמת או לא אמת?
 ש': אמת.
 א': אמת. אמרת, אמת. אז מה לא בסדר כאן? הכול אמת ואנחנו יכולים
 להתחיל בהחתמה. אמת?
 ש': לא. לא אמת. אתן לא הנשים הנכונות.
 א': תראה, זה באמת לא משנה. יש הרבה מחתימים. כל הארץ, ברוך השם,
 מלאה אותנו והארץ לא צרה מהכיל אותנו, אתה מביין? אנחנו קיבלנו את
 האזור הזה. הם קיבלו את האזור הוא. הכול בידי שמייים. החתימה שלך
 קובעת, לא אנחנו. אנחנו רק שלוחים לדבר מצווה. החתימה שלך קובעת.
 חתימה קטנה.
 [סוף תמונה 1. כניסה]

2. זיהוי

א': [רשמית] טוב, נתחיל.
 [מוטיב התנועה החוזר של א' ו-ב', המסמן הסכמה הדדית. ב' מקרבת
 כיסא מתקפל, אל צד שמאל של השולחן. מסמנת לשי' לשבת]
 ב': אדוני, תואיל בבקשה לשבת.
 [יושב. שתיקה. א' רשי' מתבוננים זה בזו. במהלך הקטע הבא נשאלות
 שאלות אולם דבר לא נרשם]
 א': נשאל אותך מספר שאלות ונשחרר. אתה אדם חופשי. זה כל כך פשוט
 וקל ונכון ובעזרת השם, הכול לטובה. הרי כולנו יהודים. אני מקווה. שמך
 הפרטי?
 ש' מחייך במבוכה. מביט בקהל כמבקש עזרה]
 שמך הפרטי ושם משפחה.
 ש': [מהסס] בסדר, שמעון תו.
 א': תו? שם פרטי?
 ש': לא, שם משפחה.
 א': מה שם המשפחה?
 ש': תו.
 א': תו כמו תו ו-ו?
 ש': כן.

א': תו בגימטרייה זה... [שולפת טלפון סלולרי ומקלידה במחשבון גימטרייה. מתפעלת מהתוצאות] 406! 406 בגימטרייה "אני אל שדי", הו! "דובר צדק", הו! "ג'זו קרייסט"? טפו! לא חשוב [ממהרת להטמין את הטלפון]. שם פרטי?

ש': שמעון.

א': שמעון שם פרטי, כן?

ש': כן.

א': ושם משפחה?

ש': אמרתי, תו.

א': מספר תעודת זהות.

ש': אפס שלוש שמונה ארבע, שבע שש אחת, שש חמש.

א': אפס שלוש שמונה ארבע?

ש': שבע שש אחת, שש חמש.

א': אפס שלוש שמונה ארבע, שבע שש אחת, שש חמש.

חמש, סיפרת ביקורת?

ש': כן.

א': טוב, תודה, אתה יכול לקום ולשבת שם.

ש': מה?

[מצביעה באופן כללי על אזור הקהל. כל הכיסאות תפוסים. ל־ש' אין מקום לשבת בו. גם אם היה מקום פנוי, הוא היה עומד]

א': אתה משוחרר, אתה יכול לשוב בבקשה למקומך.

[ש' נע בהיסוס לאורך הקיר עד קצה החדר. שתיקה. מוטיב התנועה החוזר של א' ו־ב', המסמן הסכמה הדדית. ב' ניגשת אל ש']

ב': אדוני, תואיל בבקשה לגשת אל השולחן.

ש': אבל הייתי עכשיו.

ב': איפה?

ש': ליד השולחן. אמרתן, בוא לשולחן, תשב, נשאל, נרשום, נשחרר, אדם חופשי. הייתי ועכשיו, אני מבקש...

ב': אם היית, הייתי זוכרת אותך. יש לי זיכרון טוב מאוד. אני זוכרת אותך?

לא. אז לא היית. נשאל אותך מספר שאלות, נרשום פרטים ונשחרר. אתה אדם חופשי. בוא בבקשה, זה כל כך פשוט וקל ונכון. הרי כולנו יהודים,

אני מקווה. [ש' מהסס] בוא...

[ש' ניגש אל השולחן. ב' מלווה אותו. הוא יושב. ב' עומדת לימינה של א']

סוף תמונה 2. [זיהוי]

3. תחתום!

א': (מניחה לפני שי דף נייר ריק ועט. שתיקה)
תחתום בבקשה את שמך על הדף הזה. למטה, כאן...
אנחנו נמלא את הפרטים.

ש': מה?

א': אתה רואה את הדף הזה? הוא ריק, נכון? נכון. עכשיו. אתה לוקח את הדף הזה, חותם עליו את שמך למטה, כאן... וזה הכול. פשוט, נכון? אנחנו נמלא את הפרטים. אל תיקח את הדף הזה. קח את הדף הזה. קח איזה דף שאתה רוצה. אתה רואה? יש לך כאן בחירה חופשית בין הדפים. כל השאר, אותיות קטנות. מי קורא אותיות קטנות? מי שאין לו אמון, אבל אני רואה שיש לך אמון. זה טוב! זה טוב מאוד! ותדע לך שזה הדדי. גם אתה יהודי, לא? הייתי נותנת לך לחתום על משהו שלא קראתי אותו קודם? כמובן שלא. אני מבטיחה לך שקראתי, ואתה הרי נותן בי אמון, נכון?

ש': לא.

[שתיקה]

א': טוב. אתה רוצה לקרוא את האותיות הקטנות?

ש': כן. לא.

א': יפה. אנחנו מתקדמים.

א': מסמנת ל-ב'. ב' מוציאה פריטים מתוך העגלה ומכריזה עליהם]
ב': קונטרסים קדושים לעיון ולימוד. מחזור ראש השנה ויום הכיפורים נוסח ספרד. מחזור ראש השנה ויום הכיפורים נוסח אשכנז. שביס. כיפה סרוגה. פמוטות לשבת. מלחיה. רעשן. שקית פלסטיק שקופה עם חופן מאדמת הארץ הקדושה. אקדת. פרוכת. רימונים של ספר תורה. דף של תפילת הדרך. תמונה של הרב קוק. אגרופן. נרות לשבת. נר נשמה. סכין קומנדו. גפרורים ארוכים. נְטֵלָה. סנדוויץ'. אוזיקים. אלה. חמסה גדולה. חמסה קטנה. עין כחולה. האצבע של פסוקו. כתב ההצהרה.

[שתיקה]

א': [ל-ש', מתמוגגת מאושר] אתה רואה? העגלה שלנו מלאה מכל טוב הארץ הקדושה! [ל-ב'] ההצהרה, בבקשה!

[סוף תמונה 3. תחתום!]

4. הצהרה

[ב' פורשת את יריעת הקלף, קוראת במהירות וברהיטות. א' לוחשת "אמן!" בכל פעם שבה ב' קוראת "אמן"]

ב': אני החתום מטה, נותן הצהרה באלה ובשבועה קדושה, שאני, למיטב ידיעתי, יהודי טהור כהלכה, להלן יוד טית, שומר קודשי ישראל, בין שאני שומר מצוותיו, צור ישראל וישעו וחרד לקיים קלה כחמורה ובין שאני יוד טית, יהודי טהור, שעדיין אינו מקיים מצוותיו ולא תמוש תקווה מישראל. אני יוד טית שם מבטחי בצור ישראל וישעו ובסנהדרין גדולה בישראל שתקום ותכונן במהרה בימינו אמן, כנגד כל המתנכלים לו מבית ומחוץ, לחיילינו היוד-הַלֵּת, השם יקום דמם, הקדושים והטהורים, שנפלו במערכות ארץ ישראל העם היהודי על קידוש שמו ברוך הוא כאלף החמישי בארץ ישראל הקדושה, במלחמת הקוממיות, במלחמת קדש, במלחמת ששת הימים, במלחמת ההתשה, במלחמת יום הדין, במלחמת הליטני, במלחמת שלום הגליל, במלחמת חומת מגן, במלחמת עופרת יצוקה, במלחמת צוק איתן, במלחמת גאון הירדן, במלחמת דמשק ועמלק, במלחמת ארם צובא פרס ומדי, במלחמת הנהר הגדול, במלחמת נהר מצרים, במלחמת אופיר, במלחמת בני עמון, במלחמת תיקון הלב, במלחמת נצח ישראל...

א': טוב, זה מספיק. אין צורך לפרט. העיקר ברור. את יכולה לדלג על הפרטים הטכניים. לכי לסעיף הסופי.

ב': ועל כן, בעזרת השם וביראת השם, באתי על החתום...

א': הפתרון הסופי, סעיף השמדה.

ב': אני יוד טית מחזק ידיהם של כל שלומי אמוני ישראל לדורותיהם ומקומם באשר הם על אדמתנו הקדושה ובעוונותינו הרבים הפוזרים בכל אתר ומזרה ישראל יקבצנו במהרה בימינו, אמן, ומצרף את קולי למען הכוחות המתחזקים ביהדותנו הנצחית הקדושה, עם סגולה, זרע קדושים וטהורים, להשמיד ולאבד, לרדוף עד חורמה ולסלק מעל אדמתנו הקדושה כל מי שאינו יוד טית זרע עמלק ימ"ש, יימח שמו וזכרו, אמן. זכור את אשר עשה לך עמלק ימ"ש, יימח שמו וזכרו, אמן, כן תעשה לו ביד השם יתברך מלחמה להשם בעמלק ימ"ש, יימח שמו וזכרו, וכל אשר אינו עושה להשי"ת, אמן, להשם יתברך, אמן, חייב סקילה רחמנא ליצלן ותיפול עליו אימה חשכה ועלטה באור יום. לא תעלה עליו השמש, חרם גדול מדרבנן ונכרתה הנפש היא מישראל, רחמנא ליצלן, ואנוכי יוד טית הח"מ, החתום מטה, מוסר נפשי למלחמת הקודש עד עולם וכל העם הזה יבוא על מקומו בשלום ובעזרת השי"ת, השם יתברך, תחזינה עינינו במפלת ישמעאל ימ"ש, יימח שמו וזכרו, ובחורבן טומאתו המשוקצת על הר הבית הקדוש ובעזרת השם יתברך, תחזינה עינינו בבניין בית המקדש קודש קדושים על הר הבית להשי"ת, אמן, להשם יתברך, אמן. והרחמן

הוא יעשה לנו ניסים כמו שעשה לאבותינו בימים ההם ובזמן הזה. ועל כן, בעזרת השם וביראת השם, באתי על החתום. שם וחתימה.
[ב' מניחה את כתב ההצהרה על השולחן. שתיקה. סוף תמונה 4. הצהרה]

5. הכחשה

ש': מה זה צריך להיות?
א': [מרימה את העט אל מול פניו של ש'] בבקשה, קח את העט והוסף חתימתך, ואחר-כך אתה יכול להתחיל בהצגה שלך ולכולם פה תהיה שעה של קורת רוח.
ש': אני לא מאמין.
[א' מניחה את העט על דף הנייר]
ב': הוא לא מאמין. למה אתה לא מאמין?
ש': אני לא מאמין.
א': כדאי לך שתאמין. זו אמת. אמת מאירת עיניים.
ש': אני לא מאמין.
ב': הוא חוזר על עצמו.
ש': אני לא מאמין.
ב': מה אנחנו בסך הכול רוצות? שתחתום.
ש': למה שאני אחתום?
א': למה לא?
ש': למה לא?! אלף סיבות למה לא! מיליון סיבות!
א': לא צריך להגזים. מיליון סיבות? נשמע סיבה אחת.
ש': מה?
א': סיבה אחת. תן לי בבקשה סיבה אחת מדוע שלא תחתום.
ש': זה טיפשי.
א': נו, באמת. אני מניחה שאתה יכול להביא סיבה אחת שהיא קצת יותר סבירה מזו.
ש': לא, אני מתכוון שזה טיפשי שאביא לך סיבה למה זה טיפשי.
א': אל תתייאש. אתה מתקדם. אתה הולך לחתום על הצהרה טובה מאוד. כל מי שראה אותה אמר עליה שהיא טובה.
ש': אפילו בתור משחק אני לא מוכן לחתום על הזבל הזה ובכלל מה אתן עושות פה. אני דורש שתצאו מכאן.
א': [שתיקה. מביטה בו בעיון] רגע אחד. אתה בן-אדם ליברלי, נכון? הומניסט, סימפטי...

[כאן אפשר להוסיף תכונות של מי שמופיע בתפקיד ש']

...מגדיר את עצמו חופשי. [מחייכת] מהחופשיים, מה? בעל אופקים רחבים, שואף לשלמות. צופה בחדשות, לא מאמין בהימורים אבל לפעמים אומר לעצמך, אם לא יועיל, לא יזיק. זאת אומרת, לנסות את המזל. אתה אומר שאתה לא מאמין באלוקים, אבל ברגע של פחד וחולשה, כאשר כלו כל הקיצין ואתה עומד על עברי פי פחת, למי אתה זועק לעזרה? בפני מי אתה נותן דין וחשבון? בפני אימא? בפני אבא? מה אתה אומר כשאתה עומד אל מול אימת המוות? וכשאתה עובר את הכביש ואוטו כמעט דורס אותך, למי אתה פונה באותו רגע? למשטרה? לא! [משלבת כפות ידיים, נושאת מבט למעלה] אתה קורא בשמו של בורא עולם. אתה האיש שלא מאמין באלוקים. אוי, אלוקים! אתה אומר. אוי, אלוקים! אתה צמחוני, כן? בכל אופן היית צמחוני, ואתה אוהה, נכון? אתה רואה? יהודי טוב! אולי אתה נוצרי? מוסלמי? בודהיסט? אתאיסט? סובלני! בכל אופן אתה סובלני בגבולות ידועים...

[א' ממשיכה לדבר ומכסה על תגובת ש']

ש': אני לא מוכן עוד לשמוע את הדברים האלה ודורש שתצאו מפה!
א': ...ואתה מתכוון לומר לי, ואפילו ברמז, שאתה שולל ממני, שאתה שולל מאיתנו, לממש את זכותנו הטבעית, האנושית, הזכות שניתנה לנו בחסדי שמיים, לבקש ממך לחתום על המסמך החשוב הזה? אתה לא יכול לעשות לי דבר כזה, נכון? אתה אדם ליברלי, נכון? הומניסטי! שחקן תיאטרון! אתה רוצה לשחק בתיאטרון, נכון? בבקשה. אנחנו בתיאטרון. בבקשה. אתה השחקן. שחקן. זה התור שלך. תחתום. באמת שאתה לא צריך להתרגז. תחתום על ההצהרה. תעשה מצווה גדולה. ואחר-כך אתה יכול לשחק כל מה שאתה רוצה. כמובן, בגבולות הטעם הטוב, וגם מגוון, כמובן.

ש': [כפוף, פניו אל השולחן. כועס מאד] תשמעי את... בעלת המשחקים... היהודייה הטובה, יהודייה טובה, לא? רוצה לשחק? אה? רוצה לשחק? [לקהל] תסלחו לי, אבל אי אפשר להמשיך ככה. מוכרחים לעשות משהו. לא, באמת. באמת. יש דברים שאי אפשר לעבור עליהם לסדר היום. [ל-א'] רוצה לשחק, בבקשה. אל תתרגז, היא אומרת לי. יש משחק כזה, אל תתרגז! יהודון אל תתרגז! משחק יפה, יהודון אל תתרגז! את ודאי מכירה אותו. משחק ישן-חדש. אפילו ילדים יכולים לשחק בו והם משחקים. נותנים להם לוח קטן עם משבצות קטנות, ועל הלוח יש בובות קטנות של יהודים קטנים, ובאמצע הלוח יש משבצות קטנות, וכל משבצת היא מחנה ריכוז, ומי שמכניס הכי הרבה יהודים קטנים למחנות הריכוז הקטנים,

שבתוך המשבצות הקטנות, שבאמצע הלוח, הוא המנצח, ועכשיו את באה אלי לשחק ביי? את באה לשחק בי יהודון אל תתרגזו? ועכשיו אני היהודון אל תתרגזו הקטן שלך? כי הרי כולנו יהודים? ואת רוצה להכניס אותי למשבצת הקטנה שלך, שבאמצע הלוח הקטן שלך. כי הרי כולנו יהודים? אבל אני לא משחק את המשחק שלך! אני לא בובת משחק בכת של קנאים יהודים עם תסביך גדלות של עם נבחר! כת משיחית, רצחנית, שתביא על כולנו את חורבן הבית השלישי, ואם את דווקא מתעקשת לשחק? בבקשה. זה התור שלך ויש לך מהלך אחד! החוצה.

(נבהל. מבולבל. שתיקה. לוחש) מה קורה ליי? על מה אני מדבר?

(שתיקה. שי מיוסר, מביט ב־אי)

א': [מתבוננת בו בחיך קל] יפה אמרת, יהודון אל תתרגזו... ואם במקום יהודים, היו על הלוח ערבושים. מה דעתך על ערבוש אל תתרגזו? איך זה בעיניך?

ש': [כועס] את מסלפת, את פשוט מסלפת את כל מה שאמרת, אמרתי לך...

א': [מחייכת] אמרת, כן, ודאי שאמרת...

ש': התכוונתי שכל צורה של דיכוי היא צורה של... [שתיקה]

א': דיכוי? מי מדבר כאן על דיכוי? מישוה שמע כאן מילה אחת על דיכוי? מישוה שמע? מישוה מדכא כאן מישוה? דרכי נועם, אדוני! דרכי נועם! רק בדרכי נועם! הרי גם אנחנו יהודים כמוך.

ש': [מתוסכל] לא דיכוי, זלוול, הכפשת שמו של מישוה, הסתה לזלוול בחיי אדם, בבני אדם, המעטת ערכו של אדם באשר הוא אדם, כן! דיכוי!

א': יפה. יפה דרשת. אבל הרי כולנו אחים ואחיות, בנים לאבינו שבשמיים. גם אני יהודייה כמוך, נכון? ועכשיו, אם במקום ערבושים היו על הלוח שלך...

ש': בבקשה, אל תקראי להם כך.

א': טוב, אם במקום האלמנטים המסוימים האלה, היו על הלוח שלך עיגולי שוקולד ובמקום מחנות פליטים היו תבניות אפייה שמכניסים לתנור, גם אז היית מתנגד למשחק הנחמד הזה? היית מתנגד? כן או לא?

ש': אני לא יודע.

א': היית מתנגד לעוגיות שוקולד ותבניות אפייה?

[שתיקה]

ש': עוגיות שוקולד?

א': כן. היית מתנגד למשחק של עוגיות שוקולד ותבניות אפייה בתנור?

ש': אני לא יודע מה את זוממת...

א': כן או לא?!

[שתיקה]

ש': אני חושב...

א': כן או לא?!

ש': ... שזה לא אותו משחק?

א': כן או לא?

ש': לא.

א': יפה. אנחנו מתקדמים. [מחייכת חיוך קל כמבקשת לרצות את שין] עכשיו אנחנו יודעים שמה שקובע אצלך זה שם המשחק, הצורה החיצונית, הקליפה. אני מבינה אותך, אדוני. אבל אתה טועה, אוי, אוי, אוי, כמה שאתה טועה. טועה ביותר, ערבושים, עיגולי שוקולד, הכול אותו דבר. הכול? לבד מהגורל היהודי כמובן! נו, באמת! איך אתה יכול להשוות! הגורל היהודי! הנה לך משהו להתגאות בו. אבל אתה? מה בסך הכול אתה רוצה? לנצח במשחק שלך. אמת? אמת! ולא משנה לך כמה עיגולי שוקולד תצטרך לאכול כדי לנצח. לקבל בחילה ולנצח. להקיא ולנצח. אבל אתה לא יכול לנצח. כי בשבילך אין ניצחון במשחק הזה. רק מעשיך הטובים יושיעו אותך. התנאים ההיסטוריים, אתה יודע... הם איתנו... לא איתכם... לא איתך... לכן...

[מרימה את העט מהשולחן וחוזרת ומניחה. מחייכת]

כדאי לך לחתום.

ש': [מדבר לאט ובהטעמת המילים לצורך הדגשה] אני לא רוצה לחתום ואני לא חייב לכן שום דבר ועכשיו אני מבקש מכן יפה ובלי לפגוע בכבודה של אף אחת מכן, שתסלחו לנו ותעזבו את המקום הזה. זו הבמה שלי ואתן מסיגות גבול. זוהי עבירה פלילית ואתן עלולות לתת את הדין על כך. עדיין יש חוק במדינה הזאת. ואני מבטיח לכן שאם לא תסתלקו מכאן, אם לא תצאו, תלכו מכאן בשקט ובלי להפריע את מנוחת השכנים, אני אקרא למשטרה והיא כבר תטפל בכן.

א': [ל-ב'] מה את אומרת?

ב': לא משכנע.

א': [ל-שין] לא משכנע. אתה רואה? לא משכנע. [מתלהבת] אתה שחקן ואתה מוכרח להאמין במה שאתה אומר, אחרת מי יאמין לך. אתה יודע מה הצרה איתך? אתה לא מאמין במה שאתה אומר, נכון? לא באמת! לא יכול להיות שאתה מאמין. מדינת חוק. משטרה. היית צריך להאמין. היית רוצה להאמין, אבל אתה לא מאמין. מי ששומע אותך יכול לחשוב שחס וחלילה, המדינה הזאת היא לא מדינת חוק והמשטרה אלימה. אבל לא לזה התכוונת, נכון? בכל אופן לא לזה התכוונת עכשיו.

ב': הוא לא ילמד אף פעם.
 א': הוא ילמד. תני לו זמן להתרגל. הוא מבין אותנו אבל אולי עוד לא מסכים. זהו תהליך! והוא הולך ומתחזק בו. בן אדם צריך להתרגל להבנה הזאת. [לקהל] הנה, הם מבינים. הם באו לכאן לראות הצגה ומה הם מוצאים? השחקן הראשי חולה? לא! התפאורה מתמוטטת? לא! התיאטרון סגור? לא! הכול על מקומו, בעזרת השם. אבל מה? השחקן הראשי מעכב. הוא, שהיה צריך להיות הראשון שיהיה מעוניין לקיים את ההצגה, הוא מעכב, ועל מה? על לא כלום! על דבר שאפשר לבצע בצורה מכובדת במחי תנועה אחת! חתימה על פיסת נייר! ריקה! אפשר לחשוב מה כבר כתוב בה? ריקה! והקהל? קהל טוב! קהל תרבותי! מנומס! ממושמע! יושב בשקט ובסבלנות וממתין שהשחקן הראשי יסיים את ההתלבטות שלו, יסיים להסס, לאיים, לקרוא למשטרה! נו, באמת! והקהל ממתין! בהתחשב בנסיבות הקשות שבהן אנחנו נמצאים עתה, זהו הקהל הכי טוב בעולם. הקהל הכי מוסרי בעולם.

ב': הם נרדמים.
 א': מה?
 ב': הקהל. אני חושבת שהם קצת עייפים.
 א': ודאי שהם עייפים! הם באים לראות הצגה והשחקן הראשי מעכב! איפה נשמע כדבר הזה?
 ב': ואולי לא אכפת להם.
 א': אכפת להם! ודאי שאכפת להם! הם חובבי תיאטרון! מומחים לתיאטרון! אבל הם עייפים!
 [ל-ש'] ואתה צריך לדעת שהזמן לא פועל לטובתך. לגמרי לא.
 [שתיקה. סוף תמונה 5. הכחשה]

6. מבוא להרצאה

[א' מוזגת מים לכוס. לוגמת מעט, נאנחת, נינוחה, מחייכת]
 א': טוב, אז עכשיו אנחנו נשחק קצת באמת או חובה, אמת או שקר, אמת או רשות או הכרה. משחק נחמד. נשים אותך על השולחן ונמתח קצת, עד גבול הטעם הטוב, כמובן. לא נעבור אותו, חס ושלום. אנחנו, בעזרת השם, יודעות את גבולות הטעם הטוב. כולנו כאן אנשים תרבותיים. לא פראים מהרחוב. כולנו יהודים, לא? אולי נוצרים? מוסלמים? בודהיסטים? פאנקיסטים? אתאיסטים? לא נראה לי.
 אתה רואה? הנה, הרי אני ידידה שלך. כי הרי אני יהודייה כמוך. אחותך

לגורל המשותף, וגם יועצת, רופאה, מנתחת ואתה מוכרח להודות שזה מאוד אנושי. אני אומרת זאת במלוא הענווה ואתה הרי לא סתם איזה פרא-אדם מהרחוב. אתה יהודי, עם מחשבות ורגשות ואנחנו לא רוצות לפגוע ברגשות שלך שלא לצורך. שום אלימות שלא לצורך. אתה צריך לדעת בדיוק מה הולך לקרות לך כי אני אחותך לגורל המשותף. הרי זה כמו הרופא המשפחתי שלך ולפני הניתוח אני מסבירה לך בדיוק מה הולך לקרות לך, שלא תאבד את דרכך, שתדע, אחי, שתדע מה קורה לך וזה כמובן לא משנה דבר. הרי הכול כבר כתוב, בעזרת השם, ואתה יודע זאת, כמובן. כי הכול צפוי והרשות נתונה והרי הרשות נתונה לך מקדמת דנא, מששת ימי בראשית. מה עשית בה ברשות הנתונה לך? הרי אפילו להחליט החלטה אחת פשוטה אתה כבר לא יכול, ועכשיו אתה בקושי חי. כמעט רדום. תביט על עצמך, רק תביט על עצמך. הרי אפשר לעשות בך מה שרוצים ואז מה שווה הידע שלך? אתה רדום. חצי חי, חצי מת. אולי יהיו כאלה שיאמרו עליך שאתה מת גמור. לא צריך להגזים. אין לעבור את גבולות הטעם הטוב, כמובן.

[שתיקה. סוף תמונה 6. מבוא להרצאה]

7. הרצאה: אתה יודע מה יכולים לעשות לך?

א': אתה יודע מה יכולים לעשות לך? לא אנחנו, חס ושלום, אבל יש כאלה, ישמור השם!... אתה כבר יודע שאנחנו אף פעם לא נוקטים באמצעי אלימות שלא לצורך. הרי גם אנחנו יהודים, כמוך! אולי אתה לא יהודי? אני לא מאמינה. אתה יהודי. טועה, אבל יהודי. מבולבל, אבל יהודי. יהודי, אפילו הוא מומר, יהודי הוא. אבל יש כאלה, אתה יודע, חיות. לא כדאי ליפול לידיים שלהם. מה לעשות, בסך הכול מדינה יהודית ודמוקרטית. אי אפשר להגיד למישהו אל תעשה את זה ועל תעשה את זה. דמוקרטיה! אתה יכול להגיד למישהו שלא יעשה לך שמיכה? אתה יכול! אבל מה? יעזור לך? אתה בתוך השמיכה. ככה זה בדמוקרטיה. אתה בתוך השמיכה! שמיכה? אתה יודע מה זה? ודאי שאתה יודע. לא עשו לך אף פעם שמיכה? לא היית אפילו בתנועת נוער? תתבייש לך. מה עשית בחיים שלך? בנשמה היתרה שהפיה בך הקדוש-ברוך-הוא? שמיכה! יש כאלה, אתה יודע, פרימיטיביים. לוקחים אותך בלילה לשדה, שמים אותך בתוך שק. סוגרים את השק ואז מכים מכל הכיוונים. אתה אפילו לא יודע מאיפה זה בא לך. וזה הכול. לא צריך יותר. הפחד נשאר לכל החיים. דווקא קיבוצניקים מומחים בזה. השומר הצעיר, סוציאליסטים, צופים,

ליברלים, קומוניסטים, דמוקרטים. כן, גם אני הייתי פעם בצופים, אבל מה? מתבגרים. לומדים את הנכון. מקבלים את האמת. רואים את האור ומתחזקים מיום ליום, מרגע לרגע. מה זה היום שמיכה? ברבריות. היום עובדים באופן פסיכולוגי. נקי יותר. כואב יותר.

בני עקיבא נקיים. למה? כי יש להם אלוקים בלב, ומי שיש לו אלוקים בלב, אתה יכול לעשות לו אלף שמיכות ולא ישבור אותם. אתה יודע מה פירושו של דבר שאלוקים איתך? בגלל זה כל הערבושים מפחדים מהם. יש להם אלוקים בלב. ואתה מה? ריק. חלול. אין דבר שלם יותר מלב שבור? כן, אבל הלב שלך אפילו לא שבור. הלב שלך שלם וריק. מדברים מילים יפות אבל הנה אותם רגע אחד בהמתנה בחושך וכבר הם בוכים שרוצים את אימא. אין אימא. יש רק אבא, בשמיים ובארץ ואבא אומר - עושים. לא עושים - משלמים.

הנה דבר מעניין מאוד. דווקא אלו שגדלו בבתים מתירניים, חופשיים, לא עלינו, שהכול מותר, לא עלינו, ישמור השם, אתה יודע, בלי קידוש לשבת, בלי כשרות, בלי מסורת! בלי אמונה! דווקא אלה רוצים לראות את האור בכל מאודם! מה זה רוצים? משתוקקים! הם חשים עצמם כל כך ריקים! והם צודקים! הם ריקים! והאור ממלא אותם! והם חותמים! וגם אתה תחתום! בסוף, אתה יודע, הרי כולם חותמים! איך בן האדם הוא אורגניזם מעניין? אה? נכון? ילדים טובים של אימא ועכשיו אני האימא שלך. אבל מה? אנחנו לא נוקטים באמצעי אלימות שלא לצורך. הרי אנחנו יהודים. ויש עדים, ותקבל טיפול מיוחד, אני מבטיחה לך. לא משאיר סימנים בחוץ. אתה יודע מה? תאר לעצמך שאתה נשאר כאן אחרי שכולם הולכים הביתה. הרי מה? זה רק תיאטרון ואתה רק שחקן. נכון? כמה פעמים אמרת שאתה רק שחקן? ויש כמוך מאה בשוק. למה מאה? אלף! אלפים! כמה שחקנים יש בשוק השחקנים? הרבה, נכון? ויש גם לא שחקנים. לא כולם שחקנים. יש מיליונים. מה אני אומרת מיליונים? מיליארדים! אני לא יכולה לראות מיליארדים. אני יכולה לראות אותך ואני מכבדת אותך. אתה הרי יהודי כמוני ואם אני מעליבה אותך, חס ושלום, הרי זה כאילו אני מעליבה את עצמי. את צלם האדם שבי. אתה רואה, גם אני מבינה משהו בתיאטרון. גם אני מבינה משהו בהומניזם. תתפלא, גם אני ליברלית. אבל מה על כל האחרים? כולם הומניסטים? לא. כולם ליברלים? לא. יכולים להשאיר אותך כאן אחרי שכולם הולכים. תיאטרון או לא תיאטרון? ואתה שחקן אחד שצריך להוריד איפור, לשתות כוס תה, לנוח, קצת להיזכר במחזאות הכפיים. מה אני יודעת מה שחקן עושה אחרי ההצגה? אחרי שהקהל הולך? הקהל הולך ואתה נשאר. מישהו יודע באמת מה אתה עושה

כשאתה לבד? אני כשאני לבד אני הולכת לישון ותכף נרדמת. מה יש לי לעשות? ויש לי חלומות... אולי פעם אני אספר לך. אבל אתה? מישהו יודע מה אתה עושה כשאתה לבד? מישהו יודע מתי אתה בוכה? מתי אתה צוחק? למה אתה בוכה? למה אתה צוחק? בוכה באמת! צוחק באמת! הקהל הולך ואתה נשאר. שמים אותך בתוך שמיכה ומעבירים למקום שקט שאפילו הסבתא של הסבתא שלך, תנוח בשלום על משכבה, לא תמצא אותך. ארבעים ושמונה שעות בלי צו של בית משפט. בלי ניירת בכלל. ישבת פעם בבידוד? משהו בגודל של קופסת נעליים. מאוד אינטימי. ראית פעם ג'וקים הולכים לך על הפנים באמצע הלילה? כאלה ג'וקים! הרגשת פעם ג'וק עושה את צרכיו על העיניים שלך? מה אכפת לך? הוא ג'וק. פעם אתה עושה את צרכיך עליו ופעם הוא עושה עליך. אי אפשר להגיד שאין צדק בעולם. אז לא תאכל יום או יומיים. אין דבר. לא מתים מזה. אבל כאב הראש? זה דבר מעניין. בוא נגיד שיום כיפור אחד אתה מחליט להיות יהודי טוב וצם. אתה צם ומרגיש נפלא! אבל תחשוב על מצב אחר. נניח שפתאום לא נותנים לך לאכול ואתה לא יודע מתי ואם בכלל, יתנו לך. לא עוברת שעה וכבר יש לך כאב ראש. לא צריך להפעיל אלימות שלא לצורך. אפשר רק להניח אותך במקום שקט. הרעש הכי גדול שאתה שומע אלה הקולות שעולים מתוך הלב שלך, והלב שלך דופק, בום, בום, וכל בום כזה כואב, כואב מאד. ועד שאתה מתרגל להלמות הלב, אתה שומע את הדם שלך רץ בתוך הגוף. שמעת פעם ברו פתוח. זה רק קשקוש נעים בהשוואה לקול של הדם, רץ בתוך הגוף שלך ווום! רץ וחוזר, חוזר ורץ, רץ לשום מקום וחוזר, ווום! ווום! והראש דופק את עצמו כמו פטיש עשורה קילו. מה אני מדברת עשורה קילו? מאה קילו! אף! ככה אתה יכול להיות את החיים שלך ארבעים ושמונה שעות בלי לגמור את הרגע. אחר כך משחררים. לך ותצעק שחטפו אותך. מישהו עשה לך משהו? מישהו חייב לך משהו? תלך להתלונן? איפה? מישהו חייב להאמין לך? מישהו אוהב אותך? אתה רוצה לומר לי שמישהו אוהב אותך ולא יכול להיות רגע אחד בלעדיך? אתה בטוח? מאיפה הביטחון הזה? ואתה בעצמך, אף פעם לא חשבת לקום ולעזוב הכול ולקחת לך חופשה מהחיים אפילו ארבעים ושמונה שעות? מה יש, אתה מלאך? אז למי תבוא ותספר סיפורים? למטרה? יש להם זמן בשבילך? מה תגיד? הכניסו אותי למעצר ארבעים ושמונה שעות בתיאטרון? אז אל תלך לתיאטרון. מישהו מכריח אותך ללכת לתיאטרון? זו ארץ יהודית ודמוקרטית. לכל אחד יש זכות לא ללכת לתיאטרון, ובכלל, מה זה תיאטרון? זה לא דבר בטוח בחיים ואתה בעצמך רואה שזה יכול להיות אפילו מסוכן. אז למה לך? אבל אחר כך

יש עוד ארבעים ושמונה שעות ועוד ארבעים ושמונה שעות ועוד ארבעים ושמונה שעות ואם באמת אין עוד ארבעים ושמונה שעות, תמיד אפשר לסמוך על הפחד מפני עוד ארבעים ושמונה שעות. לך ותספר את זה לשוטר. מה יעשה השוטר? יביט בך כאילו היית משוגע, ידבר בטלפון, יבואו שני אחים בלבן, יכניסו אותך להסתכלות בחשד של חוסר שפיות זמני. ואם לא מכניסים, בועטים החוצה. יש להם מספיק עבודה גם בלי כל התימהונים האלה שמסתובבים להם בין הרגליים. כי כל אחד הוא קצת אשם תמיד, אמר מי שאמר, נדמה לי הרב קוק, לא? וזכר צדיק לברכה. גאון היה הרב קוק. מבין גדולי בנפש האדם. ואם משהו זרק אותך לארבעים ושמונה שעות, סימן שמגיע לך. אפילו אם קצת מגיע לך, מגיע לך. לא יותר פשוט לחתום? מה יקרה לך? יהיה לך לא נעים? מה לא נעים? אפשר לחשוב שמבקשים ממך לשקר. ואם מבקשים, אז מה? אפשר לחשוב שמקלפים לך את הציפורניים מהאצבעות בפניצטה. מה בסך הכול עושים? מבקשים יפה ואפילו לא נוגעים בך באצבע קטנה, אז מה? תחתוך לעצמך אוזן בשביל לא לשקר? תוציא לעצמך עיין? אומרים לך תעשה כך וכך ואתה עושה. תקום בבוקר ואתה קם. תתפלל לאלוקים ותגיד לו תודה שהחזיר נשמה באפק? אתה קם וגם מתפלל וגם אומר תודה. אומרים לך תחשוב שאתה בן אדם טוב מאוד ומיד אתה חושב שאתה בן אדם טוב מאד. אומרים לך לתקן את דרכיך, להיטיב עם עצמך ועם עמך, ואתה אומר, בסדר. אומרים לך, מדבר שקר תרחק, ואתה מסכים, אני לא משקר, אתה אומר. לפעמים קצת, רק כדי לעשות את החיים האלה נוחים יותר. ואפילו כל היום אני משקר, לעצמי אני אף פעם לא משקר. ככה אתה אומר לעצמך. מהיכן אתה נוטל לעצמך את היהירות הזאת? באמת! מי אתה שתקבע מה אמת ומה שקר? מי אתה? בורא עולם? להבדיל אלף הבדלות! אתה שחקן. אתה בתיאטרון ותיאטרון זה מין שקר יפה כזה, משחק של דמיונות כאלה ונגיד שהשקר היפה הזה הוא אמת אמנותית גדולה מאוד או קטנה מאוד - מה אמת זו, אל מול האמת האחת והיחידה, האמת הגדולה של בורא עולם יתברך שמו?! אז איפה פה השקר? רק בגלל שאמרתי לך לשקר? הרי לא אמרתי לך לשקר.

[בעודה מדברת, היא שולפת כלי עישון, מגלגלת לעצמה סיגריה] מכות יבשות. קיבלת פעם? לא משאיר סימנים, אבל לא נעים. לגבר מכניסים בין הרגליים. איבר של גבר דבר עדין מאוד. מי כמוך יודע. אפשר לעשות מזה חביתה. מקושקשת. אבל בלי סימנים חיצוניים. לנשים אפשר בבטן התחתונה. שהרחם תיפול. לא תמיד היא נופלת, אבל תמיד יש הפחד שתיפול. אונס למשל. לא נקי אבל עובד. כואב מאוד.

תאר לעצמך שנכנסים אליך לתוך הגוף ועושים סיבובים. כמו רבע עוף משופד על גריל. מה יכול רבע עוף על שיפוד שנכנס לו דרך הישבן ויוצא דרך הפה ועם רבע עוף משופד. עם שיפוד שנכנס לו דרך הישבן ויוצא דרך הפה ועם הלשון בחוץ, הוא לא יכול אפילו לזוז. זה מה שנקרא אצלנו למלא את המשימה בהנאה. מי זה אצלנו, מה? את זה אני לא צריכה להגיד לך. אתה יודע, אצלנו זה אצלך. הכול אותו דבר. כולנו יהודים, לא? אז לא יותר פשוט להודות באמת? לחתום? והכול בינך לבינך. והכול בינינו. הכול נשאר במשפחה. אפשר להיות חולה מזה. תלוי במזג האוויר. למה להסתובב על השיפוד של עצמך? הם יכולים לעשות לך אמבטיה. אתה אוהב אמבטיות? אמבטיות קרות בחורף, אמבטיות חמות בקיץ, והראש שלך שוחה כמו דג במים. לא צריך יותר. רק הראש. לו רק היו לך זימים כמו לדג. זימים של דג היו יכולים לעזור לך כשהראש בתוך המים. חמש דקות במים, חצי דקה בחוץ. חמש דקות במים, חצי דקה בחוץ. נהנה משני העולמות. נושם מים. נושם אוויר. לפעמים רוצים למות מזה אבל לא מניחים. וזה בגלל קדושת חיי האדם היהודי! אבל מצד שני, לחיות יכול להיות כאב גדול מאוד. אז אולי כדאי שכבר עכשיו תעשה הסבה לקדוש מעונה. מים. מים זה מוליך חשמל טוב מאוד. אור גדול בכל הגוף. המצאה גדולה החשמל. אחר כך תולים לייבוש. רגליים למעלה, ידיים למטה, במשקולות, כדי ליישר את הקפלים וקושרים בננה, רגליים וידיים מאחורי הגוף. אקרובטיקה כזאת. מחליץ עצמות ממקומן. נותנים לך לאכול את הצואה של עצמך, לשתות את השתן של עצמך. קוראים לזה מְחֻזָּר. מאוד חסכוני. אחר כך אתה יבש לגמרי.

[מקרבת את הסיגריה לאט אל העין הימנית שלו]

סיגריות אתה מעשן? סיגריות תעשן בין הרגליים, פילטר בחוץ. סיגריה בין הרגליים. סיגריה בעין. שמעת פעם צליל של סיגריה נכבית בתוך העין? מוסיקה...

[היא מחייכת בנועם. שתיקה. מניחה את כלי העישון בתיקה]

אתה רואה? יותר פשוט, יותר נכון, יותר יפה - לחתום. למה לעכב את כל הקהל הזה. הם באו לראות אותך. מחכים לך. תן להם הצגה טובה באמת. אתה יודע מה? אל תחתום. לא צריך. אבל מה על הקהל הזה? כיצד תישא פניך אל הקהל הזה? בוא, שחק את המשחק הכי גדול שלך ואחר כך נזמין אותך לעשות שבת אצלנו. תראה חיים טובים וגם תלמד משהו. בבקשה.

[שתיקה ארוכה. מביטים זה בזה, ללא תנועה]

ש': לא.

[שתיקה]

א': טוב.

[שתיקה]

ש': מה טוב?

[שתיקה]

א': אתה אדם חופשי.

ש': תודה.

א': מישהו אחר יחליף אותך עכשיו.

[שתיקה]

ש': טוב. [קם. מתבונן בשולחן העמוס בחפצים שהערימו עליו הנשים.

הולך אל מכשיר הטלוויזיה המונח על הרצפה]

א': מישהו ישב כאן עכשיו במקומך ויעשה במקומך את מה שאתה היית צריך

לעשות.

[שתיקה]

ש': לא.

[ש', גבו לקהל, מרים את הטלוויזיה מהרצפה. במהלך השורות הבאות

הוא עומד כך ומשוחח עם א']

א': הוא יחתום במקומך.

ש': לא.

א': היית רוצה שיחתום?

ש': לא.

א': אתה אולי תהיה עד לכך שהוא יחתום פה במקומך.

[שתיקה]

ובשמך.

ש': לא.

א': כן. כולנו יהודים. כולנו ערבים זה לזה.

ש': ביהדות שלך יש ערבובת רק ליהודים, לא לבני אדם.

א': [שתיקה. היא רגועה] טוב... אבל אתה נבחרת. לא במקרה. נבחרת. אם

בוחרים בך, אתה לא יכול להגיד סתם ככה, לא. זה לא תלוי בך. בכלל

לא תלוי בך. וגם לא בי. דברים כאלה נקבעים במקומות אחרים ולנו אין

שליטה עליהם. אתה יודע את זה. יודע טוב מאוד. ואפילו לא היית נבחר,

מה שנשמע מופרך לגמרי, שהרי גם אתה יהודי, כמוני, היית עד למי

שהיה נבחר כאן במקומך וזה כפי שידוע לך, אותו הדבר בדיוק.

ש': זה לא אותו הדבר, אבל מה זה משנה, ועכשיו אם לא אכפת לך...

[ש' צועד אל עבר השולחן]

א': יש לך ברירה.

- ש': [דבריה של א' עוצרים אותן] כן, אני יכול ללכת מכאן בזה הרגע.
 א': כן. אתה יכול ללכת. אבל אני משערת שלא תעשה את זה.
 ש': לא. אני לא אעשה את זה.
 א': נכון. אתה לא יכול.
 ש': אני לא יכול כי יש לי התחייבות כאן. אני מחויב לעשות את ההצגה שלי ואתן מפריעות לי.
 א': מחויב? כן! אבל למי? לאבינו שבשמיים! אתה לא יכול ללכת מפני שאתה עדיין חייב דבר, לנו, לאנשים הטובים האלה ובכלל אתה פשוט לא יכול ללכת מכאן עכשיו.
 ש': מישהו מונע ממני לקום עכשיו וללכת מכאן? תגידי לי! מישהו מונע? אני רוצה לשמוע את זה! ממך! ושכולם ישמעו! מישהו מונע?
 א': לא.
 ש': אז אני הולך עכשיו.
 א': בבקשה, אתה אדם חופשי. מהחופשיים! [צוחקת צחוק קצר. שתיקה] אתה לא הולך?
 ש': [מניח את הטלויזיה על הרצפה] תראי אותי כאילו הלכתי.
 א': טוב. אנחנו מתקדמים... אתה באמת יכול ללכת. הדלת לא נעולה. אף אחד לא עומד מאחורי הדלת לעצור אותך. אולי כן. אבל את זה תוכל לדעת רק אם באמת תנסה לצאת מכאן.
 ש': את לא תוציאי אותי מכאן. אני ארצה, אלך. לא ארצה, לא אלך.
 א': יפה. באמת יפה. אתה יודע? אתה מוצא חן בעיני. הוכחת גדלות נפש, כוח רצון, נחישות! עמדת על זכותך! והחשוב מהכול - שמרת על כבודך!
 [שתיקה. סוף תמונה 7. הרצאה: אתה יודע מה יכולים לעשות לך:]

8. אתה בן אדם נחמד

- [כאן חוזר מוטיב התנועה של א' ו-ב', המסמן הסכמה הדדית. בתמונה זו הן מרבנות לחייך זו אל זו וגם לעבר הקהל, כביכול הוא שותף שלהן]
- א': אתה בן אדם נחמד.
 ב': קצת ביישן.
 א': ביישן?
 ב': לא רואים עליו?
 א': לא, הוא שחקן. איך הוא יכול להיות ביישן?
 ב': שחקן ביישן.
 א': אין דבר כזה.

- ב': אז אולי צנוע?
 א': טוב לב.
 ב': מנומס.
 א': יודע מה זו חברות של אמת.
 ב': הוא חושב שהוא יודע.
 א': בעל עקרונות.
 ב': הוא חושב שהוא בעל עקרונות.
 א': איפה היית במלחמת העצמאות?
 ב': עוזר לזקנות לחצות את הכביש ואחר כך תולש להן את הארנק.
 א': מה עשית בזמן שהחברים שלך קידשו את השם...
 ב':...למען הארץ הזאת.
 א': הוא אף פעם לא תרם.
 ב': הוא אף פעם לא תרם דם.
 א': הוא אף פעם לא תרם מרצונו החופשי.
 ב': הוא ישב בבית...
 א': תרומות היו צריכים להוריד לו, מהמשכורת...
 ב':...וחיכה...
 א':...באופן רשמי.
 ב':...וחיכה שהמלחמה תיגמר.
 א':...עם צו של בית דין.
 ב': איך זה לשבת בבית...
 א': חוקים מיוחדים היו צריכים לחוקק בשבילך...
 ב':...בזמן שאחרים נלחמים בשבילך?
 א':...כדי שתואיל בטובך...
 ב': לא אכפת לך...
 א':...לתרום.
 ב':...שאחרים ימותו במקומך?
 א': אמנן ותמר שתלת.
 ב': בעציצים קטנים.
 א': על המרפסת.
 ב': מפלסטיק.
 א': אף פעם לא בהתנדבות.
 ב': הוא משקה את העציצים שלו במי כביסה.
 א': אף פעם לא מתוך חובת הכלל.
 ב': מתי התנדבת פעם אחת למשימה לאומית?

- א': הוא קורא עיתונים.
 ב': אנשים כאלה חושבים תמיד רק על עצמם...
 א': הוא שומע רדיו.
 ב':... והכול על חשבון אחרים.
 א': בליבו, הוא היה עם חיילינו בחזית.
 ב': אבל בסוף משלמים.
 א': בליבו! והוא התלהב עם כל ניצחון מפואר.
 ב': ועוד איך משלמים.
 א': והוא בכה על כל חלל יהודי שנפל...
 ב': אבל את הנודים שלו הוא תקע במקלט בטוח בעורף.
 א':... על קידוש השם. נפחות.
 ב': מזה?
 א': נפחות. לא נודים. נפחות. גזים. רוחות המעיים.
 ב': נפחות?
 א': כן.
 ב': את הנפחות שלו הוא תקע במקלט בטוח בעורף?
 א': כן!... והלב שותת דם.
 ב': הוא תורם דם למען השחורים באפריקה.
 א': מצפון.
 ב': ומה על הדם היהודי השפוך...
 א': הוא כותב שירים.
 ב':... ברחובות הערים.
 א': סיפורים.
 ב':... בתחנות המרכזיות.
 א': מכתבים למערכת.
 ב':... במרכזי הקניות.
 א': אמרת משהו?
 [מביטות בו בשתיקה]
 ב': הוא שותק.
 א': אין לו מה להגיד.
 ב': לא נותנים לו.
 א': סותמים לו את הפה.
 ב': כופים עליו.
 א': כפייה!
 ב': כופים עליו.

- א': כפייה דתית! [צוחקות]
- ב': כופים עליו הר כגיגית.
- א': אם כופים עליך, אתה אנוס על פי הדיבור.
- ב': אנוס, הווה אומר, חי וקיים.
- א': אנוס על פי הדיבור הקדוש - הווה אומר, [בחומרה] מצווה!
- ב': [בחומרה] מצווה קדושה!
- [הן מפנות מבטן קדימה. שתיקה. שבות לחייד]
- א': הוא בכל זאת אמר משהו.
- ב': רצה לומר.
- א': היה נדמה לו שהוא אומר משהו.
- ב': אומר מילה.
- א': אמירה! [מביטה ב־ש' בחמלה] הוא מחייך. חיוך של יפה נפש.
- ב': חיוך של נמושה.
- א': חיוך ליברלי.
- ב': חיוך של חנפן.
- א': הומניסטני.
- ב': חיוך של בוז.
- א': לילה אחד הוא אומר לחברה שלו.
- ב': לחבר שלו.
- א': לחברה שלו. הוא אומר, פתאום הוא אומר, שמוכרחים לעשות משהו. שכה אי אפשר להמשיך. שמוכרחים לעשות משהו.
- ב': כן! שמוכרחים לעשות משהו!
- א': אחר כך הוא מדבר עם אנשים. יש להודות שזה תמים מאד, לחשוב שאפשר להוציא אל הפועל את המוכרחים לעשות משהו הזה, בלי קצת עזרה מידידים. אנהנו יכולות לעזור לך. באמת יכולות. אבל קודם עליך להוכיח משהו.
- ב': להוכיח שאתה ראוי לאמון.
- א': בסך הכול, לגלות רצון טוב. טיפה של רצון טוב.
- ש': במלחמת העצמאות עוד לא נולדת.
- [א' ו־ב' מתבלבלות לרגע בגלל תגובתו הלא צפויה של ש', שמתייחסת לשאלה שנשאל לפני דקות אחדות. ב' שואלת במבטה את א', אם היא יכולה להתערב. א' עונה בתנועת חיוב. א' מתקרבת ל־ש' קירבה יתרה, כמעט עד כדי מגע פיזי]
- ב': מתי נולדת?...]
- [מחייכת, ממתינה לתשובה. ש' שותק. היא פונה ל־א' הוא לא זוכר.

[ל-ש] מתי הפסקת להרטיב במכנסים?...?

הוא לא זוכר...

מתי הפסקת להציץ מתחת לשמלה של האימא שלך? הרטבת במיטה ושכחת? אבא נתן לך מכות רצח ורצית להרוג אותו ושכחת? אתה שוכח הכול. את הפעם הראשונה שהבטת אל תוך השמש, אתה זוכר? את הירח והכוכבים אתה זוכר? השמש שוקעת ואתה חושב שנגמר לך היום, אתה זוכר? שנגמרו לך החיים. אפילו את הלילות שכחת. מה אתה זוכר? כלב שהלך אחריך ברחוב ואתה בעטת בו? ילד שבכה כל הלילה ואתה סתמת לו את הפה? הוצאת שכבת זרע לבטלה? אתה באמת יכול להתבייש לך. מה שלא תעשה, תמיד יש מישהו חזק ממך, מישהו חכם ממך. רצית להיות מלך. ראש ממשלה. כוכב טלוויזיה. רצית להיות האבא שלך עצמך. להיות האימא של עצמך. להוציא את עצמך מתוך הרחם של עצמך.

נו, אז תגיד בעצמך? אפשר להוציא את עצמך מתוך הרחם של עצמך? אתה זוכר? רצית להיות ראי של עצמך. ראי בתוך ראי. את זה אתה זוכר? אתה רואה? בכל זאת אנחנו יודעות עליך דבר אחד או שניים.

[ל-א] תסלחי לי, מישהו תקע כאן נוד?

א': את מתכוונת נפיתה?

ב': כן. מישהו נפח נפיתה, או שההצגה שלו מסריחה... ההצגה שלו מסריחה.

א': רגע אחד, בל נחטא בשפתנו. בינתיים זה רק...

ב': חשד.

א': חשש לחשד, כן ובכן, מה יש לך פה בתוך הקופסה?

ב': פגר.

א': פגר? יש לך פגר בקופסה?

ב': בטלוויזיה.

א': מה?

ב': בקופסה של הטלוויזיה.

א': זה תיאטרון, לא טלוויזיה.

ב': והוא קלקל אותה.

א': את מה?

ב': את הטלוויזיה.

א': כמובן, הוא קלקל את האווירה של המקום.

ב': הוא קלקל את הטלוויזיה שלו...

א': והרי תיאטרון חייב לבשם את האווירה!

- ב': ...כדי לעשות את התיאטרון.
 א': לברד!
 ב': ועכשיו הוא לא יכול לראות חדשות...
 א': להפעים! לרומם את הנפש!
 ב': ...לא בידור, לא ספורט.
 א': בעצמך אמרת! אמנות של אמת.
 ב': אמנות של אמת זה סירחון.
 א': לא, לא, לא. אמנות של אמת היא דבר חשוב - לאנשים מסוימים. ואל לנו לחרוץ משפט בטרם ראינו אותה. נראה וניזוכח. [ל־ש'] ואתה לא סתם איזה פרא אדם מהרחוב. אתה יהודי! ובכל זאת יושבים כאן אנשים טובים. אינטליגנטים וכולנו יהודים! אני מקווה. לא סתם איזה אספסוף, חס וחלילה, ואם הם כאן, סימן שאולי יש כאן איזו אפשרות, ואפילו אם זו רק אפשרות ואפילו היא נסתרת, היא אמורה להתגלות, אפשרות לחוויה אמנותית. אמנות של אמת! אם כך, מהו הדבר?! מה?!
- ב': מה זה "התולעת עפה"?
 א': כן, טוב שהזכרת לנו. שם ההצגה "התולעת עפה" - מה פירוש השם "התולעת עפה"?
 ב': יש לו תולעת בתוך הקופסה של הטלוויזיה.
 א': כן. אולי כדאי שתסביר לנו במספר מילים. לא הסברים ארוכים. אנחנו הרי מבינים דבר מתוך דבר, וכדאי שתסביר לקהל על מה ההצגה שלך ולמה קוראים לה "התולעת עפה". רק מספר דברי רקע. הרי לא יעלה על הדעת שנסכים לקבל דבר שאין אנו יודעים עליו דבר. כאילו הוא היה חתול בשק.
 ב': תולעת בשק.
 א': רגע אחד, תן לי לנחש...
 ב': אולי יש לו פגר של תולעת...
 א': זהו! פגר של תולעת בקופסה של הטלוויזיה? זה מסביר הכול! גם את הסירחון!
 ב': ואז התולעת לא יכולה לעוף. היא פגר.
 א': לא! כמובן שלא! אם היא פגר, היא לא יכולה לעוף והרי זו טומאה כפולה ומכופלת, לא עלינו. טומאת התולעת וטומאת הפגר של התולעת! וכדאי שתסלק מכאן את הפגר הזה! אנחנו לא רוצים לחטוף פה איזו מחלה.
 ב': מגיפה! הוא יביא עלינו מגיפה.
 א': לא צריך להיכנס לבהלה בגלל איזו תולעת שאפילו כבר לא יכולה לעוף.

אבל מובן מאליו שיש לזמן את החברא קדישא שתטהר את המקום.
[נבהלת. מסירה ידיה מהשולחן וקמה] בינתיים מומלץ לכולם לא
לגעת בשום דבר!

ב': נורא! פשוט נורא! ושיעיף מפה את התולעת שלו.

א': [מבט חטוף אל ב'. נרגעת] מצד שני, זה תיאטרון והתולעת לא יכולה
להיות אמיתית, אפילו אם היא פגר. היא ודאי עשויה מצמר-גפן,
סמרטוטים, חוטים, בד. מה אני יודעת ממה הם עושים היום את התולעים
שלכם. זו בובה! זה תיאטרון בובות!

ב': תיאטרון ילדים!

א': היית מאמינה שהוא הוציא מהבית את כל הקהל הבוגר והרציני הזה, והביא
אותו הנה, רק כדי להראות להם תיאטרון בובות?

ב': איזה רעיון חולני! להראות פגר של תולעת לילדים. אפילו אם היא עשויה
מצמר-גפן. רק מוח מעוות יכול להמציא דברים כאלה. גועל נפש!

א': ואולי יש פה כוונה נסתרת! הפגר של התולעת עף - זה סמל! יתרה מזאת -
זה פוליטי!

ב': אה-אה! זה ה"מוכרחים לעשות משהו" שלו!

א': כן! אבל זה לא משנה. אנחנו חיים במדינה יהודית ודמוקרטית. לכל יהודי
יש זכות לעשות משהו. תחתום ותוכל לעשות מה שאתה רוצה, בתנאי
שיהיה בטעם טוב ומגוון.

ב': וערכים!

א': כמובן! ערכים.

ב': יהודיים ודמוקרטים!

א': יהודיים כמובן. [ל-ש'] אתה רואה? תחתום. גם יהיה לך יותר קל. אולי
תוכל אפילו להגיע לתיאטרון הלאומי.

ב': התיאטרון הלאומי הוא תיאטרון מקצועי.

ש': [כועס] את לא מבינה שום דבר! אני לא רוצה להגיע לתיאטרון הלאומי!
[נרגע. מדבר בשקט] מה יצא לכן מכל זה?

א': [יושבת. ב' מתקרבת אליה. שתייהן מחייכות אליו] מה יצא לנו? מה
יצא לך!

ש': מה יצא לי?

ב': תתחזק בעבודת השם יתברך ותוכיח שאתה לא מוג לב.

[שתיקה]

ש': טוב, אז אי אפשר. אני מוג לב. נקודה. פחדן. פחדן גדול. אפילו לא מוג
לב. סתם פחדן. מה אני בסך הכול? שחקן. אני רק שחקן. לא גיבור. לא
לוחם. לא מתנדב. אתן צודקות. אני לא בשורה הראשונה. לא היית

בטובים לטיס. בטובים לשריון. בטובים למחשבים. בטובים ל... סתם סמרטוט. סמרטוט מצוי. פחדן כבר אמרתי? אני אפילו אוהב את זה. לפחד זה תענוג שלא נגמר לי.

א': [בחיוך ובקלילות] דיבורים בעלמא. תוכיח.

ש': מה?

א': תחתום.

ש': אני לא חותם. אף אחד כאן לא חותם. ואני לא הולך מכאן. אתן הולכות.

ב': הוא מדבר לא אמת.

א': הוא לא מוכרח לדבר. אף אחד לא מכריח אותו.

ב': הוא לא מוכרח, אבל הוא מדבר לא אמת.

א': ואם הוא מדבר, זה יכול לומר אמת או לא אמת, ותמיד הוא יכול להגיד

שאמר אמנות. אמנות של אמת.

ב': הוא כבר אמר, לא אמת.

א': טוב. אז מה אתה אומר?

[שתיקה. סוף תמונה 8. אתה בן אדם נחמד]

9. חתימה

[ש', פתאום ובמהירות, הולך אל השולחן ובדרך אגב חותם על דף נייר.

חוזר לעמוד במקומו הקודם ומביט בנשים. הן מביטות זו בזו. אחר כך

ב-ש'. שתיקה]

א': [מחייכת] מה עשית?

ש': חתמתי.

א': [רגועה מאד. כמי שציפויה נתמלאו] טוב.

[שתיקה]

ש': חתמתי.

[שתיקה]

א': כן.

ש': אבל אין שום ערך לחתימה שלי. [שתיקה]

זה משחק, לא? [שתיקה]

אני שחקן. לא? [שתיקה]

תיאטרון. [שתיקה]

אני יכול לטעון שהוצאת ממני את החתימה הזאת בתנאי לחץ. יש עדים.

א': עדים? כן. אתה מתכוון, הנוכחים כאן, כן? הם קהל. אתה חושב שהקהל

הטוב הזה, הצופים הטובים האלה, יכולים להיות גם עדים? הרי זהו דבר

שתלוי בבית-דין וגם תלוי בהם. לא כך. הקהל הזה יכול להיות עד. אבל

מי יודע אם הוא רוצה להיות ומה הוא רוצה לומר? ומה יאמר? הרי זה בסך הכול משחק והם בתוך המשחק. מחר, מי יזכור אותך מחר? אולי תהיה רשום בסטטיסטיקה. עוד סיפור אחד שסיפרו לך בערב אחד צפוף באיזה חדר ברחוב ישן אחד באזור החשוך של העיר. למי אכפת. למי באמת אכפת?

ש': חתמתי במחאה!

[נוטל את דף הנייר שעליו חתם, כותב עליו ומדבר תוך כדי כתיבה]
"אני מצהיר שחתמתי זו נעשתה במחאה, ש' תו".

[משליך את דף הנייר על השולחן]

ואני מודיע לכן מראש שאני לא מאמין לאף מילה שתירשמו, אם תירשמו, מעל לחתימה שלי, ועכשיו, בבקשה, אתן יכולות לצאת, לשבת בקהל, מה שתרצו. אנחנו מתחילים בהצגה בעוד שתי דקות.

ב': [ל-א'] הוא בעצמו לא מאמין במה שהוא אומר.

א': [ל-ב'] זה באמת לא משנה מה האמונה שלו.

ב': [מחייכת בידענות] כמובן!

א': [ל-ש'] האמונה שלך היא שלך. אתה רואה? אנחנו אפילו לא מתערבות בענייני אמונה. האמונה שלך לא קובעת. מעשיך קובעים. אתה מוכרח להבין. אנחנו רחמנים בני רחמנים. אנחנו לא בית-משפט שמבלבל את המוח לחשודים ומתאמץ לשכנע אותם בצדקתו של החוק ובטעותו של החשוד ואחר כך מבזבזים זמן יקר בחינוך הומניסטי, פלורליסטי, אתאיסטי, פאנקיסטי, בודהיסטי, ומשננים בעל פה את סעיפי האישום ופסקי-הדין וההודאות. מה לעשות? הרי אנחנו רחמנים בני רחמנים, וזה מאוד יהודי! זה כל כך יהודי! איך נאמר במעמד הר סיני? "נעשה ונשמע" נאמר שם, נכון? ולא נאמר שם, "נעשה ונאמין". אמונה זה בשביל חוזרים בתשובה, וחוזרים בתשובה, אתה יודע, אלו נמצאים עדיין בין העולמות, ועל כן אמונתם קובעת. אבל אתה עדיין חי בעולמך ואנחנו בעולמנו. אבל אם אתה רוצה לעשות תשובה - בבקשה. יש לי כאן כמה ספרים מרתקים שכדאי לך לעיין בהן. ונזמין אותך להרצאות מאד מעניינות. בינתיים, החתימה שלך קובעת.

ש': החתימה שלי לא קובעת שום דבר. חתמתי במחאה.

א': אבל חתמתי!

ש': [צוחק במרירות] שום בית משפט לא יאמין לך. היא לא קבילה. ועכשיו בבקשה...

א': אתה יכול להכחיש ככל שתרצה. אבל חתמתי. וגם בעניין בית המשפט אני לא כל כך בטוחה. בבית המשפט שלי היא קבילה. וגם בבית המשפט שלך.

ש': הבנתי אותך הבנתי. [קורע במהירות את הדף החתום לקרעים קטנים. הם מתפזרים על השולחן ועל הרצפה. חופן חלק מהם ושם בכיסו] זהו.

[שתיקה]

א': מה עשית?

ש': אין חתימה.

[שתיקה]

א': כן. אין חתימה. [שתיקה. זהירה מאוד] אבל... חתמת.

ש': חתמתי והתחרטתי. יש לי מצב רוח כזה - להתחרט! הבן-אדם הוא יצור כזה שמתחרט, וגם אני בן-אדם, לא? גם אני יהודי, לא? התחרטתי.

א': כן. אבל חתמת...

ש': [כועס] כן. חתמתי ועכשיו מחקתי את החתימה. אין חתימה. הייתה חתימה. עכשיו אין חתימה. לא הייתה חתימה! מצידי כל הערב הזה יכול היה להיות שלא היה.

א': יכול להיות. אבל חתמת.

ש': חתמת! חתמת! די. חתמתי וביטלתי. אין חתימה! מבוטל. גמור. מחוק ומחוסל ונעלם.

א': ויש עדים לכך שחתמת.

ש': עדים! רגע אחד אין עדים. רגע אחד יש עדים. משחק, אמרת, והם בתוך המשחק! ומחר אף אחד לא יזכור אותך! בסדר, מחר אף אחד לא יזכור אותי. לא סטטיסטיקה. לא סיפור.

א': סליחה, אני לא הסברתי את עצמי. מחקת. ביטלת. חיסלת. אפילו קרעת את החתימה. אבל חתמת.

ש': [מבולבל] כן.

א': למה חתמת?

[שתיקה]

ש': [כועס] מה זאת אומרת למה חתמת? כל הערב את משגעת אותי, מבלבלת לי את המוח. בן-אדם חופשי! גם אנחנו בני-אדם כמוך! כולנו יהודים! מספרת סיפורים מהסבתא שלך. תחתום! תחתום! תחתום! הכול משחק! הכול תיאטרון! בסדר, אז אם הכול משחק אז במשחק כמו במשחק. תחתום? חתמתי? מה את רוצה עכשיו? שארקוד לך ריקוד חסידי? שאטפס על הקירות? קרעתי! מה תעשי לי? תתלי אותי? תשימי אותי בצינוק ארבעים ושמונה שעות? טוב, אז חתמתי. זהו? נגמר המשחק? [שתיקה]

מה עכשיו? [שתיקה]

אני יכול ללכת? [שתיקה]

אני יכול לעשות הצגה? [שתיקה]

אני יכול ללכת לעזאזל? [שתיקה]

א': [לוחשת] למה חתמת?

[ש' שותק. מביט ב'א' במבט קפוא. היא לוחשת שוב]

למה חתמת?

[שתיקה. הוא מבין את עיקרון "מעשיך קובעים". הוא עצמו מאמין בו.

מכאן שהוא מבין את המלכוד שבו הוא נמצא ואת עומק המפלה]

ש' למה חתמת. גם זה שייך למשחק? למה חתמת... אני לא יודע למה חתמת.

מצחק. עכשיו אני לא יודע למה חתמת. אני עייף. אתם מבלבלים לי את

המוח. לא, זה לא נכון. אני לא עייף. אני משחק. אני משחק את המשחק

שלך. אני יודע שזה טיפשי, אבל משחק. אני יודע שאני צודק ואת טועה.

מה צודק? כן! צודק! בן-אדם לא מוותר סתם ככה בגלל שמישהו או משהו

לוחצים עליו לוותר. אפילו שזה רק משחק. דווקא בגלל שזה רק משחק.

חתמת. למה חתמת? בהיסח הדעת חתמת. תיאטרון יכול להיות גם צורה

של היסח הדעת. משחקי חברה הם צורה של היסח הדעת. זו העייפות.

נמאס לי. פשוט נמאס לי, ממך, ממני, מהם. אני לא רוצה לשחק. אני בסך

הכול שחקן. לא גיבור לאומי. שחקן. אני רוצה לשבת בשקט ושיניחו לי

לשבת בשקט ולהמתין עד שהענן השחור מעל לראש ילך למקום אחר או

סתם יתפוגג וייעלם.

יהודי, נוצרי ומוסלמי טסים במטוס. פתאום נכנס הטייס ואומר לחתום.

המוסלמי אומר לא חותם, מקבל בעיטה ועף מהמטוס. הנוצרי אומר לא

חותם, מקבל בעיטה ועף מהמטוס. היהודי אומר תן את העט, חותם, מקבל

בעיטה ועף מהמטוס. מוסר-השכל?... לא, זה לא הולך ככה.

מה זה משנה עכשיו. הרי זה משחק. הם אומרים שהם נלחמים על הזכויות

שלהם, על המורשת שלהם, על נחלת אבות שלהם, ולא יוותרו לנצח,

לנצח נצחים. לא, זה לא נכון. מוותרים. לא. גם זה לא נכון. אני לא יודע.

בין כה וכה מחר כל זה יהיה ההיסטוריה שלי. סיפור.

[מחייך חיוך מר. שתיקה] אפשר לעשות מזה ערב.

א': [מחייכת] יש לי רחמים עליך. אם אני במקומך, אולי לא הייתי חותמת.

ש': [לא יכול להתאפק עוד] את בת... [מתפרץ לכיוון א']

[סוף תמונה 9. חתימה]

10. סיום

[ב' נאבקת ב'ש'. נראה שהיא מאומנת בקרב מגע. לופתת אותו בצווארו

ובמהירות מוציאה אותו מהמקום. נשמעים קולות היאבקות ודממה.

א' יושבת במקומה, מחייכת וממתינה. ב' חוזרת. א' מסמנת לה בעדינות לעבר העגלה. ב' מעמיסה את הפריטים שעל השולחן אל תוך העגלה. א' מסייעת לה באופן סמלי. הפעולות נעשות במהירות בעוד הן לוחשות שיר חסידי בשני קולות. על השולחן הן מותירות קונטרסים דתיים. הן מסיימות את הפעולה ומביטות זו בזו. אחר כך מביטות בקהל]

א': גבירותיי ורבותיי, תודה על הסבלנות שלכם. בגלל ההתלבטות המייגעת של השחקן וההתמהמהות שלו עד שחתם על ההצהרה, חל עיכוב בפעולת ההחתמה. אנחנו באמת מצטערות על כך.

ב': בדרך כלל, בעזרת השם, אנשים חותמים על ההצהרה ברצון ובשמחה.
א': כן. ואנחנו, בעזרת השם, עשינו ככל יכולתנו הדלה לזרוז את המהלך. אבל בגלל השעה המאוחרת, אנו נאלצות לדחות את המשך פעולת ההחתמה למועד קרוב ביותר.

ב': קרוב ביותר, בעזרת השם.
א': בעזרת השם. אני לא יודעת אם השחקן יוכל במצבו הנוכחי, לקיים את ההצגה כפי שהבטיח.

ב': וכפי שידוע, האשמה על כך מוטלת עליו בלבד!
א': כמובן. אם איני טועה הוא אמר שאחרי ההצגה תתקיים שיחה? לא? בכל מקרה, אתם יכולים להמשיך בעיסוקים הקטנים והחמודים שלכם. אבל בסופו של יום אחד, גם אתם וכל שלומי אמוני בית ישראל, יחתמו, בעזרת השם. כי אין לנו ארץ אחרת ואין לכם דרך אחרת. ויש לנו אבינו שבשמיים ובארץ.

ב': אמן.
א': ובכל מקרה, ובכל זמן, ובעזרת השם, אנחנו פה בסביבה. להתראות בקרוב ובשורות טובות!

[יוצאות בחיוך. סוף תמונה 10. סיום. סוף המחזה "התולעת עפה"]

היטלר

וגם קוואקר, בלונדי ואווה

מינודרמה מאת: טובה רוגל ואמיר אוריין

גרסה ראשונה: 1986. בכורה: 2011

בימוי: אבי גיבסון בר-אל

משחק: אמיר אוריין

פתח דבר

מידע על המחזה "היטלר", נסיבות כתיבתו והמהלכים שהובילו להצגתו, נמצאים בהמשך, בגוף המחזה, בתמונה: "1. פרולוג או השיחה שלפני ההצגה", אחרי הפרק שלהלן.

מרכיבי האירוע

1. מושג כולל

מוות.

2. רעיון מרכזי

המוֹדְעוֹת למוות קרוב ובלתי-נמנע, עלולה ליצור אצל בני אדם מסוימים, משאלות לב הרסניות. כשמדובר במי שהשקפת עולמו היא מלכתחילה גזענית ותוקפנית, הוא עלול לסכן את סביבתו.

3. מקום הזוי

חדר הרצאות.

4. מקום פיזי

חדר בבית פרטי, או חדר הרצאות, או אולם כינוסים, או כל אולם פשוט, קטן, בינוני או גדול. באזור הבמה, הריהוט והאביזרים צבועים שחור. במרכז הבמה שולחן עץ מלבני, עליו קופסת איפור וספל עם משקה. מאחורי השולחן כיסא מנהלים ועליו מונח מקטורן. בצד השולחן מזוודת נסיעות. מרגע כניסת קהל ועד לכניסת השחקן, נשמעת ברקע מוסיקה של מארשים צבאיים.

5. הסיפור

הגרסה הראשונה של המחזה נכתבה בשנת 1986. שם המחזה היה אז "מר גרובר" ואחר כך "אדולף". היו בו שלוש דמויות: מר גרובר, מרצה לתרבות גרמניה, המתגלה בהמשך המחזה כאדולף היטלר. הוא מדבר גרמנית בלבד. לידו יושבת המתורגמנית, ניצולת שואה, שאינה יודעת את זהותו האמיתית של האיש. היא מתרגמת את דבריו לעברית, עד שמתברר לה מי הוא. בצד הבמה יושב שומר ראש שאינו מדבר. לידו מצלמה שמתעדת את האירוע. בשנת 2011 הפך המחזה למונודרמה בעברית ונוסף לו פרולוג.

הפרולוג: נכנס השחקן שמגלם את דמותו של היטלר. הוא יושב ליד השולחן ומכין את עצמו להצגה, מתאפר, מתלבש, שותה תה, משוחח עם הקהל ומספר

את תולדות המחזה על רקע התקופה שבה נכתב. במהלך הפרולוג המקום יוגדר כאחורי הקלעים של ההצגה.

המחזה: קשיש שבעבר היה רוצח המונים, מופיע בפני בני העם שאותו הוא רצה להשמיד. תחילה הוא מתחזה למרצה על תרבות גרמנית. אולם לאחר מספר דקות הוא מציג את עצמו כהיטלר. שלא על פי הסיפור ההיסטורי, כאן היטלר לא מת בבונקר שלו בשנת 1945. הוא נמלט וחי במסתור עד שהוא חש שימיו ספורים. הוא מגיע למדינת ישראל ומשוחח עם הקהל היהודי, את היהודים הוא מגדיר עכשיו כך: "עם סגולה! או אם תרצו, גזע עליון! עם אדונים!" היטלר מבקש שהקהל יהרוג אותו, כפעולה של חסד. אפשר לטעון שלא מדובר באדם בשר ודם, אלא ברוחו של הצורר הנאצי, שלא בא לבקש שישכחו אותו, אלא שיתדלו להשתמש בדמותו להצדקת מעשי עוולה אחרים.

6. סגנון

מצב דרמטי סוריאליסטי בתבנית במה ריאליסטית.

7. דמות מופיעה

אדולף היטלר: קשיש, רוה, רועד, לכאורה חסר אונים אך משמר בתוכו את הדחף לאלמות קשה. תמים למראה אך ערמומי ומניפולטיבי.

8. יוצר מופיע

אמיר אוריין.

9. הגדרת קהל

מאזינים ישראלים בהרצאה.

10. מעצבי האירוע

טובה רוגל, אבי גיבסון בר-אל, אמיר אוריין.

היטלר - המחזה

1. פרולוג או השיחה שלפני ההצגה

[נכנס השחקן, לבוש חולצה לבנה ועליה עניבה שחורה משוחררת, מכנסיים שחורים, נעלים שחורות. בידו האחת כוס מים. בידו השנייה הטקסט של המחזה. הוא מברך את הנוכחים לשלום ומתיישב ליד השולחן. הוא משוחח עם הקהל ובאותו הזמן מכין עצמו להצגה, מתאפר, לובש את המקטורן, מהדק עניבה וכו']

השחקן:

ערב טוב!

תודה שכיבדתם אותי בנוכחותכם הערב.

[יושב בכיסא. לוגם מכוס המים, מהרהר לרגע]

ברשותכם, אני מנסה להתמודד עם דמותו של חלאת אדם. הדמות של הצורך הגדול ביותר שקם ליהודים במאה העשרים, המנהיג שפתח במלחמת העולם השנייה, מלחמה שבה נרצחו שישה מיליון יהודים, ובכלל נרצחו בה שישים וארבעה וחצי מיליון בני אדם. לא הייתה תופעה כזאת בהיסטוריה האנושית, ולמשימה הזאת אני ניגש בידיים רועדות...

[מביט בכפות ידיו]

רועדות?... לא ממש. אולי אחר כך.

[פותח תיק איפור. מתאפר]

הרבה זמן אני נובר במידע על האיש הזה, תולדות החיים שלו, הסרטים שנעשו עליו, כולל הסרטים ביוטיוב. לדוגמה, הסרט "הנפילה" והפרודיות שנעשו עליו. אתם יודעים, מוציאים קטע מהסרט, היטלר מדבר גרמנית והתרגום חופשי לגמרי, "היטלר מתעצבן על החנייה בתל אביב!" "היטלר כועס שלא מניחים לו לצפות בפורנו!" וכיוצא באלה. עברנו על הדברים שאמר, הדברים שאמרו עליו, וכל זה מתוך ידיעה מראש, מתסכלת, שלעולם לא נוכל להקיף את כל המידע הקיים.

הסיפור של המחזה מתחיל בקיץ 1986. יום אחד באה אלי המחזאית טובה רוגל ואמרה לי, "בוא ונכתוב יחד מחזה על היטלר! יש לי רעיון!" היא אומרת, "היטלר עושה עלייה למדינת ישראל והוא מגיע בעילום שם ודורש שישלמו לו ביטוח לאומי לפי חוק השבות!" אפשר שהיא אמרה שהוא דורש שישלמו לו פיצויים בתור ניצול שואה. אני לא זוכר את הניסוח המדויק, זה היה מזמן, והזיכרון, אתם יודעים, מתעתע. אבל, ואת זה אני זוכר, לרגע הייתי בהלם וחשבתי לעצמי שאני לא יודע אם יש דבר יותר מוטרף מזה. אבל במחשבה שנייה, אם זה מוטרף, אולי יש בו משהו וככה התחלנו לגלגל רעיונות.

השנה, אני מזכיר, הייתה 1986. אם היטלר היה אז בחיים, הוא היה אז בן 96. נניח שהוא לא מת בבונקר שלו בברלין, ב-1945, ובאמת באותה תקופה היו כל מיני שמועות שונות ומשונות סביב הרעיון הזה וכך נולד המחזה שלנו.

על פי הסיפור שלנו, היטלר לא מת בבונקר שלו, ב-30 באפריל 1945. הוא נמלט וחי בגרמניה ועכשיו, כלומר, זה היה אז, ב-1986, הוא בן 96 וחש שימיו ספורים, ואז הוא מפתח הזיה שאם הוא יגיע למדינת ישראל והיהודים יהרגו

אותו, כי אז יתעוררו כל הנאצים בעולם ויעשו מלחמת עולם סופית והמוות שלו יהיה ההתחלה של סוף העולם כולו. גם זה סיפור מוטרף למדי, אני מניח, אבל זה היה הסיפור שהסכמנו עליו.

כשהמחזה רק החל להיכתב וראינו מה שנוצר תחת ידינו, אמרתי לטובה, "תראי טובה, המחזה הזה ראוי שייכתב מטעם עצמו וכנראה שהוא נכתב גם מתוך הכרח, כמו שאומרים - הכרח בל יגונה, אבל אני חושב שאף אחד לא ירצה להציג אותו היום, או אפילו מתישהו בעתיד, על במה עברית." לזכותה של טובה ייאמר שהיא הייתה הרבה יותר אופטימית ממני ובאמת, לאחר יותר מעשרים וחמש שנה, היא אכן צדקה. המחזה מוצג, עכשיו, לפי שעה.

אבל מי יודע מה ילד יום, בימים אפלים אלו, או מה יקרה מחר, או בעוד רגע? מישהו יצלצל, או ידפוק בדלת, או יפרוץ אותה ויאסור אותי או את ההצגה או את שנינו, בעוון הסתה נגד המדינה. כבר היו דברים מעולם. לא רק בעולם, גם כאן. [שתיקה. מביט לכיוון הדלת, מהרהר, מתנער]

אחרי שהמחזה נכתב הוא נשלח בדואר לחמישים אנשי תיאטרון ואקדמיה בישראל והתגובות עליו היו, כמו שניתן היה לצפות, מעורבות! וזה לעצמו - מחמאה! כי אולי יש בו משהו. מדוע? מפני שאם כולם היו משבחים את המחזה הזה מקיר אל קיר, היינו חייבים לשאול את עצמנו, איפה טעינו. אם כולם היו שוללים את המחזה, היינו יכולים לשאול אותם, איפה הם טעו. אבל תגובות מעורבות הרי זה משובח, כי אולי יש בו משהו.

אבל אף אחד לא רצה להציג אותו. רגע! לא מדויק! בתיאטרון הלאומי הבימה אמרו שהם דווקא רוצים להציג את המחזה, מתישהו, אם ימצאו תקציב מתאים, לוח זמנים מתאים, אצטרה, אצטרה... מסתבר שהם לא מצאו תקציב מתאים וגם לוח הזמנים שלהם היה עמוס. כך חשבנו מאז ועד היום.

אבל, לפני זמן מה ישב כאן, במקום הזה, אדם בשם חיים שלוש והוא מספר לנו שאימא שלו, זכרה לברכה, הייתה ניצולת שואה ויום אחד, בשנת 1986 בא אליה במאי הבית של התיאטרון הלאומי הבימה וסיפר לה שהתיאטרון הלאומי הבימה מתכוון להעלות מחזה על היטלר. ואז אימא של חיים שלוש, זכרה לברכה, ניצולת שואה, אמרה לבמאי הבית של התיאטרון הלאומי, "על גופתי המתה! כל עוד אני בחיים לא יעלה מחזה על היטלר בתיאטרון הלאומי!" וכך היה. התיאטרון הלאומי הבימה התלבט בינו לבין עצמו והגיע למסקנה שהוא לא יכול להעלות מחזה על היטלר.

עדה בן נחום ז"ל, שהייתה אז המנהלת האמנותית של תיאטרון בית ליסין, לחמת פלמ"ח בעברה ותמיד מדברת דוגרי, אמרה לי, "אמיר, אתה

השתגע? אם אציג את המחזה שלכם, המנויים ישברו לי את הוויטרניה!" לבית ליסין היו אז חלונות זכוכית גדולים בלובי. דרך אגב, האיפור הזה לא נועד לעשות אותי דומה להיטלר, אלא להפך, להרחיק את היטלר ממני כדי שאוכל לראות אותו על רקע רחב יותר.

אם כך, מדוע אנחנו מציגים את המחזה הזה היום. עברו שנים. אני חושב שהתבגרנו. לא רק פיזית אלא גם מנטאלית. אני משער שיש כאלה שחולקים על הנחת היסוד הזאת, אבל אני אדם אופטימי. דברים השתנו ואחד הסימנים לכך הוא שהיום, יש לנו "הטקס האלטרנטיבי ליום הזיכרון לשואה ולגבורה". אז לא היו טקסים כאלה. ומי שיסד את הטקס הזה וערך אותו יחד עם שהרה בלאו ושרית סבו, הוא אבי גיבסון בר-אל היושב כאן איתנו. כולם אנשי תיאטרון החדר ויש בזה מידה נאה של גאווה שהטקס נולד בקרב אנשי החדר והוא נערך גם בחסותו של תיאטרון החדר. בכל זאת קרה לנו משהו. היום אנחנו אפילו מוכנים להקשיב לבדיחות שואה, דבר שלא היה עולה על הדעת באותם ימים. קוראים לזה בדיחות זוועה. הצדקנים יכולים לעקם את האף, לאטום את האוזניים, או לנחור בבוז.

מה יותר גרוע מלמצוא תולעת בתפוח? למצוא חצי תולעת. מה יותר גרוע מלמצוא חצי תולעת בתפוח? השואה. היטלר מסייר בגטו וניגש לילד. היטלר שואל את הילד, "בן כמה אתה?" הילד אומר, "בן שתים-עשרה, בעוד שבוע." היטלר אומר לו, "אופטימי, מה?" מה המילים האחרונות ביומנה של אנה פרנק "שנייה, דופקים בדלת." "אלו לא המילים האחרונות, אבל מי זוכר? מי זוכר היום מי היא אנה פרנק? כתוב בתוכנייה של ההצגה.

אם יש למישהו שאלה או מבקש לומר משהו, בבקשה, כי עוד מעט אני אהיה עסוק... טוב מאד! להזכירכם כי מסורת היא בתיאטרון החדר, שאחרי כל הצגה יש הפסקה קצרה ולאחריה מתקיימת "השיחה שלאחר ההצגה", עם צוות היוצרים. אתם מוזמנים להישאר. תודה! להתראות...

[ההכנות להצגה נסתיימו. השחקן מרכין ראש. מתקין מיקרופון. נושם נשימות עמוקות. פורע שיער. מרים ראש. עכשיו הוא בתפקיד היטלר הקשיש. סוף תמונה 1. פרולוג או השיחה שלפני ההצגה]

2. אור גדול!

היטלר:

[סוקר את הקהל. מחשב דרכו. מביט בפנס המאיר אותו]

אור גדול...

[מביט בקהל]

אתם אנשים טובים... [שב ומביט בפנס]
אור גדול... גם בלילה... הרבה אור בכל מקום. זה טוב. סימן טוב.
[מוריד מבטו מהפנס אל הקהל]
אתם אנשים טובים... זהו רגע היסטורי!
[מתרגש]

בעוד שעה אחת ייחרץ גורלי... ייחרץ גורלכם... ייחרץ גורלנו!
ברצוני לאמץ את כולכם אל ליבי ולומר לכם, כי הדבר אשר הכתיב בואי למקום
זה הוא הרגש הטהור והאציל של בן גזע נבחר אל בני גזע נבחר. ניצב אני כאן
בפניכם, אני... נציג צנוע של אומה אשר נתנה לאנושות את ניטשה, קאנט,
גתה, פאך, בטהובן. את גתה אני לא אוהב, אך בזכות אמירתו "בראשית היה
המעשה!" נכון אני לסלוח לו הרבה. כן... אמירה טובה מאד... אמירה מצוינת...
"בראשית היה המעשה!"

וכשאני מהרהר בה היום? אין ספק בכך! חייב אדם לרכוש אי-אמון מסוים כלפי
הרוח והמצפון ולתת אמון באינסטינקטים שלו!
אומר אני לכם! עלינו לקנות לנו שוב תמימות חדשה!

[מדגיש מילים בכוח. מאגרף את כפות ידיו. רועד מעוצמת המאמץ]
כן. ניצב אני מולכם במקום זה ומביט בכם...

ואתם מביטים בי. זהו רגע היסטורי!...

קשה לשלוט בזה... סלחו לי...

[לוחש] ההיסטוריה מצווה לנו את רגעי השיא שלה ואנחנו עבדיה הנאמנים.
[מביט אל מקור אור]

שיש ואורי! זה סוד הקסם!... זכרו! שיש ואור... כבר בשחר הפאר הרומי
העתיק... שיש ואור, כן...
הינה אנוכי כאן.
יחד עימכם... חי עימכם...
חי!

[לוגם מספל התה ונאנח. סוף תמונה 2. כניסה, אור גדול!]

3. על זקנה וצמחונות

חם. פעם הייתי מזיע רבות.

זה היה בשכבר הימים, אך האדם לעולם אינו מתרגל לזיעתו.

כן. גם בימים ההם, כאשר הייתי מחליף צווארון שלוש פעמים ביום וקראוזה,

כן, קראוזה! המשרת האישי שלי! היה מביט בי ונשבע כי הינני האיש הנקי ביותר בעולם!
 כן. שלוש פעמים ביום!
 ברצוני לומר לכם! בעם היהודי יש עוצמה היסטורית!
 העם היהודי חדל זה מכבר מהיות גזע נחות!
 העם היהודי החדש, או בלשונכם, האומה היהודית, הוא אכן עם מיוחד במינו.
 עם סגולה! או אם תרצו, גזע עליון! עם אדונים! אצטרה, אצטרה, אצטרה...
 [לפתע הוא עייף מאד]
 אני איש זקן.
 יושב אני באירופה, עשרות בשנים ומתבונן בכם. כן...
 פעם כינו אותי אדריכל הקטטטרופה. אותי? ישיש אומלל, המבקש נפשו
 למות ומתבונן בכם ללא הרף... כן! באתי אליכם יען כי... הודעה חשובה עמי.
 הודעה חשובה מאד!
 [משתעל]
 סליחה...

את כל הספרים קראתי. את כל הסרטים ראיתי. צ'רלי צ'פלין! אני מאד אוהב
 את צ'רלי צ'פלין! את כל המסעות עברתי. את כל המלחמות לחמתי. אך בלילה,
 האדם חרד מפני השקט. כן, האמינו לי, והוא סוקר את חייו ולעיתים מביט אל
 השנים שיבואו ומייחל אליהן... כמו לנשיקתו החמה של מלאך ההיסטוריה!
 [באופן לא מודע, הוא מגרד בזרוע ימין]
 אני מתבונן בכם כבר עשרות בשנים ומבקש לזעוק את זעקתכם. משנה לשנה
 גופי הולך ונמק. היודעים אתם מה פירוש הדבר לאדם בגילי לצאת למסע נורא
 כזה לארצכם?
 [עוצר את הגירוד]
 סלחו לי על ההתרגשות, אך זהו מעמד קשה לאדם בגילי.
 [מכה את עצמו בזעם]
 הספחת המטופשת הזאת ממררת עלי את חיי והעצבים יגיעים מעט ויש גם...
 קושי מסוים... בהבנת מניעיי...
 אך זאת אדע! העונש הנורא ביותר עבורי כיום, לבד מהוויתור על כל המתוקים,
 העונש הנורא ביותר עבורי הוא חיי נצח.
 [עוצם עיניים] ולפעמים מתגנבת לה מחשבת-עוועים כזאת ולובשת צורה של
 חלום נכסף. להישכח, למות, לישון... [פוקח עיניים]
 לצערי טרוד אני במלחמה יומית נואשת עם מזון צמחי דיאטטי, תפל, ארור.
 מאז הניתוח האחרון נאסרו עלי כל המתוקים. זה בגלל הגיל, כך נאמר לי.

הרבה קוואקר זה טוב... טוב. שום דבר מתוק. גם לא שוקולד, לא דבש ולא צימוקים.

האמת היא שמזון צמחי מעולם לא ערב לחיכי, אך מטעמי בריאות ולמען הניקיון הגופני מאז... מאז מותה הטראגי של... גלי... [בוהה בחלל]

מאותו יום, כידוע, אינני אוכל עוד בשר. אדם חייב לשמור על ניקיון הגוף והרוח! תפוח מרוסק מותר ורצוי, אך מעט, עד מאתיים גרם ליום. רצוי תפוח טירולי. זן נדיר ומעודן בטעמו. יש בו חמיצות בינונית. טוב מאד לריבה, קונפיתורה.

[שמחה מוזרה משתלטת עליו] בכל זאת, לא כל-כך חם אצלכם, מה? אך בכל אופן, זה עדיף על לחמה בשלג, אה? כן. זה מניסיוני, אומר אני לכם.

האמינו לי... האמינו לי... הזמן אינו חולף. עבורי אין עבר, אין הווה, אין עתיד, ואין כל מצב סופי במציאות. העבר הוא נצחי ואילו העתיד הוא זרם בלתי פוסק של אפשרויות יצירה לאין-קץ!

[נלהב] הגורם לירידתנו התרבותית נעוץ במידה רבה באכילת הבשר! כן! האמינו לי, גם ואגנר אמר. גילויים רבים כל-כך של חיינו מקורם בכרסו! אסור שיקרה דבר כזה! תארו לעצמכם שהייתי מתרוצץ לי עם כרס! מבחינה פוליטית, זו הייתה יכולה להיות מהלומת מוות. אצלנו, אני מתכוון, לא אצלכם. אני נמנע מאכילת בשר! מאלכוהול! ומן העישון הנאלח! לא רק מטעמי בריאות בלבד, כפי שציניתי זאת קודם, כי אם גם מתוך הכרה פנימית! אך העולם עדיין לא בגר לכך! ואגנר הוא שהכריז על הטרגדיה הנצחית של גורל האדם. אני באתי בסוד מהלכי רעיונותי עד תכליתם! בכל פרשה ופרשה בחיי שב אני אליו ומבקש תשובה.

אך כיום... כשאני נותן דעתי עליו, אחרי ש.. אחרי שנשארתי בחיים... יותר מכל מתגעגע אנוכי לבלונדי, לכלבה שלי בלונדי... נפש חיה... הנשמה הטובה הזאת... איך הייתה מקבלת את פני בכרכורי שמחה... כן! מיללת שעה שאני עוזב אותה. קופצת בשיגעון של שמחה שעה שאני חוזר אליה... חבל שהלכה לעולמה באופן נורא כל-כך. לו רק יכולתי לקחת אותה עמי...

כן... בלונדי ואווה, היחידות שהיו נאמנות לי!

[מביט בקהל. שתיקה ארוכה]

אני מתבונן בכם... ישיש אומלל... חולה סכרת, ואילו אתם, אנשים צעירים, בריאים בגופם וברוחם! אומה חדשה! גאה! או בלשונכם, "האומה היהודית!" "מדינה יהודית-דמוקרטית!" [תנועת זלזול] נו, כן... ואני מאמין... ואני מאמין... באמונה שלמה בניצחון ה... אך דעו לכם! ואיני בוש לומר זאת,

המושג "אומה" נתרקן מתוכנו. האומה היא כלי שרת של הדמוקרטיה ושל הליברליזם. כן! יש לבטל את המושג הכוזב הזה ולהמירו במושג הגזע אשר טרם בלה מרוב שימוש פוליטי, ומשטר העתיד... כן! משטר העתיד, יוגדר על-ידי מושג הגזע! יש להתיך את האומות בדפוס של משטר נעלה יותר! מהפכה זו תהא היפוכה הגמור של המהפכה הצרפתית הגדולה ושום אלוה יהודי, ברשותכם, לא יוכל להושיע את הדמוקרטיה מפניה! כן! ימים קשים באים! רק הקשה והגברי יחזיק מעמד והעולם יקבל פרצוף חדש!
כן, קשה, קשה הוא הדבר מאד.
[סוף תמונה 3. על זקנה וצמחונות]

4. נוימן, נוסטלגיה

אני נזכר בנעוריי בווינה. אלו השנים העצובות ביותר שידעתי. בנעוריי בווינה הייתי מתרועע עם יהודי מהונגריה בשם נוימן. אדם ישר וטוב-לב. נתן לי חולצות שלו וגם מעיל.

אה, נוימן, נוימן! אכן זהו רגע היסטורי! נוימן... לא ציירתי בתי כנסת, אני מודה. ציירתי את כנסיית סטפן הקדוש. אך האמן לי, נוימן, את הקפוטסה הישנה שלך שמרתי עימי עשרות בשנים! כן! מאז שקיבלתי אותה ממך, אותו ערב בְּמֵאֲלֵמֶנְד־שְׁטְרָאָסָה עשרים ושבע!... כן, אני מוכן להישבע על כך!

שנים רבות לאחר מכן, כבר כיהנתי במשרת הקנצלר, יום אחד רואה אותי קראוזה לובש את מעילו של נוימן ואז אומר הוא לי, "עם המעיל הזה הפיהרר נראה כמו יהודי!"

ואני צועק עליו, "אל תיגע במעילו!"

והוא בשלל, "עם המעיל הזה הפיהרר נראה כמו יהודי!" ומשליכו אל האש!...

הבהמה... מאז עמדתי על קבר אימי לא בכיתי כך.

אני, ילד מבראונאו! מנהיג הרייך השלישי! זוחל על הרצפה כמו שרץ! והכול בשל מה?!

בשל העובדה שהפיהרר שומר בין חפציו מעיל ישן, מתנת יהודי מהונגריה בשם נוימן! מעיל ישן!... כן! ולאיזה צורך? כדי לחמם את גופי בחורפי הבדידות הקשים בווינה!

שני מלזוים נאמנים היו לי אז, הרעב ונוימן. שנים קשות.

כן. אלה שהכירוני באותה עת, רובץ במקלט הגברים במיינדלינג, חֶשְׁבוֹנֵי בוודאי למוזר. כן...!

[שותה. שתיקה. סוף תמונה 4. נוימן, נוסטלגיה]

5. מה אני רואה? בני אדם!

יושב אני כאן מולכם ומהרהר במטרת בואי אליכם... לבוא אליכם ולספר לכם את סיפור חיי ולנסות להסביר... לא להסביר, לדבר. המטרה הסופית, המוחלטת.

פעם ראשונה אני רואה אתכם פנים אל פנים... פעם אחרונה.

פעם ראשונה אתם רואים אותי פנים אל פנים... פעם אחרונה.

מה אני רואה?... בני אדם. מה אתם רואים?... בן אדם.

האמינו לי, בואי אליכם הוא זעזוע עבורי, כאשר יודע אני שהעולם לא האמין לידיעה על מותי לפני הרבה עשרות שנים ואולי רצה להאמין, קיווה, רק על-מנת לשכוח. כאשר יודע אני באילו ייסורי שאל נתייסרתי על-מנת לבצע אותו מעשה, וכיצד עלה בידי להוליך שולל, כן! בקלות רבה! את בעלות-הברית, ראשי מדינות אירופה, מפקדי הרייך, את העם הגרמני כולו!... כאשר יודע אני כי בכל רחבי הגלובוס, מאז אותו יום אביב מר של סוף אפריל, אלף תשע מאות ארבעים וחמש, נחשב אני בעיני עולם ומלואו כמת!

ברשותכם... ואני פונה אליכם כאל אחת המעצמות החזקות בגוש המערבי!

האמינו לי, אין לי מה להסתיר. גלוי-עיניים וגלוי-לב עומד אני לפניכם. רואה אני את השינוי ההיסטורי בהתהוותו...

[מתמוגג מנחת] ואותה מלחמונת מזהירה שלכם, אשר ארכה שישה ימים בלבד! "מלחמת ששת הימים"! כן! פנינה ממש. בת-תחרות אמיטית לקרבות ברוסיה ובצרפת. מלחמונת שהסבה לי רגעים יקרים של התרוממות הנפש! כן! ולא אחת אומר אני לעצמי, כאדם שהיה מפקד הרייך השלישי, ואומר זאת גם לכם! אין לכם כלל במה להתבייש! עליכם לתת אמון באינסטינקטים שלכם! שהרי עומדים אנו בסופו של דור ההיגיון! הרוח הפכה למחלה ממארת! עומדים אנו על סף מהפכה כבירה במושגי המוסר ובתפיסתו הרוחנית של האדם! באים אנו לקצה דרך-התווה של האנושיות! לוחות הר סיני אבד ערכם!

המצפון, כמוהו כברית המילה. הטלת מום באדם!

עידן חדש בא! עידן אשר ייתן פשר מאגי לעולם!

פשר מתוך הרצון ולא מתוך הדעת!

ואם מבקשים לדעת מהי האמת... ה-א-מ-ת!?!...

הרי שמבחינה מדעית או אפילו מוסרית, האמת אינה קיימת כלל!

ואם מבקשים לדון, חזור ושוב, בדילמה הנצחית של - אם היה לי כפיל או לא ומי משנינו מת? הרי שאומר אני אחת ולתמיד!... היה!...

[סוף תמונה 5. מה אני רואה? בני אדם!]

6. הכפיל

...ואף אוסיף ואומר: שוני קטן חציץ בינינו וגודלו אינו עולה על שטחו של שפמי... שפמו... שפמו של מי?... שלי?... שלו?... [צוחק]

כן, זהו הסוד הקטן שלי. מי הוא מי?! הבדיחה ההיסטורית הקטנה שלי. אבל אתם, שאינכם פנויים לבדיחות-הדעת, האם באמת משנה לכם אם אני הוא זה היושב כאן לפניכם, או כפילי הידוע? האם באמת משנה לכם אם כפילי הידוע הוא זה היושב כאן לפניכם, או מלאך אלוהים הטוב והרחום יושב כאן לפניכם ומדבר אליכם את הדברים הללו? ואם מלאך אלוהים הטוב והרחום בא אליכם ואומר, "אני בן-אדם ששמו אדולף!" האם תשפטו אותו כמלאך אלוהים הטוב והרחום או כאדם אשר שמו אדולף? היינו-הך הוא לכם! הנה הבדיחה ההיסטורית הקטנה שלי! אינני מכחיש, אכן הייתה לו... הייתה לו בעיה... לאותה בובת-אדם המכונה כפיל.

לבד מחזות גופנית מושלמת, מדהימה בדמיונה אלי, לבד ממנה, שפמו לא צימח כראוי ונחוץ היה להדביק לו שפם מלאכותי. אכן... חוץ מאווה, איש לא ידע להבדיל בינינו, שהרי אין כחוש הריח של אישה! בלונדי ואווה... היחידות שהיו נאמנות לי, עד מוות! כן, לעיתים מהרהר אני, מוזר... מה היה קורה אילו הייתה לי אישה המתערבת בעבודתי... אכן, בר-מזל הייתי... איני רוצה להקל ראש בכבודן של נשים, אך אנשים אינטליגנטים ייטיבו לעשות אם ייקחו להם אישה פרימיטיבית. אישה שאינה מתוכחת איתך ומוכנה לשים קץ לחייה, אם צו השעה מורה על כך. כן, באותו יום מר של סוף אפריל אלף תשע מאות ארבעים וחמש, מייד לאחר שהרעילה את עצמה, חשבתי לירות בעצמי. אך הגורל רצה אחרת. [סוף תמונה 6. הכפיל]

7. קומפוזיציה של קיטש ומוות

ובכן, בא הכפיל אל הפיהרר שלו וביקש לעלות קורבן במקומו. מה אומר?! הייתי כה נדהם! הודיתי לו מעומק ליבי ואף הייתי מוכן לירות בו בעצמי, אבל הוא העדיף להתאבד בשקט בעצמו ולחסוך ממני את אי-הנעימות המסוימת הזאת וכך ירה בעצמו, וטוב שכך עשה. מעולם לא סבלתי מראה של דם. תמונה זו אזכור לנצח... יום שני, שלושים באפריל, אלף תשע מאות ארבעים וחמש.

השעה שלוש ושלושים בדיוק. שלוש ושלושים אחרי הצוהריים...
ראשו נח על השולחן. איש עייף נח את מנוחת הצוהריים.
לידו אשתו היפה אווה ישנה וראשה נח על מסעד הכורסה.
טיפות ארגמן מראשו מותזות כמו זר פרחים למנצח.
על השולחן כד הפרחים הפוך.
מלמעלה מביטה בהם אימא מן הקיר ופניה אומרות רוך ואהבה,
ולצידה פרידריך השני, מביט נחוש ומאושר אל תוך נבכי ההיסטוריה האנושית
הגדולה.

עמדתי נדהם... יופי אצילי שכזה!...

אבל משהו היה חסר.

פגימה מסוימת בהרמוניה הטבעית. כד הפרחים הפריע. הזותי אותו הצידה
וסידרתי את הפרחים בצורה של מניפה סימטרית להפליא... סימטרית!
עכשיו הייתה התמונה שלמה. 'יצאתי משם מרומם-נפש ונפעם.
גילחתי את שפמי ויצאתי מהבונקר, ואז גם התחלתי לגדל את השיער שלי, דבר
מתועב לעצמו, אבל אדם במצבי הרי זהו הכרח בל יגונה. כמו ההיפים! כך אתם
קוראים להם?... גועל נפש.

אכן, כך היה הדבר...

יצאתי אל האוויר הצונן.

כן, סוף אפריל... אביב ממש. השעה כבר עשר בערב. האפלה מוארת בקצות
האופק. רעמים מתגלגלים והאוויר מלא זעם. שעה גדולה! שעה של בין הזמנים!
בין העולם הזה לבין העולם הבא! בין נצח לבין אין-סוף!..
ולמחרת העולם נושם נשימה עמוקה ובוכה מרוב אושר!

כן, כמו עיני חזיתי במראה...

כמו צל...

איש לא זיהה אותי.

האדם החופשי בעולם.

חופשי מן המוות הפרטי שלו.

לכוד בכבלי המוות ההיסטורי שלו.

כאב נורא...

[מוציא מתוך המזוודה שקית מצרכים שחורה ומתוכה מוציא מפיות
לבנות, כפית וכוס מעדן חלב עממי פופולרי בטעם שוקולד. עורך את
החפצים על השולחן, באופן סימטרי]

מאז הניתוח האחרון נאסרו עלי כל המתוקים, אך לרגל כינוס זה, הרשיתי
לעצמי...

הוא עשה זאת למעני... איש לא ידע להבדיל בינינו... רק אווה... גם בלונדי...
חבל שהרגתי אותה.

[בווה בשולחן הערוך. סוף תמונה 7. קומפוזיציה של קיטש ומוות]

8. גְּלִי המתוקה, דוד אֶלֶף

גְּלִי אהבה עוגיות.

כן, גלי. אהבתי הגדולה באמת.

כל חיי אני נושא עמי את זכר הפגישה האחרונה. כל חיי אני חולם על אקדה
שהיא מצמידה אל ליבה. גלי בת האלמוות...

אווה ובלונדי היו נאמנות, בלי ספק, נאמנות. אווה אישה טובה. טיפשה, אבל
טובה. אדם אינטליגנטי, טוב יעשה אם ייקח לו אישה מטומטמת, פשוטה.

אבל גלי... גלי המתוקה... עורה השזוף בבריאות ובטוהר. שיער הזהב שלה
גולש בשובבות על מצחה... קול פעמונים של גלי. סופרן לירי... גלי שלי...
אהובתי...

"דוד אֶלֶף" כך היא הייתה קוראת לי... קולה המתוק... "דוד אֶלֶף!"

אמיל מוריין, החזיר הפושע הזה, שומר הראש שלי. הייתי צריך לסרס אותו.
חבל שלא סירסתי אותו. כמו כלב רחוב מלוכלך הוא היה מרחרח סביבה. היא
רצתה להיות זמרת אופרה! רצתה לנסוע לווינה, ללמוד פיתוח קול... למה?!
מה הייתי עושה בלעדיה?

גלי האצילה והטהורה זמרת אופרה?! לעולם לא!

"לא!" אני אמרתי לה, חד וחלק, "לא!"

"ובכן, אתה לא מרשה לי לנסוע לווינה?"

"לא."

בשמונה בספטמבר, אלף תשע מאות שלושים ואחת, בדירה בפְּרִינְצְרָאגְאָטְ-
שְׂטְרָאסְה, בשעה חמש אחרי הצוהריים, אני אמרתי לה לא והלכתי. מי היה
מתאר לעצמו טרגדיה שכזאת?

הכדור עבר דרך החזה, מתחת לכתף השמאלית וחדר ללב.

גלי המופלאה...

היא לא התאבדה! זהו שקר מתועב! היא לא הייתה עושה לי זאת! הם עשו זאת!
הם! החזירים המטונפים במפלגה! שרצים!

ערב שלם בכיתי על קברה הרענן ומאז - לא עוד בשר!

היא לא באה אלי, אבל אני בא אליה...

גלי המופלאה, היום אני בא אליה.

[סוף תמונה 8. גְּלִי המתוקה, דוד אֶלֶף]

9. שנות השלושים, סדר יום

הרבה קוואקר, נאמר לי, שום דבר מתוק, גם לא דבש ולא צימוקים.
[כועס] אך לרגל כינוס זה הרשיתי לעצמי!
[נרגע. טועם ממעדן החלב. מאושר]
מתוק!...

[אוכל ומדבר] כן, כמה דלים חייו של אדם, כאשר מונעים ממנו את הנאות
הקִיבה, ולחשוב על כך שבכל יום היו עשרות אנשים סועדים עימי ונכנעים
בקלות שכזו לתפריט הצנוע.

המלחמה הארורה, שנכפתה עלינו, עדיין הייתה רחוקה אז. היה לנו פנאי,
בשפע. בשעה שמונה בבוקר בדיוק היה קראוזה מניח לפני דלת חדרי
עיתונים ומברקים. אם כי היו ימים בהם הייתי מקיץ מאוחר יותר, קרוב לשעה
אחת-עשרה.

בשעה תשע ושלושים משיש קראוזה בדלת בפעם השנייה. אני מתעורר, עובר
לחדר הרחצה, מתגלח ומתלבש בעצמי! עונב עניבה כמו-ידיי! אם כי, איני יודע
מדוע, אך קשר פרפר מעולם לא ידעתי לעשות ולא אחת הייתי נזקק לידי
האמונות של קראוזה, אך בדרך כלל העדפתי עניבות רגילות וסלדתי מכל
גיזונים שבאופנה. אני לובש את המקטורן שלי ומצלצל שיביאו את ארוחת
הבוקר. קראוזה נכנס ומגיש לי על מגש שני ספלי חלב חם, עשר עוגיות ומחצית
החבילה קוביות שוקולד...

כן, הרגל מגונה, אני מודה, אך עד עצם היום הזה אני מצטער על כך שנאלצתי
לוותר עליו. אני מסיים את הארוחה בעמידה, תוך חמש דקות, כשאני מעלעל
ברפרוף בחדשות. לאחר מכן, אה... כן, לאחר מכן, אני קובע את תפריט ארוחת
הצהריים והולך למשרד. במשרד אני עד השעה אחת, פגישות, ישיבות, כולם
חנפנים. בשעה אחת, או אחת ומחצה, ארוחת צוהריים בנוכחות ארבעים עד
חמישים מוזמנים.

אני לא אוכל בשר ודגים. לפעמים ביצים. לרוב גבינה. אך שעועית, אפונה
ועדשים הם עיקר מזוני. לקינוח אני מעדיף תפוח מרוסק. שום אלכוהול! לא
בירה ולא יין! רק מי פֶּאָרְיִינְגְּ... אם כי בקיץ אני מעדיף לימונאד!

בשעה ארבע אחר הצוהריים אני מגיע למלון קאזיז'רהוף! קפה, שְׁטְרוֹיִזְלֶקוֹפֶן,
נאָפּפּקוֹפֶן, אָאָפּפּלֶשְׁטְרוֹדֶל. בשעה שמונה בערב בדיוק אני חוזר לאולם
הקנצלר ואז ארוחה ערב קלה.

מרק ירקות צלול. פשטידת גבינה ותפוח טירולי מרוסק או אפוי עם מילוי אגוזים וריבה. ארוחת הערב אינטימית יותר מארוחת הצוהריים. שמונה עד עשרה איש. רובם שחקנים| כוכבים! כן! בחברתם של אמנים אני חש בטוב. לפרק זמן קצר איני מוטרד בבעיות השעה. חברתם קלה ומשעשעת. לפעמים אני מתיר לאווה להצטרף אלינו. משוררים אני לא אוהב.

אחרי הארוחה אני בוחן רשימה של שישה-שמונה סרטים ובוחר מתוכם אחד. לפעמים שניים. הכול בהתאם לאטמוספירה! אמיליאנינגס חביב עלי ביותר! כן! אמן גדול! אתם זוכרים את "המלאך הכחול"?... כן. גם "חלף עם הרוח" טוב... כן. גם צ'רלי צ'פלין! מאד מצחיק... [מחקה תנועה אופיינית של צ'פלין. מרסן עצמו במהירות ומרצין] כן...

אם כן, אנו עוברים לאולם העישון ומוגש קפה, ליקר, בירה, אך אני כידוע, שותה רק מי פאחינגן... אם כי בקיץ אני מעדיף לימונאד! בשעה תשע לערך עוברים כולם לחדר המוסיקה לצפות בסרטים. בחצות לערך אנחנו חוזרים לאולם העישון. מגישים קפה שחור, כריכים של גבינה רכה עם מיוזו ורסק עגבניות, קוויאר. לא! את הקוויאר ציוויתי לא להביא עוד. יקר מדי. שנאפס, מיני מאפה, לחמניות מטוגנות בחמאה, שתייה קלה אבל אני מעדיף עוגיות... כן. ובלילה תה... כן.

ואנחנו משוחחים!...

כן! נושאים ברומו של עולם.

לא פוליטיקה. רק לא פוליטיקה.

ובכן, בשעות אלו מוחי חד וצלול ועולים בויכרון ימי המאבק של המחותרת והמרד. ימים יפים! רוב המסובים מתנמנמים על הספה, כן! כן! איש אינו עומד בקצב שלי ואילו מוחי שלי, ערני ומשתלהב כמוחו של נער צעיר! אין ספק! מחשבותיי המבריקות ביותר נולדות בשעות כאלה! עד שלוש לפנות בוקר! בשלוש לפנות בוקר...

[אחוז התקף. גופו מתעוות, נחנק, לוגם תה. בולע גלולה. משליך חפצים לכל עבר. שוב ושוב הוא משפשף בחוזקה את כפות ידיו במפיות ומשליך אותן לרצפה, זועם ובוכה. סוף תמונה 9. שנות השלושים, סדר יום]

10. אילן היוחסין

[נרגע. מתבונן בכפות ידיו]

אלוהים לא חנן אותי ביפי-מראה... מעולם לא חשבתי שאני יפה... אומרים שידיי נאות... אני איש זקן. הזמן אינו חולף... לא עבר, לא הווה, לא עתיד.

[מתעורר ונלהב] בעם היהודי יש עוצמה היסטורית! נצחית!...
כאשר ניבאתי את הפתרון לשאלת יהדות אירופה, צחקו לי. אלה אשר צחקו אז,
אינם צוחקים עוד ואלה המבקשים לצחוק לי ברגע זה, אולי לא יצחקו בקרוב.
הכול יחל אחר כך, לאחר מותי. אני הייתי, אני הווה ואני אהיה אחת התופעות
ההיסטוריות שאי אפשר להבינן! מזרע הספינקס! תופעה קוסמית אשר נחתה אל
תוך חברה מושחתת, מורעלת!

וכל המלעזים למיניהם על, כביכול, מוצאה המפוקפק של משפחת אבותיי...
וגם אם נכונה סברה זו וגם אם לאו ואם אכן עבדה הסבתא שלי מצד אבי,
מריה אנה שיקלגרובר, אצל משפחה יהודית בעיר גראץ... אוסטריה...
פראנקנברג... שם המשפחה היה פראנקנברג...

[געועים לבית אבא] אבי, אשר נולד לאימו, מריה אנה שיקלגרובר. נוצרייה
נאמנה, תנוח בשלום על משכבה. אבי, שמו היה אלואיס... הכול נודע לי
משמועות של חתרנים, שהלעזו על סבתא שלי שכביכול נתעברה מבעל הבית
היהודי פראנקנברג בעיר גראץ... סליחה! גם זה אינו בדוק! במקום אחד כתוב
פראנק. במקום אחר פראנקנברג... פראנקנברגר... פראנקנהיימר, אצטרה!
אצטרה! שוב הוכחה לזדון-ליבם של המלעזים והמשמיצים!

אך זאת אומר! בגיל שלושים ותשע... כן! בגיל שלושים ותשע בדיוק! הלך
אלואיס, אבא שלי, לכנסייה ושם, בנוכחות עדים, רשם את עצמו על שם בעלה
של אימו, יוהאן גיאורג הידלר! ושינה את שמו להיטלר! כן! זה השם! ומאז
אותו רגע, נמחק השם שיקלגרובר מעל דפי ההיסטוריה. חמישה עדים נכחו
בטכס החתימה. כך שמעתי זאת בבית אבי. אך לצערי, ודון-לבם של המלעזים
והמשמיצים לא פסק ורדף אחרי במשך שנים! השם שיקלגרובר! כמו קללה! כוח
מאגי טמון בשם הזה, ייקחנו השד.

וגם אם נכונה הסברה שסבתי, מריה אנה שיקלגרובר, תנוח בשלום על
משכבה, אכן נתעברה מקיום יחסים עם בעל-הבית היהודי ואם אומנם כך
הדבר!... כי אז...

כי אז זורם בעורקינו דם יהודי...

אך כולנו, כולנו בנים לאם גדולה, ההיסטוריה!
גם בילדותי, כשאבי היה בחיים, מעולם לא הוזכר המונח יהודי ומשום מה תמיד
האמנתי שהכוונה לגרמנים. עד... עד שהודמן לי להכיר את נוימן, בשנותיי
הקשות בווינה. שנים אכזריות ביותר!

נוימן, איש ישר וטוב-לב. נתן לי חולצות שלו וגם מעיל, ומאוחר יותר, גם
דוקטור... מה שמו... בלוך!... דוקטור בלוך! רופא מצויין! הוא טיפל באימי

לפני מותה. יהודי אציל! כן! ורופא מסור ביותר. כתבתי לו מכתב חם ולבבי והודיתי לו, מתוך הכרת תודה נצחית, על טיפולו המסור, ותקופה ארוכה בשנותיי הקשות בווינה, סועד הייתי בפנסיון של הברון קניגסוואַרְטֶר... יהודים! כולם יהודים! אינני מכחיש זאת, מעולם לא הכחשתי זאת.

אם כי נוטים לחשוב שהיהודי הוא היפוכו הגמור של הגרמני מכל בחינה ובחינה. היהודי מסמל את התנועה הנצחית והגרמני את הקביעות הנצחית. ועם זה הרי הם קרובים, כקרבת שני אחים זה לזה. מה קרובים הם אלה אל אלה ומה שונים הם זה מזה... הרי כאן באמת קרב מכריע על גורלו של העולם!

אינני מחדש לכם!... הרי אינני מחדש לכם דבר! העולם הוא כיום בית מטבחים גדול. ההרג נמשך ויימשך עד סוף כל הדורות! אני לא המצאתי אותו! ההשגחה הוכיחה כי היא בחרה בי לעצב את מהלך ההיסטוריה! בי! ילד מבראונאו! לו הייתי פושע מלחמה, הסבורים אתם כי היה בי העוז לבוא אליכם? אני אינני אייכמן! אותו חנפן שוטה נבער מדעת! [סוף תמונה 10. אילן יוחסין]

11. איבוד עשתונות

[אחוז עווית שהולכת ומתגברת עד שהוא מאבד את ההכרה]
 כולם עדה של שוטים! רוזוולט שוטה! מטורף! הם יוצא מדעתו! נוסע לאנגליה!
 לפגוש את מיסטר צ'רצ'יל! מיסטר צ'רצ'יל שרלטן! צייר של עשבים! מקשקש
 קשקושים של שיכור! גהרינג שיכור! הקניבל הזה, חזיר זולל בשר! להיות עוד
 פעם בפריז! האנדרטה של נפוליון! פלאס-דה-לה-קונקורד! לה גראנד אופרה!
 קלאוס שנק פון שטאופנברג טיפש! הוא מנסה להרוג אותי?! לתלות אותו על
 אונקליי קצבים! לתת את נבלתו מאכל לכלבים! אני גמרתי אותו! אני גמרתי
 את אל-עלאמיין! את קורסק! חרקוב! סמולנסק! סטלינגרד! ברבארוסה!
 ברבארוסה! 154 אוגדות! 600,000 כלי רכב ממונעים! 7,000 קני ארטילריה!
 2,500 מטוסים!...

[מתעלף. סוף תמונה 11. איבוד עשתונות]

12. הנוער הנפלא הזה!

[פוקח עיניים. ממתין. לוחש] מטרת בואי אליכם...
 חרד אנוכי לגורל האנושות!...
 האנושות אינה יכולה להרשות לעצמה מלחמות נוספות!...
 האדם ניחן בחוש לגלות את היפה. כמה עשיר הוא עולמו של המשתמש בחוש

זה... אך האדם, בתורת הגזע, הוא גוף ביולוגי בלבד!
אי אפשר לשנות גזע! עליון נשאר עליון ונחות נשאר נחות!
מלים אלו היוצאות מפי הן הוכחה לטוהר כוונותיי, לחרדה עצומה! חרדה עצומה
לגורל האדם הנבון מלווה אותי על כל צעד ושעל!...
[מתעורר. נלהב] שהרי אם יכולים אנו לשלוח את מיטב בנינו לגיהנום המלחמה,
הרי שלבטח יש לנו הזכות המלאה לסלק מיליונים של בני גזע נחות, המתרבים
כמו שפשעים! מתרוצצים על פני הפלנטה כמו ג'וקים מסוממים בבקבוק.
[עוצמה מתגברת] שהרי מיטב בנינו, הנוער הנפלא הזה, שהרי נוער צריך
להיות כזה, גאון ונדיב ואכזר.

[שר]

"מגוב רִקְבוֹן וְעֶפֶר

בְּדָם וּבְיָזַע, יוֹקֵם לָנוּ גְזַע

גְּאוֹן וְנָדִיב וְאַכְזָר!"

ודבר אחד מחויב הנוער הנפלא הזה לדעת!

את כוח השליטה ברוחו! ללמוד להתגבר על פחד המוות! זוהי מדרגת הגבורה
של הנוער! מדרגת הכבוד! רק לא סמרטוטים! כי מי שהוא סמרטוט לא יסתער
ומי שאין לו כבוד, לא יסתער ומי שאין לו כבוד הוא סמרטוט ואני מצטט,
"במערכת צבאית נורמלית, צריך להכניס לו כדור בראש!" את זה לא אני
אמרתי. את זה אמר קצין שלכם.

כבוד וגבורה!... אבל... אני חרד!

[רוכן קדימה בתנוחת עכביש] מעל במה זו, באוזני האומה היהודית והעולם
כולו, הינני מודיע על ביטול המלחמה! המלחמה הבאה תהא מלחמה אטומית-
כימית-ביולוגית והיא עלולה להוליך את הציוויליזציה לאבדון! האמצעי היחיד
לביטול המלחמה כמוסד, הוא כינון מדינה עולמית! והדרך לכינון מדינה
עולמית, היא מלחמה, אשר תשים קץ לכל המלחמות ותברא אדם חדש!
אדם עליון!...

ברשותכם. ובכן, אני מגיע אל הסיבה העיקרית אשר הביאה אותי אליכם.

[סוף תמונה 12. הנוער הנפלא הזה!]

13. בבקשה, הִרְגוּ אותי!

מזה עידן ועידנים מצפה אני לרגע זה! לרגע בו יידע עולם ומלואו כי אותי לא
ניתן להמית. כי קיים אני בתוכם לעד.

1 המנון ביתר, מילים: זאב ז'בוטינסקי, לחן: דב פרנקל, פריס, 1932.

גם אם אקום ברגע זה מכיסאי ואבקש מכם להרגני...

[קם לאט ועומד, נשען אל השולחן]

הינני מבקש מכם להורגני... הרגו אותי. יהא זה אקט היסטורי! הרגו אותי.

מזה עידן ועידנים אני עומד וצופה בכם! ואתם עוברים על פני, מוציאים את

עצמכם מתוך ההיסטוריה, חיים על-יד ההיסטוריה, מעל ומעבר להיסטוריה!

אתם קבעתם את מקומכם מחוץ להיסטוריה! הפכתם את עצמכם לעם עליון,

עם נבחר! עם שחוקי ההיסטוריה אינם חלים עליו! עם שחוקי המוסר העלובים

של הליברליזם-הומניזם-סוציאליזם, אינם חלים עליו!

הרגו אותי!

האמריקנים, ממציאי הפצצות האטומיות אשר נפלו על הירושימה ונגסקי,

היו תלמידיי!

הרגו אותי!

הגרמנים סיימו את תפקידם ההיסטורי! הם בגדו ביעודם האמיתי! גרמניה מתה!

הרגו אותי!

האומנם משאירים אתם אותי בחיים רק כדי להשתמש בי כסמל?

הרגו אותי!

הסמל, אתם רואים כבר זקן מאד! הרגו אותי! אינכם זקוקים לו עוד!

הרגו אותי!

אתם יצרתם עם חדש! גזע חדש! ואתם אומרים, אנחנו יצרנו חברה חדשה!

ואתם אומרים, זוהי הנקמה שלנו! ואתם אומרים, נקמה! נקמה! נקמה! ואני

אומר, בבקשה!

הרגו אותי.

זוהי ההזדמנות ההיסטורית שלכם ושלי! תהילת נצח לכם ולי! מותי יהפוך

לזעזוע היסטורי, יותר מכל הזעזועים שידעה האנושות! כי אז יקומו עליכם

כל אוהביי בכל רחבי העולם ויביאו עליכם את מלחמת יום הדין! עד כי הפלנטה

הזאת כולה תבער באש הגיהנום לנצח!

לא. לא זאת ביקשתי לומר...

אלא רק זאת. אני הוא הסמל של סבלכם ההיסטורי הנצחי ובלעדיו אין לכם

קיום! [נואש] הרגו אותי.

אתם אינכם מסוגלים להרגני.

אתם אינכם מסוגלים לשכוח אותי.

לא את השכחה אני מבקש.

לא את המחילה אני מבקש.

לא את הנקמה. אני מבקש את המנוחה.

זהו העצב הנוראי של חיי. זהו העצב הנוראי של חייכם. אתם לעולם לא תניחו

לי למות. אתם תגררו אותי לאורך כל הדורות ותנפנפו בי שוב ושוב כהצדקה
אוטומטית לכל מלחמה חדשה שלכם.
[יושב. מביט בפנס שמאיר אותו]
אתם אנשים טובים...
אנשים טובים...
אור גדול...
הרי זה רגע היסטורי...
והרי זה, כל כך קל...
[פניו מתעוותות בזעקה אילמת. מתכנס אל תוך עצמו. חושך. סוף תמונה
13. בבקשה, הקגו אותי! סוף המחזה "היטלר"]

נו-אקסיט טייק 5

מאת אמיר אוריין, בהשראת המחזה Huis-Clos

מאת ז'אן פול סרטור

בימוי אבי גיבסון בר-אל ואמיר אוריין

המחזה "Huis-Clos", הוצג לראשונה בצרפת בשנת 1944. בשנת 1946 הוא הוצג בלונדון בשם "Vicious Circle" ובניו-יורק בשם "No Exit". בישראל הוא הוצג לראשונה בשנת 1951 בשם "בדלתיים סגורות". בשנת 2002 הוצג לראשונה בתיאטרון החדר עיבוד חדש למחזה, בשם "נו-אקסיט" (טייק 1). הגרסאות הללו הן השראה למחזה הנוכחי, שנוסחו הושלם בשנת 2020.

המשתתפים בגרסאות השונות של "נו-אקסיט" בתיאטרון החדר (על פי סדר א-ב): אבי גיבסון בר-אל, אגרון יעקובוביץ, איזבל מרכס, אמיר אוריין, דורית אבנט, יואל בלום, לאנא פאהום, ליאון רוזנברג, עמירם שניר, ענבר קרסל, רותם זיו, שלי גורל.

פתח דבר

באביב 1995 הוזמנתי ע"י מר גרי בילו, מנהל ביה"ס לאמנויות הבמה "בית צבי", לביים מחזה על פי בחירתי, בהשתתפות התלמידים. בדיעבד אפשר לומר שזו הייתה תקופה טובה לתרבות הישראלית, פסק זמן של פריחה ותקווה לרווחה. אבל בעוד חצי שנה יירצח ראש ממשלת ישראל מר יצחק רבין ז"ל ואז רוח התקופה תתהפך עלינו. הסימנים לכך ניכרו כבר קודם לכן. כי יחד עם התקווה לחידוש וצמיחה תרבותית, הייתה זו גם תקופה של טלטלה עזה.

החברה הישראלית נעה אז בין מגמה חברתית ליברלית-הומניסטית, לבין גל יהודי-לאומני, נאו-פשיסטי, עם שעבוד גובר לכלכלה קפיטליסטית. בתי הספר למשחק הגיבו לתמורות אלו. אם בעבר, הם היו בבחינת תרבות קצה, חממה לניסיונות חדשים בתוכן ובצורה ומקום לחופש יצירתי יחסי, הרי שבשנת 1995, רוב בתי הספר למשחק כבר נטו להציג הפקות של מחזות פופולריים בעלי אופק מסחרי. בתי ספר נעו אז מהמיקום הקלאסי של מעבדת תרבות לניסיונות חדשים, אל עבר התיאטרון הממוסחר. הדברים באו לידי ביטוי, בין השאר, בסדר היום של ההפקות. תקופת החזרות התקצרה. פרק הזמן היה מספיק להעמדת טקסט על הבמה, אבל לא מספיק לניסיונות אמנותיים ולימוד דרכים חדשות. באותה שנה "בית צבי" היה בית הספר למשחק הגדול בישראל ונודע בעיקר במחזות הזמר שהעלה. בשיחה על כוס קפה במשרדו, שאל אותי גרי מה אני רוצה לביים.

"סרט", אמרתי, "Huis-Clos", המחזה שמיכאל אלמוז תרגם לעברית וביים ב-1951. כידוע, הוא קרא לו אז 'בדלתיים סגורות!'. בישראל רבים מכירים את המחזה. זהו סיפור על שתי נשים וגבר, שנידונים לשעות יחד בחדר אחד בגיהנום. שחקנים אוהבים אותו, כי הוא מאפשר התנהגות בימתית דרמטית מגוונת. מצד עצמו, המחזה דן בסוגיות מוסר מהותיות לקיום האנושי. גרי נראה מרוצה למדי. "נחוץ תרגום חדש ועיבוד", אמרתי, "ונראה לי שאולם המרתף הקטן שלכם מתאים להצגת המחזה. מה דעתך?" גרי נראה מודאג.

"התרגום שלך יהיה נאמן למקור, כן?"
 "אני לא יכול להבטיח דבר כזה."

"ואם כבר עושים סרט, "אמר גרי, "אז ראוי לעשות אותו באולם הגדול."
 עכשיו אני הייתי מודאג. המחזה אינטימי וחשבתי שהוא מתאים לאולם קטן שבו כל פרט נחשף בתקריב. כמוכן שאפשר להציגו גם באולם גדול, אבל זהו שיקול מסחרי מובהק וניתן לשער שאז הוא יגדיל הכנסות קופה, אבל עלול לאבד מעוצמתו האנושית, הדרמטית והאידיאית.

אחריות אמנותית כוללת

הנחת יסוד מקובלת בתיאטרון השואף להיות אמנותי היא שהבמאי הוא יוצר האירוע. בתיאטרון החדר הוא גם ראשון בין שווים. לבמאי יש זכות יוצר לעבד, לשנות, להוסיף ולחסר כל פריט במחזה הכתוב, על בסיס רעיון מרכזי שמנחה אותו. הרעיון המרכזי של הבמאי עשוי אף לעמוד בסתירה לזה של המחזה ועדיין תעמוד לבמאי זכות הבחירה. זכות זו התחדדה במהלך שנות החמישים והשישים, בעיקר בהשפעת אמנות המיצג, שערכה ניסיונות רבים בשילוב של סגנונות ותכנים ממקורות שונים. בתחום התיאטרון מדובר בתופעות קצה שסללו את הדרך גם לדרכי הבעה חדשות.

לא כך הדבר בתיאטרון קואליציוני-מסחרי, הפועל במסגרת של משטר קפיטליסטי. מכיוון שהזמן הקפיטליסטי נמדד בממון, לעולם אין מספיק זמן להשביח את היצירה. תעשיית התרבות מספקת מסגרות לפעולה, מסד לצורות ביטוי מגוונות ולוח זמנים - הכול מוכן מראש. מה שנותר ליוצר הוא להשתמש בדרכי הבעה מוכנות מראש, בתוך מסגרות מוכנות מראש, בתקופת הכנה קצרה מדי, שאין בה מקום לעבודת חיפוש חופשית, ודאי לא לניסוי וטעיה. בתנאים אלו אמנות אופוזיציונית אינה יכולה להתקיים, אבל בידור קואליציוני - כן.¹ השיקול המכריע בהעלאת מחזה הוא כלכלי. זוהי מערכת השואפת להגדיל כמויות של פרסום, קהל והכנסות. אבל ככל שהבסיס הכלכלי רחב יותר ומספר היוצרים גדול יותר, כך החופש היצירתי של כל אחד מהם הוא קטן יותר. הבמאי הוא עדיין אחד מיוצרי האירוע אבל כאן הוא נתון להשפעתם של אילוצים שרובם ככולם כלכליים. ידעתי שדרישותי האמנותיות אינן הולמות את אופן ניהול המקום, אבל נראה היה לי שהן בגבול האפשרי.

1 ע' כאן במבוא כללי ל"שער רביעי", "אירוע קואליציוני או אופוזיציוני", וכן: ע' אוריין אמיר, "המעגל הפתוח", ספרית פועלים, 1998, עמוד 356, "אירוע קואליציוני או אופוזיציוני".

אקטואליזציה

לזכותו של המחזה "Huis-Clos", של סרטור, אפשר לומר דברים רבים. בעיני הוא מחזה מבוסס חוויה אישית, מרוכז וחד ביותר. כאמור, הסיפור הוא על גבר אחד, יוסף גארסין, ועל שתי נשים, אינו סראנו ואסתל ריגו, שנידונים להיכנס לחדר אחד בגיהנום. מלכתחילה ברור שמדובר במי שחטאו ואמורים להיענש. נוכחות האחרים בחדר היא כלי שבאמצעותו נבחנים החטא ועונשו. על כן, המחזה זה יצאה הסיסמה: "הגיהנום הוא הזולת". בחודש מאי, שנת 1944, שאז, כאמור, הוצג המחזה לראשונה בפריז, הזולת נתפס כמאיים ומסוכן. יש המקשרים בין "הזולת" שבמחזה, לבין הנאצים, שבאותו הזמן עדיין התרוצצו ברחובות פריז. זו הגרסה המקורית של המחזה וכך הוצג שנים רבות.

מאז נכתב המחזה עברו עשרות שנים והעולם התגבר על זוועות הנאצים והחלים באופן יחסי ונקלע למשברים חדשים ויצא מהם וחוזר חלילה. לומר היום שהגיהנום הוא הזולת, זה כמובן בגדר האפשר, אבל מחייב בדיקה מחדשת.

במסגרת המעבר אל מקום וזמן אחרים, יש לבדוק את השמות והמיקומים. אצלנו המחזה מתרחש כאן ועכשיו. גארסין הוא רפאל שלום, עיתונאי וסופר. אינו היא אביה אורגד, מורה מחנכת במקצועה. אסתל ריגו היא אודליה אריאן, אשתו של בעל הון. אצל סרטור ישנו שרת, המלווה את הייריים בחדר. בגרסה הנוכחית זו המארכת דוריס, והיא גם מלווה את קהל האורחים ומגישה את הפרולוג והאפילוג.

רפאל שלום הוא דמות מפתח על רצף התפתחותי של גיבורי תקופה, שבכל עת הם מגיבים לתנאים הנתונים. רפאל צועד אל עבר העתיד. אדם ללא אל, מחויב להגינות כלל אנושית, חוטא, אבל שואף לתיקון מצבו שלו ושל כל אדם באשר הוא, מודע לקושי שבבחירת עמדה אישית וחברתית מחייבת, מודע לדחף האנושי הספונטני להכחיש את החטא ומודע לקושי שבמאבק בהכחשת החטא. במודעות זו טמונה הבטחה לתיקון. מכאן והלאה יש לבחון את הסיפור מחדש.

חומר לימודי

המחזה של סרטור מ-1944, כמו גם שלנו מ-2020, מתארים מפגש של תפיסות עולם. על כן, יש להתייחס אליהן כאל חומר לימודי. למילה המדוברת יש חשיבות מרכזית. העיצוב נועד לשרת את הרעיונות הדרמטיים ועם זאת להיות פשוט, חסכוני ושימושי. על הבמה נמצא רק מה שהכרחי.

המחזה של סרטור הוא בעל מערכה אחת. אצלנו המחזה מחולק לשתי מערכות ויש בו גם פרולוג ואפילוג. במהלך ההפסקה שבין המערכות, דמותו של סרטור מנהלת שיחה טלפונית עם המארחת ובה הוא גם מגיב למחזה שלנו.

לא גיהינום - חדר תודעה

החדר של סרטור מוגדר כגיהינום בעל זיקה לתפיסה דתית נוצרית. הדמויות במחזה מתות ומתייסרות. שיטת העינוי שונה מזו של הגיהינום הדתי, אבל העינוי כשלעצמו הוא מרכיב בתפיסת העולם שעל פיה מתקיים הסיפור. כי אם "הגיהינום הוא הזולת" הרי שהזולת הכרחי לגאולה. אזכור המוות מופיע כאן במקומות רבים ובסיכומו של דבר זו תפיסה פסימית של המצב האנושי. התפיסה שלנו אופטימית. אפשר לטעון שהמחזה שלנו מתרחש בחלום ואפשר לטעון שמדובר בחיים בעלי אופי סוריאליסטי. החדר הוא תודעה מורכבת שבתוכה נפגשות שלוש דמויות לשם עשיית חשבון נפש. מדובר בקהילה קטנה, שבט, משפחה או קבוצה חברתית, שמפתחת מערכת יחסים שמטרתם גאולה הדדית. זה אינו טקס דתי חד-פעמי, שלאחריו נמחקים חטאיו של אדם ככמטה קסם. חשבון נפש אותנטי הוא תהליך התפתחותי עמוק ומייסר כגיהינום, ומי שעובר אותו, חוזר אל העולם כאדם מתוקן.

עיצוב

בשנת 2002, הוצג בתיאטרון החדר, העיבוד הראשון למחזה של סרטור, תחת השם "נו-אקסיט", בחדר שגודלו 16 מ"ר, על גג הבית שברחוב הרב קוק 8, בתל אביב. רצפת החדר שחורה. הקירות והתקרה לבנים. החדר ריק, למעט מה שמשרת את האירוע. במרכז החדר סימון של חדר שנראה כמו סוכה עשויה קורות מתכת שחורות, עליהן נמתח בד שקוף למחצה, אשר שימש כמחיצה בין הדמויות שבתוך הסוכה, לבין קהל האורחים שיושב סביב. לאחר מספר הצגות, הוסר הבד החוצץ בין הדמויות לבין הקהל ונותרו קורות המתכת כסימון לגבולות החדר הפנימי.

התאורה הייתה נורת ליבון אחת בת 40 וואט, תלויה מתקרת הסוכה, ונורת חירום קבועה בקיר של החדר החיצוני והיא הפיצה אור אדום. בשנת 2014 הוצאו מוטות המתכת וגבולות החדר סומנו על הרצפה בפס שחור בלבד. האורחים ישבו בכיסאות פלסטיק שחור ומספרם היה לכל היותר 18 איש ואישה. הדמויות בתוך החדר הפנימי ישבו בכיסאות דומים.

הפסל

סרטור מציב בחדר שלו פסל מופשט, רמזו לדרישה שהצופה יעבד את סיפורו של הפסל על בסיס אישי, כלומר, לא למה התכוון היוצר, אלא מה היצירה מגלה לצופה על עצמו. התובנה האישית שהפסל עשוי לעורר היא משל לתובנה האישית שהצגה עשויה לעורר. בזמנו הייתה האמנות המופשטת ענף צעיר יחסית, במסגרת האמנות הפלסטית, והיצירות עוררו עניין ותגובה, או לפחות תהייה. במילניום החדש אמנות מופשטת היא פריט שגור בנופי התרבות וכבר אין בה מן החידוש המעורר מאז. במחזה שלנו אין פסל.

דמויות

רפאל שלום הוא דמות פגיעה ומורכבת. הוא המלט מודרני שפועל באופן שהמלט של שייקספיר מעולם לא היה מסוגל לפעול. המלט התלבט אבל לא נקט עמדה ולא בחר בחירה אישית מחייבת, על כך הוא שילם בחייו וזהו מסר על-זמני בכלי קלאסי. רפאל שייך לדור שכבר למד את לקחי המלט והוא מוכן לוותר על גאוה, לתת ביטוי לפגיעות שבו ולבקש עזרה מהזולת. הוא אדם שבקצה ההתלבטות שלו הוא יוצא לפעולה הישירה ההכרחית. הוא יבחר בה ויבצע אותה. הוא מורד ונאבק ובכך מגולמת גבורתו כאדם. הוא חייב לצעוד מעבר לסיסמה "הגיהנום הוא הזולת". עליו לעבות את האמירה הזאת ולקחת אחריות על גורלו בהגדרה מחדש של יחסי "אתה ואני" ועל כן אצלנו הוא אומר: "הגיהנום הוא הזולת? לא, זה פשוט מדי. הגיהנום הוא גם אני, הוא הזיה בתוך הראש שלי" (תמונה 14). זו הצהרה כללית, פשוטה, ברורה, מחייבת ובוטה.

אביה אורגד, בת דמותה של אינו סרנו של סרטור, מכחישה בכל כוחה את הפגיעות שלה. אצלנו היא חייבת להתגבר על ההכחשה, לגלות את החמלה ולאמץ אותה, באופן מיוחד כלפי רפאל. אביה מקיימת דיאלוג עם רפאל ומשלימה אותו (תמונה 14). כי רק בשיתוף ובאחוזה יתכן תיקון מלא ככל האפשר.

אצל סרטור, אסתל ריזו הפתיינית, שהיא ההשראה לדמותה של אודליה אריאן אצלנו, מתפעלת את הזולת למטרות תועלתיות בסיסיות והיא מתמידה בהתנהגות חד-ממדית זו לאורך כל המחזה. עשויה להתעורר תהייה מדוע סרטור מסרב לקדם דמות זו מעבר לפרסונה שיצר. במחזה שלנו אודליה עוברת תהליך אישי שמביא אותה אל החמלה והאמפתיה שבאמצעותה היא תגלה את הזולת כיעד לתיקון הדדי.

מקובל לחשוב שהמחזה של סרטור הוא ההודמנות שלו לעשיית חשבון נפש אישי-משפחתי. גארסין הוא בן דמותו של סרטור. איננו היא בת דמותה של זוגתו סימון דה-בובואר. אודליה מבוססת על דמויות של מזכירות אישיות של הזוג. אין זו פיסת רכילות בלבד, אלא מידע לגיטימי, הממחיש את היחס שבין החוויה האישית של האדם-היוצר סרטור, לבין ההיסטוריה של היצירה.¹ לרגעים נדמה שסרטור עושה את חשבון הנפש האישי שלו, יותר מאשר את זה של הגבר במחזה שלו. יש הבדל מהותי בין דמותו של סרטור, לבין הדמות הבדיונית של גארסין, ובין שניהם לבין רפאל. עבור רפאל הגיהנום הוא מצב זמני ותלוי בו עצמו.

פסימי ואופטימי

לכאורה, המחזה של סרטור פסימי. הדמויות שלו שוהות בחדר למשך פרק זמן לא ידוע. אם מדובר בנצח, זהו קושי דרמטי. תפיסות דתיות אחדות מגבילות את משך הזמן בחיים שלאחר המוות, באמצעות תורות גלגולם, כורים מצרפים, ריצוי עוונות וכו'. נראה שזהו צורך אנושי לתחום את השכר והעונש, כלומר, יש גבול לסבל ויש לתת תקווה לנשמה. כיוון שהחדר שלנו אינו גיהנום, אלא חדר תודעה לעשיית חשבון נפש והדמויות חיות, תמיד יש תקווה לתיקון. האדם שעושה חשבון נפש ממשי, יוצא מהחדר כאדם המסייע בתיקונו של עולם. על כן המילה האחרונה של רפאל במחזה, לפני האפילוג, היא "נמשיך!" ומשמעותה שהתיקון המעשי אפשרי ואנו בדרך אליו.

פרולוג ואפילוג

כאמור, המחזה "נו-אקסיס טייק 5" ככלל, והפרולוג והאפילוג בפרט, מעגנים את העלילה בזמן הווה וניתנים לעדכון בכל עת. הפרולוג מתייחס למקום הפיזי שבו מתקיימת ההצגה ומחבר בין עבר להווה במקום הזה. האפילוג מתייחס לבני האדם החיים במקום הזה. בסיום המחזה, לאחר שהדמויות ממשיכות דרכן אל התיקון, נכנסת המארכת ומציינת לפרטי פרטים, מעשי חטא ופשע שאכן נעשו בישראל על ידי אנשים פרטיים, אישי ציבור, מנהיגים ומוסדות המדינה ושעליהם ראוי לעשות חשבון נפש ולממש מסקנות. בכל מקום וזמן שבהם המחזה מוצג, ראוי לעדכן את האפילוג בהתאם לסיפורו של המקום באותו הזמן.

1 "התנועה הנמשכת שבין ההיסטוריה לבין החוויה האישית, שואפת להרמוניה אמנותית." ע' כאן במבוא כללי לשער רביעי, הרעיון המרכזי, וכן: ע' אוריין אמיר, "המעגל הפתוח", ספרית פועלים, 1998, עמוד 14.

סיכום ביניים

"נו-אקסיט טייק 5" נכתב בהשראת המחזה של סרט, "Huis-Clos". הוא ממשיך דרכו ושונה ממנו. יש בו תקווה לתיקון, המבוססת על האמונה בכוח של האדם לבצע תיקון. תקווה שבגלוי או במובלע היא קיימת אצל כל אדם. חיוני ליצור מחזה כהליך לימודי. לאו דווקא מחזה נאה, שמלמד, כביכול, על אחרים ומאפשר לצופים בו לקבל את הרעיון המרכזי, או להתעלם ממנו מטעמי נוחות אישית. המחזה של סרט, מספר סיפור מצוין אבל נזהר לא לעכור את שלווה הנפש של הצופים, ברעיונות חברתיים שנויים במחלוקת ואינו תובע ממנו מימוש של תיקון חברתי. על כן הוא יוגדר אצלנו כאירוע קואליציוני. כדי לעבור ממצב של אירוע קואליציוני-בידורי, לזה של אירוע אופוזיציוני-אמנותי, המגלם משאלה לשינוי מהפכני ותיקון, עלינו לטעת בתוך הדמויות את המרכיבים המהפכניים, עוכרי השלווה והמעוררים, נכון לתקופתנו, ויש לעשות זאת בפשטות, בבהירות, בבוטות. האם יש לכך מחיר? כן. יש לצפות להתנגדותו של חלק מקהל האורחים. תגובות אלו הן לגיטימיות והוכחה לכך שהאירוע מנער מרצו את המובן מאליו ויצר דיאלוג פנימי. במהלך השנים חוינו תגובות רבות בעלות אופי קואליציוני ואופוזיציוני.

כבר בשנת 2002, כשהוצג העיבוד הראשון של המחזה בחדר, התרעם חלק מקהל האורחים על האפילוג שבו השרת מתייחס לפשעי החברה הישראלית. באופן כללי זו תגובה אוטומטית אצל מי שרואים ביצירה אמצעי להרחקת עדותו של היוצר ואפשרות להימנע ממעורבות חברתית. אבל הדברים כבר נאמרו על הבמה ובין אם הם מתקבלים בהסכמה או בדחייה, כבר הם ניצבים בפני הקהל כעדות קרובה ומחויבת. גם אם הוא מבקש להכחיש את קיומם, הם נקלטים. הזרע נטמן. תהליך הנביטה עשוי להתחיל.

בשנת 1995, תרגמתי את המחזה לעברית והחלה עבודת הפיתוח של הטקסט. היא נמשכת עד עצם היום הזה. המחזה שלנו מעולם לא הוצג "בית צבי". מאז שנת 2002 ועד 2019 הוא הוצג בתיאטרון החדר בשם "נו-אקסיט". הגרסה המעודכנת ביותר עתה היא "נו-אקסיט טייק 5".

מרכיבי האירוע

1. מושג כולל

קשר.

2. רעיון מרכזי

כל אדם חייב בחשבון נפש על מעשיו ומחדליו. לא די בחשבון הנפש שבין האדם לבין עצמו. עליו ליצור ולקיים קשר בין-אישי תומך ומעודד. חשבון נפש ממשי הוא הליך הדדי ארוך וקשה כגיהנום. מי שעומד בו, יוצא מתוקן.

3. מקום הזוי

חדר התודעה המורכבת שבו שותפות שלוש דמויות.

4. מקום פיזי

גרסת 2002

תיאטרון החדר, בעליית הגג שברחוב הרב קוק 8, תל אביב. חדר שקירותיו צבועים לבן. הרצפה צבועה שחור. במרכז ניצב מבנה מלבני, בתבנית סוכה, עשויה עמודי מתכת, צבועים שחור. הסוכה היא ללא כיסוי של גג וללא קירות. ממרכז הסוכה משתלשלת מנורה בעלת נורה אחת, תלויה על מוט ברזל. בסמוך אליה, על אותו מוט, תלוי חוט ניילון ובקצהו סכין בעלת להב קפיצי. המבנה ריק עד שיוכנסו אליו כיסאות בידי השרת. לכל דמות כיסא משלה. לגארסין כיסא לבן, לאינו חום, לאסתל ירוק. לאורך הקירות מוצבים כיסאות שחורים לקהל האורחים.

גרסת 2019

חדר בבית מגורים. החדר הפנימי שבו נמצאות הדמויות, מסומן על הרצפה ברצועה של בד שחור או לבן, ברוחב של כחמישה סנטימטרים. את החדר הפנימי מאיר פנס הניצב בקצה החדר החיצוני.

עיצוב לבמה חזיתית

קירות הבמה והרצפה שחורים. חדר התודעה נמצא במרכז קדמת הבמה והוא מסומן על הרצפה, באמצעות רצועה של בד לבן שרוחבו כעשרה סנטימטרים. הכניסה לחדר היא מצד הקהל. שטח החדר הוא קטן יחסית ועם זאת מאפשר תנועה נוחה. סביב לו חלל שחור גדול יחסית.

תאורה לבמה חזיתית: מעל לחדר תלויה נברשת בסגנון וינטאג'. היא יוצרת מעגל תאורה המקיף את אזור המשחק ויוצר ניגוד לאפלה שסביב לחדר. מי שעומד מתחת לנברשת יכול לגעת בה ביד מושטת למעלה. מי שנוגע

במנורה, יוצר קצר חשמלי שמחשיך את הבמה ומפיק ניצוצות מהבהבים. עם ניתוק המגע עם המנורה, היא חוזרת ומאירה כמקודם.

תאורה חלופית: בתקרת הבמה קבועים פנסים בצורת כוורת, הם מאירים את אזור ההתרחשות בלבד. על הרצפה, בגבולות החדר פנסים מאירים מלמטה למעלה אל תוך החדר.

בכניסת קהל, הבמה ריקה. אור במה ואור אולם הוא כחול בהיר. אין שימוש באור אולם רגיל, אלא במכשירי התאורה של הבמה המופנים לעבר תקרת האולם. במהלך ההצגה, המארכת מכניסה שלושה כיסאות סלון, בסגנון מעורב של אר-נובו ותעשייתי. לרפאל כיסא לבן, לאביה כיסא חום, לאודליה כסא ירוק.

לאורך המחזה פזורים חזיונות שהדמויות רואות בעיני רוחן. אלו הן תמונות פנימיות, שכביכול, מוקרנות על מסך דמיוני לנגד עיניהן, לאורך הקיר הרביעי של הבמה, שהוא צד קהל. מנקודת מבטן של הדמויות, זהו מסך שניתן להושיט יד דרכו, אבל לא לראות מעבר לו.

מרגע כניסת קהל ועד לתחילת ההצגה נשמעת מוסיקת רקע מרגיעה. בתחילת ההצגה המוסיקה מתרחקת ונעלמת. בסיום ההצגה, נשמעת מוסיקה כמו בכניסת קהל, והאור על הבמה הופך כחול עמוק. גם באולם עולה אור כחול עמוק, עד שאחרון הצופים עוזב את המקום.

5. תקציר הסיפור

גבר ושתי נשים נפגשים במרחב סוריאליסטי, שהוא חדר תודעה קולקטיבי מורכב. הם בחרו לעשות את חשבון הנפש שלהם. זהו הדבר הקשה ביותר שיעשו בחייהם: תיקון עצמי. על כן הוא נראה לרגעים כגיהנום. התקווה היא שיצאו ממנו אל הגאולה. במושגים של החיים עצמם, הם יהיו בני אדם טובים יותר, בעלי חמלה ועוזרים לזולת, נאבקים על זכויות אדם באשר הוא, לשחרור מדיכוי, ולמימוש חירות האדם.

6. סגנון

סוריאליזם.

7. דמויות מופיעות

א. דוריס המארכת

גיל ביניים, מבנה גוף בינוני. בעלת חזות נשית-נחושה ועם זאת אימהית, חייכנית וענווה. מתייחסת אל הזולת בסבלנות, שהיא בעלת גבולות הידועים לה בלבד. ברגע הנראה לה מתאים, היא תעמיד את זולתה במקום הראוי לו, בניחותה שאין לערער עליה. לבושה שמלה שחורה. נושאת תיק שחור.

ב. רפאל שלום

גיל ביניים. מבנה גוף גבוה ומלא. עיתונאי וסופר. מנהל עיתון. נאסר בגלל ביקורת שכתב על השלטון. פשע מוצהר: התעללות באשתו. פשע תודעה: התלבטות-יתר. לבוש מכנסיים כהים, חולצה שחורה, מעיל חום כהה.

ג. אביה אורגד

גיל ביניים. מורה מחנכת במקצועה. מבנה גוף בינוני. שיער קצר. התנהגות חיצונית קשוחה. מגדירה את עצמה כ"בוץ'ה". פשע מוצהר: גרימת מותם של שני אנשים. פשע תודעה: ניכור. לבושה בגדי עור שחורים: מכנסיים, חולצת גולף, מעיל עור, נעלים גבוהות.

ד. אודליה אריאן

צעירה, נשואה לגבר מבוגר ואמיד. מבנה גוף רזה. שיער בלונדיני ארוך. במערכה ראשונה התנהגותה פתיינית-ילדותית. במערכה שנייה חל בה שינוי והיא שקולה, סובלנית ומפגינה חמלה. פשע מוצהר: נישואי נוחות. פשע מוסתר: רצח. פשע תודעה: אדישות חברתית. לבושה שמלה אדומה ארוכה, נועלת נעלים בעלות עקב גבוה ונושאת תיק צד.

8. יוצרים מופיעים

בין השנים 2002-2019 (על פי סדר הופעתם):

השרת - אבי גיבסון בראל, יואל בלום, אורן יעקובוביץ, עמירם שנר. דוריס המארחת - דורית אבנט.

יוסף גארסין - ליאון רוזנברג, אבי גיבסון בראל. אינז סרנו - איזבל מרכס, שלי גורל, ענבר קרסל.

אסטל ריגו - רותם זיו, לאנא פאהום. ז'אן פול סרט - אמיר אוריין.

בגרסת 2019 (על פי סדר הופעתם):

דוריס המארחת - דורית אבנט.

רפאל שלום - אבי גיבסון בראל.

אביה אורגד - ענבר קרסל.

אודליה אריאן - לאנא פאהום.

ז'אן פול סרט - אמיר אוריין.

9. הגדרת קהל

מי שראוי לו לעשות חשבון נפש על מעשיו שלו ושל החברה שבתוכה הוא חי.

10. מעצבי האירוע

ההצגה היא יצירה משותפת.

נו-אקסיט טייק 5 - המחזה

מערכה ראשונה (תמונות 1-12)

1. פרולוג, המקום והזמן הזה

[הערות הבמה מתייחסות לחדר שברחוב הירקון 29, תל אביב, בשנת 2019. המארכת דוריס ממתינה בכניסה לבית]

מארכת: [תמצית השיחה עם אורחים שמגיעים אל מקום האירוע]
ערב טוב, האם באתם ל"נו-אקסיט טייק 5"? ... תודה שכיבדתם אותנו
בביקורכם בחדר. שמי דוריס ואני המארכת שלכם הערב. מה השם
בבקשה? ... זו התוכנייה שלנו והיא חומר לימודי... בעוד מספר דקות
נעלה אל החדר. בינתיים אפשר להמתין כאן. תודה.

[המארכת ממתינה עד שקהל האורחים מתאסף במקום ואז היא שורקת.
זו דרכה כשהיא מבקשת להסב אליה את תשומת הלב של קהל האורחים
וגם של הדמויות במחזה]

רבותיי וגבירותיי, אתם מוזמנים לעלות אל החדר, תודה!

[המארכת מנחה את הנוכחים אל רחבת חדר המדרגות בקומה הראשונה.
בסמוך לקיר הדרומי, יושבים בכיסאותיהם, כפסלים חיים, רפאל, אביה
ואודליה. המארכת ניגשת אל הקיר המערבי, שם מוצב לוח. היא מציירת
עליו בית בן שלוש קומות, רושמת את מספרי הקומות ומוסיפה כיתוב:
"הרב קוק 8, תל אביב"]

רבותיי וגבירותיי, זהו ציור של הבית ברחוב הרב קוק 8, לפני שכרישי

הנדל"ן הרסו אותו ובנו במקומו את המגדל שבו אנו נמצאים עתה.

[מצביעה על מרפסת הקומה הראשונה שבצוור]

זו הקומה הראשונה. כאן גרה פעם אישה צעירה, עדינה, שברירית
וחסרת אונים. בעלה התעלל בה עד שפרשה כנפיים, עפה אל התקרה
ונפלה לארץ. גם בעלה מוזמן להצטרף אלינו, לעשות את חשבון
הנפש שלו.

[מצביעה על מרפסת הקומה השנייה שבצוור]

זו הקומה השנייה. כאן גר פעם פקיד גבוה במשרד הפנים, שבשעות
הפנאי היה מבריא לארץ, שעונים שוויצריים בתוך קופסאות שימורים
של בשר לוף. גם הוא מוזמן להצטרף אלינו, לעשות את חשבון הנפש
שלו.

[מצביעה על מרפסת הקומה השלישית שבצוור]

זו הקומה השלישית. כאן גר פעם אברם. הוא היה בעל חנות ירקות ברחוב הירקון ובלילה היו באים אליו המתים שהרג במלחמת העצמאות. גם הוא מוזמן להצטרף אלינו, לעשות את חשבון הנפש שלו. נמשיך.

[המארכת ניגשת אל הכניסה לדירה 2]

וזהו החדר. מקום לדבר בו מלב אל לב.

[היא פותחת את דלת דירה 2. עומדת בפתח]

רבותי וגבירותי, אתם מוזמנים להיכנס אל החדר, תודה!

[המארכת ממתינה עד שהאורחים יושבים במקומותיהם]

רבותי וגבירותי, כאן, בכניסה, נמצאת פינת השתייה. אתם מוזמנים להתכבד בקפה, תה, סוכר, סוכריות, חלב, מים ואפשר גם להכניס את השתייה אל החדר. בסוף המסדרון הנה נמצאים השירותים. אתם תזהו אותם על פי הסימון "אפס-אפס" שמצויר על מסגרת הדלת. תודה.

[המארכת מתיישבת בכורסה שלה וממתינה. לאחר שכל האורחים שבו למקומותיהם, יוצאת המארכת אל המסדרון, סוגרת את הדלת החיצונית וחוזרת למקומה. לאחר מספר שניות, צלצל קצר בדלת. סוף תמונה 1. פרולוג, המקום והזמן הזה]

2. חדר התודעה, המארכת, רפאל

[הכניסה של הדמויות אל החדר, נעשית באופן טקסי קבוע. ההליכה שלהן דומה מעט למצעד של אנשי צבא. חזותן דרוכה, מבטן מופנה לנקודה נעלמה לפנייהן. הן פונות לצדדים בפניות חדות של תשעים מעלות. התנהגות זו מתקיימת במהלך הכניסה לחדר. ברגע שבו הן בתוך

החדר, ההתנהגות של כל אחת מהן היא בהתאם לאישיותה.

לאחר הישמע הצלצל בדלת החיצונית, המארכת מקשיבה מספר שניות, קמה ופותחת את הדלת. בפתח עומד רפאל, ביד אחת הוא אוחז בכיסא לבן, וביד השנייה מראה. מתבונן במארכת בשיקיה. היא לוקחת את הכיסא, מציבה אותו בחדר הפנימי ומסמנת לו להיכנס. הוא עוצר בכניסה לחדר הפנימי, מביט בה לרגע, שולח רגל אחת אל תוך החדר ובקצה הנעל בודק את הרצפה, חושש שזו עלולה להיות מלכודת ואם יעלה עליה בשתי רגליו, היא תהפוך לתהום פעורה והוא ייפול לתוכה. הוא נרגע, מניח את כל כובד משקלו על הרגל הזאת, נכנס, והמארכת אחריו. הוא פונה לאחור, נבהל לראותה עומדת קרובה מאד אליו. שתיקה. סדר דברים זה חוזר על עצמו גם בכניסת אביה בתמונה 3, ובכניסת אודליה

[בתמונה 4]

- רפאל: זהו?
מארכת: כן, מר שלום.
רפאל: אז ככה זה נראה.
מארכת: כן.
רפאל: כל החדרים זהים?
מארכת: לא.
רפאל: בכל זאת. לא ציפיתי ש...
מארכת: מה?
רפאל: הכול כאן מוכר ולא מוכר, ידוע ונסתר.
מארכת: כן.
רפאל: ואין שיפודים.
מארכת: [מחייכת] אין.
רפאל: גם לא זפת רותחת, לא קלשונים, לא אש.
מארכת: אכן, כן.
רפאל: אין מראות.
[מתבונן בפניו הנשקפים אליו מתוך המראה שלו. לפתע הוא נבהל. מסב פניו מהמראה. מביט במארכת. שתיקה] רק המראה שלי [שתיקה]. ואיפה מברשת השיניים שלי?
מארכת: [מחייכת. מרצינה] תסלח לי שאני מחייכת. לא התכוונתי לפגוע.
רפאל: טוב. בלי מברשת שיניים. גם בלי מיטה. הרי לא ישנים כאן. נכון? ... לא ישנים.
[המארכת מחייכת]
הייתי צריך לדעת, ולמה שיישנו? השינה יכולה לתפוס אותך, ואז העיניים נעצמות... [עוצם עיניים, פוקח, מבוהל] כן. למה לישון? כאן השינה היא חידלון, ריק, בריחה... או מנוחה.
מארכת: אני מבינה שאתה אדם רגיש.
רפאל: אני לא מרחם על עצמי. אני רק רוצה להביט קדימה בעיניים פקוחות. אני חושב שהבנתי משהו. חיים ללא שינה? זה העינוי? לא. החיים לנצח בעיניים פקוחות - זה העינוי!
מארכת: למה אתה מתכוון חיים לנצח? כל רגע, הוא נצח, בחדר התודעה הזה.
רפאל: ידעתי. עכשיו אני מבין למה הן נראות לי מוזרות. הן משותקות.
מארכת: סליחה?
רפאל: העיניים שלך משותקות. העפעפיים. בני אדם מעפעפים, ממצמצים. קוראים לזה קריצה. עוצמים עיניים. מסך שיורד ועולה. ואז יש פסק זמן בזמן. פסק זמן בנצח. העין נרטבת בדמעה. מתערפלת. העולם

מתערפל. ואז אם זה רק תלוי בך, מצדך העולם יכול ללכת לעזאזל. רחוק מן העין - רחוק מן הסבל. לא חשוב. תשכחי מזה. לחיות בלי שינה? בסדר. אבל איך אני אוכל לסבול את עצמי? המחשבות, את יודעת. אני חושב מחשבות כועסות. זה נפלא. מרענן. אבל אני לא יכול לחשוב מחשבות כועסות כל הזמן. היו לילות, את יודעת, ישנתי. חלמתי. חלומות פשוטים. חלומות של ריחוף. חלומות נפילה. שדות ירוקים. לרחף בשדות ירוקים. לפעמים הייתה נכנסת אישה לחלום. עכשיו יום?

מארכת: אדוני, זהו חדר התודעה שלך. תרצה, יהיה זה יום. תרצה, יהיה לילה. תרצה, יהיו לך מברשת שיניים ומיטה.

רפאל: כן, [מביט למעלה] איפה נמצא המפסק החשמלי?

מארכת: אין דבר כזה.

רפאל: אז מה? אי אפשר לכבות את האור?

מארכת: כאן יש לנו שפע של אור.

רפאל: ומה אם אני אנסה לחבל באור הזה?

מארכת: אני לא ממליצה.

[רפאל מביט במארכת. מרים לאט את מבטו למעלה, לכיוון התקרה. כביכול יש שם מקור אור. לאט הוא מרים יד בכיוון המבט. מתעוות כמי שקיבל מכת חשמל חזקה במיוחד. משפשף את כף ידו בכאב. מבט במארכת]

מארכת: טוב. אם אתה לא צריך אותי עוד, אני יכולה לפרוש.

רפאל: [נבהל] את הולכת?! טוב מאד. להתראות, תודה.

[המארכת אוחזת במראה שבידי רפאל. הוא מסרב למסור אותה. היא מושכת את המראה בפעם השנייה והוא מסרב. בפעם השלישית הוא מניח לה לקחת את המראה. מביטים לרגע זו בזה. רפאל קפוא על מקומו וידיו ריקות, עדיין בתנוחת האחיזה של המראה. המארכת יוצאת מגבולות החדר, מניחה את המראה על המשטח שהותקן לכך, מתיישבת בכורסה שלה. רפאל משתחרר מהתנוחה הקפואה. סוף תמונה 2. חדר התודעה, המארכת, רפאל]

3. רפאל לבדו, הפחד

רפאל: [יושב, פניו אל פתח החדר. מקשיב אך אינו שומע דבר. שתיקה.

קס. מתקרב אל הפתח. גופו מתכנס אל תוך עצמו, זועק]

אני רוצה לצאת מכאן!

[דממה. הוא שב אל הכיסא, יושב, נאנח, מכסה את פניו בכפות ידיו וקופא. סוף תמונה 3. רפאל לבדו, הפחד]

4. רפאל, מארחת, כניסת אביה

[צלצול ארוך בדלת הכניסה. המארחת קמה ופותחת את הדלת. בפתח ניצבת אביה, ביד אחת אווזת בכיסא חום וביד השנייה בכלוב ציפורים ריק. כניסת אביה דומה לכניסת רפאל. עי' הוראות במה בתחילת תמונה 2. המארחת מזמינה את אביה להיכנס אל החדר הפנימי]

מארחת: [לרפאל] קראת לי?

רפאל: לא.

מארחת: [לאביה] זה החדר שלך, גבירתי.

[שתיקה]

יש לך שאלות?...

[שתיקה]

טוב. אם תתעוררנה שאלות, אני מניחה שמר שלום יוכל לענות לך עליהן. לפחות על אלו שהן שכיחות ביותר.

[המארחת מתקרבת אל אביה ואוזזת בכלוב הציפורים. מושכת את הכלוב פעם ועוד פעם. אביה מסרבת למסור אותו. בפעם השלישית אביה נעתרת והמארחת לוקחת את הכלוב. אביה ורפאל קפואים. המארחת יוצאת מהחדר, מניחה את הכלוב על המשטח שהותקן לכך ומתיישבת בכורסה שלה. אביה ורפאל משתחררים מהקיפאון. שתיקה. רפאל מביט אל הפתח. אביה עדיין במקומה כפי שהייתה ברגע הכניסה. שתיקה]

אביה: איפה מאיה?

[שתיקה]

אני צריכה שהיא תהיה איתי. לפחות הפנים שלה. איפה מאיה?

רפאל: לא יודע.

אביה: זה כל מה שיכולתם להמציא? עיניו באמצעות פרידה? טוב, אז פספסתם. מאיה הייתה טיפשה ואני לא מתגעגעת אליה בכלל!

רפאל: סליחה, מי אני לדעתך?

אביה: אתה המענה שלי, לא?

רפאל: [קם ומתקרב אליה] אני רפאל שלום, עיתונאי וסופר. סליחה. [מושיט יד] הגברת היא?...

אביה: [מביטה בו בחשד. לא נענית למחוה] אביה אורגד.

רפאל: [צוחק במבוכה. נרתע לקצה החדר] טוב מאד! עכשיו, כמו שנהוג לומר, נשבר הקרח.

[אביה אינה מגיבה. רפאל מרצין]

כן... אולי את יכולה להסביר לי איך ראית בי את המענה? לפי מה מכירים מענים?

אביה: הם מ-פ-ח-דים.

רפאל: מפחדים? כן... מה מפחיד אותם. אולי הקורבנות שלהם מפחידים אותם?

אביה: סמוך עלי. אני יודעת על מה אני מדברת. ראיתי את עצמי במראה.

רפאל: אין כאן שום דבר שיכול להיות דומה למראה. בכל אופן, אני יכול להבטיח לך שאני לא מפחד. אני לא מקל ראש בחומרת המצב, אבל אני לא מפחד.

אביה: זה עניינך. יוצא לך לפעמים לצאת החוצה?

רפאל: החדר סגור.

אביה: רע מאד.

רפאל: אני מבין שהנוכחות שלי מפריעה לך. כשנכנסתי לכאן חשבתי שאני מעדיף להישאר לבד. אני צריך להכניס קצת סדר בחיים שלי. עכשיו, כשאני מביט בך, אני חושב שלנוכחות שלך כאן יש משמעות שאני עדיין לא יודע מהי. בכל אופן, נראה לי שנוכל להסתדר זו עם זה. אני לא מדבר, לא מרעיש, לא נטפל לזולת, ללא סיבה הכרחית. יחד עם זאת, תרשי לי להציע לך. כדאי שנשמור כאן על הרגלים של תרבות ועל סובלנות הדדית.

אביה: אני לא סובלנית.

[שתיקה]

רפאל: טוב, אני אהיה בשביל שנינו.

[שתיקה. רפאל יושב, פניו אל עבר הפתח. אביה מתבוננת בו]

אביה: אז מה יהיה?

רפאל: לא יודע. אני מחכה.

[שתיקה. אביה נאנחת, ניגשת לכיסאה, מניחה עליו את התיק שלה. גבה לרפאל. רפאל מכסה את פניו בכפות ידיו. נושם נשימת אנחה. סוף תמונה
4. רפאל, מארחת, כניסת אביה]

5. רפאל, אביה, מארחת, כניסת אודליה

[מדלת הכניסה נשמעת סדרת צלצולים קטועים ועצבניים. הצלצולים נמשכים עד שהמארחת פותחת את הדלת. בפתח ניצבת אודליה. בידה

האחת כיסא ירוק. בידה השנייה עגלת תינוק ריקה ועל כתפה תיק צד. כניסת אודליה דומה לכניסת רפאל ואביה. עי' הוראות במה בתחילת תמונה 2. המארחות מזמינה את אודליה להיכנס אל החדר

אודליה: [נבהלת. רצה אל קצה החדר, מכסה את פניה בכפות ידה] לא, אל תרים את הראש. אני יודעת מה אתה מסתיר. אני יודעת שאין לך פנים... [מביטה ברפאל] אבל אדוני! אני לא מכירה אותך!

רפאל: אני לא המענה שלך.

אודליה: לא חשבתי שאתה המענה שלי. חשבתי שזו מתיחה. [למארחת] עוד מישוהו אמור להגיע?

מארחת: לא, גבירתי.

אודליה: אחו ובכך, שלושתנו בלבד! האדון, הגברת ואני. [צוחקת]

רפאל: אני חושב שאין על מה לצחוק כאן.

אודליה: [מרצינה] כן... [מביטה סביב] אבל הריהוט הזה כל כך מ-כ-ו-ע-ר! אני משערת שלכל אחד הכיסא שלו. [למארחת] זה הכיסא שלי? באמת! אני לעולם לא אוכל לשבת בכיסא כזה. אני לבושה אדום מזועזע, ואילו הכיסא הזה הוא ירוק תרד.

אביה: את רוצה את שלי?

אודליה: חום אדמה? אוי, מתוקה שלי! את מאד אדיבה, אבל אני לא חושבת שיהיה בזה שיפור. טוב, מה אפשר לעשות?! כל אחד וגורלו! לי נועד הכיסא הירוק, ואני אשב בו. [מחייכת אל רפאל] אלא אם כן... הכיסא היחיד שאיכשהו יתאים לי הוא זה של האדון.

אביה: אתה שומע רפאל?

רפאל: [מתעורר] הכיסא. כן. סליחה. [קם] הוא שלך גבירתי.

אודליה: תודה.

[אודליה מתקרבת לרפאל. הוא מתרחק ממנה אל פינת החדר. אודליה מתיישבת, עדיין אוחות בעגלה והתיק שלה תלוי על כתפה] טוב, אז אם כבר אנחנו אמורים להיות כאן יחד, אני מניחה שנכון יהיה לעשות היכרות בינינו. אני אודליה אריאן.

[אודליה מושיטה יד לכיוון רפאל, ממתינה שיאחז בידה. רפאל מושיט יד, אבל אביה משיגה אותו ואוחזת בעדינות בכף ידה של אודליה]

אביה: אביה אורגד, את יכולה לקרוא לי אָבִי. נעים מאד.

רפאל: [מסמך קידה קלה] רפאל שלום, נעים מאד.

מארחת: האם אתם זקוקים לי עוד?

אודליה: [בחיוך מזלזל] לא, את יכולה ללכת. אם ארצה משהו, אקרא לך.

[המארחות ניגשת לאודליה ומנסה לקחת ממנה את עגלת התינוק. אודליה

מתנגדת. המארכת מנסה שוב. אודליה נעתרת. המארכת יוצאת מהחדר הפנימי עם העגלה, מניחה אותה על המשטח שהותקן לכך. הדמויות בחדר הפנימי קפואות. המארכת מתיישבת בכורסה, שורקת. הדמויות בחדר מתעוררות לחיים. רפאל ואביה מתבוננים באודליה. היא מחייכת אליהם. סוף תמונה 5. מארכת, רפאל, אביה, כניסת אודליה]

6. אולי יש לנו מכרים משותפים

אביה: את יפה מאד. חבל שאין לי פרחים, להגיש לך.
אודליה: פרחים? כן. אני מאד אוהבת פרחים. אבל כאן הם היו נובלים, לא?
נורא מחניק כאן! אין דבר. העיקר לשמור על מצב רוח טוב ומורל גבוה!

[תמונה פנימית של אודליה]

אולגה משקה את הגינה שלה, כמו שהיא עושה בכל ערב. אח! אולגה יקירתי, את כל כך מכוערת!

[סוף תמונה פנימית]

אולגה היא החברה הכי טובה שלי.

[קמה, מתקרבת אל רפאל]

ואתה, מר רפאל, השארת מישהי, שם?

רפאל: אשתי.

[תמונה פנימית של רפאל]

בכל יום היא באה אל הכלא. בכל יום אומרים לה תבואי מחר. השער סגור. היא מביטה בשער ושותקת. היא לא בוכה. אף פעם לא בכתה.

יש לה עיניים גדולות של קורבן.

[סוף תמונה פנימית של רפאל]

איך שהיא מעצבנת אותי!

[מתיישב בכיסא הלבן. מליט פניו בכפות ידיו]

אביה: אודליה!... [מסמנת לאודליה שרפאל יושב בכיסא שלה]

אודליה: אדוני...

רפאל: [רפאל מביט בה] סליחה?

אודליה: אתה יושב בכיסא שלי!

רפאל: סליחה. [קס]

אודליה: אתה כל כך שקוע במחשבות! תסלח לי אם הפרעתי לך.

רפאל: אני מנסה להכניס קצת סדר בחיים שלי.

[אביה מגחכת]

מי שצוחק, טוב יעשה אם ינהג כמוני.

אביה: [זועמת. אוחזת בתיק שלה, כאילו מתכוונת להשליכו]
החיים שלי בסדר גמור!

[תולה את התיק על גב הכיסא שלה]
הם כבר יסתדרו!

רפאל: ואת באמת חושבת שזה כל כך פשוט? איזה חום! ברשותכן...
[פושט את המעיל]

אודליה: לא! לא! לא!... [מחייכת] אני מתעבת גברים בחולצות חשופות.
רפאל: טוב. [לובש את המעיל] אני רגיל לבלות את הלילה בחדר המערכת
בעיתון. שם חם מאד.

[כמו הייתה זו יד נעלמה שמטיחה אותם אל עבר הכיסאות שלהם. הם
נוחתים בנשימת בהלה. קפואים, המבט פונה קדימה. שתיקה. קטע של
תנועה ומלל. זו המחשה לרעיון התנועה במעגל סגור, שחוזרת על עצמה,
במובן של תנועה "קדימה אל העתיד ואחורה אל העבר". הטקסט מוגש
סימולטנית על פי חוויה אישית מיידית של השחקנים וחוזר על עצמו עד
שהם מגיעים למיצוי החוויה]

רפאל: עכשיו לילה. חם במערכת. גברים מזיעים בשרוולים מופשלים...
אודליה: כן. כבר לילה. אולגה מתפשטת. הזמן חולף שם במהירות...
אביה: עכשיו לילה. החדר שלי ריק. חשוך...

[...הקטע מסתיים. דממה. אודליה מתנערת ואחריה רפאל ואביה]

אודליה: [לרפאל, בחיוך ובקול רם במיוחד] בכך, הטעם שלנו שונה.
זוהי בהחלט המסקנה. [לאביה] ואת? את אוהבת גברים בשרוולים
מופשלים?

אביה: אני לא אוהבת גברים.

אודליה: [שתיקה קלה] כן... מעניין... אני באמת לא מבינה מה אנחנו עושים
כאן ביחד.

אביה: את לא מבינה?

אודליה: אני מביטה בכם וחושבת לעצמי שאנחנו אמורים להיות כאן ביחד? הרי
זה אבסורד! ציפיתי למצוא ידידים! משפחה!

אביה: כן, בטח. כמו אותו הידיד עם הפרצוף המרוסק.

אודליה: [בהתרסה] כן! גם הוא! והוא היה בליין ורקדן מ-ע-ל-ל-ה. אבל אנחנו?!
רפאל: מקרה.

[אביה מגחכת. רפאל פונה אליה]

למה את צוחקת?

אביה: מפני שאתה מצחיק אותי עם ה"מקרה" שלך. אבל כנראה שאתה צריך לעודד את עצמך.

אודליה: [לאביה] אני תוהה אם לא נפגשנו פעם, בעבר.
אביה: לא. לא הייתי שוכחת אותך.

אודליה: אולי יש לנו מכרים משותפים? אולי את מכירה את משפחת...
[השם שיוזכר כאן הוא שם של משפחה עתירת ממון וידועה בציבור, באותו פרק זמן שבו מוצג המחזה]

אביה: לא אישית.

אודליה: אבל הם מארחים את כל העולם! ויש להם בית נחמד מחוץ לעיר.
אביה: אני מורה.

אודליה: הו! מעניין... [שתיקה] ומה איתך, רפאל?
רפאל: כן, שמעתי על החארות האלה.

אודליה: אויש, רפאל, באמת! איך אתה מדבר?! אבל אתה בהחלט צודק. המקרה הוא שזימן אותנו ביחד.

אביה: [מזנקת ממקומה, זועמת] מקרה?! מקרה הוא שצבע הכיסא הזה ירוק והכיסא הזה חום? ומקרה שאנחנו יכולים להזיז את הכיסאות שלנו לאן שנרצה, עד לקצה החדר, אבל אנחנו לא יכולים להיפטר מנוכחותם של האחרים בחדר? והחום הזה? מקרה?

[פושטת את המעיל ומניחה אותו על משענת הכיסא, נרגעת]

אני אומרת לכם שהכול מתאים. עד לפרט הקטן ביותר. החדר הזה הוא שלנו.

[שתיקה]

אודליה: [נבהלת] אבל איך זה יתכן? הכול כאן כל כך מכוער! כל כך... חד! אני מתעבת פינות חדות. הכול מתאים?

אביה: כן, הכול מתאים... ואנחנו מתאימות.
[שתיקה. רפאל קם, הולך לפינה שליד הדלת]

אודליה: אז מה יהיה?

אביה: אני לא יודעת.

אודליה: אני לא יכולה לסבול שמישהו יצפה ממני למשהו. כי אז תמיד מתחשק לי לעשות דווקא את ההפך!

אביה: בבקשה, תעשי את ההפך! אנחנו אפילו לא יודעות מה ההפך ממה. אנחנו לא יודעות למה לצפות.

אודליה: איזה סיוט! ואתם רוצים לומר שמישהו יקרה לי כאן בגלל שניכסם אתם?! זה כנראה משהו נורא ואיום. כשאני רואה פנים של בן אדם, אני מיד יודעת מי עומד לפני. יש לי מין חוש טבעי כזה. אבל אתם?!

- הפנים שלכם לא אומרות לי שום דבר.
- רפאל: [לאביה] את! את כבר דיברת יותר מדי. אולי תסבירי לנו את, למה אנחנו נמצאים כאן ביחד.
- אביה: אני לא יודעת.
- רפאל: [מתקרב לאביה] אבל אנחנו מוכרחים לדעת!
- אביה: לו רק היה למישהו האומץ לספר.
- רפאל: לספר מה?
- אביה: אודליה?
- אודליה: [בחיוך מאולץ] כן?
- [רפאל מתקרב אל אודליה. לכאורה, מאיים עליה]
- אביה: מה עשית? מדוע באת לכאן?
- אודליה: [קופצת ממקומה, מתרחקת מהם וניצבת ליד הפתח לחדר] אבל זה העניין! אין לי שמץ של מושג! גם אני שואלת את עצמי, אולי זו טעות? [לאביה] ואת אל תחייכי אלי ככה. [לרפאל] ומה איתך? תגיד משהו! אם יש טעות ביחס אלי, אפשר שיש טעות גם ביחס אליך!
- [לאביה] וגם ביחס אליך! האם לא עדיף להאמין שאנחנו נמצאים כאן בטעות!?
- אביה: זה כל מה שיש לך לומר לנו?
- אודליה: מה אתם רוצים לדעת?... אין לי מה להסתיר... הייתי בחורה בודדה. בלי כסף וטיפלתי באח הקטן שלי ובמקרה פגשתי ידיד אחד של אבי. הוא הציע לי להתחתן איתו. הוא עשיר ויש לו לב טוב. הסכמת! מה אתם הייתם עושים במקומי? וככה חייתי עם בעלי שש שנים וזו הייתה תקופה טובה מאוד! אחר כך, לפני שנתיים בערך, פגשתי בחור אחד והרגשתי שאני מוכרחה להתאהב בו. הוא רצה שאסע איתו ואני סירבתי. אתם יכולים לטעון כנגדי בשם עקרונות "מוסריים!" "מוסוימים!" או-קיי! אני מוכנה לחתום על וידוי שעשיתי דבר "לא מוסרי!" כשהסכמתי להתחתן עם אדם מבוגר ממני כמעט פי שלושה וגם שאני מבטיחה "לתקן את דרכי!" אפילו שאין לי שום מושג מה יש כאן לתקן. ובכלל, אין לי סבלנות לאנשים, והכל משעמם אותי! אבל אתה באמת חושב שזהו פשע נורא כל כך?
- רפאל: לא, ואת חושבת שזהו פשע לחיות על פי העקרונות שלך?
- אודליה: לא!
- רפאל: תקשיבו רגע! אני ניהלתי אתר אנטי מלחמתי ואז פרצה המלחמה. מה לעשות? הם כמובן חיכו לי מעבר לפינה. "הוא יעז לפתוח את הפה? הוא לא יעז לפתוח את הפה?" אני העזתי ואז החלה מסכת של

התעללויות. החרימו את המחשב שלי, את הטלפון. עצרו אותי שוב ושוב. אני הבעתי את דעתי! אני כתבתי, הפגנתי. עשיתי משהו רע? אודליה: [נוגעת בו ברכות] לא. לא עשית שום דבר רע. אתה... אתה פשוט היית... היית... [אינה מוצאת את המונח המתאים]

אביה: [בלעג] גיבור.

אודליה: [בשמחה] גיבור!

אביה: ומה עם אשתך, רפאל?

רפאל: אשתך? אני הוצאתי אותה מתוך הובל אל החיים האמיתיים!

אודליה: את רואה? את רואה?!

אביה: אני רואה. למי אתה מעמיד פנים? אנחנו כאן בינינו לבין עצמנו.

אודליה: איזו חוצפה! למה את מתכוונת, בינינו לבין עצמנו?!

אביה: בין רוצחים, מותק! חשבון הנפש הוא גיהנום ואנחנו בגיהנום. פה אין טעויות וכאן לא מרשיעים את החפים מפשע. אנחנו יודעים שעשינו את זה!

אודליה: תסתמי את הפה!

אביה: אנחנו בגיהנום, מותק!

אודליה: אולי תשתקי כבר! אני אוסרת עליך להתבטא במילים בוטות!

אביה: [לכאורה רגועה, אבל טעונה במתח פנימי] הקדושה הקטנה שלנו, את מורשעת על רצח. גיבור מעמד הפועלים שלנו, אתה מורשע על רצח. [שתיקה] המדינה המתועבת שלנו... [זועקת] את מורשעת על רצח! [שתיקה. נאנחת]

הרי היו לנו הרגעים שלנו, אנשים סבלו בגללנו. רגעים של עונג סדיסטי צרוף. היו רגעים כאלה ועכשיו צריך לשלם.

[רפאל מתקרב אל אביה, כמעט נוגע בה. כפות ידיו אגרופים]

רפאל: [צועק] אולי תשתקי כבר!

אביה: [לוחשת] בבקשה.

[רפאל מרפה שרירים, הולך אל הכניסה לחדר, גבו לנשים. שתיקה]

אביה: [נבהלת] חכו רגע. אני יודעת למה אנחנו ביחד.

רפאל: אני מציע לך לחשוב פעמיים לפני שאת אומרת משהו.

אביה: תראו כמה שזה פשוט! פשוט באופן ילדותי! הלוא אין כאן שום עינוי פיזי. אבל אנחנו בגיהנום! אנחנו בחדר הזה ביחד. שלושתנו - ביחד! בעצם חסר כאן רק אדם אחד - זה שבפניו אנו נותנים דין וחשבון!

רפאל: כן. שמת'י לב.

אביה: מפני שאנחנו משרתים כאן את עצמנו. שירות עצמי!

אודליה: למה את מתכוונת?

אביה: כל אחד מאיתנו הוא המראה של האחרים.

[שתיקה]

רפאל: לא, זה כבר ממש מוגזם. אני לא המראה של אף אחד. הפתרון יהיה

פשוט. לכל אחת ואחד מאיתנו יש מקום בחדר הזה. את כאן, את

כאן, ואני שם, ובשקט, בהקשבה לעצמנו. להתבונן בחיים שלנו. אני

משוער שזהו מסע אישי שאי אפשר לנבא מראש מה יקרה בו. ברגע זה

אין לי שום מושג מה יקרה, אבל אני חושב שאני יכול להיות שנים רק

עם המחשבות שלי.

אודליה: גם אני צריכה לשתוק?

רפאל: כן, ורק אז יש תקווה. לשתוק! ואז נגאל את עצמנו. להתבונן אל תוך

עצמנו ולא להרים את הראש. הסכמנו?

[שתיקה]

אביה: הסכמנו. [יושבת]

אודליה: (בחיוך) אני מסכימה! [יושבת]

רפאל: אם כן, שלום חברות. [יושב]

אביה: שלום, חבר.

[רפאל קם, סב על עקביו, יושב בגבו אל הנשים ומכסה את פניו בכפות

ידיו. סוף תמונה 6. אולי יש לנו מכרים משותפים]

7. להיות המראה שלך

[רפאל בגבו אל הנשים. אביה יושבת זקופה, מבטה קבוע באודליה.

אודליה מתבוננת ברפאל, משועממת. פותחת את התיק שלה. מחטטת

בו. מוציאה מתוכו חפצים שונים ומשליכה לרצפה. אינה מוצאת את מה

שביקשה. מוציאה מהתיק סכין קומנדו נתונה בנדן. נדהמת לגלות אותה.

היא לא מבינה כיצד סכין זו נמצאת בתיק שלה. שמה אותה במהירות בתוך

התיק. שתיקה ארוכה. אביה שרה בלחש וברכות, מבטה ממוקד באודליה]

אביה: "בכיכר הפטריוט הלאומי,

מתאמנים התלוינים.

בכיכר סמטת הפטריוט הלאומני,

משמנים את הנשקים.

בכיכר הפטריוט הרצחני,

מקצצים לנביאים..."

אודליה: [לרפאל] סליחה, יש לך מראה?

[רפאל שותק]

אביה: "...מרססים את הפליטים..."

אודליה: [לרפאל] מראה? ראוי? משהו? לא חשוב מה?

[רפאל שותק]

אביה: "...מרסקים את המיעוטים..."

אודליה: אפילו אם אתה לא מדבר אלי, לפחות תשיג לי מראה!

אביה: יש לי מראה בתיק.

[אודליה מחייכת אליה בשמחה. אביה מחפשת בתיק שלה]

היא איננה.

אודליה: [מאוכזבת] כל כך מייגע!

[שתיקה. אודליה עוצמת עיניים ומתנדנדת כילדה קטנה, קדימה ואחורה,

משמיעה צליל חד הדומה לבכי]

אביה: מה קורה לך?

אודליה: [פוקחת עיניים] אני מרגישה מוזר. זה לא קורה לכם? כשאני לא

יכולה לראות את עצמי, אני מתחילה לתהות אם אני באמת קיימת.

אביה: יש לך מזל. אני תמיד מודעת לעצמי, מבפנים.

אודליה: מבפנים? ... כן. אבל כל מה שקורה בתוך הראש, כל כך מעורפלי גורם

לי לרצות לישון.

[שתיקה. תמונה פנימית של אודליה]

בחדר השינה שלי יש שש מראות. שש מראות גדולות. אני רואה אותן,

אבל הן לא רואות אותי.

[סוף תמונה פנימית של אודליה]

כמה ריקה היא מראה שלא יכולה לראות אותי.

פעם, כשהייתי מדברת עם אנשים, תמיד עמדתי בזווית כזאת, שאוכל

לראות את עצמי במראה ממול וזה החזיק אותי ערבית - לראות את

עצמי כפי שאחרים רואים אותי. אוי, הליפסטיק שלי! אני בטוחה

שמרחתי אותו עקום. הרי לא יתכן שאחיה בלי מראה!

אביה: את רוצה שאני אהיה המראה שלך? ... בואי.

אודליה: אבל מה איתו?

אביה: הוא לא נחשב.

אודליה: אבל את תכאיבי לי. בעצמך אמרת.

אביה: אני נראית לך כמו מישהי שרוצה להכאיב לך?

אודליה: אי אפשר לדעת.

אביה: יותר מתקבל על הדעת שאת היא זו שתכאיבי לי. אבל מה זה משנה.

- אם להיות מעונה, אני רוצה שאת תהיי המענה שלי. בואי, שבי...
[מסמנת לאודליה לשבת על ברכיה. אודליה קמה. עומדת במקומה]
שבי כאן.
[אודליה ממתינה מעט, מתקרבת אל אביה. מהססת. יושבת על ברכיה]
נוח לך?
אודליה: [נבוכה] כן.
אביה: הביטי אל תוך העיניים שלי. מה את רואה?
אודליה: הו, אני שם. אבל מאד מאד קטנה. בקושי אני רואה את עצמי.
אביה: ואני רואה אותך כולך. את יכולה לשאול אותי שאלות. אני אהיה לך
המראה הכי טובה בעולם.
אודליה: [נבוכה. לרפאל] רפאל, אתה בטוח שאנחנו לא משעממות אותך
בפטרטים שלנו?
אביה: הניחי לו. הרי אמרתי לך, הוא לא נחשב. אנחנו לבדנו. תשאל אותי.
אודליה: הליפסטיק שלי בסדר?
אביה: לא כל כך.
אודליה: ידעתי! כל כך חששתי מזה. [מבט מהיר ברפאל] למזלי אף אחד לא
ראה. אני אנסה שוב. [מוציאה שפתון וצובעת שפתייה, בעודה
מביטה בעיניה של אביה]
אביה: כן, ככה טוב. לא. תיצמדי לקו המתאר של השפתיים. תני לי. אני
אכוון אותך...
[אביה אוחזת בידה של אודליה. מנחה אותה בצביעת השפתיים]
... כן. ככה. עכשיו טוב.
אודליה: זה בסדר כמו קודם? כשנכנסתי?
אביה: יותר טוב. יותר כבד. יותר אכזרי. אח! הפה השטני שלך!
אודליה: שטני! ואת מתכוונת שזה יפה? כמה שזה מרגיז, לא להיות מסוגלת
לשפוט בעצמי! גברת אורגד, את נשבעת לי שזה בסדר?
אביה: למה שלא תקראי לי אביה?
אודליה: את בטוחה שזה בסדר?
אביה: את יפה, אודליה.
אודליה: כן, אני יודעת. אבל השאלה היא אם יש לך טעם. האם הטעם שלך
דומה לשלי.
אביה: הטעם שלי הוא בדיוק הטעם שלך, כי את מוצאת חן בעיני. הביטי בי.
חייכי אלי. גם אני לא מכוערת. תגידי בעצמך, אני לא טובה לך יותר
מכל מראה?
אודליה: אני לא יודעת. את מביכה אותי. המראה שלי מעולם לא דיברה אלי

ככה. מפני שאימנתי אותה לציית לי. מה אם פתאום אני אחייך?
החיוך שלי יכנס לתוך העיניים שלך ומי יודע מה יקרה לו שם.
אביה: את יכולה לאמן אותי, לציית לך.
[אביה מקרבת באיטיות את פניה אל הפנים של אודליה. נראה שהיא
מתכוונת לנשק אותה על שפתייה. אודליה מסבה פניה הצידה. אביה
מתוסכלת]

מה זה? פצעון?!

אודליה: פצעון? איפה?!

אביה: [מצביעה על נקודות שונות על פניה של אודליה] פה ופה, ופה,
ופה... תפסתי אותך. אין לך שום דבר. יש לך עור נהדר. מה אם
המראה תתחיל פתאום לשקר? מה אם המראה תעצום עיניים? אם אני
אסרב להסתכל בך? מה תעשי בכל היופי הזה? טוב. את לא צריכה
לחשוש. אני מוכרחה להביט בך. העיניים שלי יהיו פקוחות, פקוחות
לרווחה, ואני מבטיחה להיות טובה! טובה, טובה, טובה! ואת תיפני
אלי בשם הפרטי שלי. בבקשה. תגידי "אביה"!

[סוף תמונה 7. להיות המראה שלך]

8. אני רוצה לדבר על אשתי

אודליה: אביה?

אביה: כן!

אודליה: אני מוצאת חן בעיניך?

אביה: מאוד!

אודליה: אני רוצה שגם הוא יסתכל עלי!

אביה: [הודפת מעליה את אודליה ומפילה אותה לרצפה. זועמת]

כן! מפני שהוא גבר!

[לרפאל] ניצחת... תביט בה! היא שלך. תפסיק להעמיד פנים. הרי
שמעת כל מילה.

רפאל: כן. כל מילה. אני אוטם את האוזניים, אבל הפטפוט שלךן מהדהד
בתוך הראש שלי. אולי תניחו לי עכשיו. דיו! אין לי שום עניין בכן!

אביה: ואתה באמת חושב שאני לא מבינה מה המשחק שלך? מעמיד פנים
כאילו הוא איזה אביר מסוקס על הסוס הלבן!

רפאל: ביקשתי ממך להניח לי ואם זה יכול להרגיע אותך אז אני מצפצף
על הילדה שלך.

אודליה: תודה רבה! [קמה מהרצפה. מתיישבת בכיסאה]

- רפאל: סליחה, לא התכוונתי לפגוע בך.
אודליה: אתה חוזיר!
רפאל: מה ביקשתי? קצת שקט!
אודליה: היא התחילה! אני לא ביקשתי ממנה שום דבר והיא באה והציעה לי את המראה שלה!
אביה: שום דבר! רק התחככת בו כל הזמן וניסית להפעיל כל תחבולה אפשרית, כדי למשוך את תשומת הלב שלו.
אודליה: אז מה?
רפאל: אתן השתגעתי?! אתן לא רואות לאן כל זה מוביל? תשתקו כבר! [מרגיע] בואו נחזור ונשב בשקט. נעצום עיניים וכל אחד ישתדל לשכוח את האחרים.
אביה: לשכוח מה? [שתיקה] איזה אבסורד! לשכוח מה? אני חשה אותך בתוך מוח העצמות שלי. השתיקה שלך מהדהדת בתוך האוזניים שלי. אתה יכול למסמר את הפה שלך במסמרים. אתה יכול לחתוך את הלשון שלך, אבל אתה לא יכול לא להיות קיים כאן! אתה יכול לעצור את המחשבות שלך? אני שומעת את המחשבות שלך, כמו שעון, עושות תיק-תק תיק-תק תיק-תק ואני יודעת שאתה שומע את המחשבות שלי. אתה מתכווץ לך בתוך הכיסא הזה, אבל אתה נמצא בכל מקום. כל צליל שאני שומעת בחדר הזה הוא מזוהם, כי גם אתה שמעת אותו. אתה לקחת ממני אפילו את הפנים שלי. אתה יכול לראות את הפנים שלי. אני לא. ומה איתה? גם אותה אתה לקחת ממני. אם היינו שתינו לבדנו כאן, אתה חושב שהיא הייתה מעיזה להתייחס אלי ככה? סלק את הידיים מעל הפנים שלך. אני לא אניח לך. אתה היית יושב לך כאן, שקוע בתוך עצמך כמו איזה בודהה, ואני, אפילו בעיניים עצומות, הייתי חשה איך שהיא מכוונת אליך כל תנועה שלה, כל צליל שלה. היא שולחת אליך חיוכים. אני לא אסכים לזה. אני רוצה לבחור בגיהנום שלי! אני רוצה להביט בך בעיניים פקוחות ולהילחם בך פנים אל פנים.
רפאל: טוב. אני מניח שלא הייתה לנו ברירה, אלא להגיע לרגע הזה.
[רפאל מניח את כף ידו על הברך של אודליה]
אביה טוענת שאני מוצא חן בעיניך. שאת שולחת אלי חיוכים.
[אודליה אוחזת בכף ידו של רפאל, כמו היה זה חפץ דוחה, ומניחה אותה על ברכו. טופחת קלות פעמיים, בתנועת זלזול, על כף היד של רפאל.
מסבה ראשה ממנו והלאה כמתעלמת]
אודליה: אל תיגע בי.

רפאל: למה לא? למה שלא נרגיש את עצמנו בנוח. את יודעת, פעם הייתי מטורף על נשים. כמה מהן אפילו אהבו אותי. אז אולי כדאי להפסיק את העמדת הפנים. אין לנו מה להפסיד. מה את רוצה? נימוסים והליכות? הרי עוד מעט נהיה עירומים כביום היוולדנו.

אודליה: די. תן לי מנוחה!

רפאל: הרי אמרתי לכן. כל מה שאני רוצה זה מעט שקט. היו לנו ישיבות מערכת ואנשים דיברו. אני מנסה להיזכר במה שהם אמרו. לא מצליח. טוב, אנחנו ממשיכים. עירומים כביום היוולדנו. עכשיו אני רוצה לדעת עם מי אני יושב כאן.

אביה: עדיין אין מה לדעת.

רפאל: את טועה! כל עוד לא ניתן ביטוי למה שיושב בתוך הבטן שלנו, לא נדע דבר. לא נשיג דבר. [לאודליה] תתחילי את. ספרי. אם תהיי כנה, אם תוציאי החוצה את המפלצת שיושבת לך בתוך הראש הקטן והחמוד הזה, אם תטהרי את עצמך ממנה, אנחנו עשויים למנוע אסון. בבקשה, דברי.

אודליה: אמרתי לך. אין לי שמץ של מושג.

רפאל: טוב. אני אתחיל. [שתיקה] אני אדם לא אהוד במיוחד.

אביה: אנחנו יודעות שהאשימו אותך בהסתה נגד המדינה.

רפאל: כן. אבל עכשיו אני רוצה לדבר על אשתי. חמש שנים. כמובן שהיא עדיין סובלת. כשאני מדבר עליה, היא מופיעה. אני חושב על הדיונים במערכת, אבל דווקא היא מופיעה. חמש שנים. ברגעים של כעס צעקתי עליה שתבכה. לא. אפילו לא דמעה אחת.

כל לילה הייתי מגיע הביתה שיכור. מסריח מנשים ואלכוהול. הייתה מחכה לי כל הלילה. לא בוכה. לא מדברת. רק העיניים שלה! עיניים גדולות וטרגיות!... אני לא מתחרט על שום דבר. אני מוכן שהיא תעניש אותי, אבל לא מוכן להתחרט. לו רק הייתה בוכה. רק פעם אחת... האישה הזאת נולדה להיות קדוש מעונה.

אביה: [רכה] למה הכאבת לה ככה?

רפאל: מפני שזה קל...

מפני שהיא תלויה בי...

אני חזק יותר...

מפני שאפשר...

[שתיקה] מפני שזהו כל הסיפור של הכיבוש!...

[שתיקה]

די במילה אחת שלי והיא נובלת. כמו פרח עדין בחממה. אתן מבינות?

אני הוצאתי אותה מתוך הזבל אל החיים האמיתיים. טיפלתי בה. סייעתי לה להיגמל. כשצעקה מכאבים, חיבקתי אותה עד כאב, כדי להשכיח ממנה את כאבי הגמילה. ניקיתי אותה. האכלתי אותה, רחצתי... היא נגמלה מהסם, ואז הכול התחיל להיראות הזוי. תחילה לא הבנתי מה הדבר. היא גילתה דאגה מופרזת לכל מה שקורה לי. כמעט לא מדברת, רק נצמדת אלי, עוקבת אחרי, לא מניחה לי לנשום. זה משגע אותי... היא החליפה את ההתמכרות לסם בהתמכרות אלי... היא מעריצה אותי יותר מדי. זהו.

[שתיקה]

אביה: אותי אף אחד לא מעריץ.

רפאל: יש לך מזל.

[סוף תמונה 8. אני רוצה לדבר על אשתי]

9. שלוש דמויות הזויות

רפאל: [לאביה] מה איתך?

אביה: [שתיקה] אני מה שהם קוראים בוצ'ה.

רפאל: [שתיקה] זה הכול?

אביה: לא. היה הרומן שלי עם מאיה. סיפור בלהות עם שלוש דמויות הזויות.

הגבר, מאיה ואני. רק החדר...

[תמונה פנימית]

ריק. הדלת נעולה. כל הריהוט נמצא בו... אבל החדר ריק.

[סוף תמונה פנימית]

רפאל: אמרת שלוש דמויות.

אביה: שלוש.

רפאל: גבר ושתי נשים?

אביה: כן.

רפאל: מעניין. מה קרה לוי? הוא התאבד?

אביה: הוא?! הוא לא היו הביצים לעשות את זה. למרות שהיו לו כל הסיבות

שבועלם. רוב הזמן היה מחוק מסמים. ירד לכביש, מכונית דרסה

אותו. מתאים לו. גרתי אצלם.

רפאל: מאיה בלונדינית?

אביה: בלונדינית? [מביטה באודליה] כן, היא הייתה בלונדינית. אתה

יודע מה? אני לא מתחרטת על שום דבר אבל לא בדיוק מתחשק לי

לספר לך.

- רפאל: נמאס לך ממנו?
 אביה: [שתיקה] כן. במשך הזמן. כל מיני דברים קטנים שעלו לי על העצבים. למשל היה לו הרגל דוחה. כשהיה שותה יין, היה שואב אותו [מחקה צליל של שאיבה]... איכס! דברים קטנים. טיפוס פתטי פגיע. למה אתה מחייך?
 רפאל: אני לא פגיע.
 אביה: [מתבוננת בו] אל תהיה כל כך בטוח. [עצב ממלא אותה] נכנסתי לה מתחת לעור. היא התחילה לראות את העולם דרך העינים שלי. כשעזבה אותו, כבר הייתה שלי ואז שכרנו חדר בקצה השני של העיר.
 רפאל: ואז?
 אביה: ואז הוא נדרס. הייתי אומרת לה, הלו מותק, אנחנו הרגנו אותו. [שתיקה] אני באמת אכזרית.
 רפאל: גם אני.
 אביה: לא. אתה לא אכזר. אצלך זה משהו אחר.
 רפאל: מזה?
 אביה: אני עוד לא יודעת. אבל אני אגיד לך, אחר כך. אני אכזרית. אני מתכוונת שאני לא יכולה שלא לגרום סבל לזולת. כמו אש שורפת. לבד, אני נכבית. במשך שישה חודשים שרפתי במוחה של מאיה, עד שלא נותר עוד, אלא רק אפר ואז בוקר אחד, הלכתי לעבודה, היא נשארה בבית, ואז היא קמה, סידרה את הבית, עשתה כביסה, קיפלה, הכניסה לארון ופתחה את הגז. זהו.
 [סוף תמונה 9. שלוש דמויות הזויות]

10. אודליה והתינוקת

- רפאל: טוב.
 אביה: מזה טוב?
 רפאל: סיפור קשה.
 אביה: כן...
 רפאל: כן... [לאודליה] עכשיו תורך. מה עשית?
 אודליה: אמרתי לך. אין לי שמץ של מושג. אני מייגעת את מוחי אבל ללא הועיל.
 רפאל: (קס, מתקרב לאודליה) נעזור לך. הבחור הזה, עם הפרצוף המרוסק. מי זה?

- אודליה: למי אתה מתכוון?
אביה: את יודעת. [קמה, מתקרבת לאודליה] זה שהפחיד אותך כשנכנסת לכאן.
אודליה: אה! זה? ידיד.
רפאל: מדוע פחדת מפניו?
אודליה: מר רפאל! זה לא העניין שלך.
אביה: הוא ירה בעצמו בגללך!
אודליה: כמובן שלא! כמה שאתם מגוחכים!
רפאל: הוא תקע לעצמו כדור בראש ולכן הראש שלו מרוסק.
אודליה: די!
רפאל: בגללך.
אביה: הוא ירה בעצמו בגללך.
[אביה ורפאל, חוזרים שוב ושוב על המילה: "בגללך!..."]
אודליה בורחת אל הפתח. אביה חוסמת את דרכה]
אודליה: [צועקת] הניחו לי! זה לא הוגן להתעלל בי ככה!
[רפאל ואביה הודפים ביניהם את אודליה כאילו הייתה כדור משחק. תנועה זו נמשכת פרק זמן ארוך. אודליה רצה אל הפתח]
אודליה: [מתכנסת אל תוך עצמה וצועקת החוצה] אני רוצה לצאת מכאן!
[שתיקה] אתם רעים. שניכם רעים.
אביה: רעים. נכון. זו המילה. רעים. לא מוסריים.
הבחור הזה שהתאבד בגללך, הוא היה המאהב שלך. נכון?
רפאל: כמובן שהוא היה והוא רצה אותה רק לעצמו, נכון?
אביה: הוא היה בליין ורקדן נפלא, אבל לא היה לו כסף, נכון?
רפאל: לא היה לו כסף. הוא היה עני.
אודליה: כן! הוא היה עני!
רפאל: וחוץ מזה השם הטוב שלך. שהיית צריכה לשמור עליו ויום אחד הוא בא אליך והתחנן שתלכי איתו ואת ירקת לו בפרצוף. זו טלנובלה.
אביה: זה מה שקרה? ירקת לו בפרצוף? ואז הוא הרג את עצמו?
אודליה: ככה היית מסתכלת גם במאיה?
אביה: כן.
אודליה: אתם לא מבינים שום דבר!
[קשוחה] הוא רצה לעשות לי ילד! זהו. אתם מרוצים!]
רפאל: ואת לא רצית את הילד הזה.
אודליה: ודאי שלא רציתי את הילד הזה! אבל הילד נולד!...

[רפאל ואביה מביטים זה בזה, נסוגים מעט]
 כן. הילד נולד. נסעתי לשווייץ לחמישה חודשים. אף אחד לא ידע.
 זו הייתה בת. קובי היה איתי כשנולדה. הוא היה מאושר. אני לא.

רפאל: ואז?

אודליה: [מנוכרת] הייתה שם מרפסת משקיפה אל האגם. הבאתי אבן גדולה.
 הוא הבין מה אני הולכת לעשות והוא צעק. איך שאני תיעבתי
 אותו אז. הוא ראה הכול. עטפתי אותה בסדין משי לבן. היא ישנה.
 כשעטפתי אותה היא פקחה את העיניים. היא חייכה אלי. אני חושבת
 שהיא חייכה אלי. אחר כך קשרתי את האבן. היא הייתה כבדה מאד.
 קובי עמד שם נשען אל המעקה וראה את החבילה נופלת למים.

רפאל: ואז?

אודליה: מעגלים על פני המים.

רפאל: ואז?

אודליה: זה הכול. חזרתי הביתה והוא עשה מה שעשה.

רפאל: את מתכוונת לומר שהוא ריסק לעצמו את הפרצוף?

אודליה: [בוכה] זה היה אבסורדי מצדו. באמת! הרי בעלי לא חשד בכלום!
 אני שונאת אתכם. אני כל כך עלובה. אילו ידעתם כמה שאני
 שונאת אתכם.

אביה: [מלטפת את אודליה במגע זהיר] ילדה מסכנה. [לרפאל] החקירה
 נסתיימה. אתה יכול להוריד את המבט הזה של שופט-תליין.

רפאל: [מתרחק מהן לכיוון הכיסא שלו] שופט-תליין? [מביט סביב]
 הייתי נותן הכול רק לראות את הפנים שלי במראה.

איזה חום! [פושט את המעיל] סליחה. [לובש אותו שוב]

אודליה: זה בסדר. אתה יכול להישאר בחולצה.

רפאל: כן? [אודליה מהנהנת. הוא פושט את המעיל, מניח על הכיסא]
 אל תכעסי עלי, אודליה.

אודליה: אני לא כועסת עליך.

אביה: ועלי? עלי את כועסת?

אודליה: כן.

[שתיקה. אודליה מתיישבת על הרצפה באמצע החדר. מכסה פניה בכפפת
 ידיה. בוכה חרישית. רפאל ואביה מתבוננים בה. אביה מתקרבת לעבר
 אודליה, עוצרת, חוזרת למקומה ומתיישבת בכיסאה. רפאל מפנה גבו
 לשתיהן. סוף תמונה 10. אודליה והתינוקת]

11. הם משכירים אותו

אביה: אז מה, רפאל? עכשיו אנחנו עירומים כביום היוולדנו?
[רפאל מהרהר ואינו מגיב]

אתה מבין משהו שלא הבנת קודם?

רפאל: [מתנער] לא יודע. כן... אולי... קצת... [מדבר אל אביה ברכות]
אולי ננסה לעזור זה לזו?

אביה: אני לא זקוקה לעזרה.

רפאל: אמרת שאת חשה אותי עד למוח העצמות שלך. בדיוק כך אני חש אותך, וגם את אודליה. אנחנו בלתי נפרדים. אנחנו כמו זבובים, לכודים בתוך קורי העכביש שטוינו לעצמנו. התנועה הכי קלה מעוררת את החדר הזה לחיים, או מזעזעת אותו. אף אחד כאן לא יכול לגאול את עצמו בכוחות עצמו. אנחנו תלויים זה בזה.

[אביה קפואה. מביטה אל החלל שביניהם]

מה קורה?

אביה: [תמונה פנימית של אביה]

הם משכירים אותו. פותחים את החלונות. גבר יושב על המיטה שלי. זו המיטה שלי, אם לא אכפת לך! למה הם משכירים אותו? זו אישה. אבל זו לא אני. זו מאיה. לא יכול להיות! היא נצמדת אליו. מניאקים! הוא מנשק אותה. אבל זה החדר שלי! הוא מזיין אותה על המיטה שלי. היא אומרת לו שהיא אוהבת אותו. הוא אומר לה שהוא אוהב אותה. בא לי להקיא. חושך. אני לא יכולה לראות ולא יכולה לשמוע. קר לי. אני ריקה. אור. החדר ריק. זה עדיין החדר שלי, אבל הוא אחר.

[סוף תמונה פנימית של אביה. היא מביטה סביב כמי שרואה את המקום שבו היא נמצאת בפעם הראשונה]

מה אמרת? משהו על לעזור לי?

רפאל: כן.

אביה: לעזור לי במה?

רפאל: לגאול את עצמנו מתוך הגיהנום הזה.

אביה: ואני מה?

רפאל: נעזור זה לזו. נחנץ רק מאמץ קטן. או רק עצם ההסכמה שאפשר לעזור, רק ניצוץ של רגש אנושי.

אביה: רגש אנושי זה לא השטח שלי.

רפאל: בכל זאת, אולי ננסה?

אביה: זה לא יצליח. פעם הייתי נלהבת, מתמסרת. היום אני עייפה. נותרו התלמידים שלי. אני אוהבת אותם.

[אודליה בוכה. אביה מתבוננת בה]

ונותר המרדף אחר מגע אנושי. גם מאיה שלי הייתה בלונדינית.

רפאל: האישה הזאת היא לא המראה שלך. היא הסחת הדעת שלך.

אביה: אני יודעת.

רפאל: היא תפיל אותך לתהום. אצלי זה אחרת. אני אדיש אליה. אבל את,

אילו רק יכולת...

אביה: מה?

רפאל: היא המלכודת שלך.

אביה: אני יודעת. גם אתה מלכודת. הכול מלכודת. מה אכפת לי. אני

המלכודת שלה ואני אלכוד אותה.

רפאל: את לא תלכדי שום דבר! את רצה אל אודליה, שרצה אלי ואני אליך.

בבקשה אביה, תעצרי. אני רץ אליך ומתחנן להקשבה. בבקשה,

תפתחי את עצמך אלי, תרפי, כי אם לא, את תגרמי אסון לכולנו.

אביה: אני נראית לך כמו אחת שמרפה? אני אשיג אותה. היא תראה אותך

דרך העיניים שלי, כמו שמאיה ראתה את ההוא. מה התועלת בניסיון

שלך לעורר אהדה אליך? מלכודת? כן, מלכודת, ואני יודעת שאני

תקועה בה עד צוואר ולא יכולה לעשות שום דבר, ואם זה גורם סיפוק

למישהו, אז בבקשה!

רפאל: אבל אני יכול להרגיש חמלה אליך! הביטי בי. אנחנו עירומים.

עירומים עד העצם, ואני יכול לראות אותך שקופה. זה הקשר

בינינו. את חושבת שאני רוצה להכאיב לך? עדיין אני יכול להרגיש

חמלה אליך.

[אוחז בה בעדינות]

אביה: [נרתעת] אל תיגע בי!

[רפאל נבהל, מסיר ידיו ממנה במהירות]

אני שונאת את המגע המתנשא הזה שלך, ושמור את החמלה שלך

לעצמך. אבל אם תניח לי ולילדה הזאת, אני אשתדל לא להזיק לך..

רפאל: [שתיקה] טוב.

[רפאל עומד ליד הכיסא שלו, גבו אל הנשים, שקוע בהרהורים. אביה

יושבת בכיסאה, מתבוננת באודליה. אודליה יושבת על הרצפה באמצע

החדר, מכונסת בתוך עצמה, ראשה מורכן. המארכת שורקת. הדמויות

קופאות. סוף תמונה 11. הם משכירים אותו]

מנוחה בת 10 דקות

12. שיחת המארכת עם סרט

[המארכת קמה ממקומה, ניגשת לשידה, מסירה את הכיסוי מעל צלחת כדורי שוקולד]

מארכת: רבותי וגבירותי, לפי שעה, הדמויות שלנו נשארות בחדר. אנחנו יכולים לצאת למנוחה בת עשר דקות. השירותים בקצה המסדרון. פינת השתייה בכניסה לחדר. אתם מוזמנים לטעום מכדורי השוקולד שלנו. אפשר לעשן במרפסת. תודה.

[מעט לפני שחולפות עשר דקות של מנוחה, המארכת מזמינה את האורחים לשוב אל החדר]

אנחנו ממשיכים. אתם מוזמנים להיכנס. תודה.

[צלצל טלפון. המארכת מוציאה מתיקה טלפון ועונה לצלצל]
הלו?

סרט: הלו, מדבר ז'אן פול סרט.

מארכת: הלו, מר סרט! לכבוד הוא לי, מר סרט! מה שלומך, מר סרט!

סרט: תודה, טוב. המאבק נמשך. הכיבוש נמשך. הדיכוי נמשך. המלחמה נמשכת. היצירה נמשכת. המאבק נמשך. האם הדמויות שלי הגיעו לחדר?

מארכת: כן, מר סרט, ואתה כמובן יודע שהדמויות שלך עברו גלגול והן עכשיו הדמויות שלנו.

סרט: כן, כמובן! בכל מקום שבו מוצגת יצירה, יש לקרב את העדות, להביא את הסיפור אל זמנו של הצופה, להציב מראה ישירה אל מול פני האומה. הדמויות שלי נמצאות בחדר בגיהנום. הדמויות שלכם נמצאות בחדר התודעה שלהן. עשו בהן ככל שנראה לכם לנכון.

מארכת: תודה, מר סרט. הדמויות שלנו הן אכן עכשיו כאן, בחדר.

סרט: מה שלומך?

מארכת: תודה, טוב. הן סובלות. סובלות.

סרט: המזכירה הנאמנה שלי הגיעה?

מארכת: סליחה, מר סרט, המזכירה הנאמנה?

סרט: אסתל... אני מתכוון, אודליה.

מארכת: כן, מר סרט. אודליה שלנו, בת דמותה של אסתל שלך, שהיא בת דמותה של המזכירה הנאמנה שלך, אודליה הגיעה. היא כאן.

סרט: וסימון הגיעה?

מארכת: סימון? אתה מתכוון לזוגתך? הגברת סימון דה-בובואר? הרי היא

נמצאת בחדר שלך.

סרטר: מה? אה כן, סליחה, התכוונתי אינז, כלומר, אביה.
מארחת: אביה! כן, כמובן! אביה, בת דמותה של אינז שלך, שהיא בת דמותה של זוגתך, סימון, כן, אביה הגיעה. היא כאן.

סרטר: ורפאל?

מארחת: כן. גם רפאל, בן דמותו של גארסין שלך, שהוא בן דמותך שלך, מר סרטר, רפאל הגיע. הוא כאן. כולם כאן.

סרטר: ובכן, באיזה שלב הם נמצאים?

מארחת: באיזה שלב? ובכן, נראה לי שכרגע הם נמצאים בשלב ההכחשה.

סרטר: כן... כמובן, ובכל זאת, יש תקווה.

מארחת: כן, מר סרטר, יש תקווה, ואם הם יגיעו אל שלב המודעות האישית המחייבת, ויצאו אל הפעולה הישירה, הם עתידים להיגאל.

סרטר: כן, ואני מקווה שיגיעו לכך במהרה.

מארחת: כן, מר סרטר, כולנו תקווה. דרך אגב, מר סרטר ואם יורשה לי, מר סרטר, באיזה שלב אתה נמצא עכשיו.

סרטר: אני?... ובכן, אני תקוע, בשלב הגעגוע.

מארחת: מותר לשאול למה הגעגוע?

סרטר: לדמויות שלי כולן, בכל מקום שבו הן נמצאות עכשיו.

מארחת: געגוע נעים ופגישות טובות.

סרטר: תודה! ודרך אגב, רציתי לומר לך ולכל החברים והחברות בצוות היוצרים, שהאפילו, הקטע המסיים של ההצגה שלכם, כלומר, המונולוג של המארחת, הוא בהחלט לרוחי. אני מאמץ אותו אל ליבי.

מארחת: תודה, מר סרטר! כמובן שאמסור לצוות היוצרים, שהצגת רשימת האנשים, שיש לקוות כי בקרוב יצטרפו אלינו לעשות את חשבון הנפש שלהם, הרשימה הזאת, היא בהחלט לרוחך. תודה, מר סרטר.

סרטר: תודה, ואני מבקש שתעדכני אותי בהתפתחויות.

מארחת: כמובן, מר סרטר, לכבוד הוא לי, מר סרטר.

סרטר: ודרך אגב, השרת שלי מוסר...

[כאן מתאר סרטר אירוע אקטואלי המתרחש בעיר או במדינה

שבה מוצגת ההצגה וגם מציג את הפרשנות שלו לאירוע]

...להתראות! [מתנתק מהשיחה]

מארחת: להתראות מר סרטר. לכבוד הוא לי, מר סרטר. להתראות.... הלו?

[המארחת מכבה את הטלפון, מכניסה אותו אל התיק שלה. מחייכת לקהל בנעימות ויושבת. סוף תמונה 12. שיחת המארחת וסרטר וסיום המנוחה]

מערכה שנייה (תמונות 13-17)

13. העולם הזה נטש אותי

[המארכת שורקת. הדמויות בחדר משתחררות מהקיפאון וחוזרות לחיים. אודליה על הרצפה, מרימה ראש, מתבוננת ברפאל, נושאת אליו את ידיה בבקשת עזרה. אביה מזנקת ממקומה, מוכנה לעימות]

רפאל: מה את רוצה ממני?

אודליה: תעזור לי.

רפאל: תפני אליה.

[אביה מקימה את אודליה ותומכת בה]

אודליה: [לרפאל] אני מבקשת, תעזור לי! הנה זה בא... התמונות האלה, הסרטים...

תעזור לי. אני לא רוצה להיות לבד.

[תמונה פנימית של אודליה]

אולגה לקחה אותו לדייט.

אביה: את מי?

אודליה: את פשוש. הם רוקדים, ביחד.

אביה: מי זה פשוש.

אודליה: סתם טיפש אחד.

אביה: קוראים לו פשוש?

אודליה: אף אחד לא יודע מה השם שלו והוא חמודי כזה, אז קראנו לו פשוש. הוא אמר לי שאני האנרגיה השמימית שלו. התאהב בי נואשות.

אביה: את אוהבת אותו?

אודליה: מה פתאום אוהבת אותו?! הוא בסך הכול בן שמונה-עשרה ואני לא טיפוס של חוטפת תינוקות.

אביה: אם כך, הניחי להם.

אודליה: אבל הוא שייך לי.

אביה: הוא לא שייך לך.

אודליה: אני מסבירה לך שהוא שייך לי. הוא שלי.

אביה: כן. הוא היה. ואולי הוא יהיה. אבל עכשיו? עכשיו הוא שם ואת כאן. ויבוא יום... [שתיקה] יבוא יום שבו אנחנו... [שתיקה] והגאולה?...

[שתיקה. אביה הזכירה את אפשרות הגאולה, על כן, רגע של הרהור]

אודליה: גאולה? כן... אני לא יודעת...

[אנחת. ההתרגשות שלה הולכת וגוברת ונשימתה מהירה]

אבל אולגה, היא מועכת את השדיים הענקיים שלה לתוך הפרצוף שלו. איזה מסכן. מה, הוא לא רואה כמה שהיא מגוחכת? למה הוא לא צוחק לה ישר לתוך הפרצוף-תחת שלה. פעם הייתי צריכה רק להעיף מבט והיא הייתה נמוגה. נמוגה!...

אביה: אבל עכשיו את כאן. ואני, מתוקה שלי, גם אני כאן, ואני שלך. אודליה: את שלי? באמת! מי מכם יעז לקרוא לי האנרגיה השמימית שלו? הגביש המלאכי שלו? אתם יודעים עלי יותר מדי. אתם יודעים שאני רקובה לגמרי.

[תמונה פנימית]

פשוט מתוק שלי! חשוב עלי! את כל המחשבות שלך תרכז בי ותציל אותי. אם רק תחשוב שאני האנרגיה השמימית שלך, אם רק תגיד לי שאני הגביש המלאכי שלך, אני אהיה איתך, זכה וטהורה וגביש ומלאכית. רק תביטו על הפרצוף שלה! אדום כמו עגבנייה. זה אבסורד! הרי יחד צחקנו עליה שנינו. מה המנגינה הזאת? תמיד אהבתי אותה.

[מזמזמת את הלחן של "כיכר הפטריוט", ששרה אביה בתמונה 6. מרימה לאט את זרועותיה, כמחבקת בן זוג דמיוני בריקוד ואלס וסובבת על מקומה לאט. מפסיקה לזמזם את המנגינה. ידיה עדיין מורמות ורק כפות ידיה וראשה נשמטים. כך היא רוקדת בצליעה ומדברת במהירות]

תרקדו! תרקדו! אני רואה אותך אולגה! אני רואה את השיער המגעיל שלך! צפרדע אחת! דורכת לו על הרגליים! זה מוטרף לגמרי. יותר מהר! הוא גורר אותה! הוא בקושי מצליח לסובב אותה! הוא תמיד אמר שאני כל כך קלילה ושהוא אוהב לרקוד איתי!

[סוף תמונה פנימית. אודליה קופאת למספר שניות. ידיה נשמטות. היא תשושה. מדברת בעייפות ובשקט] היא סיפרה לו הכול, על התינוקת.

[היא על הרצפה, מתכנסת בתנוחה עוברית, ראשה על כף רגלו של רפאל. תמונה פנימית שלה]

היא יכולה לשמור אותו לעצמה. אני לא מתכוונת להילחם איתה עליו. לא על הריסים הארוכים שלו ולא על הפנים הנשיות שלו. הם שלה. כולו שלה. "האנרגיה השמימית שלי"?! "הגביש המלאכי שלי"?! הגביש התנפץ לרסיסים. תרקדו, תרקדו כל הדרך לאבדון. לפחות תשמרו על הקצב.

[סוף תמונה פנימית של אודליה. היא מזדקפת. מבטה קבוע בנקודה אחת. שתיקה]

העולם הזה נטש אותי... אני נוטשת את העולם הזה...

[קמה, זקופת קומה, נחושה. נראית שונה. בוגרת יותר, שקולה ורצינית. יושבת בכיסאה, מורידה עגילים ושמה בתיק. אוספת את שערה, קופאת על מקומה. מביטה קדימה. שתיקה. רפאל מפנה לה את גבו. היא קמה ומתקרבת אליו]

אל תפנה אלי את הגב שלך... בבקשה. חבק אותי.

[סוף תמונה 13. העולם הזה נטש אותי]

14. עכשיו אני החוליה החלשה

רפאל: [לאודליה] לכי אליה.

אודליה: אל תלך ממני.

[רפאל מחבק אותה רגע אחד ארוך ומנתק מגע בעדינות]

רפאל: כבר אמרתי לך שאת צריכה לפנות אל הגברת הזאת.

אודליה: אבל היא לא מעניינת אותי.

אביה: [מתריסה] מה את אומרת?! אני לא מעניינת אותך!

אודליה: [מתלבטת בניסוח של דרכי הבעה חדשות, שאין בהן תוקפנות.

מביטה באביה כמי שרואה אותה בפעם הראשונה, ויש במבט

הזה חמלה] אני מתכוונת ש...

אביה: [מתרככת] אבל מאז ומתמיד יש לך מקלט בתוך הלב שלי ואת אפילו

לא ידעת. אל תפחדי. אני אביט בך ואפילו לא אמצמץ לרגע ואת תחיי

בתוך המבט שלי כמו ניצוץ של אור, בקרן שמש.

אודליה: [רכה] ניצוץ של אור?

אביה: [פוסעת צעד אחד לעבר אודליה] אודליה. אנרגיה שמיימת שלי.

גביש מלאכי שלי.

אודליה: גביש מלאכי שלי? כולם יודעים מה עשיתי לתינוקת שלי. הגביש

נשבר.

אביה: [פוסעת עוד צעד לעבר אודליה. רכה מאד] בואי אלי אודליה. אצלי

תוכלי להיות כל מה שתרצי, אנרגיה שמיימת, אנרגיה שלילית, מה

שתרצי. בתוך העיניים שלי תוכלי לראות את עצמך.

אודליה: את מביטה בעיניים שלך אל תוך העיניים שלי אבל רואה רק את

עצמך. אני מבקשת שתניחי לי.

[שתיקה]

אביה: [קרה מאד] רפאל, אתה תשלם על זה.

רפאל: [ניגש לאודליה. מחבק אותה] את רוצה גבר.

אודליה: לא כל גבר. אני רוצה אותך.
 רפאל: בלי זיוני שכל. כל גבר היה בא בחשבון. במקרה אני נמצא כאן, אז את רוצה אותי. טוב, אבל שימי לב. אני לא בדיוק הטיפוס שלך ואני לא הולך לדייטים.

אודליה: אקח אותך כפי שאתה. אולי אצליח לשנות אותך.
 רפאל: אני לא בטוח. יש לי עניינים אחרים בראש.
 אודליה: איזה עניינים? ... טוב. אני אשב לי בכיסא הזה ואמתין לך עד שתשים לב אלי ואני מבטיחה לא להפריע.

[רפאל ואודליה מתחבקים ומתנשקים בפראות. משתוקקים לממש את מה שברגע זה אינו ניתן למימוש]
 אביה: [זועמת] יפה מאד, כלבה. תימרחי עליו, תיתלקקי עליו. הוא אפילו לא סקסי!

אודליה: [לאביה] בשבילי הוא סקסי. [לרפאל] אל תשים לב אליה.
 רפאל: אני אתן לך מה שאני יכול. זה לא הרבה. אני לא יכול לאהוב אותך.
 אודליה: אתה רוצה אותי?

רפאל: כן.
 אודליה: אני אסתפק בתשוקה שלך.

אביה: אודליה! רפאל! אתם יצאתם מדעתכם?! אתם לא לבר. אני כאן!
 רפאל: כן, אז מה?
 אביה: אני רואה אתכם. אתם לא יכולים לעשות לי את זה...

[היא ממתינה דרוכה. פתאום תופסת בזרועו של רפאל]
 עוזב אותה! שלא תעז לגעת בה בידיים מלוכלכות של גבר!

רפאל: [הודף אותה. מאיים] מספיק!
 אביה: אבל הבטחת לי. הבטחת שתניח לי ולילדה הזאת. אני מבקשת רק שתקיים את ההבטחה שלך.

רפאל: למה שאני אקיים את ההבטחה שלי, אם את הראשונה שהפרת את ההבטחה שלך, לשתוק! אז, כשביקשתי שנשתוק, שנביט אל תוך עצמנו בשקט ונקשיב.

[גרסין מושך את אודליה אל הכיסא שלו. אביה מתייצבת לידו בהתרסה. הוא מושך את אודליה, הרחק מאביה, אל הרצפה. אביה מביטה בהם בתיעוב]
 אביה: בסדר. תעשו מה שאתם רוצים. עכשיו אני החוליה החלשה. אבל אל תשכחו, גם אני כאן ואני רואה אתכם. אני לא אסיר את המבט שלי מכם.

[רפאל ואודליה על הרצפה, מחובקים. הוא קופא למשך מספר שניות, מתאמץ להקשיב לקולות שאינם יכול לשמוע. מוותר על ההקשבה ופונה

לאודליה. שניהם ממשיכים בהתעלסות]

כשאתה מזיין אותה, אל תשכת, אני רואה את הזיון שלך. כן, תעשה מה שאתה רוצה. אתה יכול לגמור בתוך המכנסיים שלך? איך זה לגמור בתוך המכנסיים? אה? טוב לך? רטוב לך? תהיה בטוח בדבר אחד. התור שלי יגיע.

[סוף תמונה 14. עכשיו אני החוליה החלשה]

15. אני בדרכי

רפאל: [קופא. מתאמץ להיזכר בחווייה נשכחת. תמונה פנימית של רפאל] ישבנו במערכת של העיתון, רועדים מקור. היה חורף וכולם ישבו במעילים. אנשים דיברו. הם דיברו אלי.

[שתיקה]

אודליה: מה הם אמרו?

רפאל: [מבוהל] הם לא מבינים אותי.

[סוף תמונה פנימית של רפאל]

[לאודליה] בואי נחזור אל עצמנו.

[אודליה קמה, מתרחקת ממנו מעט, עוצרת, מביטה בו, מהרהרת לרגע, ואז שבה ומתקרבת אליו. רפאל על הרצפה, על ברכיו, עוקב אחריה. היא מתיישבת על הרצפה לידו. מתבוננים זו בזו]

תאהבי אותי?... תתני בי אמון?...

אודליה: אני נותנת כך אמון.

רפאל: הם עינו אותי.

אודליה: [רכה] אני יודעת.

רפאל: רציתי להגיד להם את האמת שלי. אבל עליתי למטוס והם תפסו אותי.

אודליה: כן.

[שתיקה]

רפאל: בגלל שיסדתי עיתון אנטי מלחמתי.

[שתיקה]

אודליה: כן.

[שתיקה]

רפאל: למה את שותקת?

אודליה: פעלת נכון. לא רצית להילחם. מה אתה מצפה שאומר לך?

אביה: הוא מצפה ממך שתגידי לו שהוא אריה. אריה, אבל פחדן. זה מה שאוכל אותו.

חתכתי את עצמי. הגוף בגד בי וכל הסוגרים נפתחו. זה יכול לקרות לכל אחד. אבל השאלה נשארה פתוחה. האם פעלתי נכון?
[מתקרב לאודליה] בואי אלי, אודליה. אני אוהב עיניים כחולות.
[צבע העיניים שרפאל מזכיר כאן, אמור להיות כצבע העיניים של השחקנית שבתפקיד אודליה]

אביה: אוהב עיניים כחולות! ואת אודליה, את אוהבת פחדנים?
אודליה: זה לא מה שחשוב. חשוב שהוא אדם הגון [מתקרבת אליו].
רפאל: יש לכן מזל, לשתיכן. אתן כבר כאן, אני עדיין שם.
אודליה: רפאל! בבקשה, תביט בי.

[אודליה מושכת את ידו אליה. כף היד כמעט נוגעת בגופה. רפאל מביט למעלה, כאילו ראה דבר מופלא. מושך ידו בחזרה. שתיקה. ידו נשלחת באלכסון כלפי מעלה, עוצרת, נשמטת. רפאל נפרד מעולמו האחר בשתיקה. מביט בנשים]
רפאל: עד כאן. הם בדרכם. אני בדרכי.
אודליה: [רכה] רפאל.

רפאל: אודליה, אני מבקש שתעשי בשבילי משהו. אם תעשי את המאמץ, אם תרצי חזק, אני מעז לומר שנוכל לאהוב זה את זה. נסי לראות את זה כך. בחוץ יש אנשים שאומרים שאני פחדן. אבל הכמות לא נחשבת. אם ישנו מישהו, אדם אחד, שיאמר בביטחון גמור שלא ברחתי, שעליתי על המטוס ההוא, כדי להציל את חיי ולהמשיך בעבודתי במקום בטוח יותר, שאני אמיץ וישר, אמונה של אדם אחד תציל אותי. יש לך אמונה כזאת בי? כי אם כן, אני אוהב אותך ואני אעריך אותך לנצח. אודליה, בבקשה, תאמיני בי.

אודליה: אני מאמינה בך.

רפאל: אודליה, אנחנו נצא מהגיהנום הזה!
[אביה צוחקת]

למה את צוחקת?

אביה: אתה באמת מאמין שהיא מתכוונת למה שהיא אומרת?

אודליה: רפאל, אם אתה רוצה שאתן אמן בך, אתה חייב לתת אמן בי.

אביה: בטח! אמן לפה, אמן לשם. ממש גוש אמונים! היא צריכה גבר! זה האמן היחיד שהיא מבינה. היא רוצה ידיים של גבר, שיחבקו אותה, ריח של גבר, עיניים של גבר שיביטו בה בתשוקה וזה כל מה שהיא צריכה. היא הייתה אומרת לך שאתה אלוהים, אם הייתה חושבת שזה ימצא חן בעיניך.

[שתיקה]

רפאל: אודליה, זה נכון?
 אודליה: לא.
 [שתיקה. סוף תמונה 15. אני בדרכי]

16. נמשיך

(רפאל הולך אל פתח החדר)
 אודליה: מה אתה עושה?
 רפאל: אני הולך.
 אביה: החדר סגור.
 רפאל: אני אפתח אותו.
 אודליה: רפאל!

[רפאל מתאמץ לצאת מהחדר, אבל דבר מה נסתר עוצר בעדו. לצופה מן הצד הוא נראה כמי שמתלבט ומייסר את עצמו. כי לכאורה, החדר פתוח. הוא נראה סגור רק בדמיונם של הנמצאים בתוך החדר]
 אודליה: אני מבקשת. אל תלך!
 אביה: [לאודליה] הוא הולך וטוב שהוא הולך, ואנחנו, שתי נשים, כל המקום הזה יהיה רק שלנו.
 אודליה: אם הוא הולך, גם אני הולכת.
 אביה: לאן?
 רפאל: [רפאל מתאמץ לצאת ולא עולה בידו] אני רוצה לצאת מכאן!
 [נשמט אל הרצפה ליד הדלת] אני מוכן לקבל על עצמי את כל העיניניים. אני מוכן לעלות על שיפוד. אני מוכן לשתות זפת רותחת. אני מוכן שקלשונים יקרעו את העור מעל הבשר שלי. כל עינוי הוא טוב יותר מהסבל הזה שמפוצץ לי את המוח. להיות או לא להיות? האם זו באמת השאלה?! להיות מה?! כל התחושות הללו! התמונות! המחשבות! הרגשות! די! נמאס לי! אני לא יכול יותר! אני רוצה לצאת מכאן!

[רפאל קם לאט, מושיט את ידו אל מעבר לפתח. מגלה שאין שם דבר שיעצור אותו. ידו רועדת. במהירות הוא מחזיר את היד אל החדר. השלושה נבהלים, נסוגים לאחור, מביטים בפתח. שתיקה]
 אביה: אז מה? אתה חופשי ללכת.
 רפאל: למה היא פתוחה?
 אביה: למה אתה מחכה? לך.
 רפאל: אני לא הולך.

אביה: ואת אודליה?

[אודליה שותקת]

אז מה? מי הולך?... למה אנחנו מחכים? החדר פתוח. הוא תמיד היה פתוח!... איזה דבר. אנחנו בלתי נפרדים!

אודליה: [לוחשת] כן. בלתי נפרדים.

[שתיקה]

רפאל: אני נשאר כאן. בגללכן.

[שתיקה]

אודליה: בגללנו?

רפאל: כן. כל אחת מכן יודעת מה זה להיות פחדנית.

אודליה: כן.

אביה: כן.

רפאל: כל אחת מכן יודעת מה הן רשעות ובושה.

אביה: כן.

אודליה: כן.

רפאל: אם רק תאמינו, תהיה לנו גאולה.

אביה: כן. זה לא יהיה קל. אני עקשנית.

רפאל: גם אני.

[אביה מביטה בו בעניין. שתיקה. הוא מניח בזיהירות את כף ידו על

כתפה של אביה. היא מצטמררת אך אינה דוחה אותו]

לכל אדם יש ייעוד בחיים. מטרה. אני לא רדפתי אחרי כסף, לא

חיפשתי את האהבה. הקדשתי את חיי לתיקון מצבו של האדם. איך

מישהו יכול להיות פחדן, אם בכל רגע הוא ניצב אל מול פני הסכנה?

איך אפשר לשפוט חיים שלמים על פי פעולה אחת?

אביה: [רכה מאד] אפשר. אבל אני לא מתכוונת לעלייה אל המטוס בדרך

החוצה. זו זכותך האזרחית.

[שתיקה. הוא מסיר את כף ידו מכתפה. מתבוננים זה בזו]

במשך שנים האמנת שאני גיבור.

רפאל: לא. לא האמנתי שאני גיבור. האמנתי שאני צודק.

אביה: וסלחת לעצמך על המון חולשות קטנות.

רפאל: כן.

אודליה: המון חולשות קטנות ממתינות לך מעבר לדלת הפתוחה. אני יודעת.

הן ממתינות גם לי.

אביה: זה מאבק נמשך. כל יום מפלה קטנה, ניצחון קטן. זו המשמעות של

להיות אדם הגון - המאבק הנמשך.

[רפאל עיף. יושב בכיסאו. אביה מתקרבת אליו. שתיקה]
 אביה: [רכה מאד] אתה פגיע, והפגיעות שלך היא הדרך אל הגאולה שלך.
 [שתיקה. מתקרבת אליו] תביט בי ותראה שגם אני פגיעה. אני...
 אני רק המבט שרואה אותך. אני המחשבה, שחושבת אותך, ואתה
 זקוק לרחמי.

אודליה: רפאל.

רפאל: מה?

אודליה: חבק אותי.

רפאל: [קס] כן. אני זקוק לרחמיך. אתן זקוקות לרחמי.

[רפאל מחבק את אודליה]

אביה: [נבהלת מפני האפשרות שתישאר לבד] כמה שאתם פתטיים!

אודליה: חבק אותי חזק!

[אודליה ורפאל מחובקים, מביטים זו בזו]

אביה: [בוכה] מה אתם עושים?

[שתיקה. אודליה, בעדינות מנתקת עצמה מרפאל, ניגשת אל הכיסא

שלה. רפאל מתקרב אל הכיסא שלו. מביט בו]

רפאל: הכיסא הזה. [מלטף את המשענת] הנה הגיע הרגע. אני מביט בו

ומבין שאני בגיהנום. ואתן? אתן עכשיו כל העולם. אני מביט בכך

ורואה את הגיהנום שלי. אם כך, אתן הגיהנום שלי? הגיהנום

הוא הזולת? לא, זה פשוט מדי. הגיהנום הוא גם אני, הוא הזיה בתוך

הראש שלי.

[אודליה נוטלת את התיק שלה, מוציאה ממנו את סכין הקומנדו, שולפת

את הסכין מהנדן שלה, מתבוננת בה. מתקרבת לאט אל אביה, עומדת

מולה]

אביה: מה את עושה?

אודליה: [שותקת. מתבוננת בסכין. מהרהרת. רכה] הכול כבר קרה.

אביה: [רכה] כן. הכול כבר קרה.

[אודליה משיבה את הסכין לנדן ומגישה אותה לאביה]

הסכין, האקדה, הרובה, הפצצה, הטייל...

אודליה: הכול כבר קרה.

[שתיקה]

אביה: כן, ואנחנו כאן, ביחד.

[מגישה את הסכין לאודליה]

אודליה: [מגישה את הסכין לרפאל] ביחד.

רפאל: ביחד.

[הוא מניח את הסכין על הרצפה במרכז החדר. הם מסדרים את הכיסאות במעגל. לובשים את מעיליהם, יושבים ומביטים זה בזה בשתיקה] רפאל: נמשיך.
[סוף תמונה 16. נמשיך]

17. אפילו, עם שקיעת החמה...

מארכת: [נכנסת אל החדר הפנימי, נושאת קלסר שחור] עם שקיעת החמה, נעצום עיניים, לרגע אחד, בדממה, לזכר קרבנות המלחמה, הדיכוי והכיבוש. יש לקוות שבמהרה, יצטרפו אלינו, המדכאים והרוצחים, לעשות את חשבון הנפש שלהם.
[קוראת מתוך הקלסר. הקטעים הבאים מתעדכנים] האזרה מם, הממשיך גם עכשיו, להתעלל באשתו, בקרוב, יש לקוות, יצטרף אלינו, לעשות את חשבון הנפש שלו.
הנהג שפגע וברח, בקרוב, יש לקוות, יצטרף אלינו, לעשות את חשבון הנפש שלו.
מנהלי חברות הביטוח, העושים את הצרכן ומרמים אותו, בקרוב, יש לקוות, יצטרפו אלינו, לעשות את חשבון הנפש שלהם.
בעלים של חברות קבלן וכוח-אדם, המעסיקים עובדים בשכר עבדות, ומתעשרים על חשבונם, בקרוב, יש לקוות, יצטרפו אלינו, לעשות את חשבון הנפש שלהם.
נציגי שלטון, מנהלי מוסדות ותאגידים, המתעמרים באזרח ומסרבים לשרת אותו בתאונות שווא, בקרוב, יש לקוות, יצטרפו אלינו, לעשות את חשבון הנפש שלהם.
בעל ההון, שעשה את הונו, בסחר-נשק, בקרוב, יש לקוות, יצטרף אלינו, לעשות את חשבון הנפש שלו.
שרי ממשלה וחברי כנסת, העושים שימוש בתפקידם, כדי להפלות בין אזרח לאזרח, פוגעים בזכויות האזרח, פוגעים בחופש הביטוי, בקרוב, יש לקוות, יצטרפו אלינו, לעשות את חשבון הנפש שלהם.
שוטרי משטרת ההגירה, שהשליכו אל הרחוב עובד זר, פצוע בשתי רגליו, והסתלקו להם, בקרוב, יש לקוות, יצטרפו אלינו, לעשות את חשבון הנפש שלהם.
קבוצת החיילים במחסום, שעצרו פועלים, שביקשו להגיע למקום עבודתם, ועל דעת עצמם החליטו לאזוק אותם, היכו אותם, הצמידו נשק לראשם וביימו טקס של הוצאה להורג, העמידו אותם בעמידת

דום, במשך שמונה שעות בגשם. חיילים אלו, בקרוב, יש לקוות, יצטרפו אלינו, לעשות את חשבון הנפש שלהם. הצלף, שירה לעבר עקרת בית, אם לשלושה, בהם תינוק בן-יומו, והרג אותה, שעה שתלתה כביסה על גג ביתה, בקרוב, יש לקוות, יצטרף אלינו, לעשות את חשבון הנפש שלו.

החבלן, שפוצץ בית על אישה בחודש התשיעי להריונה, לנגד עיני בעלה וילדיה, בקרוב, יש לקוות, יצטרף אלינו, לעשות את חשבון הנפש שלו.

החייל, שעצר אמבולנס שהוביל יולדת כורעת ללדת, ולא הניח לאמבולנס לעבור, עד שהיולדת נפטרה, בקרוב, יש לקוות, יצטרף אלינו, לעשות את חשבון הנפש שלו.

הקצין, שנתן את הפקודה לירות באזרחים לא חמושים, ללא אזהרה מוקדמת, וחייליו, שרצחו גברים, נשים, זקנים וילדים, בקרוב, יש לקוות, יצטרפו אלינו, לעשות את חשבון הנפש שלהם.

הקצין, שנתן את הפקודה לירות בתלמידת בית ספר, בת 13, שהלכה ברחוב עם ילקוט על הגב, וחייליו, שרצחו אותה, והמשיכו לירות בה, גם לאחר מותה, בקרוב, יש לקוות, יצטרפו אלינו, לעשות את חשבון הנפש שלהם.

הקצינים המכונים ג'וני, ג'ימי, ג'ורג', צביקה ושמות אחרים, האחראים על עינוי אסירים, בקרוב, יש לקוות, יצטרפו אלינו, לעשות את חשבון הנפש שלהם.

הטייס, שהטיל פצצה על בית מיושב אזרחים, מתוך ידיעה מוקדמת של תוצאות המעשה, בקרוב, יש לקוות, יצטרף אלינו, לעשות את חשבון הנפש שלו.

המתנחלים, השורפים עצי זית, מטעים ושדות תבואה של חקלאים פלסטינים, מתגרים במתפללים פלסטינים, מתעללים בנשים פלסטיניות, מקימים ישובים לא חוקיים על אדמה שדודה, בזים לחוק הבין-לאומי ופועלים לחיסול כל סיכוי לשלום ולדו-קיום, בקרוב, יש לקוות, יצטרפו אלינו, לעשות את חשבון הנפש שלהם.

ישראלים, המכחישים את הכיבוש, הדיכוי, הרצח, השריפה, הגירוש, בקרוב, יש לקוות, יצטרפו אלינו, לעשות את חשבון הנפש שלהם. ראש הממשלה, האחראי הראשון במעלה, על ביצוע של רצח עם זוחל בעם הפלסטיני, ולהשחתת צלם אנוש של ישראלים, בקרוב, יש לקוות, יצטרף אלינו, לעשות את חשבון הנפש שלו.

[המארכת סוגרת את הקלטר]

הם, לפי שעה, נשארים כאן. אתם מוזמנים לצאת אל המסדרון,
למנוחה בת שבע דקות. לאחר מכן תתקיים כאן השיחה שלאחר
ההצגה. אתם מוזמנים להישאר לשיחה. תודה.

[המארכת מכוונת את קהל האורחים ליציאה מהחדר ומודה לכל אחד
מהם באופן אישי. סוף תמונה 17. אפילוג, עם שקיעת החמה... סוף
המחזה "נוֹאֶקְסִיט טִיִּיק 5"]

שער חמישי מונולוגים

פתח דבר

1. כובע
2. ההפסקה שלי
3. היום שבו החרדה תיעלם
4. לא גיבורה
5. אמצע הלילה

פתח דבר

מונולוגים אלו נבחרו מתוך אסופת קטעים שעניינם סיפור אישי על רקע חברתי והם נכתבו כתגובה לאירועים פוליטיים מסוימים.

1. כובע

אישה בבוקר, מול מראה, אחוזת תזוית. רגעים מתסכלים בחייה של אשת-חברה, בת למעמד סוציו-אקונומי גבוה. נכתב על רקע של חברה ישראלית אדישה לניגוד שבין שגרת כיבוש ופיגועים הדדיים של פלסטינים וישראלים, לבין הנתנות אישית. (דצמבר 2002)

2. ההפסקה שלי

פועלת ברשת מזון, נאבקת על מקומה בעולם. נכתב לאחר פרסום דו"ח המתאר את המצב הכלכלי המדאיג של מעמד הפועלים. (יוני 2001)

3. היום שבו החרדה תיעלם

התקף חרדה. נכתב באחת מתקופות המתח המדיני, המרובות במדינת ישראל. שחקנים אחדים מאלה שביצעו את המונולוג, שאלו אם אפשר להוציא את הקטע שמתאר את המפגש עם ראש הממשלה שמופיע בטלוויזיה. התגובה מוכרת והיא נובעת מפחד מפני התנגדות קהל. אבל מראש נכתב המונולוג כדי להגיע אל הקטע הזה. גם אם קהל מתנגד לקטע המסמן נושא חברתי, ראוי להציג בפניו חומרים עוכרי שלווה ומעוררי דיון. (נובמבר 2015)

4. לא גיבורה

ניצולת שואה עורכת חשבון נפש. נכתב בתגובה לראיון ששוודר לקראת יום השואה בתוכנית בוקר ב"קול ישראל", רשת ב. המרואיינת טענה כי החיים בגטו בזמן המלחמה היו בנויים על שיתוף פעולה, אחווה ועזרה הדדית. ניצולת השואה מגיבה. המונולוג הוצג לראשונה בטקס האלטרנטיבי ליום הזיכרון לשואה ולגבורה, 07.04.2013, שהתקיים באולם "תמונע" בתל אביב, בחסות תיאטרון החדר, ובמופע "מונו-דיא 2017", בתיאטרון החדר. (אפריל 2013)

5. אמצע הלילה

סיוט לילי. לכאורה הייתה זו תקופה של צמיחה ושקט יחסי. אבל היא מאופיינת גם בשורה של פיגועים רצחניים הדדיים שביצעו ישראלים ופלסטינים, אלו באלו. המונולוג מתאר את מה שעתיד היה לקרות ונכתב כזרם תודעה. (אפריל 1985)

1. כובע

[אישה בבוקר, מול מראה, אחוזת תזזית]

איפה הכובע ברט האפור שלי. אני לא מוצאת את הכובע ברט האפור שלי. אני לא מאמינה שזה קורה לי. שימות העולם. שתיפול כבר הפצצה. אם אני לא מוצאת את הכובע ברט האפור שלי, אני לא יוצאת מהבית. אני מאחרת לקפה אספרסו ולא מוצאת את הכובע ברט האפור שלי ובטח העוגת-שקדים ולימון שלי שנחטפת בבוקר, לא תהיה, ואם היא לא תהיה, אני מתאבדת במקום, לא לפני שאני מחסלת את שתי המלצריות האנטיפתיות.

אין לי אוויר. הפעם זה הסוף. אין לי מקום בארון. אף פעם אין לי מקום בארון. הנה הצעיף האדום שלי. פתאום הצעיף האדום שלי! מה הוא עושה פה? חצי שנה אני מחפשת אותו. יש לו ניחוח של מרכך. מה שווה לי עכשיו ניחוח של מרכך, אם אני לא מוצאת את הכובע ברט האפור שלי? רק זה חסר לי עכשיו. הצעיף האדום שלי. הוא מזכיר לי את הכובע ברט האפור שלי. צעיף משוגע. אני אקרע אותו לחתיכות קטנות. מה ייצא לי מזה שאני אקרע אותו לחתיכות קטנות? כל חתיכה תהיה מוטלת לה על הרצפה, כמו עדות מאשימה שתזכיר לי את הכובע ברט האפור שלי, שאין לי, ותסגרו שם כבר את הרדיו! לא נורמליים! מי שומע חדשות כל היום? תסגרו את הרדיו! אני אשים לכם פצצה! אני אשרוט לכם את האוטו! מניאקים!

אני כל כך אומללה. החיים שלי הרוסים. השיער שלי מגעיל. הפרצוף שלי זקן. איפה הנעורים שלי? איפה הסופגנייה המתוקה שהייתי? יש לי ריח רע מהפה. אני לא יכולה לצאת מהבית. אני לא יוצאת מהבית. אני רוצה את המלצר שלי. שיבוא עכשיו אלי. כאן. עכשיו. וככה, כמו שאני יושבת ככה, כמו נסיכה מצרית מהפירמידות, שיגיש לי למיטה את העוגת-שקדים ולימון שלי, על מצע של עלי נענע ירוקים טריים ואת הקפה-אספרסו הגדול בספל הלבן, העגול, החלק, עם הפס-חריטה החרדלי, המתפנק, העדין, כל כך עדין שבא לבכות, וככה, על ניחוח של עלי נענע ירוקים טריים, וריח לימון עם שקדים בארומה של קפה אספרסו ברזילאי טהור - אני יכולה למות.

2. ההפסקה שלי

[עובדת ברשת מזון, נאבקת על מקומה בעולם. נחושה]

עכשיו זה הזמן שלי, אז עכשיו שאף אחד לא יכנס לי לתחת. יש לי עשרים רגעים. זהו שכבר אין לי עשרים רגעים. יש לי שבע-עשרה. שבע-עשרה רגעים מזויינים. בגלל המניאקית הזאת שהייתה צריכה להחליף אותי ולא באה לי בזמן. לקח לי שלוש רגעים לצאת מהתחנה, לחכות לה עד שהיא תכניס את התחת השמן שלה לתחנה שלי. הנשמה יצאה לי. הלכו לי שלוש רגעים. הגנבת הזאת לקחה לי שלוש רגעים מההפסקה שלי. זה ההפסקה שלי! שלי! זה שלוש רגעים מהחיים שלי נטו. וברוטו? מה זה ברוטו. אף אחד לא יודע בכלל מה זה ברוטו. זה יכול להיות כמו יום. כמו יום מהחיים שלי. מה אני מדברת יום? חיים שלמים מזויינים. נצח. זה כמו נצח. כמו גיהנום. שככה יהיה לה גיהנום כל יום בחיים שלה. שלוש רגעים של גיהנום כל יום בחיים שלה. שתרגיש מה זה! ויום אחד אני אגנוב לה את הזמן שלי בחזרה.

ועכשיו שאף אחד כאן לא ידבר איתי. זה הזמן שלי. לא של אף אחד אחר. זה שלי. לא גנבתי אותו. המנהלת משמרת כל הזמן יושבת לי על הווריד. מאז שהיא תפסה אותי נרדמת על התחנה, היא לא עוזבת אותי לרגע. היא אומרת שאני גונבת זמן מהבוס. מנוולת. ראיתי איך היא עושה עיניים למנהל משמרת. די. עכשיו אני רוצה את הקפה שלי. מגיע לי. זה הקפה שלי. לא גנבתי אותו מאף אחד. בעצמי עשיתי. העיקר שיהיה חם וחזק. ככה אני אוהבת אותו.

[מזוגת קפה מתרמוס לספל פלסטיק] שיהיה חם וחזק. שיצבוט לי בלשון וישאיר כוויה. לא כוויה גדולה. קטנה. שיהיה כמו צ'ופצ'יק קטן על הלשון שלי. כמו פיטמה. אתן יודעות מה הייתי עושה עכשיו, אם אף אחד לא היה פה? אם עכשיו אף אחד לא היה פה הייתי מאוננת. לא אכפת לי. באימא שלי זיכרונה לברכה שהייתי מאוננת. אבל את אף פעם לא לבד. תמיד יש מישהו שיושב לך על הווריד ומחכה שתעשי איזו פשלה, ואז הוא יוכל לרדת עליך. רק בלילה במיטה את לבד. היה לי בחור בתחנה. קנה טונה של אוכל לבית. בטח נשוי. בטח חי עם החברה שלו. עורך-דין. תיכף רואים. הייתי עושה לו טובה.

[לוגמת מהקפה, נרתעת] איכס, קפה מגעיל. אין הל. שכחתי לשים הל. נגמר לי ההל בבית. וגם הלחם נגמר. אחר-כך אני אקח לחם מהמאפייה. אני יודעת איך עושים את זה בלי שהמצלמות יתפסו אותך. אם תרצו, אני אגלה לכם. זה קל. די, שאף אחד לא ידבר איתי עכשיו. יש לי עשר רגעים.

3. היום שבו החרדה תיעלם

[התקף חרדה. מונולוג לגבר או לאישה. הדמות מדברת במהירות. רוב הזמן מבטא קבוע בנקודה אחת]

מה אני אעשה ביום שבו החרדה תיעלם? איזו מין שאלה זו? רק זה חסר לי עכשיו. לכו מפה. לכו מפה. כל הזמן אתם אומרים שאתם חברים שלי? תוכיחו. לא, אל תוכיחו. אל תוכיחו שום דבר. לכו מפה. לא, אל תלכו מפה. תישארו. תישארו. אני לא יודע מה אני אעשה ביום שבו החרדה תיעלם. אני בכלל לא רוצה לחשוב על מה אני אעשה ביום שבו החרדה תיעלם. הנה. הכול בגלל ששאלתי את השאלה הזאת. אסור לי לשאול את השאלה הזאת. עכשיו אני בחרדה בגלל ששאלתי מה שאסור לשאול. למה לשאול שאלות? למה אי אפשר לחיות בלי לשאול שאלות? למה אני צריך לשגוע את המוח שלי על מה שיקרה לי ביום שבו החרדה תיעלם? זה מטורף, מטורף, מטורף.

אני צריך לשבת. [מתיישב. מיד קם, עומד] לא. אני צריך ללכת. לאן אני צריך ללכת. אני לא יודע לאן אני צריך ללכת. ללכת. לרוץ. שב. אני לא יכול לשבת. שב. [מתיישב] אני יושב. [קם] אני קם. [בשתי כפות ידיו הוא אוחז בחזה] כואב. זה כואב. אין לי אוויר. אני נחנק. יש לי כאבים בחזה. אני לא יוכל לנשום. כל הגוף כואב לי. נרדמה לי היד. יש לי התקף לב. להשתעל! [משתעל...] עוד! [משתעל...] עוד! [משתעל...] יותר חזק! [משתעל...]

זו חרדה. הנה. אני יודע מה זה. חרדה זה כואב. היא כל הזמן כואבת. היא כל הזמן מפחידה שתבוא ואז היא באה ואז היא הולכת ואומרת שתבוא ואחרי שהיא הולכת היא חוזרת. היא כל הזמן חוזרת. חרדה אימא שלי. פחד אבא שלי. יש לי הורים מוזרים. מה מוזרים? זה הנורמלי. ככה זה בחיים. אתה נולד. אתה בחרדה. אתה מת וזה הכול. אני לא רוצה למות.

אי אפשר ככה. יש לי רק רגע אחד של שקט וכבר אני חושב מה יהיה אחרי מה שקורה לי עכשיו. אני כבר יודע מה שקורה לי עכשיו. אני כבר מיומן. מק-צו-ען! לא, אני לא יודע מה שקורה לי. שכחתי מה שקורה לי. אחרי מה? חסרה לי המילה, אין לי מילים. אני לא זוכר מה הדבר הזה שרציתי לומר. אולי אני משתגע. צריך לפתוח טלוויזיה. זה תמיד עוזר. לפעמים עוזר. בלי קול. רק בלי קול. תמונה. רק תמונה. הנה! מה זה? ראש הממשלה מדבר. איזה מזל. בדיק פתחתי בזמן. אני יכול לקרוא את התנועות שפתיים שלו. הוא מדבר אלי. מה הוא אומר?

[מצטט טקסט דמיוני בקצב הכתבה] "אל דאגה, אזרח יקר." הנה, ככה הוא אומר לי. הוא מחייך אלי. הוא טוב. ראש הממשלה מחייך אלי בטלוויזיה ומדבר אלי ואומר לי ומבטיח לי. הוא אומר לי והנה מה שהוא אומר לי, מילה במילה. שקט, אני רוצה לשמוע אותו.

"כל זמן, שאני בשלטון." הנה ככה הוא אומר לי. "כל זמן, שאני בשלטון, אני מבטיח הבטחה נאמנה, נצחית ובלתי ניתנת לביטול, שהחרדה תימשך לעד. כי החרדה היא סלע קיומנו והמסד המוצק של שלטוננו לנצח נצחים, כי החרדה לעולם תעמוד לנו ולנצח לא תשקר."

[בוכה] הנה, זה מה שאומר ראש הממשלה. הוא יודע ובגלל זה הוא ראש ממשלה. תודה אדוני ראש ממשלה אבא! תודה! עכשיו יותר טוב.

[נרגע, נושם לאט] הנשימה שלי עכשיו יותר שקטה. לא שקטה. לא לגמרי. יותר. יש לי אוויר. אני יכול לנשום. אני רגוע. פתאום אני רגוע. לא לגמרי. יותר. אני שקט. לא לגמרי. יותר. כי לגמרי אי אפשר ואי אפשר לגמרי בלי חרדה, ואי אפשר לגמרי בשקט. כי בשקט באה חרדה. קצת בשקט. קצת בחרדה. כל הזמן. ככה טוב. לא לגמרי. כן. [יושב. עוצם עיניים]

4. לא גיבורה

[בערב יום הזיכרון לשואה ולגבורה, ניצולת שואה יוצאת אל הרחוב, במסעה האחרון]

קר לי...

תזכרי ששם היה יותר קר...

אני רעבה...

תזכרי ששם הייתה יותר רעבה...

די, אין לי יותר כוח...

אישה טיפשה. טיפשה. מדברת ברדיו כאילו היא יודעת. היא לא יודעת שום דבר. היא לא הייתה שם. אני הייתי שם. היא לא הייתה. רק שמעתי אותה ברדיו, ידעתי היא טיפשה. הביאו טיפשה לכבוד יום שואה. ככה זה. עכשיו בגלל אישה טיפשה ברדיו אני למות.

איך נותנים לאישה טיפשה כזאת לדבר ברדיו? מה אמרה ערבות הדדית? מה הקרבה למען הזולת? מה זכויות אדם בגטו? ערבות הדדית?! כשהבטן שלך צועקת ברעב? הקרבה?! בשביל מי?! מה?! אנשים מתים על הקרשים בצריף. לא צריך להקריב שום דבר. חיים, מתים וזהו. לא צריך הקרבה בשביל אנשים מתים. מתים ודי. זורקים לרצפה ומחר ייקחו לשרפה ועוד מעט עוד אחד ימות, ועוד אחד. לא אני. אני מראה להם לנאצים, יימח שמם, שאני חיה. שאני חזקה והולכת לארץ ישראל. אז הראיתי להם. אז באתי. אז מה? לא מתים בארץ ישראל? מתים.

די. נגמרו הכדורים. נגמר הכסף. נגמר הכול. עובדת סוציאלית טיפשה אומרת זה מה יש, תיקחי מה יש. נגמר הכסף. נגמר אוכל במקרר. עכשיו כואב. יותר מדי כואב. הנאצים יימח שמם הורגים את הגוף אבל לא את הנפש. ממשלה של יהודים הורגת נפש. עושה לי גמילות חסד. נותנת נדבה. אומרת תמותי מתי שאת רוצה. ככה? אז אני למות מתי שאני רוצה. עכשיו אני רוצה. כעס. הרבה כעס. כעס זה טוב. זה מחייה נפשות. זה מחזיק בחיים, הכעס. מה נשאר לי מהנאצים יימח שמם. רק הכעס. רק הבושה. עכשיו כבר אין לי כוח לכעס. נשאר בושה.

עכשיו טוב. עכשיו הכול שקט. עכשיו הכול סגור. רק הלב שלי צועק. ערב יום הזיכרון לשואה ולגבורה. לא הייתה גבורה. הייתה יהודייה מלוכלכת.

זה צעדת המוות שלי. לבד. ועכשיו שאני הולכת על המדרכה צעדת מוות עד שאני מתה. ועכשיו אני צריכה לרדת על הכביש. שתבוא משאית שתדרוס

אותי. אין משאית. כביש ריק. יום שואה. רק עוד קצת כוח. לשמור כוח. לא לבובז. ריבוננו של עולם, תעשה שיהיה לי כוח למות. יש לי מוות יפה. הוא בא בשחור וכוכבים. כמו אהבה. הנה באה מכונית. עוד רגע את רואה אימא ואבא. עוד רגע...
עכשיו.

5. אמצע הלילה

[סיוט לילי]

התעוררתי באמצע הלילה והאיש הזה עמד על יד המיטה שלי.
האיש הזה עמד על יד המיטה שלי והביט בי.
התעוררתי באמצע הלילה וראיתי איש אחד עומד על יד המיטה שלי ומביט בי.
הוא היה חמוש.
היה לו ביד נשק אוטומטי.
היה לו נשק אוטומטי ביד והוא כיוון אותו אל הראש שלי.
התעוררתי באמצע הלילה והאיש הזה עמד באמצע החדר וכיוון את הנשק שלו
אל תוך הראש שלי. המחשבות שלי הרימו ידיים. שאלו אותי מה קורה. לא
ידעתי.
התעוררתי בשעה שתיים לפנות בוקר.
אולי השעה הייתה שלוש לפנות בוקר, אולי מאוחר יותר.
בכל אופן, מחוגי השעון שעל הכוננית עצרו על השעה שתיים לפנות בוקר.
חשבתי שאני חולם, אבל האיש הזה עמד שם באמצע החדר ואמר שאני לא חולם.
הוא אמר שזה לא חלום.
האיש הזה לא היה חלום.
הייתה לו על מותניו חגורה ובחגורה, בצד שמאל, היה נרתיק של אקדח ובתוך
הנרתיק אקדח קטן ובחגורה, בצד ימין, היה לו נרתיק של סכין ובתוך הנרתיק
הייתה סכין. אולי הייתה שם רק ידית של סכין, כי אי אפשר לראות להב של
סכין בתוך נרתיק.
הסכין הייתה בתוך הנרתיק אבל אי אפשר לסמוך על העין.
אפשר להטיל ספק בלהב הסכין אם הוא סמוי מן העין,
אבל אי אפשר ליהנות מן הספק הזה.
אקדח בנרתיק אפשר לראות.
אני רואה את הפלדה של קת האקדח, את לוע הקנה, המחסנית, הנצרה,
התרמילים הנוספים על פני הנרתיק. יש לו תרמילי אקדח מחוברים לנרתיק של
האקדח. תרמילים קצרים של אקדח.
אם הוא יורה עכשיו בילדים שלי, מה הוא יעשה אחר כך?
אם הוא יורה עכשיו בילדים שלי, מה אני אעשה אחר כך?
אולי הנשק שלו הוא צעצוע.
רובה צעצוע עושה טך-טך-טך.
יורה זיקוקים אדומים בתוך גוף הפלסטיק השקוף שלו, טך-טך-טך.
הג עצמאות שמח, טך-טך-טך.

האיש הזה עומד באמצע החדר, על יד המיטה שלי וצובט את הבהן בכף הרגל השמאלית שלי.
 אני לא מכוסה.
 לא לגמרי מכוסה.
 כפות הרגליים שלי מחוץ לשמיכה.
 אני אמור לחוש קור בכפות הרגליים שלי.
 אני לא חש קור בכפות הרגליים שלי.
 האיש הזה צובט את הבהן בכף הרגל השמאלית שלי.
 אצבעותיו לא קרות, לא חמות. מה הן?
 אם כך, אני חולם.
 אתה עקשן, אומר האיש, אבל אתה לא חולם.
 הינה, אנחנו משוחחים.
 אם הוא יורה עכשיו, איך אני יכול לדעת שהוא יורה?
 אם אני מת עכשיו, מה יהיה על הילדים שלי?
 מה יהיה על אהובה? אהובה היא אשתי. האומנם? איפה היא? איפה את? היא לא במיטה. אני לבד במיטה. אולי אין לי אישה. אולי אין לי ילדים.
 אולי אני חולם שיש לי אישה וילדים.
 אלוהים, תעשה אותי נכה, אבל תוציא אותי מהחלום הזה.
 הוא אומר שזה לא חלום.
 אם הוא יורה עכשיו, זה לא טוב. ימצאו את הדולרים שלי במגירה של התחתונים.
 ימצאו את המכתבים במגירה של השולחן. יש ניירות שלא זרקתי. הינה! אני יכול לחשוב באופן הגיוני וזה סימן שיש תקווה. תמיד יש תקווה. תמיד טוב לחשוב שיש תקווה. הינה! שוב אני מדכא את עצמי. לחייך. להראות להם שהם לא ישררו אותנו. אני מניף דגל לבן, אבל אני לא בורח!
 קר לי. אני מזיע.
 אולי יש לי חום.
 אולי האיש הזה הוא שוטר.
 הוא לובש בגדים אזרחיים.
 אולי הוא שוטר סמוי.
 אולי מחבל.
 האיש שעומד באמצע החדר, על יד המיטה שלי, הוא מחבל.
 לא מחבל. חייל בצבא הכיבוש.
 לוחם חירות.
 אני לוחם חירות.
 שמע, אני לוחם חירות.

כמוך.
לא כמוך.
הוא לא לוחם חירות.
הוא מחבל.
לוחם חירות לא נראה ככה.
איך נראה לוחם חירות? שכחתי.
לוחם חירות לא רוצח נשים וילדים.
לא, זה לא נכון. זה נכון. לא.
האיש הזה שעומד באמצע הלילה, באמצע החדר שלי, על יד המיטה שלי, הוא רוצח נשים וילדים ועכשיו הוא רוצח אותי.
הרגליים שלך קרות, הוא אומר.
אם יש לו פנאי לבדוק את הרגליים שלי, אז אולי הוא לא רוצח אותי עכשיו. בכל אופן אולי לא ממש ברגע זה. אולי אחר כך. בינתיים - חיים. מה הוא רוצה ממני? אני יודע שהרגליים שלי קרות. זה לא העסק שלו שהרגליים שלי קרות. הוא לא צריך להגיד לי דבר כזה.
אין לי על מה לדבר איתך, הוא אומר, אתה לא פרטנר לדיבורים, הוא אומר.
אני כן, אני אומר, בבקשה, נסה אותי, בוא נדבר...
שתיקה... אני שותק. הוא שותק.
אני לא רוצה להרוג אותך, הוא אומר.
טוב. אתה לא צריך להרוג אותי.
אבל אני מוכרח להרוג אותך, הוא אומר.
מדוע הוא מוכרח להרוג אותי? אף אחד לא מוכרח להרוג אותי, באמצע הלילה, באמצע החדר שלי. אולי הוא רוצה את הכסף שלי.
אני לא רוצה את הכסף שלך, הוא אומר.
אולי הוא רוצה זהב? זהב זה טוב. אבנים טובות, יהלומים, תכשיטים, תכשיטי יהלומים, מתכות יקרות. מתכות יותר טוב מכסף. אפשר להתין ולצרוף ולעשות תכשיטים חדשים.
אני לא רוצה את המתכות היקרות שלך, הוא אומר. אני יודע שאין לך מתכות יקרות.
אולי הוא רעב. אולי הוא רוצה בשר. בשר זה טוב. נותן הרבה כוח.
אני לא רוצה את הבשר שלך, הוא אומר. אני צמחוני, הוא אומר.
גם היטלר היה צמחוני, אני אומר.
איך אתה מעז להשוות, הוא אומר.
אתה רוצה לשתות משהו?
לא.

מה הוא רוצה?

אני רוצה את הילדים שלך.

למה הוא רוצה את הילדים שלי?

אני רוצה לתקוע כדור בראש של הילדים שלך, הוא אומר.

הם לא בבית.

הם בחדר השני, הוא אומר.

הם ישנים עכשיו ואי אפשר להעיר אותם.

זה בסדר, הוא אומר, לא צריך להעיר אותם.

אין לי ילדים.

יש לך ילדים.

אני לא זוכר אם יש לי ילדים. אבל אם אתה אומר שיש, אני מבטיח לבדוק. בלי הילדים שלך, זה הרבה יותר קל, הוא אומר. אם אני הורג את הילדים שלך, אני הורג גם את הילדים שהיו יכולים להיוולד להם ואת הילדים שהיו יכולים להיוולד לילדים שלהם וכך עד סוף כל הדורות ואז יש שקט. בגלל זה אני הורג את הילדים שלך. אם יש ילדים, אין שקט. אתה רוצה לשבת ולדבר ואי אפשר. הילדים מפריעים. עושים רעש. ילדים רוצים לשחק, רוצים גלידה, פיפי, לישון. ילדים מפריעים כשהם ערים. ילדים מפריעים כשהם ישנים. זו דאגה שלא נגמרת וזה עוד לא כלום לעומת מה שקורה להם כשהם גדלים. איזה כאב ראש זה, להתעסק עם ילדים שגדלו להיות מתבלים. הכי טוב להרוג אותם כשהם קטנים.

זה לא רעיון מקורי שלך, אני אומר לו. כבר אמרו את זה לפניך. בכל דור ודור אומרים את זה וזה אף פעם לא עובד.

כן, הוא אומר, זה לא רעיון מקורי שלי, אבל הוא עובד.

תירה בי ודי. רק אל תיגע בילדים שלי.

אם אני יורה בך, אני חייב לירות גם בילדים שלך. איך יחיו ואבא שלהם מת? יתומים המסכנים.

תירה בי.

אתה בטוח שזה מה שאתה רוצה?

כן. לא. לא יודע.

טוב, הוא אומר, אתה את הבחירה שלך עשית.

הוא לא יכול להגיד עלי דבר כזה. אני לא בחרתי שום דבר. הוא יכול להגיד עלי כל מיני דברים. אבל הוא לא יכול להגיד עלי שבחרתי. הוא זה שמחזיק בנשק.

הוא זה שבחר.

תשכח מה שאמרת, הוא אומר, תשכח מה שאמרת, הוא אומר. זה או אתה או הילדים שלך. אני יכול לתקוע כדור בראש שלך ולדבר עם הילדים שלך. אני

יכול לתקוע כדור בראש של הילדים שלך ולדבר איתך. תבחר. אבל הם קטנים. הם לא מבינים. את זה כל אחד יכול להגיד על הילדים שלו. תבחר. תקע כדור בראש שלי ואל תיגע בילדים. בקטע הזה כבר היינו ואתה לא יוצא מזה טוב, הוא אומר. בסדר, אני לא רוצה שתתקע כדור בראש שלי, אבל לא נעים לי מהמשפחה. אתה יודע מה? אני הולך להציע לך עסקה. אני לא עושה עסקאות עם רוצחי נשים וילדים. חכה רגע, הוא אומר, אם אני יורה עכשיו כדור בראש שלך. מחר אתה מקבל כותרת בתקשורת. לא שווה לי. מתים סתם זה לא חדשות. מעבירים אותם לעמוד שמונה, על יד החזיות והתחתונים. לא רוצה להיות קבור על יד מבצעים של חזיות ותחתונים. זה בזבוז של חיים. אני יכול לסדר לך שתמות על מזבח המולדת ותקבל כותרת ראשית ותהיה קדוש מעונה ותעלה השמימה ותזדיין שם עם שבעים ושתיים... תעזוב, אני אומר לו, אני לא קדוש מעונה. לא מאמין בשבעים ושתיים בתולות. חכה, הוא אומר, עוד לא שמעת את ההצעה הכי טובה שלי. אני תוקע כדור בראש של הילדים שלך ואתה מקבל את החיים שלך במתנה ומחר, אם אתה כל כך מתעקש, אתה עושה ילדים חדשים, אבל לא פה. כי הילדים, אתה יודע, הילדים מפריעים ואז מוכרחים להתחיל את כל הסיפור הזה מן ההתחלה. אתה מקבל דרכון והמון כסף ונוסע לאן שאתה רוצה וחותם לנו שלעולם לא תשוב לכאן ותפסיק לבכות. הרחמים העצמיים שלך עושים לי בחילה. האיש הזה עומד באמצע החדר שלי, באמצע הלילה ויש לו חוצפה להקיא על המיטה שלי. יש לי הצעה אחרת, אני אומר לו, שנפרד כידידים ונשכח מכל העניין הזה ואתה תהיה החלום הרע שלי ואני החלום הרע שלך. שכחת שיש לי נשק ביד, הוא אומר. לא שכחתי, אני אומר, ואם לא נגיע לפשרה, אני לא יוצא חי מהחדר הזה. אתה לא יוצא חי מהחדר הזה. אבל במקומי יבואו רבים אחרים וכאשר יענו אותנו, כן נרבה וכן נפרוץ וככה זה כתוב בתורה שלך וככה זה כתוב בתורה שלי ואם למות אז כולם ביחד ובלי יוצא מן הכלל ובלי הנחות. אני עייף, הוא אומר ומתיישב על המיטה שלי. עכשיו אני מפיל עליו את השמיכה, קופץ מהמיטה, רץ מהחדר, נועל את הדלת, רץ במהירות לחדר הילדים, תופס את הילדים, בורח מהבית, נועל את הדלת החיצונית, קורא לשכנים. רגע אחד, איך אני נועל את הדלת החיצונית?

אתה לא תספיק, הוא אומר.

סליחה?

אתה לא תספיק. עד שתקפוץ מהמיטה, אתה אדם מת ואני מאומן במצבים האלה. אל תשכח שאני מתאמן בכל יום על השכנים שלך ואתה כבר הרבה זמן לא בכושר בגלל שאתה רוצה שיניחו לך לגדל את הילדים שלך במנוחה ולא להיות מעורב. אתה לא רוצה לתרום לעמך ולמולדתך. ככה זה אם לא אכפת לך משום דבר, רק מהילדים שלך.

שלא ימכור לי את הפילוסופיה הזאת, לא לי.

כן, הוא אומר, אתה צודק. הדיבור הזה הוא מום מקצועי שלי. באזרחות אני מורה להיסטוריה, אבל זה מה שיש.

גם אני באזרחות מורה להיסטוריה.

אתה שקרן, הוא אומר.

אני לא שקרן, אני אומר, אני לוחם חירות.

אחד משנינו שקרן, הוא אומר.

לא, אני אומר, אף אחד מאיתנו לא שקרן, אבל אחד מאיתנו מנוול.

אנחנו לא יכולים להמשיך ככה, הוא אומר.

כמובן שלא. תשכח מזה, אני אומר, תשכח שראית אותי. אני אשכח שראית אותך.

אי אפשר, הוא אומר, אני יושב על המיטה שלך ואפילו אם אני קם עכשיו והולך מכאן, לא תשכח אותי. ואפילו אם תיישר את הקמט בסדין, במקום שבו אני

יושב עכשיו, לא תוכל לשכוח שהיה קמט בסדין ואתה יישרת אותו.

האיש הזה קם מהמיטה ומשאיר קמט בפינה של הסדין.

אחר כך הוא כיוון את הנשק שלו אלי.

שלחתי רגל ויישרתי את הקמט בסדין.

הסדין היה עכשיו חלק. בדיוק כמו שאני אוהב אותו.

אולי איש אחד ישב פעם על המיטה שלי, בפינה של הסדין, באמצע הלילה, אבל זה דבר שאינו מתקבל על הדעת.

אחר כך הוא כיוון את הנשק שלו אלי וירה בי.

שער שישי

מגע של קברט

"שם משתמש גנרל"

לקט מתוך המופע מאת אמיר אוריין

כתיבת שירים, ניהול מוסיקלי ושירה: מאייה אלרון

כתיבת פרוזה ודרמה, בימוי ומשחק: אמיר אוריין

הפקה: אבי גיבסון בר-אל

בכורה: אביב 2006

פתח דבר

להלן לקט קטעי פרוזה, פרוזה לירית ודרמה, מתוך הקברט הסטירי של תיאטרון החדר, "שם משתמש גנרל". מי ששימש השראה לכתובת קטעים אלו, הוא אריאל שרון המנוח (26.2.1928 - 11.1.2014), שהיה ראש הממשלה האחד-עשר של מדינת ישראל. זמן קצר לאחר שהקברט החל בהופעותיו, חלה שרון ושקע בתרדמת שנמשכה שמונה שנים, עד לפטירתו בשנת 2014. הקטעים המובאים כאן הופיעו לראשונה באיגרת השבועית של תיאטרון החדר.

מרכיבי האירוע

1. מושג כולל
"הגנרל"

2. רעיון מרכזי

אב הטיפוס של "הגנרל", מגלם סמכות, כוחניות והבטחה לביטחון אישי ומדיני. לא בהכרח מדובר באיש צבא בפועל. יש בהם כאלה שהם גנרלים בשירות פעיל או בדימוס ויש ביניהם מי שמעולם לא שירתו בצבא כגנרלים. מקובל לטעון שעמים במצוקה נוטים לבחור מרצון, או מתוך ששכנעו אותם לכך, במנהיגים כוחניים. "הגנרל" משתלט על המרחב הציבורי ועל תודעתם של הנתונים למרותו. אזרחים הבוחרים בו ונותנים בו אמון עיוור, עלולים לסכן את החופש האישי שלהם, את חופש הביטוי ואת חייהם. "הגנרל" קובע סדר יום, מחליט על יציאה למלחמות בתנאים המתאימים לו ולא דווקא טובת האזרחים לנגד עיניו. אחרי שהוא עולה לשלטון, הוא פועל לביטול זכויות אזרח וזכויות אחרות. במהלך הזמן ובסבירות גבוהה, הוא עלול להמיט אסון על החברה. ההתמודדות עם תופעת ה"גנרל" מתחילה בלימוד זכויות אדם, זכויות אזרח ובהנחלת עקרונות חופש הביטוי.

3. מקום הזוי

מרחב התודעה של חברה במצוקה, רדופה בסיוטים.

4. מקום פיזי

האירוע מתאים לתיאטרון החדר ולמקומות אינטימיים אחרים, בתי קפה, מועדונים קטנים ואולמות קטנים עד בינוניים. העיצוב פשוט למדי ובעל אופי ביתי. בימין במה כורסה רחבה ורכה למגיש הטקסט ולידה שולחן עגול שעליו מונח הטקסט ואביזרים שונים המשמשים במהלך המופע. משמאל לכורסה,

מושב למוסיקאית ולפניו פסנתר ואבזורים משלימים. מאחורי כל אלו מוצב לוח ירוק מכוסה בוילון, על הלוח אפשר לצייר, לשרטט, לרשום הודעות וכיו"ב.

5. הסיפור

האירוע מתחיל בהבעת משאלה לשלום ומסתיים בהבעת משאלה זו שוב. בין לבין, הגנרל מתפרע, מטיל אימה, חסר גבולות ("הגנרל שתק"), מחרחר מלחמות ("טיול של בוקר"). מדריך ליצירת תודעה ציבורית כנועה ("מדריך לרודן הצעיר"). יש גם תיאור של שגרת מציאות בחברה ניאו-פשיסטית ("אלזה פופין"), רגע ליד עריסתו של הדור הבא והמשאלה שדור זה יתקן את אשר קלקלו אבותיו ("הדור הבא") ועוד.

6. סגנון

קברט.

7. דמויות

"הגנרל" - דמות שמדברים בשמה. כבד גוף, כריזמטי ובעל חן אישי ועם זאת מפגין סמכותנות, ניכור, תוקפנות, דרישה לציות מלא, בעל מרות ודכאן. הדמויות הסובבות אותו מאירות צדדים שונים באישיותו.

8. יוצרים

הפקה: אבי גיבסון בר-אל. כתיבת שירים, לחנים, ניהול מוסיקלי ושירה: מאייה אלרון. כתיבת קטעי פרוזה, שירה ודרמה, בימוי ומשחק: אמיר אוריין.

9. הגדרת קהל

אורחי מדינה הנתונה למרותו של "הגנרל". ההגדרה מחייבת את היצירה אך אינה מחייבת את הקהל.

10. מעצב האירוע

אמיר אוריין (ניהול יומן הפקה, בימוי ועיצוב האירוע).

שם משתמש גנרל - הלקט

1. היום ההוא

(25.2.1996)

היום ההוא, הוא יבוא.
ודממה גדולה תרד על הארץ,
וקולה של הדממה יהיה רך ורגוע, באופן תמוה, בפליאה,
ואישה עם סלים תעמוד על מקומה ותראה שם,
ילד קטן ואיש זקן, יושבים על ספסל ירוק בגן.
קוץ אחד בדרדר כחול,
אשר אך אמש הקיז טיפת דם,
ינוע ברוח הקלה, רך, ענוג,
נוגע, לא נוגע, נוגע,
לאור הזיכרונות.

2. "מסוקינו שבו בשלום לבסיסם"

(2.1.2000)

ושוב מסוקינו שבו בשלום לבסיסם.
הביטו במסוקינו השבים בשלום לבסיסם,
מה גדול היום הזה!
כאשר מסוקינו שבים בשלום לבסיסם.
יידע האויב אשר אליו באו וממנו שבו,
כי מסוקינו לעולם באים בשלום מבסיסם,
ושבים בשלום מאבן זועקת,
קיר מרוטש,
פה פעור,
זרוע קטועה,
מוח שפוך,
ולדורות הבאים נספר,
כיצד הם שבו לבסיסם בשלום.

3. והגנרל שתק

(28.10.2000). מתוך העיתונות: ראש הממשלה, בנאום במליאת בית הנבחרים, מדבר על הקרבות הנמשכים ואומר, "אסור לשאול עד מתי?!"

"עד מתי זה יימשך?" שאל הכתב את הגנרל והגנרל שתק.
 "אתה טוען שהם שולחים את הילדים שלהם ליידות אבנים בקו האש, כדי שהילדים שלהם ייהרגו?" שאל הכתב והגנרל שתק.
 "כן, " אמר הגנרל.
 "אתה טוען שהם רוצים שהילדים שלהם ימותו אל מול מצלמות הטלוויזיה, כדי לקבל כסוי טלוויזיוני אוהד?" שאל הכתב והגנרל שתק.
 "כן, " אמר הגנרל.
 הגנרל שותק.

היזהרו בשתיקת גנרלים כי ממנה תצא עוולה.
 "עד מתי זה יימשך?" שאל הכתב והגנרל שתק.
 אחר-כך הסב הגנרל את גבו למצלמה ופסע לאיטו, מדוד, מדוד, אל עבר המסוק הממתין לו ובעודו עומד על כבש המסוק, ידו האחת אוחזת בדופן המסוק, ידו השנייה על המותן ובלוריתו מתנופפת ברוח, סימן, בתנועת ראש קלה, רגועה, לכתב, להתקרב אליו.
 הכתב מיהר אל הגנרל.
 "כן, אדוני הגנרל?! " צעק הכתב כדי להתגבר על רעש המסוק.
 הגנרל מדד את הכתב במבטו, מלמעלה למטה, הרהר רגע, ולחש:
 "אסור לשאול עד מתי."
 "סליחה, אדוני הגנרל!" צעק הכתב, "אני מצטער, לא שמעת!"
 הגנרל התיישב בכיסאו, סגר את הדלת והמסוק המריא.

4. מדריך לרודן הצעיר

(3.6.2004)

א. עשה לך מיתוס!

המיתוס יספק בסיס היסטורי להצדקת מעשיך ולליכוד העם תחת תורה אחת. התרכז בשלושת עקרונות היסוד:

1. אנחנו עם סגולה, עם נבחר, גזע עליון.
2. אנחנו עם לבדד ישכון ובעמים אחרים לא יתחשב.
3. בכל דור ודור קמים עלינו להשמידנו ואלוהים מצילנו מידם.

ב. בנה לך צבא חזק!
השקע את כל משאביך בצבא.
המיתוס יספק לך את ההצדקה המתאימה.

ג. תפחיד אותם!
השקע חלק נכבד מזמנך והונך בהפחדת האזרחים. אל דאגה, זו תהיה ההשקעה המשתלמת ביותר שלך. תחילה הפחד אותם מפני אויב חיצוני. אם האויב החיצוני אינו מספק עילה לפחד, צא לפעולות יזומות שמטרתן גירוי האויב להרג האזרחים שלך. הפחד אותם מפני חבריהם, ידידיהם, שכניהם, בני עירם וכל מה שזו. עשה שהאזרחים יראו בזולת, מקור לתחרות ואיום תמידי, על פרנסתם, רווחתם, שלומם, בני ביתם וחייהם.

ד. התחבר אל בעלי-הון ומוקדי-כוח!
אתה תקבל מהם הון להנצחת שלטונך,
ובתמורה תיתן להם זיכיונות מעוגנים בחוק,
לשעבוד האזרחים.

ה. הצף את השוק בעובדים זרים זולים!
העובדים הזרים יורידו את שכר העבודה וישמשו מטרה לזעם ההמונים.
האבטלה תספק דלק למנועי המלחמה, שהיא חיונית להמשך שלטונך.

ו. ספק בידור להמונים
תפקיד הבידור להשכיח מהאזרחים את מצבם, ולשמר את הסדר הטוב שייצרת.
הבטח להם זכיות גדולות בהימורים ממלכתיים. ספק להם טלוויזיה אלימה,
פורנו, משחקים, טלנובלות, ידוענים וריאליטי בישולים.

לסיכום
במהלך דור אחד או שניים, אתה יוצר חברה חסרת-אונים, בורה, ענייה
ומפוחדת, תלויה בכ ומתחננת שתמשיך לשלוט בה. ואז תוכל לומר:
מי שבחר בי - בוחר בשלום ובביטחון!
מי שבחר בי -
בחר במדינה,
והמדינה היא אני!
והם יבחרו כך שוב,

...ושוב.

...ושוב.

...ושוב.

הי, רודן צעיר,

בהצלחה!

אנחנו צופים בך מלמטה. אל תאכזב אותנו!

ושמרנו לך מקום טוב קרוב לאש.

אין כאן שיפודים, אין זפת רותחת.

כי הגיהנום הוא גן-עדן לחסרי המצפון.

שלך,

חניבעל, נפוליאון, סטלין, היטלר, מוסוליני

וייבדלו לחיים ארוכים, החברים הטובים שלנו ושלך,

בכל רחבי הפלנטה!

5. "אֵלְזָה פּוֹפִין!"

(Hell is Popping! 2.2.2001)

יום שישי, שניים בפברואר, שנת אלפיים ואחת

תל אביב, גינת שינקין

קירות הבתים, הגדרות, העצים, המכוניות, בגדי עוברים ושבים, הכול מכוסה שלטים של "רק שרון יביא שלום". מכוניות בפקק ארוך דורסות ערמות אשפה. צחנת בשר מרקיב. המונים דחוקים על המדרכות שבין רחוב אלנבי לרחוב מלצ"ט. קלופסי אחוזת אימה. אנשים דורכים עליה. כלבים מרחרחים אותה. היא לא שומעת טוב. גם הראייה שלה כבר לא מה שהייתה. פתאום גם אני לא רואה עוד אלא מסך מעורפל של פרצופים אדישים וקולות עמומים מהדהדים. מישוהו מעבר לגינה של שינקין צועק במגפון. אי אפשר לראות אותו. רק קולו העמום נשמע. אי אפשר להבין מילה. אולי הוא המבשר. האנשים נדחקים קדימה ואחורה, משוחחים זה עם זה, כאילו אין דבר מלבדם בעולם וכאילו היו פוסעים בנינוחות בשדרה המרווחת ההיא, תחת עצי התרזה. "אֵלְזָה פּוֹפִין!" ככה נראה הגיהנום רגע לפני שבעל הבית נכנס לעשות מפקד לחוטאים: מי לשרפה ומי לחנק, מי לשחיטה ומי לטביעה, לשריטה, לניקוב, לריטוש, לפיצוץ.

יום שישי, שבעה בפברואר, שנת אלף תשע מאות שלושים ושיש ברלין, אונטר-דן-לינדן

העלמה באומגרטרן הסכימה לצאת איתי לטיילת של אונטר-דן-לינדן. קלופסי מתרצצת בחדווה ומרחיחה את אחוריו של כל כלב שעובר. אנחנו מחייכים בנימוס לבעלי הכלבים. הם מחייכים בנימוס אלינו ויש אפילו מי אשר קדים קידה קלה לעברנו, דבר שמחייב אותנו למענה דומה של קידה, שנעשה מתוך רצון טוב ואחוות בעלי כלבים. עוד מעט קלופסי תגיע לפרקה ויש לחשוב על זיווג מתאים בשבילה. אולי העלמה באומגרטרן יכולה לספק מידע מהימן בנוגע לבעלי כלבים גזעיים כמונו. קלופסי מחבבת את העלמה באומגרטרן וזה סימן טוב. ניחוח מרענן עולה מעצי האשוח. רוח קלה מנשבת והשמש נעימה מאד ליום חורף בהיר ונדיר שכזה. מרחבי השדרה משרים אווירה של נוחות והידור. כל כך שקט ונעים! מדי פעם קורע את השקט צלצול מרכבה הדורה, נושאת גבירות ואדונים כמונו, או אוטומוביל מצוחצח למשעי, מעשן לו בנחת במעלה הכביש. משום מה, לבי נמלא עליצות. אני מביט בעלמה באומגרטרן וצמרמורת נעימה יורדת חדרי בטני.

במרחק נשמע קול המולה מרחשת. אנשים שרים שם. המנון כלשהו. צועקים. האם זו הייתה צרחה? קול ניפוץ זכוכית? הנאצים שוב יצאו למצעד. זה באמת לא בסדר! בהחלט וללא ספק, ייטיבו לעשות אם יעבירו את הצעדות שלהם למקום אחר. זה בגלל היהודים! הם מתעקשים לגור דווקא בברלין! מה? כבר אין מקומות אחרים? שילכו מזרחה, אל אחיהם בארצות הברבריות ההן. אני לא בעד הנאצים ואני לא נגד הנאצים, אבל חייבים להודות שהיהודים הללו הם לא בדיוק כמונו. הריח הזה שעולה מהמעילים שלהם. נורא. פשוט נורא. העלמה באומגרטרן מחייכת אלי בנימוס. אני מחייך אליה. יש להודות שהיא אישה נעימה מאד. מעניין איזו עקרת בית היא תהיה? אני מאד מקווה שהיא יודעת לאפות אפל-שטרודל כמו שאימא שלי המנוחה הייתה עושה, עם נגיעות של פירות יער. נפלא. פשוט נפלא. היא מחייכת ושותקת.

למה היא שותקת? היא לא אמרה שהיא מסכימה איתי. היא לא אמרה שהיא לא מסכימה איתי. היא לא אומרת דבר. בעניין הנאצים, אני מתכוון. היא שותקת. היה נאה מצידה אילו הייתה מעירה הערה כלשהי, או לפחות נדנדד קל בראשה, שיכול להתפרש כהסכמה לדבריי או כאי-הסכמה. לפחות מתוך נימוס ואז הייתי יודע כיצד לנווט את דרכי הלאה אל ליבה. אולי היא יהודייה? היום אי אפשר לדעת! יש יהודים בהירים! הם אמני ההתחפשות - היהודים! אני חש בחילה קלה. כמעט הגשתי הצעה משמעותית מאד למישהי שקיימים סיכויים סבירים, או מניחים את הדעת, ביחס אליה, שהיא יהודייה?! האף שלה עקום! רק עכשיו

אני מבחין בקימור חשוד במרכזו של האף הזה ובכלל, חזות פניה אומרת תכונות! והחיוך שלה! יש לה חיוך ערמומי! איזה תמים אני! כמעט נפלתי במלכודת שהציבה לי יהודייה ארוורה. אני רוצה הביתה! עכשיו! מייד! העלמה באומגרסן נראית מופתעת מעט שעה שאני נפרד ממנה בנימוס ועושה דרכי במורד אונטר-דן-לינדן הביתה. בבית אני חולט לעצמי תה ויסוצקי מהמזרח, חריף במיוחד ומחזק מאד. ברדיו נשמע קול המבשר. אני נרגע. רק היטלר יביא שלום.

6. טיול של בוקר

(28.9.2001)

יום שישי, עשרים ושמונה בספטמבר, שנת אלפיים ואחת.
היום לפני שנה יצא האיש הזה לטיול של בוקר.

טיול של בוקר,
ולא יותר מזה.

לשאוף אוויר הרים צלול, להתפעל מהנוף המקסים ולא יותר מזה.
טיול של בוקר שאליו הצטרפו מספר חברים,
ויועצים,

ויחצ"נים,

ושומרי ראש,
וחברי מפלגה,

וכיתה של מעריצים ומחלקה של חיילים וגדוד של שוטרים,
ולא יותר מזה.

טיול של בוקר,

שנועד גם להשיג יתרון פוליטי מסוים,
על פני יריביו במפלגה,

ולא יותר מזה.

טיול של בוקר,

אל מול קודשי האומה,

הניצבים בגאון וסמוכים,

אל קודשי האומה של העם האחר.

טיול של בוקר,

בצעד קל, נינוח, בעיניים מחייכות, בשלווה של מנצח,

אל מול קדרות המצח של המנוצח.

טיול של בוקר,

מוקף לועי רובים ואקדחים נתונים בידיים קפוצות,

אל מול ידיים קפוצות ואבנים.
טיול של בוקר, שנועד להזכיר לנוכחים,
מי כאן האדון ומי כאן העבד,
ולא יותר מזה.
טיול של בוקר, של בן לגזע אדונים,
גאון, ונדיב ואכזר,
שהשמיים הם גבולו ואלוהיו אדוני צבאות,
אל מול בנים לעם, שאלוהיו, לפי שעה,
יכול להבטיח לו רק את גן-העדן,
כדרכם של אלוהים שעמיהם נתונים תחת דיכוי.
טיול תמים!
כמו צליפת שוט קלה על גבו המצולק של המעונה.
הצליפה האחרונה,
שלפני ההתמוטטות הסופית,
או לפני ההתעוררות הנואשת.
טיול של בוקר, אל מול פיות פעורים, לועי רובים.
והשמש זרחה והאיש יצא והאש בערה,
ואבנים הושלכו,
וקליעים נורו,
ובני אדם נפלו אל מרצפת האבן,
מתבוססים בדמם.
אחר-כך הוא התמודד בבחירות לראשות המפלגה,
והיה למנהיג המפלגה.
אחר כך הוא התמודד בבחירות לראשות הממשלה,
והיה לראש הממשלה.
והוא הטיל את שני העמים למלחמה נמשכת, חסרת סיכוי ותכלית, אכזרית
ואטומה, כדרכן של מלחמות בעולם, כדרכם של רודנים בעולם, שלא יניחו את
הנשק מידם, עד שיתמוטט הגג על ראשם ולא יישארו עוד לוחמים ולא יישארו
עוד אזרחים, אלא רק מי מהם לספר את הזוועה.
האיש יצא, לטיול של בוקר,
ועד היום ישנם עוד מי שתמהים:
מה בסך הכול קרה?
אסור לבן-אדם לצאת,
לטיול של בוקר?

7. הדור הבא

(15.11.2001)

הדור הבא ישן עכשיו.
אל תעירו אותו, עד שיתעורר.
הוא ישן בשלווה. נשימתו איטית ורגועה.
עורו הך, עדיין לא נחרך בשמש קיץ ולא נשרט בסופות חורף.
מדי פעם עווית חולפת על פניו. האם זהו חיוך של חלום?
על מה חולם הדור הבא בשנתו?

הוא לא חולם על חגור מלא או חסר ולא על מסע אלונקות. הוא לא שומע צרחות
מפקד ולא זעקות פצועים ומעונים. הוא לא שומע חדשות ולא עומד בתור
לקבלת ערכת מגן.
תמונת עולמו היא: פיטמה!
פיטמה ושובע, רעב והשתוקקות לפיטמה
ואחר כך גיהוק והפרשה והקלה ושביעות-רצון.

יום אחד הוא יתעורר, הדור הבא, ויפקח את עיניו והוא יראה עולם גדול,
עולם מורכב ופתאום הוא עולם קשה ופתאום הוא רך והוא ישאל את עצמו, מי
אני? מאין באתי ולאן אני הולך? והוא ילמד את ההיסטוריה שמלמדים האבות
והאימהות את הבנים ואת הבנות והוא ישאל את עצמו: האומנם?
למען האמת, לא כל הדור הבא ישאל את עצמו. רובו של הדור הזה ינהג על פי
מנהג הרבים והוא יקבל את תורת-אבותיו כדבר המובן מאליו, שאין מהרהרים
אחריו. אבל יהיו מעטים שישאלו, והרי העולם קיים בזכות שאלותיהם של
המעטים ולא בזכות הסכמתם של הרבים.

ואז הוא ירגיש רגש אשמה כבד ועמוק וחטאי אבותיו יכרסמו בו ולא יתנו לו
מנוח והוא ירצה לכפר על החטא ולא יידע כיצד.

והוא ייצא אל העולם הגדול ויצטרף למשלחות עזרה וסיוע והוא יסכן את נפשו
בארצות רחוקות, תחת אש צולבת ומים עזים ורוחות סערה ועורו ייחרך בשמש
קיץ ויישרט בסופות חורף וחטאי אבותיו יכרסמו בו ולא יתנו לו מנוח, והוא ישוב
אל ארצו, עייף ויגע וחסר מנוחה ויתור אחר צאצאי המעונים ההם ויבקש מחילה
ויקבל ובטקס מחילה רב-רושם תינתן לו המחילה והוא לא ימצא מרגוע לנפשו.
כי טקסי המחילה אינם מוחלים לנפש, כפי שפעולות הנקמה אינן משיבות לחיים
את הגוף המת ואינן גונות מרגוע לנוקם.

הוא יקים עמותות וארגונים וישלם פיצויים והוא ירצה לדעת עוד ועוד על הסגר והכתר והפקעת הקרקעות והגירוש ועל הוצאות להורג שכוננו אז חיסולים ממוקדים ועל מחנות הריכוז ומרתפי העינויים, בצפון ובמרכז, בשרון ובנגב והוא ייסע למחנות הריכוז הללו וליד הגדר החלודה הוא ידליק נרות נשמה וישיר שירי שלום והוא יכתוב עבודות מחקר על פועלם ההיסטורי של אבותיו ואבות אבותיו פושעי המלחמה, ששמש נשא הרוח אל הארכיונים והספריות ואיש כבר אינו זוכר אותם מלבד הספרן.

ועל כן, אל תעירו את הדור הבא, עד שיתעורר.
כי המשימה העומדת בפניו, קשה מנשוא
והוא צריך לאגור כוחות גוף ונפש גדולים מאד.
עכשיו הוא מחייך בשנתו.
על מה מחייך הדור הבא, טרם היותו הדור הבא?

8. מתכון אחד ועוד שניים מתכון אחד: איך עושים אספסוף? (18.4.2002)

מגדלים בחושך על מצע של דיכוי,
מאכילים בשנאה, משקים בפחד,
מסמנים לו מטרה ואומרים לו:
אלו אויביך ישראל.

ועוד שניים: איך עושים דם? (18.12.2003)

כך מפיקים דם לבמה
[המגיש את הקטע מלווה את דיבורו בפעולות המתאימות]

מכינים כמויות שוות של נס-קפה, מיץ פטל,
קטשופ, כוס עם טיפות אחדות של מים.
מכניסים אל תוך הכוס... נס-קפה... מיץ פטל... קטשופ...
מערבבים היטב...
והדם מוכן.
אפשר להתיו, לרסס, לשפוך.

כך מפיקים דם אדם
 תשעה חודשים ברחם,
 שלוש שנים בבית,
 ועוד שלוש שנים בגן הילדים.
 שש שנים בבית הספר היסודי,
 שנתיים בחטיבת הביניים,
 ועוד ארבע שנים בבית הספר התיכון.
 מגייסים לצבא והדם מוכן.
 אפשר להתזו, לרסס, לשפוך.
 [המגיש שופך מהנוזל על דף הטקסט.
 הדם גולש לאט במורד הדף]

9. צפירת הרגעה

(18.4.2002)

התקשורת מאשרת: לא היה טבח, אין טבח. לא יהיה טבח. מעולם. לעולם.
 לתמיד! לנצח נצחים! כן, יש כיבוש, עינויים, מצור, גירוש, הריסה, חיסולים,
 הפגזות, הרעבה, צליפות בילדים ובזקנים, תינוקות מתים, גוויות מרקיבות
 בבתים ותחת ההריסות, קברים מאולתרים, ביזה - לא טבח!

10. תזרוק הכול!

(20.11.2002)

א. ו-ב., פועלים מקצועיים. מתגוררים בעזה. בעלי משפחות. עובדים בישראל
 ברישיון מיוחד. קמים בשעה שלוש לפנות בוקר, כדי להתייצב במחסום בשעה
 שלוש ושלוששים. בשעה שבע הם מתחילים בעבודתם בתל אביב. הקבלן
 הישראלי הסיע אותם לכאן וכאן על המרפסת הזאת, מעבר לדלת של החדר
 הזה. הם עבדו.

17.11.2002: "במחסום אמרו, תזרוק את המעיל. שאלתי איפה? אמרו, מה
 איפה? תזרוק בחוץ! תזרוק את הכובע. תזרוק את הנעליים. תזרוק, אמרו. רק
 סנדלים. ובלי ברזל בסנדלים. אמרתי להם שאחר-כך, בערב, כשנחזור מישראל
 לעזה, אולי לא נמצא את הבגדים שלנו. אמרו לי, אז מה?! אתם רוצים לעבוד
 בישראל? אז תזרוק הכול. אחר-כך הם מרביצים. אומרים לרוץ מפה לשם. אחר-
 כך משם לפה. חצי מהפועלים חזרו הביתה. לא יכלו בלי המעיל והנעליים."
 18.11.2002: "היום עשו דבר חדש במחסום. כל מי שיש לו כסף קטן צריך

לזרוק לרצפה. אנשים זרקו את כל הכסף הקטן שהיה להם. החיילים עשו מזה ערמה של כסף. אני לא יודע מה עשו אחר-כך בכסף." 19.11.2002: "היום לא קרה כלום. רק בלי מעילים ובלי נעליים סגורות ובלי כסף ובלי אוכל. אבל זה בסדר. עכשיו רמדאן ולא אוכלים."

11. הכול בסדר!

(5.12.2002, שלושים יום לפני תחילת מלחמת המפרץ השנייה.

נכתב בהשראת שירו של ז'אק ברל, "זה בסדר")

יום אחד החליט השטן לראות מה קורה על פני האדמה. הוא עלה מתוך השאול ונסע בעולם. אחר-כך שב הביתה וציווה לערוך משתה לכל משרתיו, ובשיאה של השמחה, קם השטן, הניף כוס יין אדום ואמר:

"יקיריי ויקירותיי!

הכול בסדר!

כידוע לכם,

זה עתה שבתי משובט בעולם והתהלך בו,

והנה ראיתי,

שהכול בסדר!

ראיתי בעלי-הון מתעשרים,

על חשבון ההמונים.

שמעתי אותם צוחקים,

אני מתכוון העשירים,

צוחקים!

צחוקים גדולים מאד!

בקבלות פנים חגיגיות.

ראיתי שיכורים,

נחנקים בהקיאם,

על מדרכה שטופת

גשם חומצי,

מוטלים מרחק פסיעה אחת,

ממסלול הליכתם,

של עוברים ושבים אדישים.

אוח, כמה נפלא!

האדישים!

ואני, כידוע לכם,

אוהב אותם מאד!
את האדישים.
ושרון עדיין ראש ממשלה.
אז הכול בסדר!

וראיתי המונים
שמים בקלפי את הפתק
שיביא עליהם את מותם.
ונשיא אחד, גדול מאד,
חומד את אוצרותיו,
של נשיא אחר.
אז תהיה מלחמה,
באוויר, בים, ביבשה,
ומכונות ההריגה יגחו,
במטוסים ובמסוקים,
בטנקים ובנגמשים,
ויהיו קברים חדשים,
באלפים ובמאות אלפים.
ושרון עדיין ראש ממשלה.
אז הכול בסדר!!!
וראיתי אנשים,
ובעלים מכים,
וגנרלים מטילים מצור,
ומרעיבים ערים וכפרים,
וסוהרים גוררים מעונים,
במסדרונות ארוכים וצרים ואפלים,
וראיתי את האדישים,
ואני, כידוע לכם,
אוהב אותם מאד,
את האדישים!
וצלפים יורים בגולגולות ילדים,
וקנאים דתיים מתפוצצים.
והבולדוזרים הורסים,
והאדישים! הו! כן!
האדישים!!!

ואני ממתין בשקט לאופל, שבוא יבוא בבוא יומו, וכל האדישים הללו, ייאספו אל הרשת, נגררים על פני אדמת האפר, צורחים ומייללים, בוטשים ומתפתלים. אבל! כמובן! בשבילם זה כבר יהיה מאוחר מדי וכולם ייאספו אל אבותיהם, הרודנים ההיסטוריים. ושרון עדיין ראש ממשלה. אז הכול בסדר!"

12. המראות קשים

(2.10.2003)

"המראות קשים," אומר כתב.
"מה קשים?" אומר גנרל, "תן דיווח!" אומר גנרל.
"המראות קשים מאד," אומר כתב.
"קשים בתחת שלי!" אומר גנרל, "תן דיווח!" אומר גנרל.
"קשה, אדוני ראש הממשלה," אומר כתב.
"תן דיווח," אומר גנרל-ראש-ממשלה, "האם אתה רואה ראש כרות מתגלגל על הכביש?" שואל גנרל.
"כן, אדוני ראש הממשלה, אני רואה," אומר כתב.
"מדוע אתה לא מדווח?" שואל גנרל, "האם אתה רואה גופה מרוטשת כרותת רגליים," שואל גנרל.
"כן," אומר כתב.
"מה כן?" אומר גנרל.
"כן המפקד!" אומר כתב.
"האם אתה רואה יד כרותה, מעיים שפוכים, ילדים שרופים," שואל גנרל.
"כן, המפקד!" אומר כתב.
"אתה לא מדווח," אומר גנרל, "מדוע אתה לא מדווח?" אומר גנרל.
"אני מדווח," אומר כתב.
"אתה מפוטר!" אומר גנרל, "ועכשיו אני מדווח!" אומר גנרל,
"ואת האויב כבשתי ומחצתי וכתשתי וטיהרתי ומיגרתי ואת נשיו רמסתי ואת ילדיו צלפתי ואת בתיו הרסתי ואת מטעיו כָּרַתִּי ואת יבוליו שרפתי והמתנתי. האם ייענה לקריאה? והוא נענה והשליך אבנים וקרשים. עלוב, אמרתי, יצורים עלובים, אמרתי, כל כך עלובים, אמרתי, תשתדלו קצת, אמרתי, אבל מה אפשר לדרוש מהם, לא בני אדם. חיות, וכבשתי ומחצתי וכתשתי וטיהרתי ומיגרתי והמתנתי."

האם ייענה לקריאה?

והוא נענה וירה.

עדיין עלוב, אמרתי, יצורים עלובים, אמרתי, כל כך עלובים, אמרתי, תשתדלו קצת, אמרתי, אבל מה אפשר לדרוש מהם? לא בני אדם, מפלצות, וכבשתי ומחצתי וכתשתי וטיהרתי ומיגרתי והמתנתי.

האם ייענה לקריאה?

והוא נענה ושלח מתאבדים.

תראו איך כל כך קל לנבא התנהגות אנושית, אמרתי.

כי אני גנרל! אני סוס קרבות ותיק! ועכשיו אני חש את נחיריי מתרחבים וריאותיי מלאו עשן מלחמה ואני חי!!! חיילים מתחלפים אבל גנרל תמיד גנרל! ואי אפשר בלי גנרל! בלי גנרל אי אפשר ובלי אהבה אי אפשר! ואוהבים אותי! החיילים שלי! ואוהבים אותי אחיי ואחיותיי בני עמי והגברים והנשים והקשישים והילדים זבי החוטם וכולם אוהבים אותי! כי אני הטעם לחיים! אני השורש והעץ! אני הסיבה והמסובב! ואוהבים אותי! פחדים-אוהבים אותי! אוי, כמה שאני אוהב את הפחד הזה שלכם! וככל שאתם פוחדים יותר, אתם אוהבים אותי יותר ויותר ויותר. כי גנרל הוא מלחמה ומלחמה היא גנרל ואת המלחמה הזאת אי אפשר להפסיק! עד שלא יישאר מחבל אחד משתי בקיר! ואפילו יעלה הדבר במחיר כל החיילים כולם ובמחיר הורי החיילים והבנים והנכדים לשילשים ולריבעים לשונאי! כמו שנאמר! כי הייעוד האנושי שלכם, להיות חייל של גנרל! להיוולד חייל של גנרל! להילחם חייל של גנרל! למות חייל של גנרל! וטעם החיים הוא פחד! וטעם הפחד הוא מוות! ואני אומר לכם, אחי ואחיותיי! אלו הן שנות חיינו היפות ביותר! שנים של מלחמה! ימים של פחד מוות ולילות של עמידה על המשמר ואויב משמאל ואויב מימין ואויב מלמעלה ומלמטה ואת הפחד הזה אי אפשר להפסיק! אז יחד! כולנו יחד! בכוחות משותפים! נצעד כתף אל כתף! ביד חזקה ובזרוע נטויה! באמונה שלמה ובעוז הרוח! נצעד בעוז, לקראת שחרור העם!

ועכשיו אפילו בית דין לא יעצור בעדי, אפילו לא אלוהים! אז נראה אותו! שינסה! ואז אני מכריז עליו גורם עוין וגומר עליו! ואחר כך אני גומר על כולם וגומר על עצמי. רגע אחד. מה על עצמי? נסחפתי. אני נשאר כאן עד החייל האחרון, עד האורח האחרון, עד התינוק האחרון ואחרון הקשישים המסתתר מתחת לשמיכה בבית האבות. כי אני הוא זה שלמענו העולם טוב! אני ולא מלאך! אני ולא שרף! אני ולא אלוהים! אני - הוא - האלוהים!"

"כן המפקד, " אומר כתב.

13. "רק מפני שהם יהודים"

(12.12.2002)

[ברקע מוסיקת אבל. המגיש מדבר בעוצמה גבוהה מאד, שהולכת ונחלשת, לאורך הטקסט עד ללחישה ואז תנועות שפתיים בלבד ודממה]

היהודים נרצחו רק מפני שהם יהודים... האינדיאנים נרצחו רק מפני שהם אינדיאנים... הצוענים נרצחו רק מפני שהם צוענים... הארמנים נרצחו רק מפני שהם ארמנים... הפלסטינים נרצחו רק מפני שהם פלסטינים... ההומוסקסואלים נרצחו רק מפני שהם הומוסקסואלים... הנכים נרצחו רק מפני שהם נכים... הם, נרצחו, רק מפני שהם...

14. מצפון

("הכי חשוב זה מצפון נקי", אומר אורי דן, פרשן פוליטי, בדברו על ראש הממשלה, בערוץ הראשון של הטלוויזיה הישראלית, 16.1.2004)

הביטו בפניו של האיש הזה.
אם יש רוע טהור, רוע תמים ומוחלט,
רוע שאינו מסוכסך עם עצמו אף לרגע,
רוע שלם עם עצמו,
רוע שמשרה על בעליו שלוות נפש ורגיעה,
וסבלנות אין-קץ,
אל מול משברי החיים.
רוע שאינו זקוק למילים גבוהות,
או נמוכות,
או מילים באשר הן,
כי המילים הן אך כלי
לתפארת מליצת המעשה,
ועל כן, אין הוא זקוק למילים כלל,
לא כדי להצדיק את עצמו,
או לפאר את עצמו,
או להתלבט בינו לבין עצמו,
כי עצם הצדקת קיומו,
של הרוע הזה,
נטועה בתוך עצמו,

בהרמוניה מוחלטת עם עצמו
וזהו, על כן, רוע,
שמצפוננו נקי מכל רבב.
אם יש רוע כזה,
אפשר לזהותו,
מעבר לקמטים המדויקים,
מעבר לעיניים התכולות,
הריקות,
של אדוני ראש הממשלה.

15. אם עבריה

(8.1.2004)

אם עבריה,
מי יידע נפשך,
ברגע שבו את נושאת,
בשתי כפות ידיך,
תצלום,
ובו את רואה:
קסדה על ראשו,
מגן על פניו,
שכפ"ץ על חזהו,
מדים על גופו,
רימונים בחגורתו,
נעלי גיבורים על רגליו,
הנשיק בידיו,
והקיר הנקוב מאחוריו,
ולעולם לא תדעי עוד,
אם זהו בנך.

16. ארץ נהדרת

(11.3.2004)

אנחנו חיים במדינה מתועבת.
לא המדינה הכי מתועבת בעולם.
והרי זה עלבון כפול!
נו, טוב, מתועבת!
אבל אם כבר מתועבת!
אז לפחות שתהיה הכי מתועבת!
יש לשער שרבים היו שמחים,
לאמץ את הציון הזה: הכי!
מאד חשוב להם להיות הכי:
קרבי זה הכי, אחי! הכי עם סגולה שבעולם, אחי!
לא.

אנחנו לא המדינה הכי מתועבת בעולם.
אנחנו סתם מדינה מתועבת,
עם שלטון מתועב,
ברמה הניתנת להסבר היסטורי מקובל.
אפילו לא צריך להמציא תאוריה חדשה,
כדי להסביר את סיבת היותו של השלטון הזה מתועב,
והוא נבחר על ידי אזרח מתועב, ברמה בינונית לגמרי,
שחי את חייו מתוך תיעוב עצמי בינוני, אפור ומתסכל.
אזרח, שיוצא אל הרחוב,
ומגלה בתיעוב מופנם,
שמה שהיה מתועב, הוא מה שיהיה.
על כן, יוצאים אל הרחוב רק כשמוכרחים,
ויושבים אל מול הטלוויזיה ובוהים בתיעוב,
בתמונות התועבה.
ואז, רק אז, באה גאולה לאזרח.
התיעוב הופך לסיפורם של אחרים,
בארץ אחרת,
דמיונית לחלוטין,
שקיימת רק במוחם הקודח של
אחרים.

17. אפשר

(1.4.2004)

אפשר לומר,
שהגנרל,

לא יודע מה הוא עושה!

אפשר לומר,

שהוא נידון,

להיות כזה!

זה מהגנים! מהחינוך! ממזג האוויר!

מהנעל הלוחצת על היבלת.

אפשר לומר,

שהוא נידון,

לאמן את מכוונות ההריגה המשוכללות שלו,

להריגה.

שהוא נידון,

להיות מורד,

פורץ גבולות,

כורת עצים,

שורף בתים,

רוצח המונים,

זה הגורל שלו!

ומי יעז להמרות את צו הגורל שלו?!

זה מאלוהים!

מהשטן!

מאבותיבו!

מאבות אבותינו!

עד דור ראשון!

ומי יעז?!

ומי בכלל יכול?!

ואפילו רצה,

בכל מאודו,

להכחיש את הגורל שלו?!

את אבות אבותינו?!

אפשר לומר,
שבתבונתו הוא גנרל
ובעל חזון ואמונה שלמה,
שבתחבולות הוא עושה לו מלחמות
וככל שתחבולותיו של הגנרל,
מתוחכמות יותר,
מברייקות יותר,
מנוולות יותר,
הרי שהוא ניצב בפנינו,
כדוגמה רושפת,
לתבונתו של המין האנושי כולו!

אפשר לומר שאימא שלו פינקה אותו,
יותר מדי.
נו, באמת! אימא יש רק - אחת!
ומדינה -
אחת!
ועם -
אחד!
וגנרל.

18. אנשים רגילים

(10.6.2004)

כפית שטוחה קפה,
שתי כפיות סוכר,
מדור הספורט,
תמונה של הילדות בארנק,
שכר דירה,
להשקות את האדנית,
שלא תשכח להוריד את הכלבה לטיול.
פלסטיני אחד עם שקית מכולת,
על הכוונת.
לסחוט את ההדק לאט...
יש!

...להוריד את הכלבה לטיול,
להשקות את האדנית.

התנצלות

חברות וחברים יקרים,

ביום 10.6.2004, הבאתי בפניכם את הקטע ששמו "אנשים רגילים". התגובות הגיעו בו ביום. על כן אני מתנצל אם פגעתי ברגשותיהם של הקוראים. טעות. טעיתי. הטעיתי. טועים. הבן-אדם הוא רק מה שהוא טועה ומודה ועוזב וירוחם. לא "פלסטיני אחד עם שקית מכולת על הכוונת". לא פלסטיני. בהחלט לא פלסטיני!

כי כפי שהעיר כותב אחד: "אם זה פלסטיני, זה פשטני! זה ברור מדי! זה פתטי!" צר לי על שטעיתי באופן כל כך פתטי. בעתיד אשתדל לא לחזור על הטעות הזאת ואעשה כמיטב יכולתי לא להיות ברור מדי.
לא פלסטיני...
איש...
סתם איש...
בן-אדם...
לא... אפילו לא בן-אדם... בהחלט לא בן-אדם!... דמות... מופשטת...
אידיאה... ויורשה לי להוסיף: "עם שקית מכולת, על הכוונת". נוסח מתוקן:

אנשים רגילים

כפית שטוחה קפה,
שתי כפיות סוכר,
מדור הספורט,
תמונה של הילדות בארנק,
שכר דירה,
להשקות את האדנית,
שלא תשכח להוריד את הכלבה לטיול.
איש אחד עם שקית מכולת,
על הכוונת
לסחוט את ההדק לאט...
יש!

...להוריד את הכלבה לטיול,
להשקות את האדנית.

19. אלבום

(21.11.2002)

[פנים. ערב. היא והוא. בעתיד, אולי בקרוב]

היא: ניקיתי את האלבום הישן שלך ופתאום נפל ממנו תצלום של אביך. במדים של צבא. מיד אפשר היה לראות. המדים מתקופת הכיבוש.

הוא: מצטער. כבר מזמן הייתי צריך להשליך את התצלום הזה לפח.

היא: שיקרת לי.

הוא: אני מצטער.

היא: אמרת ששחררו אותנו בגלל כושר לקוי.

הוא: כן.

היא: הוא היה חייל בצבא הכיבוש! הוא היה ליכודניק!

הוא: הוא לא היה ליכודניק!

היא: הוא היה חייל בצבא הכיבוש! איך אני יכולה עכשיו להסתכל בו בעיניים?

איך אני יכולה עכשיו לשבת איתו ליד שולחן אחד?

הוא: אבל הוא היה סתם חייל! הוא לא היה קרבי! הוא לא הרג אף אחד!

היא: הוא שירת בצבא הכיבוש!

הוא: אבל אז כולם שרתו בצבא. זה היה שירות חובה.

היא: לא כולם שרתו. הדתיים לא שרתו והסירובניקים לא שרתו והחולים

והמשתמטים.

הוא: ההורים שלך שרתו!

היא: ההורים שלי לא שרתו! אבא סירב ואימא הלכה לשירות לאומי. אבא ישב

בכלא.

הוא: זה מדהים מה שקורה כאן. עם מי שאתה מדבר עכשיו, ההורים שלו סירבו

ולסבא שלו הייתה אסתמה. אז אם כולם סירבו, מי בכלל שירת בצבא

המחורבן ההוא? מי ירה בנשים ובילדים? מי עינה? מי הרס בתים? מי

גירש? פתאום כולם נהיו לי סירובניקים ובנים של סירובניקים ובנים של

בנים.

היא: יש לנו בעיה.

הוא: מה את רוצה?! הוא אדם זקן. חוק ההתיישנות? לא? ... טוב, אני מודה

שהוא לא ממש בן-אדם נחמד, אבל הוא זקן וחולה והוא אבא שלי.

היא: ויש דבר כזה שקוראים לו אשמה ונשיאה באחריות.

הוא: אני לא מרגיש אשם! את יודעת שלפעמים את כזאת קרצייה? אני לא

מרגיש אשם! אני לא הייתי שם ואני לא בדיוק יודע מה קרה שם. אנשים

מדברים! בסדר, ויש דעות לכאן ולכאן! אז למי להאמין? בכל אופן, אני לא

מרגיש אשם ומה שנוגע לנשיאה באחריות, בסדר, אז האחריות שלי היא
לכך שעוד פעם לא יקרה דבר כזה. אני מקווה שבזה סגרנו את הנושא. אני
לא רוצה לדבר על זה.
היא: מצטערת, אבל אני לא יכולה לראות את אבא שלך. רק המחשבה על כך
עושה לי בחילה.
הוא: [מחייך] אין מה לעשות, תתרגלי. בסוף כולם מתרגלים.

20. שלום

(1985)

”עושה שלום במרומיו -
הוא יעשה שלום,
עלינו ועל כל ישראל?”
מה לעושה שלום במרומיו,
לעשות עלינו ועל כל ישראל?
שהוא יעשה שלום במרומיו
ואנחנו נעשה שלום.

שער שביעי

תולדות חיים

תולדות היים

(עריכה: בלהה זינגר)

אמיר אוריין (1944) – שחקן, במאי, מחזאי, מורה ומבקר. מגיל 16 פעיל על במות התיאטרון, הטלוויזיה והקולנוע. יוצר "שיטת אוריין – המעגל הפתוח". מייסד ומנהל אמנותי של "תיאטרון החדר".

התיאטרון נוסד בשנת 1985, כמקום למחקר, לימוד ויישום של התנהגות יוצרים בתחום אירוע אמנותי. במסגרת זו התקיימו הצגות, פגישות, קורסים למשחק ובימוי, ייעוץ ליוצרים ועוד.

פרסומים בהוצאת תיאטרון החדר

1. "תיאטרון החדר, הגדרה חדשה והערות למונח תיאטרוני", אמיר אוריין, תלת-אביב, מהדורה ראשונה 1985, 52 עמ'. מהדורה שנייה 1986, 54 עמ'. הפרסום כולל את המחזה "ארוחת הערב". ידוע גם בשם: "החוברת הראשונה".
2. "תיאטרון החדר – המעבדה לתיאטרון – החוברת השנייה", אמיר אוריין, תל-אביב, 1987, 132 עמ'. כולל את המחזה "קריעה".
3. "שיטת המעגל הפתוח", אמיר אוריין, תיאטרון החדר – המעבדה לתיאטרון, "החוברת השלישית", תל-אביב 1992, 200 עמ'. כולל את המחזה "דם".
4. "המעגל הפתוח – ספר אמנויות במה ומסך", אמיר אוריין, הוצאת ספרית פועלים ותיאטרון החדר, 1998, 370 עמ'.

1985-2019: הצגות שהועלו בתיאטרון החדר

- 1985: "ארוחת הערב", שיעור בהלכות שולחן ערוך לקהל של חוזרים בתשובה בכוח (מחזה, בימוי ועיצוב).
- 1986: "בת הים הקטנה ועלייתה השמימה בזרועות קיטש", "תיאטרוןחף" על שפת הים, מול רחוב הרב קוק בתל אביב. עיצוב: נורית טולנאי. (מחזה ובימוי)
- 1987: "קריעה", על פי סיפור קצר מאת ברכה סרי. (מחזה, בימוי ומשחק)
- 1989: "רכבת השיגעון". מחזה: יהודה כידן. בימוי: שלומי מנע. (ניהול אמנותי)
- 1992: "דם". מחזה ובימוי: אמיר אוריין. שימשה גם כהצגת ההדגמה לשיטת המעגל הפתוח. ההצגה רצה 16 שנים.

- 1999: "גץ בערפל", מונודרמה. כתיבה, בימוי ומשחק: איתמר נצר. הצגה אורחת. (ייעוץ אמנותי)
- 2002: "נו-אקסיט", בעקבות ז'אן פול סרט. בימוי: אבי גיבסון בר-אל ואמיר אוריין. ההצגה רצה 18 שנה. (תרגום וכתיבה מחדש של 5 גרסאות)
- 2004: "המכוננית", תיאטרון רחוב. מחזה, בימוי ועיצוב: אמיר אוריין. ביצוע: תיאטרון החדר וקבוצת אורתו-דה. הופעות בפסטיבלים של בת-ים ועכו.
- 2005 – 2017: "מונו-דיאן" ערב שנתי של מונולוגים ודיאלוגים, יצירתם של בוגרי קבוצות המשחק והבימוי בתיאטרון החדר. כתיבה, בימוי ומשחק: בוגרי החדר. (ניהול אמנותי)
- 2006: "שם משתמש גנרל", קברט סטירי. כתיבה, בימוי והגשה: אמיר אוריין. שירים, הלחנה וביצוע: מאייה אלרון. הפקה: אבי גיבסון בר-אל.
- 2008: "הדיבוק בחדר". מחזה ובימוי: אמיר אוריין. ניהול מוסיקלי: מאייה אלרון. הפקה: אבי גיבסון בר-אל. משתתפים: אבי גיבסון בר-אל, מאייה אלרון / דורית אבנט, אמיר אוריין.
- 2011: "היטלר", מונודרמה. מחזה: טובה רוגל ואמיר אוריין. בימוי: אבי גיבסון בר-אל. בתפקיד היטלר: אמיר אוריין.
- 2011: "העלמה והמוות". מחזה: אריאל דורפמן. עיבוד לחדר: אבי גיבסון בר-אל ואמיר אוריין. בימוי: אבי גיבסון בר-אל. הפקה: קבוצת "אורתו-דה".
- 2012: "אורטל חייבת למות". מחזה: שרון שלומי ואיתמר נצר, בהשראת מחזה של רוני גלבפיש. בימוי: יניב מויאל. משתתפים: איתמר נצר, שרון שלומי, רן בן עזרא. הצגה אורחת. (ייעוץ אמנותי)
- 2013: "על כן סער הים", תיאטרון קריאה. מחזה ובימוי: יוסי זיו. (ייעוץ אמנותי)
- 2013: "אי. וי. כן, או אי. וי. לא", מונודרמה. כתיבה וביצוע: איריס הרפז. בימוי: אסנת שנק יוסף. (ייעוץ אמנותי)
- 2014: "הנוסע הסמוי", מונודרמה. כתיבה ומשחק: יוסי זיו. עיבוד ובימוי: אמיר אוריין.
- 2015: "הסליל האחרון של קראפ", מונודרמה. מחזה: סמואל בקט. בימוי ומשחק: דן שורר. (ייעוץ אמנותי)
- 2015: "משולש הזהב", כתיבה והגשה: ישראל גודוביץ. (ייעוץ אמנותי)
- 2015: "המשרתים", על פי המחזה "המשרתות" מאת ז'אן ז'אנה. בימוי: אבי גיבסון בר-אל. עיבוד לחדר: אבי גיבסון בר-אל ואמיר אוריין. פרס העיבוד מטעם מועצת הפרינג' הישראלי.

- 2016: "אל תתערבו לי", תיאטרון תנועה. ניהול ובימוי: שרון שלומי, אנסמבל קוקייה. (ייעוץ אמנותי)
- 2017: "איילת אהבים", מונודרמה. מחזה ומשחק: יהודה כידן-כצנשטיין. (הנחייה בכתיבה וייעוץ אמנותי)
- 2017: "הפור", תיאטרון קריאה. מחזה: יוסי זיו. עיבוד ובימוי: אמיר אוריין.
- 2018: "ואם לא אהיה ילדה טובה", מונודרמה. מחזה, בימוי ומשחק: פזית שלף. (הנחייה בכתיבה וייעוץ אמנותי)

פעילויות בתיאטרון, בקולנוע ובטלוויזיה

- 1960: "גיהינם", מחזה-שירה מאת ויליאם בטלר ייטס. תרגום: צבי גורן. בימוי: אמיר אוריין. משחק: עזרא אוז'לבו-דגן וצבי גורן. חוג הבימה לנוער.
- 1965: בימוי יום חיל האספקה של צה"ל. שירות מילואים במפקדת קצין חינוך ראשי כבמאי וכותב.
- 1966: "החייל האמיץ שוויק", קומדיה. עיבוד: עמוס קינן. בימוי: אברהם ניניו. "התיאטרון הוורוד". (בתפקיד הקצין של שוויק)
- 1968: "החיים כמשל", על פי ספרו של פנחס שדה. עיבוד ובימוי: מאיר ינאי. תיאטרון "עידן". (בתפקיד פנחס שדה)
- 1968: "כך משתעשעת אמי המשוגעת". מחזה: אן ג'ליקו. בימוי: עודד קוטלר, תיאטרון "החאן הירושלמי". (בתפקיד דין)
- 1968: "אצל גרוסמן יש משבר". מחזה: אביטל בש. בימוי: שמואל שילה. תיאטרון "עידן". (בתפקיד יוסי)
- 1968: "פישקה החיגר", מחזמר, על פי מנדלי מוכר ספרים, תיאטרון "השדרה". (בתפקיד רחמיאלקה, שוטה הכפר)
- 1969: "השמלה", סרטו של יהודה ג'אד נאמן. (בתפקיד גדי)
- 1969: "לילה במאי". מחזה: א. ב. יהושע. בימוי: יוסי יזרעאלי. תיאטרון "בימות". (בתפקיד אסף)
- 1969: "מצור", סרט בבימויו של ג'ילברטו טופאנו. (בתפקיד יוסי)
- 1970: "משחקצב", סדרת הטלוויזיה הראשונה בעברית לילדים בטלוויזיה הישראלית. (הגשה)
- 1970: "לא ביום ולא בלילה". מחזה: אברהם רז. בימוי: מרים ברנשטיין כהן. (בתפקיד צחיק)

- 1970: "סלומון גריפ". מחזה: חנוך לוין, בימוי הלל נאמן, "התיאטרון הפתוח".
(בתפקיד ד"ר ברמלי)
- 1971: "החי על המת", מחזה על פי הרומן של אהרון מגד. עיבוד: ישראל אלירז.
בימוי: הלל נאמן, תיאטרון "יובל". (בתפקיד נקדימון)
- 1971: "מר סליק". מחזה: ליליאן אטלן. בימוי: דוד ברגמן. "תיאטרון גיורא
גודיק". (בתפקיד מר סליק)
- 1972: "פרפרים הם חופשיים". מחזה: לאונרד גרש, במאי: לאונרד שח,
"תיאטרון גיורא גודיק". (בתפקיד דון)
- 1973: "המרק של קרופניק". מחזה: יצחק גורמזאנו גורן. במאי: עודד בארי.
(בתפקיד קרופניק)
- 1972–1974: התיאטרון לילדים ולנוער מיסודה של אורנה פורת. הופעות
במחזמר "בצל הפלא", בתפקיד שאני שאנדור הגנב הנורא, ו"מי אתה מסיה
מולייר?", מופע קברטי של רצף דמויות שונות.
- 1972: בימוי ומשחק בתיאטרון לה מאמא תל אביב.
- 1972: ניהול קייטנת נוער שוחר אמנות, ב"בית וגן" בירושלים, שבמסגרתו
הועלה המופע הניסיוני "התבוננות".
- 1972: "אימבה", סרט קצר בבימוי ישראל חברוני. (בתפקיד הגבר)
- 1973: "תמונות במבוא". מחזה: שון אוקייסי, בימוי: לואי לנטין, הבימה.
(בתפקיד שון אוקייסי)
- 1974: "מחזה לימוד – האם האדם עוזר לזולתו", מחזה: ברטולט ברכט,
מוסיקה: פול אינדמיט, משתתפים: התזמורת הפילהרמונית הישראלית, יורם
בוקר, עזרא דגן, אמיר אוריין.
- 1975: "7 בטבע", סרט קצר בבימוי שמעון דותן. (בתפקיד המאהב)
- 1970–1980, פרויקטים במסגרת הטלוויזיה הלימודית: "אמיר מספר על
קלופסי ואחרים" (1973), סדרה לילדים ולנוער (כתיבת הסדרה, בימוי השחקנים
ומשחק). הופעה בסדרה "דני וגיל במסע בלתי רגיל" (בתפקיד דני) ואחרות.
כתיבת תסריטים ועיבוד תכניות לטלוויזיה, לילדים ולנוער. הדרכה ובימוי
שחקנים-קריינים להופעה כמגישי תכניות. עיבוד, קריינות והבאה לשידור של
תכניות העשרה, בסדרות: "הרוח בערבי הנחל", "רכבת ההפתעות" ואחרות.
אחראי על תכניות אחה"צ של הטלוויזיה הלימודית.
- 1988: "זיכרונות דור שני בחיק העיר העתיקה". בימוי: דודי מעין. יצירה
משותפת של צוות "המרכז לתיאטרון עכו". (ייעוץ אמנותי)

- 1991: "ארבייט מאכט פריי". בימוי: דודי מעין. "המרכז לתיאטרון עכו".
(ייעוץ אמנותי)
- 2003: "מדאה אקס" מונדרמה על פי אוריפידס ואחרים. יצירה: נאורה. בימוי
השחקנית: אמיר אוריין. משחק: ח'אולה אלחאג' דיבסי (פרס השחקנית).
פסטיבל עכו לתיאטרון ישראלי אחר 2003.
- 2009: "תמרות עשן", הוט. (בתפקיד צלם אנוש)
- 2009: "סוזנה הבוכייה", הוט. (בתפקיד אדון פורר)
- 2013: "במעטפות", סרטה של שלי קלינג. פרס הסרט הטוב ביותר בפסטיבל
הבין-לאומי לסרטי אמנות "אפוס" 2013. (ייעוץ אמנותי)
- 2013: "גאליס", הוט. (בתפקיד הנביא דיראזור)
- 2014: "הפקולטה, מתים לרגע", הוט. (בתפקיד האבא)
- 2014: "תמיד אותו דבר", סרט גמר סטודנטים. תסריט ובימוי: נחמן פיקובסקי.
(בתפקיד אברהם. פרס המשחק)
- 2019: "ארורים". מחזה: שרה קיין. בימוי: אבי גיבסון בר-אל. תיאטרון נוצר
ותיאטרון הבית. (ייעוץ אמנותי)
- 2020: "הדיבוק – גרסת הבמאי". מחזה: אנ-סקי. עברית: חיים נחמן ביאליק.
עיבוד ובימוי: אבי גיבסון בר-אל. קבוצת סמרטוט. (ייעוץ אמנותי)
- 2021: "עזאזל". מחזה ובימוי: אבי גיבסון בר-אל. קבוצת סמרטוט בפסטיבל
ישראל 2021. (ייעוץ אמנותי)
- 2021: "קיר פינה אישה", יצירת מחול מאת שלומית ירון ובביצועה. מוסיקה:
יונתן גירון, פסטיבל ארט-תור. (ייעוץ אמנותי)
- 2021: "אל תתערבו לי" (גרסה חדשה). מחזה, בימוי ותנועה: שרון שלומי.
אנסמבל קוקייה. (ייעוץ אמנותי)

חברה ותרבות

- 1966: "אלימות", סיפור קצר. הופיע במוסף לספרות "משא", של העיתון "על
המשמר".
- 1975–1977: חבר הנהלת ער"ן (עזרה ראשונה נפשית) בתל אביב ומנחה
קבוצות של מתנדבים לשירות.
- 1976–1977: ניהול קייטנת ילדים חולי המופיליה, הראשונה בישראל, בקיבוץ
עין החורש.

- 1976–1978: ייזום, הפעלה וניהול, של מרכז קהילתי בלתי תלוי בשם "המקלט", ברחוב הרב קוק 8, בתל אביב. מועדון שכונתי פתוח לילדים והוריהם, מקום עצמאי ולא נתמך ע"י מוסדות וארגונים.
- 1978: "המקלט פתוח", ספר המתאר את תולדות פרויקט "המקלט" ברחוב הרב קוק 8, תל אביב.
- 1978: "קלופסי", ספר לילדים, מבוסס על סדרת הטלוויזיה "אמיר מספר על קלופסי ואחרים" (1973), בהוצאת ספרית פועלים.
- 1978–1985: "הסטודיה הדרמטית", בשיתוף עם אלי הוז, ניהול והנחיית קבוצות משחק, בימוי אירועי רחוב בהשתתפות שחקני הסטודיה.
- 1979: הוראת משחק בבית הספר למשחק "אקרן".
- 1980–1994: מבקר התיאטרון של השבועון "העיר".
- 1982–1985: עריכה והנחייה של מפגשים בנושאי תרבות, תיאטרון, ספרות ושירה, מטעם "אמנות לעם".
- 1982–1986: חבר ועדות התיאטרון לילדים ולמבוגרים ב"אמנות לעם".
- 1983–1984: "תיאטרון הקריאה של תל אביב". יוצר הפרויקט: אמיר אוריין. ניהול אמנותי: ד"ר שוש אביגל ואמיר אוריין. הספרייה העירונית בית אריאלה.
- 1987: הוראת שיטת "המעגל הפתוח" בחוג לקולנוע אוניברסיטת תל אביב.
- 1994: שמו של "תיאטרון החדר – המעבדה לתיאטרון" הוסב ל"תיאטרון החדר – אמנויות במה ומסך".
- 1994–1997: יו"ר הועדה האמנותית של מרכז הפרינג' ב"צוותא" תל אביב.
- 1995–2000: יו"ר ההנהלה הציבורית של המרכז לתיאטרון עכו.
- 1996–1999, הנחייה והוראה: הנחיית צעירים, לעזרה באמצעות הטלפון, לנוער במצוקה, מטעם משרד הרווחה. "מכללת שאנן" בחיפה, למורות דתיות. "אינסייט טל" בירושלים, קורסים לחשיבה יוצרת. "מדיסין" בתל אביב, מכללה לרפואה אלטרנטיבית. מיל"ב – מרכז ישראלי לבמאי תיאטרון בתל אביב. השתלמויות מורים נוספות ברחבי הארץ.
- 1999: חבר המדור לתיאטרון, במועצה הציבורית לתרבות ואמנות, במשרד המדע, התרבות והספורט.
- 2002: יו"ר ההנהלה הציבורית של עמותת "אורתו-דה".
- 2009: פרס על מפעל חיים, מטעם מועצת הפרינג' הישראלי.

ספר יוצא דופן בעוצמתו ובמגוון הרחב של אמצעי הביטוי שבו: סיפור חיים אישי, סיפורים קצרים, פגישות עם יוצרים ומנהיגים, מחזות, מונולוגים וקטעי קברט. מטרת החיבור הזו היא לחשוף את

מערכת היחסים שבין הסיפור האישי של אמיר לבין הסיפור החברתי, בין חוויה אישית לבין היצירה שנובעת ממנה.

אמיר אוריין הוא מחזאי, במאי, שחקן, מבקר תיאטרון ומורה, מייסד תיאטרון החדר, פורץ דרך בתחום אמנויות הבמה ויוצר שיטת אוריין - המעגל הפתוח. השיטה מבוססת על תפיסה כוללת השמה את האדם היוצר כמקור לתיקון עצמו והעולם. שיטת אוריין מכוונת להרחבת טווח היצירתיות אצל כל אדם ככלל ואצל יוצרים בתחום אמנויות המופע בפרט.

הספר נכתב בפרספקטיבה חברתית רחבה, הכוללת חוויה ישראלית, מקום המדינה ועד היום. אמיר חושף את אחורי הקלעים של גופים בתרבות הישראלית ומנהל שיח נוקב עם החברה הישראלית על ריבוי פניה. מעבר לכך, הוא חושף את עצמו בחשבון נפש אישי ומרגש.

כמי שלמד בתיאטרון החדר, אני יכול להעיד שתפיסת העולם של שיטת אוריין - המעגל הפתוח, הצילה אותי, שינתה את חיי, ועיצבה את מי שאני היום.

אבי גיבסון בר-אל, במאי ומנהל אמנותי

מסת"ב: 0-446-598-965-978

מחיר מומלץ: 120.00 ש"ח